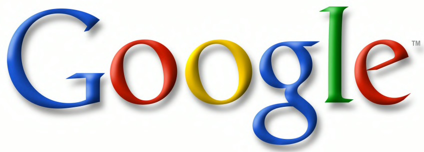
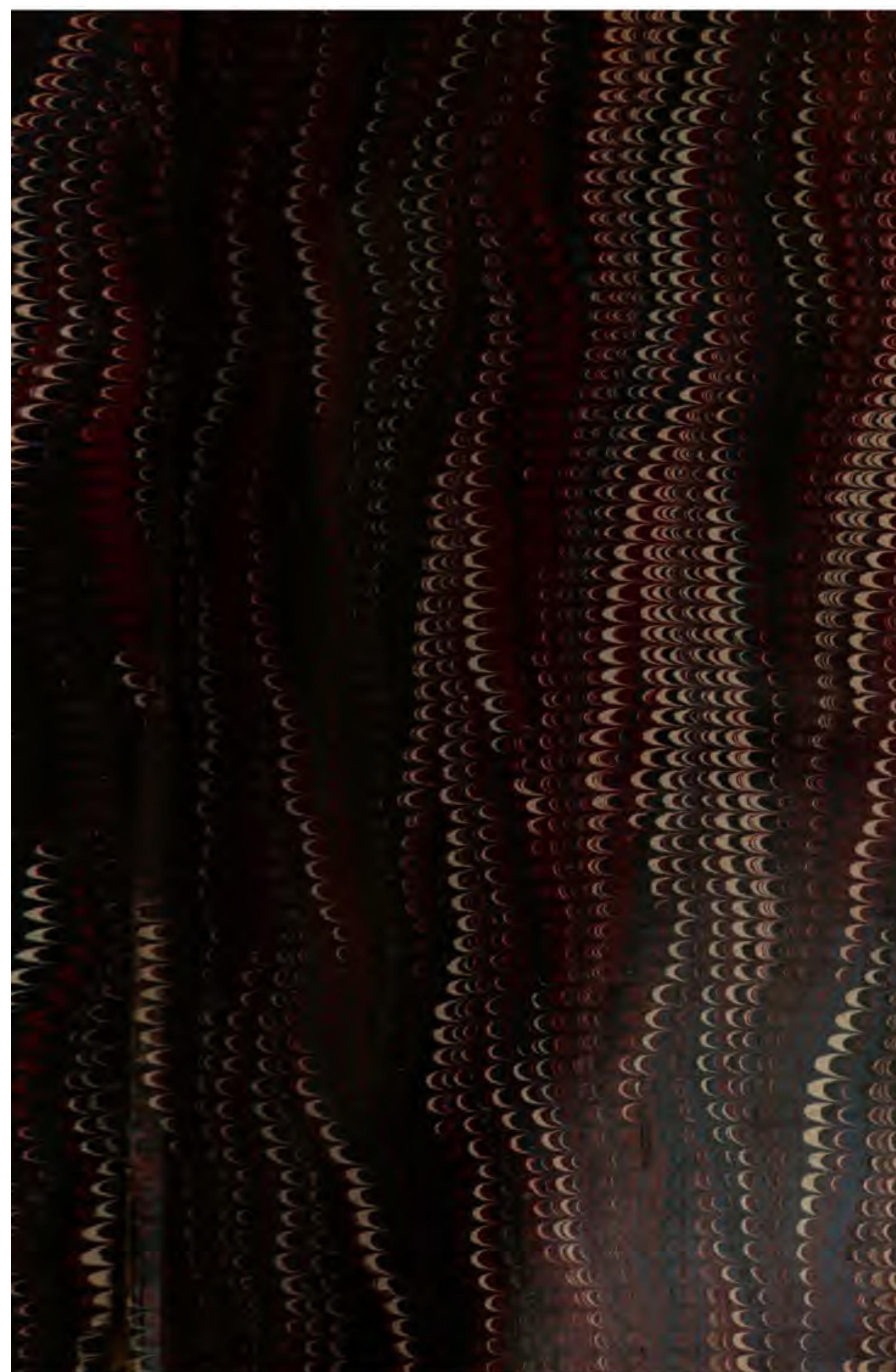
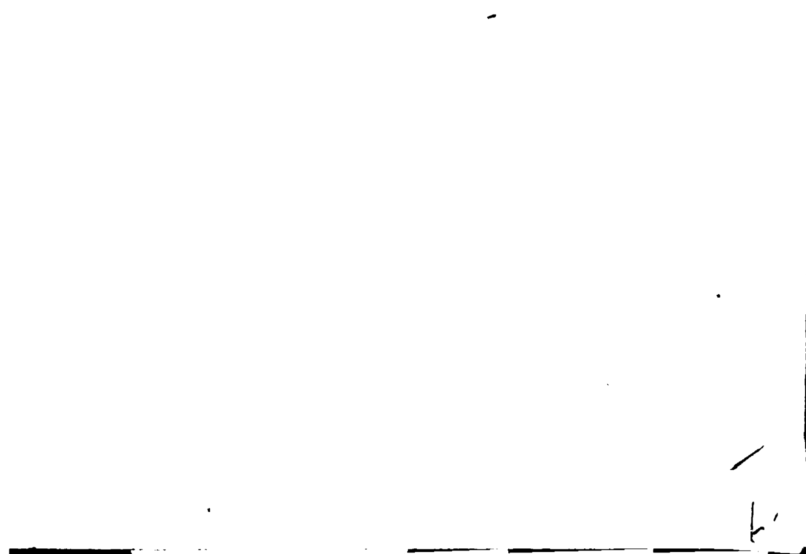

VE RI TAS
CHRISTO ET ECCLESIAE

Gustav den Tredie

og hans Tid.

Af

C. W. Bergmann.

Oversat af J. H. Halvorsen.

Første Deel.

Kjøbenhavn
Forlagt af Fr. Wøldike.
1859.
Printed in Denmark.

Trykt hos J. Davidsen.

Fortale.

Før vi herved overlevere Publikum de første Dele af et Værk, som vi, formedelst de Materialier, som ere lagte til Grund derfor, tro at fortjene nogen Opmærksomhed, ville vi fremsætte nogle korte Beretninger saavel om disse Materialier, som om den Brug, vi have gjort deraf.

Den Person, som herved, i Egenskab af historisk Samler og Forsker, træder i Berørelse med det større Publikum, har ved hvad han i nysnævnte Egenskab har lagt for Dagen — og vi tro at være berettigede til at udtale os desangaaende — erhvervet sig en Plads i den svenske Litteraturs og Historieforsknings Gebet, som vi vilde ønske Delicatessen tillod os at bringe al den Hyldest, vi tro den fortjener; men med Hensyn til Forfatterens private Stilling og det Tillidshverv, vi have erholdt, maa man tilgive, at vi her blot udtale vor Tak for den utrættelige Interesse, den Deeltagelse og den Kjærlighed, hvormed Samleren af disse Materialier desuden har fulgt og gavnet os under vore historiske Studier, samt for den Understøttelse, han har ydet og den udmærkede Gavmildhed, hvormed han har opmuntret Forfatterens Virksomhed.

Det er nu over 20 Aar siden, at der blev gjort den første Begyndelse til de Samlinger og Optegnelser af Sverigs nyere, i Særdeleshed politiske og diplomatiske Historie, der ere blevne os anbetroede og hvis Udgivelse begynder med denne Deel. Disse Samlinger høre til de mest indholdsrige og værdifulde, og Grunden dertil er let forklarlig. Den Mand, der har samlet dem, blev ikke ledet af nogen anden Bevæggrund, end Iver for historisk Granskning, en utrættelig Omsorg og Nidkjærhed for at samle Optegnelser og Documenter, en sikker Smag og Dømmekraft i Valget heraf, en af Lykken begunstiget Stilling, der ikke alene bragte ham i Nærheden af en stor Konge, hvis rige Erindringer han samlede, men som ogsaa forskaffede ham personligt Bekjendtskab med mange udmærkede Mænd, der enten havde deeltaget i Begivenhederne eller været nære Tilskuere ved disse — og det er netop dette, der har bidraget til at give denne Samling et saa stort Værd for Sverigs nyere Historie.

Ogsaa den senere Tid har leveret flere glimrende Exempler paa, at Mænd, der have været i Besiddelse af en Trone eller staaet denne nær, have taget Deel i den videnskabelige Cultur samt beskyttet og opmuntret dens Dyrkere, og vi tro, at Oberst Schinkel i denne Henseende har været lykkeligere end mangen anden, da han allerede tidligt blev indført i en Kreds, hvor han kom til at staa nær ved Begivenhedernes Middelpunkt, og fik Lejlighed til at kaste et Blik ind i de handlende Personers Characterer og Bevæggrunde. Allerede i 1823 indført ved Kong Carl Johans Hof* og hædret med denne Monarks Fortrolighed, fik han det Hverv, af det kongelige Cabinets samt

* Blev i 1823 udnævnt til Ordonnansofficeer og i 1833 til Adjutant hos Kongen.

Kongens private Samlinger at uddrage og forfatte flere til Kongens Historie hørende Optegnelser*. Carl Johan havde, ligesom Gustav III, med største Omhyggelighed opbevaret alle mere eller mindre vigtige Breve, interessante Depescher, Optegnelser, Protocoller, Rapporter samt Betænkninger i mangfoldige forskjellige Retninger, og hans Correspondence med Datidens Monarker, Statsmænd, Feltherrer m. fl. udgjør i og for sig et meget værdifuldt Tidsbillede. I Besiddelse af saadanne Materialier og idet han havde Lejlighed til at indhente Monarkens egne Ytringer om de store Begivenheder, hvori han havde taget Deel, og som bleve belyste af hans ualmindelig rige og levende Erindring, der synes at have været forenet med en beundringsværdig Evne til i et skjønt og billedrigt Sprog at gjengive Tankerne, var det naturligt, at disse Optegnelser, med Udeladelse af nogle tilfældige, maaske overilede Ytringer, vilde være af megen Interesse.

I 20 Aar vedblev, som sagt, Samlingen af disse Materialier, der bestandig blev forøget ogsaa fra andre Sider end de, vi nylig have berørt. Saaledes have flere af de Mænd, som omgave Carl Johan eller stode Begivenhederne nærmest**, under den egenlige store og vigtige Epoke af Carl Johans Liv — fra 1810 til 1815, — da han spillede en Rolle, som tilhører Verdenshistorien — ikke vægret sig ved af deres rige Erindring fra den Tid at meddele mange interessante Bidrag.

---

* Dette Hverv blev foranlediget ved Napoleons Memoirer, der udkom paa denne Tid, og hvori Kongen var behandlet temmelig uskaansomt. Næsten alle de i Frankrig paa den Tid udkomne historiske Optegnelser vare skrevne i samme Aand.

** Blandt disse tillade vi os at nævne: Excellencerne Greverne von Engeström, Wetterstedt, Stedingk, Lagerbjelke, begge Greverne Löwenhjelm, Brahe, Rosenblad, Platen, Adlersparre, Wedel m. fl.

I samme Forhold som disse Undersøgelser og Arbeider forøgedes, blev ogsaa Planen noget forandret. Oberst von Schinkels Stilling havde aabnet ham Adgang til flere særdeles vigtige, men hidtil lukkede Archiver, der ogsaa omfattede andre Tider og Forhold end de, i hvilke Carl Johan optraadte. For ligesom at indføre os i disse Tider ved en naturlig Udvikling fra Led til Led i Handlingernes Kjæde, fandt man det nødvendigt at vende tilbage til et fjernere Udgangspunkt, samt at benytte disse Kilder, der indeholdt Løsningen af mange af Tidens Gaader. Af denne Aarsag bleve de første Traade optagne ved Gustav III.s Regeringstiltrædelse eller Revolutionen i 1772, og Udviklingen blev fortsat, for med nødvendig Sagkundskab at føre os ind i den Periode, han skabte, og som for en stor Deel foranledigede de ulykkesvangre Omvexlinger, der endte med Revolutionen i 1809.

Paa denne Maade have de Samlinger, vi nu have benyttet, faaet en Udstrækning, der langt overgik den første Plan, samt fandtes at omfatte en Periode af henimod 50 Aar af Sverigs Historie, eller fra Begyndelsen af Aaret 1770 indtil 1818, d. v. s. en af de interessanteste, men ogsaa for største Delen mindst oplarede Periode af Sverigs Historie.

Vi maa fremdeles tilføje, at Samlingen tildeels gaaer lige til 1838, skjøndt meget af hvad der forekommer af en saa ny Dato, maaske ligger Samtiden for nær til at kunne berøres. De Kilder, som foruden det kongelige Cabinets hemmelige Acter og Carl XIV Johans private Samlinger bleve benyttede, ere i Særdeleshed: Hans Excellence Grev L. von Engeströms*,

* Grev von Engeström havde med Hensyn til de i hans Bibliothek værende Manuscripter, angaaende samtidige Begivenheder og Personer, gjort den Bestemmelse i sit Testamente, at de først skulde offenliggjøres efter 50 Aars Forløb, men tillige gjort den for Oberst von Schinkel hærrende Undtagelse, at de alene for ham skulde være tilgængelige maarsomhelst.

den saakaldte Gustavianske Samling i Upsala m. fl. Alle disse ere blevne omhyggeligt og nøjagtigt benyttede. I Særdeleshed have Baron Reuterholms efterladte Papirer angaaende den sidste Deel af Gustav III.s Historie samt den derefter følgende Formynderregering ydet en rig Høst af interessante og værdifulde Optegnelser; ja, denne sidste Periode erholder derved en Belysning, som giver en ganske anden og bedre Anskuelse derover, end den man ellers er vant til at have. De Meddelelser, som her ere opbevarede efter Kong Carl XIII, bidrage ogsaa til at kaste et fuldkomment nyt og i høj Grad mærkeligt Lys over denne Fyrstes hidtil i høj Grad miskjendte og uretfærdigt bedømte Characteer og Levnet. Forøvrigt er der ikke bleven forsømt nogensomhelst Lejlighed til at forøge Materialierne, og det er os en sand Glæde at erkjende, at man med usædvanlig Beredvillighed og Belvillie er kommet os i Møde fra alle Sider, samt har søgt at opfylde, hvad der med Billighed kunde ønskes i denne Henseende.

Alle disse Samlinger og Documenter, der, saaledes som vi have seet, ere komne til at udgjøre en eneste stor Serie af Materialier til en nyere svensk Historie, ere dog af en meget forskjellig Beskaffenhed. I Almindelighed mangle officielle Documenter, der ere let tilgængelige, medens derimod Ideen om en Historie, der afklarede Handlingernes indre Drivfjedre og hosdt de ydre, ofte blot tilsyneladende Bevæggrunde, udenfor, efter vor Mening bestandig har foresvævet Samleren. Enkelte private Breve, Depescher og Optegnelser af eller om Personer, der have staaet Begivenhederne nær eller taget Deel deri, udgjøre som Følge heraf Fleertallet af de paagjældende Acter og Optegnelser. Oberst von Schinkel har ikke havt Lejlighed til at besørge nogen endelig Redaction af disse Materialier. Tiden fra og under Gustav III, indtil Carl Johans Ankomst, er imidlertid bleven mindst bearbejdet eller stilbret; i

Almindelighed fandt man blot en Masse løse Optegnelser og Documenter, chronologisk ordnede, samt paa fine Steder inblagte mellem Blade til et ældre Udkast. En grundigere Bearbejdelse er derimod bleven Carl Johans Historie* til Deel; her træffer man en gjennemgaaende, kun paa faa Steder afbrudt Text, der dog, ligesom næsten alt det Øvrige, er bleven skrevet paa fransk. Forøvrigt maa vi bemærke, at alle herværende Documenter ere blevne afskrevne efter Originalerne og derfor kunne betragtes som fuldkommen nøjagtige.

I denne Tilstand var den omtalte historiske Samling, da Undertegnede fik det Hverv at besørge den endelige Redaction deraf; et Hverv, der var saa meget behageligere, da det blev forenet med den fuldkomneste Frihed i Henseende til Behandlingsmaaden og med det mest uindskrænkede Spillerum for den private Overbeviisning. Vi bleve derfor snart enige med os selv om den Vej, vi skulde gaa. Den blev bestemt ved Savnet af et Arbejde i Sverigs nyere Historie, der efter en vis Plan behandlede Begivenhederne mere udførligt og fuldstændigt, og vi arbejdede saaledes bestandigt i det Haab, at det muligt ved vore Bestræbelser vilde lykkes at udfylde et Hul i Sverigs historiske Literatur, der er rigere og rigere, jo længere man gaaer tilbage i Tiden, men derimod fattig nok, jo nærmere man kommer Nutiden. Efter vor Overbeviisning maa denne Mangel føles meget ofte saavel af Ungdommen som af det større Publikum, der begge kunde ønske paa eet Sted at finde samlet og ordnet,

* De i Frankrig udgivne historiske Arbejder om Carl Johan af Coupé de St. Donat, Chateauneuf, Sarrazin, Touchard-Lafosse, Sarrans m. fl. ere kun lidet benyttede, da de for største Delen kun ere grundede paa Bulletiner og tidligere trykte Documenter. De mangle desuden det Hensyn til svenske Forhold, der ere af Betydning for Sverig, og angaa i Særdeleshed den militaire Deel af Carl Johans Levnet.

hvad Historien har aabenbaret om Sverigs sidste Begivenheder, og vi have derfor bestandig troet, at vi imødekom en Nationaltrang, naar vi forbristede os til at hæve vor Tanke mod et saa ophøjet, et saa gavnligt Maal. Med en naturlig Tvivl om at vore Evner stode i Forhold til dette vigtige Hverv, søgte vi, som det fornemste Maal for vore Bestræbelser — historisk Sandhed, i den Overbeviisning, at den alene kan bestaa for den sunde Dømmekraft og Efterverdenen. Fremmede for de politiske Partianskuelser, der i en senere Tid satte Sverig i Bevægelse, have vi blot efter bedste Evne søgt at forske og sammenligne samt upartisk skildre Begivenhederne, og i de almindelige Begreber om Ære og Pligt stræbt at finde den sikkreste Maalestok til Menneskenes Bedømmelse, ligesom vi antage, at Bestemmelsen af Regeringsformen bør tage Hensyn til Folkenes forskjellige Sæder, Livsfornødenheder og Dannelsestrin under den store Udviklingsproces af deres Skæbne.

Vi maa ligeledes tilstaa, at det ikke har været uden Vanskelighed, at Ejeren af disse Samlinger gav sit Samtykke til at lade dette vort Arbejde saa tidligt træde frem for Publikum. Hensynet til mangen Overbeviisning eller Følelse, som kunde saares, holdt længe dette Samtykke tilbage; men i samme Forhold som mange af Historiens udmærkede Characterer bleve forvanskede og urigtigt bedømte, mødte vi en større Beredvillighed til at give efter for den Pligt at lade den Miskjendte vederfares Retfærdighed, at gjendrive en Forfattervirksomhed, der i den senere Tid har givet Sverigs historiske Literatur en saa vidunderlig Retning, og søge atter at stille Historien paa den værdigere Plads, der tilkommer den.

Hvad Gustav III.s Historie især angaaer, da har den i den senere Tid erholdt en meget vigtig Belysning fra forskjellige Sider. Den gustavianske Samling samt Tolle og Schrøder-

heims nylig udgivne Papirer have over flere Dele af denne Regering udbredt et Lys, der kun laber libet tilbage at ønske. Men alle disse Arbejder ere dog kun Monographier eller ufuldstændige, og vi mangle endnu et udførligere Heelt over denne mærkelige Periode. Paa den anden Side voxede Materialierne til et saadant Arbejde i flere Aar paa en højst mærkværdig Maade, og det de la Gardiske Archiv samt Barfods og Grev Creutz' Arbejder indeholde i denne Henseende Documenter og Bidrag af stor Betydenhed. Da man saaledes foresatte sig at søge at tilvejebringe noget Heelt for Gustav III.s Historie, kunde man umuligt andet end flittigt benytte de Kilder, der ere væsenlige, især hvad den første Halvdeel af hans Regering angaaer. Dette er Aarsagen til, at i Særdeleshed første Deel af dette Værk indeholder mindre Nyt, end man har ønsket; imidlertid have flere Optegnelser efter Friherre d'Albedyhll, Grev Oxenstjerna, Baron Reuterholm m. fl. ogsaa til denne Deel leveret Bidrag, der ikke tidligere vare kjendte, og paa denne Maade er der fremkommet mange ny Oplysninger, t. Ex. om Forholdet til Rusland og Danmark fra 1783 til 1788, samt om den for den Tid vidunderlige Mysticisme, det hemmelige Ordensvæsen. Hvad Indholdets Nyhed angaaer, da er anden Deel af langt større Interesse. Med den begyndte egenlig de hidtil ukjendte Kilder i denne Samling at strømme rigeligt, og Forholdet mellem Gustav III og Hertug Carl, mellem denne Sidste og Oppositionen, er, tro vi, herved lagt temmelig klart for Dagen. Professor Geijers Bearbejdelse af Gustav III.s Papirer — der under alle Omstændigheder snarere er en Samling af Documenter end en Historie — ender som bekjendt med Krigens Begyndelse, hvorfor vi fra det nævnte Tidspunkt egenlig mangle Forgængere; men dette bliver endnu mere Tilfældet med Formynderregeringen, der aldrig er

bleven behandlet som et Heelt, samt den følgende Epoke til den russiske Krig og Statsomvæltningen. Revolutionsperioden fra 1809 til 1810 er vel bleven mere belyst og bearbejdet, skjøndt ogsaa her synes at være meget tilbage at oplyse.

Med Hensyn til Aftrykningen af de mange vigtige Documenter, som forekomme i Bilagene, have vi fulgt den Grundsætning, at gjengive dem saa lig Originalen som muligt. Vi have derfor i materiel Henseende ikke tilladt os andre Forandringer end de, der syntes nødvendige for at fatte Meningen, eller for at afhjælpe mindre, men øjensynlige Skrivfejl. Men ogsaa i denne Henseende have vi troet at burde underrette Læseren om de Forandringer, vi have gjort*. I formel Henseende have vi derimod troet det rigtigst at benytte den nyere Ortographi og Interpunktion, og vi have ligeledes af flere Grunde fundet det rigtigst at gjengive de i et fremmed Sprog skrevne Originaler i Oversættelse.

Vi have nu kun tilbage at overgive til Publikums Bevillie og Overbærelse det, der indtil nu er blevet færdigt af vort Arbejde. Vi haabe at man vil bedømme os mildt, thi vi

---

* Ord i Parenthes (naar de ikke høre til Meningen), betyde Ord, som mangle, men som synes at burde findes. Ord med skraa Bogstaver i Parenthes betyde Ord som findes, men som synes at burde udgaa; Spørgsmaalstegn i Parenthes hentyder til Vanskeligheden ved at læse det foregaaende Ord eller Meningen; og tvende Spørgsmaalstegn i Parenthes paa Ulæseligheden af eet eller flere Ord. — Efterat Samlingerne ere blevne os anbetroede, have de faaet nogle mindre Tilføjninger, som vi tro at burde forklare. Saaledes betyder: G. S. — den gustavianske Samling i Upsala; E. S. — den Engeströmske Samling; R. A. — Rigsarchivet, hvorimod S. S. betyder den oprindelige Schinkelske Samling.

have ingen anden Undskyldning for vore Bestræbelser end vor gode Villie samt vor redelige Stræben, og vi vente ikke nogen streng Dom af et Publikum, som rimeligviis ikke vil gjøre særdeles store Fordringer til en ny Begynder i et videnskabeligt Fag.

Gustav III. og hans Tid.

Første Periode

(1771–1788).

Indledning.

Et Blik paa Frihedstiden. — Gustav III.s Barndom og første politiske Optræden. — Rejse til Paris.

De forskjellige Regeringsformer og deres Indflydelse paa Folkenes Skæbne. — Exempler af Sveriges Historie. — Characteristik af den saakaldte Frihedstid. — Hattene og Aarsagen til deres Fald. — De saakaldte nye Huer og de monarkiske Sammensværgelser. — Rusland og Frankrig i Forhold til Sverig. — Hoffet under Louise Ulrikkes og Kronprinds Gustavs Styrelse. — Træk af den Sidstes Barndom og første Forhold til Partierne, efter ham selv. — Greverne Tessin og C. F. Scheffers Bedømmelse af Gustav som Barn. — Det historiske Portraitmaleri. — Forsøg paa at forklare de nysnævnte Herrers uforde̅elagtige Bedømmelse af Gustav. — Den tiaarige Kronprinds taler om at frasige sig Arveretten til Sverigs Krone, og ønsker Oprør for at skaffe sin Fader større Magt. — Udtog af hans Dagbog, som han førte, da han bivaanede Raadets Møder. — Planer til en Regeringsforandring, udkastede af Gustav og Hattene, i Forbindelse med Frankrig; de mislykkes. — En Rejse til Paris bestemmes. — Schweitzeren Beylon, hans Rejse til Paris, og Underhandlinger med Hertugen af Choiseul. — Gustavs Afrejse og Ankomst til Paris. — Hertugen af Choiseuls Retraite. — Belejligt Tidspunkt for Gustavs Optræden ved det franske Hof. — Bekjendtskab med Hertugen af Aquillon. — Modtagelsen ved Hoffet. — Udtog af et Brev. — Gustav og Voltaire, Rousseau, d'Alembert, Marmontel og Rulhiere. — Anekdoter. — Fransk Dom om Gustav i Egenskab af Verdensmand. — Bekjendtskab med Grevinderne de la Marck, de Boufflers og Egmont. — Adolph Fredriks Død. — Bedømmelse af hans Characteer og Regering. — Gustav faaer i Theatret Efterretning om Faderens Død. — Grevinde Egmonts Ord. — Samtale med Marmontel. — Grev Scheffer i Ludvig XV.s Sovekammer midt om Natten; vigtigt Resultat af denne Conference. — Gustavs hemmelige Sammenkomst med Ludvig XV. — Brev fra Rigsraad

Indledning.

Et Blik paa Frihedstiden. — Gustav III.s Barndom og første politiske Optræden. — Rejse til Paris.

De forskjellige Regeringsformer og deres Indflydelse paa Folkenes Skæbne. — Exempler af Sverigs Historie. — Characteristik af den saakaldte Frihedstid. — Hattene og Aarsagen til deres Fald. — De saakaldte nye Huer og de monarkiske Sammensværgelser. — Rusland og Frankrig i Forhold til Sverig. — Hoffet under Louise Ulrikkes og Kronprinds Gustavs Styrelse. — Træk af den Sidstes Barndom og første Forhold til Partierne, efter ham selv. — Greverne Tessin og C. F. Scheffers Bedømmelse af Gustav som Barn. — Det historiske Portraitmaleri. — Forsøg paa at forklare de nysnævnte Herrers ufordeelagtige Bedømmelse af Gustav. — Den tiaarige Kronprinds taler om at frasige sig Arveretten til Sverigs Krone, og ønsker Oprør for at skaffe sin Fader større Magt. — Udtog af hans Dagbog, som han førte, da han bivaanede Raadets Møder. — Planer til en Regeringsforandring, udkastede af Gustav og Hattene, i Forbindelse med Frankrig; de mislykkes. — En Rejse til Paris bestemmes. — Schweitzeren Beylon, hans Rejse til Paris, og Underhandlinger med Hertugen af Choiseul. — Gustavs Afrejse og Ankomst til Paris. — Hertugen af Choiseuls Retraite. — Belejligt Tidspunkt for Gustavs Optræden ved det franske Hof. — Bekjendtskab med Hertugen af Aquillon. — Modtagelsen ved Hoffet. — Udtog af et Brev. — Gustav og Voltaire, Rousseau, d'Alembert, Marmontel og Rulhiere. — Anekdoter. — Fransk Dom om Gustav i Egenskab af Verdensmand. — Bekjendtskab med Grevinderne de la Marck, de Boufflers og Egmont. — Adolph Fredriks Død. — Bedømmelse af hans Characteer og Regering. — Gustav faaer i Theatret Efterretning om Faderens Død. — Grevinde Egmonts Ord. — Samtale med Marmontel. — Grev Scheffer i Ludvig XV.s Sovekammer midt om Natten; vigtigt Resultat af denne Conference. — Gustavs hemmelige Sammenkomst med Ludvig XV. — Brev fra Rigsraad

Sinclair. — Besøg hos Grev Maurepas. — Haandfæstning. — Grev Vergennes fransk Minister i Stockholm. — Afrejsen. — Ankomst til Potsdam. — Conferencer med Fredrik II. — Tilbagekomst til Stockholm.

De Former, under hvilke Friheden i Almindelighed constituerer sig, med Hensyn til Regeringsmaaden, ere Monarkiet, Aristokratiet og Demokratiet.

Naar en af disse Former er bleven udelukkende anvendt, hændtes det som oftest, at betydelige Ulemper vare forbundne dermed.

Det absolute Monarki har i Almindelighed været efterfulgt af uophørlige Krige og Finansomvæltninger, der have sat Staternes Sikkerhed paa Spil.

Aristokratiet har selve det Uretfærdige i sin Grundvold imod sig, og Anarchiet, Partistridigheder og Farer for et udenlandsk Aag have næsten bestandig staaet ved Siden af Democratiet.

Intet Folks Historie synes at være mere egnet til at bevise Gyldigheden af disse Paastande, end Svenskernes.

Kongerne Carls Enevælde, for ikke at gaa endnu længere tilbage, endte med et Tab af den tredie Deel af Sverigs Besiddelser. Frihedens aristokratiske Regeringsform maatte vige for de tre ringere Stænders Demokrati, der, saafremt Monarkiet ikke var blevet gjenoprettet, sikkert vilde have beredt Sverig en Skæbne lig den, der overgik Polen paa samme Tid.

Naar man indseer og erkjender disse historiske Erfaringssætninger, kan man, som det forekommer os, næppe undgaa at skildre Gustav III.s Optræden i Sverigs Annaler og Revolutionen i 1772 som Begivenheder af stor Vigtighed og i højeste Grad indvirkende i politisk Henseende.

Her er ikke Stedet til mere udførligt at skildre den saakaldte Frihedstids Regeringsmaade og de Begivenheder, der udmærke denne Epoke af Sverigs Historie. Vi maa gaa ud fra, at Læseren kjender disse, og ville derfor blot fremføre nogle faa Bemærkninger, der kunne tjene til at sætte os ind i det Følgende.

Som Følge af Regeringsformen i hele denne Tid, var Statens Styrelse overladt til Partierne.

I Forening med udenlandske Magter herskede disse afvexlende over hinanden, medens det ikke sjeldent var dem mere magtpaaliggende at fremme deres egne, end Fædrelandets Interesser.

Efter Grev Arvid Horns Fald sejrede de saakaldte Hatte, eller den adelige Majoritet paa Ridderhuset, under Greverne Gyllenborg, Tessin, Höpken, Ekeblad og Fersen.

I ydre Henseende gik Hattenes Politik ud paa Krig og Erobringer; i indre Henseende søgte de at fremme Næringsveje og Handelen, ikke sjeldent paa Jordbrugets Bekostning. Tillige viste de en Iver for svensk Videnskab og Kunst, som Aarbøgerne aldrig bør glemme at takke dem for.

De tvende ulykkelige Krige, hvori de styrtede Riget, samt den Strenghed, hvormed de i 1756 troede at burde beskytte Regeringsformen mod de monarkiske Cabaler, forberedte deres Fald.

Da de saakaldte nye Huer, eller Minoriteten paa Ridderhuset, i Forening med de ringere Stænder, i 1766 kom til Magten, kan man sige, at den saakaldte Frihed allerede nærmede sig sit Fald. Paa den Tid begyndte nemlig de Cabaler, der næsten uafbrudt fortsattes lige til Aaret 1772 og endte med de mindeværdige Dage den 19, 20 og 21 August.

Disse Cabaler tiltoge i samme Forhold som Farerne for Rigets Selvstændighed.

Rusland, der allerede ved den Nystadtske Fred havde garanteret Sverigs Regeringsforfatning*, havde senere forstaaet at bringe Danmark** og Preussen til at paatage sig samme

* Vi kunne ikke undlade at gjøre opmærksom paa, at det var den svenske Regering selv, der opfordrede Rusland til i Fredstractaten at optage den fordærvelige Paragraph om Garantien.

** I Tractaten af 1766. Vi finde det af Interesse at berøre, at Danmark herved ligeledes forpligtede sig til at betale en vis Sum, der var bestemt til Bestikkelse ved de svenske Rigsdage. Dette findes bekræftet ved Grev J. F. Struensees Forsvarsskrift af 14 April 1772, hvoraf en Afskrift tilligemed Dronning Caroline Mathildes hele Proces findes i Hans Excellence Grev de la Gardies Samlinger.

Forpligtelse*; men paa samme Tid arbejdede Frankrig paa, i Forbindelse med Hoffet og det undertrykte Hatteparti, at hidføre en Regeringsforandring i monarkisk Aand, der bedre end Partiregeringen kunde tjene dette Cabinet som et Middel til at holde Rusland tilbage, naar denne Magt viste sig fjendtlig mod Frankrigs Interesse.

Under Lovise Ulrikke var det svenske Hof ikke længere det samme som før.

Selve Dronningen, som i 1756 havde viist sig saa modig og beredt til at vove saa at sige Alt for Monarkiet, var nu frygtsom og ubestemt.

Frankrigs eneste Haab hvilede derfor paa Kronprindsen, den unge Gustav. Han aflagde nemlig allerede nu saadanne Prøver paa Mod og Bestemthed, i Forening med den fineste politiske Dygtighed, at han i mange Henseender kunde sammenlignes med sin store Onkel; Fædrelandsvennerne saae med Tillid op til ham som til deres og Landets Haab, og hvad kunde der ikke til Folkets og Statens Fremkomst og Ære ventes af en Fyrste, der var saa rigeligt udstyret med alle Hjertets og Forstandens mest glimrende Egenskaber.

Før vi gaa videre, tro vi, at det vil interessere Læseren at komme til Kundskab om nogle Træk af den Persons Barndom og første politiske Optræden, med hvem vi nu ville komme til at beskæftige os saa meget.

Gustav III blev født den 24 Januar 1746. Han voxede op under Indtrykket af Partihadets ulykkelige Indflydelse, og lærte allerede tidligt at kjende den Kræftskade, der fortærede hans Fædreland. Han siger selv i sine efterladte Memoirer om Rigsdagen i 1756, at han dengang rigtignok var et Barn og kun saae den som et forbavset Barn.

„Men jeg maa dog sige," tilføjer han, „at jeg i min unge Alder var i Besiddelse af megen Følelse, og at Sorgen over Tabet af Grev Stromberg og Herr Dalin, hvilke man tog fra

* Ved en hemmelig Artikel i Alliancen mellem Preussen og Rusland, af 12 October 1769, forpligtede Preussen sig til at occupere Svensk Pommern, dersom Regeringsmaaden blev forandret i Sverig, eller Sverig erklærede Rusland Krig.

mig, angreb mig i en saa høj Grad, at jeg blev syg. Jeg græd ogsaa meget, da jeg maatte skilles fra min anden Hovmester Grev Bjelke."

Gustavs Moder, den stolte og herskesyge Lovise Ulrikke, gjorde senere alt muligt for i hans Øjne at nedsætte de Mænd, som derefter bleve bestemte til at omgive ham. Følgen blev, at Kronprindsen, som han selv siger, fandt, at han ikke paa bedre Maade kunde vise sin Hengivenhed for Kongen, end ved bestandigt at modsige dem. Det var naturligt, at han under saadanne Omstændigheder langt fra ikke var istand til for sin intellectuelle og moralske Udvikling at drage den Nytte af disse Mænds Talenter, som han ellers vilde have kunnet.

„Den første Følelse jeg nærede for de twende Partier," siger han, „var Venskab for Huerne og Had til Hattene; min anden var Foragt for Huerne og Agtelse for Hattene."

Den Pligtforglemmelse, hvormed de Første, midt under Krigen og twertimod Kongens Befaling, forlod Armeen, for at bivaane Rigsdagen i 1760, var en af de første Anledninger til denne „Foragt", hvorom Kronprindsen taler.

„Fra dette Øjeblik," siger han, „begyndte jeg at føle Foragt for Folk, som opoffrede Statens Interesse og Ære for deres personlige Had."

Dersom vi sammenligne disse Yttringer af Prindsen selv med nogle lignende af hans Lærere, ville vi ikke faa et videre fordeelagtigt Begreb om hans Personlighed og Anlæg. Men man maa erindre, at de vare Partimænd og maatte see Alt fra Partiets Synspunkt, og det kan derfor gjerne være Tilfældet, at Egenskaber og Characteertræk, der i selve Virkeligheden vare meget prisværdige, i deres Øjne maatte see ud som Fejl. Desuagtet indeholder deres Bedømmelse af Prindsens Barndom ofte Nøglen til det Gaadefulde i hele hans Characteer.

Tessin spillede Comedie med den femaarige Prinds og troede ved disse Lejligheder allerede at kunne opdage hans Tilbøjelighed til Pragt og Pomp i Forening med Hovmod.

Grev C. F. Scheffer yttrer sig med den største Roes over den tiaarige Kronprindses Forstandsevner, men skildrer derimod hans Moralitet med mørke Farver.

„Hans kongelige Højhed Kronprindsen," siger han, „er af Naturen begavet med en saa fortrinlig Forstand og saa udmærkede Evner, som det er muligt at ønske; hans Fatteevne er let og hurtig, hans Hukommelse sjelden, hans Dømmekraft skarp, hans Indbildningskraft levende og fyrig og hans Eftertanke langt modnere end man kan vente det af hans Alder."

Som Følge heraf vil man let kunne forestille sig i hvilke Kundskaber han vilde gjøre størst Fremgang, nemlig i Historie og Fransk, medens han derimod stod langt tilbage i Ortographi og i Almindelighed i de Videnskaber, der fordre mere Eftertanke og Umage. Hans Indolence gik saa vidt, at da Grev Scheffer engang spurgte ham, om han var tilfreds med at naae den modnere Alder, uden at kunne mere, end hvad han allerede nu havde lært, svarede han ja, og at han troede, at han allerede havde lært alt hvad han behøvede at vide.

Blandt hans Fejl opregner Greven Dovenskab, Ureenlighed, en umaadelig Madlyst eller Gourmandise, „der overgaaer Alt hvad der kan siges derom," samt en saadan Barnagtighed, at han, skjøndt han allerede var elleve Aar, fandt sin største Glæde i Dukker og Legetøj, som ellers plejer at være tre eller fireaarige Børns Tidsfordriv, og endelig hans forunderlige Tilbøjelighed til alle kvindelige Prydelser og Klædningsstykker; denne sidste Tilbøjelighed gik saavidt, at man saae ham, saa ofte han fandt Lejlighed dertil, i Særdeleshed naar han blev klædt af om Aftenen, udpynte sig med Baand og andre Ting, ligesom et Fruentimmer.

Det falder af sig selv, at Listen paa den unge Fyrstes Fejl vilde med saadanne Anlæg blive meget lang. Grev Scheffer beskylder ham for Mangel paa Gudsfrygt, for Hovmod, Forfængelighed, Theatermani, Egensindighed i høj Grad og Forstillelse*.

Man kan ikke nægte, at denne Skildring er betegnende i mange Henseender.

* Den saa at sige næsten eneste Dyd, hvormed Grev Scheffer, i den Kilde vi her følge, pryder sin unge Elev, er Ærbødighed for og Kjærlighed til hans høje Forældre; han siger vel ikke bestemt, om man skal ansee ham for gavmild og medlidende, da Greven selv ikke vidste det, men han erklærer ham uden Betænkning for at være en Cujon.

Vi have her anført et Udtog af C. F. Scheffers Beretning om Gustav III.s Barndom, der, om den end i nogle Henseender bærer Spor af Partiansknelse, dog upaatvivlelig tillige indeholder megen Sandhed.

Kongens, saavelsom Barnets Styrke og Storhed laa bestandig i Geniet; hermed udrettede han alt det Gode, Sverig har ham at takke for; mange af hans Fejl tilhørte hans Tid, en Deel det stolte, kongelige Blod, der randt i hans Aarer, nogle vare derimod ganske egne og characteristiske for ham.

Det er udentvivl vigtigt ikke at lade Skyggepartierne i et Maleri skjule eller fortrænge det Lys, der bestandig findes og bør findes hos ethvert Væsen og i Særdeleshed hos Mennesket og dets Sjæl, denne den vidunderligste og mest fuldendte af alle den guddommelige Skaberkrafts Frembringelser. Skulle vi derfor end, idet vi med nogle Træk forsøge for Læserens Blik at fremstille et af de interessanteste Billeder, som Sverigs paa Capaciteter saa rige historiske Periode tilbyder, ikke kunne forpligte os til at tegne med et ærefuldt Mindes alt forskjønnende Pensel, da skal denne Sandhedskjærlighed paa den anden Side ikke hindre os i at have et aabent Øje for Fortjenesterne, hvor de end findes, og at skildre dem med den størst mulige Troskab og Erkjendelse.

Det fyrstelige Barn, hvis Tilbøjelighed til at more sig med Dukker i en Alder af 10 Aar bliver saa meget dadlet af hans alvorlige Lærer, havde en stor Opgave at leve for; hans kongelige Fader var ikke andet end hvad han ligeledes var bestemt til at blive, en Dukke paa Tronen, med hvis Sindbilleder han nu saa gjerne legede; vi spørge derfor: Hvad vilde der være blevet af det gamle Sverig — med de Elementer til Selvregering, som i langt mindre Grad fandtes dengang end nu, og under Stormagternes daværende Gludskhed og uretfærdige Rovsystem — dersom han ikke havde været Mand for af denne Dukke at gjøre en virkelig Konge? (Det er kun Skade, at Forholdet ved Slutningen af hans Regering blev omvendt i en saadan Grad, at selve Folket ved Sikkerhedsacten blev en Dukke i hans Haand.

Naar vi see disse Fejl i dette formildende Lys, nemlig

som den undertrykte Kongemagts Ytringer, i Form af et fyrsteligt Barns Uvillie mod dets republikanske Lærere, da faa de en mildere Farve.

I Virkeligheden have vi ogsaa i den tiaarige Prinds en sand Conspirator for os.

Han kaldte Hoffets Fjender „det onde Parti."

Undertiden hørte man ham udbryde i Klager over den ringe Magt en Konge i Sverig havde, og tilføje, at han ikke engang vilde være Konge paa den Maade, men havde i Sinde at frasige sig Retten dertil samt overlade den til sine Brødre, med den Bemærkning, at Prinds Carl kunde være dum nok til at modtage Tilbudbet, men at Prinds Fredrik sikkert vilde følge Gustavs Exempel. En anden Gang talte han om Oprør i Landet og yttrede, at han ønskede et saadant, og da Kammertjeneren forestillede ham, hvor syndigt et saadant Ønske var, svarede han:

„Det vilde jo være godt for os, thi Folket vil, at Fader skal have større Magt*."

I Marts 1767 begyndte Prindsen at bivaane Raadets Forhandlinger og førte en Dagbog derover.

Han endte Aarets Optegnelser med følgende Vers:

Le passé m'epouvante et le présent m'accable
Je lis dans l'avenir un sort epouvantable
Et les malheurs partout semblent suivre mes pas.

Alt vidner om, at han allerede nu dybt følte den ulykkelige Forfatning, hvori Riget befandt sig. Hans Blik var henvendt paa Polen, som det Rige, i hvilket Sverig burde speile sig, for at lære sine Ulykker og sin Fremtid at kjende. Han siger:

„Fra Polen tales der om en stor Confoederation i Kaminieck for at forandre den sidste Rigsdags Bestemmelser. I denne Anledning har man i Warschau holdt tvende store Forsamlinger, hvis Resultat var, at Kongen og Republikens Senat

* Ifølge Grev C. F. Scheffers Insinuation var det Dronningen, som indgav Prindsen saadanne Tanker.

skulde bønfalde om den russiske Keiserindes Beskyttelse for at opretholde de sidste Bestemmelser. Hvilken Scandale. Ak, Grev Poniatowsky, hvor Du forekom mig stor. Ak, Stanislaus August, hvor Du taber i mine Øjne. Du er hverken Konge eller Medborger. Dø for at opretholde Dit Fædrelands Selvstændighed, men kast Dig ikke uværdigt under Aaget for at bibeholde en Skygge af Magt, der kan forsvinde for en Befaling fra Moskau."

Hvad var man ikke berettiget til at vente af en ung Fyrste med en saa ophøjet Tænkemaade.

Huernes fejlagtige Finanssystem havde foraarsaget en stor Misfornøjelse i Landet, og det var netop heraf at Hattene og Hoffet søgte at benytte sig som et Hjælpemiddel til at styrte Constitutionen og gjenindføre en ny Tingenes Orden. I Forbindelse med den franske Ambassadeur vilde Kronprindsen søge at komme til Maalet ved en Revolution, men Hattene fandt det mere tjenligt at anvende fredelige Midler. I den Hensigt foresloge de at sammenkalde Stænderne, hvilket Raadet, ved Kongens Trudsel om at nedlægge Regeringen, skulde tvinges til at bifalde, og derpaa skulde man, gjennem selve Stænderne, ad lovlig Vej søge at hidføre de Forandringer i Regeringsmaaden, hvorom man kunde blive enige.

Om Kronprindsens Plan, ved en Revolution at forsøge paa Monarkiets Gjenoprettelse, kunde der ikke være Tale, som Følge af Dronningens og Grev Fersens Vægring for at medvirke dertil, og han havde derfor ingen anden Udvej end at underkaste sig Hattenes Forslag.

Hovedmændene for dette Parti underskrev et Document, hvori de lovede Kongen hele den udøvende Magt og kun forbeholdt Stænderne Skattebevillingsretten og Lovgivningen. Paa Grund af disse Løfter lod Adolph Fredrik sig bevæge til at nedlægge Kronen, indtil man bifaldt Stændernes Sammenkaldelse. Planen lykkedes i Begyndelsen, nemlig forsaavidt, at Huerne bleve tvungne til at give deres Samtykke til en Rigsdag; man havde endog den Glæde at see de gamle Raadsherrer træde af og Raadet fyldes med Hoffets Venner, men dette blev ogsaa alle de Fordele, man havde ventet af den saa

nøgtigt lagte Plan. Hattene vovede nemlig ikke ved væsenligere Grundlovsforandringer at risikere den Sejer, de havde vundet, og de smaa Modificationer, som de fandt at burde foreslaa, kunde heller ikke gaa igjennem, som Følge af Grev Fersens Modstand; til dette for Hofpartiet saa nedslaaende Resultat af Rigsdagen bidrog ogsaa den navnkundige General Pechlin, der, ved et ligefremt Kjøb af Stemmer for 200 Plåter Stykket, forstod paa Ridderhuset at kuldkaste de mod Friheden rettede Planer.

Tilstanden var fortvivlet.

De Forhaabninger, man havde sat til Rigsdagen, vare gaaede op i Røg, og den mangelfulde Regeringsform var garanteret af trende Magter, der vare Sverigs nærmeste Naboer.

Kronprindsen var saa at sige den eneste, som desuagtet ikke tabte Modet.

Han havde et Antal Venner i det nye Raad, saasom Friherre Ulric Scheffer, Oberst Sinclair m. fl., og Stænderne havde bevilget Penge til de kongelige Prindsers Udenlandsreise.

Kronprindsens Hensigt var nu at henvende sig til Frankrig, for der, ved en personlig Forbindelse med dets Konge, at indlede en varigere Forening mellem de tvende Riger, og derved „lægge Grunden til Statens Befrielse."

Hertugen af Choiseul havde raadet ham hertil.

Grev C. F. Scheffer blev bestemt til at ledsage ham paa Rejsen. Gustav havde strax efterat Rigsdagen var ophørt villet tiltræde denne Rejse, men nogle Omstændigheder, saavelsom Hertugen af Choiseuls Raad, bragte ham til at opsætte den til Efteraaret.

Frankrig skyldte Sverig nogle Subsidier fra den sidste Krig.

De vigtigste Fordele, Kronprindsen ventede af sin Rejse til Paris, var ved sin personlige Nærværelse at søge at bevæge den gamle Konge til at udbetale disse. Man kan let forestille sig, hvor vanskeligt han fandt det, uden Penge at iværksætte en Regeringsforandring f r a o v e n. I Forventning af hans Ankomst havde Grev Creutz derfor opsat at gjøre den franske Minister nogen

Forestilling desangaaende. Gustav var imidlertid utaalmodig over den lange Venten og besluttede at affende Nogen for at forberede sin Ankomst.

Paa den Tid fandtes der ved det svenske Hof en Mand, der fra en ringe Forelæser hos Dronningen havde svinget sig op til den højeste Betydning, ikke som om han var bleven udmærket med høje Embeder eller Værdigheder (tvertimod, han blev aldrig andet end den forbringsløse Forelæser, selv efterat han havde forladt denne Beskæftigelse), men med Hensyn til den Agtelse og Tillid den hele kongelige Familie viste ham. Fra 1766 havde han været Hoffets hemmelige Minister og paa dettes Vegne ført de vigtigste og vanskeligste Underhandlinger med de franske og spanske Ministre, saavelsom med Hattenes Chefer. Disse Hverv havde han bestandig udført til alle Parters største Tilfredshed. Han forstod at vinde Alle, som kom i Berørelse med ham, ved Hengivenhed, Tavshed og Sandhedskjærlighed. Denne Mand var Schweitzeren Beylon.

Man besluttede nu, at han skulde rejse til Paris, for paa Hoffets Vegne at slutte en Forbindelse med Hertugen af Choiseul, træffe Aftale om en Regeringsforandring og forberede Kronprindsens Ankomst.

Beylon havde ingen Titel og det var vanskeligt for ham i Egenskab af simpel Lecteur at træde op som Kongen af Sverigs hemmelige Befuldmægtigede ved det franske Hof; i denne Forlegenhed fandt man paa at gjøre ham til Ridder af Nordstjerneordenen, og under Navn af „Ridder Beylon" optræder han nu bestandig saavel i Tale som i Skrift.

Under det Paaskud, at han for sit Helbreds Skyld vilde benytte de varme Bade i Aachen, rejste Beylon fra Stockholm den 15 Maj.

Efterat have opholdt sig i nogen Tid i Aachen og besøgt sit Fædreland, indtraf han i Paris.

Her havde han hyppige Conferencer med Hertugen af Choiseul, lagde i Forening med ham Planen til en ny Tingenes Orden i Sverig og traf Aftale om den Understøttelse Frankrig skulde yde for at fremme dette Øjemed. Ved Afrejsen forærede Hertugen ham en Guldbaase med sit Portrait; af

Ludvig XV. fik han en Pension for Livstid. Da han vendte tilbage længere hen paa Efteraaret, kort før Kronprindsens Afreise, fik han Leilighed til at meddele denne de Oplysninger, han ønskede.

I sin Broders Prinds Fredriks Selskab forlod Kronprindsen Stockholm den 8 November. De reiste incognito, den første under Navn af Greve af Gottland, den sidste som Greve af Øland. Prindserne bleve ledsagede af Grev C. F. Scheffer, samt af Kammerherrerne Baron Ehrensvärd, Baron Taube og Bergensköld, Cavaliererne hos Prinds Fredrik, Major Torvigge og Baron Carl Strömfelt, Cornetten Baron Sinclair og Pagen Per Ulric Liljehorn.

Det syntes ligesom at Gustav havde anet, at han ikke skulde gjensee sin Fader. Affkeden kostede ham Taarer*. Efterat have besøgt Hofferne i Kjøbenhavn og Eutin indtraf Prindserne i Hamborg den 23 December. I Slesvig kom Prinds Carl af Hessen dem imøde og inviterede dem til sin Residens, det nærliggende Slot Gottorp. I Eutin bleve de modtagne paa den venskabeligste Maade af nære Slægtninge. Magistraten i Hamborg gav en stor Concert for dem. Flere smaa nærbeslægtede Hoffer i Tydskland bleve besøgte, saasom Brunsvig, Hanau og Zweibrücken m. fl. De ankom til Paris den 4 Februar.

Her var imidlertid foregaaet en stor Forandring. Hertugen af Choiseul var kort iforveien ved et Lettre de Cachet af Ludvig XV. bleven affkediget og forviist Hoffet.

Den kraftigste Støtte for Kronprindsens Forhaabninger i Frankrig var paa denne Maade tilintetgjort.

Misfornøiet med de store Bekostninger, der medgik til den sidste Rigsdag, havde Ludvig allerede i Juni 1770 kaldt Grev de Modéne tilbage, medens Barthelemy i Egenskab af Chargé d'affaires afgik til Stockholm. Det var at vente, at denne Konge engang vilde blive kjed af at anvende

* Der fortælles, at Kronprindsen, da han gik ned ad Slotstrapperne for at tiltræde Reisen, sagde til Hans Excellence Grev Bjelke, der fulgte ham til Vognen: „Jeg kommer ikke til at gaa opad disse Trapper, saalænge denne Fruentimmerregering varer.“

saa store Summer paa Sverig uden nogetsomhelst Resultat. To Gange vare de bedste Forhaabninger om et heldigt Udfald af hans Bestræbelser for en udvidet Kongemagt i dette Rige slaaede feil; den ene Gang som Følge af Hoffets Modløshed, og nu ved Hattenes Uredelighed. Der var saaledes af hans Parti kun een Person tilbage, paa hvilken Frankrig for Fremtiden med nogenlunde sikkert Haab kunde gjøre Regning med Hensyn til et heldigt Udfald af dets Planer med Sverig, og denne Person var Kronprindsen. Det var derfor af overordenlig Vigtighed, at han netop nu indtraf i Paris, for ved sin personlige Nærværelse og Elskværdighed at gjenoplive den Interesse for Sverigs Anliggender, der var paa Veien til at udslukkes i Ludvig XV.s Hjerte.

„Ingen har tænkt paa os, efter Catastrophen med Hertugen af Choiseul," skriver Kronprindsen selv.

Ministeriet for de udenlandske Anliggender var interimistisk blevet anbetroet til Hertugen af la Brillière, men man troede i Almindelighed, at Hertugen af Aiguillon var udseet til Hertugen af Choiseuls definitive Efterfølger.

Gustav var derfor ikke seen med øieblikkelig at sætte sig i Forbindelse med denne nye Favorit og Minister in petto, for at vinde hans Hengivenhed, hvilket ogsaa lykkedes ham fortræffeligt. Under sin Ambassade i Frankrig havde Grev Scheffer været meget nøie bekjendt med Hertugen af Aiguillons Moder, Hertuginden af Aiguillon, og det var hos hende, at Kronprindsen og Hertugen sluttede deres første Bekjendtskab. Det Venskab og den Tillid, de fattede til hinanden, tiltog under Kronprindsens Ophold i Frankrig i en saadan Grad, at han betragtede Hertugen som en Ven, paa hvem han bestandig kunde stole.

Ved Prindsernes Ankomst til Paris bleve de strax modtagne med al mulig Udmærkelse. Kongen tilbød dem nogle af de skjønneste Værelser i Versailles, hvilke de kunde benytte, saa ofte de besøgte det. Hertugen af la Brilliére indfandt sig, for paa Kongens Vegne at lykønske dem til deres Ankomst og underrette dem om, at Hans franske Majestæt længtes efter at see dem. Hertugen af Duras, Kongens Overkammerjunker, kom ogsaa for at tilbyde dem sin Tjeneste. Den 9de aflagdes

der Besøg hos alle de kongelige Personer i Versailles. Ved samme Lejlighed bleve Prindserne inviterede til Bal hos la Dauphine til den 12te og Kongen inviterede dem til Marly til den 13de. I Marly bleve de Natten over og logerede i Dauphins Værelser. Den 18de bivaanede de Jagten i Versailles og bleve indbudte til Lystslottet Choisy til den 22de.

„Ingen kan blive bedre modtaget her end jeg er bleven det," skrev Kronprindsen. „Jeg overlader det til Grev Scheffers Beretning, som han sikkert vil sende Dem, nøjere at beskrive al den Opmærksomhed, man viser mig; i Særdeleshed kan jeg ikke nokfom berømme den Omhu og det Venskab, hvormed Kongen behandler mig. Denne Fyrste er saa god, at han burde vinde Alles Hjerter; mit har han allerede vundet, og mit Ophold her forøger kun de Følelser, jeg bestandig har næret for ham og Frankrig. Jeg har en meget stor Anledning til at smigre mig med, at mit Ophold her ikke vil blive saa ganske uden Nytte, og at mit Fædreland vil drage store Fordele deraf*.

Grev Creutz' Hotel, i hvilket Prindserne logerede under deres Ophold i Paris, var pludselig ligesom forvandlet til et glimrende Hof; her concentreredes Alt det Udmærkede af hvad Frankrig dengang besad af Fødsel og Talenter. De høje Rejsende kunde neppe finde bedre Vejledere i den store Pariserverden og dens afvexlende Liv, end de tvende Grever Scheffer og Creutz. Begge havde under et langvarigt Ophold i Frankrig fundet Lejlighed til at træde i Forbindelse med Alt hvad der fandtes navnkundigt og fortjente Opmærksomhed, og begge nøde tillige en stor og begrundet Anseelse.

Kronprindsen havde allerede tidligere lært at elske Frankrigs daværende Talenter; i Særdeleshed syntes Voltaire tidlig at have været en Gjenstand for hans Beundring, og i en Alder af 16 Aar kunde han Henriaden udenad.

Han havde nu havt i Sinde personlig at gjøre Patriarken i Fernay sin Opvartning, dersom ikke hans Faders Død var kommen imellem og havde paaskyndet hans Hjemrejse.

Gustav forsvarede engang ivrigt denne Helgen mod Mar-

---

* Brev til Rigsraad Grev Ekeblad, Paris den 19 Februar 1771.

skal de Broglie, der beskyldte Voltaire for alt det Onde, der var hændedes i de senere Aar. Underrettet om Prindsens Artighed svarede Voltaire derpaa ved følgende Vers:

On dit que je tombe en jeunesse:
Taches de me bien elever.
Ne pourriez-vous pas me trouver
Quelque accès près de son altesse?
De vieux héros, de vieux savans,
Prendront de ses leçons peut-être.
Je veux m'instruire: il en est temps;
C'est à moi de chercher mon maître.

Hertugen af la Rochefoucault gjorde i 1769 en Rejse til Sverig. Dronning Lovise Ulrikke gav ham det Hverv at formaa en Franskmand til at skrive Sverigs Historie.

Paa denne Tid levede der i Frankrig en Literator, der, uden at have udgivet noget i Trykken, dog nød en meget stor Anseelse; hans Navn var Rulhière. Han opholdt sig som Legationssecretair i Petersborg, da Catharine II. ved en blodig Revolution havde svinget sig op paa Tronen, og han havde optegnet hvad han var istand til at erfare om denne Begivenhed. Da Kejserinden blev underrettet herom, lod hun ham tilbyde 30,000 Livres, dersom han vilde udelade nogle Steder, som kunde være ubehagelige for hende; men det Eneste, som den samvittighedsfulde Historieskriver lod sig bevæge til, var et Løfte om ikke at udgive sit Værk før efter Kejserindens Død.

Denne Omstændighed havde imidlertid forøget Rulhières Anseelse; Alle vilde af Nysgjerrighed læse hans Værk og han blev baade bemærket og engageret som Skribent ved det franske Hof.

Ved sin Tilbagekomst til Frankrig henvendte Hertugen af la Rochefoucault sig til ham og underrettede ham om Dronningens Forslag. Han erklærede sig tilfreds dermed og skulde træffe nærmere Aftale med Kronprindsen, som paa samme Tid ventedes til Paris. Dette var Anledningen til Gustavs Forbindelse med den ærede Forfatter til „Anarchiet i Polen"*.

---

* Ifølge et anonymt Brev, dateret Paris den 4 April 1771, der er fundet i Beylons Portefeuille, og hvis Forfatter, efter alt hvad vi kunne

Gjennem Rulhière lærte Kronprindsen ogsaa at kjende Frankrigs daværende største Philosoph.

„Den navnkundige Rousseau," skriver Rulhière selv, „nærer Venskab for mig. Den overordenlige Indgetogenhed, hvori han lever, og den uhyggelige Mistro, der plager ham, gjør, at kun faa Personer kunne nærme sig ham. Jeg var maaske for Øjeblikket den Eneste i Verden, der kunde bede ham om at følge med mig til en Konge. Det der gjorde det største Indtryk paa Rousseau var denne Fyrstes hurtige Opfattelsesevne, den Lynsnarhed, hvormed han fatter den fineste Hentydning og forstaaer en halvkvædet Vise."

Gustav lærte ogsaa de berømteste af Frankrigs øvrige Philosopher at kjende.

„Han har næsten bestandig," skriver Bachaumont, „været omgivet af encyclopedistiske Philosopher, men d'Alembert er den, han har udmærket mest, og med hvem han i Særdeleshed har staaet paa en fortrolig Fod, saa at de alle ere enige om at betragte ham som en ivrig Tilhænger af deres Lærdomme, og smigre sig med at finde en mægtig Beskytter i ham."

Med Marmontel havde Gustav allerede for flere Aar siden staaet i en fortrolig Brevvexling, og han var ogsaa, som Grev Creutz' intime Ven, Prindsens daglige Selskaber og forelæste ham Manuscriptet til Incas, som Gustav tillod, at han maatte tilegne ham.

I den parisiske Selskabskreds straalede Gustav som en Stjerne af første Rang. Philosopher, Statsmænd, Kunstnere, Damer, alle vare enige med Hensyn til ham; Fortryllelsen var almindelig. Enhver erindrede et eller andet Ord, hvoraf man følte sig indtaget. Man anførte t. Ex. følgende Indtryk, som et Beviis paa en fast Characteer. I Prindsens Nærværelse talte man en Dag om Kong Poniatowskys Handlemaade i Polen. Gustav svarede: „**Quand on tient trop á sa place, on est**

---

antage, er den samme Rulhière, om hvem der er bleven talt i Texten. Under Forudsætning af at denne Formodning er rigtig, have vi optegnet de følgende Anekdoter om Gustavs Ophold i Paris, der ere tagne af dette Brev.

toujours au dessous." Ved en Forelæsning af en fransk Forfatter, yttrede han øjensynligt sin Beundring over følgende Ord: „La dissimulation des Rois ne doit jamais aller au delà du silence."

Til disse Træk, der ere mærkværdige for deres Storhed, føjede han den fine Spøg, der er saa vel egnet til at fortrylle Franskmanden. Da han havde beseet en Billedstøtte, der ved en almindelig Subscription var opreist til Ære for Voltaire, og med Rette forundret sig over, at Kunstneren, der havde villet fremstille Voltaire aldeles nøgen, havde givet ham et magert og kjødløst Legeme og frembragt en af de uhyggeligste nøgne Gjenstande, man kunde see for sine Øjne, spurgte man Gustav, om han havde tegnet sig paa Subscriptionslisten?

„Jeg vilde gjerne have givet noget," svarede han, „hvorfor man havde kunnet forfærdige ham (Voltaires Billedstøtte) en Overfrakke."

Artisterne udtømte sig i Roes over hans Personlighed. Pierre, en af Frankrigs største Malere, sagde, at Gustavs Physiognomi var en stor Mands. Han paaviste i Særdeleshed i Øjenbrynenes Bevægelser noget characteristisk, der i Almindelighed findes hos store Sjæle og ophøjede Genier.

Der var ikke nogen Ende paa Fruentimmernes Virak. De fandt, at Prindsen var i Besiddelse af særdeles megen Ynde og en forekommende Høflighed forenet med megen Værdighed. Nogle troede i Særdeleshed at have bemærket en ualmindelig Lethed og Ynde i hans Hænders Bevægelser. Man syntes i Almindelighed, at hans Manerer og Tone lignede alt hvad Historien og Traditionen fortæller om de franske Konger Frants I. og Henrik IV., disse af den franske Adel saa tilbedte Fyrster.

Af de Bekjendtskaber, som Gustav gjorde blandt de Fruentimmer, der ved Skjønhed og Ynde, Geni og Talenter glimrede i den daværende Pariserverden, fandtes der ogsaa nogle, som varede for Livstid. Af disse maa i Særdeleshed nævnes Grevinderne de la Marck og de Boufflers, med hvem han stod i en fortrolig Brevvexling lige til de sidste Dage af hans Liv. Rulhière gjorde ham bekjendt med Grev-

inde Egmont, der af mange blev anseet for den elskværdigste franske Dame i sin Tid, og med hende correspondereде Gustav ligeledes længe og intimt.

Imidlertid døde den gamle Konge. Adolph Fredrik var nemlig i en Alder af over 60 Aar hensovet i Stockholm den 12 Februar 1771. Hans pludselige Død gav Anledning til en uhyggelig Mistanke. Men, siger et samtidigt Vidne ved Hoffet, man behøvede ikke andre Ingredienser til Døden end de, hvormed den afdøde Konge havde overlæsset sin svage Mave. Han blandede Bollemælk, Suurkaal og Østers sammen i den, besvimede ved sit Spillebord om Aftenen, blev baaret ud i et ydre Værelse og døde strax.

Adolph Fredrik var en god Konge og hele Folket sørgede oprigtigt over hans Død. De mangelfulde Former hindrede ham i at udrette det Gode, han havde villet, og han havde hverken Kraft eller Mod til at forandre disse Former. Under hele hans Regering stod Dronningen bag ham, og i den senere Tid ogsaa Kronprindsen, som Sjælen og den hemmelige Drivefjeder i alle de Handlinger, i hvilke han optraadte med nogen Energi; og at han ved saadanne Lejligheder ogsaa forstod at spille den paatagne Rolle tilende, viste han t. Ex. ved Tronfrasigelsen i 1768.

Efterretningen om Kongens Død naaede Prindserne i Paris den 1 Marts. Kronprindsen befandt sig netop den Aften i Grevinde Egmonts Loge i Operaen, og her var det at Grev Creutz allerførst meddeelte ham den uventede Nyhed. Grevinde Egmont sagde da følgende Ord til Gustav:

„Sire, lad Dem nøje med at være Enehersker ved Deres Evne til at indtage Menneskene, men forlang det aldrig som en Ret.“ Det var de sidste Ord Gustav hørte som Kronprinds.

Alt syntes at vidne om, at han inderligt følte sit Tab. Marmontel var den eneste Udlænding, der i de første Øjeblik af hans Smerte havde Adgang til ham.

„Hvilken Ulykke,“ sagde Gustav til ham, „i min Alder at see mig bebyrdet med en Krone og med uhyre Pligter, som jeg ikke føler mig i Stand til at opfylde. Jeg rejste for at erhverve mig Kundskaber, hvortil jeg trænger, og see nu hvor-

ledes jeg er bleven afbrudt i min Reise og maa vende tilbage, uden at have faaet Tid til at forskaffe mig Erfaring og Menneskekundskab, medens enhver fortrolig Omgang, enhver tro og fast Forbindelse med Menneskene for Fremtiden er mig nægtet. Jeg maa sige et evigt Farvel til Venskab og Sandhed."

„Nei, Sire," svarede Marmontel, „Sandheden flygter kun fra de Konger, som forkaste den og ikke ville høre den. De elsker Sandheden og den vil følge Dem; Deres Hjertes Følelse, Deres oprigtige Characteer gjør Dem værdig til at have Venner, og De vil faa dem."

„Menneskene have neppe Venner," sagde Gustav, „Kongerne aldrig."

„See her," vedblev Digteren og pegede paa Grev Creutz, der stod i et Hjørne og læste en Depesche, „her er en Mand, der aldrig vil svigte Deres Majestæt."

„Ja, det er sandt," sagde Kongen, „og jeg gjør Regning derpaa; men han kan ikke følge med mig; mine nye Pligter nøde mig til at lade ham blive her."

Man besluttede nu, at Prindserne ikke skulde lade sig see udenfor deres Huus, eller modtage nogetsomhelst Besøg, uden af den franske Minister. Derimod siger Hamilton: Fra dette Øjeblik (nemlig fra Efterretningen om Kongens Død indtraf), blev Grev Creutz' Hotel forvandlet til et Slags Hof. Offenlige Besøg fandt rigtignok ikke Sted, men saa meget hyppigere aflagde man dem incognito. De elskværdigste franske Hofdamer skiftedes til at holde Kongen med Selskab.*

Efter Underretningen om Adolph Fredriks Død og Gustavs Ophøjelse til Konge af Sverig, skred Underhandlingerne med det franske Hof raskere frem.

Efter Kongens Befaling begav Grev C. F. Scheffer sig samme Aften til Versailles; man troede nemlig, at den gamle Konge, som en Følge af den Overraskelse, hvori han naturligviis vilde blive

---

* Hamilton tilføjer, at Ytringer af Munterhed fra Kongens indre Værelser tilkjendegave de udenfor værende Svenskere, at Sørgeklæder og drapperede Vogne vare de eneste Beviser paa Sorg, som man ventede af de Besøgende.

bragt ved en saadan Efterretning, meddeelt paa en saa usædvanlig Tid (Klokken var allerede over 11, da Grev Scheffer reiste), vilde lade sig bevæge til at afgjøre Subsidiespørgsmaalet til Sverigs Fordeel. Det var over Midnat, da Grev Scheffer naaede sit Bestemmelsessted. Ludvig XV havde allerede lagt sig, men var staaet op igjen og havde klædt sig paa, da han hørte Larmen af Grevens Vogn i Borggaarden. Med Nød og Neppe lykkedes det Greven at erholde Audience.

„Hvad har De at sige os, Grev Scheffer?" spurgte Kongen.

„Sire," svarede han, „Kong Adolph Fredrik er død i Stockholm den 12te Februar sidstleden, og det svenske Senat har beviist mig den Ære at vælge mig til at overbringe Deres Majestæt denne sørgelige Nyhed."

„Hvor gammel var Adolph Fredrik?" spurgte Kongen forbauset.

„Sire," svarede Greven, „han var 61 Aar."

„Det er at dø ung," sagde Kongen, som ved saadanne Leiligheder bestandig tænkte paa sig selv, og viste sig øiensynlig bevæget.

„Og Sverig," vedblev han efter nogle Øieblikks Taushed, „i hvilken Situation befinder det sig ved dette Dødsfald?"

Grev Scheffer udkastede nu en kortfattet Skildring af Partiernes Stilling i hans Fædreland og af den engelsk-russiske Indflydelse, der bestandig tiltog, medens Nationens Sympathier vare for Frankrig, og han tilføiede, at den tvungne Fjernelse fra Frankrig ene og alene hidrørte fra dette Hofs Bestemmelse om at inddrage Subsidierne. Han endte med følgende Ord:

„Sverig elsker Frankrig, men Sverig er fattigt; og dersom det undertiden i sin trængende Forfatning nødes til at begjære Hjælp og Understøttelse af dets naturlige Bundsforvandte, da bør de ikke, ved at tilbagevise saa retfærdige Fordringer, lade den Indflydelse gaa tabt, som de saa let kunde have erhvervet eller bibeholdt. England og Rusland vilde ikke lade en saa gunstig Leilighed slippe sig af Hænderne."

„De har Ret," sagde Kongen, „og De kan i Morgen indfinde Dem hos Hertugen af Duras; man skal lade Deres

Reclamationer vederfares Retfærdighed. Vi takke Dem for den Hurtighed, hvormed De har bragt os den sørgelige og betydningsfulde Nyhed om Kong Adolph Fredriks Død, og vi ville i Morgen lade den nye Konge Gustav complimentere."

Paa denne Maade blev der ved en svensk Ministers Dygtighed og til Sverigs Fordeel i nogle Minuter afsluttet en Underhandling, der i mange Aar var bleven ført uden Held.

Gustav ventede nu blot paa Generallieutenant Baron Pehr Scheffers Ankomst, der var bleven afsendt af Raadet med en Haandfæstning til hans Underskrift, for umiddelbart derefter at vende tilbage til Sverig.

Nogle Dage senere aflagde Prindserne deres Afskedsbesøg hos Ludvig XV i Versailles. De benyttede ikke deres sædvanlige Værelser, men stege af hos Hertugen af Duras, for at deres Incognito, med Hensyn til den dybe Sorg, kunde være saa meget større. Hertugen førte dem ad en lille Løntrappe til Kongen, der først modtog Gustav alene og lidt efter hans Broder Prinds Fredrik Adolph.

Ludvig gik den unge Konge imøde, rækkede ham Haanden og omfavnede ham. Gustav fremstammede, saa godt som han i sin Smerte over Faderens Død var istand dertil, at han vilde søge at tilbageerobre Sverigs Krone dens gamle Rettigheder og Glands, og Ludvig lovede, med Taarer i Øjnene, at han vilde bidrage dertil med alle de Midler, der stode til hans Raadighed. Da Gustav tog Afsked, saae man den gamle Konge følge den unge lige til Døren i det andet Værelse.

Kort efter havde Gustav en ny hemmelig Sammenkomst med Ludvig XV i Marly.

Fra Rigsraad Sinclair, der paa Rejsen skulde besørge hvad Grev Bjelke kaldte „den private Politik", havde han faaet følgende Brev:

„Stændernes Sammenkalden var uundgaaelig. Jeg tager mig den Frihed at besværge Deres Majestæt ikke at forlade Paris, uden at faa Fuldmagt og fri Dispositionsret i det nødvendige Punkt (Penge). Jeg bør prevenere Deres Majestæt, at Deres Majestæts mest hengivne Tjenere ere saa blottede for alle Midler, at de blive nødte til paa ny at knytte Forbindelser

med Grev Fersen, med Hensyn til Rigsdagsforanstaltningerne. Han er i Besiddelse af et Fond, jeg veed ikke hvorfra; men om han end samler Partiet, vil Deres Majestæt dog, med Midler i Hænderne, forblive Herre."

Hvad denne i Kongens hemmeligste Planer indviede Mand yttrer om den almindelige Tilstand og Hoffets Politik, stemmer nøje overens med Kongens egne Anskuelser.

I de private og fortrolige Samtaler bleve begge Monarkerne i største Hemmelighed enige om, at den Politik, som for Fremtiden burde følges i Sverig, skulde gaa ud paa, ved en fredelig Mægling mellem Partierne at søge at tilintetgjøre Partiaanden og tilbageerhverve Kronen de Rettigheder, der med Billighed tilkom den, uden derfor at støde Nationens republikanske Sympathier for Hovedet. I saa Henseende lovede Ludvig at komme den unge Konge, for hvem han allerede havde fattet en personlig Hengivenhed, til Hjælp. Af denne Grund lovede han ham ogsaa at betale de fra Krigen resterende Subsidier, og han tilføjede, at han allerede ved sin Afreise skulde komme til at hæve en Deel af Summen, skjøndt den første Betalingstermin faldt senere. Grev d'Usson, der af Hertugen af Choiseul var bleven udnævnt til Grev de Modénes Efterfølger som Minister i Stockholm, men endnu ikke var rejst, skulde tillige forsynes med Midler til at lede Rigsdagen i Gustavs Interesse og i dette Øjemed øjeblikkelig begive sig paa Rejsen. Ludvig vilde desuden, for at give hans Optræden i Stockholm mere Vægt, forunde ham Titel af Ambassadeur.

Paa Tilbagerejsen fra Marly aflagde de tvende Konger et Besøg hos den gamle Statsminister Grev Maurepas paa hans Landsted Ruel, i Nærheden af Paris. De spiste her til Aften i Selskab med Hertuginden af Aiguillon, hendes Søn, Hertugen af Aiguillon, og Hertugen af Nivernois. Denne Sidste morede Selskabet med at oplæse flere af sine meget smukke Fabler. Efterat have viist Gustav Cardinal Richelieus Portrait, talte den gamle Hertuginde til ham i de mest smigrende Vers i denne navnkundige Ministers Navn.

Nogle Dage efter tilkjendegav Hertugen af la Brillière officielt Grev Creutz, at Hans franske Majestæt samtykkede i at

betale Sverig de resterende Subsidier ifølge Conventionen af 1764, med 1,500,000 Livres aarlig i otte Aar, fra den 1 Januar 1772 at regne.

Den 12 Marts indtraf Generallieutenant Baron Pehr Scheffer med Formularen til Haandfæstningen; Kongen underskrev den og sendte den øieblikkelig tilbage, ledsaget af en høflig Skrivelse til Raadet. Han forpligtede sig herved til at anerkjende Regeringsformen fra Aaret 1720 og at ansee Enhver, der hemmeligt eller aabenbart vilde gjenindføre Souverainetetens, som en Bedrager mod Fædrelandet og en Fjende af Kongen og Staten.

Fra Sverig havde man raadt ham til uden Ophold at underskrive og tilbagesende denne Haandfæstning, og Gustav baade kunde gjøre og gjorde det med et godt Mod. Skjøndt han nu nærede ganske andre Planer i sit Hoved, paabød Forsigtigheden ham dog ikke at tage saadanne Forholdsregler, der kunde betragtes som Hindringer for deres Iværksættelse; og da han var overbeviist om sine Planers Retfærdighed, fandt han, at han ikke krænkede nogen af de oprindelige Retsbegreber ved denne Underskrift. Havde han derimod paa den anden Side vægret sig ved at underskrive, vilde han ubentvivl have skadet sig selv meget, og han betragtede det ikke som noget Urigtigt, ved List at befordre politiske Øjemed, om hvis Nødvendighed han var overbeviist.

Intet var nu til Hinder for Kongens Afreise. Den var bestemt til den 16de, men Hertug Fredriks Sygdom foranledigede, at den blev opsat i nogle Dage.

Denne Opsættelse gav Anledning til nogle meget vigtige Forandringer i de med det franske Hof trufne Overenskomster. Grev d'Usson havde ikke det Held at behage dem, der nu vare i Besiddelse af Ludvig XV.s Yndest. Man vilde ogsaa ved Valget af en mere erfaren og udmærket Repræsentant give den unge Konge en paalidelig Raadgiver med Hensyn til de betydningsfulde Hverv, der ventede ham. Kongen af Frankrig overdrog Hertugen af Aiguillon at vælge en ny Ambassadeur og Valget faldt paa Grev Vergennes. Den nye Ambassadeur,

der strax blev forestillet for Kongen, havde den Lykke at behage ham.

„Han er den Mand, vi behøve," siger Gustav selv i et Brev til Sinclair. „Hans Instructioner ere saaledes, som jeg har forlangt dem, og tre Millioner ere bestemte til Rigsdagen."

Med Hensyn til disse Anliggender syntes Kongen at have havt nye Sammenkomster med Ludvig.

„Jeg har i tre Kvarteer talt i Enrum med Kongen," siger han selv, „og vi have i enhver Henseende forklaret os for hinanden med den største Oprigtighed og Ømhed . . . . Maitressen* og Kongens Hjerte ere for os."

De vigtigste Fordele, som Gustav udvirkede for sig ved sit Besøg i Paris, vare nemlig ikke saa meget blot de positive, de bevilgede Subsidier, men næsten mere de ideelle, det ømme Venskab og den Hengivenhed, han var saa heldig at vinde hos den gamle Konge og som i Fremtiden skulde blive saa frugtbringende, især da en ligesaa oprigtig og fortrolig Forbindelse med Dauphin forenede sig dermed.

Gustav var uopnaaelig i den Kunst at vinde Mennesker. Han tog Afsked med Ludvig som med en gammel Bekjendt og nær Slægtning; begge Kongerne omfavnede hinanden paa den kjærligste Maade.

Han havde ved flere smaa, velberegnede Opmærksomheder ogsaa forstaaet at vinde Kongens Maitresse, den bekjendte Madame du Barry. Saaledes havde han t. Ex. hos en Juveleer i Paris bestilt et kostbart Halsbaand til hendes Skjødehund, og ved denne lille Opmærksomhed lykkedes det ham at indtage hende ganske og aldeles til hans Fordeel.

Efterat Hertug Fredrik var kommet sig af sin Sygdom, forlod Gustav Paris den 25 Marts.

Han nærede selv store Forhaabninger om Resultatet af sin Virksomhed der og om sin første Optræden som Regent i Sverig. Kort før Afrejsen skrev han til sin Fortrolige, Rigsraad Sinclair:

„Alt er blevet arrangeret her og fuldkomment efter Ønske.

---

* Madame du Barry.

De kan være overbeviist om, at Herredømmet er vort og at vi ville bruge vor Magt med Maadehold."

Et Øjeblik i Grev Creutz' Cabinet ved selve Afrejsen giver en fortrinlig Skildring af Kongens glimrende Forstand og Lethed til at sige behagelige Ting. Foruden Kongen og hans Ministre vare kun Baron de Breteuil og Grev Magnus Fredrik Brahe* tilstede. Grev Brahe udtalte for Kongen sin Beklagelse over at skulle blive tilbage i Paris efter Hans Majestæts Afrejse. Kongen spurgte ham, om han ikke agtede at bivaane Rigsdagen. Da Greven havde svaret „Ja" hertil, sagde Baron Breteuil: „Det tilkommer Deres Majestæt at udtænke store Ting, og Herr Greven at understøtte Dem, Sire, i at udføre dem." Gustav svarede strax, idet han vendte sig til Grev Brahe: „Vi ere begge Sverigs første Adelsmænd; vi maa derfor arbejde i Forening for det almindelige Bedste, Herr Greve."

Om Aftenen den 25 Marts indtraf de tvende svenske Fyrster i Chantilly, hvor Stedets Ejer, Prindsen af Condé, kom dem imøde. Rejsen fortsattes over Brüssel til Brunsvig.

Gustav havde lovet sin Moders Broder, Kongen af Preussen, at aflægge ham et Besøg paa Tilbagerejsen. Men med Hensyn til Faderens uventede Død og Nødvendigheden af at paaskynde Hjemrejsen, havde han henstillet til Raadet, om han skulde opsætte sit Besøg i Berlin eller ikke**. Han modtog nu i Brunsvig en Skrivelse fra Grev Ekeblad, hvorefter han underrettede den store Konge om det Besøg, han agtede at aflægge ham.

Rigsraad Sinclair havde ogsaa raadet Kongen til at besøge sin Onkel. Han siger, at Huerne havde bragt baade det russiske Hof og Kongen af Preussen paa den Tro, at Raadet søgte at komme i Uenighed med Rusland. Kongen af Preus-

* Født 1756 efter Faderens Henrettelse; blev en af Rigets Herrer 1778 og døde 1826.

** Kongen synes ved samme Lejlighed ogsaa at have skrevet til Fredrik II og forberedt ham paa Muligheden af, at han af ovenomtalte Grunde kunde blive nødt til at opsætte sit Besøg i Berlin.

sen, tilføjer han, maa overbevises om, at vore Hensigter kun gaa ud paa at regulere vore indenlandske Anliggender. Det er nødvendigt at Deres Majestæt formilder og stiller Løvens Mistanke, før den kaster sig i Vejen for vore Operationer paa næste Rigsdag*.

Gustav indtraf i Potsdam den 22 April og blev tilligemed Prinds Fredrik modtagen paa Trappen af Kongen og Prindsen af Preussen tilligemed Prinds Henrik.

I de fortrolige Samtaler, som nu fandt Sted mellem begge Kongerne, hørte man Fredrik paa det Indstændigste forestille Gustav, hvor farligt det vilde være ikke alene for ham selv, men ogsaa for Sverig, dersom han gjorde Forsøg paa at kuldkaste den beedigede Regeringsform; han udviklede udførligt, hvorledes Sverigs tre Naboer i Forening havde garanteret den og ikke kunde være uvirksomme Tilskuere ved nogetsomhelst Indgreb deri.

Det gik sandsynlig Gustav til Hjerte at høre en saa hjerteløs Politik blive udviklet for ham. Men Preussens Konge tænkte blot paa at vedligeholde sin Forbindelse med Rusland, der lovede ham Fordele paa hans svagere Naboes Bekostning, saafremt man ikke vil antage, at den gamle Konge, af Kjærlighed til sin Neveu, troede at burde advare ham for Skridt, der kunde bringe store Ulykker over hans Land.

Men det maa nu være som det vil, Gustav forsikkrede paa sin Side Onkelen, at han ikke havde indgaaet nye Forbindelser med Frankrig og heller ikke nærede fjendtlige Hensigter mod sit Riges Grundlov, samt at det ogsaa var hans faste Forsæt at leve i god Forstaaelse med sine Naboer. Hans eneste Ærgjerrighed gik ud paa at forsone Partierne og gjenoprette Lovene som de vare efter Regeringsformen i Aaret 1720.

* Sheridan og efter ham alle de, der have skrevet om Gustav III., fortæller, at Gustav nu ikke havde i Sinde at besøge Fredrik II., men var bleven foranlediget dertil ved Forestillinger fra Kongen af Preussen gjennem Prinds Henrik Denne Anskuelse synes nu at burde falde bort i Anledning af de Breve fra Fredrik til Gustav, som vi kunne fremlægge i Bilag 1 og 2.

Men den store Konge indskrænkede sig ikke alene til paa den Maade, vi have seet, at advare sin Søstersøn for de Farer, han burde søge at undgaa, han bestræbte sig ogsaa for at lægge ham den Politik paa Hjertet, hvilken han i sin vanskelige Stilling som Sverigs Konge strax ved sin Regeringstiltrædelse burde følge. Han skulde nemlig ved sin personlige Mellemkomst søge at berolige Gemytterne og forsone Partierne. Kongen lagde rigtignok ikke Skjul paa det Chimairiske i disse Bestræbelser, men, som vi ville faa at see, lagde Gustav dog hans Ord paa Hjertet.

Det lod ogsaa til at det lykkedes Gustav at berolige Onkelen med Hensyn til den Frygt han nærede for hans Planer mod Regeringsformen; idetmindste skrev Fredrik kort efter til Keiserinden og søgte at betage hende enhver Mistanke i denne Henseende.

Gustav fortsatte sin Reise over Berlin til Stralsund, og ankom til Carlscrona Dagen før Pintse den 20 Maj Klokken 9 om Aftenen. Hans kongelige Høihed Prinds Carl, Rigsraaderne Greverne Ekeblad og Hjärne samt Baron Sinclair kom ham imøde og vare de Første, der hilsede ham som Konge. Den 30 næstefter holdt han sit Indtog i Stockholm, ledsaget af Folkets Jubel.

Første Kapitel.
Revolutionen.

I.

Stændernes Uenighed.

(Februar—December 1771.)

De offenlige Forhold ved Kongens Tilbagekomst. — Partiernes Planer. — Hertug Carls Troskab. — Et Brev fra Friherre Ulrik Scheffer til Kongen. — De adelige og uadelige Stænder. — Valg af Rigsdagsmænd. — Kongens første Optræden i sin Hovedstad som Regent og Menneske. — Forandret Politik. — Oprindelsen til den saakaldte Composition. — Underhandlinger herom mellem Kongen og Partichefern. — Rigsdagens Aabning. — Skildring af de fornemste Partichefer. — Kongen. — C. F. og U. Scheffer. — Oberst Sinclair. — Grev Axel Fersen. — Ridderstolpe, Essen, Rudbeck, Frietzky og Pechlin. — Demokratiet i de uadelige Stænder. — Det hemmelige Udvalg. — Mærkelig hemmelig Beslutning af de uadelige Stænder mod Adelen. — Partiernes Virksomhed begynder. — Adolph Fredriks Begravelse. — Kongen ønsker en Ende paa Rigsdagen og bestemmer Dagen til Kroningen. Stændernes Uenighed og Literaturen. — Forslag til Privilegier for de uadelige Stænder. — Kroningsactens Forhaling som Følge af Stændernes Uenighed. — Forslag til Haandfæstningen. — De uadelige Stænders trodsige Opførsel. — Skriftet: „Den menige Soldat.“ — Hærens Befalingsmænds Protest mod de deri gjorte Beskyldninger. — Brevvexling mellem Stænderne i Anledning af Haandfæstningen. — Betragtninger i Anledning af Stændernes Handlemaade. — Den Nytte Kongen drager deraf. — Hidtil fremmed for Stændernes Uenighed, beslutter han at tilbyde sig som et Foreningsled mellem Partierne. — Underretning herom til Raadet. — Kongens Tale til Ordførerne. — Planen mislykkes. — Trykningen af Talen til Ordførerne.

De Udsigter, under hvilke Gustav III ved sin Tilbagekomst til Stockholm modtog Regeringen, vare ikke gunstige for hans Hensigter.

Vi have seet, at Raadet strax efter Adolph Fredriks Død af Mangel paa Penge havde været nødt til paa ny at træde i Forbindelse med Grev Fersen, og Valget til den forestaaende Rigsdag var skeet efter Overenskomst med ham.

Den 14 Februar havde Hattene en Sammenkomst for at forberede sig til Rigsdagen. Tilstedeværende vare Rigsraaderne Hjärne, Stockenström, Bjelke, Schwerin, Scheffer, Grev Fersen, Oberst Duwall, Hofmarschallerne Rosen og Jennings. Man bleve enige om at angive den kongelige Begravelse og Kroningen som Rigsdagens eneste Formaal, samt at søge at neddæmpe enhver Mistanke om tilsigtede Forandringer i Haandfæstningen. Grev Fersen erklærede, at han paa ingen Maade vilde modtage Landmarschalsstaven.

Paa den anden Side arbejdede Huerne af al Magt paa atter at blive Herrer. Strax efter Adolph Fredriks Død lode de Prinds Carl forstaa, at han kunde gjøre Regning paa dem. Men Prindsen lod nogle af deres Hovedmænd, saasom Vice-Admiral Baron Falkengreen med flere kalde til sig, og erklærede, at da han var den første Undersaat i Riget, paabød hans Pligt ham at afvende Alt, hvad der kunde være Kongen til Skade; at han kjendte deres Plan, at de aldrig kunde gjøre sig Haab om at behage ham ved andet end at elske og ære Kongen, og at handle saaledes som deres underdanige Pligt udfordrede det; den der handlede anderledes var en Forræder.

De Vaaben, hvoraf Huerne i Særdeleshed benyttede sig ved Rigsdagsforberedelserne, vare Constitutionsspørgsmaalet og Kongens Tilbøjelighed til Luxus. De antoge nemlig, at de havde Alt at frygte af en Fyrste, der allerede som Kronprinds havde styrtet dem, og som senere, da han selv opholdt sig i Paris, sikkert ikke havde forsømt noget Middel for at sikkre sig Kongen af Frankrigs Bistand til at kuldkaste Regeringsformen.

Englands og Ruslands Ministre understøttede dem alt for meget i deres fordærvelige Bestræbelser. De havde allerede før Adolph Fredriks Død lagt en Plan, hvorved de haabede for bestandig at lægge Sverig i Ruslands Lænker. Kongens pludselige Død forandrede Udsigterne betydeligt. Istedetfor at Rusland troede med Lethed at være nærved Maalet for sin Politik i Sverig, saae det sig paa engang tvunget til at opbyde betydelige Kræfter, for ikke at tabe sin Indflydelse for bestandig. Utrolige Summer bleve anvendte paa Valgene. Kongens Venner begyndte at blive urolige. Friherre Ulric Scheffer opfordrede paa det Indstændigste Sverigs Minister i Paris, Grev Creutz, til paa alle mulige Maader at søge at formaa Frankrig til at yde Sverig en hurtig Hjælp. Dersom det var muligt at forestille sig, skriver han, at vor Konge, som vi elske, ja næsten tilbede, der har gjort sig elsket og beundret overalt, hvor han har været, dersom, siger jeg, vor nu fraværende Monark ved sin Tilbagekomst skulde finde sit Kongerige solgt til Rusland og sin Krone afhængig af denne ærgjerrige Magt ... Haarene rejse sig paa mit Hoved, Hjertet banker i mit Bryst ved Tanken om alle de Følger, som udentvivl vilde fremgaa deraf. Vore Modstandere skjule ikke længere deres Plan. Deres Held gjør dem overmodige og uforsigtige. Der er ikke Tale om noget mindre, end at erklære den sidste Rigsdag for at være ulovlig sammenkaldt, og alt hvad der er foretaget paa den, for ugyldigt. Man driver endog Dristigheden saa vidt, at man vil nedsætte en stor Commission for at undersøge og straffe dem, der have bidraget til at den sidste Rigsdag blev sammenkaldt, og det er Dem udentvivl ikke ubekjendt, hvilken Andeel Kongen, som Kronprinds, har taget i denne Begivenhed.

Gustav havde rigtignok allerede fra Paris ved offenligt at tilkjendegive sin Hengivenhed for Constitutionen samt sin Beslutning at ville inddrage det franske Theater, søgt at afvæbne sine Modstandere; men disse Forholdsregler virkede kun ubetydeligt til hans Fordeel.

For at lede Valgene i deres Interesse, toge Huerne ogsaa deres Tilflugt til et andet og langt farligere Vaaben end de tidligere nævnte, nemlig de ringere Klassers i den senere Tid

opblussende Had til Adelen. Raadet havde nemlig ved Besættelsen af Vice-Præsident Embedet i Åbo Hofret i Maj 1770 udelukket tvende Ansøgere fra at blive indstillede, fordi de vare af borgerlig Fødsel, skjøndt de vare ældre end deres heldigere Medbejlere. Raadets Protokol desangaaende udkom paa Tryk under Titel af: „Borgerlige Mænds langt om længe forskyndte Skæbne."

I det Aar, der hengik før Rigsdagen blev aabnet, udkom der alene om dette Spørgsmaal næsten hundrede Skrifter, som bidroge til at drive Partiforbittrelsen til sit højeste Punkt og i Virkeligheden allerede bebudede Revolutionen, idet de til Partistriden føjede en Standsstrid, der, som det har viist sig, bestandig har bebudet store Begivenheder i Sverigs Historie.

Huerne vare ogsaa i Besiddelse af de største Talenter, og forrest iblandt dem stod General Pechlin. Det lykkedes ham ved sin Ankomst til Stockholm at tilintetgjøre sine Modstanderes Plan ved Valget af denne Stads Rigsdagsmænd, saa at disse kun med Nød og Neppe kunde faa tvende Repræsentanter, der vare dem hengivne.

Paa denne Maade vandt Huerne Pluraliteten hos Borgere og Bønder; man var endnu ikke ganske sikker med Hensyn til Præsterne; kun hos Adelen syntes Hoffet og dets Venner at kunne gjøre Regning paa nogen Overvægt.

Saaledes stode Sagerne, da Gustav kom tilbage til Stockholm. Situationen var i høj Grad critisk. Man talte næsten aabenlyst ikke om andet, end at gjøre Kongens Trone vaklende og at landsforvise alle de, der havde taget Deel i Rigsdagen i Aaret 1769. Man kan let gjætte, hvad der senere skulde ske. Meningen var, at man ved at slutte Allianver med England og Rusland vilde for bestandig vedligeholde Forvirringen i Norden, og derved forberede Sverigs Fald.

Strax efter sin Ankomst til Stockholm begyndte Gustav sin glimrende Bane som Regent og Menneske.

Den 3 Juni lod han bekjendtgjøre i Posttidenden, at han hver Mandag, Tirsdag og Onsdageftermiddag fra Kl. 4 til 5 vilde give alle sine Undersaatter, saavel Høje som Ringe, fri

Adgang til sin Person, for at de selv kunde fremkomme med deres Ansøgninger og Andragender.

Hvor Gustav viste sig, erhvervede han sig let Alles Hjerter, hvor meget mere da ikke Folkets, som ikke var vant til hos deres Konge at finde denne Nedladenhed, der forenede en Faders Kjærlighed med Fyrstens hele Værdighed. Han indlod sig i Samtale med alle de, der kom til ham, gik ind paa deres mest private Anliggender, og viste en Iver og en Redebonhed til at komme de Ulykkelige og Forurettede til Hjælp, der, medens det vidnede om hans gode Hjerte, tillige tjente til at tilvende ham Folkets Kjærlighed og virkede for højere politiske Øjemed.

Det nærmeste Formaal for hans Politik kunde under de daværende Omstændigheder ikke være noget andet, end med alle mulige Midler at søge at opholde Sagerne og forebygge den Catastrophe, hvormed man truede; herved var allerede meget vundet; man fandt sig saaledes nødsaget til for Øjeblikket at opgive de Planer til en Regeringsforandring, som man for ganske kort siden havde næret.

Kongen benyttede enhver Lejlighed til at overbevise Folket om sin Hengivenhed for Constitutionen. Da han første Gang, den 3 Juni, tog Plads i Raadet, sagde han blandt andet:

„Agtelse for Lovens Ukrænkelighed, for Folkets Frihed og Ret skal følge mig nu, da jeg modtager et Scepter, som jeg med den Højestes Naade vil føre til mine tro Undersaatters Vel.“

Hans hele Opførsel gik forøvrigt ud paa at afvæbne sine Modstandere og vinde Folkets Hengivenhed. Der blev indført Besparelser ved Hoffet. Saaledes afskaffede Kongen t. Ex. Brugen af Vagt bag sin Stol ved Taffelet, og naar han kjørte ud i Staden, benyttede han ikke mere end eet Par Heste.

Hans fornemste Raadgiver paa den Tid var Greve Carl Fredrik Scheffer.

Den 7 Juni begav Kongen sig til Ekolsund.

Under Skyggen af de løvfulde Træer i Parken, hvor hans Liv hidtil var henrundet saa sorgløst, aftalte han med denne sin tro Ungdomsvejleder den Plan, han burde følge i sin da-

værende vanskelige Forfatning. Den bestod for det Første i at følge det Raad, som hans Morbroder, Kongen af Preussen, under en Conversation kort iforvejen havde givet ham, nemlig at mægle mellem Partierne. Man skulde tilbyde Huerne visse Pladser i Senatet og derved søge at udslukke Tvedragtens Flamme.

Kongen gav Huernes Hovedmænd en fortrolig Fremstilling deraf, og denne blev besvaret den 10 Juni. Disse fordrede som det første Vilkaar for Forsoningen, at Senatet skulde deles mellem begge Partier, at ingen Alliance skulde indgaaes, der kunde indvikle Riget i Krig, samt at Constitutionen forblev uforandret; i saa Fald vilde de samtykke i, at det Forbigangne blev glemt, og arbejde for Enighed og Fred i Nationen; de foresloge tilsidst, at Overenskomsten skulde afgjøres mellem trende Personer af hvert Parti.

Disse Deputerede bleve allerede udnævnte samme Dag. De vare paa Hattenes Side Grev Axel Fersen, Baronerne Høpken og Duwall; paa Huernes Landshøvding Baron Ridderstolpe, Baron Essen og General Pechlin.

Den første Sammenkomst skulde finde Sted den 11 Juni. Kongen og Hattenes Deputerede indfandt sig, men Huernes udebleve saa længe, at man opgav Haabet om at see dem. De havde senere ingen anden Undskyldning at fremkomme med for en saa betydelig Forsømmelse, end den russiske Ministers tilfældige Fraværelse paa Landet; de havde altsaa ikke havt Lejlighed til at raadføre sig med ham.

Den 12te indgave Huerne imidlertid et skriftligt Compositionsforslag til Kongen.

Den største Deel af begge Partier bestode af Personer, om hvilke man ikke let kunde antage, at de vilde gaa ind paa de Forslag, man var tilsinds at gjøre dem. I Særdeleshed rasede Lidenskaberne voldsomt blandt Huerne og de tre ringere Stænder. Skulde man derfor kunne nære Haab om at give Compositionen nogen Varighed, var det nødvendigt ved et eller andet Slag at søge at imponere Modstanderne i en saadan Grad, at de bleve revne ud af den blinde Tillid til deres Sejer, i hvilken de berusede sig, og man troede at finde

et saadant, dersom det lykkedes at faa Mænd af Hattepartiet til Ordførere saavel for Adelen som for de øvrige Stænder.

Det eneste, men ufejlbarlige Middel til at vinde Sejer paa den Tids Rigsdage var Penge; Bestikkelsen, denne Smitte for alle fri Stater, enten den saa finder Sted blandt de højere eller blandt Samfundets lavere Klasser, steg i Særdeleshed paa denne den sidste af Frihedstidens Rigsdage til en uhørt Højde. I de fleste Tilfælde bleve Stemmerne næsten bestandig solgte til den Højstbydende.

Naar det er kommet saa vidt i et Samfund, at Forretningerne udføres paa denne Maade, maa et af to Ting indtræffe: Enten iler dette Samfund ad den lige Vej Fordærvelse og Undergang imøde, eller det nærmer sig en Crise, som bringer Sagerne og Regeringen tilbage til det naturlige Standpunkt.

Kongen (der hidførte denne Crise) baserede saaledes hele sin Operationsplan paa de Midler, han gjorde sikkert Regning paa at erholde ved Grev Bergennes Ankomst. Men Greven blev længe borte. Han kom nemlig ikke til Stockholm før den 8 Juni, altsaa kun nogle faa Dage før Rigsdagens Aabning. Den Summa, der ansaaes uundgaaelig nødvendig til Valget af Ordførere, var 700,000 Franks. Grev Scheffer henvendte sig paa Kongens Vegne til Grev Bergennes for at erholde denne Sum, men Greven var imod Forventning saa daarligt forsynet, at han ikke kunde udrede mere end 200,000 Franks. Paa denne Maade mistede Regeringen Stemmerne i Borger- og Bondestanden, der den 13 Juni med en betydelig Majoritet valgte tvende af Hoffets ivrige Modstandere til Ordførere, nemlig Borgermester Sebaldt i Stockholm og Joseph Hansson fra Elfborgs Lehn.

Den samme Dag blev Rigsdagen proclameret med de sædvanlige Ceremonier.

Den 18 Juni fandt endelig i Kongens Nærværelse en provisorisk Conference Sted mellem de Deputerede af begge Partier. Udfaldet af Ordførervalgene den 13de havde betydeligt hævet Modet hos Huernes Deputerede. General Pechlin fordristede sig endog til at persiflere Kongen og til i hans

Nærværelse ganske aabent at paastaa, at Corruptionen var Frihedens og Lovenes dobbelte Bulværk. Huerne forlangte nu umiddelbart fem Pladser i Raadet. Man fordristede sig vel ikke til at forkaste dette Forslag, eftersom Landmarschalsvalget endnu var usikkert, men kunde heller ikke antage det, da hverken Kongen eller Hattenes Deputerede havde faaet Fuldmagt til at underhandle for Raadet. Man besluttede at forny Sammenkomsten den 20de.

Imidlertid fandt Ordførervalgene Sted i de tvende andre Stænder den 19de. Aldrig havde Partierne nogensinde før, paa begge Sider, opbudt deres Kræfter i en saadan Grad, for at sikkre sig Overmagten. Kongen var altfor skarpsynet til ikke at indsee, at han ved disse Valg maaske spillede om sin Krone og sit Lands Selvstændighed. Paa den anden Side indsaae ogsaa Huerne og de udenlandske Ministre, som næsten uindskrænket regerede dem, at det nu ogsaa gjaldt det heldige Udfald af deres med saa megen Umage og Bekostninger lagde Planer. De ventede blot paa det Øjeblik, da de saae sig som Herrer i alle fire Stænder, for umiddelbart at begynde deres Hevnplaner.

Vi have seet, at Partierne vare næsten lige stærke i Præstestanden. Desuagtet opbød Hoffet forgæves alle sine Kræfter for at vinde denne Stand. Præsterne vare de dyreste at kjøbe, da de vare saa faa. Huernes Candidat, Biskop Forsenius i Skara, sejrede med blot een Stemmes Pluralitet, men denne Sejer kostede ogsaa Huerne tre Tønder Guld.

For nu ikke i det sidste Øjeblik ogsaa at tabe Spillet hos Adelen, hvorpaa Alt beroede, var det nødvendigt at gribe til overordenlige Udveje, og Gustav III manglede aldrig saadanne. Jo øjensynligere Faren var, desto mere glimrende straalede hans Geni.

Vi have seet, hvorledes han under sit Ophold i Paris havde forstaaet at udvirke Kongen af Frankrigs Løfte om at udbetale Sverig de fra Krigen resterende Subsidier. Det første Kvartal var forfalden i Januar 1772. Han fandt nu paa, før Tiden at oppebære denne Summa, ved at benytte sin Credit hos det Handelshuus, til hvem det franske Cabinet

havde overdraget Udbetalingen af disse Subsidier. Denne Underhandling blev ført i største Hemmelighed, uden at hverken Grev Bergennes eller hans Hof vidste noget deraf.

Vi behøve ikke særskilt at gjøre opmærksom paa det Dristige i denne Udvej, før Tiden at oppebære og anvende disse Penge, skjøndt man ikke vidste, hvorfra man skulde tage dem, naar de til den bestemte Tid skulde skaffes tilveje og der skulde aflægges Regnskab for dem til de strenge Stænder. Men det hørte med til Forholdene og laa desuden i Gustav III.s Smag at spille med høje Kort, jo højere jo bedre.*

Imidlertid kom Kongen herved i Besiddelse af en anseelig Sum Penge, og Hattene bleve paa engang saa stærke paa Ridderhuset, at det vilde have været en let Sag for dem at sætte Grev Fersens Udnævnelse til Landmarschal igjennem, dersom han ikke, trods baade Kongens og hans Venners Opfordringer, saa bestemt havde vægret sig ved at modtage denne Værdighed. Efter Kongens Raad blev Hofmarschal Baron Axel Gabriel Lejonhufvud samme Dag eller den 19 valgt til Landmarschal.

Den 20 fandt den aftalte anden Sammenkomst Sted mellem begge Partiers Deputerede.

Huernes Deputerede lagde nu ligesaa meget Maadehold og Sømmelighed for Dagen, som de den forrige Gang havde viist sig stolte, ja endog haanende. Dette hidrørte øjensynligt fra Udfaldet af Landmarschalsvalget den foregaaende Dag.

General Rudbeck forlangte og erholdt Tilladelse til at bivaane Mødet.

Kongen vilde ogsaa have, at Prinds Carl skulde være tilstede, for derved at give Overenskomsten mere Varighed og Ukrænkelighed. Dette synes ikke at have behaget Huerne, som tidligere gjerne havde smigret sig med i Prindsen at finde en

* At Kongen desuagtet hele Tiden spillede sine Kort med en overordentlig Forsigtighed, for ikke at sige Ængstelighed, ligetil det afgjørende Øjeblik indtraf, ville vi mere end tilstrækkeligt erfare af det Følgende, og ligeledes heri kunne vi ikke undgaa at gjenkjende hans sædvanlige Finhed og List.

Støtte for deres Hensigter. Men dette Skridt var særdeles vel beregnet af Kongen, som derved berøvede Huerne det Haab de maaske endnu nærede om Bistand fra denne Side.

General Rudbeck benyttede Lejligheden til at overbevise Kongen om sit Parties Hengivenhed for hans Person og dets Længsel efter at bidrage til et heldigt Udfald af Højsammes gavnlige Planer.

Selv Pechlin syntes ikke utilbøjelig til ved gjentagne Forsikkringer om sin Velvillie og sin Iver at søge at gjøre sin tidligere Opførsel god igjen.

Man traf en mundtlig Overenskomst om følgende Punkter. Der skulde ikke finde nogen Undersøgelse Sted angaaende tidligere Begivenheder, i Særdeleshed ikke om Rigsdagen i 1769 og Aarsagerne til dens Sammenkaldelse. Hvad de forlangte Pladser i Raadet angik, kunde de vel ikke umiddelbart bevilges, da de nuværende Raader vægrede sig ved at gaa af og gjøre Plads for nye, før de havde faaet Lejlighed til at aflægge Stænderne Regnskab for deres Handlemaade. Kongen erklærede, at en saadan Begjæring var billig, da Publikum ellers kunde fatte Mistanke til deres Bestyrelse, men tilføjede, at hele Raadet forøvrigt havde viist sig meget tilbøjelig til at komme Modpartiets Ønsker imøde. Det Eneste, han for Øjeblikket kunde love at gjøre, var at besætte de ledige Pladser i Raadet,* med Huer. Forøvrigt forsikkrede han ved sit kongelige Ord, at han skulde sørge for, at Huerne før Rigsdagens Slutning fik deres Ønsker opfyldte med Hensyn til det begjærede Antal Pladser i Raadet. I Henseende til Rigets Forhold til udenlandske Magter skulde der ikke indgaaes nogen Alliance, som kunde virke forstyrrende paa Landets Rolighed; Industriens og Handelens Ophjælpen skulde ene være det fornemste Øjemed for Underhandlingerne med fremmede Magter. Constitutionen skulde holdes hellig og urokkelig. Hattene tilbød ogsaa at give det første Exempel paa at banlyse Corruptionen. I Begyndelsen

* Efter Friherre C. O. Hamilton, død den 1 April 1770. Man ventede at Rigsraad Grev Axel Løwen med Hensyn til sin høje Alder frivilligt vilde trække sig tilbage.

syntes Huerne heller ikke at være ugunstigt stemte derfor, men gjorde tilsidst saa mange Indskrænkninger, at man ikke kunde blive enige om noget.

Samme Dag, eller den 20de, gjorde samtlige Stænder ved deres Deputerede Kongen og de øvrige kongelige Personer deres Opvartning, samt ønskede at erfare, hvilken Dag det behagede ham at kalde dem sammen. I den Tale, hvormed Gustav besvarede den Hilsen, som Ridderskabets og Adelens Deputerede bragte ham, forstod han i saa høj Grad at anslaa deres Følelser og Fordomme, at Adelen strax besluttede gjennem sin Ordfører at udbede sig naadig Tilladelse til at lade Talen udkomme i Trykken.

Lovens Ukrænkelighed, Frihedens Vibeholdelse, sagde Kongen, samt at fremme og befæste Enigheden, skal være mit højeste Formaal. Nedstammende fra en svensk Adelsmand, der har fortjent Riget ved at befri det fra udenlandsk Vold og indenlandsk Uenighed, troer jeg ikke paa en værdigere Maade at kunne føre hans Scepter, end ved at følge hans Fodspor, eller paa en kraftigere Maade at kunne forsikkre Ridderskabet og Adelen om den Naade og det Venskab, jeg nærer for dem.

Men Kongen ventede forgæves noget Held af sine ædle Bestræbelser for at forene Partierne. Ikke som om han for Øjeblikket ej oprigtigt ønskede det; tvertimod, det laa nu ligesaa meget i hans Interesse derved at aflede den Storm, som truede og hvis Følger vare umulige at forudsee, som senere det Modsatte blev Tilfældet, da Gemytterne vare blevne modne for en Forandring, der netop skulde næres og beredes ved Uenighed mellem Stænderne. Grunden dertil var en ganske anden, den laa hos Stænderne selv.

Da Huernes Deputerede underrettede Partiet om den Overenskomst, de havde truffet med Kongen, yttrede dette den største Misfornøjelse, ja, Lidenskaberne vare ophidsede til en saadan Grad, at de Deputerede nær vare blevne slagne af Marken.

Selv Hattene viste sig paa ingen Maade tilfredse. Det var den forhadte Corruption, som man ikke kunde overtale sig til at opgive.

Da Huerne nogle Dage senere indleverede et skriftligt Resumé af Overenskomsten til Kongen, befandtes denne at være ganske forskjellig fra den, der mundtlig var bleven vedtaget. De erklærede nu, at de paa ingen Maade kunde frasige sig Retten til at undersøge Raadets Handlinger, og at de istedetfor fem Pladser i Raadet maatte have syv. Kongen, der blev kjed af alle disse frugtesløse Bestræbelser, som han indsaae ikke kunde føre til noget, kastede sig i sin Vogn og ilede til Ekolsund, for i nogle Dage at opholde sig der. Her forberedte han sig paa den Tale, hvormed han den 25de agtede at aabne Rigsdagen.

Paa den bestemte Dag forsamlede Stænderne sig i Rigssalen, og iført sin kongelige Dragt indfandt Kongen sig og holdt den berømte Tale, hvormed han for første Gang hilsede det svenske Folks Repræsentanter. En Sølvaare af svensk Mandighed og Storhed, der ligefra Gustav Adolphs Tid ikke har viist sig hos nogen svensk Konge, gaaer gjennem denne Tale, og vi kunne ikke afholde os fra at anføre følgende Sted deraf:

„Født og opdraget blandt Eder, har jeg ligefra min spædeste Alder lært at elske mit Fædreland, at ansee det for den største Lykke at være svensk, og for den største Ære at være den første Medborger blandt et frit Folk. Alle mine Ønsker ere opfyldte, naar Rigets Lykke, Selvstændighed og Ære fremmes, beredes og befæstes ved Eders Beslutninger. At herske over et lykkeligt Folk er mit højeste Ønske; at regere et frit Folk er det højeste Maal for min Ærgjerrighed. — Jeg har seet flere Lande, jeg har lært flere Folkeslags Tænkemaade, Regeringsmaade, Sæder, større og mindre Velstand at kjende. Jeg har fundet, at hverken uindskrænket Magt, Pragt eller Yppighed, altfor streng Sparsommelighed eller store Capitaler skjænke Lykke eller Tilfredshed, naar der ikke findes Enighed og Kjærlighed til Fædrelandet. Det kommer derfor an paa Eder, om I ville blive det lykkeligste Folk paa Jorden; lad denne Rigsdag blive evig mindeværdig i vore Aarbøger, ved Opoffrelsen af alt Had, alle personlige Hensigter for det almene Vel. Jeg skal, saameget det staaer i min Magt, bi-

drage til at samle de adspredte Meninger og forene Eders adskilte Hjerter, for i et for Riget lykkeligt Øjeblik at ende denne Rigsdag, til hvis Begyndelse jeg ønsker Eder den Højestes Velsignelse."

Efterat Ordførerne paa sædvanlig Maade havde svaret og vare traadte frem for at kysse Kongens Haand, hævedes Mødet. Stænderne bleve saa henrykte over hans Tale, at de strax besluttede at anholde om Tilladelse til at lade den trykke. Den udkom den følgende Dag tilligemed Kongens Tale til Adelens Deputerede den 20de, saa at hele Landet snart fik Lejlighed til at lære de Anskuelser at kjende, hvorefter deres unge Konge agtede at regere. Men naar oplives ikke Folkets Forhaabninger ved Begyndelsen af en ny Regering? Det er Løfternes Tid, ligesom Ungdommen er det for den Private. Og hvilken Konges Hjerte brænder ikke af Længsel efter at gjøre sit Folk lykkeligt, den første Gang han offenligt taler til dette Folks Repræsentanter fra en Plads, der er bleven saa glimrende beklædt af udødelige Forfædre?

Her er maaske Stedet til med nogle Ord at omtale de Partier og deres fornemste Repræsentanter, som nu stode rede til at rykke mod hinanden og paa hvis Handlemaade Landets Fremtid beroede. Først kom Hofpartiet. Dets fornemste synlige Anfører var naturligviis Kongen selv. Men i Virkeligheden hørte han ikke til noget bestemt Parti. Fædrelandet og dets Bedste, uden personlig Hensigt, var hans Ære og Interesse. Han var nu ogsaa udentvivl i mere end een Henseende i Besiddelse af den mest ophøjede Stilling, og derfor blev det ogsaa ham, som tilsidst gik ud af Kampen med de skjønneste Laurbær. Forøvrigt syntes han ikke at bryde sig meget om Regeringsbekymringerne; formodenlig indsaae han, at han kun kunde udrette lidet eller intet. Han fulgte mest sine Fortroliges Raad og syntes blot at afvente Begivenhederne.

Blandt disse Fortrolige staa først og fremmest Brødrene Scheffer. Vi kjende allerede lidt til den ældre Greve. Ligefra 1766 havde han været Kongens fornemste politiske Raadgiver og Ven. Gustav lyttede gjerne til hans, af den reneste Dyd

og Patriotisme dicterede Raad. Grev Carl Fredrik Scheffer var en Projectmager med de ædleste Motiver. Ligesom han var Sjælen i Tronfrasigelsesfarcen i 1769, var han ogsaa den, som ivrigt paaskyndte Kongens Reise til Paris og fulgte ham derhen, som vi have seet. Den nye Tilstand, som indtraadte ved Adolph Fredriks Død og Rigsdagen, gav ham rigelig Leilighed til Eftertanke og patriotiske Bestræbelser. Han var forøvrigt mere overfladisk, end dyb, og udmærkede sig mindre ved nogen særdeles Forudseenhed og Klogskab, end ved en ualmindelig Velvillie og Virksomhed. Han var netop den rette Mand i denne langsomt modnende Udviklingstid, da den unge Konge behøvede at anspores og opmuntres, og Fremtiden saa at sige udfordredes i langsomme Træk.

Hans Broder, Grev Ulric Scheffer, var en Mand af en ganske anden Characteer. Han havde Anlæg til at blive en stor Minister og blev det ogsaa snart. Ligesaa meget som den ældre Greve med en elskværdig Letsindighed plejede at opfatte den ydre Side af Tingene, ligesaa meget stræbte denne at gaa tilbunds deri, hvorfor han ogsaa med det sikkre Blik, der let træffer det rigtige Synspunkt, forenede det practiske Mod, som med Bestemthed forstaaer at gjøre det gjældende. Forresten havde han mere Naturen og sine lykkelige Anlæg end Opdragelsen, der ikke havde været synderlig omhyggelig, at takke for det han var. Han var ligesaa bekjendt for sin Koldsindighed og Rolighed, som Broderen overalt var bekjendt for sit heftige og opbrusende Sind.

Begge Greverne Scheffer vare besjælede af en fuldkommen oprigtig Iver for et bedre afpasset Forhold mellem Statsmagterne i den svenske Regeringsform. De vare altfor skarpsindige til ikke at see og erkjende Manglerne ved Frihedstidens Statsforfatning, og altfor retskafne og uegennyttige til ikke at yde deres Bistand til at afhjælpe dem. Skjøndt de vare Kongemagtens oprigtige Venner, ønskede og indsaae de Nødvendigheden af at have Garantier mod dens mulige Overgreb, og Kongen havde saaledes i dem den største og kraftigste Støtte for sine Hensigter.

Den tredie Stjerne i Hoffets Parti var en Mand, der

vel ikke i moralsk Henseende glimrede med en saa uformørket Glands, som de foregaaende, men som dog derfor ikke stod tilbage, men snarere overgik dem i de Talenter, der ere nødvendige for en Partichef; denne Mand var Rigsraad Sinclair.

Bemærket ved Hoffet formedelst sine militaire Fortjenester i den pommerske Krig, blev han ansat som en Slags Hovmester i Krigskunsten hos den daværende Kronprinds. Her erhvervede han sig Dronning Lovise Ulrikkes Fortrolighed i en saadan Grad, at han blev Sjælen i alle hendes revolutionaire Intriguer og Skaberen af et særskilt saakaldet Hofparti, der nu begyndte at faa Indflydelse. Grev Fersen frygtede ham, og de hadede hinanden paa det hjerteligste. Baron Sinclair var en af Ophavsmændene til Begivenhederne i Aaret 1769 og erholdt Rigsraadsværdigheden derfor. Efter Adolph Fredriks Død finde vi ham allerede som en af Kongens Fortrolige. Uden at besidde mange Kundskaber eller megen Dannelse var han en Mand med den største Dristighed, rænkefuld, ødsel, aldrig nøjeseende i Valget af Midler, naar de blot førte til Maalet, utrættelig i sin Virksomhed, uudtømmelig i Intriguer. De tvende Øjemed, for hvis Fremme hans rastløse Sjæl aldrig hvilede, vare hans egne og Hoffets Interesser. Han var en Pechlin i sit Parti, en Mand uden nogensomhelst Samvittighedsskrupel; ingen Plan syntes ham for dristig, hvorfor Kongen ogsaa næsten frygtede ham. Vi ville faa at see hvilken betydelig Rolle han kommer til at spille i Revolutionen. Ingen af Kongens saakaldte Venner kunde maale sig med Sinclair i civil Uforfærdethed.

Næst efter Hofpartiet kom de gamle aristokratiske Hatte. Af fuldkommen Nødvendighed havde Hoffet efter Adolph Fredriks Død maattet slutte sig til dem. Den unge Adel paa Ridderhuset udgjorde den største Deel af dem, og de stode i Frankrigs Sold. De vare ikke tilbøjelige til at understøtte Hoffet, uden forsaavidt det kunde forskaffe dem større Indtægter eller de af Omstændighederne bleve saa godt som tvungne dertil. De vare for det meste fattige Embedsmænd og Militaire, der vare nødsagede til for deres Subsistens at modtage fremmed Guld. Vi ville imidlertid faa at see, hvorledes de i Begiven-

hedernes Løb bleve saa at sige tvungne til at udgjøre en Slags Avantgarde for Revolutionen.

Grev Axel Fersen var nu ogsaa Hattenes Chef. Han havde lige siden 1756 staaet i Spidsen for Partiet og var en Typus for Aristokratiet, i dettes ærefulde, men tragiske Nedgang. Nidkjær for Folkets, men endnu mere for sin Stands Interesser, vaagede han med Strenghed over Kongemagten, og følte sig baade af Tradition og Tilbøjelighed opfordret til at dele Magten med den. Med de største Talenter til at lede et Parti, med udbredte Kundskaber, en overbevisende Veltalenhed og et stolt og imponerende Ydre, forenede han den Bøjelighed i Characteren, som lærte ham at skikke sig i de vanskeligste Forhold, og med Vedeholdelse af sin Værdighed at slutte sig til Grundsætninger, selv om de ikke saa nøje stemte overens med hans Overbeviisning, naar de blot bleve dicterede af en højere Interesse. Grev Fersen var saaledes en Statsmand med udmærkede Egenskaber, streng og consekvent, redelig og oprigtig, men tillige smidig og føjelig, beregnende og tilstrækkelig fiffig. Der laa noget halvt kongeligt i hans Væsen, som foraarsagede, at Gustav III næsten trak sig tilbage for hans Person, skjøndt han lod hans Fortjenester vederfares Retfærdighed. Grev Fersen var paa denne Maade langt fra saaledes, at man kunde gjøre nogen Regning paa ham med Hensyn til Iværksættelsen af en Revolution; men Omstændighederne bleve tilsidst af den Beskaffenhed, at han i det sidste Øjeblik gjorde Kongen en væsenlig Tjeneste. Hans Minde staaer ogsaa uplettet i den Henseende, at han holdt sig reen for Pengeindflydelser, hvilket vil sige meget i en saa corrumperet Tid; han var desuden en af de rigeste Mænd i Landet, saa at han just ikke var udsat for i denne Henseende at have saa farlige Fristelser at overvinde.

Det tredie Parti var Huernes og dette var forunderligt sammensat. Minoriteten paa Ridderhuset bestod af de saakaldte ældre Huer, der, foruden de sidst entledigede Raadsherrer, repræsenteredes af Ridderstolpe, Essen og Rudbeck, Claës Frietzky og General Pechlin. Alle disse hørte til Compositionspartiet og vare i Almindelighed ikke mod en vis Moderation. Ridder-

stolpe, Essen og Rudbeck figurerede i Særdeleshed som Partiets Bannerførere. De udmærkede sig mere ved Redelighed og Velvillie, end som egenlige Statsmænd. De vare grundige Landhuusholdere og Oeconomer, og stræbte efter i Statslivet at gjøre den Sparsommeligheds- og Forsigtigheds Aand gjældende, som besjælede dem i deres private Anliggender. Af Had til Hattene havde de appelleret til de ringere Stænder, men fik snart at føle, hvilke farlige Bundsforvandte de havde erholdt. Man troer ikke, at de vilde tilvende sig Magten paa Fædrelandets Bekostning, men den Underdanighed, de lagde for Dagen mod Englands og Ruslands Ministre, var i højeste Grad farlig. Dog det hører til Partilidenskaben at forblindes af Faren, at glemme Fædrelandets Interesser for sine egne. Clas Frietzky var en retskaffen Patriot, om hvem man ikke kan sige andet end godt. General Pechlin fortjener nogle Ord særskilt.

Der har sikkert neppe været fældet saa forskjellige Domme om en og samme Person, som om denne Partimand.

Vi have allerede i det Foregaaende et Par Gange havt Lejlighed til at lære Indflydelsen af hans Driftighed at kjende.

Pechlins offenlige Liv kan deles i to Perioder; den før og den efter 1772.

Under den første see vi ham med mere eller mindre hæderlige Midler, men bestandig med et stort Talent drage til Felts for den Regeringsform, til hvilken han har svoret. Forsaavidt kunne vi vel dadle ham, men vi ville ikke fordømme ham. Hans Brøde indtil den Tid var, at han var den mest oplyste og kraftigste Modstander mod Hoffets Planer og at han stedse forstod at sætte de farligste og virksomste Midler i Bevægelse mod dem. Ved denne Lejlighed arbejdede han dog endnu bestandig i Overensstemmelse med Loven, og at regne ham dette til Onde, vilde være det samme som at bandlyse Troskaben mod den bestaaende Samfundsorden fra den offenlige Moral.

Vi ville i det Følgende faa tilstrækkelig Lejlighed til at skildre ham i hans senere Livsstadium; uhelbigviis vil man da see ham udvikle sig i en Retning, der ender med et Konge-

mord; men naar Mennesket løsriver sig fra Samvittigheden og giver sine allerværste Lidenskaber frit Spillerum, kan Resultatet neppe blive anderledes.

Den anden Green af Huepartiet fandtes blandt de ringere Stænder. Det var, som vi have seet, ved et Forbund med dem, at de adelige Huer kom til Magten. De havde Majoriteten i Borger- og Bondestanden; hos Præsterne vare begge Partier endnu lige stærke. Huerne paa Ridderhuset skulde snart komme til at erfare, hvilke usikkre Venner de havde vundet. En demokratisk Aand, blandet med en vis Spidsborgerlighed, der characteriserer det svenske Demokrati, bemægtigede sig pludseligt deres uadelige Bundsforvandte. Det var de samme Gnister til et Angreb mod Adelen og dens Privilegier, der lige siden 1719 blot havde ulmet under Asken, men nu atter blussede op. Borgermestere og Provster vare af største Betydenhed i Borger- og Præstestanden. De havde saa at sige Rigsdagens Skæbne i deres Haand. Sverig havde sande Pragtexemplarer af spidsborgerlige Demokrater i Borgermestrene Sundblad fra Sigtuna og Ramén fra Torneå, samt i Provsterne Wijkman og Krøger m. fl. Borgerstandens Ordfører, Sebaldt, var vel en Mand med en værdigere Holdning, men ogsaa han nærede det samme Had til Adelen. Bønderne vare ligeledes udelukkende indtagne af deres Stands Interesser. Hvor meget alle disse ærede Herrer understøttede og gavnede Kongen ved Uenigheden mellem Stænderne, anede sikkert ingen af dem. De vare Revolutionens prædestinerede Hjælpetropper. Saaledes driver Skæbnen os ofte til at udføre noget, der er det Modsatte af vore ivrigste Bestræbelser.

Stændernes første Forretning var at nedsætte Udvalg. Som man kunde forudsee sejrede Hattene i det hemmelige Udvalg hos Adelen. Kun fire Huer fik Plads deri*. Det Physiognomi, som Udvalget og med det hele Rigsdagen vilde faa, beroede saaledes paa Udfaldet hos Præsterne. Vi have seet, at Partierne i Præstestanden stode aldeles lige. Skulde man derfor gjennemføre de Planer, man nærede, var det nød-

* Ridderstolpe, Esſen, Rudbeck og Friesky.

vendigt at vinde denne Stand. 160,000 Rigsdaler kom nu fra England og Rusland og, uddeelte mellem trende Præster, afgjorte dette Spørgsmaalet til Huernes Fordeel. Præsterne optoge rigtignok fire Hatte i det hemmelige Udvalg, men de vare de svageste i Partiet og gave ikke megen Grund til Frygt eller Haab. De ringere Stænder vare saaledes Herrer i det hemmelige Udvalg og havde dermed tillige Rigsdagen i deres Magt. Alle disse Intriguer behøvede Tid, og Udvalgets Virksomhed begyndte ikke før den 11 Juli.

Dagen iforvejen fattede de ringere Stænder en hemmelig Beslutning, der er meget betegnende. Borgerne gave Impulsen dertil, ligesom til næsten Alt hvad Oppositionen foretog sig paa denne stormfulde Rigsdag. De bleve nemlig enige om, at et Spørgsmaal, som havde vundet de tre ringere Stænders Bifald, umiddelbart skulde gjælde som Lov, selv om Adelen endnu ikke havde discuteret det. De to ander ringere Stænder gik efter en liden Debat ind herpaa. Det var tydeligt at see hvad Hensigten var hermed. Man vilde regere selv uden Adelen.

Det viste sig snart, hvor meget Kongen kunde stole paa den Overenskomst han havde truffet med Partichefserne.

To Pladser i Raadet vare ledige. Ifølge Adelens Forslag besluttede Stænderne atter at skjænke de i 1769 affatte Raadsherrer deres Tillid samt at anmode Kongen om igjen at besætte de ledige Pladser med de to ældste af disse Raadsherrer.

Herved var intet at sige, da Beslutningen stete i Overensstemmelse med Compositionen og forøvrigt, i det mindste fra Adelens Side, muligt var begrundet i Iver og Velvillie for Kongen.

Men i de Breve, som man forlangte at Kongen i den Anledning skulde tilsende de ovnmeldte Raadsherrer, lode Præsterne og Borgerne indflyde en Phrase, som han ikke godt kunde andet end betragte som saarende for sin Faders og sin egen Ære; den var desuden i aabenbar Strid med den Overenskomst man havde indgaaet. Det hed nemlig, at man „med Hensyn til de nu offenligen opdagede Om-

stændigheder" har fundet sig foranlediget til paa ny at skjænke de affatte Raadsherrer sin Tiltro o. s. v.

Da Kongen af ovennævnte Grunde vægrede sig ved at underskrive disse Breve og istedetfor foreslog andre, hvori de paaankede Udtryk fandtes udeladte, fremkom rigtignok Raadet saavelsom Ordførerne og nogle af Compositionspartiet, der bleve tilkaldte, med deres Indvendinger, men forgæves. Kongen vedblev sin engang fattede Beslutning.

Dette foruroligede imidlertid hans Venner og de Moderate af begge Partier. Hverne talte om Faren ved at gjøre Stænderne imod o. s. v.

„Hvad skulde jeg have at frygte?" svarede Gustav. „Tabet af min Trone? Jeg er endnu ikke bleven saa forkjælet af dens Behageligheder, at jeg skulde føle mig stærkt bunden dertil. Forøvrigt gad jeg gjerne vide, hvem der vilde vove at indtage den Plads, som jeg skulde forlade. Det vil sikkert ikke blive mine Brødre; jeg kjender deres Tænkemaade og deres Følelser for mig."

En anden Dag indfandt Borgerstandens Ordfører, Sebaldt, sig, for privat at henvende sig til Kongen. Da det ikke lykkedes Kongen at gjøre ham Forskjellen mellem selve Beslutningen og de saarende Udtryk, hvori den var affattet, begribelig, erklærede Gustav, at da han ikke kunde forlange, at nogen af hans Undersaatter skulle opoffre deres Ære, troede han at maatte have den samme Ret, og kunde derfor ikke bringe dem et Offer af sin o. s. v.

„Dersom denne Mening bliver gjort gjældende," sagde Ordføreren, „ville Stænderne altsaa ikke kunne røre ved Spørgsmaalet om Frasigelsen i 1768?"

„Nej, sikkert ikke," svarede Kongen, „dersom det skeer for at anklage min salig Faders Minde."

„Nej," vedblev Sebaldt, „Hensigten dermed vilde kun være at fremkalde en Lov, der kunde forebygge Sligt for Fremtiden."

„Hvad Love angaaer," sagde Kongen, „da staaer det Eder frit for at stifte saadanne og at indskrænke min Magt, saa meget I ville, jeg underkaster mig Alt. Jo flere Indskrænk-

Noget senere oplæstes i Bondestanden et Project til Privilegier for denne Stand.* Bondestanden forbeholdt sig heri at faa alle sine gamle Friheder og Forrettigheder samlede og bekræftede i Form af Privilegier, tilligemed flere mærkelige nye Rettigheder og Tillæg. Saaledes forbrede de t. Ex. en næsten udelukkende Ret til Statens Jord, lige Ret for Alle til at beklæde Embeder, o. s. v.

Den celebre Borgermester i Sigtuna, Sundblad, indleverede den 21 September til Borgerstanden et ikke mindre celebert Forslag om særskilte Privilegier for sin Stand. Dette Forslag bør med Rette ansees som et mærkeligt Document i de svenske Rigsdages og den svenske Lovgivnings Historie. Det var ikke nok, at man heri forlangte, at alle Standens gamle Rettigheder skulde bekræftes som Privilegier, men Forslagsstilleren tog ogsaa med en saadan Glubskhed for sig baade fra Staten og de øvrige Stænder, at de alvorligste Protester indkom derimod. Nogle faa Exempler ville tjene til at bekræfte denne vor Anskuelse. Man vilde formene Hoffet Ret til uden Borgerskabets Mellemkomst at anskaffe sig sine Fornødenheder ved private Opkjøbere. Ridderskabet og Adelen faldt man til Besvær med den Fordring, at det skulde være Borgerdøttre formeent at indgaa Ægteskab med Adelige, for, som Forslagsstilleren skal have tilføjet, at bibeholde Borgerblodet i dets Reenhed. Man vilde indespærre alle Næringsveje og al Handel indenfor Stædernes Mure og efter Laugenes høje Godtbefindende. Der fandt allerede dengang flere Undtagelser Sted fra denne Exclusivitet i Næringslovgivningen, og disse vare befundne baade fordeelagtige og nødvendige, men de kunde ikke finde Naade for Herr Borgermesterens Øjne. Tilsidst vilde han gjøre Magistraten og Stadens Ældste til højeste og eneste Dommere i Borgerstandens vigtigste Anliggender.

Hvad siger Læseren om dette Udkast til Privilegier for en Stand.

Det falder af sig selv, at Borgermesteren vilde komme til

---

* Den 4 September.

at pryde Rigsraadstabouretten, dersom han fandtes beqvem dertil og var saa heldig at erhverve sig den fornødne Tillid.

En Rigsdagsmand fra Wasa indgav tilsidst et Forslag til fælles Privilegier for de trende ikke adelige Stænder, under Navn af „Det svenske Odalfolks Rettigheder.* De Forrettigheder, som de heri betingede sig, havde idetmindste den Fortjeneste, at de ikke med Grund kunde give nogen Anledning til Adsplittelse i disse Stænder. Disse Forrettigheder gik i Særdeleshed ud paa Sikkerhed for Person og Ejendom, lige Ret til Befordring og Bestallning samt Trykkefrihed.

De ikke adelige Stænder vilde have disse Privilegier i alt det Væsenlige optagne og stadfæstede i den Haandfæstning, som Kongen skulde underskrive før Kroningen.**

Man foreslog et Udvalg til Udarbejdelsen af et Forslag til Haandfæstningen, paa samme Tid som man paalagde Raadet, at det ikke maatte udfærdige noget Circulaire om Kroningen, før Stændernes Betænkning var indhentet. Dette skete, og i Anledning heraf lod man Monarken tilkjendegive, at Kroningen ikke kunde finde Sted, før Haandfæstningen var bleven udfærdiget og underskrevet, og at man da vilde anholde om, at han vilde bestemme Dagen paa hvilken denne Act skulde højtideligholdes.

Det til at udarbejde et Forslag til Haandfæstningen nedsatte Udvalg begyndte imidlertid strax sine Møder.*** Man var snart saa heldig at blive enige om Haandfæstningen fra 1751, dog med nogle betydelige Tillæg og Forandringer i Partiaandens og de ringere Stænders Interesse. Saaledes

---

* Den 12 October. Det var i Særdeleshed rettet mod Sundblads Forslag og havde til Hensigt at forebygge den Adsplittelse, hvormed dette truede.

** De forudsaae, at Adelen vilde gjøre Indvendinger herimod og at Overenskomsten om Haandfæstningen saaledes kunde komme til at trække langt ud i Tiden, hvorfor Kongens Meddelelse om Kroningsdagens Bestemmelse foraarsagede et stort Røre i det hemmelige Udvalg. De ikkeadelige Huer talte om Indgreb i Stændernes Rettigheder o. s. v. og i Anledning af alt dette vedtog man de Forholdsregler, hvorom der er talt i Texten.

*** Den 22 August.

Noget senere oplæstes i Bondestanden et Project til Privilegier for denne Stand.* Bondestanden forbeholdt sig heri at faa alle sine gamle Friheder og Forrettigheder samlede og bekræftede i Form af Privilegier, tilligemed flere mærkelige nye Rettigheder og Tillæg. Saaledes fordrede de t. Ex. en næsten udelukkende Ret til Statens Jord, lige Ret for Alle til at beklæde Embeder, o. s. v.

Den celebre Borgermester i Sigtuna, Sundblad, indleverede den 21 September til Borgerstanden et ikke mindre celebert Forslag om særskilte Privilegier for sin Stand. Dette Forslag bør med Rette ansees som et mærkeligt Document i de svenske Rigsdages og den svenske Lovgivnings Historie. Det var ikke nok, at man heri forlangte, at alle Standens gamle Rettigheder skulde bekræftes som Privilegier, men Forslagsstilleren tog ogsaa med en saadan Glubskhed for sig baade fra Staten og de øvrige Stænder, at de alvorligste Protester indkom derimod. Nogle faa Exempler ville tjene til at bekræfte denne vor Anskuelse. Man vilde formene Hoffet Ret til uden Borgerskabets Mellemkomst at anskaffe sig sine Fornødenheder ved private Opkjøbere. Ridderskabet og Adelen faldt man til Besvær med den Fordring, at det skulde være Borgerdøttre formeent at indgaa Ægteskab med Adelige, for, som Forslagsstilleren skal have tilføjet, at bibeholde Borgerblodet i dets Reenhed. Man vilde indespærre alle Næringsveje og al Handel indenfor Stædernes Mure og efter Laugenes høje Godtbefindende. Der fandt allerede dengang flere Undtagelser Sted fra denne Exclusivitet i Næringslovgivningen, og disse vare befundne baade fordeelagtige og nødvendige, men de kunde ikke finde Naade for Herr Borgermesterens Øjne. Tilsidst vilde han gjøre Magistraten og Stadens Ældste til højeste og eneste Dommere i Borgerstandens vigtigste Anliggender.

Hvad siger Læseren om dette Udkast til Privilegier for en Stand.

Det falder af sig selv, at Borgermesteren vilde komme til

* Den 4 September.

at pryde Rigsraadstabouretten, dersom han fandtes bekvem dertil og var saa heldig at erhverve sig den fornødne Tillid.

En Rigsdagsmand fra Wasa indgav tilsidst et Forslag til fælles Privilegier for de trende ikke adelige Stænder, under Navn af „Det svenske Odalfolks Rettigheder.* De Forrettigheder, som de heri betingede sig, havde idetmindste den Fortjeneste, at de ikke med Grund kunde give nogen Anledning til Adsplittelse i disse Stænder. Disse Forrettigheder gik i Særdeleshed ud paa Sikkerhed for Person og Ejendom, lige Ret til Befordring og Beskatning samt Trykkefrihed.

De ikke adelige Stænder vilde have disse Privilegier i alt det Væsenlige optagne og stadfæstede i den Haandfæstning, som Kongen skulde underskrive før Kroningen.**

Man foreslog et Udvalg til Udarbejdelsen af et Forslag til Haandfæstningen, paa samme Tid som man paalagde Raadet, at det ikke maatte udfærdige noget Circulaire om Kroningen, før Stændernes Betænkning var indhentet. Dette skete, og i Anledning heraf lod man Monarken tilkjendegive, at Kroningen ikke kunde finde Sted, før Haandfæstningen var blevet udfærdiget og underskrevet, og at man da vilde anholde om, at han vilde bestemme Dagen paa hvilken denne Act skulde højtideligholdes.

Det til at udarbejde et Forslag til Haandfæstningen nedsatte Udvalg begyndte imidlertid strax sine Møder.*** Man var snart saa heldig at blive enige om Haandfæstningen fra 1751, dog med nogle betydelige Tillæg og Forandringer i Partiaandens og de ringere Stænders Interesse. Saaledes

* Den 12 October. Det var i Særdeleshed rettet mod Sundblads Forslag og havde til Hensigt at forebygge den Adsplittelse, hvormed dette truede.

** De forudsaae, at Adelen vilde gjøre Indvendinger herimod og at Overeenskomsten om Haandfæstningen saaledes kunde komme til at trække langt ud i Tiden, hvorfor Kongens Meddelelse om Kroningsdagens Bestemmelse foraarsagede et stort Røre i det hemmelige Udvalg. De ikkeadelige Huer talte om Indgreb i Stændernes Rettigheder o. s. v. og i Anledning af alt dette vedtog man de Forholdsregler, hvorom der er talt i Texten.

*** Den 22 August.

foreslog man t. Ex., at Kongen skulde regere „uafbrudt" — en Henthdning til Begivenhederne i 1769 og et Forsøg paa at forebygge lignende for Fremtiden. Kongen lovede tillige at underkaste sig „Rigets Stænders" Villie og Befaling, istedetfor „samtlige Stændernes", saaledes som det hed i den forrige Haandfæstning; de ringere Stænder vilde herved holde sig en Dør aaben til at regere uden Adelen. Endelig foreslog man, at Fortjeneste og Dygtighed ene skulde lægges til Grund for Beforbringer til alle Rigets Embeder, hvilket var et Indgreb i Adelens Privilegier, da denne ifølge Ordet „fornemmeligt" burde komme i Betragtning ved Besættelsen af de højere Embeder.

Det saaledes tilkomne og modificerede Forslag til Haandfæstningen blev, ifølge Stændernes Beslutning, overgivet en saakaldet Comitee til yderligere Prøvelse og Undersøgelse. Denne aabnede sine Møder den 24 September.* De ringere Stænder forbrede med en saadan Heftighed en yderligere Forøgelse af Fordele og Rettigheder, bestandig paa Adelens Bekostning, at dennes Repræsentanter i Comiteen bleve forbavsede. Flere lange og yderst stormende Debatter fandt Sted. Tilsidst besluttede man, ved Deputerede fra alle Stænder, at søge at blive enige om visse Tillempelser. De Deputerede indkom den 7 October med deres Forslag til Haandfæstningen. Det stemmede i Hovedsagen med hvad de ikke adelige Stænder havde forlangt. Adelen i Comiteen gav efter, og den 12 October overleverede Comiteen det saaledes vedtagne Forslag til Stændernes Prøvelse.

Medens disse Forhandlinger i Anledning af Haandfæstningen vare i fuld Gang, udkom imidlertid et Skrift,** der udøvede en betydelig Indflydelse paa Begivenhederne. Det hed: „Den menige Soldat, eller en gammel Underofficeers Svar til sin Brodersøn om Soldaterlivet." Forfatteren, som

---

* Denne saakaldte Comitee bestod af det hemmelige Udvalg, den hemmelige Deputation samt 25 Deputerede af Bondestanden.

** Den 27 September.

senere blev bekjendt, var en afskediget Underofficeer ved Navn Chierlin, dengang Stadsmathematicus og Huusejer i Stockholm.*

Skjøndt dette Skrift aabenbarede flere afskyelige og beklagelsesværdige Misbrug i Militairstanden, i Særdeleshed ved Garnisonen i Stockholm, var det dog affattet i en saa raa og pøbelagtig Tone, at det i høj Grad maatte opirre dem, til hvem der nærmest blev sigtet, selv om de følte sig nok saa meget trufne deraf. Fremfor Alt var det netop egnet til i højeste Grad at anspore den Forbittrelse mellem de forskjellige Stænder, der allerede havde faaet en saa god Næring ved de foregaaende Begivenheder. Det synes at have været dets Hovedformaal, paa en ret slaaende Maade at give en Fremstilling af al den Vold og det Tyranni, hvortil den simple Mand solgte sig, naar han besluttede at gaa den militaire Vej. I Særdeleshed skildrede det med de afskyeligste Farver Soldaternes Behandling ved de hvervede Regimenter. De adelige Befalingsmænd vare ikke andet end Røvere og Barbarer, der gjorde sig skyldige i de for Menneskeheden mest fornedrende Misbrug og Voldsomheder. Egenlig farligt blev dette Skrift derved, at det øjeblikkelig fik en saa stor Udbredelse, i Særdeleshed hos de ringere Klasser. Flere tusinde Exemplarer bleve i nogle faa Dage udbredte i Hovedstaden. Dette vidner om, hvilket ømt Punkt i den daværende Samfundsorden det berørte. Følgerne udebley heller ikke ret længe.

Den 3 October sammentraadte de af Krigsbestyrelsen, der under Rigsdagen vare forsamlede i Hovedstaden, og be-

* Denne Chierlin var dengang Ejer af det Huus i Østerlånggaden, hvor senere under Kong Gustavs Regering de saa forunderlige Skattegravninger fandt Sted. (See 2den Periode, 6te Kapitel). Herom findes et mærkværdigt Manuscript af Chierlins egen Haand, kaldet: „Pro Posteris, om det mærkværdige Huus“, og som fortjener at tages i nøjere Betragtning. Man finder der flere, ret morsomme Oplysninger, saasom t. Ex. at det var dette forunderlige Huses Skytsaand, som aabenbarede sig for Huusejeren i Skikkelse af en Prindsesse, der befalede ham „at skrive og lade et Skrift trykke om hvormeget de fattige Soldater led ved en haard og ulovlig Medfart, hvilket jeg ogsaa adlød,“ tilføjer Forfatteren.

sluttede ved en Declaration offenlig at protestere mod de i Skriftet „Den menige Soldat“ baade mod de adelige og ikke adelige Befalingsmænd i Armeen fremsatte Beskyldninger. Blandt dem, der ved denne Leilighed yttrede sig heftigst, udmærkede General Horn sig i Særdeleshed. Han kaldte den omtalte Bog „et Afgrundens Foster, opfyldt med Forhaanelser og de groveste Beskyldninger mod de Militaire.“ Et andet Medlem betragtede dets Forfatter som en „Forstyrrer af den offenlige Rolighed samt som En, der krænkede Krigsdisciplinen og Subordinationen.“ Krigsbestyrelsen indgik til Kongen med en Memorial, hvori den udtalte disse Anskuelser, og anholdt om at Skriftet maatte blive lagt under Beslag og Forfatteren tiltalt. Dette sidste var allerede iværksat af Justitskansleren og som Følge heraf verserede der for Svea Hofret en Trykkefrihedsproces, i hvilken der ikke faldt Dom før i det paafølgende Aars Maj Maaned, skjøndt baade Actor og Defensor allerede i November Maaned havde indladt den til Doms. Forfatteren blev frikjendt og erholdt Tilladelse til atter at sælge sin Bog. For dette Udfald af Sagen kunde den Anklagede takke de Documenter af Krigsrettens Archiver og andre Steder, som han med megen Flid havde trukket frem for Lyset og hvormed han beviste Rigtigheden af sine Beskyldninger. Under Processen bleve disse Documenter hver Maaned trykte og i stor Mængde udbredte blandt Publikum.* De vare meget ubehagelige for flere af de daværende Befalingsmænd, i Særdeleshed ved Garnisonen i Hovedstaden, hvor mange, der senere spillede vigtige Roller under Revolutionen, bleve meget compromitterede.**

Det beroede nu paa Stænderne selv, hvorvidt det til dem indkomne Forslag til en Haandfæstning skulde blive antaget eller ikke. Hele Regeringsformens Varighed beroede utvivlsomt

* 18 særskilte Nummere udkom under Titel af: Bidrag til Oplysning angaaende Skriftet: Den menige Soldat, eller en friføbt Medborgers Lidelser ved en adelig Officeers ulovlige og voldsomme Hverving. Stockholm 1771 og 1772.

** Saasom daværende Major ved Livgarden Kønig.

paa Udfaldet af denne Sag. Dersom de respective Stænder havde villet indsee dette, vilde de sikkert have handlet med større Enighed og Eftertanke. Men nu gjorde Stands- og Kasteaanden dem blinde for alle højere politiske Considerationer, og selv deres Stemmer, der traadte op med Evne til at see ind i Fremtiden, hendøde uden Virkning i de private Interessers oprørte Hav.

Forslaget til Haandfæstningen blev, som man kunde vente, med Acclamation antaget af de ikke adelige Stænder. Dette var imidlertid ikke Tilfældet med Adelen, hvor det blev forkastet med en overvejende Majoritet.

I Anledning heraf opstod en Brevvexling mellem Adelen og de øvrige Stænder, der paa begge Sider blev ført med megen Bitterhed. Adelen nægtede sit Samtykke til Haandfæstningen, paa Grund af Forordningen af 1766, der foreskrev, at Stiftelsen af en Grundlov først skulde forhandles paa mindst to Rigsdage samt under Forudsætning af, at Haandfæstningen var at ansee som en saadan Lov. Desuden gav man de ringere Stænder at forstaa, at den egenlige Grund til denne Vægring laa i deres Indgreb i Privilegier, som Adelen erklærede, at de under ingen Omstændigheder vilde opgive. General Horn var en af dem, der yttrede sig heftigst i denne Aand. Paa den anden Side paastode de ikke adelige Stænder, at Forordningen af 1766 ikke passede paa det foreliggende Tilfælde, samt at der ikke havde fundet noget Indgreb Sted i de adelige Privilegier. De ringere Stænders sidste Henstilling herom til Adelen blev gjort den 27 November.

Lader os nu standse et Øjeblik, for at gjøre nogle Bemærkninger i Anledning af denne saa uventede Uenighed mellem Stænderne.

Det er ingen Tvivl underkastet, at Adelen jo havde den juridiske Ret paa sin Side. Men det er en anden Sag, hvorvidt det var klogt af den at lade Sagerne saaledes gaa til det Yderste, hellere end at give noget efter for de ikke adelige Stænders stærke Tryk. Men det synes at høre til Undtagelserne, at politiske Partier gaa tilværks med den Forsigtighed og Besindighed, som man er vant til at finde hos store Statsmænd.

Hos Masserne er det næsten bestandig Lidenskaberne og Øje-blikkets Indskydelser, som langt mere end nogen dybere Fornuftscalcule bestemmer Handlingen. Dette var Tilfældet nu. Man maa imidlertid indrømme, at Adelen, i Egenskab af den hidtil næsten udelukkende herskende Stand, ved denne Lejlighed for en Deel kæmpede for selve sin Existence, som man vilde undergrave ved Gjenoplivelsen af en § i Rigsdagsforordningen af 1723, der gav Stændernes Pluralitet en besluttende Ret i Spørgsmaal, der ikke vare af Privilegii Natur. Ved en anden Forandring af Haandfæstningen sigtede man ogsaa til den Adelen ved Lovene garanterede Fortrinsret til Rigets højere Embeder. For at forstaa Adelens consekvente Modstand, behøver man blot at erindre sig disse Omstændigheder. Men Adelen burde idetmindste have lært saa meget af Historien, at det var umuligt at den i Tiden kunde beholde alle sin Fortrinsrettigheder, uden nogensomhelst Eftergivenhed mod Tidsaanden og de andre Samfundsklassers billige Fordringer. Det disse dengang forlangte, var i Grunden ikke andet, end hvad de allerede for længe siden havde erholdt. Adelens Modstand kostede den ogsaa Tabet af dens største Fortrin, Retten til at regere Sverig, hvilket man i længere Tid vanskeligt kunde have forhindret Adelen fra at gjøre, dersom Frihedstidens aristokratiske Statsform havde faaet længere Varighed. Imidlertid høre vi ingenlunde til de, der beklage Adelens uforsigtige Opførsel, som blev en Løftestang for Revolutionen. Frihedstidens Statsform var moden til at falde, og det kan være Samfundet og Historien ligegyldigt om de, der ledede denne, ved deres Uklogskab selv bidroge til dens Fald eller bleve tvungne til at give efter.

De ikke adelige Stænder gik tilværks med langt mindre Dømmekraft og Moderation. De havde ikke alene Loven for sig, men vendte og drejede denne paa en Maade, som vidnede om, at deres Magt ikke kunde være af lang Varighed. Det er nemlig ikke tilstrækkeligt at have Billigheden og Retfærdigheden for sig, man maa ogsaa tage Hensyn til i hvilket Forhold disse stemme overens med gjældende Anordninger, samt overveje, om det er det rette Tidspunkt til paa en eller anden

Maade at sætte dem igjennem. Det er en gammel Erfaring i Sverig, at Demokratiet bestandig har fægtet meget baarligt paa egen Haand, medens det derimod i Forbindelse med Kongemagten har tilkæmpet sig den ene Fordeel efter den anden. Denne Erfaring bekræftede sig ogsaa nu. Kongen kunde ikke faa bedre Venner end sine Uvenner i de ikke adelige Stænder. De undergravede Regeringsmaaden langt bedre end de ivrigste Rojalister. Det varede derfor heller ikke længe, før han erhvervede sig Sejre, som det vilde have været umuligt at erholde paa anden Maade end som Følge af Stændernes Uenighed.

Denne havde imidlertid naaet sit højeste Punkt. Ingen vidste hvor den vilde standse. De uadelige Stænders sidste Henstilling til Adelen havde vækket den største Urolighed paa Ridderhuset. Bondestanden glemte sig endog i den Grad, at den endte sin Skrivelse med en Anmodning, om ikke „at blive fornlejliget med videre Forestillinger" fra Adelen. Nogle af Ridderhusets Medlemmer foreslog, som det bedste man kunde gjøre, at opløse Rigsdagen og vente Enighed af Tiden. Endelig gik den Mening igjennem, at en Deputation af 200 Personer skulde gjøre nye Forestillinger hos de andre Stænder, hvilket skulde finde Sted den 30 November. Men imidlertid indtraf der Begivenheder, som fik en afgjørende Betydning.

Der findes intet som kan understøtte den Mistanke, at Kongen hidtil havde havt sin Haand med i Stændernes Uenighed.* Han syntes hele Tiden kun at bryde sig lidet om Rigs-

* At dette alligevel skulde have været Tilfældet, er en Fejltagelse, som de fleste af Gustav III.s Historieskrivere, ligefra Sheridan have gjentaget efter hinanden. Cohen, som skrev efter Vergennes Depescher, og som følgelig havde Lejlighed til at kjende Forholdene, gjendriver Sheridan med Kraft. De eneste Spor til et modsat Forhold, som vi have fundet, og som kunde fortjene at nævnes, ere følgende. Frietzky siger, at N. F. Sinclair flere Aftener i sine Værelser overtalte Provst Krøyer til at indføre de mange Tillæg i Haandfæstningen, i Særdeleshed Ordene „regere uafbrudt", for at skaffe Kongens mod Friheden rettede Hensigter bedre Fremgang. Men dersom dette er sandt, hvorom vi ikke behøve at tvivle, spørge vi, handlede Sinclair' her af egen Drift eller paa Kongens Vegne? Vi ere tilbøjelige til at tro det første. — Hans Excellence Toll siger i sine Optegnelser om Revolutionen i 1772,

dagsanliggenderne og mange troede at kunne forudsee, at han blot vilde blive en Konge af Navn, der kun levede for sine Fornøjelser. Han sysselsatte sig med theatralske Øvelser, med smaa Rejser til Lystslottene, han tegnede, broderede, gjorde Udkast snart til Theatercostumer, snart til Ordener og Ordensdecorationer. Paa den ene Side indsaae han altfor godt, hvilken Fordeel der vilde kunne drages af Stænderness Uenighed, men paa den anden Side fandt han, at denne Operationsbasis endnu var altfor farlig, til at han skulde have fordristet sig til virksomt at betjene sig deraf.* Dertil kommer, at Kongen af Frankrig og Hertugen af Aiguillon uophørligt

at han ved en Audience i September 1771 har hørt Kongen ytre noget, som bestyrkede hans Mistanke om, at denne vilde „removere hele Constitutionen." Denne Angivelse er imidlertid altfor ubestemt til at man tør fordriste sig til derpaa at bygge en Dom, som striber imod andre bestemte og troværdige Angivelser. — Som et Bidrag til Bedømmelsen af dette Spørgsmaal henvise vi ogsaa Læseren til det Brev, Hertug Fredrik Adolph i August 1771 skrev til Major von Stjernemann angaaende Udgivelsen af et af denne Sidste forfattet Skrift, kaldet: Reflexions sur la corruption des moeurs des Romains vers la fin de la republique et le renversement de leur gouvernement republicain qui en etait une suite naturelle." Det giver oplysende Vink til Kjendskabet om Kongens Planer paa denne Tid. Stjernemanns Skrift udkom samme Aar i Strasburg. — Omtrent paa samme Tid finde vi ogsaa Enkedronningen, Lovise Ulrikke, i Berlin virksom med ved Skrifter at forberede Gemytterne for Monarkiet. Paa hendes Opfordring udgav Thiebault sin Brochure: „Les adieux du duc de Bourgogne et de Fenélon, son precepteur, ou dialogues sur les differentes formes du gouvernement." Enkedronningen, saavelsom Kongen fandt, at Tiden til en Regeringsforandring endnu ikke var kommen, men ventede at den skulde fremgaa af Gemytternes successive Oplysning og Forberedelse ved Skrifter.

* See Kongens Ytringer hos Geijer I, S. 136 f. „Det Farligste, siger han her, (i Memoire pour servir à l'historiè de la diète en Suede qui commenca le 13 Juni 1771 et qui finit le 9 Septbr. 1772, egenhændigt Fragment i G. S.) „var de Ikkeadeliges Had til Adelen, der var blusset ivejret ved et uforsigtigt, skjøndt fuldkommen lovligt Skridt af Raadet. Hverne benyttede sig deraf for at vinde Pluralitet, skjøndt denne Aand i Grunden tilsigtede saavel Regeringsformens som Adelens og Statens fuldkomne Ødelæggelse.

anmodede ham om at gjøre en Ende paa denne Rigsdag, af hvilken de ikke ventede andet end forøgede Pengeudgifter. Men da Spændingen imellem Stænderne tilsidst steg til en saadan Høide, at han ikke længere troede uden Fare for Statens Sikkerhed at kunne forblive en passiv Tilskuer, besluttede han at træde imellem, for ved sin Person om muligt at blive et Forsoningsled mellem Partierne. Dette skete netop i Anledning af det, der fandt Sted den 27 November, og de ikke adelige Stænders sidste Budskab til Adelen, der foraarsagede en saadan Urolighed paa Ridderhuset.

Det var ikke Kongens Hensigt med det Skridt, han havde i Sinde at tage, at tilvende sig mere Magt eller at foretage et Statscoup. Tvertimod, for Øieblikket ønskede han kun af Hensyn til Fædrelandets Vel at gjøre Forsøg paa om muligt at forsone Partierne. At han, saafremt det lykkedes, smigrede sig med Haabet om Fordele for egen Regning i Fremtiden, er naturligt. Offenlig at optræde som Mægler mellem de uenige Stænder, og at have Æren derfor, vilde allerede være en rig Kilde til Kjærlighed og Berømmelse hos Folket; og det var umuligt at forudsee, hvad Sligt kunde medføre for Fremtiden. Den ældre Grev Scheffer tilligemed Rigsraad Sinclair stræbte i Særdeleshed at smigre Kongen med disse glimrende Udsigter og Forhaabninger. Men alt beroede nu paa den Maade, paa hvilken Planen blev udført.

Ingen var beredvilligere til at fremkomme med Forslag dertil, end Grev C. F. Scheffer. Han opsatte i en Hast tre til fire saadanne, hvilke han tilstillede Grev Bergennes; og man holdt sig til følgende, som det der havde meest Udsigt til at gaa igjennem. Kongen skulde nemlig kalde de fire Ordførere til sig og tilbyde sin personlige Mægling mellem Stænderne, til hvilket Øiemed han enten for visse Deputerede fra disse, eller ogsaa i et stort Møde i Rigssalen skulde sige hvad der laa ham paa Hjertet. Uheldigviis stred denne Meddelelsesmaade mod en tydelig Bestemmelse, ifølge hvilken Kongens Yttringer, ledsagede af Raadsprotocollens og Rigsraadernes Yttringer, først burde tilstilles det hemmelige Udvalg. Man

turde derfor antage som afgjort, at den gode Hensigt dermed vilde slaa fejl.

Kongen begyndte med at underrette Raadet om sin Beslutning. Dette skete den 28 November. Efterat dette, skjøndt efter nogen Betænkning, havde givet sit Bifald dertil, lod han de fire Ordførere kalde op til sig samme Dags Aften.

Han begyndte sin Tale med at yttre sin Bekymring over den nuværende Tilstand; det var ikke hans Mening paa nogensomhelst Maade at gjøre mindste Indgreb i deres Rettigheder eller conspirere mod Friheden; tvertimod, det var ene Landets og Folkets Vel, som laa ham paa Hjertet; han vilde kun opfordre til Enighed, i Særdeleshed nu, da Nøden og Elendigheden i Landet var saa stor, og det var nødvendigt ikke yderligere at betynge og trykke de Skatteydende ved Rigsdagens Forlængelse; han indsaae meget godt, hvilken Nytte han for sit private Vedkommende kunde have af Stændernes Uenighed, dersom han, som andre af hans Forgængere, vilde puste til den og benytte sig deraf; men det var netop af Kjærlighed til Friheden og for at modvirke saadanne Skridt, at han havde besluttet at tilbyde sig som et Foreningsled. Han overlod det til Stænderne selv at bestemme, hvilken Fremgangsmaade de vilde benytte, enten de vilde underhandle med ham ved en stor Deputation eller i et fuldtalligt Møde i Rigssalen.

Kongens Tale udøvede ikke nogen god Virkning. Landmarschallen og Ordføreren for Præstestanden indhyllede sig i de sædvanlige Høflighedsphraser, men lode tillige falde Bemærkninger om Nødvendigheden af at følge Lovens Bogstav, m. m. Ordføreren for Borgerstanden, Sebaldt, nægtede kort og godt at opfylde Kongens Ønske, da det var ulovligt; han tilføjede, at med hans Vidende fandtes der ingen Uenighed mellem Stænderne; de tre ikke adelige Stænder vare enige, og dersom Adelen ikke vilde som de, kunde den lade det være, m. m. Han erklærede tilsidst, at han kun kunde opfylde Kongens Ønske paa det Vilkaar, at han fik en Afskrift af Raadets Protocol.

„Hvad," afbrød Kongen ham fornærmet, „er mit Ord ikke

saa meget værdt som et Stykke Papir?" og endte med det samme Ordførernes Audience.

Det man burde have forudseet, indtraf. Ingen af Ordførerne fordristede sig til at fremføre Kongens Proposition for Stænderne, og Sagen faldt derfor bort.

Imidlertid vækkede Efterretningen om dette Kongens Skridt for at forsone Partierne, den største Opmærksomhed i Landet. Hans Tale til Ordførerne udbredtes i Afskrifter til alle Dele af Landet og frembragte et ganske forskjelligt Indtryk. Folket jublede og begyndte at haabe paa bedre Tider under en Konge, der i højere Grad end Rigets Stænder havde Hjerte for deres Trang og Rettigheder. Disse derimod havde en stor Frygt for Kongens Hensigter. De troede at han nærede Planer til at gjøre sig til Enehersker.

For at undskylde sig og retfærdiggjøre sit Skridt for Folket, ønskede Kongen at lade sin Tale trykke. Han gjorde Anmeldelse desangaaende i Raadet, men dette fordristede sig ikke til at samtykke deri, uden først at have underrettet det hemmelige Udvalg derom. Anmeldelsen herom til Udvalget fandt Sted den 12 December. Dette var Dagen før Stændernes sidste Session før Helligdagene. Udvalget besluttede at opsætte Spørgsmaalet til det nye Aar.

Dette Udfald bragte Kongen til aldeles at tabe Taalmodigheden. Mod Raadets Mening og det hemmelige Udvalgs Bestemmelse gav han umiddelbart Ordre til at Talen skulde trykkes. Dette skete i Ørebro, og den blev strax eftertrykt baade i Gøtheborg og Stockholm.*

* En Hofauditeur ved Navn Gamitz fik det Hverv at sørge for Talens Forsendelse til Ørebro og dens Befordring til Trykken, hvorfor han senere, da Hofretten fik Befaling til at anlægge Sag mod Udgiveren, fandt sig beføjet til at flygte bort, for at undgaa Undersøgelse og Straf. Talen udkom i Begyndelsen af Januar, altsaa før den 15de.

Andet Kapitel.

Revolutionen.

II.

Komplotterne mod den saakaldte Frihed begynde.

(December 1771 — Maj 1772.)

Fortsættelse.

Kongen betræder Revolutionens Bane. — Opfordringer fra Frankrig til at ende Rigsdagen. — Frankrigs Beslutning at inddrage Partipengene. — Grev Ulrik Scheffer om Bestikkelsessystemet. — Overenskomst om dets Afskaffelse. — Oprindelsen til den rojalistiske Klub „Svenska Botten." — Stændernes Uenighed. — Horn, Sprengtporten og Toll samt Forslag til en Regeringsforandring. — Grev Bergennes Samtykke dertil og Løfte om at understøtte den. — Portrait og Characteristik af Toll. — J. M. Sprengtporten. — Ende paa Uenigheden om Haandfæstningen. — Spørgsmaalet om Raadets Virksomhed. — Forslag til at bibeholde det. — Sinclairs Planer. — Huernes forskjellige Hensigter. — Betænkning mod Raadet. — Hemmelige Bearbejdelser af Stænderne til Spørgsmaalets Afgjørelse. — Den demokratiske Aands Overvægt. — Bladene. — Sproget i Stændernes Klubber. — Raadets Afsættelse af de ikke adelige Stænder. — Kongens Tanker herom og hans Bestræbelser for Raadets Frikjendelse. — Adskillelse mellem Huerne paa Ridderhuset og i de andre Stænder. — Grev Ulric Scheffer og Revolutionen. — Fortrolig Ytring af Kongen til C. F. Scheffer. — Indtrykket af Begivenheden med Raadet paa Grev Fersen. — Kongens Beslutning at vinde ham for sig. — Adelen afsætter Raadet. — Ytringer af Grev Fersen. — Sinclairs Tilbud.

Ved at lade sin Tale til Ordførerne trykke, gjorde Kongen det første Skridt paa den lange Bane af tilsigtede Statscoup

og Revolutioner ligefra den Dag og til den 19 August 1772. Dette Skrivt var nemlig en aaben Appel til Folket i Meningsforskjellen mellem Kongen og Stænderne. At det Førstnævnte tog Kongens Parti ville vi erfare af det Følgende.

Forøvrigt vare alle de følgende Begivenheder saaledes, at de tjente til at drage Kongen ud af den Passivitet, han hidtil havde iagttaget i sit Forhold til Rigsdagen og Stændernes Uenighed.

I denne Henseende ville vi først og fremmest omtale et Finansspørgsmaal.

Kongen havde, som vi have seet, tilladt sig i Forveien at oppebære en Deel af de franske Subsidier, og det uden at underrette Grev Vergennes derom. Henimod den Tid, da disse Penge skulde tilbagebetales, fandt han det nødvendigt desangaaende at forklare sig for Greven. Han forlangte, at det franske Hof skulde afskrive denne Sum paa de hemmelige Udgifters Conto. Men Ambassadeuren fandt sig meget fornærmet over, at han først saa seent var bleven underrettet om en saa vigtig Sag.*

Imidlertid underhandlede man.

Baade Kongen og Grev Ulrik Scheffer (der var bleven Cancellipræsident efter Grev Ekeblad)** opfordrede paa det Indstændigste det franske Hof til ikke at forlade Sverig i et saa kritisk Øieblik. De beviste paa det Nøiagtigste Nødvendigheden af den omhandlede Anticipation og den Fare, man udsatte sig for, naar man ikke paa den bestemte Dag kunde aflægge Stænderne Regnskab for Subsidierne. Det hjalp ikke. Det Eneste, hvortil Frankrig lod sig bevæge, var at betale Summen paa det Vilkaar, at man skulde afdrage den paa Subsidierne. Kongen vilde saaledes befinde sig i samme Forlegenhed ved Forfaldstiden af næste Kvartal. Imidlertid til-

* Han erklærede til Kongens store Forbavselse, at Størstedelen af den Sum, omtrent 3 Millioner Livres, som Kongen af Frankrig havde bestemt til Rigsdagen, allerede var anvendt.

** I October 1771, efterat Grev Ekeblad den 9 samme Maaned, var død af et Slagtilfælde, hvoraf han blev ramt i sit Embedslocale.

føiede Hertugen af Aiguillon i en Conference med Grev Creutz, at Kongen af Frankrig samtykkede i at betale Pengene uden Afdrag paa Subsidierne, dog kun i det Tilfælde, at Kongen strax kunde ende Rigsdagen, hvorved Bestikkelsen vilde ophøre af sig selv. I et Brev til Gustav III ytrer Grev Creutz sig herom paa følgende Maade: „Hertugen insisterer atter paa Nødvendigheden af at ende denne beklagelige Rigsdag. Man maa ikke opholde sig ved Haabet om en Composition, der er umulig. Deres Majestæt maa nedslaa Deres Fiender med Fasthed og Mod, dersom Deres Majestæt skal kunne formaa Deres Allierede til ny Eftergivenhed." Kongen erholdt dette Brev i Begyndelsen af Januar 1772. Saadanne Ord fra den fredeligste Minister til en Konge af Gustavs Characteer, vare ikke bestemte til at falde paa en Klippe.

Et andet Middel, hvorved Frankrig haabede at faa en Ende paa den lange og kostbare Rigsdag, var Inddragelsen af Penge til Partierne. Man haabede herved at bringe Gemytterne til mere Føielighed, og at bevirke et Resultat, hvorledes det end blev. Grev C. F. Scheffer havde raadet til dette Skridt, der efter hans Anskuelse vilde sikkrere end alt Andet føre til Maalet.* Det synes ogsaa temmelig sandsynligt, at alle de, der tidligere kun ved Hjælp af Bestikkelse kunde opholde sig ved Rigsdagen, da af fuldkommen Nødvendighed vilde blive tvungne til en Eftergivenhed, som vilde have de bedste Følger. Man sagde ogsaa, at den russiske Minister, Grev Ostermann, var tilbøielig til at gjøre det Samme for sit Vedkommende. Af Frygt for de Farer, som et saadant Skridt kunde medføre, satte Kongen sig derimod saalænge han kunde, men tilsidst maatte han give efter for de positive Forholdsregler, som Grev Vergennes fik fra sit Hof, nemlig at standse med alle Pengeunderstøttelser fra den 1 Januar 1772. Han

* Brev fra Grev C. F. Scheffer til Grev Vergennes, i December 1771. Det hedder deri: „Det er min Mening, at De, naar denne Maaned er forbi, bør holde op med at lønne Rigsdagsmænd, af hvilken Stand de end ere. — Jeg tør imidlertid ikke skjule for Dem, at Kongen finder at dette Middel ikke er uden Fare. Søg at discutere dette med ham.

var særdeles misfornøjet med dette og begyndte herefter at vise Ambassadeuren megen Mistillid.

Den yngre Grev Scheffer betragtede denne Sag fra et ganske andet Synspunkt. Han vilde hundrede Gange hellere, som han selv siger, „overlade sig til Tilfældet og Forsynet, end see Bestikkelsen vedblive, en Afskyelighed, som vanærer Nationen."

„Vi maa for Fremtiden," saaledes ender han et Brev til Grev Creutz, „sætte vor Tillid til Kongens Geni og Indsigt. Heldigviis vinder han hver Dag mere og mere i Folkets Mening. Det første Øjeblik er vundet, og om vi end tilsidst skulle omkomme med ham og begrave det svenske Navn under et fremmed Aag, ville vi idetmindste dø som ærlige Mænd."

For imidlertid at gjøre de forventede Fordele af det omtalte Skridt saa lidet usikkre som muligt, besluttede Kongen at søge at faa Modpartiet til at gjøre det samme. I Julen 1771 forsamledes hele den kongelige Familie paa Ekolsund. Kongen lod de mest ansete Rigsdagsmænd af begge Partier kalde til sig og man bleve enige om, fra det nye Aars Begyndelse, at ophøre med enhversomhelst Udbetaling af Penge til Partierne. Som Følge deraf vilde Kongen ogsaa opløse en Klub af Adelsmænd, der vare ham hengivne, og hvis Opførsel havde vækket Mistanke.* Man forpligtede sig ligeledes til at arbejde for Vedligeholdelsen af det nuværende Raad.**

---

* Saaledes yttrer Geijer sig. Men man vilde tage meget fejl, hvis man deraf sluttede, at denne Klub var Kongen hengiven paa en saadan Maade, at den var beredt til at bidrage til at hans Magt blev forøget. Den bestod udentvivl ene af Hatte, der beundrede deres Konge og som vare lønnede med fransk Guld. Det er en anden Sag, hvad denne Klub ved Begivenhedernes Magt siden blev. Den var nemlig Begyndelsen til den senere saa navnkundig blevne Klub „Svenska Botten."

** Denne Overenskomst ophævede dog aldeles ikke den, der var bleven truffen ved Rigsdagens Begyndelse, hvorved Kongen havde lovet at skaffe et vist Antal Huer Pladser i Raadet.

Udfaldet af denne Foranstaltning blev et ganske andet end man havde ventet. Allerede den 2 Januar rapporterede Rigsraad Sinclair Følgende til Kongen.* Da Major Boye** den 30 December tilkjendegav, at den omtalte Klub var ophævet og Underholdningsbidraget ophørt, vækkede det den største Misfornøjelse. Det hjalp ikke at han tilføjede, at det skete med Kongens eget Samtykke; dette ophidsede Medlemmerne endnu mere. Alle svore, at de, om det skulde være, vilde sætte selv deres Klæder til, før at holde sig ved Rigsdagen, at de havde opfordret deres Kammerater til at forene sig med dem,*** og at de, skjøndt de vare fattige og en gammel Skik havde vænnet dem til at modtage Pengebidrag, dog ikke vilde lade sig behandle som Lejesvende. Grev Bergennes havde ladet dem tilbyde Rejsepenge, men dette afvistes med Foragt. Tilsidst fremlagde Nogle et Papir, som de opfordrede hinanden til at underskrive.† Obersterne Grev Creutz †† og de Carnall ††† underskreve først og dernæst alle de Andre. To unge Officerer vilde undskylde sig med Uformuenhed. Nogle andre skøde strax sammen til deres Underholdning. Derefter forlode de Huset og marscherede en corps til et andet, som de allerede havde lejet. Denne nye Klub holdt Forsamling hver Aften og Underskrifterne stege i nogle Dage til 117.††††

* Kongen, der var rejst til Ekolsund den 20 December 1771, vendte ikke tilbage til Stockholm før den 10 Januar i det nye Aar.

** Vicecorporal ved Livdrabanterne og en af Sinclairs Agenter og Fortrolige.

*** Gjennem Rygtet var man nemlig allerede bleven forberedt paa denne Begivenhed.

† Dette Skrift var affattet i følgende Udtryk: Hvem vilde vel forlade Stockholm, før han har seet en med Længsel ventet Konges Kroning og en god Ende paa Rigsdagen? — Ingen — af os, der skrive vore Navne paa dette Papir.

†† Lorentz Wilhelm Creutz, Oberst i Armeen.

††† Carl Constantin de Carnall, Oberst for Bjørneborgs Regiment.

†††† Brev fra Rigsraad Sinclair til Gustav III af 2 Januar 1772. Maaske det kan interessere en eller anden Læser at see en Fortegnelse over Medlemmerne af denne Klub, som inden kort Tid blev saa mærkværdig, og vi meddele derfor i Bil. Nr. 4 en saadan, som vi have fundet i den Engeströmske Samling.

Ved denne Begivenhed fremtræder et nyt Phænomen i Sveriges Historie. Det er en formelig Conføderation af en Mængde unge Adelsmænd, som forpligte sig til ikke at skilles fra hinanden, før Kongen er bleven kronet og Adelens Privilegier bekræftede.

I Begyndelsen gav denne Conføderation Kongen og hans Venner Anledning til Bekymring. De betragtede den som en ny Anledning til at Kroningen blev trukken i Langdrag og Rigsdagen forlænget. Imidlertid maatte disse Bekymringer ikke have varet meget længe. Inden kort Tid finde vi denne Conføderation organiseret til en fuldkommen royalistisk Klub, der blev underholdt ved franske Penge. Den fik som saadan Navn af „Svenska Botten“ og Friherre Jacob Magnus Sprengtporten, daværende Oberst for Nylands Dragoner, stillede sig i Spidsen for den. Vi tro blot at behøve at citere dette Navn, forat gjøre Læseren bekjendt med Beskaffenheden af den nye Klub.*

Det skulde snart vise sig, hvad det herskende Parti havde til Hensigt angaaende Raadet.

Af det Foregaaende have vi seet, at Spørgsmaalet om Trykningen af Kongens Tale til Ordførerne den 28 November var af Raadet blevet henviist til det hemmelige Udvalg, men at dette havde opsat at yttre sig derover til efter Helligdagene. Imidlertid var denne Tale, uden at Udvalget var adspurgt, udkommen paa Tryk og i flere Oplag udbredt over hele Landet. En saadan Begivenhed kunde ikke være Udvalget kjært, i Særdeleshed da det gav Anledning til en uforbeelagtig Bedømmelse saavel om de, der nu herskede paa Rigsdagen, som om hele Regeringsmaaden i Almindelighed.**

* Selv Huerne kunde ikke længe holde det Løfte, man havde givet hinanden, om ikke længere at modtage Partipenge. Allerede den 2 Januar 1772 skrev Sinclair til Kongen: „Huerne forholde sig stille. Men den største Deel af deres Pensionairer komme tilbage i Februar, og da begynde Underholdningsbidragene som sædvanligt.

** Nogle Dage før Kongens Tale kom i Boghandelen, havde den hæderlige Gjørwell i sine „Almänna-Tidningar“ tilladt sig at indføre nogle meget betænkelige Reflectioner over Forholdene, under Overskrift: „En svensk

Imidlertid vedblev Uenigheden mellem Stænderne. Baade Adelen og de ikke adelige Stænder fremturede i deres Beslutninger angaaende Haandfæstningen. De Sidstnævnte overleverede den 13 Januar deres Project til Expeditionsudvalget, for at det vedbørligt kunde blive expederet derfra. Den saakaldte store Comitee, eller et Slags forstærket hemmeligt Udvalg, fik senere det Hverv at forelægge Kongen det til Underskrift. Men det gik ikke saa let dermed, som man havde ventet. Adelen indleverede et eget Forslag til Udvalget, og befalede sine derværende Medlemmer at modsætte sig Alt hvad der muligt vilde blive foretaget mod Rigsdagsordenen og de adelige Privilegier.

Mands Ønsker og Tanker angaaende sin Konge, ved Begyndelsen af Aaret 1772. Heri forekomme t. Ex. følgende Linier, som vi citere i Anledning af den Opsigt de gjorde, i Særdeleshed hos den herskende Rigsdagsfraction. Efterat Forfatteren har omtalt alle de ulykkelige Følger, som den uheldige Regeringsmaade i Længden vil føre med sig, udbryder han: „Saadanne mulige Begivenheder vil vor Gustav gaa imøde med Heltemod, og om han end ikke strax kan knuse dette mangedobbelte Slangehoved, vil han dog efterhaanden betage det dets dræbende Gift. Medborgeres Uenighed har allerede altfor længe fortæret Rigets Kræfter, Partierne have altfor længe befordret udenlandsk Indflydelse. Medborgere, det er paa Tiden at vi see os for. Vi kunne hjemfalde til Polens Skæbne, vi kunne ogsaa gaa tilbage til Gustav Adolphs Tid. — Hvad har foraarsaget Polens Ulykke? Lovenes bestandige Forandring og Kongemagtens stadige Indskrænkning, en nødvendig Følge af Grundlovenes Forandring, thi hvor findes der ikke ærgjerrige Medborgere, og selv om disse mangle, vil der utvivlsomt findes en ærgjerrig Nabo, der paa en eller anden Maade blander sig saalænge i et svækket Folks Anliggender, til det omsider bliver ham der giver Love og befaler med Troppemagt. Et uhyggeligt Billede! Lad os vende Øjnene bort fra saadanne Udsigter, der aldrig kunne blive mulige i Sverig, før Folket er falden fra dets Konge og fra Fædrelandet. Tvertimod, vi have en ældgammel Jord at forsvare, vi have en stor Konge at følge. Svenske Medborgere! Dersom Gustav Adolphs Ære ikke har mistet al Kraft i Eders Hjerter, saa see med Henrykkelse paa hans Gravmæle. Det staaer ligefor Eders Øjne, og af dets Grav, bedækket af Sejrstegn over urolige Medborgere og slagne Naboer, raaber nu en Stemme til hver svensk Mand: Tiden er kommen."

Under disse Omstændigheder indsaae Essen og de øvrige af Hoerne paa Adelens Side, der var mere fornuftige, at dette ikke kunde afhjælpes uden betydelige Tilnærmelser. Essen foreslog, at de ikke adelige Stænders Project i dette Øjemed burde sendes tilbage til Forsamlingen. Grev Fersen understøttede med sin sædvanlige store Statsmandsveltalenhed dette Forslag. Det ikke adelige Parties Medlemmer satte sig saa længe som muligt derimod, men gave endelig efter. Denne Tilbagesendelse af de ikke adelige Stænders Project, tilligemed Angivelse af visse Tillempninger, fandt Sted den 17 Januar.

Disse Forhold gav Kongen alt for megen Anledning til at høre paa de Forslag, som man nu begyndte at komme frem med, om at benytte Stændernes Uenighed til at ende Rigsdagen ved et Statscoup, om muligt i Kongemagtens Interesse. Fra denne Periode daterer sig den fortrolige Omgang med Hoffet, som nogle Personer, der senere spillede betydelige Roller under Revolutionen, begyndte at lægge Vind paa. Blandt disse nævne vi først og fremmest General Horn og Oberst Jacob Magnus Sprengtporten, samt den senere saa bekjendte, daværende Overjægermester Toll. Alle disse begyndte nemlig nu at gjøre Kongen deres Opvartning og forelægge ham forskjellige Forslag til en Regeringsforandring. Man behøver sikkert ikke at omtale, at den skarpsindige Gustav med Begjerlighed lyttede til saadanne Stemmer, der aabnede ham Udsigt til en glimrende Fremtid, under hvilken han kunde haabe at Sverigs store, gamle Tid skulde vende tilbage, fremmanet af en ung Konge, der troede ene at leve og aande for Folkets Lyksalighed og Fædrelandets Ære.

Den nærmeste, mest betydningsfulde Følge af den forandrede Maade, paa hvilken Kongen nu saae Tingen, var hans Udsoning med den franske Ambassadeur.

Vi erindre, at der havde hersket en vis Kulde mellem dem, ligefra Slutningen af det foregaaende Aar, som Følge af Frankrigs Beslutning, at ville holde op med Rigsdagsbestikkelserne.

Dette Forhold gjorde nu igjen Plads for en aaben og hjertelig Tilnærmelse.

Den 31 Januar havde Kongen et hemmeligt Møde med Ambassadeuren, hvem han med den største Oprigtighed underrettede om alle sine nye Planer og Forhaabninger. Dette stemmede atter det franske Hof og dets Minister velvilligt mod Sverig, og de vigtige Følger deraf lode heller ikke længe vente paa sig. Ambassadeurens Kasse begyndte ikke alene igjen at holdes aaben for Kongen og hans Tilhængere, men Frankrig samtykkede ogsaa i at betale det første Kvartal af Subsidierne, uden Hensyn til den foregaaede Anticipation.

Den Første, som synes at være kommet frem med et positivt Forslag til en ny Tingenes Orden, var den ovennævnte otteogtyveaarige Overjægermester Toll.

Allerede i September 1771 troede Toll at have hørt Kongen yttre noget, der gav Anledning til at antage, at han ikke vilde have noget imod en Forandring.

Geijer siger om Toll, men udentvivl til en vis Grad uretfærdigt: „Han var et af de Mennesker, der ere fødte med en saa inderlig Kjærlighed til Magten, at de, ligesom en Slags Lykkens Propheter, forudsee til hvilkensomhelst Kant den vender sig og derfor bestandig følge den Vej, som leder til at tage Deel i dens Udøvelse. Dristig, forslagen, fattig, fordybet i Gjæld samt truet med Tabet af sit Embede, da han havde paadraget sig det herskende Parties Mistanke, fandt han i sine egne Forhold Motiver til at ønske en Forandring, hvis Nødvendighed for det Hele hans Skarpsindighed havde lært ham at indsee.“

Som mange, der ere bestemte til noget Stort, havde Toll i sin Ungdom ikke viist særdeles Anlæg til det han siden blev. Uden at kunne bestemme sig for noget vist Fag, havde han først helliget sig til det militaire, dernæst til det juridiske Fag og var nu for nogle Aar siden bleven Overjægermester. Skjøndt han ved Fødsel og Opdragelse stod Huerne nærmere end Hattene, havde han dog snart sadlet om og kunde takke de Sidste for sin Beforbring.

Toll havde et imponerende og kæmpemæssigt Ydre, og alt hos ham vidnede om en kraftig Mand, der syntes bestemt til store Handlinger.

Fra Faderen synes han at have arvet de Egenskaber, der inden kort Tid skulde gjøre ham saa uundværlig for Gustav III, nemlig en overordenlig Skarpsindighed i Forening med en tilsvarende driftig og kraftig Villie.

Allerede hans Physiognomi bar Vidnesbyrd om noget ualmindeligt.

Glæde, Venlighed og Kløgt spillede i hans Ansigtstræk, Vittighed og Satire funklede i hans Øjne.

Han var ikke det man i egenlig Forstand kalder en Hofmand, men var dog i høj Grad i Besiddelse af den Evne at indtage og fængsle ved sit Væsen og sin udmærkede Tact.

Fra Moderen syntes han derimod at have faaet andre Egenskaber i Arv, der gjorde ham til en af de mest ophøjede og rene Characterer i hele denne Periode. Hans Moder, en født Gyllenstjerna, var en Dame, der var ligesaa bekjendt for sin lyse Forstand som for sin inderlige Gudsfrygt. Hendes Indflydelse paa Sønnen var ikke ringe. Der fandtes nemlig bestandig paa Bunden af Tolls Væsen et Anstrøg af Gudsfrygt og sand Tro, Egenskaber, der, da de ikke udartede til Skinhellighed, vare saa sjeldne i denne letsindige Periode. Naar vi til disse Egenskaber tilføje, at han var trofast i Venskab, uegennyttig og arbejdsom, hvilket altsammen i høj Grad udmærkede den unge Mand, er det let at indsee, at han saa hurtigt kunde stige i Indflydelse og være fuldkommen værdig til engang at beklæde Statens højeste Embeder. Men vi ville vende tilbage til Begivenhederne.

Blandt dem, der paa denne Tid stode Kongen nærmest, syntes ingen i højere Grad at være i Besiddelse af hans Fortrolighed end Generalmajor Friherre F. Horn. Toll begyndte derfor at aflægge denne hyppige Besøg, at tale baade om Constitution og Regering, hentyde til hvad der nylig var forefaldet i Danmark samt give Vink om, at man derved kunde skaffe sig saadanne Connexioner og lægge saadanne Planer for Sverig, at Rigets Stænder snart vilde komme i en Stilling, af hvilken de ikke kunde frelse sig. Under saadanne Conjuncturer antog Toll, at Kongen med Lethed vilde kunne tilegne sig den Ret og Myndighed, der tilkom ham, og han tilbød sig som

et Redskab dertil. Han vilde imidlertid begjære Permission og reise til Danmark.

General Horn foredrog dette. Kongen svarede, at han troede ikke at der kunde udrettes noget ved en Reise til Danmark, men derimod til Norge, hvor Misfornøjelsen var en Gjenstand, hvoraf der kunde gjøres noget af Betydenhed.

Denne Plan behagede ikke Toll. Paa Kongens Befaling udarbejdede han derfor en anden, som Horn forelagde Kongen i Februar Maaned 1772. Toll opsatte tillige en Instruction for sig selv. Dagen til Afreisen blev bestemt til den 17 Marts. Han forlangte blot 2000 Ducater, for dermed at hverve Tilhængere i det fremmede Land; men dette Forlangende mødte strax Vanskeligheder. Den Iver, hvormed Kongen ønskede Tolls Permission hurtigt expederet, begyndte ogsaa at vække Mistanke i Raadet. For at aflede denne, maatte Toll foregive, at han, for at undgaa Stændernes Forfølgelse, hvilke netop nu stode i Begreb med at berøve ham hans Embede, var tilsinds at søge sig et andet Fædreland. Imidlertid kom den bestemte Reisedag, men Kongen var blottet for Penge. Han lod Toll sige, at han vilde betænke sig, og Toll indsaae snart, at man efter al Sandsynlighed beskæftigede sig med ganske andre Planer; han besluttede derfor at henvende sig til andre Personer, der muligt i højere Grad end Horn vare i Besiddelse af Kongens Fortrolighed.

Det Toll havde gjættet, var virkelig Tilfældet. Kongen havde imidlertid fattet andre Planer.

Næst Horn var der Ingen som nu stod Kongen nærmere end Oberst Sprengtporten.

Denne Sidste var et ligesaa forslagent og intriguant Hoved som Toll, men uden den Energi og det moralske Mod, der gjorde denne saa beundringsværdig. Sprengtporten var uudtømmelig paa de sindrigste Planer og Combinationer til en Regeringsforandring, og indsaae Manglerne hos den nuværende Regeringsmaade; men han følte sig tillige plaget af den yderste Mistænkelighed og en til Sygdom grændsende Sindsurolighed, hvilket maaske var den rette Aarsag til den Frygt, hvormed han,

i Modsætning til Toll, næsten bestandig betragtede Kongemagtens Udvidelse.

For at forøge Antallet af dem, der forsvarede de adelige Privilegier, havde han paa Ridderhuset indgivet et Andragende om Introduction for dem, der vare blevne adlede i den senere Tid, men, som Følge af en Beslutning af denne Stand, endnu ikke havde erholdt Adgang til Ridderhuset. Dette Andragende blev henlagt, men blandt de Udelukkede, hvis retfærdige Sag han havde forsvaret, erhvervede han sig mange Venner.

For endnu mere at sætte en Dæmning for de andre Stænders heftige Fremfærd, havde han senere foreslaaet, at man skulde søge at vinde Præsterne, ved at indrømme dem visse Fordele, thi derved vilde der blive to Stænder mod to, Huernes Pluralitet vilde blive brudt og Rigsdagen saaledes blive uvirksom. Dersom man herved kunde skaffe Kongen større Magt, havde han intet derimod.

Da man ikke kunde vinde Præsterne, og Uenigheden mellem Stænderne imidlertid naaede sit højeste Punkt, opsatte han et andet Forslag, hvis Indhold og Øjemed var mere bestemt. Han besluttede nemlig at gjøre det samme Forsøg med Bønderne, som nylig var mislykkedes hos Præsterne. Hertil havde man følgende Midler. Man skulde ved særskilt Votum bevilge Bønderne de for dem fordeelagtige Paragrapher i Haandfæstningen, men derimod afslaa de andre Stænder Alt. Man skulde ved Penge vinde en vis Person af Huepartiet, der havde nogle og tredive Bønder under sig, saavelsom de vigtigste af Bondestanden, hvilke efter al Sandsynlighed vilde forlade de andre Stænder, naar man indrømmede dem det, der var til deres egen Fordeel. Ved nye Udfald mod Præsternes Indtægter skulde man endnu mere forøge Uenigheden mellem Stænderne, og under den almindelige Forvirring, som vilde opstaa derved, skulde man foreslaa Bondestanden strax at opløse Rigsdagen og overdrage Kongen og Raadet Dictaturet for et Tidsrum af tolv Aar, da der, formedelst Stændernes Uenighed, dog ikke kunde udrettes noget nu for Tiden. Ved Vedtagelsen af gode Forordninger skulde den indbyrdes Uenighed derpaa lidt efter lidt forsvinde og Stænderne kunde da igjen træde sammen,

for at bekræfte disse Forordninger. Dersom Adelen ikke vilde give sit Samtykke hertil, vilde Sprengtporten tilligemed Medlemmerne af Klubben „Svenska Botten“ begive sig til Kongen og forlange, at Rigsdagen skulde opløses, og hertil skulde Bønderne slutte sig.

Denne Plan blev forelagt Kongen, som bifaldt den.

Grev Bergennes lovede at gjøre Forskud af de fornødne Penge.

Sprengtporten begyndte følgelig strax at tage alle de fornødne Skridt og Forholdsregler. Men da Alt nu var færdigt og han skulde hæve Pengene hos Bergennes, sagde denne, at han ingen havde. Kongen havde ogsaa forandret sine Tanker og hermed forholdt det sig saaledes.

Det var i den bevægede Tid, da Stænderne sysselsatte sig med Undersøgelsen af Raadets Forhold.

Man erindrer at Huerne havde af Kongen forlangt og erholdt Løfte om fem Pladser i Raadet. Dette havde de rigtignok strax angret og derpaa fordret syv Pladser, men endelig erklærede de at ville være tilfredse med fem, dog paa den Betingelse, at Rigsraad Sinclair blev entlediget. Dette kunde hverken Kongen eller hans Venner samtykke i og det var derfor nødvendigt at tænke paa Midler til at frelse saavel ham som hele Raadet, der, som man indsaae, var truet med en almindelig Entledigelse. Ambassadeurens Penge maatte nu fremfor Alt bruges i dette Øjemed, og man saae sig nødsaget til for Øjeblikket at opsætte Sprengtportens Plan, og tænke paa det, som var vigtigere og langt mere sikkert, nemlig at frelse hele det Kongen saa hengivne til Hattepartiet hørende Raad.

Efter dette Uheld trak Sprengtporten sig i nogen Tid tilbage fra Kongen, og hengav sig udelukkende til sine urolige og ærgjerrige Drømme.

Disse revolutionaire Planer, (af Sprengtporten og Toll, ifølge Overenskomst med Kongen), synes imidlertid ikke at have undgaaet at vække Opmærksomhed hos de mere skarpsynede Partiførere, især paa Ridderhuset. Idetmindste blev Spørgsmaalet om Haandfæstningen netop i de Dage løst paa

en uventet heldig og hurtig Maade. Adelen gav efter, i Særdeleshed som Følge af Grev Fersens og de forsigtigere Huers Forestillinger; den antog Essens Forslag, som i Grunden gav de ikke adelige Stænder Ret, og disse kunde altsaa ikke andet end med Glæde give deres Samtykke dertil. Haandfæstningen blev altsaa den 4 Marts overleveret til Kongen, som underskrev, uden at gjennemlæse den, hvilket rigtignok kunde synes besynderligt, men som man dog ikke kunde sige noget til, eftersom han paa samme Tid erklærede, at Stænderne ikke kunde paalægge ham nogen kraftigere Forpligtelse, end den hans Hjerte allerede havde foreskrevet ham. Derpaa lovede han at bestemme Kroningsdagen.

Det andet store Spørgsmaal, som næst efter det om Haandfæstningen sysselsatte Stænderne, angik Raadets Forhold. Vi have tidligere omtalt, at Huerne havde erklæret, at de vilde lade sig nøje med et mindre Antal Pladser i Raadet, dersom man vilde opoffre Sinclair, men at Kongen troede at burde nægte sit Samtykke dertil. Man maatte derfor tænke paa Midler til at frelse Raadet.

Den første Plan, man lagde i denne Anledning, bestod i, at man ved Hjælp af Penge og Overtalelse skulde søge at bevæge to Hatte i Raadet til at gaa af, og indsætte Huer i deres Plads; man smigrede sig nemlig med, at det herved vilde lykkes at berolige den truende Storm.

Dersom denne Foranstaltning havde vundet Bifald, vilde Kongens første Overenskomst med Huerne være bleven opfyldt;* men man mærkede snart, hvor forgæves det var at nære Haab om Sligt.

Planen blev meddeelt til Kongen, som bifaldt den. Grev Bergennes lovede at gjøre Udlægget af de dertil fornødne Penge, og følgelig begyndte man af alle Kræfter at arbejde paa at udføre denne Plan.

---

* Baron Reuterholm var nemlig efter Ekeblads Død bleven optaget i Raadet, saa at det, fra Rigsdagens Begyndelse, var bleven forøget med tre Huer: Horn, Kalling og Reuterholm.

Paa den anden Side indsaae Rigsraad Sinclair, at det albeles ikke var til nogen Nytte længere at vente Noget af Huernes Moderation. Ved denne Lejlighed vil Læseren behage at erindre, hvad vi i det foregaaende Kapitel have sagt om denne Mand. Han skulde nemlig nu mere end nogensinde før bevise Rigtigheden af det Navn, vi have givet ham, nemlig Hofpartiets Pechlin. Det er med sand Beundring for hans Kløgt og Talent, at vi nu begynde at beskrive, hvor behændigt han forstod at benytte sig deraf, for at fremme sine Hensigter.

Sinclair var meget forgjælbet, havde store Fornødenheder og følte sig paa ingen Maade tilbøjelig til at opgive en Plads, som skjænkede ham de eneste Midler til at subsistere. Saasnart Huerne begyndte at underhandle om hans Entledigelse, var han derfor øjeblikkelig færdig med Planer til at holde sig paa sin Plads; men dette vilde han saavidt muligt forene med Hoffets Interesse, thi disse og hans egne Interesser vare, som vi allerede have bemærket, de eneste Ledestjerner for denne Partigængers ellers saa uregelmæssige Handlemaade.

Sinclair indsaae, at formedelst den Aand, som herskede i de ikke adelige Stænder, vilde Huerne ikke føle sig tilfredsstillede med mindre end Pluraliteten i Raadet og maaske neppe engang dermed. Han havde derfor saagodtsom kun to Udveje til at frelse saavel sig selv som Kongen.

Den ene af disse Udveje bestod i, at man ved en uhørt Anvendelse af Bestikkelsessystemet skulde søge at tilkjøbe sig Bibeholdelsen af hele Raadet, og for at bevirke dette, burde man i en saadan Grad anvende Grev Vergennes Penge, saavel i Udvalgene som i Stænderne, at disse ikke længere gjorde Indvendinger.

Dersom denne Plan mislykkedes, var der ingen anden Udvej tilbage, end ved alle mulige Midler at understøtte og lokke Huerne til at afsætte Raadet, for ved det Stød, Aristokratiet derved erholdt, at vinde dette for Kongen, og under den almindelige Forvirring, som vilde opstaa herved, skulde man søge at bevæge Stænderne selv til at tilbyde Kongen en større Magt.

Læseren vil sikkert indsee, at dette var en ligesaa dristig som i mange Henseender snildt anlagt Plan.

Der kunde ikke være Tale om at Kongen eller hans Fortrolige vilde fordriste sig til at understøtte et saadant Vovespil; Sinclair fandt det derfor nødvendigt at virke for Planen i største Hemmelighed, og som Følge heraf gjorde han hverken Kongen eller nogen af dennes Omgivelse til Medvider deri.

Han begyndte at sætte sine Agenter i Bevægelse og ligeledes selv at arbejde af alle Kræfter for begge Planerne paa engang. Saaledes overhængte han Grev Bergennes med Anmodning om den størst mulige Forstrækning af Penge, for, som det tydeligt blev sagt, derved at frelse Raadet, medens han paa samme Tid med en af Huernes Anførere paa Ridderhuset indledede de hemmeligste Underhandlinger om at styrte Raadet. Som Erstatning for den Bistand, han lovede at yde i den sidstnævnte Hensigt, betingede han sig Løftet om at blive ansat som Generalgouverneur i Pommern.

Det varede imidlertid ikke længe, før det andet Parti begyndte at fatte Mistanke om disse Underhandlinger.

Grev Bergennes, som havde erholdt Nys derom, og hvis Indtægter vare indskrænkede, afslog af begge disse Aarsager at laane Øre til Sinclairs Forslag, da han ansaae det for at være saavel rimeligere som mere hensigtsmæssigt at arbejde for den førstnævnte Plan, der allerede havde vundet Kongens Bifald.

Der var følgelig intet andet at gjøre for Sinclair end at forberede den anden Plan.

Han fortsatte altsaa sine Underhandlinger med Huerne. Den af dem, med hvem han var mest fortrolig, var den forhenværende Rigsraad Funck. Denne, saavelsom Ribbing og Düben, der vitterligt ikke hørte til det saakaldte Compositionsparti, bestræbte sig ikke alene for selv at blive optagne i Raadet, men de vilde ogsaa især have Pluralitet der. Sinclair lovede dem derfor, at han vilde sørge for at disse deres Ønsker bleve opfyldte, dog under den Betingelse, at han erholdt Løfte om det forhen nævnte høje Embede i Pommern. Som et Middel til at fremme Opfyldelsen af sit Løfte vilde han, sagde

han, sørge for, at Klubben „Svenska Botten“ gik over til Huerne, saa at disse derved ogsaa fik Herredømmet paa Ridderhuset.

Det viste sig snart, hvor sandt Sinclair havde spaaet, da han antog, at Huerne ikke vilde være tilfredse med et mindre Antal Pladser i Raadet. Man var nemlig saa heldig at bevæge tre Hatte til at opgive deres Pladser og herved blev der aabnet Adgang for de tidligere Rigsraader Fund, Ribbing og Düben.* Hermed havde Kongen altsaa opfyldt det Løfte, som var Gjenstanden for den første Composition, ligesom ogsaa de mest Ærgjerrige af de i 1769 styrtede Rigsraader burde finde sig aldeles tilfredsstillede derved. Men Partierne lode sig ikke nøje hermed. De hvilede ikke før de havde naaet deres Maal

Huerne havde nu sex Pladser i Raadet og behøvede kun tre til,** for at udgjøre Pluraliteten. For at opnaae dette, besluttede de, opmuntrede dertil af Sinclair, at udelukke endnu tre af Raadsherrerne, og hertil valgte man de tre, man nærede mest Had til, nemlig Scheffer, Beckfriis og Barck. Det var en af Sinclairs Agenter, som fremførte Forslaget derom i den hemmelige Deputation.

Saavidt vilde Huerne paa Ridderhuset gaa og ikke længere, men deres Venner i de andre Stænder fandt at dette ikke var tilstrækkeligt. De fandt, at der aldeles ikke var vundet noget, naar man ikke erholdt et aldeles nyt Raad, som fuldkommen var efter deres Smag. Deres Medlemmer i Deputationen stemte følgelig for at alle Raadsherrerne af Hattepartiet skulde gaa af, som Personer, der havde tabt Rigets Stænders Tillid. I denne Aand søgte Sinclair ogsaa hemmeligt at bearbejde Deputationen, som til Belønning derfor ganske rigtigt frikjendte ham, forbi han, som det hed, var mindre

---

* Dette fandt Sted den 27 Marts. De Hatte, som gik af, vare: Hjärne, Stockenstrøm og Encilsky.

** Efter det seneste Reglement skulde Antallet af Raadsherrerne nemlig være 16.

brødefuld end de Andre. Man lod desuden ogsaa Rigsraaderne Wallwijk og Schwerin vederfares Raade.

Som Følge heraf opsatte Deputationen en Betænkning, hvori den erklærede, at følgende Raadsherrer havde tabt dens Tillid: Rudenschöld, Bjelke, Scheffer, Hermansson, Beckfries, Posse og Barck. De Puncter, man anførte til Beviis herfor, vare ikke mindre end 20, men alle vare af en saa ynkelig og smaalig Beskaffenhed, at de paa ingen Maade burde give Anledning til en saa streng Fremgangsmaade. Deputationens adelige Medlemmer protesterede i dobbelt Henseende mod denne Beslutning, men nu var der ikke længere Tale hverken om Retfærdighed eller Billighed; man tog kun Hensyn til hvad Partiaanden troede at burde sætte igjennem og bekymrede sig ikke om hvilke Midler man anvendte dertil.*

Denne Betænkning blev den 8 April indleveret til Stænderne. Kongen indsaae nu, hvor frugtesløst det var at gjøre sig Haab om nogensomhelst Moderation af Huerne, og disse saa godt som tvang ham til at gaa til Yderligheder. Men uagtet der nu ikke længere var nogen saa aabenbar Fare for at Raadet skulde blive afsat, som i Begyndelsen af Rigsdagen, fandt han dog, at Faren endnu var stor nok til at han efter bedste Evne burde modarbejde den. Intriguerne bleve derfor igjen satte i fuld Gang og man anvendte atter det Middel, uden hvilket der ikke kunde udrettes noget ved Rigsdagene, nemlig Bestikkelsessystemet.

Efter at have raadført sig med Grev Bergennes, besluttede man, at man i Særdeleshed vilde gjøre sit Bedste med Borgerstanden. Anseelige Summer bleve uddeelte mellem denne Stand, for at befordre Raadets fuldkomne Frikjendelse, men Pengesummerne vare ikke betydelige nok og bleve heller ikke givne til saadanne Personer, ved hvis Indflydelse man kunde

* Hattene frikjendte hele Raadet, og deres Anskuelse erholdt en værdig Tolk i Hofretsraad von Post, som afgav en Betænkning derover. Huerne erklærede at ville være tilfredse med at tre Raadsherrer gik af, og i Anledning heraf lod Lagmand Engelcrantz Betænkningen ledsage af et særskilt Votum.

gjøre sig Haab om at erholde nogen virkelig Sejer. Man søgte ogsaa at virke paa Bønderne og var heldig nok til at vinde et lille Parti blandt dem.

Ledede og understøttede af den russiske Minister forsømte Huerne paa Ridderhuset derimod heller ikke at arbejde for deres Forslag; ogsaa de uddeelte Penge, i Særdeleshed til Borgerstanden, hvor det lykkedes dem at vinde nogle af de fornemste Førere; men dette var ikke tilstrækkeligt, og de havde heller ikke saamange Penge, som de vilde have behøvet for ved en almindelig Bestikkelse at sikkre sig hele denne Stand.

Det var altsaa en Selvfølge, at den demokratiske Aand, trods alle Sammensværgelser og Bestikkelser, vilde beholde Overmagten i de tre ringere Stænder. Vi have ligefra Rigsdagens Begyndelse seet, hvor heftigt Demokratiet rasede i denne Stand, hvor det især blev kaldt til Live ved Had til Adelen og den aristokratiske Kasteaand, der i Anledning af et Befordringsanliggende viste sig hos det nuværende Hatte-Raad. Det var hidtil nogenlunde lykkedes Partiets klogere og mere beregnende Bundsforvandte paa Ridderhuset at holde Folkeaanden indenfor de rette Grændser; men nu viste dette sig bestandigt mere og mere umuligt, og den Coalition mellem adelige og ikke adelige Huer, der hidtil havde virket saa velgjørende ved at forhale Sagerne og udbrede en større Rolighed over Forhandlingerne, skulde nu briste, hvilket var af uberegnelig Vigtighed med Hensyn til Følgerne.

Englands og Ruslands forsigtige Ministre søgte forgæves i hemmelige Conferencer med det ikke adelige Parties Chefer ved de indstændigste Forestillinger at bevæge dem til Moderation og Fornuft. Det var jo tilstrækkeligt, at man ved en partiel Affskedigelse af Raadspersonalet sikkrede sig Pluraliteten m. m. Paa den anden Side var det umuligt at forudsee Følgerne af en total Affskedigelse, der, formedelst den almindelige Forbittrelse som den vilde vække, kunde blive i højeste Grad farlig saavel for Friheden som Riget. Men intet hjalp. Hvad Svenskerne engang have sat sig i Hovedet, er ikke saa let at faa ud deraf igjen, og dette gjælder i Særdeleshed om Bønderne. De viste sig nemlig nu som de mest halsstarrige,

og bleve virkelig derved, om vi saa maa sige, den med flyvende Faner og klingende Spil fremrykkende Kongemagts frivillige, skjøndt i Blinde handlende Fortropper.

Med alt dette kan man ikke nægte, at en Mængde Kræfter fra forskjellige Kanter arbejdede paa at drive de ikke adelige Stænders Kasteaand og Adelshad til det højeste Punkt. Der fremkom en heel Bladliteratur, der ikke synes at have havt andet Øjemed, end at nedsætte Adelen i Nationens Øjne. I Spidsen for denne Literatur stod et Blad, som kaldtes: „Den svenske Opsynsmand." Dette Blad udmærkede sig ligesaa meget ved sit frække Sprog mod Adelen og Regeringen (ikke mod Kongen, der tvertimod stedse blev omtalt med særdeles Ærbødighed), som ved at det hævede Enhver, der var uadelig født, til Skyerne, under Navn af „fribaaren." Og efter dette Blad fulgte en Mængde andre, om muligt endnu mere raa og trodsende.*

---

* De Blade, som i Særdeleshed syntes at indvirke paa Opinionen i den ovennævnte Aand, vare, foruden det omtalte, Medborgeren, Rigsfiskalen, Karbadsken, Havekarlen og Gedebukken, Gaa paa, m. fl. Vi have ikke havt Lejlighed til at see andre af disse end „Den svenske Opsynsmand," men dette Blad er i højeste Grad characteristisk. Der forekommer t. Ex. den 14 Marts en Artikel, som indeholder Spørgsmaalet, hvorfor Schweitzerfolket engang forjog Adelen af hele Landet, naar det ikke var fordi den bestod af Rigsforrædere, Aristokrater, Røvere, Ødelande m. m., hvilket altsammen omstændeligt opregnes og hvoraf det tydeligt kan sees, at Hentydningen gjælder Sverigs Adel og i Særdeleshed de nuværende Raadsherrer Den 11 April eller den Dag, da Spørgsmaalet om Raadets Afskedigelse var for i de tre ringere Stænder, indførtes et Udtog af Reineke Fuchs, om hvor klogt adskillige Folkeslag handlede, der hæve de Ikkeadelige fra de ringeste Sysler til Statens høj ste Embeder, t. Ex. Paulus Emilius, Agatocles, Armenius m. fl. Hentydningen er tydelig. Stykket siger til Slutning: „Enhversomhelst, der fører en ædel, dydig Vandel blandt Folket, er ædel, skjøndt han er af ringe Slægt; men Enhversomhelst, der handler og vandrer uærligt, han er uædel, om han end var af kongelig Stamme." Derefter kommer følgende Vers:

„Dertil er vel min Adel god,
At jeg har et dumdristigt Mod;
Gjør Uret; bander ved min Sjæl
mangen Ed, er ukydsk; drikker vel."

Hvilken frugtbar Jordsmon til et heldigt Udfald af Rigsraad Sinclairs Intriguer var ikke denne Aand hos de ikke adelige Stænder. Han forsømte heller ikke nogetsomhelst Middel til at indblæse og anspore denne til det højeste Punkt. Vel var det allerede lykkedes Raadets Venner at vinde et Antal mindre betydelige Medlemmer af Borgerstanden, ligesom ogsaa Hnepartiet paa Ridderhuset havde forstaaet at sikkre sig nogle af de mest ansete Chefer; men deels var den store Masse i denne Stand ikke kjøbt endnu, og altsaa tilfals for Sinclair, deels drog han Omsorg for at den blev endnu mere ophidset. Det lykkedes ham ved hemmelige Conferencer at vinde et Par Medlemmer, paa hvilke han fuldkommen kunde stole. Blandt dem nævnes Borgermester Hæggstrøm og Kjøbmand Gram. De paatoge sig i det afgjørende Øjeblik at prædike saaledes i Klubberne mod Aristokratiet og Raadet, at man uden Betænkning vilde lade hele dette glimrende Corps gaa af.

Med Hensyn til Præsterne og Bønderne søgte Sinclair at sikkre sig samme Resultater. Han vandt twende af de Førstes mest ansete Chefer, Provsterne Wijkman og Krøger, der paatoge sig med største Iver at befordre hans Hensigter. Hos Bønderne var Stemningen allerede saa vidt fremmet, at der kun behøvedes en ganske ubetydelig Bearbejdelse. Imidlertid vilde han dog, for at være fuldkommen sikker i sin Sag, ogsaa gjøre sit Bedste der, og laante i dette Øjemed Penge af Grev Bergennes, for, som han forsikkrede, at frelse Raadet, men i Virkeligheden for hemmeligt at uddele dem mellem Bønderne i en aldeles modsat Hensigt.

Endelig findes følgende Stykke: „Men af vor Natur og legemlige Fødsel ere vi alle Adams Børn og den ene ikke ædlere end den anden. Som det gamle Ordsprog siger:

„Da Adam pløjede og Eva spandt,
Hvor fandtes da en Adelsmand?"

I denne Tone vedbliver Bladet. Hvem kan vel nu undre sig over Adelens Beslutning lidt efter lidt at stille sig under Kongemagtens brede Hjul, for at frelse sin Existence.

Efter saadanne Forberedelser var det let at forudsee, hvilket Udfald Sagen vilde faa i Mødet. Den 11 April blev den forelagt de tre ringere Stænder til Afgjørelse.

Natten iforvejen satte Sinclairs Creaturer de dristigste Intriguer i Gang i Klubberne.

Kongen, som var underrettet herom, lod et af disse, Provsten Wijkmann kalde og ved de indstændigste Forestillinger, yttrede i det mest veltalende Sprog, lod det virkelig til, at det var lykkedes at bringe ham til Eftertanke, thi han gav Kongen de bestemteste Løfter. Men neppe var han kommen ud af Kongens Cabinet, før han ilede ned i Klubberne, hvor Værmen af Huepartiet var forsamlet og hvor han fandt sine tro Staldbrødre Krøger og Gram. De begyndte nu at prædike et saa vældigt Korstog saavel mod Raadet som mod hele Adelen, at Opinionen hurtigt blev stemt for de strengeste Forholdsregler. Man var fuldt og fast bestemt paa ikke at vise nogen Barmhjertighed, og bifaldt Deputationens Betænkning i dens Heelhed. Det var nemlig ikke let at modstaa saadanne Argumenter som disse: at hele Adelens Bestræbelser ikke gik ud paa andet end at undertrykke de andre Samfundsklasser; man burde derfor vise dem, at det var disse, som havde Magten, og hverken have Barmhjertighed med Hatte eller Huer, thi de vare alle lige brødefulde og søgte blot at opretholde deres egen Magt paa Folkets og hinandens Bekostning. Disse Taler bleve modtagne med stormende Bifald, og det viste sig, at ingen Demagoger ere farligere og mere forførende end Præsterne, hvilket er en Følge af, at de ere vante til at lede Folkets Sind og sætte Massernes saavel gode som onde Lidenskaber i Bevægelse.

Efter alt dette behøve vi neppe at sige, at Betænkningen mod Raadet blev bifaldet af de tre ringere Stænder.

Kongen, som med den største Urolighed havde ventet paa Udfaldet af denne Sag, ilede strax derefter til Ekolsund. Her tilbragte han saavelsom hele den øvrige kongelige Familie Paaskefesten, og det varede ikke længe, før der indløb Efterretninger fra hans Fortrolige om de Intriguer, som havde været Aarsag til den store Catastrophe. Som Følge heraf var han

i Begyndelsen meget forbittret paa Rigsraad Sinclair, der, som det syntes, dog temmelig snart var saa heldig at forklare Kongen det Hele.* Paa den anden Side indsaae Kongen altfor godt, at man ved sin rasende Fremfærd tilsidst vilde gjøre en Forandring fuldkommen uundgaaelig; men han var endnu ikke enig med sig selv om Maaden, hvorpaa denne skulde ske, og fandt det derfor endnu ikke raadeligt selv at bidrage til Forvirringen. Tvertimod baade talte og skrev han endnu om Midler til Forsoning, og opfordrede i de kraftigste Udtryk Huerne til at frikjende Raadet, da det ellers vilde være ham umuligt at virke for en saadan.**

Forskrækkede og forbittrede over de ikke adelige Stænders Herskesyge, bestræbte Huerne paa Ridderhuset sig imidlertid for at finde paa Udveje til atter at indsætte endeel af de afsatte Raadsherrer.*** De gjorde Hattene et Forslag desangaaende; men disse, der tidligere vare blevne bedragne af Huerne, fandt at man ikke burde fæste Tillid til deres Forsikkringer.

Dette Forslag blev ogsaa modarbejdet af flere af de afsatte Raadsherrer, saasom af Grev Ulrik Scheffer, der i denne Anledning tilskrev Kongen et Brev, som er i højeste Grad betegnende saavel for Personen som for Tiden. I dette Brev opfordrede han uforbeholdent Kongen til ved voldsomme Midler at gjøre Ende paa en Forvirring, som ellers ufejlbarlig vilde føre til Rigets Ruin. „Det er," saaledes endte han denne

* Grev C. F. Scheffer var den Første, der underrettede Kongen om Sinclairs Intriguer. Dengang var det allerede lykkedes denne Sidstnævnte at vinde Scheffers Bifald. I Begyndelsen var Kongen meget vred paa Sinclair. I et Brev fra Gustav til C. F. Scheffer, dateret Ekelsund den 21 April, hedder det: „Det er obløst at blive bedraget i en saadan Grad, og endnu mere obløst at blive det ved en Mand, som har været saa uforskammet at benytte sig af mit Navn og min Credit for at berede mig den blodigste Beskæmmelse.

** Kongens Brev til Baron Ridderstolpe af 13 April, der nærmere belyser og bekræfter dette, er meget mærkværdigt og findes hos Geijer, S. 156 ff.

*** De Raadsherrer, som der var Tale om at indsætte igjen, vare efter Kongens egen Optegnelse, Rudenschøld, Bjelke og Hjärne.

Skrivelse, „uundgaaelig nødvendigt, at Deres Majestæt griber Regeringens Tøjler med en herculisk Arm, og at Deres Majestæt sætter en Grændse for ethvert Haab om at De vil vedblive at lade Dem lede. Hvad skader en forbigaaende Storm? Deres Majestæt vil frelse Deres Folk; Deres Fædreland og Deres Ære vil komme til at vise sig i sin fulde Glands for Verden. Store Ulykker fordre store Hjælpemidler, og Naturen har heldigviis skjænket Deres Majestæt alt hvad der udfordres til at overvinde den. Men Deres Majestæt vil komme til at bruge alt Deres Mod og Kraft.“

Det er ikke nødvendigt at bemærke, at saadanne Ord fra en saa anseet Mand som Grev Scheffer maatte gjøre deres Virkning. Gustav anede allerede, at en Revolution stod for Døren, og i Anledning heraf skrev han allerede strax efter Catastrophen med Raadet til Grev C. F. Scheffer: „Af alt dette slutter jeg, at der hersker en stor Forvirring iblandt dem (nemlig Stænderne), at den maa tiltage Dag for Dag, og at man i et belejligt Øjeblik kan kaste sig over dem og adsprede dem alle.“

Han beskæftigede sig virkelig ogsaa allerede med at drage al mulig Fordeel af Forholdene.

Begivenhederne den 11 April havde ikke gjort et dybere og ubehageligere Indtryk paa Nogen end paa Grev Axel Fersen. Ved den første Underretning derom fældede han og Grev Bergennes bittre Taarer. Fersen begyndte at tale om at forlade sit Parti. Da Kongen blev underrettet herom, tænkte han strax paa ved Overtalelse at bringe den indflydelsesrige Aristokrat paa sin Side, og hvor meget dette end af Hensyn til Fersens stolte og hovmodige Væsen var ham imod, besluttede han dog at benytte den første gunstige Lejlighed dertil.*

Imidlertid blev Raadets Sag fremlagt til Afgjørelse hos Adelen. Man fulgte de andre Stænders Exempel og affatte Raadet, skjøndt med en ubetydelig Majoritet.

* Flere Historieskrivere (saasom Sheridan og Sjøver) have fundet dette Udfald af Sagen besynderligt og troede ikke at kunne forklare det paa anden Maade, end ved at antage, at Kongen havde havt Andeel

Saasnart denne Sag var afgjort paa Ridderhuset, vendte Kongen tilbage til Staden.* Det lykkedes, som det synes, temmelig snart Rigsraad Sinclair at retfærdiggjøre sig, og han tøvede ikke længe med at fremsætte sine Forslag om at gjenoprette Kongens Magt. Han lovede at sørge for, at Stænderne selv tilbøde Kongen større Magt, en Plan, som Kongen i Begyndelsen virkelig ikke synes at have været utilbøjelig til at gaa ind paa. Men Oberst Sprengtporten, som imidlertid atter havde faaet Anledning til at vise sig, fremkom paa samme Tid med en anden Plan, som han gav Fortrinet.

---

deri. Denne Formodning bortfalder efter hvad vi have havt Leilighed til at meddele om hans Planer af en ganske anden Natur, og efter vor Anskuelse lader dette Forhold sig meget godt forklare. Hattene og de Forsigtigere af Huerne stemmede for Raadets Frifindelse. Men Massen af Huerne, under Frietzkys Indskydelse, og en betydelig Deel af Hattene, som bleve ledede af Sprengtporten, vare af den modsatte Mening. Heraf fremkom en ubetydelig Majoritet af 6 Stemmer.

* Den 26 April eller Dagen efter at Sagen var bleven afgjort paa Ridderhuset.

Tredie Kapitel.

Revolutionen.

III.

Forberedelser til Revolutionen.

(Maj — August 1772.)

Fortsættelse.

Sprengtportens nye Revolutionsplan. — Den meddeles Kongen gjennem C. F. Scheffer og vinder hans Bifald. — Hvorledes Toll trænger sig ind i Hemmeligheden. — Mærkværdig Samtale mellem Toll og Oberst Sprengtporten. — Kongens Ytringer til Grev Bergennes. — Major Sprengtportens Rejse til Finland og Tolls til Skaane. Mærkelige Ord af den Sidste. — Sprengtportens Foranstaltninger til Revolutionen. — Forandring af Kongens Handlemaade. Det nye Raad. — Den almindelige Nød og Stændernes Skridt og Forholdsregler. — Kroningen og Hyldingen. — Forsøg paa at vinde Pøbelen og Borgerskabets Officerer. — Exercitierne paa Ladugårdsgärdet. — Ytringer af Grev Lövenhjelm. — Brev fra Kongen til Ludvig XV. — Udkast til den nye Regeringsform. — Anekdote. — Stændernes Uklogskab. — Partiforfølgelser. — Finansernes Tilstand med et Tilbageblik paa Frihedstiden. — Nordenkranz' Optræden mod Jennings og Finlay. — Tolls Rejse til Skaane og Sammenkomst med Hellichius. — Oberst Sprengtportens Rejse til Finland og Prinds Carls til Skaane. — Anekdoter. — Skriftet „Norkets Rige og Magter." — Stændernes Skridt og Forholdsregler. — Forandringer ved Rigsdagen. — Ytringer af Biskop Serenius. — Plan angaaende Norge.

Man kan sige, at Revolutionen i egenlig Forstand først begyndte med de Begivenheder, vi nu staa i Begreb med at skil-

dre. Det der hidtil havde tildraget sig, kunde man kalde Prologen dertil. Men nu sammentrængte der sig i nogle faa Maaneder en Deel overordenlig vigtige Begivenheder, som i sædvanlige rolige og fredelige Tider vilde have behøvet mange Aar til at udvikle sig.

Efterat Kongen havde opgivet Oberst Sprengtportens Plan, havde denne i nogen Tid levet ganske og aldeles isoleret. Han indesluttede sig i sig selv med al sin Sorg, og ventede blot paa en Lejlighed til atter at vise sig.

Imidlertid havde han ved sine hidtilværende Intriguer allerede opnaaet i høj Grad at vække Huernes Mistanke, og de begyndte at frygte ham som en Mand, der i Fremtiden kunde blive dem meget farlig. De besluttede derfor at styrte ham. Til dette Øjemed ophidsede Rigsraad Reuterholm Sprengtportens Bønder i Finland til at begynde en Proces mod ham for Stænderne. Herved blev hans borgerlige Existence sat paa Spil, og da han var altfor stolt til, som Andre, at falde til Føje for Huerne, saae han intet andet Middel til Frelse, end en Revolution.

Paa den anden Side manglede det ikke paa Anledninger til at overbevise Sprengtporten om, at en ny Tingenes Orden var nødvendig for Fædrelandet. Efter Huernes Sejer i Sagen angaaende Rigsraadets Afsættelse, vedbleve de at bruse endnu værre frem paa deres tankeløse og egennyttige Politiks Bane, og Sprengtporten, der var Aristokrat og saae Landet truet af en demokratisk Reorganisation, kaldte dette en Desorganisation og en Begyndelse til Frihedens og Fædrelandets Ødelæggelse.

Paa denne Tid var det imidlertid ikke saa let at komme frem for Kongen med antagelige Forslag til en Revolution. Sprengtporten siger selv, og Toll gjentager det efter ham, at Kongen var i højeste Grad ubestemt, ja næsten ængstelig. Han troede, at Nationens Masse var Stænderne hengiven, og vilde kun af disses egen Haand, frivillig og uden egen Medvirkning, modtage de Forrettigheder, han stræbte efter. Det var saaledes aldeles nødvendigt for Sprengtporten at finde paa Udveje, hvorved Kongens Bistand kunde saa godt som undværes, og han

selv derimod paatage sig hele Byrden af Revolutionen. Dette, i Forening med Vanskeligheden ved at foretage noget i Stockholm under Stændernes Øjne, gav Anledning til følgende Plan.

Man skulde søge at ophidse Garnisonen i Sveaborg og de lette Dragoner i Borgå, og derpaa føre disse Tropper til Stockholm paa nogle Skibe af Armeens Flaade. Her skulde Kongen komme dem imøde i Skærgaarden og med væbnet Haand trænge ind i Hovedstaden, for at twinge Stænderne til at gaa ind paa en mere fornuftig Regeringsmaade.

Denne Plan blev gjennem Grev C. F. Scheffer meddeelt Kongen i den allerstørste Hemmelighed og vandt hans Bifald.* Oberst Sprengtportens Broder, daværende Major ved Savolax-brigaden, fik ogsaa Underretning derom; men med Undtagelse af disse fire Personer var der Ingen som vidste noget.

Men neppe havde dette fundet Sted, før der indtraf en Begivenhed, som var af uberegnelig Vigtighed for det Følgende.

I April Maaned havde Overjægermester Toll i et Selskab paa Tullgarn hos Prinds Fredrik Adolph hørt omtale, at Oberst Sprengtporten uddeelte Penge til Medlemmerne af „Svenska Botten." Der gik øjeblikkelig et nyt Lys op for Toll, som nu troede at vide, hvem der var i Besiddelse af den højeste Fortrolighed. Toll kjendte ikke personligt Oberst Sprengtporten, men derimod hans Broder, Majoren. Han begyndte at aflægge hyppige Besøg hos denne og at tale om Politiken og Hoffet ligefra 1762, for om muligt at aflokke den forsigtige Kriger Yttringer, af hvilke han kunde drage nogen Oplysning. Men alle Sprengtportens Svar vare afpassede med den Forsigtighed, der er almindelig, naar man frygter for at røbe en Hemmelighed, eller give Anledning til at tro, at man virkelig er i Besiddelse af en saadan.

Som Følge heraf fandt Toll det nødvendigt at gaa Sprengtporten nærmere paa Klingen.

---

* Dette maa være skeet i Begyndelsen af Maj Maaned.

„Vi have," sagde han, „nu undersøgt alle Partichefernes Skridt og Tanker, men vi have glemt Din Broder, der for Øjeblikket er den vigtigste, thi enten er han i Forbindelse med Kongen eller ogsaa er jeg blind. Dette er aldeles efter mit Ønske, dog er dette ikke fuldkommen opfyldt, med mindre jeg ogsaa faaer Lov til at være med; jeg har en brændende Lyst dertil, og Tiden vil vise, om jeg ikke er i Besiddelse af al den Dygtighed der udfordres."

Sprengtportens Ansigt og Tøven, før han svarede, overbeviste Toll om, at han havde gjættet rigtigt.

„Naturens Lys lærte Philosophen at indsee," sagde Sprengtporten omsider, „at der maatte være en Gud til, som han ogsaa tillagde alle store Egenskaber; men han kunde aldrig opdage, hvor denne Gud var og opholdt sig."

„Jeg er altsaa gaaet videre med Naturens Lys end Philosophen," sagde Toll.

Strax efter denne Samtale ilede Sprengtporten op til sin Broder og fortalte, at Toll var paa Spor efter deres Planer. Han forestillede ham Nødvendigheden af enten at skaffe Toll af Vejen paa en eller anden Maade, eller ogsaa at indvie ham i Hemmeligheden, hvilket sidste han tilraadede, da Toll baade var dristig og forsigtig. Den ældre Sprengtporten blev i højeste Grad forundret over, at Toll kunde vide noget, som kun Kongen, Grev C. F. Scheffer, han selv og Broderen kjendte, og frygtede for at Planen var bleven røbet. Han bifaldt Broderens Raad og lod Toll kalde til sig.

I det samme Værelse vare senere de tvende Personer, paa hvis Skuldre Sverigs Skæbne hvilede i dette Øjeblik, indviklede i en levende og dyb Samtale.

Selv den Maade, paa hvilken de tvende Helte i vort Skuespil første Gang nærmede sig hinanden, er characteristisk.

Toll traadte ind, og Sprengtporten, der endnu var i sine bedste Aar, kraftig, men urolig, modtog ham med følgende Ord:

„God Aften, Hr. Overjægermester! Hvad har Hr. Overjægermesteren for godt at sige mig?"

„Det er," svarede Toll, fremstillende sig mere rank og værdig, med sit bydende, noget spodske Udseende, „egenlig mig, der bør spørge hvad Hr. Obersten har at befale; men da Hr. Obersten har bedt mig om at tale, maa jeg ganske ligefrem erklære, at jeg er overbeviist om, at Hr. Obersten speculerer paa en Revolution."

„Naa," vedblev Sprengtporten, „hvorledes troer da Herr Overjægermesteren at en saadan Entreprise muligen kunde udføres?"

Toll forklarede nu, hvorledes han havde tænkt sig at en Revolution kunde gaa for sig i Stockholm, under Kongens Lebelse; men at der paa samme Tid burde fremkaldes en Revolte i en af Landets sydlige Fæstninger, t. Ex. Christiansstad, og vindes Tropper, for at Kongen kunde trække sig tilbage, for det Tilfælde at det mislykkedes i Hovedstaden. Toll paatog sig at formaa Garnisonen i Christiansstad til hvilketsomhelst Foretagende og antog det muligt at vinde de skaanske Regimenter.

Efterat Sprengtporten havde affordret Toll en Ed om Tavshed, fremkom han nu ogsaa med sin Plan. Han opfordrede Toll til uden mindste Omsvøb at sige sin Mening derom, ligesom Sprengtporten ogsaa vilde sige sin om Tolls Forslag.

„Vi ere," sagde han, „vore egne Raadgivere, og bør derfor være saa meget strengere i Undersøgelsen af alle forekommende Tilfælde. Det er ingen Tvivl underkastet, at vi begge med Koldsindighed og Foragt gaa en sikker og bestemt Død imøde, dersom Foretagendet ikke lykkes, og at vi for vor Deel maa være tilfredse, naar vi blot finde en hurtig Død og undgaa Vanære; men vi tør ikke paatage os det Ansvar, at vi ved uforsigtige Forholdsregler rive Kronen af en ung og elskværdig Konges Hoved, og heller ikke bør vi nedkalde Suk og Taarer over os for alt det Blod, der kunde komme til at rinde fra alle de Medborgere, der i god Tillid til os gik ind paa Forsøg, som mislykkedes af saadanne Aarsager, der baade burde have været forudseete og ligeledes forebyggede ved fornuftige Forholdsregler."

Toll begyndte derpaa, ifølge Sprengtportens Ønske, at gjøre de Bemærkninger ved hans Forslag, som han fandt nødvendige. Han gjorde opmærksom paa, at han frygtede for at de i Stockholm garnisonerende Tropper kunde blive fornærmede, dersom Kongen ikke henvendte sig til dem, men til de finske. Men Sprengtporten svarede, at man saagodtsom slet ikke kunde gjøre Regning paa Kongen, at han var ængstelig og forsagt, og at man blot maatte være betænkt paa ligesom at give ham Kaarden i Haanden; man maatte selv vælge det der var relativt fornuftigst.

Sprengtporten havde derimod lidet eller intet at indvende mod Tolls Forslag. Han fandt kun, i Modsætning til Toll, Prinds Carl mindre tjenlig til at benyttes til det store Tillidshverv, at formaa de skaanske Tropper til at gaa over til Kongens Sag, medens han derimod anbefalede Landshøvdingen i Malmø, Grev Cronhjelm, og Baron Kaulbars* dertil.

Under de natlige Conferencer, i hvilke Sprengtporten og Toll raadsloge med hinanden, bleve de tilsidst enige om følgende Plan.

Oberst Sprengtporten skulde reise til Finland for at ophidse de finske Tropper, og derpaa indtræffe i Stockholm med dem. Ved Landingsstedet Erstavik vilde man komme ham imøde med nogle Officerer af Rigsdagsmændene og Garnisonen, paa hvilke man troede at kunne stole. Efterat de vare blevne opfordrede til at gjøre fælles Sag med Finnerne, skulde Kongen indtræffe og i Spidsen for disse Corps rykke ind i Hovedstaden, hvor imidlertid en Deel af Garden vilde findes samlet. Han skulde derpaa ligeledes sætte sig i Spidsen for Garden og den øvrige Garnison, lade Raadet og de ivrigste Rigsdagsmænd arrestere, samt ved Herolder kalde Stænderne til Rigssalen, for der under Troppernes Øjne at indføre en ny Regeringsform.

Nogle Dage efter Revolten i Sveaborg skulde Christianstads Fæstning lukke sine Porte og erklære sig mod Stænderne.

* Dengang Oberstlieutenant ved Enkedronningens Livregiment, blev Generalmajor 1782.

Ved den første Underretning derom skulde Garnisonerne i Malmø og Landskrona, under Paaskud af at undertvinge den oprørske Fæstning, bryde op og i Forening med begge de skaanske Cavalleriregimenter rykke frem mod den, men udenfor Fæstningens Porte skulde man paa en eller anden Maade bevæge dem til at gjøre fælles Sag med Rebellerne. Herved vilde Kongen faa baade et Armeecorps og en Fæstning, hvortil han kunde trække sig tilbage, dersom det mislykkedes for ham i Stockholm. Disse saaledes vundne Tropper skulde imidlertid ad to Veje drage mod Hovedstaden og medtage dem, der vilde slutte sig til dem undervejs.

Denne Plan blev forelagt Kongen og billiget af ham.*

Som Følge heraf begyndte Sprengtporten strax at beskæftige sig med Forberedelserne til dens Udførelse.

Det Første han i denne Henseende indsaae at han trængte til, var Penge.

Han henvendte sig derfor til Kongen. Denne, der som sædvanlig var blottet for Penge, kunde ikke gjøre andet end tage sin Tilflugt til Grev Vergennes, hvem han underrettede om hele Revolutionsplanen. Men med en øjensynlig Betænkelighed spurgte Ambassadeuren, om Kongen nøje havde overvejet Følgerne af sit Foretagende, og erklærede, at han satte Alt paa Spil.

„Jeg har forudseet Alt," svarede Gustav, „og jeg overseer ikke det Farlige i mit Foretagende; men hvorledes Følgerne end blive, frygter jeg dog mindre for Landflygtigheden og de haardeste Skridt og Forholdsregler, end for den Skændsel, hvormed man synes at ville bedække min Regering. Det Maadehold, jeg hidtil har iagttaget i min Handlemaade, har givet Anledning til at tillægge mig en svag Characteer, og heraf benytte Huerne sig med den yderste Grad af Uforskammenhed. Det er paa Tide at betage dem deres Vildfarelse og at retfærdiggjøre mig i Europas Øjne for en saa nedværdigende Beskyldning. Og hvad er det der bevæger mig dertil? Naar man vil sammenligne mine første Skridt med dem, jeg nu seer mig tvungen

* I Midten af Maj Maaned, før den 26.

til at gjøre, vil man finde, at det ikke er Ærgjerrighed, men min krænkede Ære. Forøvrigt er jeg beredt paa hvilketsomhelst Udfald af Foretagendet."

Grev Vergennes meddeelte strax sit Hof denne interessante Nyhed, og Kongen selv henvendte sig saavel til Ludvig som til hans mest indflydelsesrige Omgivelser med de høfligste Breve, hvorved han vedblev at have den Fordeel, at Ambassadeurens Kasse holdtes aaben for hans Pengerekvisitioner.

Imidlertid vedblev Sprengtporten at være beskæftiget med Forberedelserne til Revolutionen. Han sendte sin Broder til Finland, og kort efter afgik Toll til Christiansstad. Toll kunde ikke erholde flere Reisepenge af Sprengtporten end 300 Plåter.* Det var en smuk Sum at begynde med, naar man tog ud for at sætte en heel Provinds i Opstand og lægge den første Grundvold til at omstyrte Rigets Forfatning. Men Toll var en Mand, der kunde finde sig i de mest pinlige Forhold. Saaledes kunde han t. Ex. ikke erholde Tilladelse til at medtage Originalen til Sprengtportens Instruction, skjøndt den var uden Underskrift, men maatte selv skrive den af om Natten før sin Afreise. Saa vidt gik Sprengtportens Forsigtighed. Ligesaa forgæves var Tolls Ønske om at erholde en Fuldmagt af Kongen. Og da Sprengtporten kort før hans Reise foreholdt sig over, at Toll aldrig havde reist Spørgsmaal om nogen Belønning, svarede Toll:

„Det er en Biting. Gaaer Alt vel, glemmer man mig sandsynlig ikke. I modsat Fald kan jeg ligesaa godt ligge paa Pinebænken uden Løfter som med Løfter om Belønning."

Om Aftenen den 9 Juni reiste han fra Stockholm.

Imidlertid beskæftigede Sprengtporten sig med at skaffe Kongen Tilhængere og at træffe Foranstaltninger til Revolutionen. Han paalagde Oberst de Carnal at holde de Officerer samlede, der om Natten skulde møde Finnerne ved Erstavik. Capitain König fik det Hverv at samle Garden, og Capitain Hintzenstern at arrestere Raadet m. fl. Sprengtporten sendte ogsaa Chefen for den finske Eskadre af Armeens Flaade,

* En Plåt er 16 Skilling. O. A.

Oberstlieutenant Henrik von Trolle, der tilfældigviis befandt sig i Stockholm, til Finland, for at holde Fartøjer i Beredskab til Troppernes Overførelse. Han gjorde selv en lille Søreise for at recognoscere Landgangsstedet Erstavik og de Veje, som førte derfra til Stockholm.

Med fuldkommen Tillid til Kongens Talent og gode Villie overlod han ham at forfatte den nye Regeringsform. Sprengtporten vilde helst have den efter engelsk Mønster med tvende Kamre, men Kongen troede, at Nationen vilde sætte mere Priis paa Gustav Adolphs Regeringsform.

Fra det Øjeblik Kongen optog Sprengtportens og Tolls Revolutionsplan og skjænkede den sit Bifald, forandrede han ganske og aldeles sin Opførsel. Istedetfor at han hidtil, mere eller mindre oprigtigt, blot søgte at forsone Partierne og faa en Ende paa Rigsdagen, uden for Øjeblikket at tænke paa nogen udvidet Magt, fik hans Handlemaade og Forhaabninger efter den Tid en modsat Retning.

I Løbet af Maj Maaned vare Stænderne i Særdeleshed beskæftigede med at sørge for at complettere Raadet efter den store Entledigelse. Vi sige med Villie: sørge for, thi det havde aldrig før viist sig saa vanskeligt at faa villige og dygtige Mænd til Rigets højeste Embeder. Kongens Intriguer indvirkede ogsaa her, da det var i hans Interesse at Rigsdagen blev forlænget, indtil den ny Revolutionsplan var bleven moden. Det faldt saa vanskeligt at complettere det nye Raad, at der blev Spørgsmaal, om man ikke kunde tvinges til at modtage Raadsembedet. Efter mange Omsvøb og megen Tidsspilde lykkedes det endeligt at faa Antallet fuldt.

Den nye Administration bestod forstørstedelen af middelmaadige og ubetydelige Personer; men dette blev under de daværende Omstændigheder saa at sige en Fordeel for Kongen og Riget; thi herved blev det lettere i det afgjørende Øjeblik at overrumple dem, og man kunde heller ikke med Rimelighed antage dem for at være i Besiddelse af saa megen Klogskab og Dristighed, som udfordredes til at gribe den eneste Udvej til at befæste deres Magt, nemlig hurtig at slutte

en Alliance med Rusland. Baron Düben blev Cancellipræsident efter Grev Ulrik Scheffer.*

Den store Nød, der, som Følge af det foregaaende Aars Misvæxt og Stændernes uforsvarlige Handlemaade ved denne Lejlighed, var udbredt over næsten hele Landet, bidrog ogsaa i høj Grad til at ophidse Folket mod Stænderne og hæve Kongens Anseelse. Baade Kongen og Hattene opfordrede længe, skjøndt forgæves, Stænderne til at tage kraftige Foranstaltninger derimod.

Imidlertid steg Misfornøjelsen i samme Forhold som den almindelige Nød. Fra flere Steder indkom der de mest hjerteskærende Efterretninger om Befolkningens Elendighed. Man blev nødt til at blande den Ubetydelighed af Sæd, man havde, med Bark og andre unaturlige Næringsmidler, og mange Mennesker døde af Hunger. I Særdeleshed var Tilstanden sørgelig i Dalarne og Wermland. Henpaa Foraaret steg Prisen paa en Tønde Rug til 88 à 100 Daler.**

Disse Beretninger synes endelig at have vækket Stænderne af deres Dvale. De overdrog til Kongen at forsyne de mest nødlidende Provindser med Korn for Statens Regning, samt at drage Omsorg for Indførselen deraf. Men disse Foranstaltninger kom for seent. Nøden var allerede stegen til en saadan Højde, at det var umuligt at skaffe de Nødlidende nogen egenlig Hjælp.***

Det er unødvendigt at omtale, hvor meget alle disse Omstændigheder bidroge til at gjøre Kongen populair. Folket be-

* De omtalte 7 Raadsherrer nedlagde deres Embeder den 4 Maj og i deres Sted kom (den 11 Maj) Vice-Admiral Friherre Falkengren, Landshøvding, Friherre Ridderstolpe, (den 12 Maj) Generalfelttøjmester Friherre A. R. Wrangel og Cancelliraad A. Arnell, samt (den 25 i samme Maaned) Lagmand M. Falkenberg, Oberst F. U. Sparre og Hofmarschal Friherre C. G. Ehrencrona.

** En Daler er 8 Skilling. O. A.

*** Det var i Marts Maaned, at Stænderne toge disse Forholdsregler. Som Følge heraf sluttede Kongen strax en Contract om 20,000 Tønder Korn til 81 Daler Tønden, men Borger- og Bondestanden fandt denne Pris altfor høj, saa at Contracten nær var gaaet tilbage.

gyndte allerede at knurre højt og give Stænderne Skyld for den Nød, hvori de befandt sig. De burde i Tide have forbudt at brænde Brændeviin, de burde i Tide have draget Omsorg for tilstrækkelig Indførsel af Korn; istedetfor dette havde de slet ikke gjort noget, men havde blot været optagne af deres egne smaalige og smudsige Interesser.*

Tilstanden var kun lidet bedre i Hovedstaden. Kroningen og den derpaa følgende Hylding**, frembragte nogle Dages Afbrydelse i den mørke og nedtrykkende Sindsstemning. Disse Højtideligheder fandt Sted med de sædvanlige Ceremonier og under Folkets Glædesyttringer. Kongen, der nu gjorde sig mere Umage for at forøge Antallet af sine Tilhængere, benyttede sig af Lejligheden og indbød hele Hovedstadens ringere Befolkning til Bal og Forfriskninger paa den saakaldte Logården. Han sad selv i sit Vindue og saae paa Folkets Munterhed til langt ud paa Natten. Han inviterede Borgerskabets Officeercorps til Middagstaffel paa Slottet, hvilket smigrede dem og bidrog til at vinde deres Hengivenhed.

* Lad os see hvorledes det stod til og hvad man tænkte i Landet paa den Tid. I „Dagligt Allehanda" for den 18 Maj, findes indført følgende Brev fra Wermland. „Ingen Tunge kan udtale og ingen Pen beskrive Elendigheden hos os. En Tønde Rug har kostet 120 Daler, men er nu ikke længere til at opdrive. Hvor ulykkelig er ikke den Fattige, naar den Ene ikke kan hjælpe den Anden. Den allerede i Forvejen nedtrykte Landmand maa derfor, hvis han ikke vil sulte ihjel, tage til Føde hvad han havde tænkt at spare til Udsæd, og det lader derfor til, at Jorden omkring os vil komme til at ligge udyrket. Hvo indseer ikke, at Nøden til næste Aar vil naae sin rette Højde. Det er en Herrens Straf og en Frugt af Menneskenes forskjellige og uenige Gemytter; thi det ene Parti morer sig over det Hele, det andet vil, men kan ikke hjælpe. Gud forbarme sig over os Alle!" Sheridan siger, at Kongens Parti forøgede den virkelige Nød ved at skabe en kunstig Nød, nemlig derved, at man overtalte de ham hengivne Lehnshøvdinger til at tilbageholde den Sæd, de havde faaet til Uddeling i Lehnene. Dersom dette er sandt, var det ligesaa machiavellistisk skarpsindigt, som grusomt handlet. Men vi ville ikke tro dette, før vi faa et bedre Beviis derfor, end den engelske Legationssecretairs ubeviiste Udsagn. Gustav den III var rigtignok skarpsindig og beregnende, men aldrig et — vildt Dyr.

** Den 29 Maj og 1 Juni.

Men det vigtigste af alt var at vinde Stadens øvrige militaire Corpser. Hertil blev gjort en god Begyndelse med den Exercice, som man i Løbet af Juni Maaned holdt med et Antal Officerer paa Ladugårdsgärdet. Kongen førte selv den høieste Commando og gjorde Alt for at vise sig indtagende. En Aften lod han t. Ex. alle Officererne invitere i sit Telt, hvor de bleve modtagne paa bedste Maade. Vinen gjorde dem oprømte og de syntes beredte til hvadsomhelst. I et Sideværelse spiste Monarken alene, og en ung Grev Løwenhjelm, der stod bag hans Stol, kunde ikke afholde sig fra at hviske ham i Øret: „Ak, Deres Majestæt, lad ikke denne ungdommelige Iver kølnes, men benyt Dem deraf.“ Kongen vendte sig om og svarede hurtigt: „Ah, Æblet er endnu ikke tilstrækkelig modent.“ *

Imidlertid sendte Gustav følgende Brev til sin „Broder paa den anden Side af Havet.“ **

„Da saavel min Tilbøielighed som mine Grundsætninger foranledige mig til at aabne mit Hjerte for Deres Majestæt ved alle vigtige Begivenheder i mit Liv, maa jeg i Dag, mere end nogensinde før, skildre Deres Majestæt de Forhold, i hvilke jeg befinder mig. En omstændelig Beretning herom vilde blive altfor lang og tillige farlig at betro Papiret. Jeg indskrænker mig derfor blot til at gjenkalde i Erindringen, hvad Deres Majestæt i denne Henseende allerede har erfaret og fremdeles vil komme til at erfare af Deres Ambassadeur, Grev de Vergennes, der er underrettet om Alt. Det Eneste, hvorom det er af Vigtighed at Deres Majestæt maa være fuldkommen overbeviist, er, at der i mine Planer ikke findes det mindste, som strider mod de høitidelige Forpligtelser, jeg har paataget mig, og at mit Folks Lykke, min Krones Selvstændighed og Europas almindelige Vel ere de eneste Bevæggrunde, der bestemme min Handlemaade og tillige tvinger mig til det jeg har i Sinde

* De fleste af disse Officerer hørte sandsynlig til Svenska Botten, skjøndt der sikkert ogsaa fandtes adskillige af Stockholms Garnison imellem dem Den sidste af disse Exercicer fandt Sted den 17 Juni.

** Fortrolig Benævnelse af Gustav III om Kongen af Frankrig.

at foretage mig. Med saa rene Hensigter kan det sikkert ikke være andet, end at jeg fuldkommen vil kunne stole paa Deres Majestæts virksomme Bistand. Den sikkre Tillid, jeg nærer dertil, holder mig opreist, og, hvorledes Udfaldet end bliver, vil jeg dog ikke tabe Modet, naar jeg bestandig beholder Deres Majestæts Venskab og maa være ligesaa overbeviist derom, som Deres Majestæt kan være overbeviist om den ømme og oprigtige Hengivenhed, hvormed jeg bestandig forbliver etc."

Hver Dag bragte nu det Tidspunkt, man havde bestemt til den store Begivenhed, nærmere, og man maatte derfor være beredt paa Alt. I Slutningen af Juni reiste Kongen med Prinds Carl til Loka Sundhedsbrønd.* Her sysselsatte han sig med at forfatte Udkast til den nye Regeringsform. Flere saadanne Udkast, af Kongens egen Haand, findes blandt hans efterladte Papirer; i nogle Punkter indskrænkede de hans Magt mere end den senere antagne Regeringsform.**

Paa Tilbagereisen, der skete over Ekolsund, tildrog følgende Begivenhed sig. Kongen badede sig en Aften i den nærliggende Bugt af Mælaren. Ved Tilbagekomsten til Slottet savnede han et Papir, som indeholdt hele Planen til Revolutionen, skjøndt han kunde erindre, at han for ganske nylig havde havt det i sin Lomme. Han blev naturligviis meget urolig, vendte strax tilbage til Strandbredden, og fandt efter nogle Timers Søgen Papiret liggende i Græsset. Dette var ikke den eneste Gang at han ved Uforsigtighed satte sin Sag paa Spil, men Forsynet vaagede over hans Foretagende.

Da Kongen var kommen tilbage til Stockholm, viste han, under en Conference paa Haga, Oberst Sprengtporten sit Ud-

* Reisen fra Stockholm fandt Sted den 20 Juni og Tilbagekomsten den 5 Juli. Kongens Suite bestod blot af Hofmarschal Baron Fr. Hamilton og Kammerherrerne Ornfelt og Ehrensvärd.

** Saaledes bestemte et af disse Udkast, at der skulde holdes Rigsdag hvert fjerde Aar, medens derimod, som bekjendt, den nye Regeringsform overlod det til Kongens Skjøn at sammenkalde Stænderne. Et egenhændigt Concept til Regeringsformen, som næsten aldeles ligner det der antoges, findes ogsaa i Kong Carl XIII.s efterladte Papirer paa Rosersberg. Det er dateret: „Stockholm den . . . Juli 1772."

kast til Regeringsformen. Sprengtporten var vel ikke ganske tilfreds dermed, men troede at bemærke, at den høje Lovgiver havde tillagt sig selv temmelig megen Magt; da han imidlertid betænkte, at Nationen dog beholdt Skattebevillingsretten og Retten til at føre Krig, sagde han intet; han troede, at da man havde at gjøre med en saa human Characteer som Gustav III, var det mindre magtpaaliggende s..a nøje at afpasse Udtrykkene i Regeringsformen; Sprengtporten siger, at han bedømte Andre efter sig selv, der kun var besjælet af Kjærlighed og Velvillie for sine Lige.

Som allerede bemærket blev nu Kongens Opførsel mod Rigsdagen og Stænderne ganske anderledes end tidligere. Han søgte blot at puste til Uenigheden og Forvirringen, for at forhøje Forbittrelsen mod Stænderne og med det samme trække Tiden ud saa længe til han kunde give dem Dødshugget.

I denne Henseende understøttede Stænderne Kongen i en næsten utrolig Grad. Efter den Sejer, de havde vundet, saavel med Hensyn til Haandfæstningen, som Raadets Afskedigelse, kjendte de ikke længere nogen Grændse for deres Herskesyge; de vedbleve med deres Partiforfølgelser og de smaaligste Standstvistigheder; — og imidlertid var Folket i hele Kongeriget nærved at dø af Hunger! Hvilken farlig Tilstand for en Regering! Man kan ogsaa sige, at hele denne Existence saa godt som kun hængte i et Halmstraa...

Det eneste Skridt, som muligt havde kunnet frelse Stænderne, vilde i dette Øjeblik have været hurtigt at slutte Alliancer med England og Rusland; men alle Opfordringer hertil fra disse Magters Ministre vare forgæves. Da de ikke kunde love Sverig Subsidier, vovede Vedkommende ikke at tage noget Hensyn til disse Opfordringer, af Frygt for at miste dem, de aarligt fik af Frankrig. Hvad skal man sige om en saadan Svaghed, der var ligesaa gavnlig for Kongen som skadelig for selve Partierne.

Men det falder desuagtet vanskeligt at forklare den herskende Fractions Blindhed, og ikke engang følgende Begivenhed kunde rive den ud af dens Illusioner.

Madame du Barry saae en Dag, at den gamle Konge af Frankrig læste et Brev med megen Opmærksomhed. Hvad enten det nu var af Nysgjerrighed eller efter Opfordring af den engelske Minister, nok, hun fandt Lejlighed til paa en behændig Maade at tilvende sig det, medens han sov, og tog en nøjagtig Afskrift deraf. Dette Brev var intet andet end det, i hvilket Gustav, som vi allerede have fortalt, underrettede Ludvig, skjøndt i dunkle og forsigtige Yttringer, om sine Planer. Madame du Barry gav strax den engelske Minister i Paris Underretning herom, og denne meddeelte det gjennem sit Hof til sine Venner i Stockholm.

Nu skulde man have troet at disse vare tilbøjelige til at gribe det Nødanker, som tjenstvillig blev rækket dem af de fremmede Ministre. Aldeles ikke. De fremturede i deres Illusioner. Nogle antoge, at disse Underretninger om Kongens Oprørsplaner vare uden Grund; Andre benægtede dem vel ikke, men betragtede dem som mindre farlige, eller i det mindste som lette at tilintetgjøre, naar det kom an paa at udføre dem. Paa denne Maade indvyssede man sig i en behagelig Søvn, af hvilken man tilsidst skulde vaagne op, skjøndt for seent til at see andet end sit Fald.

Under alt dette vare Stænderne paa det Ivrigste beskæftigede med deres Forfølgelser.

Flere Landshøvdinge, saasom Ørnsköld, Strømfelt, Rappe og Silfverhjelm, tilligemed adskillige Herredshøvdinge, bleve anklagede og dømte for at have indvirket paa Valgene til Rigsdagen.

Næst efter Forhandlingerne om Haandfæstningen og Raadet, var der under hele dette Rigsmøde intet af større Betydning eller mere indgribende ved sine Følger, end Finanssagen.

Finanserne vare nemlig i den usleste Tilstand.

Den i Circulation værende Seddelmasse beløb sig til omtrent 40 Millioner Sølvmynt, og Bankens næsten tomme Kjældere havde allerede i mange Aar været ude af Stand til at indløse den. Som Følge heraf var Pengenes Værdi underkastet bestandige Forandringer, til stort Tab baade for Kronen og de

Private, de Næringsdrivende og Handelen. Coursen holdt sig i Aarene 1771 og 1772 mellem 60 og 70 Mark, altsaa næsten dobbelt over Pari, og alligevel var det kun med de mest følelige Opoffrelser man formaaede at holde den paa dette Punkt.

Statsoeconomien var ligesaa forfalden og afmægtig. Hele den inden- og udenlandske Gjæld steg til 60 Millioner Daler Sølvmynt, og som Følge heraf viste der sig efter Finansoverslaget for Aaret 1772 en Underballance af næsten 6 Millioner samme Mynt. Hvor skulde man, under den alminbelige Nød i Landet, finde Midler til at bestride saa uhyre Udgifter? Denne Sag gav Anledning til de mest pinlige Forhandlinger. Man saae klart og tydeligt, at Riget formedelst Finansernes slette Tilstand stod paa Randen af en Afgrund og man beredte sig paa de overordenligste Udveje.

Det vilde have været altfor meget mod Sagernes naturlige Gang, dersom en Revolution var kommen istand uden som Følge af en til Statsbankerot grændsende Finansnød.

Her er ikke Stedet til at sætte Læseren mere grundigt ind i den Labyrinth, i hvilken Frihedstidens indviklede Finansforhold befandt sig. Vi maa denne Gang lade os nøje med et almindeligt og flygtigt Overblik.

Vi bemærke foreløbig, at Theorien om Pengevæsenet og dets mangfoldige Forhold i denne Epoke af Sverigs Historie endnu ikke havde naaet nogen fuldstændig og bestemt Udvikling. De Forfattere, som først traadte op for at veilede Statsmændene og det Offenlige i denne Branche, vare selv uerfarne og umodne. Deres Bestræbelser og Talenter gik mere ud paa at forstaa Statsoeconomiens og Pengeforholdenes indviklede Status qvo, end paa at ordne og regulere disse Forhold i det Offenliges Interesse.* Dette foraarsagede, at man i Raadet eller Udvalget, hvor disse Gjenstande behandledes, dengang befandt sig næsten i samme Situation som Sømanden, der pløjer Oceanet uden Compas; man overlod sig til Hændelsernes

* Saadanne Forfattere vare Nordencrantz og Professor Christiernin, begge hver paa sin Maade Frihedstidens klogtigste Finansmænd.

delsen eller Forsynet, og hvad andet end Farer og Ruin kunde vel blive Følgen af en saa usikker Behandling af et af Statens vanskeligste Anliggender? I denne farlige Situation var Statsskibet kommet ved Frihedstidens Statsstyrelse, og der udfordredes en Revolution og en saa skarpsindig og dygtig Finansmand som Liljencrantz til at hjælpe Sverig ud deraf.

Ved Hattesystemets krigerske og for den indenlandske Industri gunstige Politik var Rigets Seddelmasse bleven forøget i en utrolig Grad. Pengevæsenets Forfald og Coursens Stigen var en nødvendig Følge deraf, og man kjendte dengang intet andet Middel mod disse Ubehageligheder end Vexelcontoirer samt inden- og udenlandske Laan. Men herved udtømtes Bankens Hvælvinger for deres rene Valuta, ligesom ogsaa Tilstanden ved den forøgede Gjæld langtfra at forbedres blev værre og værre.

En Reaction mod disse unaturlige Forhold kunde tilsidst ikke udeblive. Men istedetfor at realisere de overflødige Papirspenge, hvilket havde været det eneste grundige Middel, kjendte man ikke nogen anden Udvej, end Inddragnings- og Undertrykkelsessystemet med alle dets sørgelige Følger. Det blev derfor snart nødvendigt at vende tilbage til det tidligere System. Seddelmassen forøgedes paa ny, og Coursen steg. I denne Tilstand modtoge Stænderne Finanssagen i Aaret 1771. Den var en af de vanskeligste Sager i dette Rigsmøde, en Arv af flere Generationers Daarskaber og tilintetgjorte Forhaabninger.

En Mand, der ikke forblev uden betydelig Indflydelse paa de kommende Begivenheder, var den bekjendte Commerceraad Nordencrantz.

Skjøndt det maaske vil føre os noget bort fra vor egenlige Gjenstand, maa vi dog i største Korthed yttre os om hans foregaaende Skæbne og den Maade, hvorpaa han fik Lejlighed til at udøve denne Indflydelse.

Efterat han af egen Erfaring havde havt den bedste Lejlighed til at blive bekjendt med det Farlige ved et for vidt drevet Laanesystem, besluttede han at optræde derimod.

Som Følge heraf fremkom han paa Rigsdagen i Aaret 1760 med et Forslag til Realisation og Coursens Nedbringen til Pari; dette Forslag kunde ikke gaa igjennem, da det var aldeles upractisk, men havde nær kostet Ophavsmanden Livet.

Tilskyndet af en Følelse af Had og Hevn, men tillige besjælet af en Iver og Interesse for det almindelige Bedste, hvilket man bør regne ham tilgode, begyndte han derfor at søge at skaffe sine Ideer Fremgang ad en anden Vej.

Han udgav en Masse Bøger, der indeholdt meget gode Oplysninger om Frihedstidens Finanser i Almindelighed, men forøvrigt vare saa opfyldte af ugrundede og fordrejede Bedømmelser af Personer og Ting, at dette meget forringede deres Værd.

Alle den utrættelige Forfatters Bestræbelser gaaer i disse Skrifter ud paa at henvende den offenlige Opmærksomhed paa nogle faa, endnu ikke navngivne Personer, hvilke han, i deres Egenskab af Styrende ved Rigsdagene i Finansspørgsmaalet, ligefrem beskylder for de største Forbrydelser.

Disse Skrifter vare tillige affattede i en Tone, der var saa dristig og i en saadan Grad undergravede selve Regeringsmaaden, at de ikke alene for en stor Deel banede Vejen for Huernes Magt paa Rigsdagen i Aaret 1771, men ogsaa virksomt arbejdede Revolutionen i Hænderne.

Saaledes stode Sagerne, da Adolph Fredrik døde og en ny Rigsdag var nødvendig.

Den gamle Stridsmand for et forbedret Finanssystem var nu en paa Gravens Rand staaende fem og halvfjerdsindstyveaarig Olding, men hans Nidkjærhed og Iver syntes snarere at være tiltaget end aftaget.

Han optraadte før Rigsdagens Begyndelse med en saakaldet Promemoria til Rigsdagsmænd, indeholdende en Samling af hans foregaaende Angivelser, og hvori han tilbød at ville navngive for Stænderne de Personer, til hvilke han havde hentydet og som han udtrykkelig beskyldte for at være de skændigste Rigstyve.

Det er overflødigt at sige, at disse Tilbud faldt ganske i Stændernes Smag. De tre ringere Stænder opfordrede

ham til at indkomme med de ommeldte Angivelser. Som Følge heraf fik man nu sin Nysgjerrighed tilfredsstillet og den Fornøjelse at see, hvad det var for Personer, mod hvem han fremførte saa grove Beskyldninger. Det var to, dengang høitagtede og rige Kjøbmænd i Hovedstaden, nemlig Hofmarschal John Jennings og Commerceraad Robert Finlay.

Nordencrantz havde private Grunde til i Særdeleshed at concentrere sit Had paa disse tvende Personer.

Det var nemlig til dem, han i Aaret 1756, da Coursen endnu ikke var saa høi, havde solgt en af sine Ejendomme, Skebo i Upland, paa hvilken Handel han, formedelst Coursens Stigen, senere tabte saa betydelige Summer.

Jennings og Finlay vare Englændere, der vare komne til Sverig under Frihedstiden; de havde kun været i Besiddelse af liden eller ingen Formue, men svingede sig dog i kort Tid op til Landets fornemste Ejendomsbesiddere og Kjøbmænd.

De bleve introducerede som svenske Adelsmænd og derved berettigede til at tage Sæde paa Rigsdagen, og det var i Særdeleshed i deres Egenskab af Rigsdagsmænd, at Nordencrantz havde saa særdeles Lyst til at binde an med dem.

Sagen forholdt sig i Virkeligheden saaledes, at de, ved at benytte sig af den udstrakte Credit, som de ved deres Raad paa Rigsdagen aabnede hos Banken saavelsom de andre Finansgrene, havde forstaaet at tilvende sig den største Deel af den store Formue, hvormed de traadte frem en kort Tid efter.

Da Coursen vedblev at stige som Følge af at man vedblev at udvide Creditsystemet, og da de havde samlet deres Formue ved laante Penge, var det klart, at denne i Virkeligheden ikke kostede dem mere end en mindre Deel af den effective Værdi.

Paa denne Maade havde de ved en klog Anvendelse af Finanslærens Hemmeligheder forstaaet i en kort Tid at spille Ejendomme til en Værdi af sex Millioner Daler Sølvmynt ud af Svenskernes Hænder.

Dette var altfor stærkt i den patriotiske Nordencrantz' Øjne, og han følte sig derfor kaldet til at rive Masken af disse saakaldte Bedrageres Ansigter.

Han bebrejdede dem, at de af Egennytte tvende Gange havde været Skyld i at Raadspersonalet vexlede,* samt paastod, at dersom de ikke i Tide bleve stækkede, vilde de sandsynlig være istand til tredie Gang at fremkalde en lignende Rigsulykke.

Han gav dem Skylden for hele den offenlige og private Elendighed, i hvilken Raadet befandt sig, samt opsatte en Regning, ifølge hvilken de skyldte Kronen flere Millioner, og endte med Anmodning om, at Sagen maatte remitteres til det hemmelige Udvalg, for senere at paakjendes af Stænderne selv.**

Dette skete tvertimod Ridderskabets og Adelens udtrykkelige Villie, og efterat Jennings forgæves var fremkommet med Klage.

Det var sandsynligt mest af Høflighed mod den gamle Nordencrantz, at Bankdeputationen, der skulde udarbejde Finansplanen, troede at burde indhente hans Yttringer. Men han havde ingen anden Viisdom at komme frem med, end den gamle, urimelige Recept, han indgav i Aaret 1760, hvorfor

* Nemlig 1765 og 1769.

** Da Interessentskabet mellem Jennings og Finlay oplφstes i 1761, disponerede det over en Mængde forskjellige Ejendomme. Nordencrantz paastaaer, at den største Deel af disse vare kjøbte og betalte ved Hjælp af Laan af Banken samt Coursens Stigen. I dette Øjemed forlangte man paa Rigsdagen i Aaret 1756, at Banken skulde gjøre uindskrænkede Laan paa faste Ejendomme. Som Følge heraf steg ogsaa Coursen betydeligt hvert Aar indtil 1760, da Stænderne traadte sammen. Under Rigsdagen indgik Jennings Contracter med Kronen om betydelige Beløb, der lidt efter lidt skulde tilbagebetales, og for at vinde derpaa, laa det i hans Interesse ved Laanetiden at drive Coursen op saa højt som muligt, og derpaa at lade den falde. Herved beskyldtes han for at have styrtet Vexelcontoirerne, hvorved han blev ene Mester over Coursen, der ogsaa i 1762 steg til 108 Mark, hvorefter den i 1767 faldt til 42. Nordencrantz beregner den reelle Gevinst ved disse Operationer til flere Millioner. Men da Finlay i 1771 indgav en Status af 11 Millioner i Indtægt og 13 Millioner i Gjæld, spørger han, hvor hele denne Gevinst er bleven af. Som en Særegenhed blev det ogsaa bemærket, at ingen af de Anklagede havde nogensomhelst Regnskabsbøger at fremlægge.

Deputationen heller ikke tog Hensyn hertil. Denne udarbejdede derimod et nyt Forslag til Realisation, grundet paa et inden- og udenlandsk Laan, Næringsvejenes Ophjælpen og en fornuftig Administration af Banken, hvilket Forslag blev færdigt den 14 Juli og er et af de smukkeste Mindesmærker om Stændernes Virksomhed i Aaret 1771.

Nordencrantz' Beskyldninger mod Jennings og Finlay havde ikke bedre Held i det hemmelige Udvalg, end hans Finansplan i Bankdeputationen. Udvalget fraraadte enhver Undersøgelse mod de Anklagede.*

Men den gamle Kæmpe blev derfor ikke træt af at stride. Allerede før Udvalgets Betænkning kunde forelægges Stænderne, indgav han et Skrift til disse, i hvilket han i Forvejen søgte at tilintetgjøre Virkningen deraf. Han erklærede deri uforbeholdent, at Alle, som vovede at tage Jennings og Finlays Parti og at tale for Banklaan og Vexeloperationer, maatte mistænkes for at være deelagtige i deres Brøde og burde staa til Ansvar tilligemed dem. Blandt andre navngav han særskilt to af Huernes hæderligste og indflydelsesrigeste Medlemmer paa Ridderhuset, Essen og Frietzky, som hørende til de Mistænkte.**

---

* Udvalget fandt Nordencrantz' Anklage ugyldig, saameget mere som Vedkommende ene havde handlet i Overensstemmelse med de Love, de tildeels selv havde bidraget til at stifte.

** Baade Essen og Frietzky fandt sig i dette Skrift saa angrebne paa Hæder og Ære, at de anholdt om retslig Tiltale imod det. Men denne Begjering blev afslaaet af de ringere Stænder, af Hensyn til Nordencrantz' Alderdom, Svagelighed og redelige Hensigt. Han var tidligere i Anledning af sine Angivelser udtrykkelig bleven fritagen for al Tiltale for andet Forum end Stænderne. Dette var et af de Vilkaar, uden hvilke Nordencrantz erklærede ikke at kunne besvare Stændernes første Anmodning om at levere Oplysninger angaaende Finanserne. Den gamle Mand siger i dette første Skrift, at han, som hvert Øjeblik var beredt til at dø og staa en retfærdig Gud til Ansvar for sine Gjerninger, ikke med Føje burde kunne mistænkes for Hevngjerrighed, men at det var hans Pligt og Samvittighed, der tvang ham til at handle saaledes som han gjorde. Han endte med disse Ord: „Lad det nu gaa som det vil; dixi et salvavi animam meam."

Nordencrantz opnaaede ganske rigtigt sin Hensigt dermed. De ringere Stænder lode ikke Sagen falde, men overgav den, ifølge Nordencrantz' Begjering, til en Deputation, der, uden at have Ret til at dømme, skulde yttre sig derover, hvorefter Stænderne selv skulde fælde Dom. Man besluttede tillige, efter Nordencrantz' Tilskyndelse, at lade Forhandlingen om Finansplanen m. m. hvile indtil Jennings Sag var bleven afgjort. Deputationen, der blev nedsat i Anledning af Nordencrantz' Angivelser, bestod af 16 Personer og begyndte sine Møder den 11te August, altsaa kun 10 Dage før Revolutionen.

Imidlertid var den gamle Mand, som saa modigt og uden Frygt for Forfølgelse havde kæmpet lige til Gravens Bred for hvad han ansaae for rigtigt og sandt, ikke længere i Live. Den 19 Juli var hans sidste Dag.

„Jeg forlader uden Savn dette Jordiske," sagde han til de Omkringstaaende, „thi jeg er overbeviist om at have offret mine bedste Kræfter og en stor Deel af min Formue for det almene Vel. Jeg er sikker baade paa et bedre Liv og en klarere Calcule."

Medens disse Debatter, der angik Medborgeres Liv og Ejendom, satte Gemytterne i Bevægelse, beskæftigede Stænderne sig kun med deres private Interesser. Efter at de ringere Stænder i lang Tid havde søgt paa alle mulige Maader at grunde deres Overvægt over Adelen, kom det tilsidst ogsaa til en betænkelig Adsplittelse mellem dem selv. Borgerne og Bønderne pønsede paa at inddrage Biskops- og Præsidentembederne, tilligemed flere Regimenter; Bønderne gjorde Fordring paa Adgang til det hemmelige Udvalg . . .

Men det vil sikkert være paa Tiden at vende tilbage til Toll og følge ham paa hans interessante, men farlige Rejse.

Vi erindre, at han om Aftenen den 9 Juni forlod Stockholm med en Capital af 300 Plåter og uden Fuldmagt.

I Jønkøping blev han syg og maatte holde Sengen, men kunde snart igjen fortsætte Rejsen, skjøndt rigtignok ikke helbredet. Det var ligesom om Sjælen havde tvunget Legemet, skjøndt sygt, til at følge med sig; „thi," siger Toll selv, „mit

Hverv var for stort og Døden selv var for ringe til at lægge mig Hindringer ivejen, saa længe jeg kunde bevæge mig."

For at aflede enhver Mistanke aflagte Toll i Skaane næsten kun Besøg hos Folk af Huepartiet. Med hvor megen Græmmelse maatte han ikke her blive Vidne til alle de hadske og fornærmende Udtryk om Kongen, om Stænderne o. s. v., hvorved de røbede deres Tænkemaade; men Klogskaben bød ham kun at vise sig som en tavs Tilhører og at anstille sig som om han aldeles ikke brød sig om Politik. Man syntes t. Ex., at Stænderne havde handlet rigtigt i at tage Embedet fra ham, da han sluttede sig til Hattepartiet. Hvad Kongen angik, tilkjendegav de deres Tilfredshed over, „at man strax begyndte at holde den unge Herre Stangen," som man udtrykte sig. Toll kom den 21 Juni til Christiansstad, i Selskab med en Slægtning, Ceremonimester Baron Gyllenstjerna, der ansaaes for at være en af Huernes Grundpiller og som Toll havde taget med sig fra en af de skaanske Herregaarde.

Hellichius — den Høistkommanderende over Fæstningens Garnison — var ikke i Staden, da Toll indtraf, men kom tilbage den følgende Dag. Han opsøgte strax Toll, nysgjerrig efter at høre en Beskrivelse over Kroningsfestiviteterne m. m., men tillige for at tale om Politiken.

Hellichius synes at have været en Mand uden synderlig Dannelse, men af en dristig og fremadstræbende Characteer.

Ved Hjælp af sin udmærkede List og Skarpsindighed forstod Toll ypperligt at drage Nytte deraf, og den Maade, paa hvilken han vandt Hellichius, viser os hans Talent i det mest glimrende Lys.

Man kom snart ind paa Capitlet om Kongens og Partiernes Forhold til hinanden, Huernes Politik og hvad man i Fremtiden havde at vente af deres Magt. Toll saae, at Blodet ligesom begyndte at koge i Hellichii Aarer, at hans Blik blev forbittret og fik et Udtryk af Vildhed, eftersom han skred fremad i sin Beretning om Stændernes Banvid saavelsom det oprørende Billede af Fædrelandets Fremtid.

„For at befæste deres Magt," sagde Toll med Kulde, „have Huernes Chefer allerede samtykket i den russiske Mini-

sters Fordring, at Armeen skal formindskes, og besluttet at gjøre en Begyndelse med at inddrage 25 Mand pr. Compagni i hele den hvervede Armee og Artilleriet."

„Hvad vil det føre til," mumlede Hellichius, med en Sky af Bekymring paa den brede Pande.

„Kun paa denne Maade," vedblev Toll, „kan Rusland naae sit Maal, nemlig ved Finlands Indtagelse at faa Erstatning for hvad Corruptionen har kostet det; det er derfor nødvendigt at Armeen bliver svækket, og De kan være overbeviist om, at Huerne ikke fordriste sig til at nægte noget, som man fordrer fra den Kant, naar de blot finde et Støttepunkt for deres Herredømme."

„De spille om Landets Selvstændighed," sagde Hellichius.

„Men den Maade, paa hvilken de have i Sinde at sikkre sig Soldaternes Hengivenhed, er endnu afskyeligere," vedblev Toll. „De have nemlig besluttet at give Underofficererne Ret til blot ved en Ed at bekræfte Angivelser om Overcommandoens Haardhed mod Soldaterne, og derfor skulle Officererne straffes med at miste deres Tjeneste, og Underofficererne belønnes med at opslyttes i de vacante Officeersposter. Ved en særskilt Lov skulle Underofficererne desuden erholde Ret til at befordres til Officerer, naar der indtræffer Vacance som Følge af Dødsfald eller Accord."

Ved disse Ord foer Hellichius op fra Stolen, forbandede Stænderne og yttrede sig paa en Maade, der vidnede om en høist oprørt Sindsstemning.

„Vent lidt," svarede Toll nu med nogen større Varme end tidligere. „Maalet er ikke fuldt endnu."

Og nu begyndte han en Skildring af de øvrige Skridt og Forholdsregler, som Huerne tilsigtede. Han talte med Kraft og saa overbevisende, at det, som han selv siger, kunde bevæge livløse Ting. Han fortalte, at de ringere Stænder ikke førte noget mindre i deres Skjold, end at afskaffe hele Adelen, og tilsidst foretage en alminbelig Plyndring.*

---

* Hentydning til den Commission, man agtede at nedsætte over Jennings og Finlay.

Hellichius gik frem og tilbage paa Gulvet med hurtige Skridt og mumlede noget mellem Tænderne om det gavnlige i at Kongen protesterede, om en rigelig Uddeling af franske Penge samt Hattenes Reservationer i Protocollerne.

Toll, som lagde Mærke til at hans Iver voxede og at han snart vilde være beredt til saa at sige hvilketsomhelst, spillede hele Tiden sine Kort saa flint, at han snart havde ham hvor han vilde have ham.

„Palliativer," udbrød Toll, som Svar paa hvad Hellichius fremstammede. „Dermed skræmmer man kun Børn. Men saaledes som Sagerne nu staa . . ."

„Findes der da ingen Hjælp," afbrød Hellichius ham med største Heftighed. „Hvad skal det blive til med Militairet her i Landet? Hvorfor bryder Kongen sig ikke om dem?"

Nu rejste Toll sig i hele sin imponerende Højde og betragtede Hellichius saa skarpt, at denne spurgte, hvad der var paa Færde.

„Kongen," sagde Toll, „elsker Armeen og vil frelse baade den og Riget fra Nød, Vanære og Elendighed."

„Nu saa gid den eller de, han har anmodet om at tilintetgjøre Selvraadigheden, maa blive fordømte til evig Tid," raabte Hellichius, „dersom de ikke redeligt og nidkjært gaa til Maalet med store Skridt og uden at frygte."

Toll havde nu intet andet at gjøre end at lade Hellichius berolige sig og at indvie ham i Hemmeligheden, efterat have afforbret ham en Tavshedseed.

Det var Aften. Rundt om paa Fæstningens Gebeet begyndte det at blive stille. Fra den nordlige Fæstningsport saae man nu tvende Herrer komme gaaende og tage Vejen tilvenstre, langs med Volden, til et afsides Sted, hvor de kunde være ubemærkede. Toll — thi det var ingen anden end ham og Hellichius — tog Hatten af og vendte sig, med en Mine som en Ordets Tjener, til Hellichius med følgende Ord:

„For Himlens og Jordens Gud, som her er vort eneste Vidne, erindrer jeg Dem, Herre, om den frivillige, ikke af noget Menneske fordrede Forbandelse, som De har nedkaldt

over den, der var eller kom i Besiddelse af Kongens Tillid og af ham blev anmodet om at staa ham bi i hans Bestræbelser for at frelse Folk og Land, men ikke viste sig redelig, tro og nidkjær i denne Henseende. Et saadant Ønske tales ikke hen i Vejr og Vind. Det er en Dom, som De har fældet over Dem selv, og Røgen af den Ild, der til evig Tid vil pine Deres Sjæl i Helvede, dersom De uden min Tilladelse røber den Hemmelighed, jeg nu staaer i Begreb med at meddele Dem, saavelsom Alt hvad jeg i Forbindelse dermed underretter Dem om. Jeg fordrer, at De selv gjentager disse Ord og besegler dem med: Saasandt hjælpe mig Gud til Liv og Sjæl."

Dette gjorde et stærkt Indtryk paa Hellichius, der var en Præstesøn, og saasnart han havde fattet sig lidet, aflagde han Eden.

Toll underrettede ham derpaa om, at han var sendt af Kongen for at anmode Hellichius om at bidrage til Udførelsen af den Beslutning, han havde fattet, nemlig at frelse Riget af Forrædernes Hænder. Der var rigtignok endnu ikke udarbejdet nogen Plan, men alt beroede paa et muligt Arrangement i Skaane. Kongen havde selv foreslaaet Hellichius, da han fandt ham bedre skikket hertil end Kaulbars.

Meget smigret ved dette sidste Foregivende, forsikkrede Hellichius, at man ikke havde taget fejl, og at han stod paa en saadan Fod med Garnisonen, at han, hvilket Øjeblik det skulde være, kunde lukke Fæstningen og overgive den til Kongen, naar han indsaae at det kunde være til Nytte. Imidlertid begyndte han lidt efter at betænke sig. Han talte om Begivenhederne i Aaret 1756 og om den Fare, der var forbunden med at indlade sig i saadanne Ting med kongelige Personer, o. s. v.

„Dersom Hans kongelige Majestæt var tilstede her," sagde Toll, „vilde han indsee, at min Mening var rigtigere end hans egen; thi Kaulbars havde været den rette Mand at henvende sig til; men jeg har fulgt en udtrykkelig naadig Befaling, ved at henvende mig til Dem, og er derfor uden Skyld. Det staaer til Deres eget fri Valg at lade Svaghed overvinde Ærens og Tapperhedens Stemme. De er

fri for al Deeltagelse, og man nærer ikke Tvivl om, at De holder Deres Taushedseed; ellers findes der ogsaa et Middel for den Sag."

Hellichius blev fornærmet og erklærede, at det ikke var uden grundet Anledning, at han havde yttret Betænkelighed. Han var ingen Kjærling, der løb med Sladder til Huerne, og skulde nok vise, at Kongen ikke havde taget fejl ad ham. Men hvad borgede for, at Toll ikke, t. Ex. af Hevn mod Stænderne, havde udkastet Planer til at styrte dem, uden dog at have højere Bemyndigelse dertil. „Jeg forlanger," sagde han tilsidst, „at see Beviser for Rigtigheden af hvad De har fremført."

Hvor meget end denne Anmodning, og det med god Grund, maatte bringe Toll i Forlegenhed, forstod han dog at tale saaledes for Hellichius, at denne snart afstod derfra og at Toll inden kort Tid havde ham der, hvor han vilde have ham. Han endte med at tro paa Alt „som paa guddommelige Sandheder," ifølge Tolls egne Yttringer.

Nogle Dage efter rejste Hellichius til Malmø og Toll til Landskrona.*

Ved Tilbagekomsten til Christiansstad raadsloge de nærmere om den Maade, paa hvilken Fæstningen skulde overgives, hvilket man antog vilde kunne ske i Slutningen af Juli Maaned, og Toll sendte strax Rapport derom til Sprengtporten.**

Vi ville nu see, hvad der imidlertid foregik i Stockholm.

Oberstlieutenant von Trolles Rapporter fra Finland om Tingenes Gang der, vare ikke saa opmuntrende, som man havde ventet, og man besluttede derfor at Oberst Sprengtporten ufortøvet skulde begive sig derhen. Man fandt det ogsaa

---

* Hellichius fandt Baron Kaulbars beredvillig, men tillige, at man ikke vilde kunne formaa Garnisonen til at bryde op, dersom ikke Landshøvdingen Grev Cronhjelm blev fjernet. Toll indsaae, at alt i Landskrona vilde komme til at bero paa hvad der skete i Malmø.

** Af 5 Juli. En særskilt Episode af Tolls Bedrifter under og før Revolutionen danner hans Rejse til Carlscrona, for at berede Sprengtporten et sikkert Tilflugtssted, dersom han blev hindret i at lande ved Stockholm eller noget andet Sted.

nødvendigt at indvie Prinds Carl i Hemmeligheden, for at lade ham rejse til Skaane og bidrage til at vinde de derværende Tropper.*

Forholdet mellem Kongen og denne hans Broder var paa denne Tid endnu bestandig særdeles godt. Da Kongen selv var uden Arvinger, glædede han sig ved i ham at see sin Slægt forplantet og Kronen bibeholdt i den Holsten-Gottorpske Green. Han interesserede sig meget for Prindsens Giftermaal.

Som Følge heraf var det tydeligt, at disse tvende Brødres Interesse med Hensyn til Regeringsmaaden var fuldkommen overensstemmende. Dette var en Omstændighed af stor Betydning. De bleve derfor snart enige. Under en Conference paa Haga meddeelte Gustav Broderen hele Revolutionsplanen, og Prindsen lovede at understøtte den med Liv og Sjæl.

Hændelsen foraarsagede at begge Brødrene ved denne Lejlighed kom i største Fare for at blive røbede. De gik hurtigt frem og tilbage paa Gulvet og raadsloge om Revolutionen. En Page, ved Navn Cederfelt, var falden i Søvn bag et Skjærm, hvor han ikke blev seet, men vaagnede ved den livlige Samtale. Til sin Forbavselse hørte han hele Revolutionsplanen, men vovede ikke at give sig tilkjende.**

Prinds Carl, der paa denne Tid var forelsket i den unge og smukke Grevinde Løvenhjelm, iagttog ikke samme Tavshed som Pagen. Han kunde ikke nægte sig den Glæde at more den Skjønne med de vidtstrakte Planer, der bevægede sig i hans Hoved. Maaske det var hans Hensigt at gjøre sig dobbelt indtagende i Grevindens Øjne, ved at give Beviser paa Helte-

---

* Vanskeligheden ved efter Tolls Ønske at faa Landshøvdingen i Malmø, Grev Cronhjelm, fjernet, synes at have været Aarsagen til at man vendte tilbage til Tolls Idee at anvende Prinds Carl. Han skulde forlade Stockholm under Paaskud af at møde sin Moder, som netop dengang ventedes tilbage fra Berlin.

** Han fortalte det dog strax efter til Kongen, der, da han forpligtede sig til Tavshed, gav ham Haab om Belønninger, som heller ikke udeblev.

mod, men hvilketsomhelst Motiv han end har havt, var det dog meget uforsigtigt at indvie en ung Dame i en saadan Hemmelighed. „Dog," bemærker Hamilton, efter hvem vi have denne Anekdote, „Naturen gjorde her et Mirakkel. Grevinden tav."

Oberst Sprengtportens Afreise blev nu bestemt til omtrent den 27 Juli; Prinds Carls skulde finde Sted nogle Dage efter; Christiansstads Fæstning skulde lukke sine Porte og erklære sig for Kongen den 8 August, hvorom Sprengtporten den 21 Juli underrettede Toll.

For at forberede Gemytterne paa Optrinene i Christiansstad og mulige Uroligheder i Provindserne, havde man paa samme Tid sørget for at udgive et i høieste Grad oprørsk Skrift, der nogle Dage før den 21 Juli fandtes opslaaet paa flere Vertshuse og Kroer omkring Hovedstaden.*

Dette syntes endelig at vække Stænderne af deres Søvn. De saae heri en Bekræftelse paa de Underretninger, de havde faaet om en forestaaende Revolution, skjøndt de ikke vidste Tiden og Maaden, paa hvilken den skulde iværksættes.

Denne Oprørsplakat er — skjøndt naturligviis affattet i en lav og uædel Tone — i sig selv mærkværdig nok til at vi ikke skulle ansee det for Umagen værdt at anføre den. Den havde til Titel: „Mørkets Rige og Magter, skildrede til Adminedelse om Hungers- og Dyrtiden i Aaret 1772," og bestaaer blot af følgende Linier:

„Nu er der Beviis for, at vor Ret er indviklet i Egennyttens og Egenmægtighedens Kløer."

„Intet Brød. Er det rigtigt? Nej. Det seer mørkt ud. Det kan ikke være anderledes i Mørkets Rige. Er her intet Lys? Jo tilvisse, baade Sol og Stjerner; men opstigende Dunster af vederstyggelige Kjær og Sumpe foraarsage sorte

* Formodningerne om fra hvilken Side dette Skrift er udgaaet, ere meget modsigende. Gustav III kalder det „et ridicult Skrift af en Enthusiast, der har vakket Uro hos det hemmelige Udvalg," og Sprengtporten siger, at den var „et Foster af Huerne selv." Derimod paastaa baade Sheridan og Stever, at det var udgivet paa Kongens Foranstaltning.

Skyer, som kvæle Menneskene og dræbe Kvæget. Ak, hvilken forgiftig Taage. Men man maatte jo kunne rense alle saadanne Pøle? Ja, det forstaaer sig; man venter paa en lille Adsplittelse i Skyerne, for at Solen, hvis det er muligt, kan trænge igjennem og udtørre disse dræbende Sumpe og Kjær, saa at Sæd og Salt ikke behøver at pines ud af Blodsugeres Kløer, men kan frit føres til vore Kyster saavel af Indenlandske som af Udenlandske, medens mindre nødvendige Varer kunne betale Gildet, hvorved ligeledes vore silkeklædte Gadefejersker som sædvanlig kunne hjælpe til. Lad Egennytten og Egenmægtigheden øve deres Tyranni paa Overflødighedsartiklerne, men ikke paa Brødkurven.

„Gud har velsignet Landene med Korn og Kjærne, det er der fuldstændige Beviser paa; men i vore Blodhundes Kløer er alt dette blevet tilbageholdt, fordyret, fordærvet og raadnet op. Ak, Jammer over Jammer, Suk, Taarer, Skrig og Raab om Brød, Brød, af Gamle og Unge i Stæder og Land."

„Rejs Dig, mit Haar! min Tanke nedad svæver,
I Mørkets Dyb og seer de slette Sæder,
Som Mørkets Rige huser udi sig
Ak, Herre Gud, bevar os naadeLIG."

Saaledes var det Skrift, der opfordrede et heelt Folk til Oprør og gjorde Huerne saa bange, at de tidligt om Morgenen den 21 Juli samledes i det hemmelige Udvalg, for at overveje og bestemme, hvilke Forholdsregler Nødvendigheden syntes at udfordre. Man anmodede Kongen om at lade anlægge Sag mod Skriftet, give Ordre til at en Bataillon af Uplands Regiment skulde holde sig marschfærdig, samt sende nidkjære og prøvede Mænd til Wermland og Dalarne, for at erholde Kjendskab om Forholdene der. Man bleve tillige enige om under et eller andet Paaskud at sende Sprengtporten til Finland.*

* Man frygtede nemlig for, at han havde den største Andeel i det som man antog var i Vente, og troede, at man, ved at sende ham bort, vilde berøve Kongen en Understøttelse, uden hvilken han ikke var istand til at vove noget.

Alle disse Befalinger bleve strax iværksatte. Den 24 Juli rejste Generalmajor Baron von Blixen til Dalarne og Baron Durietz til Wermland. Overstatholderen, Baron Rudbeck, rejste til de sydligere Stæder, som det hed for at inspicere Dokken i Carlscrona, men egenlig for at udspionere Sindsstemningen og søge at afværge det, man frygtede skulde indtræffe. Den 29 Juli begav Oberst Sprengtporten sig til Finland.

I samme Øjeblik han skulde sejle, fik han følgende Billet fra Kongen:

„Jeg lægger mit Livs Hemmelighed i Deres Hænder og jeg frygter intet fra denne Side. Jeg beder Dem endnu engang om at skaane Dem og ikke vove Deres Liv, der i dette Øjeblik er saa nært forbundet med Statens Velfærd. Møder De Modstand, er det bedre at opgive Foretagendet, end at sætte Deres Lykke paa Spil. I dette Tilfælde haaber jeg, at De vil tilintetgjøre dette Papir, hvilket ogsaa bør ske senere, naar De har gjort Brug deraf.“ *

Stændernes Beslutning at sende Sprengtporten til Finland kunde ikke komme belejligere for Kongen og hans Venner. „Det er at sætte Ulven til at vogte Faar,“ skrev Kongen i Anledning deraf til sin Fortrolige Grev C. F. Scheffer. For imidlertid at være fuldkommen overbeviist om, at Sprengtporten kunde naae Finland og udføre sit Hverv der før Revolutionen i Christiansstad begyndte og vækkede Stændernes Mistænkelighed, hvorved det vilde blive betydeligt vanskeligere for Sprengtporten at fortsætte Revolutionen i Stockholm, besluttede man at udsætte Foretagendet i Christiansstad til den 12 August. I det Øjeblik Prinds Carl var færdig til at

* Dette Papir, om hvilket Kongen taler, var en af ham underskrevet og med Segl forsynet Fuldmagt for Sprengtporten til i en vis, højst vigtig, men hemmelig Forretning paa Kongens Vegne at gjøre og lade, hvad han fandt for godt. Det var under denne Fuldmagt at Kongen skrev sit Navn Gustaf med et f istedetfor med et v, hvilken sidste Bogstavering han stedse havde brugt tidligere. Det var, som han senere selv meddeelte Sprengtporten, for at han i Tilfælde af et uheldigt Udfald kunde benægte sin Underskrift.

rejse, satte han sig ned og gav Toll skriftlig Underretning herom.

Paa samme Tid begav Prinds Fredrik Adolph sig til Medievi i Østergøtland, for, hvis det behøvedes, at være til Nytte der.

Imidlertid havde de senere Begivenheder paa Rigsdagen bevirket betydelige Forandringer.

Raadets Affættelse var en Handske, som de ringere Stænder ikke alene havde tilkastet Hattepartiet, men ogsaa hele Adelen.

Den Commission, der var nedsat over Jennings og Finlay, var jo ikke andet end en Trudsel mod Ejendommen, en Udfordring til de store og mægtige Penge- og Capital-Interesser, der vare blevne fremkaldte ved Hattenes liberale Finanssystem.*

Man saae allerede i Aanden Rædselsscenerne fra Aaret 1756 blive fornyede, og en almindelig Skræk opfyldte Gemytterne. Hvor vilde de tre Stænders enthusiastiske Herrer standse, før de troede at have faaet nok? — Disse Spørgsmaal gjorde man hinanden med Angst for Fremtiden.

De talrige Affald fra Stændernes til Kongens Sag, der fandt Sted i de sidste Uger Rigsdagen varede, vare en Følge heraf.

Mange, der anede de kommende Begivenheder, men ikke vilde tage Deel deri, forlode Stockholm; andre, som vare mere behjertede, bleve tilbage, for paa en eller anden Maade at blive underrettet om hvad man havde for og komme til at spille en eller anden Rolle i Revolutionen.

Blandt de Første maa vi først og fremmest tænke paa Grev Fersen, der, sandsynlig underrettet af Vergennes, foretrak

* Man maa nemlig lægge Mærke til, at skjøndt Nordencrantz' Beskyldninger egenlig blot angik Jennings og Finlay, vare de dog af en saadan Beskaffenhed, at disse Tvende ikke kunde skilles, uden at trække en Mængde andre med sig. Han anklagede dem t. Ex. for de Raad, de havde givet i Udvalget; men derom vare de ikke ene, o. s. v.

at opholde sig paa sit prægtige Ljung, fremfor at spille en farlig eller uværdig Rolle i Hovedstaden.

Bisslop Serenius forlod ogsaa Rigsdagen med følgende Ord til Kongen, der havde spurgt ham til Raads om Muligheden af en Revolution:

„Rør blot ikke ved Religionen og Brændevinet, saa bryder Folket sig kun lidet om, at Deres Majestæt tiltager sig Magt i andre Sager.“

Man vil let kunne indsee, i hvilken Forvirring Rigsdagen maatte komme ved disse talrige Frontforandringer.

I disse sidste Dage, da det var nødvendigt at forudsee Alt, tænkte Kongen ogsaa paa Ruslands stolte Herskerinde.

I de mest smigrende Udtryk gav han hendes Minister, Grev Ostermann, at forstaa, at han strax efter Rigsdagen vilde aflægge hende et Besøg i Petersborg; allerede den følgende Dag havde han i Sinde at tilkjendegive Raadet denne sin Hensigt.*

Den betænksomme Monark havde forudseet Alt.

For det Tilfælde, at Stænderne skulde gjøre Vanskelighed ved at antage den af ham selv forfattede Regeringsform, havde Greverne C. F. Scheffer og Hermansson hver skrevet en noget mindre royalistisk, som man i saa Tilfælde havde i Sinde at forelægge dem. Grev Scheffers var ikke meget forskjellig fra den af 1720, og Hermanssons var en Middelvej mellem denne og Kongens.

For at give den unge Fyrstes Virksomhed en højere Glands, manglede der nu blot, at han, sysselsat med Planerne til at styrte Regeringsformen i sit Arverige, tillige tænkte paa at forøge det ved Erobringer.

Dette var ogsaa Tilfældet, og Aarsagen vil man ikke have vanskeligt ved at gjætte. Det var øjensynligt hans Hensigt herved at bortlede den indre Misfornøjelse, som Revolutionen kunde fremkalde, og derfor vilde han have et stort Foretagende

* Denne Kongens Samtale med Grev Ostermann fandt Sted den 4 August. Grev Ostermann svarede med den sædvanlige Høflighed og var fuldkommen duperet med Hensyn til Revolutionsplanen.

i Beredskab, der kunde fængsle Opmærksomheden og henlede den paa en anden Gjenstand. Det syntes ogsaa at være et meget heldigt Tidspunkt; Misfornøjelsen i Norge var stor, og det var umuligt at forudsee, hvorvidt en ung Monark med store og glimrende Egenskaber, nylig frigjort fra en slavisk Afhængighed under herskesyge Stænder, og vendt tilbage til en retfærdig og længe efterstræbt Magt, vilde kunne føre et Folk, der var opflammet og begejstret af uforgængelige Erindringer.

Fjerde Kapitel.
Revolutionen.

IV.

Revolutionens Udførelse.

(August — September 1772.)

Fortsættelse.

Hellichius og Toll bemægtige sig Christiansstad. — Overstatholder Rudbecks Ankomst og Modtagelse ved Fæstningsporten. — Anekdoter. — Manifest mod Stænderne. — Prinds Carl i Landscrona. — Hemmeligt Brev fra Prindsen til Kongen. — Revolutionen i Finland. — Kongens Person i Fare. — Stændernes Skridt og Forholdsregler. — Gustavs Beslutning at udføre Revolutionen paa egen Haand. — Forberedelser dertil. — Stor Souper paa Slottet. — Af Gustavs Brev til Prinds Carl og Grev Bergennes. — Gustavs Klædedragt den 19de August. — Beretning om Revolutionen. — Kongens Tak til Livgarden. — Raadets Arrestation. — Tog til Artillerigaarden. — Modpartiets Planer. — Revolutionens videre Fremgang. — Artilleriet og Admiralitetet slutte sig til Kongen. — Tilbagetog til Slottet. — Den 20. og 21. August. — Det nye Raad. — Provindserne underkaste sig. — Grev Fersens Forhold. — Pechlins Arrestation. — Revolutionen i Skaane. — Louise Ulrikkes Henrykkelse. — Oberst Sprengtporten. — Kongens Propositioner. — Finanserne. — Bedømmelse af den nye Regeringsform. — Slutning.

Vi have kun nogle faa Træk tilbage af Skildringen af den mærkelige Begivenhed, der gjengav Sverig en monarkisk Tilværelse og betryggede dets Fremtid.

Om Aftenen den 11. August begyndte de berammede Optrin i Christiansstad.

Garnisonens Officerer forsamlede sig hos Hellichius under Paaskud af at tale om en til den paafølgende Morgen bestemt Exercice.

Efterat Hellichius havde aabenbaret Planen for Capitainerne von Heine og von Scheven, og disse havde forsikkret ham om, at de vilde følge ham, henvendte de sig til de øvrige Officerer. Derpaa kom Toll, og Hellichius bad ham om at meddele dem Planen, men istedetfor dette førte han dem alle hen til en rygende Bolle, foran hvilken han proponerede en Skaal for: „Rigets Stænders lykkelige Rejse."

Efterat man derpaa var bleven tilstrækkelig oprømt af Druens Saft, holdt Toll en Tale og skildrede Stænder, Rige og Revolution med saa grelle og oprørende Farver, at Tilhørerne syntes næsten at være ude af sig selv.

Derpaa aabnede han Døren til et Værelse ved Siden af, hvor et lækkert Bord stod dækket med en Mængde Retter og fyrige Vine.

Her begyndte nu en højst livlig Discussion. Man hørte Indvendinger, fremkaldte af Tvivl og Uerfarenhed, fremføres med Suffisance, men de bleve alle gjendrevne af Toll med glimrende Udsigter og Opdigtelser.

Saaledes syntes t. Ex. Lieutenant Rosen, at det var et halsbrækkende Foretagende; men Toll bad ham betænke, at dette netop burde anspore hans Iver, da hans mange Creditorer vilde berolige sig, naar de saae han vovede saa meget for at komme i en bedre Stilling.

Capitain von Scheven fandt, at en Revolution var umulig uden udenlandsk Hjælp; og da Toll ikke saae sig i Stand til at bringe ham fra denne Idee, gav han ham Ret, men foregav tillige, at der efter Aviserne blev sammentrukket en stor Lejr i Preussen, for at komme Sverig til Hjælp i Nødens Stund. Dette fandt von Scheven ypperligt og sagde, at han havde seet Lejren omtale i Aviserne, skjøndt hele Historien var en Opdigtelse af Toll.

Man forlangte derpaa at faa Tolls skriftlige Ordre at see, men da han manglede denne, tog han nogle Documenter op af Lommen, hvis Indhold han ikke gav dem Tid til at gjennemsee,

medens han derimod strax begyndte at uddele Rollerne til Enhver især.

Imidlertid var Natten gledet hen og en Lysstribe i Øst bebudede den kommende Morgen.

Paa den bestemte Tid samledes Soldaterne under Trommernes Hvirvel i Bastionen.

Kort efter kom Hellichius tilligemed alle Officererne directe fra Nattegildet, og den Første henvendte sig nu til Underofficererne. Derpaa traadte han frem for Fronten, trak sin Kaarde og talte til Mandskabet paa følgende Maade:

„Der er fra Stockholm indløben sørgelige Efterretninger om at vor allernaadigste Konge intetsteds er fuldkommen sikker paa sit Liv; han har været vor Chef og maa følgelig finde al mulig Sikkerhed hos os. Ville I vove Liv og Blod for ham?"

Et enstemmigt Ja løb fra Soldaterne.

Derpaa begav Hellichius sig bort med nogle Mand for at arrestere Cheferne for Artilleriet og Fortificationen, hvorefter han i Spidsen for hele Bataillonen satte sig i Besiddelse af Artillerigaarden.

Capitain von Scheven og Lieutenant Rosen gik til den nordlige og sydlige Port, for at lade Broerne trække op og forhindre Communicationen mellem Fæstningen og Landet.

Toll selv satte sig i Besiddelse af „Ränteriet" og „Landcancelliet" samt affendte Lieutenant Norgren som en Overløber til Prinds Carl med Efterretning om hvad der var skeet.

Imidlertid vare Stadens Indvaanere blevne vækkede af Larmen. Men hvad kunde de vel foretage sig? De fandt 12 (uladte) Kanoner med brændende Lunter paa Torvet, vendte mod alle Gader. Desuden forbød en Kundgjørelse i Hellichii Navn dem under Livsstraf at forlade deres Huse. Klokken var endnu ikke fem og man havde saaledes i mindre end een Time sikkret sig Staden.

Imellem Klokken syv og otte om Morgenen rapporterede Lieutenant Rosen, som commanderede Vagten udenfor den sydlige Port, at der var kommet et Bud fra Overstatholder Rudbeck og at den fornemme Reisende ventedes om en Time.

Man forsamlede sig hos Toll, for at afgjøre om han skulde indlades eller afvises, og man bleve enige om det sidste, i Særdeleshed efter Tolls Tilskyndelse, der troede at have meget at befrygte baade for sig selv og den gode Sag af en saa betydningsfuld Persons Nærværelse og Omgang med Borgerne og Officererne. Man gav derfor Vagten Ordre til ikke at indlade sig i nogen Samtale med Overstatholderen, der kunde give mindste Kundskab om hvad der foregik i Fæstningen, men at foregive Uvidenhed om Alt.

Neppe var denne Ordre bleven afsendt, før en stadselig Equipage, med sex Heste for, kom kjørende i fuld Fart hen imod Fæstningsporten. Adlydende sin Ordre modtog Vagten med fældet Gevær de Rejsende, der ikke hurtigt nok kunde standse Hestene, før de bleve kildrede af Bajonetspidserne, saa at de to første Par faldt om af Skræk. Overstatholderen — thi det var ingen anden end ham — vaagnede af sin Morgensøvn, spurgte gabende, hvad der var paa Færde, og befalede Tjenerne at skynde sig. Men hvor forbavset blev han ikke, da han saae, hvad der hindrede ham i at komme frem, nemlig fældede Bajonetter, der holdtes urokkelige foran Vognen. Han begyndte at tale om det hemmelige Udvalg og sine Ordrer, der vare directe emanerede fra denne Helligdom, tilligemed hvad andet han kunde sige, saavel angaaende sin Værdighed som Øjemedet med sin Rejse. Ifølge sin Ordre forholdt Vagten sig tavs. Men da Overstatholderen trængte paa for at komme frem og talte om den Fare man udsatte sig for ved at standse ham, m. m., kunde Corporalen ikke længere holde sig, men udbrød ivrigt paa sit plattydske: „Hier kommt Niemen durch, wenn er auch der Teufel wäre." Derpaa steg Rudbeck tilligemed sin Rejsekammerat, en Capitain Hård, ud af Vognen og blev i nogen Tid staaende hensunken i dybe Tanker. Endelig fik han i nogen Afstand Øje paa en Ingenieurofficeer og vinkede ham hen til sig.

„Er man ifærd med noget Fæstningsarbejde, eftersom Ingen maa kjøre herigjennem?" spurgte han.

„Det veed jeg ikke," svarede Officeren.

„Er Fjenden i Landet?" vedblev Overstatholderen.

„Det veed jeg ikke,“ svarede Officeren.

„Er her Oprør?“

„Det veed jeg ikke.“

„Hvem har den højeste Commando i Staden?“

„Det veed jeg ikke.“

„Hvem er De?“

„Det veed jeg ikke.“

„Hvad hedder De?“

„Det veed jeg ikke.“

„Er De klog eller gal?“

„Det veed jeg ikke.“

Paa denne Maade vedblev Samtalen en lang Tid, uden at Overstatholderen var istand til at afpresse den forunderlige Kriger et eneste ordenlig Svar. Kort efter kom Lieutenant Rosen ud, nysgjerrig efter at see den høje Herres Contenance.

„Ah,“ sagde Rudbeck og nærmede sig Rosen, „det forekommer mig, at jeg skulde kjende Dem.“

„Ganske rigtigt,“ svarede han. „Jeg er den, som Hr. Overstatholderen skriftlig paalagde at komme op til Rigsdagen, for at søge at fortrænge min Farbroder, der hørte til Hattene, men som, da det ikke lykkedes, maatte rejse tilbage, uden at faa en eneste Skilling i Erstatning for den kostbare Rejse, skjøndt jeg havde erholdt Løfte derom. Jeg er forøvrigt Hr. Overstatholderen meget forbunden, fordi De behager at erindre en saa ringe Person.“

Rudbeck, der øjensynlig følte sig genert, afbrød denne ubehagelige Conversationsgjenstand, og begyndte istedetfor at tale om sin Rejse samt spørge om Tilstanden i Fæstningen, m. m. Men Rosen sagde, at han ikke havde noget at føje til den Besked, man havde givet, og raadte Overstatholderen til, for at undgaa Ubehageligheder, at sætte sig i sin Vogn og rejse. Dette skete, og han ilede Dag og Nat afsted til Stockholm, for at aflægge Rapport om hvad der var forefaldet.

Strax efter lod Toll Borgermesteren og Magistraten tilsige at møde paa Raadhuset. Omgivet af en Vagt af 24 Mand, indtog han selv Højsædet, og lod Borgerskabets Repræsentanter staaende afvente hvad der blev dem befalet. Derpaa holdt han

en streng Tale til dem, hvori de under Trudsler af Kagstrygning og Livsstraf bleve paalagde at udlevere alt hvad de ejede af Krudt og Geværer, samt at undgaa, saavel i Husene som paa Gaden, Sammenkomster bestaaende af flere end tre Personer. Hver Morgen skulde Borgermesteren og nogle Raadmænd indfinde sig hos Toll for at modtage Ordre.

Højere op paa Dagen udbredte man baade i Staden og paa Landet Manifester, der underrettede Folket om Grunden til at Fæstningen var spærret. Heri opsagde man Stænderne Troskab og Lydighed og svor aabenlyst til Kongens Fane.

Saasnart Efterretningen om Udbruddet i Christiansstad den 12te om Aftenen var kommen til Landscrona, lod Prinds Carl de fornemste Ejendomsbesiddere og Militairchefer kalde sammen til en Raadslagning den følgende Dag. Blandt dem, der indfandt sig, vare Feltmarschal Grev Hamilton, Generallieutenant Grev Cronhjelm, Generalmajor Bjørnmark, Oberst Hermansson m. fl. Man besluttede, at Prindsen øjeblikkelig skulde i Spidsen for de skaanske Tropper rykke frem mod Fæstningen og twinge den til at capitulere. Der blev derfor udfærdiget Ordre til Opbrud baade til Garnisonen i Malmø og til de twende Cavalleriregimenter, som i Wram skulde vente paa Prindsen med Garnisonen fra Landscrona.

Strax efter affærdigede man Lieutenant Boltenstern til Kongen med Rapport om det Hele. Han fik desuden et hemmeligt Brev med til Kongen, hvilket for en Sikkerheds Skyld blev indsyet i Saddelen.

„Alt er i Orden," skriver Prindsen. „Jeg marscherer i Aften eller i Morgen tidligt til Christiansstad. Paa Tirsdag er jeg en Rebel, i Dag er jeg en Hue. Jeg anbefaler mig i Deres Majestæts Venskab. Det er for Deres Majestæt, at jeg vover mit Liv og min Frihed. Jeg haaber, at Enden vil svare til Begyndelsen... Dersom Sagen faaer et uheldigt Udfald, som jeg ikke haaber, maa Deres Majestæt ikke tage det ilde op, at jeg trækker mig tilbage i god Orden og begiver mig lige til Hamborg. I saa Tilfælde vilde Deres Majestæt have den Godhed at sende mig en Vexel derhen."

Vi forlade nu atter Skaane for at begive os til de nordlige Egne, hvor vigtige Begivenheder fandt Sted.

Med Lethed og Talent iværksatte Oberst Sprengtporten Revolutionen i Finland. Begyndelsen blev gjort i Borgå og udbrebte sig i kort Tid over hele den sydlige og østlige Deel af Landet. Uden Betænkning aflagde man den Ed, som Sprengtporten og Cosswa* fremsagde. Den 23de August gik Sprengtporten under Sejl med en Styrke af 800 Mand for at fortsætte Revolutionen i Sverig. Men der var imidlertid under Kongens egen Anførsel indtruffen Begivenheder, som gjorde deres Nærværelse overfløbig.**

Natten mellem den 16de og 17de Juni kom General Rudbeck tilbage fra sin Sendelse til Skaane.

Cheferne for Huepartiet traadte strax sammen. Man kunde nu ikke længere skjule for sig selv, at Kongen var deelagtig i hvad der var i Gjære.

* Fændrik ved Armeens Flaade, efter Revolutionen adlet med Navnet Anckarsvärd.

** See Beretning om Fæstningen Sveaborgs Indtagelse af General Sprengtporten, tilligemed flere til Historien om Revolutionen i Finland hørende Aktstykker. C. S. Da den gamle Commandant paa Sveaborg, General, Baron Bjørnberg, fik Efterretning om Sprengtportens Ankomst og Faren for en Revolution, begyndte han, der af Podagra var forhindret i at bevæge sig, i sin Forbavselse at raabe: „Hvor ere mine Piger? Hvor ere mine Pistoler?“ Og neppe havde de første viist sig, før Fæstningen havde overgivet sig. — Strax efter sendte Sprengtporten den unge Cosswa med en Barkasse til Junkala Markedsplads, for at arrestere Rigsraad Reuterholm, som befandt sig der. Cosswa indfandt sig med den overraskende Nyhed, at Sveaborg var bleven overrumplet og at General Bjørnberg var sat under Bevogtning; han bad derfor paa Generalens Vegne Reuterholm om strax at følge med til Barkassen, for at undgaa Arrest, hvortil der allerede var truffet Foranstaltning. Da man senere tog Vejen til Sveaborg, mærkede den gamle Raadsherre sin Fejltagelse. Sprengtporten modtog ham venligt, men Reuterholm erklærede med et sarkastisk Smil, at dersom alle de andre Anstalter vare saa godt opfundne og heldigt udførte, som hans Overrumpling, kunde der ikke være Tvivl om et heldigt Udfald.

en streng Tale til dem, hvori de under Trudsler af Nagstrygning og Livsstraf bleve paalagde at udlevere alt hvad de ejede af Krudt og Geværer, samt at undgaa, saavel i Husene som paa Gaden, Sammenkomster bestaaende af flere end tre Personer. Hver Morgen skulde Borgermesteren og nogle Raadmænd indfinde sig hos Toll for at modtage Ordre.

Højere op paa Dagen udbredte man baade i Staden og paa Landet Manifester, der underrettede Folket om Grunden til at Fæstningen var spærret. Heri opsagde man Stænderne Troskab og Lydighed og svor aabenlyst til Kongens Fane.

Saasnart Efterretningen om Udbruddet i Christiansstad den 12te om Aftenen var kommen til Landscrona, lod Prinds Carl de fornemste Ejendomsbesiddere og Militairchefer kalde sammen til en Raadslagning den følgende Dag. Blandt dem, der indfandt sig, vare Feltmarschal Grev Hamilton, Generallieutenant Grev Cronhjelm, Generalmajor Bjørnmark, Oberst Hermansson m. fl. Man besluttede, at Prindsen øjeblikkelig skulde i Spidsen for de skaanske Tropper rykke frem mod Fæstningen og twinge den til at capitulere. Der blev derfor udfærdiget Ordre til Opbrud baade til Garnisonen i Malmø og til de twende Cavalleriregimenter, som i Wram skulde vente paa Prindsen med Garnisonen fra Landscrona.

Strax efter affærdigede man Lieutenant Boltenstern til Kongen med Rapport om det Hele. Han fik desuden et hemmeligt Brev med til Kongen, hvilket for en Sikkerheds Skyld blev indsyet i Saddelen.

„Alt er i Orden," skriver Prindsen. „Jeg marscherer i Aften eller i Morgen tidligt til Christiansstad. Paa Tirsdag er jeg en Rebel, i Dag er jeg en Hue. Jeg anbefaler mig i Deres Majestæts Venskab. Det er for Deres Majestæt, at jeg vover mit Liv og min Frihed. Jeg haaber, at Enden vil svare til Begyndelsen... Dersom Sagen faaer et uheldigt Udfald, som jeg ikke haaber, maa Deres Majestæt ikke tage det ilde op, at jeg trækker mig tilbage i god Orden og begiver mig lige til Hamborg. I saa Tilfælde vilde Deres Majestæt have den Godhed at sende mig en Vexel derhen."

Vi forlade nu atter Skaane for at begive os til de nordlige Egne, hvor vigtige Begivenheder fandt Sted.

Med Lethed og Talent iværksatte Oberst Sprengtporten Revolutionen i Finland. Begyndelsen blev gjort i Borgå og udbredte sig i kort Tid over hele den sydlige og østlige Deel af Landet. Uden Betænkning aflagde man den Ed, som Sprengtporten og Cosswa* fremsagde. Den 23de August gik Sprengtporten under Sejl med en Styrke af 800 Mand for at fortsætte Revolutionen i Sverig. Men der var imidlertid under Kongens egen Anførsel indtruffen Begivenheder, som gjorde deres Nærværelse overflødig.**

Natten mellem den 16de og 17de Juni kom General Rudbeck tilbage fra sin Sendelse til Skaane.

Cheferne for Huepartiet traadte strax sammen. Man kunde nu ikke længere skjule for sig selv, at Kongen var deelagtig i hvad der var i Gjære.

---

* Fændrik ved Armeens Flaade, efter Revolutionen adlet med Navnet Anckarsvärd.

** See Beretning om Fæstningen Sveaborgs Indtagelse af General Sprengtporten, tilligemed flere til Historien om Revolutionen i Finland hørende Aktstykker. C. S. Da den gamle Commandant paa Sveaborg, General, Baron Bjørnberg, fik Efterretning om Sprengtportens Ankomst og Faren for en Revolution, begyndte han, der af Podagra var forhindret i at bevæge sig, i sin Forbavselse at raabe: „Hvor ere mine Piger? Hvor ere mine Pistoler?“ Og neppe havde de første viist sig, før Fæstningen havde overgivet sig. — Strax efter sendte Sprengtporten den unge Cosswa med en Barkassetil Juckala Markedsplads, for at arrestere Rigsraad Reuterholm, som befandt sig der. Cosswa indfandt sig med den overraskende Nyhed, at Sveaborg var bleven overrumplet og at General Bjørnberg var sat under Bevogtning; han bad derfor paa Generalens Begne Reuterholm om strax at følge med til Barkassen, for at undgaa Arrest, hvortil der allerede var truffet Foranstaltning. Da man senere tog Vejen til Sveaborg, mærkede den gamle Raadsherre sin Fejltagelse. Sprengtporten modtog ham venligt, men Reuterholm erklærede med et sarkastisk Smil, at dersom alle de andre Anstalter vare saa godt opfundne og heldigt udførte, som hans Overrumpling, kunde der ikke være Tvivl om et heldigt Udfald.

Den første Gjenstand for Overvejelse var, om man ikke skulde bemægtige sig hans Person. Den engelske og russiske Minister tilraadte det, men Rigsraad Funck m. fl. fandt det betænkeligt; de troede i saa Fald at have Alt at frygte for Adelen, som Følge af Monarkens Popularitet og de ringere Klassers bekjendte Sindsstemning. Man besluttede derfor at afvente en mere gunstig Lejlighed, og man antog, at en saadan vilde indtræffe, naar de Regimenter vare komne, som man havde i Sinde at indkalde fra Landet og paa hvilke man troede at kunne stole.

Kort efter meddelte Rudbeck Kongen hvad der var hændet ham ved Christiansstad, og Kongen forstod saa fortrinligt at spille sin Rolle som den Overraskede, at den gamle General blev fuldkommen ført bag Lyset. Kongen omfavnede ham, kaldte ham sin bedste Ven og takkede ham for hans Kjærlighed og Iver for Friheden, m. m.

Men Partiets øvrige Hovedmænd vare ikke saa lettroende. Raadet og det hemmelige Udvalg forsamledes den 17de om Formiddagen, før den sædvanlige Tid. Man bleve enige om følgende Skridt og Forholdsregler. En Bataillon af Uplands og Södermanlands Regimenter skulde øjeblikkelig beordres til at rykke ind i Hovedstaden, og Borgerskabets Cavalleri skulde om Nætterne patrouillere i alle Stadens Gader; dernæst skulde Kongen anmodes om ikke at forlade Staden, og Vagter posteres ved Portene, med strenge Ordre til at hindre ham fra at rejse; Rigsraad Kalling fik den højeste Commando i Stockholm, og Rigsraad Funck over Tropperne i Skaane, hvorhen han i største Hast skulde begive sig for at dæmpe Oprøret.

Længere hen paa Dagen indtraf Lieutenant Boltenstern med Rapporten fra Prinds Carl. Han afleverede den i Kongens egne Hænder, som da tillige erholdt det i Saddelen indsyede hemmelige Brev. Den officielle Rapport blev strax communiceret Raadet og det hemmelige Udvalg. Som Følge heraf bleve begge Prindserne anmodede om ufortøvet at vende tilbage til Stockholm.

Medens dette foregik, forsømte man ikke nogen Lejlighed til at udforske Kongen. Saasnart Ilbudbet fra Prinds Carl

var indtruffet, forlangte Rigsraad Kalling Audience, for at faa Prindsens Brev at see og søge at udforske i Kongens Ansigt, hvilken Andeel han havde i de skaanske Uroligheder. Gustav, som mærkede dette, drejede sig om paa Hælen, saa at Rigsraaden fik Solen i Ansigtet og han selv Tid til at fatte sig. Hans Veltalenhed fik nu næsten Kalling til at tro, at hele dennes Parti havde taget feil af Kongens Tænkemaade.

Et nyt Forsøg paa at udforske Monarken fandt Sted samme Dags Aften ved en Souper ved Hoffet. Rigsraad Ribbing og Fyrst Hessenstein drejede Samtalen hen paa Begivenheden i Christiansstad. Den Sidste fremkom med en omstændelig Beretning om Rudbecks Modtagelse ved Fæstningen, og da Kongen, for at sige noget, flere Gange gjentog, at det var ganske forunderligt, bemærkede Ribbing i en spodsk Tone, at det var endnu forunderligere, at Officeren havde sagt til Rudbeck, at det Hele skete ifølge Hans Majestæts Befaling.

„De fejler," sagde Kongen med en beundringsværdig Fatning, „jeg var selv nærværende, da Baron Rudbeck aflagde sin Beretning for Senatet, og jeg erindrer meget godt, at det var Skildvagten, som gav ham denne Underretning; Officeren vilde sikkert have været bedre underrettet."

Den 18de om Aftenen fik Huerne Kundskab om hele Revolutionsplanen. Dersom de ikke havde næret en saa stor og grundet Frygt for Kongens Tilhæng baade blandt Folket og Soldaterne, vilde de sikkert have givet Signal til Begivenheder, der efter al Sandsynlighed ikke vare løbne af uden blodige Optrin. Men de bleve enige om at afvente de indkaldte Regimenters Ankomst, hvilket man antog vilde finde Sted den 19de eller 20de.

Paa samme Tid foreslog Rigsraad Baron Düben, at man skulde gribe Lieutenant Boltenstern — den samme der havde bragt Rapporten fra Prinds Carl — og ved et pinligt Forhør paa Rosenkammeret søge at twinge ham til at bekjende. Men til Kongens store Held var Boltenstern allerede rejst.*

* Hamilton. Den 18 om Aftenen gav Baron Düben dette Raad, efterat Boltenstern var rejst nogle Øjeblik i Forvejen.

Under alt dette befandt Gustav sig i den største Urolighed. Sprengtportens Udeblivelse og Stændernes Skridt og Forholdsregler tvang ham til at udføre Revolutionen paa egen Haand. Men dette var maaske dog ikke skeet saa snart, dersom der ikke var blevet opdaget noget, hvorved han fik den fuldstændigste Underretning om den overordenlige Fare, der var forbunden med at vente. Den 17de om Aftenen fik han nemlig i en Billet fra Grevinde Posse en nøjagtig Underretning om Huernes Forhandlinger og hvad man havde bestemt med Hensyn til hans Person; tillige vedlagtes en Afskrift af hans Brev til Kongen af Frankrig, hvilket Brev, som vi have seet, var kommet til Huernes Kundskab. Grevinde Posse havde faaet disse Noticer af sin Broder, Hofprædikant Wrangel, og det er i denne Anledning, at Grev Hamilton med sin sædvanlige Vittighed siger: „At Forsynet vilde have virket altfor umiddelbart, dersom en Revolution var bleven udført uden Fruentimmer og Præster."

Kongen indsaae nu, at der ikke var noget Øjeblik at spilde. Den 19de om Aftenen eller senest den 20de ventedes Tropperne til Staden, og hvis man ikke inden den Tid var traadt activt op, vilde sikkert meget Blod komme til at rinde, forsaavidt man kan antage, at en Revolution da vilde have været mulig. Chefen for Uplands Regiment, Overstatholder Rudbeck, havde ganske og aldeles indprentet Regimentet sin Aand, saa at Stænderne med Sikkerhed kunde gjøre Regning paa det, medens Livgarden, misundelig og begjærlig efter at spille den første Rolle, sandsynlig var traadt over paa Kongens Side. Det var umuligt at forudsee Udfaldet af en saadan Kamp, og derfor var det overordenlig vigtigt, at Kongen hurtigt fattede sin Beslutning og, uden Udsigt til nogen anden Hjælp end sin gode Villie og den ædle Sag, han kæmpede for, vovede at vælge mellem en værdig Krone eller — ingen.

Han tog derfor strax sine Forholdsregler.

De der i disse Dage, fra den 17de og til den 21de, eller under selve Revolutionen, saa at sige Nat og Dag omgave ham som en Slags frivillig Livvagt og Raad, vare General Horn, Obersterne Salza, Carnall, Posse og Sparre, den franske Mi-

nister Bergennes og Forelæseren Beylon, Kammerherrerne Stenbock og Taube, Corporalen ved Livdrabanterne Boije, og den senere navnkundige, daværende Livpage Munck.

Allerede den 17de om Aftenen fik alle i Staden værende Over- og Underbefalingsmænd Ordrer fra Kongen selv til at indfinde sig ved Arsenalgaarden den næste Dag. Omgiven af sine Fortrolige gjorde han Natten mellem den 17de og 18de en Rund gjennem Gaderne, for at see efter Patrouilleringen; denne og den følgende Nat vandt han Borgerskabet. Han gav Beylon Befaling til at opdrive de nødvendige Penge hos Bergennes. Den 18de om Formiddagen reed Kongen ud og saae Vagtparaden exercere i Arsenalgaarden.

Hvad end hans Hensigt med disse Operationer den 18de har været, er dog saa meget sikkert, at da han ikke foretog sig noget den Dag, maatte det ske den følgende. I sin Urolighed spurgte han Saltza til Raads, og denne, der netop var syg, svarede med faa Ord: „I Morgen eller aldrig, Deres Majestæt." Med en beundringsværdig Orden og Punktlighed aftalte man nu alle Skridt og Forholdsregler til Revolutionens Udførelse den følgende Dag, den 19de.

Det Første, der maatte ligge Monarken paa Hjertet, var imidlertid at føre sine Fjender saa meget som muligt bag Lyset, og dette lykkedes ham fuldkomment. Han lod Baron Rudbeck kalde og havde en lang Samtale med ham om Begivenheden i Christiansstad, og under denne syntes han at være meget beskæftiget med at faa et Broderimønster færdigt til en af Hofdamerne. Baronen glemte ikke at omtale denne Omstændighed i Adelsklubben, og brystende sig af sin Skarpsindighed bemærkede han, at „den Personage var aldeles ikke farlig."

Samme Dag fandt en Souper Sted paa Slottet, hvortil den største Deel af Adelen var inviteret. De store Sale paa Slottet vrimlede af Mennesker, alle nysgjerrige efter at see Kongen, men Ingen syntes mere munter og ugeneert end han. Han sladdrede med Damerne og bladede i Robebøgerne.

Ved denne Lejlighed opførte man den første svenske Opera, Thetis og Pelée. Alle syntes indtagne af at høre det smukke Modersmaal hævet og forædlet ved Sangen, og først og

fremmest Gustav, der allerede drømte om en ny Guldalder for Kunsten i sit gjenfødte Fædreland.

Mellem Forestillingen og Soupeen blev der spillet. Gustav vandt en betydelig Sum Penge fra Friherrinde Pechlin. Efterat Spillet var forbi, puttede han Pengene i Lommen og sagde, at han vilde gjemme dem til en Erindring. Han tilføjede, at han vilde ønske i dette Øieblik at have noget, som han fandt værdigt at tilbyde hende til en Erindring om ham; og da Friherrinden forsikkrede, at en saadan Erindring ikke var nødvendig, da Hans Majestæts Godhed stedse vilde findes indprentet i det mest taknemmelige Hjerte, svarede Monarken med et udtryksfuldt Blik: „Jeg vil snart faa at see, hvorledes De erindrer mig."

Samtidigt hermed fik alle de Officerer, der hørte til Klubben „Svenska Botten" og som vare Kongen fuldkommen hengivne, Ordre til at møde den 19de om Formiddagen i Artillerigaarden, og alle øvrige Over- og Underbefalingsmænd ved Arsenalgaarden. Det var stødt paa Vanskeligheder at faa hele den rekvirerede Pengesum af Grev Vergennes, og Beylon fik derfor i Commission at søge den completteret fra andre Sider. Han fik ogsaa Befaling til at holde en Mængde Pas under opdigtede Navne i Beredskab, for at de kunde benyttes i Tilfælde af at Foretagendet fik et uheldigt Udfald.

Saasnart den store Souper paa Slottet var forbi, trak Gustav sig tilbage i sine indre Værelser. Her beskæftigede han sig først med at skrive nogle Breve, og bad blandt Andet Prinds Carl om, at dersom han (Gustav) blev et Offer for sin gode Hensigt, Prindsen da aldrig vilde søge at hevne hans Død paa Svenskerne, da han var overbeviist om, at han ikke vilde falde for en Landsmands Haand. Han anmodede Grev Vergennes om at tilkjendegive Kongen, hans Herre, at han havde besluttet den følgende Dag at vise sig værdig til hans Venskab, til hvilket han, i Tilfælde af en Ulykke, paa det Bedste recommanderede en elsket Broder og de tappreste Undersaatter.

Omgiven af nogle faa Fortrolige, lod han dernæst sine vigtigste Papirer binde sammen og overgav dem selv til sin Fortroliges, Beylons, Varetægt. Han glemte heller ikke at

anmode Dronningen om den følgende Dag at begive sig til et af Lystslottene. Det lykkedes ham ogsaa, skjøndt næsten i sidste Øieblik, at faa hvad der manglede i den forlangte Pengesum.* Tilsidst skrev Kongen med egen Haand Fuldmagten til den Officeer, der fik det vigtige Hverv at arrestere Raadet. Derefter begav han sig, ligesom forrige Nat, ud i Staden for at see efter Patrouilleringen. Efter Tilbagekomsten til Slottet kastede han sig uafklædt paa en Sopha og ventede paa den kommende Dags Begivenheder, uden at kunne finde nogen synderlig Hvile.

Den 19 August opsteg varm og solklar over Stockholms skjønne Omegn, ligesom bebudende lykkelige Begivenheder. Kongen stod op paa sædvanlig Tid og lod sin Staldmester Grev Lewenhaupt kalde. Under Paaskud af at gjøre en Promenade befalede han ham at holde Hestene sadlede og tilrede, samt at lade nogle føre frem Kl. 10. Efter al Sandsynlighed betroede han Grev Lewenhaupt hvad der forestod.

---

* See Ristell og Geijer, S. 197. Kongen havde forlangt 10000 Dukater af Grev Vergennes', for dermed at udføre Revolutionen, men fik ikke mere end 5000. Han blev derfor nødt til gjennem Beylon og Grev Ehrensvärd at laane Resten af det Grillske Handelshuus mod Vergennes Caution. Følgende Optegnelse over hvad den Sidstnævnte forstrakte Kongen i Penge før, under og strax efter Revolutionen fandtes i hans Papirer; den er adresseret til Beylon, gjennem hvis Haand Pengene gik, og forsynet med Kongens egenhændige Underskrift. „Jeg indeslutter," skriver Ambassadeuren, „en Fortegnelse paa de Forskud, som jeg har gjort i Anledning af de store Begivenheder, der ere vor store Gustavs Værk:

Den 18	August	udbetalt	. .	5000	Ducater.
Den 18	—	—	. .	200000	Dal. Kobbermynt.
Den 19	—	—	. .	270000	— —
Den 20	—	—	. .	174000	— —
Den 20	—	—	. .	50000	— —
				694000	Dal. Kobbermynt.

Senere kommer en Specification paa endnu 1,340,000 Daler Kobbermynt, der vare erholdte i Løbet af August og September Maaneder, Altsammen forsynet med en Generalkvittering, dateret Stockholm den 30 October 1772.

Det vil maaske interessere Læserne at vide, hvorledes Kongen var klædt paa denne mindeværdige Dag. En Optegnelse fra den Tid beskriver hans Klædebragt paa følgende Maade: „Sorte Silkestrømper og Sko med aflange Sølvspænder; sorte Klædesbeenklæder; en blaa Kjole uden Prydelser, med forgyldte Knapper; en almindelig Officeerssabel; upuddret, bundet Haar med flagrende Lokker; Hatten var efter den Tids Skik trekantet, uden Fjedre eller andet Tegn."

Saaledes udrustet forlod Kongen sine Værelser Kl. 10 om Formiddagen. En vis Bevægelse viste sig i hans Blik og han sagde til de Tilstedeværende, Kammerherre Baron Taube m. fl. „Dersom jeg omkommer, da bring min blodige Skjorte til Prinds Carl."

Da han passerede forbi Raadssalen, hvor Raadet var forsamlet, opstod der mellem Kongen og nogle Raadsherrer en Ordvexling, der tilsidst blev saa varm, at Rigsraad Kalling vilde forhindre ham fra at gaa ud. I højeste Grad forbittret herover, ilede Gustav ned til Borggaarden, trak sine store Ridestøvler udenpaa Skoene, kastede sig paa Hesten og ilede til Artillerigaarden, kun ledsaget af nogle faa Fortrolige.

Saavel paa Vejen derhen, som paa selve Stedet samlede hans Tilhængere, der omtrent udgjorde 200 Officerer, sig omkring ham. Overalt hvor han kom hen, hilsede han venligt paa Alle og nikkede selv til de Ringeste. Fra Artillerigaarden begav han sig til Arsenalgaarden, hvor Antallet af hans Tilhængere betydeligt forøgedes. Han saae paa Vagtens Exercice. Efterat den var forbi, fulgte han, omgiven af sit talrige Selskab, Paraden til Slottet. „Da alle Herrerne gaa," sagde han til de Omkringstaaende, „kan jeg ogsaa gaa."

Vagten marscherede som sædvanligt gjennem den sydlige Slotshvælving, medens Kongen gik gjennem den nordlige. Da man var kommen til Hovedvagten, befalede han begge Vagterne at standse udenfor og alle Officererne at følge sig ind i Rapportsalen. Her henvendte han sig til dem med en af de rørende, fortræffelige Taler, som han holdt med en saadan vidunderlig Lethed. Han erindrede om sin og Rigets store Fare, og spurgte, om de vilde gjøre fælles Sag med ham for at

frelse begge. Han endte med følgende Ord: „Ville I følge mig, saaledes som Eders Forfædre fulgte Gustav Wasa og Gustav Adolph, saa vil jeg vove mit Liv for Eder og for Fædrelandets Frelse."

Med disse Ord fremlagde Kongen en skriftlig Forpligtelse, affattet i følgende Ord og som han bekræftede med en hellig Ed.

„Jeg forsikkrer herved, at det er mit eneste Forsæt at tilveiebringe Rolighed i mit kjære Fædreland ved at afskaffe den egenmægtige, undertrykkende, aristokratiske Magt, samt gjenoplive den ældgamle svenske Frihed og gjenoprette Sverigs gamle Love, saaledes som de have været før 1680. Jeg frasiger mig nu, saaledes som jeg allerede har gjort, den forhadte kongelige Enevoldsmagt eller den saakaldte Souverainetet, idet jeg nu ligesom tidligere anseer det for min største Ære at være den første Medborger iblandt et retskaffent, frit Folk. Saa sandt hjælpe mig Gud med Liv og Sjæl.

Stockholms Slot den 19 August 1772.

Gustav."

Medens Kongen endnu talte, kom Rigsraad Kalling ned for at anmode ham om at indfinde sig i Raadssalen. Kammerherre, Baron Taube, fik Befaling til at afvise Rigsraaden og underrette ham om, at Kongen vilde komme, naar han havde talt med sine Officerer, og da Kalling vilde trænge sig ind i Salen under Paaskud af at være tilstede, naar Ordrerne bleve givne, blev han trykket saa slemt, at han maatte retirere. Og for at forebygge, at der oftere blev sendt Bud og at muligen hele Raadet skulde slippe bort, fulgte General Horn, Oberst Carnall og nogle andre Officerer lige efter ham til Raadssalen. Kalling lukkede Døren, men Oberst Carnall bankede paa og bad Rigsraad Ribbing, som viste sig, underrette sine Collegaer om, at de paa Kongens Befaling skulde forblive i Raadssalen og afvente hans Komme. Grev Ribbing vendte tilbage, men nogen Tid efter kom Kalling med alle Raadsherrerne bag efter sig, i den Hensigt at gaa deres Vei, men Carnall afviste dem paa ny og jog dem ind i Raadssalen.

En anden Afbrydelse af Kongens Tale, men paa en behageligere Maade, fandt Sted strax efter, da Lieutenant Liewen løftede Fingrene iwejret og tilsvor ham Huldskab og Troskab. Lieutenant Ulrik Düben fik Convulsioner. Da Gustav derpaa vendte sig til Baron Fredrik Cederstrøm, Capitain ved Garden, der var paa Vagt den Dag, nægtede denne at aflægge Eden, fordi den stred mod den Ed, han nylig havde svoret Stænderne; Capitainerne Rydingsvärd, Løwenhjelm og Taube, alle ved Garden, sluttede sig til ham. Men hele den øvrige Deel raabte enstemmigt: „Ja, Gud bevare Deres kongelige Majestæt."

Alle Forestillinger til Cederstrøm og de tre andre Officerer, om at tænke paa Følgerne af deres Vægring, vare længe frugtesløse, indtil Kongen endelig idetsamme begyndte at fremsige Eden. Løwenhjelm og Rydingsvärd erklærede sig tilfredse med hvad han befalede dem. Kongen bandt et hvidt Lommetørklæde om den venstre Arm, til et Kjendetegn for sine Folk. Exemplet blev fulgt af alle de Tilstedeværende. Han fremlagte derpaa Eden til Underskrift; Oberst Ehrenkrok og Capitain König underskreve først, dernæst Oberst Posse, og derefter hele Officeerscorpset, som kappedes med hinanden i Hurtighed og Iver.

Medens dette skete, udnævnte Gustav Grev Posse til sin Generaladjutant. Han gjorde endnu et, skjøndt forgæves Forsøg paa at bevæge Baron Cederstrøm, der forlangte at blive arresteret, samt gav sin Adjutant, Baron Bror Cederstrøm, 150 Ducater til Uddeling blandt Underofficererne og Soldaterne, der vare paa Vagt. Hofstaldmesteren Grev Lewenhaupt fik Befaling til at holde alle Hestene i den kongelige Stald parate til dem, som vilde følge Kongen. Capitain König gav Befaling til at samle Garden. Fulgt af hele Suiten forlod derpaa Kongen Rapportsalen, befalede at begge Vagterne skulde marschere ind i den store Borggaard, og lod Capitain Aminoff med 26 Grenaderer bevogte Raadet.

Da Kongen var kommen ind i Borggaarden, Slotsportene vare blevne lukkede og Kjæderne trukne for, talte han til Soldaterne og spurgte, om de vilde vove Liv og Blod med ham

til hans og Rigets Frelse. Alle svarede: „Ja," og raabte: „Kong Gustav leve!" Man aflagde Eden paa begge Sider og Mandskabet fik Ordre til at lade. Derpaa bleve Ducaterne uddeelte.*

Rigsraad Wallwijk, der hørte Raabet udenfor, styrtede hen til Vinduet, hvor han saae Bevægelsen i Borggaarden. Han bad sine Medcollegaer holde op, da Kongen nedenfor „justerede Protocollen." Idetsamme foer Rigsraad Falkengreen hen til Døren, for at gaa ud, men blev standset af en Grenadeer, og da man spurgte, hvad der var paa Færde, svarede Capitain Aminoff, at Kongen havde befalet ham at bevogte Raadet. Noget efter kom en Secretair, der paa Raadets Vegne befalede Aminoff at komme ind; men Aminoff sagde, at han ikke modtog Befaling af nogen anden end Kong Gustav III; det var paalagt ham at arrestere Raadet, men ikke at give det nogen Forklaring, hvorefter Secretairen vendte tilbage. Derpaa holdt Raadsherrerne sig stille, indtil de Kl. 2, i Vagtens Overværelse, spiste til Middag; men, bemærker det Vidne vi følge, de havde ikke synderlig Appetit.

Efter Overenskomsten med Soldaterne beordredes Capitain Gyldenstorm til med en Deel af Vagten at bevogte Slottet; den anden Deel, under Capitain Pfeiffs Commando, skulde følge Kongen. Capitain König fik Commando over den øvrige Deel af Garden, der begyndte at samle sig.

Da Kongen atter vilde stige til Hest og allerede havde sat Foden i Stigbøjlen, kom han til at tænke paa, at en Bøn kunde være paa sin Plads her. Han tog derfor Foden tilbage, foldede sine Hænder og hævede Øjnene mod Himlen. Derpaa fremsagde han den Ed for Capitain König, som denne skulde

* Da Kongen gik fra Rapportsalen til Paraden, begyndte nogle af dem, der fulgte med ham, at yttre, at det vilde være en betænkelig Sag, dersom ikke nogle Personer af større Anseelse sluttede sig til dem. Kongen standsede et Øjeblik og syntes at overveje. Men da idetsamme en Sergeant, som havde hørt disse Ord, raable: „Det gaaer nok, længe leve Gustav!" gav dette dem atter Mod.

tage af Regimentet, samt gav ham en Pung med 500 Ducater til Uddeling mellem Soldaterne.

Efterat dette var gjort, forlod Kongen Borggaarden, omgivet af sin talrige Suite; Capitain Pfeiff gik foran med et Detachement af Garden. Man gik gjennem den nordre Slotshvælving, over Slagterhuusbroen til Artillerigaarden.

Kongen og hans Suite, alle til Hest, Tropperne og den Mængde Mennesker, som Rygtet om Kongens Arrestation havde lokket derhen, dannede et eget og smukt Tog. Overalt saae man nu det hvide Lommetørklæde — Revolutionens Tegn — skinne frem blandt Mængden, som et Vidnesbyrd om den Tænkemaade, der besjælede Alle og gjorde denne Dag næsten mere til en Fest end til en Revolution. Hvor Kongen drog hen, talte han til Folket, erklærede, at han blot vilde forsvare dem og frelse deres Land, og at han vilde nedlægge Scepteret, dersom de ikke havde Tillid til ham. Man saae mange med Taarer i Øjnene lægge deres Tænkemaade for Dagen, og man bad ham om ikke at forlade dem.

Paa denne Maade naaede man Artillerigaarden, der strax toges i Besiddelse, og derpaa udstedtes Ordre til at Artilleriet skulde samles.

Medens dette tilbrog sig, beskæftigede Partichefene sig med kraftesløse Foranstaltninger for at forhindre Revolutionens Fremgang. Overstatholderen Baron Rudbeck løb gjennem Gaderne og raabte uophørlig: „Brødre, til Vaaben, ellers er det forbi med Eders Frihed!" Paa denne Maade kom han til den kongelige Stald, netop som man var ifærd med at føre Hestene op til Slottet, hvilket han vilde forhindre. Men Hofstaldmesteren Grev Lewenhaupt bad ham trække sig tilbage, dersom han ikke vilde blive søndertraadt af Hestene, samt underrettede ham om, at han ikke modtog Befalinger af Overstatholderen. Denne ilede derpaa hen til det hemmelige Udvalg, hvis Medlemmer vare forsamlede, og aflagde Beretning om det Forefaldne. Nogle fordrede, at der skulde udfærdiges en Protest i Stændernes Navn, men Secretairen Elers lukkede alvorligt Protocollerne sammen, lagde dem ned i Pul-

ten, lukkede denne i Laas, og erklærede, at han troede nu at være færdig.

Paa samme Tid ilede General Pechlin til Fyrst Hessenstein. Han foreslog at lade Broen til Skibsholmen trække op, for der at have et Tilflugtssted, hvorfra man kunde underhandle med Kongen, men Fyrsten syntes ubestemt.*

Da Pechlin fandt, at han ikke kunde udrette noget her, ilede han til det hemmelige Udvalg, hvor man var ivrigt beskæftiget med at trættes om Forslaget angaaende Protesten mod Kongen. Han fremførte sit Forslag, og man saae virkelig snart Udvalget, der udgjorde en lille Flok af omtrent 40 Personer, begive sig paa Vejen. Men da de paa et Gadehjørne fik Øje paa Kongen og hans talrige, stormende Følge, bleve de bange og ilede hver til sin Side, blot tænkende paa deres egen Sikkerhed. Rudbeck gik hjem og satte sig harmfuldt til Middagsbordet. Pechlin forlod Staden, for at vende tilbage i Spidsen for sit Regiment, og, som han haabede, tilintetgjøre Angrebet mod den elskede Frihed.

Medens Kongen opholdt sig paa Artillerigaarden, udfærdigede man derfra en Mængde Ordrer, der alle havde til Hensigt at fortsætte og betrygge den saa heldigt begyndte Revolution.

Medens den ene Bataillon af Livgarden begyndte at samles paa Norrmalmstorv, blev der fra dette Sted, ifølge højere Befaling, afsendt mindre Detachementer til Portene, for at forhindre Communication mellem Staden og Landet. Der blev udfærdiget Arrestbefalinger mod nogle af de Rigsdagsmænd, man frygtede mest, og General Ramsay blev, med en af Statssecretairen underskreven Contraordre, sendt mod de fremrykkende Uplændinger. Fyrst Hessenstein blev tilsagt at indfinde sig hos høje Vedkommende paa Artillerigaarden, og Overstatholder Rudbeck sattes i Forvaring i Overhofmarschallens Værelser paa

* Vi vide ikke med hvilken Grund, men ifølge Morianen (l. S. 290 ff.) gik Pechlins Propositioner til Hessenstein ogsaa ud paa at vise ham Sverigs Krone som en mulig Følge af, at han forenede sig med Stændernes Venner. Hessenstein skal have følt sig smigret ved dette glimrende Tilbud, men alligevel have været tvivlraadig.

Slottet; Lieutenanterne Hjerta og Ehrengranat sendtes ud for at bemægtige sig Pechlin, om hvis Bortrejse man havde erholdt Rapport. Ved en Kammerherre lod man de udenlandske Ministre opfordre til for deres egen Sikkerheds Skyld at begive sig til Slottet.

Imidlertid trak man Kanoner ud af Tøjhuset og opstillede dem med tilbørligt Mandskab paa Stadens vigtigste Pladse. En Afdeling af Borgerskabets Cavalleri indfandt sig og forlangte at aflægge Troskabseden. Kongen overgav selv deres Anfører en Plakat, der indeholdt en Opfordring til Hovedstadens Indvaanere om at forholde sig rolige og enige, hvilken Plakat han ufortøvet skulde læse op med de sædvanlige Ceremonier. Fra Skibsholmen indtraf en Deputation, der i Forvejen forsikkrede ham om Admiralitetets Troskab og Hengivenhed.

Efterat Artilleriet imidlertid havde samlet sig, aflagde det Eden, hvorpaa Kongen begav sig til Skibsholmen, hvor Alle med samme Beredvillighed tilsvor ham Troskab og Lydighed.

Da han var vendt tilbage til Artillerigaarden, havde han den Fornøjelse at modtage Fyrst Hessenstein. Han tilbød ham at overtage Commandoen i Hovedstaden næst efter ham selv, men til Kongens store Forbavselse vægrede Fyrsten sig derved og afleverede sin Kaarde, hvorpaa han blev sat i Forvaring i Kongens eget Sovekammer paa Slottet. Fra Prindserne Carl og Fredrik indtraf Jilbud, som øjeblikkelig bleve sendte tilbage med Breve fra Kongen. Han overgav Prindserne den højeste Commando over visse betydelige Districter, paalagde dem at tage Tropperne i Ed, samt om muligt at bemægtige sig General Pechlin.

Ved Efterretningen om at nogle af de udenlandske Ministre havde vægret sig ved at indfinde sig paa Slottet, lod Kongen dem ved Hofcantsleren tiljendegive, at han for deres egen Sikkerheds Skyld saae sig nødsaget til at sætte Vagt ved deres Hoteller, og nu begave de sig til Slottet.

Medens Kongen fra Artilleriets Hovedvagt foretog alle disse Foranstaltninger med en prisværdig Orden og Præcision, var Capitain König beskæftiget med at modtage Gardens Ed og fordele Bevogtningen.

Under Paukers og Trompeters Klang blev den kongelige Advarsel oplæst paa alle Torve.

Det lykkedes General Ramsay at formaa den blot nogle Miil fra Stockholm fremrykkede Bataillon af Uplændingerne til at vende om; men Lieutenant Hjerta, der skulde arrestere Pechlin, lod sig imponere af den listige Gamle, der uforstyrret fik Lov til at fortsætte sin Reise lige til Jønkøping.

Efterat have indtaget nogle Forfriskninger, forlod Gustav Artillerigaarden omtrent Klokken fire om Eftermiddagen. Undervejs modtog han Magistratens Ed paa Raadhuset, og vendte omtrent Klokken sex, efter en Tour til den sydlige Sluse, tilbage over Skibsbroen til Slottet.

Ogsaa paa dette Tog var han ledsaget af det jublende Folk. Man trængte sig om hans Hest og kappedes om at vise ham sin Hengivenhed. Fruentimmerne kyssede hans Fødder og lode deres Børn kysse dem.

Saaledes drog denne Monark næsten som Enehersker ind i sit Pallads, hvilket han samme Dag havde forladt saa aldeles uden Magt, at der havde været Tale om at berøve ham hans Frihed, uden at han vidste, hvormed han skulde forsvare sig.

Da Kongen var vendt tilbage til Slottet, gav han sig neppe Tid til at spise til Middag. Han lod de udenlandske Ministre kalde ind og talte til dem paa følgende Maade:

„Mine Herer, det er med taarefulde Øjne jeg indrømmer at have gjort det Skridt, hvortil De have været Vidne, og som jeg blev nødt til, da min Person og Rigets Sikkerhed vare i Fare. Jeg beder Dem underrette Deres Hoffer derom, og forsikkre dem, at mine Bevæggrunde, naar de blive bekjendte, ville retfærdiggjøre mig i Europas Øjne, og at det ikke skal foraarsage nogen Forstyrrelse i den Fred, det Venskab og den Enighed, som jeg vil vedligeholde med alle Magter, i Særdeleshed med mine Venner og Naboer. Hvad jeg har gjort, er skeet for mit Folks Vel og for at opretholde den sande Frihed."

Ved denne Tale saae man Misfornøjelsen malet i den russiske, den engelske og danske Ministers Ansigter. Ingen af dem svarede et Ord. Kun den franske Ambassadeur aflagte en efter Omstændighederne afpasset Taksigelse. Den engelske Mi-

nister udbad sig Pas for en Courer til sit Hof, hvilket dog paa den forbindtligste Maade blev nægtet, indtil den offenlige Sikkerhed tillod at aabne Stadens Porte.

En Mængde af de ivrigste Rigsdagsmænd tilligemed nogle faa andre Personer, hvilke man for en Sikkerheds Skyld fandt det raadeligt at tage i Forvaring, vare imidlertid bragte til Hovedvagten som Fanger.*

Da Raadsherrerne om Aftenen bleve førte til de Værelser, der vare anviste dem, og gik gjennem Audiencesalen, fik de der til deres store Forbavselse Øje paa Kongen. Han gik meget naadig hen imod dem, erklærede, at man sikkerlig ikke behøvede at forklare dem Aarsagerne til hvad der foregik, samt forsikkrede dem om sin kongelige Naade. Han lod derpaa enhver af disse høje Herer træde frem, for at kysse hans Haand. Da Touren kom til Rigsraad Kalling, som om Formiddagen havde villet forhindre Kongen fra at gaa ud af Raadssalen, fik han en Erindring herom, men blev forøvrigt forsikkret om Naade og Gunst samt Forglemmelse af hvad der var foregaaet. Da Kongen saae Rigsraad Ribbing, der høj og stolt nærmede sig, sagde han til ham: „Hvad siger De nu om Drengen? Har han gjort Fremskridt?“ Hermed forholdt det sig saaledes: Da Kong Adolph Fredrik fire Aar tidligere indfandt sig i Raadet og nedlagte sin bekjendte Erklæring om at ville frasige sig Regeringen, dersom man ikke samtykkede i at kalde Stænderne sammen, og netop var i Begreb med at forlade Raadssalen, søgte Rigsraad Grev Adam Horn at overtale ham til at vende om. Dette vilde ogsaa være skeet, dersom ikke Gustav, dengang Kronprinds, havde grebet sin Fader i Kjolen og holdt

---

* Saavidt vi vide vare blot følgende Personer, foruden Fyrst Hessenstein, Rigsraad Reuterholm, Capitain Cederstrøm, Raadsherrerne og Pechlin, i den ubehagelige Stilling, at maatte bøde for Revolutionen med et øjeblikkeligt Tab af deres personlige Frihed, nemlig: Borgermester Sundblad, Prevsterne Wijkman, Krøger og Gadolin, Doctor Ruthstrøm, Garver Westin, kongelig Secretair J Engestrøm, Lagmand Odhelius, Assessor Ahréen, Oberstlieutenant Cederstrøm og General Strussenfelt. Jfr. Sikker Beretning om Begivenheden den 19 August 1772.

ham tilbage. Da Kongen gik, sagde Rigsraad Ribbing i sin Harme derover til de Omkringstaaende: „Den fordømte Dreng er sluppen for tidlig ud af Skolen."

Om Natten forbleve alle Vagterne paa deres Poster. Hele Hovedstaden sov stille og roligt, med Undtagelse af Kongen, der med sine mest Fortrolige reed gjennem alle Gader, for at vaage over Ordenen.*

Den 20. modtog Gustav Collegiernes og Borgerskabets Ed. Han talede selv til det paa „Stortorvet" forsamlede Folk. Henrykkelsen var almindelig. Lige siden Carl XII. havde ingen af Sverigs Konger kundet tale svensk. Og dernæst en saadan Taler som denne Gustav III. Kongen og Folket tilsvor hinanden bestandig Troskab . . . .

Samme Dag kundgjordes ved Herolder, at Stænderne skulde indfinde sig i Rigssalen den følgende Dag Klokken 11 om Formiddagen. Enhver, der udeblev, skulde straffes som en Fædrelands Forræder.

Man søgte nu paa alle mulige Maader at fremme den store Act, der tilsigtedes den 21., og som skulde sætte Kronen paa Revolutionen. Livgarden blev beordret til med ladte Geværer at opstille sig i den lille Borggaard, paa Slotsbakken og Ridderhuustorvet. I den indre Borggaard opplantedes skarpladte Kanoner, rettede mod Rigssalen, hvor Stænderne skulde samles. Et Rygte udspredtes om at Oberst Sprengtporten var ankommen med Tropper fra Finland og ventedes hvert Øjeblik til Staden. For at gjøre dette saa meget troværdigere, var der allerede sørget for Kvarteer til Tropperne, og da al Communication med Landet var afspærret, var det umuligt at komme efter det rette Sammenhæng.

Natten mellem den 20. og 21. forbleve Tropperne paa deres Poster. Borgerskabets Infanteri og Cavalleri patrouil-

---

* Man har Grund til at antage, at den engelske og den russiske Minister i denne Nat, skjøndt forgæves, søgte at friste Esfolkene til Frafald. Der blev sat Vagt om den Bankiers Huus, som plejede at forstrække disse Ministre med Penge. Den anden af deres Bankirer holdt sig skjult, for at undgaa en lignende Skæbne.

lerede flittigt, ligesom i de foregaaende Nætter, og Kongen var selv ude, utrættelig i sin Iver og Aarvaagenhed.

Den 21. indtoge Tropperne de dem anviste Poster. Rigsdagsmændene kom i smaa Afdelinger og samledes paa den bestemte Tid i Rigssalen. Noget efter traadte Kongen ind, omgiven af sin store Vagt og en Mængde Officerer, samt iført sin kongelige Dragt. Han tog Plads paa Tronen, slog tre Slag med Gustav Adolphs Sølvhammer, og holdt den fortræffelige Tale, som dengang gjenløb rundt om i hele Europa. Derpaa oplæste han sit skriftlige Løfte og befalede Revisionssecretairen at forelæse den ny Regeringsform. Dernæst spurgte han Stænderne, om de bifaldt den, hvilket blev besvaret med et tre Gange gjentaget Ja!* En eneste Stemme forbristede sig dog til at fremføre en Bemærkning. Det var en Adelsmand, der fordrede, at Bevillingen skulde indskrænkes til et vist Antal Aar. Men Landmarschallen vægrede sig ved, uden Kongens Samtykke, at sætte dette under Discussion, hvorpaa denne Sidste erklærede, at han haabede at Ridderskabet og Adelen havde samme Tillid til hans faderlige Tænkemaade, som de tre andre Stænder. Paa et givet Tegn traadte derpaa Landmarschallen samt de øvrige Ordførere frem og underskrev Regeringsformen. Efterat de vare vendte tilbage til deres Pladser, sagde Fyrsten: „For at Baandene i denne Forening kunne være saa meget stærkere, skulle I besegle den med Eders Ed.“ Staaende aflagde derpaa Stænderne Eden, saaledes som han selv fremsagde den: „Da det har behaget Forsynet,“ vedblev han, „paa ny at knytte de gamle Baand mellem Kongen og hans Folk, er det billigt og tillige vor Pligt, at vi alle takke ham derfor.“ Med disse Ord stod Kongen op, tog Kronen af og befalede Bisskop Lütkeman at begynde Psalmen: „O Gud vi love Dig;“ og hele Forsamlingen stemmede i med.

---

* Kongen havde imidlertid dog beredt sig paa Modstand, thi i hans Lomme fandtes baade den af Grev Hermansson og den af Scheffer opsatte Regeringsform; han var beredt til at fremlægge den ene eller den anden, dersom den foreslaaede var bleven forkastet.

Om Eftermiddagen samme Dag indfandt Kongen sig tilhest paa Norrmalmstorv, og takkede den der forsamlede Livgarde for dens Iver og Troskab. Derfra reed han hen til Artillerigaarden og Admiralitetet. Tropperne bleve hjemforlovede og Vagtholdet i Hovedstaden blev fra denne Dag bestridt af det sædvanlige Antal.

Revolutionen var saaledes heldig gjennemført i Stockholm, men man vidste endnu ikke, hvorledes den var løbet af i Provindserne. Kongen underrettede strax sine Brødre om Udfaldet af den 21. August, og befalede dem at tage og lade tage Troskabseden efter den vedlagte Formular. Circulairer desangaaende bleve ogsaa affendte til de øvrige Autoriteter i Riget.

Den 22. blev hele det gamle Raad afskediget og et nyt tilforordnet. Fem Huer af det gamle bleve atter gjenvalgte. De vare Horn, Ribbing, Falkengren, Falkenberg og Wrangel. Af det nys besejrede Raad gjenindsattes desuden Greverne Liewen, Wallwijk, Schwerin og Sinclair. Forøvrigt gjenvalgtes de Raadsherrer, der vare gaaede af i Maj 1772 og som nu alle vare blevne mere eller mindre oprigtige Royalister.* Endelig bleve Grev Axel Fersen** og den gamle Greve Höpken*** udnævnte til Raadsherrer.

Ingen vovede nu længere at gjøre Gustav Sejren stridig. Alle de, der vare blevne arresterede den 19, erholdt Friheden og aflagde Eden. Selv Fyrst Hessenstein, der var kommet paa bedre Tanker ved Udfaldet, yttrede sin Anger i et Brev til Kongen, og havde den Glæde at modtage Kaarden tilligemed Friheden af Kongens egen Haand.

Den Modstand, der paa fjernere Steder rejste sig mod

---

* Disse vare: Hjärne, Stockenstrøm, Bjelke, Ulrick Scheffer (der blev Cancellipræsident) Hermansson, Beckfriis, Posse og Barck.

** Grev Fersen ombyttede ugjerne sin Rolighed med denne glimrende Embedsstilling. Han skrev til sin Broder, Overhofjægermester Grev Carl Fersen: „Du kjender min Utilbøjelighed for Raadsherreværdigheden. Berøm da, hvilket Offer jeg bringer." — Han beholdt heller ikke længe Tabouretten, men forlod den det følgende Aar (den 22. Marts.)

*** Den 23. December 1773.

den nye Orden i Landet, blev vanskeligere at besejre, hvilket vi ville faa at see af det Følgende.

Conjuncturerne i den ydre Politik vare rigtignok meget gunstige for en Revolution i Sverig, men dets Naboers fælles Interesser og Forbindelser vare altfor aabenbart mod den, til at den ikke skulde have meget at befrygte fra disse Kanter med Hensyn til dens Erkjendelse og Bestaaen.

Imidlertid skyndte Kongen sig ved egenhændige Breve at underrette Ruslands, Preussens og Danmarks Monarker om Begivenhederne i Stockholm, for i Forvejen at afvæbne deres Modstand. Kammerherre, Baron Taube afgik til Petersborg og Lieutenant Liewen — der var den Første, der aflagde Eden i Rapportsalen den 19. August — til Versailles.

Imidlertid indløb der kun lutter beroligende Efterretninger fra Provindserne.

Nyheden fra den 19. August traf Prinds Frederik Adolph i Medevi. Han begav sig strax til Linköping, hvor han tog baade de civile og militaire Corpser i Ed, endnu før Regeringsformen var bleven bekjendt. Ogsaa Grev Axel Fersen var, som man kunde formode, en af dem, der med største Iver ilede med at underkaste sig Sejerherren. Efterat han havde faaet Underretning af Kongen selv om Revolutionen, aflagde han Eden for Prindsen i Linköping, og endte sit Brev til Kongen med følgende mærkelige Ord: „Deres Majestæt har begyndt en ny Epoke af Sverigs Storhed. Gid Himlen føre dette store Verk til den højeste Ære for Deres Majestæt og til Lykke for Sverig."

Den Eneste, der vovede at gjøre Modstand, var General Pechlin. Han rejste Dag og Nat med et Manifest mod Kongen i Lommen, for i Jønkøping at forene sig med sit Regiment og drage mod den oprørske Hovedstad. Han blev arresteret i selve Porten til Staden af Folk, som Prinds Frederik havde udsendt, og førtes tilbage til Linköping som Fange. Men da han her vægrede sig ved at aflægge Eden, sendte man ham til Gripsholm, hvor han blev indsat i det samme Fængsel, i hvilket den ulykkelige Erik XIV. havde siddet. Da han senere, efterat have

gjort sig bekjendt med den nye Regeringsform, tilbød sig at aflægge Eden, svarede man ham, at det var for silbigt.

Imidlertid havde Prinds Carl det samme Held i Skaane som Prinds Fredrik i Østergøtland.

Den 20. August om Aftenen kom han til Wram. Her hvilede han til næste Dag. Skjøndt resolveert og tapper af Naturen, synes han dog nu at have tabt Modet, og han skal tilligemed sin Raadgiver Mørner allerede have været betænkt paa hovedkulds at begive sig over Ystad til Hamborg, da Lieutenant Boltenstern den 21 om Aftenen indtraf med Beretning om Kongens Beslutning, at begynde Revolutionen paa egen Haand. Da vendte paa engang Modet tilbage baade hos Prindsen og hans Raadgiver, der strax begyndte at tænke paa, hvorledes man kunde bemægtige sig Rigsraad Funck, om hvem man havde faaet den Efterretning, at han var paa Rejsen for at overtage Commandoen over Tropperne i Skaane.

Den 22 brød Prindsen op fra Wram og kom om Aftenen samme Dag til Ølsjø, i Nærheden af Christianstad. Her fik han en endnu glædeligere Efterretning om den 19 August. Han lod derfor den følgende Dag alle Officererne kalde til sig i Hovedkvarteret, og holdt en Tale til dem om Stændernes Forehavende og Kongens Løfte til Livgarden m. m., hvorefter de alle aflagde den Ed, Prindsen oplæste for dem. Tropperne svor paa fri Mark Kongen Troskab og tilkjendegav med et Jubelraab deres Tilfredshed over den foregaaede Forandring. Derpaa skyndte Prindsen sig at sætte sig i Besiddelse af Christianstad.*

Enkedronningen, som i Efteraaret 1774 havde gjort en Rejse til Berlin og nu befandt sig paa Tilbagevejen, havde i Stralsund den Glæde af Kongen selv at blive underrettet om Revolutionen. I det Brev, hvormed hun besvarede Kongens

* Den 24. August modtog Prinds Carl i egen høje Person Stadens Nøgler, som Garnisonen overrækkede ham i Fæstningens Udenværk. Han tog sit Hovedkvarteer paa Lills og indkvarterede Tropperne deels i Staden, deels i Egnen deromkring.

Skrivelse, skildrer hun selv den Maade, paa hvilken hun betragtede denne Begivenhed:

„Ja, Du er min Søn," siger hun, „og Du fortjener at være det. Gud velsigne Dig i alt hvad Du foretager Dig. Jeg glemmer, jeg tilgiver Alt. Dette Træk forsoner os for bestandig ... Ak, min elskede Gustav, glem aldrig at Du er et Menneske, misbrug ikke den Magt, som Gud har givet Dig! Giv Efterverdenen et Exempel paa en god, en stor Konge, og lad hele Verden komme til at indrømme, at Monarkiet er den bedste af alle Regeringsmaader."

Vi vende nu tilbage til Oberst Sprengtporten.

Kæmpende mod en uophørlig Modvind havde han lige fra den 23 August med sin lille Skare pløjet Havets Bølger, og kom ikke til Stockholm før den 7 September.

Paa Vejen fik han af Kongen selv Underretning om Begivenhederne den 19 August; Kongen skriver:

„Jeg har været nødt til over Hals og Hoved at begynde Revolutionen. Den fandt Sted den 19. Min Frihed og mit Liv vare i den største Fare, og to Timer senere vilde det have været for silbigt."

Ved den første Efterretning om Sprengtportens Ankomst sendte Gustav ham følgende mærkelige Linier:

„I dette Øjeblik modtager jeg Deres Brev. Det er i mit Hjertes Glæde at jeg siger Dem det. Det er Dem, næst Gud, jeg har at takke for mit Riges Frelse. Uden Dem vilde jeg aldrig have vovet at begynde dette Værk. Stig i Land ved Skibsholmen. Saasnart man seer Dem komme, skal jeg sætte mig til Hest og komme Dem imøde. Jeg vil omfavne Dem som min og Statens Befrier. Det er Gud, som har ledet alt dette, og som har ladet mig finde mere Troskab og Iver i mine Undersaatters Hjerter, end jeg vovede at haabe. Farvel! Jeg haaber snart at see Dem og sige Dem, hvormeget jeg elsker Dem."

Da Sprengtporten senere den 7 September om Eftermiddagen nærmede sig Stockholm med sin lille Skare, havde han den Glæde, tiltrods for det slette Vejr, en halv Miil fra Staden at blive modtaget af sin kongelige Velynder, der var til Hest

og kun ledsaget af nogle faa Officerer. Han blev for Fronten udnævnt til Commandeur af Sværdordenen, kort efter til Generalmajor, og efter Grev Fersen til Chef for Garden.

Efter Revolutionen var der intet mere magtpaaliggende for Kongen, end i en Hast at faa Rigsdagen endt, før de fremmede Hoffer fik Lejlighed til at lægge sig derimellem. Egenlig var der intet andet tilbage at afgjøre, end Finanssagen. Vi vide i hvilken Tilstand den befandt sig ved Revolutionens Udbrud og at man havde opsat den til der var falden Dom i den Nordencrantziske Sag. Commissionen, der var nedsat i den, blev nu opløst og Kongen besluttede at anvende al sin Indflydelse for at faa disse Anliggender hurtigt afgjorte.

Den 25. August sammenkaldte han Stænderne til et fuldtalligt Møde i Rigssalen. Efter en kort Tale lod han sine Propositioner oplæse; de gik ud paa, at Stænderne inden 14 Dage maatte være færdige med Bevillingen, med Hensyn til Statens store Trang, saavel i Henseende til den kongelige Begravelse som Kroningen m. m., at der skulde udnævnes et hemmeligt Bankudvalg, med hvilket han kunde raadslaa, for det Tilfælde, at de bevilgede Midler ikke vare tilstrækkelige, samt at der skulde tages en Beslutning i Banksagen, hvorved Pengevæsenet kunde vende tilbage til sin naturlige Orden.

Med en uventet Beredvillighed kom Stænderne Kongens Ønsker imøde. De havde Svaret paa den kongelige Proposition færdig længe før den bestemte Tid, og afleverede det den 7. September i et fuldtalligt Møde i Rigssalen. De lagde heri en Gavmildhed og en Tillid for Dagen, der ikke kunde andet end i højeste Grad smigre Monarken. De forøgede nemlig Bevillingen, overlod til Kongen i Forbindelse med Bankbefuldmægtigede at bringe Pengevæsenet i Orden, samt bemyndigede Bankudvalget til at modtage de hemmelige Propositioner.

En Statsgjæld af 60 Millioner Daler Sølvmynt og en Statsmangel af 15 Millioner gjorde naturligviis overordenlige Pengeresourcer nødvendige. Det var derfor at Kongen henvendte sig til det hemmelige Bankudvalg med Anmodning om et Creditiv paa Banken af 5 Millioner Daler Sølvmynt.

Heldigviis var Banken selv Statens største Creditor, hvorfor Udvalget kunde finde paa Udveje til at skjule Statsmangelen, uden at behøve at udsætte sig for de Farer, der vilde være opstaaet, dersom man havde givet sit Samtykke til en directe Bevilling af denne uhyre Summa, og hvorved Bankens Credit vilde være gaaet til Grunde. Man indskrænkede sig følgelig til at bevilge et mindre Creditiv, stort 1,200,000 Daler, fritog Finanserne for at betale Renter af dets Gjæld til Banken, samt ydede aarlig, til Bestridelse af Statens udenlandske Fornødenheder, 120,000 Rigsdaler Species af de i Banken hypothicerede Renter af Krongodserne. Paa denne Maade blev virkelig den vigtigste Trang tilfredsstillet, og med en fornuftig Sparsomhed vilde Finanserne have forbedret sig Aar for Aar. Men saadanne Grundsætninger fulgtes ikke paa Samfundets Tinder, hvilket vi snarlig skulle faa at see, og Aarsagerne dertil vare mange.

Den samme Dag, da Udvalget gav Kongen ovennævnte Svar paa hans hemmelige Proposition, fik ogsaa Bankens Befuldmægtigede deres af Stænderne udfærdigede Instruction. Ifølge denne bestemtes Seddelmassens Størrelse, der ikke maatte være over eller under visse angivne Summer, Bankens rede Fond skulde forøges, og Finanserne ikke oftere erholde noget Laan af Banken. Dette sidste Punkt i Instructionen var af væsenlig Betydning; det afskar paa engang Grundaarsagen til Bankens Ruin, nemlig Kronens og Bankens Forening i en fælles Pengecirculation. Vi ville længere hen faa at see, paa hvilken Maade Kongen fandt Midler til at omgaa Banken og bebyrde Landet med ny Gjæld, der tilsidst bestandig kom til at gaa ud over Riget. Men dette forhindrer ikke Principet fra at være fortræffeligt, og under visse Betingelser burde det bestandig have været strengt iagttaget.

Af den lange og mærkværdige Rigsdag var der endelig kun Opløsningsceremonien tilbage, hvilken fandt Sted den 9 September.

Vi burde maaske ende med at sige nogle Ord om den nye Regeringsform og dens Aand, — dette Palladium for den

nye svenske Frihed, der blev lovprist af næsten alle Partier og hvis Fortrin fremfor den styrtede kun bleve fornægtede af Faa, selv om de forøvrigt beklagede en Begivenhed, der berøvede dem saa smukke Attributer med Hensyn til Magtens Udøvelse.*

Det Characteristiske i den nye Statsform bestod i, at Kongemagten fik en afgjørende Overvægt paa Raadets og

---

* De ringere Stænder vare henrykte over Revolutionen og den nye Grundlov. Dette lagdes til en vis Grad for Dagen ved deres Ordføreres Ytringer til Kongen i Rigssalen den 9. September, samt af Udtrykkene i Rigsdagsbeslutningen, hvis overdrevne Hengivenhed man endog har villet finde latterlig. Det Hele var, at de med Glæde saae Adelens Magt stækket og troede derved at have faaet fuld Erstatning for hvad de selv havde mistet. Med Adelen forholdt det sig paa en anden Maade. Den var glad ved at være befriet fra de ringere Stænders Tyranni og at have vundet Beskyttelse for sine Privilegier under Kongemagtens Vinge; men Adelen kunde aldrig glemme, at den havde regeret Sverig i næsten et halvt Aarhundrede, og nu var bragt ned til en Ubetydelighed. Af Nødvendighed og Klogskab underkastede den sig Tingenes ny Orden. En Anekdote, der oplyser Tænkemaaden efter Revolutionen, er characteristisk. Rigsraad Beckfriis — en bydende og despotisk Aristokrat af den gamle Skole — traf efter Revolutionen sammen med en Rigsdagsmand Nils Svensson, en af de ringere Stænders ivrigste Adelshadere, og sagde til ham: „Nu maa I lade Eder nøje med kun at være den I er." „Jeg troer," svarede Nils Svensson paa sit Skaanske „at det maa vi begge to, Deres Excellence." — Anekdoten er optegnet af Hs. Excellence Grev L. von Engeström. Flere af de mest Oplyste blandt Adelen betragtede bestandig den nye Regeringsform som et Hastværksarbeide, der kun lidet svarede til de smukke Løfter den gav. Om Andre, saasom Rigsraad Reuterholm, General Pechlin m. fl., kunde man godt antage, at de ikke har betragtet Revolutionen for stort andet, end en Forbrydelse mod Nationens Frihed, en Kjeltringstreg af machiavellistisk Statskunst. Af de heftige Brødre von Engeström, hvoraf to senere optraadte i Historien om Catastrophen i Aaret 1792, finde vi, at den yngste, Johan, allerede i 1772 havde havt en Anelse om hvad der vilde blive en Følge af Revolutionen, skjøndt han siger, at hans Brødre lo ad ham derfor. Brev fra J. Engeström til L. von Engeström af 8 December 1788. J. Engeström siger forøvrigt om sin Broder L. von Engeström, at han i 1772 glædede sig over Revolutionen og at han vilde have taget Deel i den, dersom der blot havde tilbudt sig en Leilighed.

Stændernes Bekostning, der nu kun tilsyneladende havde nogen Indflydelse.*

Heri bestod den nye Regeringsmaades Fortjenester og Mangler.

Ved Kongemagtens Gjenoprettelse havde man gjort det vanskeligt for fremmede Magter at blande sig i Sverigs Anliggender og undergrave dets Selvstændighed. Denne Fordeel var altfor stor til at den ikke bør erkjendes med et taknemmeligt Hjerte af den silbigste Efterslægt, og deri bestod egenlig Gustav IIIs store Værk, hvilket var saa iøjnefaldende, at Prinds Henrik af Preussen kort efter troede at kunne skrive til Enkedronningen, at „Sverig med sin nuværende Regeringsmaade og ti Aars Fred vilde blive en overvejende Magt."

De Attributer, der med Rette tilhøre Kongemagten, havde den erholdt tilbage.

Man havde imidlertid begaaet den Uforsigtighed at betage Kongen Retten til at erklære Krig og slutte Fred — en Ret, der synes at være saa absolut forenet med den monarkiske Regeringsmaade, at den kun vanskeligt kan skilles derfra.

Det staaer i vor Magt at kunne oplyse, hvorfor Kongen frivillig og af egen Tilskyndelse troede at burde indrømme en saa betydelig Indskrænkning i sin Magt. Han frygtede nemlig for, at Frankrig efter Revolutionen vilde indvikle Sverig i Krig med Rusland, som dengang var i Fejde med Porten, og derfor vilde han, som han senere selv sagde, forebygge det af Kjærlighed til Freden. Derfor lod han denne Paragraph, der senere blev Aarsag til saa mange Ulykker** optage i det første Udkast til Regeringsformen.

Vi have talt om Kongemagten og have nu kun tilbage at see, hvorledes Folkets Ret blev iagttaget.

---

* Denne Mening er tidligere bleven udtalt af Geijer, som siger: „Skinnet erstatter ikke Mangelen paa Virkelighed. Og man kunde næsten sige det samme om alle de Rettigheder, som Regeringsformen endnu havde ladet Stænderne beholde.

** Kongens Ytring til Biskop Lindblom under Rigsdagen i 1789. S. S.

Raadet bibeholdtes, men kun som en Skygge af sig selv. Dets Bestemmelse, at beskytte Folket mod Kongemagtens Misbrug, var erkjendt paa Papiret, men i Virkeligheden gjort afhængig af Kongens Godtbefindende. Raadsherrerne vare nemlig blot ham ansvarlige for deres Raad, hvorimod det stod Kongen frit for at regere foruden dem, hvilket ogsaa ofte indtraf.

Det hed rigtignok, at Stænderne deelte med Kongen den lovgivende Magt samt Skattebevillingsretten; men da han efter Behag kunde lade være at sammenkalde dem, er det tydeligt, at disse Rettigheder vare meget illusoriske.

Alle de Grundlove, der vare komne efter 1680, vare udtrykkeligt afskaffede i den nye Regeringsform. Dersom man skulde drage den Slutning heraf, at de før denne Tid givne skulle betragtes som paa ny gjenoplivede, hvilket Fortsættelsen viste at være Tilfældet, da indtraadte der endnu flere Farer for den Magtudøvelse, som var levnet Stænderne. Nu skulde ogsaa Gustav Adolphs Rigsdagsanordning gjælde, ifølge hvilken Kongen havde den afgjørende Stemme, naar Stænderne ikke ved Pluralitet kunde blive enige om en Sag, og de kunde ligeledes derved indskrænkes til de Gjenstande, han behagede at forelægge dem. Hvorledes vilde det nu gaa med Lovgivnings- og Skattebevillingsretten.

Disse Rettigheder vare, som vi see, forskandsede fra flere Sider og gjorte umulige.

Hertil kommer, at Kongen, under Paaskud af at Forretningerne fordrede en hemmelig Behandling, kunde ved et saakaldet hemmeligt Udvalg med Rigets Stænders Ret afgjøre Sager, der ifølge Grundloven tilkom Stænderne. Men dette maa være tilstrækkeligt til at man omtrentlig kan lære at kjende Grundtanken i den nye Regeringsform. De følgende Begivenheder tjene til en Bekræftelse af denne vor Mening; de indeholde nemlig saavel den nye Regeringsforms Retfærdiggjørelse som dens Dom.

Efter Revolutionen samledes hele den kongelige Familie paa Ekolsund. Kongen viste sig overordenlig tilfreds og tænkte og talte ikke om andet end Revolutionen. Han var misfornøjet med Sophie Magdalene, hvis alvorlige Sind hindrede

hende i at tage en saa levende Deel i Henrykkelsen; hun blot tav, nejede og stammede. Enkedronningens Deeltagelse var vel mere iøjnefaldende, men hun bidrog heller ikke til at forøge Kongens Glæde; hun kunde ikke skjule sin Misfornøjelse over at Scepteret nu var faldet ud af hendes Hænder og kommet i en ung og hovmodig Søns. Derimod var Forholdet saa meget hjerteligere mellem Kongen og hans ældste Broder. Da de første Gang saae hinanden efter Revolutionen, kastede de sig i hele Hoffets Paasyn i hinandens Arme; Damerne fældede Taarer og Henrykkelsen var almindelig.

Imidlertid fik disse høje Personer ikke længe Lov til i Ro at nyde Sejren. Revolutionen fremkaldte Fjender, der gave Opmærksomheden en anden Retning og vilde havde nedkaldt de største Farer over Riget, dersom Kongens Klogskab og de forøvrigt heldige Conjuncturer i den ydre Politik ikke havde givet Sagerne en Vending, som udentvivl var fordeelagtigst for det almindelige Bedste.

Vi maa endnu tillade os nogle Ord til Slutning.

Gid Sverig, dersom det ved Tidernes Strenghed endnu engang skulde blive udsat for saadanne øjensynlige Farer som i 1772, bestandig maa med ligesaa megen Enighed og Kraft virke sammen til det store Maal: Ydre Selvstændighed, uden hvilken al Frihed i det Indre intet har at betyde. Vi velsigne Erindringen om Kong Gustav, som ved dette ene Træk viste, at han var en ædel, om ikke viis Monark. Men vi glemme heller ikke tredobbelt at takke det svenske Folk, som gav ham Mod og Evne til at udføre sit udødelige Værk.

Femte Kapitel.

De første Aar af Gustav den IIIs Regering.

I.

Ydre Politik.

(1772—1778.)

Forholdene i Europa ved Revolutionen i Sverig. — Catharina IIs Skridt og Forholdsregler. — Fredrik II. — Danmark. — Det Indtryk Revolutionen gjorde i Paris. — Durand sendes til Petersborg. — Gustav IIIs Forsvarsanstalter. — Plan mod Norge. — Kroningsreise gjennem Provindserne. — Det danske Hofs Declaration. — Fredelig Udsigt. — Nye Skyer paa den politiske Horisont. — Keiserindens og Kongen af Preussens Pretentioner. — Gustavs værdige Adfærd. — Nye Fredsudsigter. — Holstens Overdragelse til Danmark. — Grev Ulrik Scheffers politiske Plan. — Subsidietractat med Frankrig. — Forhold til Rusland. — Reise til Petersborg. — Gustav III i Grev Panins Sovekammer. — Fortrolige Forhandlinger mellem Kongen og Keiserinden. — Grev Ulrik Scheffer og Keiserinden. — Afreise. — Nye Planer mod Danmark. Taubes og Tolls Missioner. — Gustav IIIs uventede Optræden i Kjøbenhavn. — En Dag paa Frederiksberg. — Frimureriet. — Plommenfelt. — Forunderlig Plan mod Liffland. — Hertug Ferdinand af Brunsvig og Hertugen af Bävern i Skaane. — Stor Frimurersammenkomst paa Widtskøfle. — Tilbagereise til Stockholm. Krigsplaner.

Forholdene i Europa kunde neppe nogensinde have været gunstigere for en Revolution i Sverig, end i Aaret 1772. Rusland, Preussen og Østerrig vare netop i Begreb med at dele

det polske Rov; den førstnævnte Magt var desuden indviklet i en Krig med Tyrkerne, der rigtignok syntes at være paa Vej til at endes, men denne Formodning viste sig dog snart at være ugrundet, da Congressen i Fokzani blev brudt paa samme Tid, som Efterretningen om Revolutionen i Stockholm kom til Petersborg. Danmark, der blev regeret af et Fruentimmer og som endnu skælvede efter en Revolution, der havde styrtet Caroline Mathilde og sat Landet i et uvenligt Forhold til England, trængte til Hvile; Misfornøjelsen i Norge var stor. Frankrig og England saae med misundelige Blik paa de tvende keiserlige Hoffers Fremskridt, og, opbragte over deres uretfærdige Handlemaade i Polen, besluttede de at sætte en Dæmning mod disse Usurpationer, der truede det almindelige Ligevægtssystem med de største Farer.

Trods alle disse for den svenske Revolution saa fordeelagtige Udsigter, var en almindelig nordisk Krig dog paa Vej til at bryde frem. De Forpligtelser, Sverigs Naboer havde indgaaet, og den Ærgjerrighed, som besjælede næsten enhver af disse høje Magthavere, vare altfor paafaldende og kunde ikke andet end medføre Farer for den nye Forfatning, der ene kunde overvindes ved Standhaftighed og et heldigt Sammenstød af Omstændigheder.

Den Maade, paa hvilken Keiserinde Catharine II modtog Nyheden om Revolutionen, vidnede om det høist ubehagelige Indtryk, den havde gjort paa hende.

„Apropos, hvad siger De om Revolutionen i Sverig?" skrev hun kort efter til Voltaire. „Der seer man en Nation, som mister sin Regeringsform og sin Frihed i kortere Tid end en fjerdedeels Time. Omgivne af Tropper og Kanoner have Stænderne i 20 Minuter taget over 57 Punkter under Overvejelse og naturligviis underskrevet dem. Jeg veed ikke, om dette kan kaldes en mild Tvang; men jeg indestaaer Dem for, at Sverig er uden Frihed, at dets Konge er ligesaa despotisk som Frankrigs, og det to Maaneder efter at Monarken og Nationen gjensidigt have svoret strengt at opretholde hinandens Rettigheder."

Det laa i Sagens Natur, at Kejserinden ikke med Ligegyldighed kunde see paa en Begivenhed, der var af saa stor Betydning for den russiske Politik og det System af Udvidelse og Usurpation paa svagere Naboers Bekostning, der var bleven indført af hendes store Forgænger, Peter I; et System som hun hidtil saa troligt havde fulgt. Hun gjorde derfor strax Anstalter til at sætte sig i Forsvarsstand og forberede en Contrarevolution. Fredsunderhandlingerne med Porten bleve atter indledede, Tropper trukne sammen ved den finske Grændse, og hun gav sin Minister i Stockholm Befaling til at forhandle med det styrtede Parti om Midler til at gjenindføre den gamle Regeringsform. Hendes Brev til Gustav var koldt og uden de sædvanlige Lykønskninger; hun indskrænkede sig blot til almindelige og intetsigende Ytringer om Fredens Vibeholdelse.

Forholdet til Preussen saavelsom hvad man havde at vente derfra, var ikke stort bedre. Den store Fredrik havde med Hensyn til Sverig næsten kun et eneste Ønske, nemlig at erholde Pommern. Man kan forestille sig, hvor inderligt dette Ønske maa have været, da han kunde nedlade sig til i Forvejen at handle om Pommerns Overdragelse, mod Løfte om at understøtte Revolutionen.

„Gjør mig en Foræring med Pommern," skrev han til Kongen kort før den 19 August, „den smukkeste Juveel i Sverigs Krone, gjennem hvilken Deres Majestæt staaer i Forbindelse med Europa, som uden dette ikke vilde vide at Sverig var til, og jeg skal da berolige den Storm, der kunde rejse sig mod Deres Majestæt."

Da Efterretningen om Revolutionen indtraf kort efter, forekom den ham at være det bekvemmeste Middel til at sætte sig i Besiddelse af denne „Juveel." Han havde ved en hemmelig Artikel i sin Alliance med Rusland lovet at ville angribe Pommern, saafremt Regeringsmaaden i Sverig blev forandret. Han ventede nu blot paa et Signal fra Rusland, for at bringe sin Plan i Udførelse, og bestormede imidlertid sine Slægtninge i Sverig med de mørkeste Spaadomme om Landets Fremtid.

Fra dansk Side syntes Forholdene i det Hele taget at være noget mere beroligende. Fra Kjøbenhavn blev General

Huth sendt til Norge, for at sætte Fæstningerne i Orden, ligesom man ogsaa foretog nogle Rustninger paa Grændserne; men disse Foranstaltninger synes mere at have havt eget Forsvar til Hensigt end at skjule Angrebsplaner.

Efterretningen om den svenske Revolution blev modtaget i Versailles med den største Henrykkelse. Den gamle Konge fældede Taarer af Glæde, og gav sit første Indtryk Luft ved øjeblikkelig at udnævne Lieutenant Liewen, som havde bragt Efterretningen derom, til fransk Oberst.

For det franske Hof, som netop nu maatte see paa at Polen blev udstykket, uden at kunne komme dette ulykkelige Land til Hjælp, var det en stor Trøst, at Sverig begyndte at hæve sig, og derfor var det, saavel for Kongen som for hans Minister, Hertugen af Aiguillon, paa en Maade en Æressag at forsvare Revolutionen. Man opfordrede England til i Forening med Frankrig og dets Allierede at tale til Fordeel for Sverig ved Hofferne i Petersborg, Berlin og Kjøbenhavn, i hvilken Hensigt Durand, tidligere fransk Minister i Wien, blev sendt til det førstnævnte Sted. Hele den dannede Pariserverden tog forøvrigt Gustav III's Parti. Nye Fruentimmercorrespondenter trængte sig frem for at lykønske ham. Damerne du Deffand, de Beauvais og de Brienne m. fl. sendte ham de mest smigrende Skrivelser. Grev Creutz blev Middelpunktet for Dagens Conversationsgrupper, og den svenske Konge Dagens Afgud.

Alle disse Efterretninger indtraf i Løbet af September Maaned, medens Kongen opholdt sig paa Ekolsund; han ilede derfor atter til Stockholm, for at berede sig paa den Storm, der var i Anmarsch. Regimenterne ved Rigets østlige og vestlige Grændser fik Ordre til at holde sig parate; Fjenderne bleve beroligede, og Vennerne opfordredes til at komme Sverig til Hjælp baade med Diplomati og Vaaben. Man forsømte i Særdeleshed ikke nogetsomhelst Middel til at formilde Kejserinden. Kongen søgte paa alle mulige Maader at gjøre hende begribelig, at Revolutionen kun skulde tjene til at befæste Freden og et godt Naboyenskab, og tilføjede, at han paa sin Kroningsreise til Finland haabede meget snart at aflægge hende et Besøg i Petersborg.

Da alle Skridt og Forholdsregler hos Sverigs Naboer havde til Hensigt at indjage den svenske Monark Frygt og Uro, betalte han dem ligeledes med samme Mynt, og forøgede selv ved sin Adfærd Udsigterne til Krig.

I Begyndelsen af October vendte han tilbage til Ekolsund.

Imidlertid havde Danmark fortsat sine Rustninger og sendt Prinds Carl af Hessen til Norge. Det varede ikke længe, før Kongen blev underrettet herom, og der indsandt sig tjenstivrige Mennesker, som lod det være sig meget magtpaaliggende at overbevise ham om, at Normændene vare parate til et Indfald, skjøndt de kun belavede sig paa Forsvar.* Kongen troede, eller lod idetmindste som om han troede det.

Paa samme Tid kom der ogsaa nogle norske Bønder til Ekolsund; de fik Audience og forsikkrede Monarken, at dersom han blot viste sig paa Grændsen med nogle Tropper, vilde han faa hele Norge paa sin Side.

Udsigterne mod Øst begyndte nu ogsaa at blive noget lysere. Da Keiserinden havde betænkt sig noget, fandt hun, at det var klogest ikke at binde an med Sverig, saalænge de polske og tyrkiske Affairer endnu ikke vare blevne ordnede. Frankrigs Mellemkomst bidrog maaske ogsaa dertil, nok, hun erklærede gjennem sit Talerør, den store Fredrik, at hun ønskede at vedligeholde Freden. Kongen af Preussen gjorde ogsaa alt hvad der stod i hans Magt for at bevæge Sverig til at bøje sig for Selvherskerinden, og han tilføjede, at Sverrig nu, ved at være i god Forstaaelse med hende og bære Omsorg for den indre Regering, maatte søge at opløse Partierne og befæste Revolutionen.

Gustavs levende Indbildningskraft forøgede de Fordele, som disse Omstændigheder vilde medføre, dersom han besluttede at angribe Norge; alt dette gav ham snart Vaaben i Hænderne, og det varede ikke ret længe, før han stod færdig til med en

* De der i Særdeleshed talte til Kongen i denne Aand og tilføjede, at han blot behøvede at vise sig ved Grændsen, saa vilde Normændene falde fra, vare Landshøvdingen i Ørebro Lehn, Baron Hamilton, samt Tranefelt, Major ved Bohuslændingerne.

meget stor Armee at marschere mod Grændsen, for, som det offenlig hed, at forsvare sig, men i Virkeligheden ogsaa i en ganske anden Hensigt.

Kongens Brødre, begge Hertugerne, Grev Ulrik Scheffer, Oberst Sprengtporten og Toll befandt sig paa Ekolsund hos Kongen. Stillingen var upaatvivlelig i høj Grad kritisk, man raadslog flere Gange om hvad der skulde foretages, og bleve enige om følgende Forholdsregler. En Armee af ni Regimenter, anførte af Generalerne Spens og P. Scheffer, skulde ufortøvet bryde op og marschere mod den norske Grændse. Under Paaskud af at gjøre den efter Kroningen sædvanlige Rejse gjennem Provindserne, skulde Kongen, ledsaget af Hertugen af Østergøtland, Rigsmarschal Grev Liewen, Grev Ulrik Scheffer, Oberst Sprengtporten m. fl., gjøre en Rejse til samme Steder og afvente Udfaldet af de Danskes Bevægelser. Toll skulde imidlertid i Forvejen begive sig til Norge for at indhente Underretning, saavel om Folkets Stemning som om Beskaffenheden af Krigsudrustningerne, med Hensyn til hvilke man agtede ad ministeriel Vej at forlange en Forklaring af det danske Hof. Hertug Carl blev anmodet om under Kongens Fraværelse at overtage Commandoen i Stockholm, og Rigsraad Grev Posse blev udseet til som extraordinair Ambassadeur at rejse til Petersborg og forberede en Alliance med Frankrig og Rusland, for at opløse den truende Coalition mellem Petersborg og Berlin.

Alle disse Foranstaltninger skete ene og alene under Paaskud af Selvforsvar; men Monarken havde sine egne Hensigter dermed. Et dybt Had til det danske Kongehuus brændte i i hans Blod, og den Uret, hans Familie havde lidt i Slesvig og Holsten, var han beredt til at hevne ved et Angreb paa Norge, som han vilde lægge under den svenske Krone til Erstatning for hine Tab. I Slutningen af October vendte han tilbage til Stockholm; de vedtagne Beslutninger bleve hurtigt iværksatte, og ledsaget af de forhennævnte Personer tiltraadte han den 7 November Rejsen over Vesterås og Ørebro til Wermland.

Det var mærkeligt at see denne blødagtige Monark i den strengeste Kulde drage til Hest gjennem Landet, ene og alene

af Lyst til at ligne sine Forfædre, som ligeledes plejede at ride, naar de foretoge deres Kroningsreise?

Alt syntes at tyde paa Krig. Forurroligede ved Sverigs Rustninger begyndte Normændene nu ogsaa alvorligt at forberede sig derpaa. Overalt hvorhen Kongen kom strømmede Folket til for at see den, de kaldte deres Befrier, og dersom disse tro Undersaatters Evne havde svaret til Villien, vilde de ikke have betænkt sig paa, dersom det behøvedes, alle som en at gribe til Vaaben for denne forføreriske Konge; men man saae desværre snart hvor tydeligt Nøden og den Ulykke, saa længe at have manglet nødtørftige Næringsmidler, viste sig i deres Udseende, og man kan let forestille sig, hvor ondt det vilde gjøre Kongen at see denne Elendighed endnu mere forøget ved Krigens Rædsler.

Den 12 November ankom Kongen til Christinehavn; her modtog han det danske Hofs Svar paa den Forklaring Sverig havde forlangt. Man yttrede det mest levende Ønske om at Freden maatte vedvare, og erklærede, at Rustningerne i Norge kun vare foretagne til Selvforsvar. Tolls Rapport, som indtraf paa samme Tid, indeholdt ogsaa kun Beretninger om Normændenes Patriotisme og kraftige Forsvarsanstalter, noget som heller ikke opmuntrede til at angribe. Alle disse Omstændigheder virkede i Forening til at Freden vedvarede. Man holdt baade Formiddag og Eftermiddag Raadslagninger i Christinehavn, og Følgen heraf var, at man besluttede at lade Tropperne drage hjem og besvare det danske Hofs Forsikkringer paa en venskabelig Maade. Da Grev Scheffer i denne Anledning skrev til den svenske Minister i Kjøbenhavn, Baron Sprengtporten, vedføjede Kongen, uden Grev Scheffers Vidende, et Brev fra sig selv, hvori han paa den tydeligste Maade røber den hemmelige Hensigt med Marschen mod Grændsen, saavelsom Aarsagen til at Tropperne saa hurtigt bleve sendte hjem,

„Jeg vil," skriver Gustav, „tilføje nogle Ord til deres private Instruction, og som kunne gjøre Dem bekjendt med mine Hensigter. Jeg blev ganske overrasket og ovenikjøbet ærgerlig over det danske Hofs Opførsel mod mig under denne Conjunctur. Det gamle Nationalhad, i Forening med det som i

saa lang Tid har herstet mellem mit Huus og den danske Green, oppvaagnede atter hos mig, og efterat jeg formedelst de Danskes Rustninger havde været nødt til at samle mine Tropper, var det kun Kjærlighed til Menneskeheden og et billigt Hensyn til mit af Hunger nedbøjede Folks Elendighed, som bevægede mig til at afstaa fra pludselig at tage Hevn for Danmarks Krigsudrustninger."

Selv efterat Udsigterne vare blevne noget mere fredelige, fortsatte Kongen imidlertid sin besynderlige Vinterrejse, bestandig til Hest. Paa næsten ubanede Veje naaede man Rigets Grændse. Kongen og Hertugen maatte ofte, af Mangel paa bedre Steder, tilbringe Natten hos Bønder. Man traf paa flere saadanne, som havde talt med Carl XII, og det morede denne hans snaksomme Efterfølger næsten at overøse disse Gamle med kostbare Foræringer. Over Dalsland tog man Vejen til Vennersborg og Uddevalla, hvor General Hauch ankom med et Brev fra Kongen af Danmark og de højtideligste Venskabsforsikkringer. Tilbagerejsen skete over Gøtheborg og Ørebro til Ekolsund, hvor hele Selskabet ankom netop Juleaften.

Urolighederne paa Rigets vestlige Side vare altsaa rigtignok dæmpede, men man fik neppe Tid til at glæde sig derved, før nye Uroligheder af et endnu værre Slags truede med at udbryde fra Østen. Kejserinden modtog Efterretningen om Gustavs Marsch mod den norske Grændse med ligesaa megen Misfornøjelse som den, hvormed hun modtog Beretningen om Revolutionen, og alle de onde Lidenskaber, som besjælede hende mod Sverig, vaagnede atter i hendes rænkefulde Bryst. „Kongen af Sverig," skrev hun til Voltaire, som ønskede personlig at gjøre hende sin Opvartning, „vil blive et Middel til at forkorte Deres Rejse, dersom han, som man antager, bemægtiger sig Norge." Hun gav strax Ordre til at indkalde 20,000 Mand fra Polen og lade dem marschere mod Liffland og Finland. Man raadede hende til at bemægtige sig Finland, da dette Land, som Følge af Revolutionen, der var en Krænkelse af Freden til Nystad, allerede burde betragtes som hjemfaldet til Rusland. Man sagde, at Grev Orlov havde foreslaaet at angribe Sverig med en Armee af 40,000 Mand, og at Kejser-

inden bifaldt dette Forslag. Hun vægrede sig ved at modtage Grev Posse som overordenlig Ambassadeur. I Vinteren 1772 og 1773 var Gjæringen meget stærk i Stockholm, og den russiske Minister arbejdede ufortrødent paa at frembringe en Rebellion.

Petersborgercabinettets fornyede fiendtlige Stemning fandt et tjenstvilligt Echo i Berlin. Man begyndte atter derfra at belejre sine høje Slægtninge i Stockholm med Ulykkesspaadomme, og skjulede nu aldeles ikke sine virkelige Hensigter; i et Brev til Gustav sagde Prinds Henrik reent ud, at kun en Modification af den nye Regeringsform kunde frelse Sverig fra at blive sønderlemmet, ligesom han ogsaa talte om, hvor umuligt det vilde være for det fattige Sverig at bekæmpe den Ligue, som havde sammensvoret sig mod Revolutionen.

Men Gustav III var ikke bange. Med Værdighed og Kraft besvarede han den forræderiske Politik, som udtalte sig i disse Skrivelser fra Berlin. Han var beredt paa et uretfærdigt Angreb, men der kunde ikke være nogen Tvivl om Udfaldet, da hans Folk tilbad ham og han var saa lykkelig at have Allierede. Han kunde desuden ikke tillade nogen fremmed Magt at blande sig i hans Lands indre Anliggender og, allermindst en Magt, der havde gjort Egennytten og den Stærkeres Ret til sit Princip; det var bedre strax at vove alt imod denne Magt end at begynde med en Eftergivenhed, som, naar der var Tale om en Stat med saa vilkaarlige Retsprinciper, muligt kun vilde være en Forløber for nye Fordringer.

Frankrig, Spanien og England viste nu ogsaa hvortil deres Venskab og Indflydelse gavnede. Ved Frankrigs Intriguer blev Porten bevæget til at opløse Congressen i Bukarest, som var traadt sammen for at slutte Fred med Rusland. Ved en privat Overenskomst lovede England at holde sig neutral, dersom Rusland angreb Sverig, og Kongen af Frankrig beredede sig desuden til at sammendrage en stor Armee, der skulde være parat til at ile Sverig til Hjælp. Paa denne Maade blev Kejserinden bevæget til at tale i en mindre høj Tone og erklære sig for Freden. Hun modtog en svensk Ambassadeur i Petersborg, og skrev i Maj 1773 et meget venligt Brev til Kongen,

det første efter Revolutionen. Den til Petersborg bestemte Ambassadeur var Baron F. von Nolcken, som residerede der indtil Aaret 1788.

Saaledes var det rigtignok lykkedes for Øjeblikket at besværge Stormen i Norden, men alt vidnede om at dette ikke kunde være af lang Varighed.

Rusland indgjød Frygt, og Danmark kunde kun betragtes som dets Vasal, rede til at lyde dets Vink.

Denne Coalition mellem Sverigs to ældgamle Arvefjender kunde heller ikke andet end forekomme den ridderlige Gustav III saameget mere foragtelig og farlig, netop fordi den blev bragt i Stand ved at man overlod Danmark Rettigheden til hans og hans Families Arvelande i Holsten, noget, der var saa meget vanskeligere at finde sig i, eftersom det skete uden at man endog kun brød sig om at spørge ham tilraads.

Disse Udsigter vare ængstende, og Grev Scheffer, som bestyrede de udenlandske Anliggender og var en Fredens Minister, lagde derfor den Plan, at man ved en fortrolig Explication mellem begge Rigers beslægtede Souverainer skulde skaffe sig Sikkerhed fra Ruslands Side, og derpaa under Freden berede sig til Krig, ved at sætte Forsvarsanstalterne og i det Hele taget den indre Bestyrelse paa en vel ordnet og Agtelse indgydende Fod.

Ved den Beredvillighed, hvormed Frankrig kom Sverigs Finanser til Hjælp, blev man baade hurtigt og let istand til at beskæftige sig med Opfyldelsen af den sidste Deel af Grev Scheffers politiske Plan. Frankrig forpligtede sig nemlig til, fra den 1 Januar 1773, i tre Aar at udbetale Sverig 800,000 Livres aarlig i extraordinaire Subsidier til Ordning af Armeen og Flaaden. Denne Convention blev i 1776 fornyet paa ligesaa lang Tid og lignende Betingelser. Da de resterende Subsidier, om hvilke Gustav selv havde sluttet Overenskomst under sit Ophold i Paris 1771, vilde være tilbagebetalte ved Udgangen af Aaret 1777, samtykkede Frankrig ogsaa i for det følgende Aar at forøge Subsidierne med en Sum af 700,000 Livres.

Saaledes vare de reele Baand, hvorved Venskabet med Frankrig blev vedligeholdt og befæstet. Men mod den anden Deel af Grev Scheffers politiske Plan, nemlig at vinde Kejserindens Tillid ved en mundtlig Forklaring mellem begge Souverainerne, rejste der sig Vanskeligheder, som først senere eller rettere sagt aldrig bleve fuldkommen hævede.

Hvad man havde forudseet skete. Saalænge Rusland endnu ikke ved en Fred med Tyrkerne havde faaet Ro ude fra, og saa længe Pugatscheff endnu ikke var bleven besejret i det Indre af Landet, viste det sig temmelig venskabeligt stemt.

For at benytte denne fordeelagtige Stilling, henvendte Kongen sig i December 1773 til Grev Ostermann, som i Begyndelsen kun svarede med Høfligheder. Men i Januar 1774 gav man ham tydeligt at forstaa, at Kejserinden med Utaalmodighed ventede ham til Petersborg, og at hun vilde blive henrykt over et Besøg af ham. Baron Nolcken modtog lignende Erklæringer i Petersborg, hvor man allerede gjorde Forberedelser til at modtage Gustav. Et Corps paa 8000 Mand blev samlet paa Grændsen, for at paradere.

Da det nu var kommet saa vidt, lod Kongen i Juni samme Aar Raadet sammenkalde, for, overensstemmende med Regeringsformens Forskrift, at høre dets Mening. Han erindrede Raadsherrerne om alle de Fordele han havde opnaaet ved sin Rejse til Paris, samt om de Venskabsbaand han dengang knyttede med Ludvig XV, og Raadet erklærede enstemmigt, at han ikke uden Skade for Riget kunde undlade at rejse.

Desuagtet blev der ikke noget af Rejsen i det Aar. Hertug Carls Giftermaal, og den store Lejr, der i samme Sommer var samlet i Skaane, blev benyttet som Paaskud til at opsætte Rejsen. I et Brev til Kejserinden udbad Kongen sig imidlertid Tilladelse til i næste Foraar at maatte opfylde et Ønske, som han erklærede at have næret ligesaa længe og levende, som forgæves.* Denne Opsættelse blev imidlertid

* Den egenlige Aarsag til Rejsens Opsættelse hidrørte mulig, efter Hamiltons Mening, fra Indvirkningen af det franske Hof, som synes at have været meget imod en Tilnærmelse mellem de to nordiske Magter.

optaget meget ilde af Kejserinden, hvis Mistanke begyndte at vaagne.

Det følgende Aar foretog Kejserinden sin bekjendte Rejse til Moskau. Hun forsømte ikke i Forvejen at underrette Kongen derom, da den forhindrede deres Sammenkomst, men hun yttrede tillige, at hun ønskede en anden Gang, naar det behagede ham, at have den store Glæde at see og modtage sin elskede Slægtning i Petersborg.

Da Kongen kort Tid efter, i Foraaret 1775, foretog sin Kroningsrejse i Finland, sendte han sin Staldmester, Grev Lewenhaupt, til Kejserinden med et Brev, hvori han yttrede den dybeste Bekymring over ikke, som han havde haabet, at faa hende at see denne Gang. Han havde den Glæde, til Svar herpaa, at erholde et særdeles høfligt Brev, som blev overbragt af Kejserindens Kammerherre, Grev Schuwalow.

Det viste sig imidlertid snart, hvor upaalideligt Forholdet til den mægtige Nabo i Virkeligheden var. Rusland havde neppe faaet Fred, og Bølgerne efter den Pugatscheffske Storm havde neppe lagt sig i det Indre, før dets Opførsel mod Sverig begyndte at blive meget tvetydig. I Vinteren 1775 og 1776 indløb der Efterretning om at alvorlige Rustninger fandt Sted i Cronstadt. Kongen blev urolig og fordrede en Forklaring, men erholdt ikke andet end i høj Grad utilfredsstillende Svar. Han troede sig derfor overbeviist om, at Kejserinden havde i Sinde at angribe ham, og forberedte sig paa en snart udbrydende Krig.

Aarsagen maa nu have været hvilkensomhelst, nok, allerede i Begyndelsen af det følgende Aar fandt et noget bedre Forhold Sted mellem de to Souverainer. Kejserinden var, efter Kongens Ønske, saa naadig at beklæde sin første Favorit, Fyrst Potemkin, med Seraphimerordenens Insignier, i hvilken Anledning Kongen havde den Glæde at modtage et meget smigrende Brev fra hende.

Mod Slutningen af Aaret 1776 indtraf der atter Omstændigheder i det store russiske Rige, der syntes at maatte gjøre Eneherskerinden noget mere tilbøjelig til at holde Venskab med Sverig. Paa den Tid begyndte nemlig de bekjendte

Uroligheder i Krim; Kejserinden sendte Tropper dertil, man vidste ikke hvilken Retning Sagerne der kunde tage, og havde muligt, før man ventede det, igjen en af disse langvarige og sørgelige Krige paa Halsen, der havde kostet Rusland saa meget Blod og saa mange Penge. Tyrkerne vare misfornøjede med den sidste Fred, og der indtraf Begivenheder, der, som det syntes, ikke utydeligt vidnede om, at de ikke vilde lade sig nøje med de Betingelser, paa hvilke denne Fred var bleven sluttet.

Gustav III fandt at disse Forhold vare altfor gunstige til at han ikke skulde vende tilbage til den tidligere Idee, at en Rejse til Rusland vilde være det bedste Middel til at forsøge at vinde Kejserinden og udslette de ubehagelige Indtryk, som Revolutionen havde bibragt hendes Hjerte. Grev Scheffer saavelsom flere Andre af dem, der paa den Tid omgave Kongen og udmærkede sig som Venner af Freden, opmuntrede ham dertil, og paa en Rejse til Ulrikkedal, i Begyndelsen af April Maaned 1777, fattede han rask sin Beslutning. Han skyndte sig at befale Oberstlieutenant H. von Trolle at holde Fartøjer i Beredskab og selv at følge med paa Rejsen, og den svenske Minister i Petersborg, Friherre von Nolcken, fik det Hverv at udforske, hvorvidt den bestemte Tid var belejlig for Kejserinden, samt at forberede Alle paa det strengeste Incognito; ved Grev Creutz gav man den franske Minister Underretning om Rejsen; anseelige Summer bleve bestemte til Presenter, som Grev Creutz skulde anskaffe, og for om muligt at overgaa Kejserinden, besluttede man, at hun selv skulde have den store saakaldte Rigsrubin, som var af en næsten ubetalelig Værdi. Rigsraaderne Scheffer og Posse fik Ordre til at ledsage Kongen paa Rejsen.

Saasnart man ved en Skrivelse fra Petersborg var bleven forsikkret om den overordenlige Glæde, som Kejserinden, efter hendes eget Sigende, ventede af sin Slægtnings Besøg, og Raadet, som atter blev adspurgt, havde givet sit Bifald dertil, tiltraadte man den 7 Juli Rejsen, i Overværelse af hele Hoffet og en uhyre Menneskemasse. Under Rejsen antog Kongen Navn af Greve af Gottland.

Tidlig om Morgenen den 16 fik de Rejsende Kronstadt og Oranienbaum i Sigte. En russisk Officeer kom dem imøde

med et Brev fra Kejserinden til Kongen. Man steg i Land ved Oranienbaum og kjørte i det herligste Sommervejr til Petersborg, hvor Kongen stod af og tog Logis hos den svenske Minister Baron Nolcken.

I dennes Selskab begav han sig strax til Grev Panin, hvem han kom til at overraske i et komisk Øjeblik. Efter at de vare gaaede gjennem flere Værelser, hvor de russiske Officerer med Forundring saae Kongens blaa Uniform a la Carl XII og det hvide Lommetørklæde om den venstre Arm, kom de ind i Panins Cabinet, netop da han var i Begreb med at klæde sig paa og iføre sig sine Underklæder. Da Gustav traadte frem og Nolcken præsenterede Greven af Gottland, kom Panin i den største Forlegenhed. Han vilde tage sin Nathue af, men kunde ikke give Slip paa sine Beenklæder, som han holdt op med den ene Haand, medens han gjorde Kongen sin Compliment med den anden, idet han sagde til Nolcken: „Ak, kjære Baron, hvilket Puds de der har spillet mig.“ Nolcken svarede: „Jeg undrer mig ikke over Deres Excellences Forbavselse, men der gives Fremmede, som man ikke vover at nægte Noget.“ Gustav, som syntes at være fuldkommen ugenert, sagde smilende, at han var meget utaalmodig efter at see Kejserinden og at han kunde betragte hende som en gammel Bekjendt, som han havde den Fornøjelse at kjende for 20 Aar siden, skjøndt han rigtignok var bleven meget forandret efter den Tid. Den stakkels Russer undskyldte sig saa godt han kunde, og Baron Nolcken mindede om, at Greven af Falkenstein var bleven meget værre modtagen af Grev Maurepas, som havde ladet ham vente i Forgemakket.*

Samme Dag spiste Kongen til Middag hos sin Minister, i Selskab med flere af Rigets fornemste Herrer, saasom Greverne Panin og Ostermann, Feltmarschal Romanzow, Fyrst Potemkin, med flere.

---

* Denne Anekdote er fortalt af Gustav selv i hans Dagbog over Rejsen til Petersborg. Greven af Falkenstein var det Navn, under hvilket Kejser Joseph II kort Tid i Forvejen var optraadt i Paris.

Strax efter Maaltidet begav han sig, ledsaget af Baron Nolcken, til Czarskoiselo, hvor Hoffet dengang opholdt sig. Han stod af hos Grev Ostermann, som tilligemed Baron Nolcken ledsagede ham til Keiserindens Cabinet, hvor han gik ind og fandt Keiserinden alene i Værelset. Disse to berømte Personer hilsede hinanden som Nærbeslægtede og viste sig gjensidigt overordenlig glade ved at træffe sammen. Efter et Kvarteers Samtale lod Keiserinden Storfyrsten og Storfyrstinden komme ind og forestillede dem for Kongen. Derefter bad hun ham følge med til Theatret, hvor han tog Plads ved hendes Side. Efter Aftensmaaltidet vendte han tilbage til Staden med Hovedet fuldt af Drømme og Reflexioner over alt hvad han havde hørt og seet denne Dag.

Den følgende Dag blev han tilligemed hele hans Suite indbudt til at dinere hos Keiserinden paa Lystslottet Tshesme. Han forestillede selv sine Ledsagere for sin høje Slægtning.

Dog, vi ville ikke trætte Læserne med at opregne alle de Leiligheder, ved hvilke de høje Personer saae hinanden. I den korte Tid, de tilbragte sammen, skete det ofte, saavel paa Lystslottene som i Staden.

Under Gustavs hele Ophold i Petersborg herskede der en stor Ugenerthed og megen Munterhed i de to kronede Hoveders Selskabskreds. Catharina overøste næsten Gustav med de kostbareste Foræringer, blandt Andet fik han en Stok til en Værdi af 60,000 Rubler, og Kongen bestræbte sig ligeledes for ikke at staa tilbage med Hensyn til Foræringernes Kostbarhed og Elegance. Den Maade hvorpaa Keiserinden behandlede sin høje Slægtning udmærkede sig forøvrigt lige saa meget ved Fiinhed som ved Belevenhed. Hun søgte paa enhver Maade at more og behage ham, og skjøndt hun ellers plejede at trække sig meget tidligt tilbage om Aftenen, tog hun dog nu til langt ud paa Natten Deel i de muntre Soupeer, som fandt Sted i Pavillonerne i Parkerne ved Oranienbaum og Peterhof. Gustav blev blændet af den næsten asiatiske Pragt, som herskede ved dette Hof, og om Keiserinden selv sagde han: „Man kan ikke gjøre sig nogen Idee om Catharina, naar man ikke har seet hende."

Men det er ikke saa vigtigt at kjende alle disse ydre Omstændigheder ved Greven af Gottlands Ophold ved Newas Bredder, som at kjende det Forhold, der fandt Sted mellem disse høje Personer, ikke alene som Slægtninge, men endnu mere som Repræsentanter for to Riger, der fra gammel Tid vare hinandens Fjender.

Den egenlige Hensigt med Gustavs Rejse til Petersborg var, ved sin personlige Nærværelse og Elskværdighed om muligt at udslette det ubehagelige Indtryk, Revolutionen havde frembragt hos Kejserinden. Grev Scheffer havde haabet meget af denne Sammenkomst, men det viste sig snart, at han havde forregnet sig i en temmelig høj Grad. Grunden hertil laa de fyrstelige Personers Characteer. Begge vare for stolte og hovmodige til at der kunde opstaa nogen egenlig Fortrolighed mellem dem. Begge besad den Forfængelighed at ville spille den første Rolle i Norden, Kejserinden ved Hjælp af sin Kløgt og sit uhyre Rige, Kongen af Sverig ved Wasanavnets og dets Besiddelsers Glands, som han troede sig kaldet til at gjenoprette. Deres Samtaler vidnede ikke om den Fortrolighed, som man kunde vente at finde mellem saa nærbeslægtede Personer; de drejede sig som oftest om almindelige Reflexioner over Tidens Retning, Philosophien, Sædernes Fordærvelse og lignende Gjenstande, om hvilke man talte ved de europæiske Hoffer paa den Tid, da Reformaanden havde taget sin Tilflugt til Tronerne, og de kronede Hoveder betragtede det som en Ære at være Elever af Voltaire og Philosophien.

Kejserinden havde gjort Forsøg paa at indføre en ny Klædedragt i sit Rige; Prindserne Orlow og Potemkin havde baaret denne Dragt, men dette Forsøg paa at indføre Reformer paa Nationalskikkenes hellige Gebeet havde kun det Udfald, at disse højtstaaende Personer bleve udleete; den nye Klædebragt maatte derfor lægges tilside, og efter den Tid opgav man aldeles Tanken derom.

Da Samtalen engang faldt paa denne Gjenstand, yttrede Kejserinden den Overbeviisning, at det vilde være umuligt at reformere et Folks Sæder og Skikke med ligesaa meget Held som dets Love; hun mindede om Peter den Store, som i saa

lang Tid forgæves havde bestræbt sig for at faa sine Russer til at barbere sig.

Men Gustav, som var ung og fuld af Tillid til sine egne Evner, antog at intet var umuligt for en Fyrste, som besad Talent og var elsket af sit Folk. Han paatog sig det Umulige, nemlig inden ret længe at give Svenskerne en ny Nationaldragt.

Dette Træk af Egenkjærlighed og Indbildskhed indgjød ikke Catharina nogen høj Tanke om Gustav. Hun begyndte at studere hans svage Sider og anede hvorledes han vilde ende.

Under alt dette kom han imidlertid ikke nærmere til det Maal, for hvis Skyld han egenlig havde foretaget Rejsen.

Han var for stolt til at tilbetle sig Venskab og Fred af et Fruentimmer; den Maade, hvorpaa han talte med hende og sagde sin Mening med Hensyn til Politiken, vidnede mere om en Fyrste, som vilde være frygtet, end om en, som frygtede. Han aflagde de stærkeste Forsikkringer om sine fredelige Tilbøjeligheder og om Sverigs Trang til Hvile efter et Aarhundredes Anarchi; han viste, hvor lidet sandsynlig Udbruddet af en Krig i Europa var nu, da de fleste af Regenterne elskede Freden; der var, tilføjede han, kun een Fyrste, hvis Ærgjerrighed aldrig vilde tilstede nogen Ro; en Fyrste, som bestandig drømte om at forøge sine Besiddelser paa sine Naboers Bekostning; Meckleuborg, Pommern, Danzig og Kurland spøgede i hans Hoved.

„Det er," udbrød Gustav endelig, „et værdigt Hverv for Dem at være Fredsstifterinden i Europa, og jeg vil prise mig lykkelig ved, som Deres Beundrer, Ven og Slægtning, at bidrage til et for Menneskeheden saa velgjørende Maal."

Man vil let kunne indsee, hvad denne Phrase sigtede til. At adskille Preussen fra Rusland og forberede en Alliance med dette sidste Rige, der stillede Danmarks Fald i Perspectiv, dette var, som man har Grund til at antage, det Maal, som for Øjeblikket maatte ligge Sverigs ærgjerrige Konge mest paa Hjertet, men Klogskaben forbød ham paa en tydeligere Maade at give Kejserinden et Vink om hvad han sigtede til. Hun gjennemskuede imidlertid Theaterkongen og kunde umulig fæste

Lid til disse højtlydende Fredsforsikkringer. Det eneste hun tillod sig at ytre, var: „Jeg elsker Freden, jeg vil ikke begynde Krig; men bliver jeg angrebet, skal jeg nok forsvare mig."

Paa denne Maade vare flere Uger henrundne, uden at man var kommet det store Maal for Rejsen et Haarsbred nærmere; det Modsatte var snarere Tilfældet. Grev Scheffer, som med Bekymring mærkede dette, besluttede selv at tale med Kejserinden, og henvendte sig til Grev Panin, for at erholde en privat Samtale med hende. Grev Panin, som havde været russisk Minister i Stockholm og nærede megen Velvillie for Sverig, trøstede Scheffer, og forsikkrede, at naar Rusland blot saae, at Gustav efter sit Løfte regerede gjennem Stænderne, vilde det forpligte sig til ikke at antaste den nye Regeringsform, hvorledes Stændernes Indflydelse end blev.

Grev Scheffer fik snart Lejlighed til at tale med Kejserinden. Da hun i en Cirkel ved Hoffet som sædvanlig morede sig med at spille Kort, lod hun Greven indbyde til et Parti Piket, og nu lykkedes det ham ved sit ligefremme og noget gammeldags, men særdeles forbindtlige Væsen at behage hende og aldeles vinde hendes Tillid. Scheffer havde tilfældigviis meget Held og gjorde Læscaput den ene Gang efter den anden. Med en hjertelig Latter raabte Kejserinden endelig: „Men Grev Scheffer, vous n'êtes pas de bonne guerre! De sagde, at De var en Fusker i Piket, og De vinder alle mine Penge fra mig." „Ak Madame," svarede Scheffer, „en blind Høne kan ogsaa finde et Korn." Leende endnu mere gjentog Eneherskerinden: „Ha, ha, Høne, blind Høne ..... nuvel, da jeg ogsaa er en blind Høne, og mange Gange meget blind, saa lad os forene vore Øjne! Grev Panin har desuden sagt, at De har Noget at sige mig."

Derpaa lagde Kejserinden Kortene paa Bordet og viste sig fuldkommen beredvillig til at høre paa alt hvad denne redelige Minister havde at sige. Fra dette Øjeblik vandt han hendes Yndest i en saadan Grad, at han hver Aften maatte holde Hendes Majestæt med Selskab, hvorved han fik Lejlighed til med bestandig større Fortrolighed at sige hende sin Mening. Han forklarede hende oprigtigt, hvormeget Sverig trængte til

Fred, og meddeelte hende, at Kongen, som hendes Slægtning, nærede Haab om, at hun vilde vise ham Velvillie nok til ikke at forstyrre ham i Omsorgen for hans Folks Lykke. Keiserinden svarede med ligesaa megen Oprigtighed, at saalænge Kongen lod hende være i Fred, og Scheffer, som Cancellipræsident, var hende Borgen derfor, skulde Sverig ikke have Noget at frygte; hendes Planer vare rettede mod andre Punkter, og hun haabede, at hendes Nabo ikke vilde blande sig deri, v. s. v. Scheffer antog følgelig, at han havde havt Held med sig, og skyndte sig at underrette Gustav derom.

Den sidste Aften tilbragte Gustav paa Peterhof. Under Soupeen gik Keiserinden og han alene omkring Bordet, hvorved alle de Andre spiste; de talte ugenert sammen og der herskede en munter Stemning i den lille Kreds. Men Kongen havde nu ikke længere nogen Ro; før man var staaet op fra Bordet, var han forsvundet med sit Følge og havde begivet sig til Oranienbaum, hvor han strax gik ombord paa sin Jagt og styrede mod Kronstadt.*

Han var meget tilfreds med Resultatet af sin Reise, hvilket man seer af følgende Brev til Grev Creutz, som han skrev kort efter Hjemkomsten. „Min Reise er lykkedes over Forventning," siger Kongen, „og jeg høster allerede Frugterne deraf. Det gamle Hueparti er knust, og med Aristokraternes Cabaler er det forbi nu, da de have tabt Haabet om at kunne forurolige min Regering ved at opflamme Keiserindens Had. Fordommen er bleven afløst af Venskab, og Simolin** har erholdt den bestemteste Ordre til at forandre sin Opførsel."

Keiserindens Sindsstemning var derimod langt fra saa venskabelig som Kongens, og kort Tid efter hans Afreise lod hun endog falde Yttringer, som vidnede om en høi Grad af Mistillid. Hun antog, at Grev Scheffer var den eneste Borgen for at Roligheden vilde blive bibeholdt fra Sverigs Side, og Grev Scheffer troede derimod, at han blot kunde stole paa Keiserinden og den Indflydelse, han haabede at have hos

---

* Den 16. Juli.

** Russisk Minister i Stockholm.

Kongen. Men han var overbeviist om, at Ruslands hele Harme paany vilde vaagne, dersom Kongen ikke opfyldte idetmindste det Løfte, man havde givet om at vedligeholde den strengeste Neutralitet med Hensyn til de ydre Anliggender. Denne udmærkede og forsigtige Ministers ivrigste Bestræbelser gik derfor fra nu af i Særdeleshed ud paa at forebygge dette.

Den Sikkerhed, Gustav III troede at have vundet ved sin Rejse til Petersborg, i Forening med den krigerske Stemning, som kort Tid efter fandt Sted i Europa, var altfor tillokkende for hans levende Indbildningskraft, til at han ikke skulde tænke paa i en eller anden Henseende at benytte sig deraf. Frankrig havde ved Rochambeau givet de oprørske Amerikanere en virksom Haandsrækning mod England; Preussen stod hvilket Øjeblik det skulde være slagfærdig mod Østerrig, hvis unge Kejser stræbte efter at erholde Bayern, og Krigen mellem Rusland og Porten, der nu syntes at være uundgaaelig, lod til at være saa nær ved at bryde ud, at man hver Postdag ventede at erholde Efterretning derom.

Denne Gang havde Kongen fæstet sit Blik paa Danmark. Under den regerende Konges Svaghedstilstand blev dette Rige bestyret af en Kvinde, den stolte og ærgjerrige Juliane Marie.

Den præsumtive Tronarving, Kronprinds Frederik, som var svag og sygelig, syntes ikke at give Haab om nogen lang Levetid.

Efter ham var Arveprinds Frederik, Juliane Maries Søn, nærmest berettiget til Arvefølgen i det danske Monarki; men han syntes heller ikke at vække store Forhaabninger hos dem, der ønskede Dynastiet forplantet i den mandlige Linie af det oldenborgske Huus. Prindsen var nemlig svag og sygelig; og efter et fireaarigt Ægteskab var han endnu barnløs, da han havde været saa ulykkelig at miste sine Børn strax efterat de vare komne til Verden.

Efter disse Mænd var Kronprindsens Søster, den skjønne Lovise Augusta, den nærmeste Arving til det danske Rige.

Hun var en Datter af Christian den VII. og den ulykkelige Dronning Caroline Mathilde, men en vis Mistanke var

forbunden med hendes Fødsel, og man troede endog at vide, at den sejrende Juliane Marie og hendes Parti havde ved Revolutionen tvunget hendes Fader til at underskrive et Testamente, hvori han frakjendte hende fyrstelig Rang og Rettighed.

Vi tro os ikke istand til med Bestemthed at kunne forklare, paa hvilken Maade Gustav nu antog at kunne drage Fordeel af alle disse Udsigter og Forhold; men det er en afgjort Sag, at han havde en eller anden Plan i Hovedet, ved hvilken han haabede paa en behændig Maade at kunne tilvende sin Æt det danske Monarki. Hans Gemalinde, Sophie Magdalene, var Christian VII Søster, og efter Prindsesse Lovise Augusta var hun den nærmeste Arving til Danmark. Kongen har maaske havt flere Planer, enten han nu ved et Ægteskab mellem Lovise Augusta og den Kronprinds, der, som han haabede, snart vilde komme til Verden, eller ved at han søgte at bringe den Act frem for Lyset, der skulde bevise den Førstes Illegitimitet, havde til Hensigt at paaskynde en Begivenhed, af hvilken han ganske sikkert ventede sig de største Fordele for hele det skandinaviske Norden. I ethvert Tilfælde syntes han at være betænkt paa hos det danske Hof at udvirke sig et Actstykke, hvorved hans Æts Arveret til Danmark formelig blev anerkjendt i Overensstemmelse med den danske Kongelov.

Kongen meddeelte sine Planer til Munck, Taube og Toll, hvilke paa den Tid stode ham nærmest. Han antog formodenlig, at hans personlige Nærværelse var nødvendig ved Gjennemførelsen af disse delicate Anliggender, og besluttede derfor, under et eller andet Paaskud, at rejse fra Stockholm til Skaane, for i dybeste Incognito at aflægge et Besøg i Kjøbenhavn. I et Ærinde, som syntes at have staaet i temmelig nær Forbindelse med de danske Planer, sendte han Baron Taube til Schlesien, hvor hans Morbroder, Kongen af Preussen, dengang opholdt sig. Paa samme Tid rejste Toll, under Foregivende af at see den store Lejr, som i dette Aar blev holdt i Kjøbenhavn, men i Virkeligheden for at forberede den svenske Minister Baron Sprengtporten paa Kongens Rejse og det der stod i Forbindelse dermed.

Toll blev særdeles godt modtaget i Kjøbenhavn; man erklærede paa Kongen af Danmarks Vegne, at man gjerne vilde betragte hans Besøg som et nyt Beviis paa Venskab og Tillid mellem begge Hofferne, og at man inderligt ønskede, at dette gode Forhold bestandig maatte vedvare.

Da Toll underrettede Sprengtporten om Kongens Planer, viste han sig i høieste Grad overrasket og forbavset. Toll skriver i denne Anledning til Kongen: „Angaaende den Gjenstand, som Deres kongelige Majestæt naadigst havde befalet mig at give bemeldte General* nøjagtig Underretning om, dog med Fortielse af hvad der staaer i Forbindelse med Baron T.s** Reise, havde han tidligere en mørk og utydelig Idee, eller snarere Skyggen af en Idee, og det eneste Kjendskab, han har dertil, hidrører maaske fra den herværende preussiske Minister; jeg kan ikke tilstrækkeligt skildre hans Forundring, Overraskelse og Bekymring, men alle disse Yttringer og Reflexioner vidnede om et oprigtigt undersaatligt Hjerte, der aldeles tilhører Deres kongelige Majestæt.

Den 15de Juni forlod Gustav III Stockholm, ledsaget af Munck, og ankom den 20de til Christianstad. Her mødte Baron Sprengtporten ham med et Brev fra Toll, hvoraf vi laane følgende mærkelige Sted: „Deres kongelige Majestæts naadige Brev til General Sprengtporten har han viist mig, ligesom han ogsaa har meddeelt mig sin Mening angaaende alle de Omstændigheder, der kunde angaa denne Reise, som den Høieste gjøre lykkelig og behagelig for Deres kongelige Majestæt. Det er muligt at dette Skridt vil kunne aabne en Vei, som ellers skulde banes med Sværdet, og at en saa mærkelig Tillid til et særegent Folkeslag (vil) gjøre Deres kongelige Majestæt til Herre over deres Hjerter, samt at dette viser sig i og ved en eller anden mere synlig Erobring; dersom man ellers kan kalde Noget saaledes, der falder i Hænderne ligesom af sig selv."

---

* Sprengtporten.

** Taubes.

Den 21 forlod Kongen Christianstad og begav sig midt om Natten fra Helsingborg over Helsingør til Kjøbenhavn. Den 22de viste han sig ved den store Lejr, omgiven af Sprengtporten, Toll, Munck, m. fl., alle til Hest og i den nye Nationaldragt. Samtidige Vidner berette, at han gjorde det fordeelagtigste Indtryk paa hele det danske Publicum; de kunde ikke noksom rose hans Udseende, den skjønne Dragt og den elegante Maade, hvorpaa han styrede sin Hest, men fremfor Alt den indtagende Ynde, hvormed han hilsede Enhver.

Først den følgende Dag, den 23de, besøgte han den kongelige Familie paa Frederiksberg. Han viste den gamle Enkedronning den højeste Agtelse og Ærbødighed og takkede hende for det Venskab, hun havde vist ham, da han engang tidligere, som Kronprinds, havde opholdt sig paa dette Slot. Den unge Prindsesse Lovise Augusta var ikke nærværende, men ifølge Gustavs indstændige Anmodning blev hun hentet fra Kjøbenhavn, og Gustav viste dette Barn en iøjnefaldende og overordenlig Opmærksomhed. Munck ledsagede Kongen overalt og Gustav forsømte ikke nogen Lejlighed til at vise sig naadig mod denne Yndling, paa hvem, af velbekjendte Grunde, Alles Blik vare fæstede; Munck var tillige, tilfældigt eller efter Beregning, det ville vi lade staa ved sit Værd, faldet paa den Idee at klæde sig ligesom Kongen, og det i den Grad, at det faldt vanskeligt at skjelne dem fra hinanden. Kongen viste forunderligt nok en øjensynlig Ringeagt for to af de paa den Tid betydeligste Mænd ved Hoffet, nemlig Overstatssecretair Guldberg og General Eichsted. Dette forundrede Alle, og det saa meget mere, da hans Væsen forøvrigt udmærkede sig ved den overordenlige Fiinhed, Høflighed og Belevenhed, der vare ham egne, men denne Omstændighed kan maaske forklares ved det uventede Udfald af visse Forhandlinger, der muligen tidligere havde fundet Sted. Den svagsindede gamle Konge af Danmark, som netop paa den Tid havde et af de lyse Øjeblik, der undertiden overraskede ham, gav hele det fornemme Selskab en Deel at lee ad; han anstillede sig som om han ikke kjendte sin høje Gjæst og gjorde ham saa mange lystige Spørgsmaal om hans Dragt, at enhver anden end Gustav vilde være

bleven sat i Forlegenhed derved. Efter Middagsmaaltidet rejste Gustav silbig om Aftenen tilbage til Helsingør, og efter en Dags Hvile ankom han den 25de til Maltesholm.

Disse Speculationer angaaende Danmark, som synes at have været det egenlige og hemmelige Øjemed med Kongens Rejse til Kjøbenhavn, vare altsaa efter al Sandsynlighed slaaede fejl; men de udgjorde ikke den eneste Hensigt med Rejsen. Vi see os nødsagede til at kaste et Blik tilbage.

Det var i Slutningen af dette mærkværdige Aarhundrede og netop i det Decennium, hvormed vi nu beskæftige os, at et højst mærkeligt Phænomen viste sig i den europæiske Selskabsverden, antydende og forberedende den ikke ret længe efter udbrydende Revolution; vi mene Sværmeriet for hemmelige Selskaber.

I de første Aar mellem 1770 og 1780 begyndte alle Frimurerloger i Europa, især i Frankrig, at arbejde med nyt og forøget Liv. Hertugen af Chartres, senere bekjendt under Navn af Philip Egalité, blev i Aaret 1772 Stormester for det franske Frimureri, som nu blev constitueret paa en ganske og aldeles demokratisk Fod, og antog Navnet den store Orient. Denne forøgede Virksomhed udbredte sig snart til det svenske Frimureri. I det følgende Aar blev Hertug Carl Stormester for den saakaldte store svenske Landloge og arbejdede i alle disse Aar med en overordenlig Iver i Frimureriet. Kongen selv begyndte snart ligeledes at føle Interesse for de samme Anliggender, skjøndt han, som en fiin Politiker og et udelukkende Forstandsmenneske, synes, idetmindste i Begyndelsen, mindre at være bleven fængslet af det vidunderlige deri, medens han derimod søgte at benytte sig deraf i politiske Øjemed.

I 1776 ankom der til Stockholm en ung Mand, som, efter i flere Aar at have gjennemrejst Europa i alle Retninger og bortødslet sin Formue ved at tilegne sig Frimurerkundskaber, snart optraadte som et Orakel i det derværende mystiske Selskab og som et saadant forstod at vinde saavel Kongens som Hertug Carls Hengivenhed. Denne unge Mand hed Plomgren, var en Søn af den under Frihedstiden bekjendte Commerceraad af samme Navn, blev senere adlet under Navn af

Plommenfelt, og steg snart saaledes i Yndest og Anseelse, at han allerede Aaret efter sin Hjemkomst blev befordret til tjenstgjørende Ceremonimester ved Hoffet. Vi ere i det Hele taget ikke utilbøjelige til at yde hans Kundskaber og Talenter al den Agtelse, de synes at kunne fortjene; men de Underværker og Kunster, hvorved han en Tidlang forstod at fængsle det højt fornemme og berømte Ordensselskab i Stockholm, vare idetmindste i den Grad barnagtige og taabelige, at vi neppe vove at tale derom, af Frygt for at man ikke vil tro os. Han foregav at have erholdt sine Kundskaber af den saakaldte Prætendent i Florents, den sidste af de fra England fordrevne Stuarter, der, under den ham af Paven forlehnede Titel af Hertug af Albanien, i en høj Alder og under temmelig smaa Kaar levede der af det Naadsensbrød, han sparsomt nok erholdt fra Hoffet i Versailles. Plommenfelt sagde, at Prætendenten kjendte alle Hemmelighederne ved Frimureriet, og at det egenlig var ham, som stod i Spidsen for Ordensvæsenet i hele Verden. Plommenfelt foreslog Hertug Carl at blive Hærmester over den i det store Frimurer Hierarchi saakaldte niende Provinds, hvilken Plads dengang var ledig, medens Gustav selv skulde, som Frimureriets højeste Chef, indtage Prætendentens Plads, da denne efter Naturens Orden ikke kunde leve ret længe.

I den urolige, bestandig af Anelser opfyldte og plagede Konges Sind gav dette Forslag af Plommenfelt Anledning til de besynderligste Forhaabninger og Planer.

Han havde, som vi snart ville faa at see, paa den Tid og efter i saa mange Aar at have ventet forgæves, nu endelig sikkert Haab om ved en Tronfølgers Fødsel at see en Green af sin egen Æt befæstet paa den svenske Trone. Hvor megen Anledning dette end, og med god Grund, gav ham til Glæde, fandtes der dog Øjne, der, som han antog, langtfra ikke vilde betragte en saadan Begivenhed med lige saa megen Tilfredshed. Nogle Aar tidligere havde Hertug Carl formælet sig og dette var især skeet efter Gustavs Tilskyndelse og fordi denne anførte en Grund, som ikke var let at modstaa. Kongen havde nemlig forestillet ham, hvor farligt det vilde være for Riget, dersom det forblev uden Tronarvinger. Han havde gjort ham

opmærksom paa det usandsynlige, ja saa at sige umulige i at han, Kongen, efter saa mange Aars ufrugtbart Ægteskab, selv kunde gjøre sig noget Haab i denne Henseende; og i saa Tilfælde var ingen nærmere til Tronfølgen end Hertugen, som netop derfor, ved at danne nye Grene paa det fælles Stamtræ, burde gjøre sig fremfor Andre værdig til denne Lykke. Paa denne Maade var Hertugen saa at sige bleven lokket til at formæle sig; han glemte ikke de Forhaabninger, hvormed man var saa gavmild i Anledning af det Offer, han troede at have bragt. Dette laa Kongen paa Hjertet og opfyldte hans let bevægelige Sjæl med tusinde ubehagelige Følelser. Han tænkte paa at skaffe sin Broder Erstatning for det, der nu, sandsynlig for bestandig, vilde slippe ham af Hænderne, og ønskede at see ham beskæftiget. Plommenfelts Forslag kom derfor overordenlig godt tilpas, og hjalp Kongen ud af hans Forlegenhed. Vi ville nu faa at see hvilke Beregninger han skyndte sig at gjøre.

Det af Rusland undertrykte Liffland vilde vistnok gjerne tilhøre Sverig igjen. Dets Adel var beslægtet med den svenske Adel og havde fælles Erindringer og Historie med Sverig. Saavel Catharina som Frederik II vare gamle, de kunde maaske ikke leve længe, og i saa Tilfælde kunde der indtræffe Omstændigheder, som gjorde det muligt for Sverig at tilbagevinde denne gamle Besiddelse. Man manglede blot et Paaskud, hvoraf man kunde benytte sig under slige heldige Omstændigheder, og det var til et saadant Paaskud at Plommenfelts Forslag gav Kongen Traaden. Liffland havde fra gammel Tid tilhørt den tydske Orden. Kunde man nu ikke af denne Ordens Archiv fremsøge Beviser for den nuværende Adels Slægtskab med de gamle Tempelriddere. I saa Fald maatte Landet, som en Følge af tusindaarige Documenters Vidnesbyrd, kunne reklameres til dets Adel. (Man behagede at bemærke, at man ved denne Leilighed glemte alle de senere Begivenheder, hvorved det aldeles havde ophørt at tilhøre denne Orden, men dette gjorde intet!) Plommenfelt sagde desuden, at Prætendenten fortiden ogsaa var denne Ordens Stormester, og havde Ret til selv at vælge sin Efterfølger. Dersom det nu efter Prætendentens

Død lykkedes at overføre denne Værdighed paa Hertug Carl, hvad kunde der da være ivejen for at man under heldige Omstændigheder, i hans Navn og paa hans Regning, kunde optræde som Liflands Befrier? .....

Saaledes var den Plan, som snart begyndte paa det mest levende at beskæftige Kong Gustavs Indbildningskraft. Han meddeelte den til sin Broder samt nogle Flere, og glædede sig over at han paa denne Maade kunde anvise Hertug Carl en Gjenstand for dennes Ærgjerrighed, hvorved hans egen tillige kunde blive tilfredsstillet. Han ventede heller ikke længe med at tænke paa Midler til at udføre denne besynderlige Plan. I dette Øjemed lod han Grev J. G. Oxenstjerna, ledsaget af Plommenfelt, i Sommeren 1777 foretage en Rejse til Brunsvig og flere andre tydske Steder, i Særdeleshed for at indlede dertil sigtende Underhandlinger med Hertug Ferdinand og Andre, der bleve betragtede som farlige Medbejlere.

I Kjøbenhavn traf Kongen sammen med den nys omtalte Hertug, samt med en anden tydsk Fyrste og Ordensbroder, Hertugen af Bevern. De synes i Forvejen at være blevne enige om denne Sammenkomst. Ved Afrejsen bad Kongen dem om at aflægge ham et Besøg i Skaane, hvor de bleve indlogerede i Nærheden af Widtsköfle, hos den for sin Iver i Frimureriet bekjendte Baron Nils Christoffer Barnekow. Hertug Carl, som dengang befandt sig i Provindsen og boede paa det smukke Beckaskog, skyndte sig at besøge disse fornemme Rejsende og Ordensbrødre. I de samme Dage kom ogsaa Plommenfelt og nogle andre Frimurere dertil fra Stockholm. Alle, som det syntes, for at træffe sammen med de tydske Fyrster. Den 26 Juni var hele dette glimrende Ordensselskab forsamlet til en Diner paa Maltesholm, hvor de paa den mest udmærkede Maade bleve modtagne og bevertede af dette Steds forekommende Ejer, Oberst Friherre Hans Ramel og originale Vertinde, Grevinde Ramel, født Lewenhaupt, en Datter af den ulykkelige General Grev Charles Emil Lewenhaupt. Kort efter fandt en stor Frimurersammenkomst i de højere Grader, under de sædvanlige Ceremonier, Sted paa Widtsköfle, og Kongen troede allerede at være kommen betydeligt nærmere til Maalet

for hans hemmelige Ønsker. I Selskab med Grev Adam Lewenhaupt gjorde Plommenfelt i samme Aar atter en Reise til Tydskland. Det vigtigste, der nu var tilbage, syntes kun at være at træde i Underhandling med Prætendenten selv, der, som man antog, var Overhovedet for hele Frimureriet. Efter alle disse Reiser vendte Kongen over Carlskrona tilbage til Stockholm, og de tydske Fyrster toge til Kjøbenhavn.

Hvad der end var Hensigten med Kongens ligesaa uventede som besynderlige Optræden i Kjøbenhavn, er dog saameget vist, at det ikke tjente til at forøge Venskabet og Tilliden mellem begge Hofferne. Han fandt, at det ikke kunde nytte at tænke paa ved nogen Overenskomst at bevæge Danmark til at give efter med det Gode, og han begyndte nu at speculere paa ved Hjælp af Sværdet at skaffe sig, hvad han efter al Sandsynlighed forgæves vilde søge at erholde ved andre Midler.

Udsigterne til Krig i Europa vedvarede imidlertid. Preussen stod endnu rustet mod Østerrig, og Kongen lagde med sin sædvanlige Letsindighed øjeblikkelig en Plan, hvorved han troede at kunne vende op og ned paa hele Europa og derved faa Lejlighed til at skaffe Sverig de Fordele, om hvilke hans gigantiske Indbildningskraft aldrig ophørte at drømme. Det forekom ham, som om der ikke behøvedes andet, end at Frankrig tog Preussens Parti, for at en almindelig europæisk Krig skulde bryde frem. I saa Fald skulde Frankrig indtage og selv beholde de østerrigske Nederlande; Hannover skulde tilfalde Huset Brunsvig; Bremen og Verden skulde gives tilbage til Sverig. Og under denne store Strid vilde man sikkert finde en eller anden Lejlighed til at hevne sig paa Danmark, Sverigs, men især dets nuværende Regentslægs, Huset Holsten-Gottorps, gamle Arvefjende.*

* Saasnart Kongen var kommen tilbage fra Skaane, skrev han i denne Anledning til sin Minister i Paris, Grev Creutz, og søgte ligeledes kraftigt at indprente den unge og elskværdige Konge af Frankrig Nødvendigheden af, i det forhen omtalte store Øjemed at optræde som Mægler i Europas, men i Særdeleshed det tydske Riges Anliggender, istedetfor, som han nu gjorde, at væbne sig til Forsvar for et oprørsk Folk, hvis Exempel ikke kunde andet end medføre de farligste Følger saavel for Frankrigs som for Europas Rolighed.

Sjette Kapitel.

De første Aar af Gustav den IIIs Regering.

II.

Vigtige Regerings-Foranstaltninger.

(1772—1778.)

Regeringens almindelige Characteer i denne Periode. — Torturens Afskaffelse. — Forbud mod Brændeviinsbrænding, m. m. — Assessor Høppener og den nye Trykkefriheds Forordning. — Kongens Forsvar for Trykkefriheden. — Brev derom til Voltaire. — Pechlin. — Actionen mod Assessor Høppener. — Andre mærkelige Retssager. — Militairbestyrelsen. — Realisationen. — Fri Kornhandel. — Brændeviinsregale.

Man har vistnok sjelden seet en ung Fyrste begynde sin Regering, uden at indføre en Mængde gode og for det Almene gavnlige Foranstaltninger. Dette var ligeledes Tilfældet med Gustav III. I denne Periode af hans Liv var han ganske og aldeles opfyldt af det Bedre i Datidens Bestræbelser, nemlig Bestræbelsen for at gjøre sit Folk lykkeligt ved at udrydde Fordomme og udbrede Oplysning. „Gid min Regering," skrev han kort efter Revolutionen til Marmontel, — og disse Linier kunne tjene som Motto for hans første Regentperiode, — „gid min Regering maa blive den sande Philosophies, denne velgjørende og helbbringende Philosophi, som, medens den agter det, som virkelig er helligt, blot angriber Fordommene, der udgjøre Folkeslagenes Ulykker; denne Philosophi, som kun tjener til at under-

rette Regenterne om deres Pligter og Folket om dets sande Lykke, der ikke kan være af nogen Varighed, naar der ikke findes Agtelse for Loven."

Revolutionen var neppe tilende, før Kongen gav Beviser paa disse Grundsætninger. Hans Iver for Nationens Enhed gik saavidt, at han endog forfulgte Erindringen om den Tid, der paa en saa beskæmmende Maade havde vidnet om Uenigheden, og han udfærdigede derfor Befaling til, at de forrige Partinavne skulde aflægges. Det saarede ham, at der i hans Rige endnu fandtes Redskaber for Torturen, denne Levning af Fortidens Barbari og Despotisme, og de forsvandt. Hans Omhu for Folkets Vel var saa stor, at han satte Øxen til Roden af det, der var Grunden til dets materielle Forfald, nemlig Brødkornets Forvandling til en Drik, som udtømmer Kræfterne og formørker Forstanden; han forbød at tilvirke og udsælge Brændeviin i Staden og paa Landet. Folket blev opmuntret til Gudsfrygt og gode Sæder, og der blev nedsat en Commission til at udarbejde en Oversættelse af Bibelen, en Regeringsforanstaltning, som man i Aarhundreder forgæves havde stræbt efter. I mindre end eet Aar vare alle disse Forordninger udfærdigede og i flere Aar vedblev Administrationen i samme Aand.

Ingen vil kunne nægte, at Frihedstiden, trods alle dens Mangler og Skyggesider, maaske i højere Grad end mangen anden Epoke i Sverigs Historie var rig paa storartede og ædle Characterer, og en af de i denne Henseende ikke mindst udmærkede Mænd, som fra hin Epoke var gaaet i Arv til den, der nu var indtraadt, var en vis Forfatter og Retslærd, ved Navn Høppener. Da han havde gjort sig bekjendt som en ligesaa duelig som uforfærdet Forsvarer af Folkets Rettigheder, der ofte blev traadt under Fødder af Partierne, var han snart bleven bemærket og var ved mere end een Lejlighed bleven opfordret til ogsaa at virke for Hoffet, som vilde drage Nytte af hans Talenter. Saaledes var han til Exempel en af Gustav IIIs hemmelige Raadgivere ved Revolutionen, og under en Audience den 20 August 1772 silde om Aftenen i Kongens Cabinet erholdt han, formodenlig

for den Tjeneste, han lovede at yde, Løfte om at Trykkefriheden af 1776 skulde blive bibeholdt.

Den nye Regeringsform indeholder, som man veed, intet om denne Gjenstand. Den bestemmer rigtignok, at alle de Grundlove, der ere givne efter 1680, skulle betragtes som ophævede; Trykkefriheds-forordningen af 1766 var nu virkelig antaget som Grundlov, og det kunde synes, som om den af denne Grund maatte betragtes som ikke mere gjældende. Man var imidlertid i Uvished om, hvorledes det egenlig forholdt sig dermed og vilde gjerne saalænge som muligt tro det bedste, men endelig indtraf der Begivenheder, som paa en og samme Tid baade truede og frelste denne Frihed. Hermed forholdt det sig saaledes.

Henimod Slutningen af Aaret 1773 indeholdt Aviserne nogle heftige Angreb paa adskillige højere Embedsmænd; og det traf sig tillige saaledes, at man omtrent paa samme Tid, støttende sig til Forordningen af 1766, forlangte, at Hofretten skulde meddele Documenter, som denne Autoritet af let begribelige Grunde ikke vilde udlevere, med mindre det var højst nødvendigt. Hofretten, som var sammensat af Aristokrater og Bureaukrater af den gamle Skole og tydeligt erindrede det Onde, som Trykkefriheden, der ogsaa bidrog til Revolutionen, havde tilføjet dem saavel i Partiernes Tid som senere, fandt dette Tilfælde særdeles belejligt til at foreslaa Kongen at ophæve den, fordi den efter deres bestemte Mening var aldeles uforenelig med den nye Regeringsform. De overleverede Justitsrevisionen en Memorial desangaaende, og vare fast overbeviste om, at dersom det blot lykkedes dem at faa Sagen foredraget der, vilde de kunne overstemme Kongen, i Tilfælde af at han vilde beskytte Trykkefriheden.* Denne Plan var godt lagt, men mislykkedes aldeles, og for dette Udfald kan man i Særdeleshed takke den uforfærdede Höppener, som vovede Alt,

* I den nye Regeringsform havde Kongen nemlig kun forbeholdt sig to Stemmer i Justitssager, saa at hans Magt i denne Henseende var meget indskrænket, hvilket maaske ogsaa var det rigtigste.

for at frelse denne skjønne, men med Fare truede Ædelsteen i Folkets Frihedsmykke.

Saasnart han var bleven underrettet om Hofrettens dristige Anslag mod Trykkefriheden, besluttede han at tilintetgjøre denne Rets Planer og tog øjeblikkelig de fornødne Forholdsregler. Han ansøgte skriftligt Kongen om, at han maatte blive gjort bekjendt med de Documenter, der i Anledning af denne Gjenstand vare indleverede til Justitsrevisionen, for at han, som han yttrede, kunde gjøre Nationen bekjendt med de Grunde, der bevægede Vedkommende til at „angribe den ædleste Deel af Folkets Rettigheder, og derved myrde den svenske Frihed." Han hentydede til, at det var en Plan af herregjerrige Aristokrater, der var rettet saavel mod Kongen som mod Folket, skjøndt han ikke nærede nogen Tvivl om, at Kongen ligesaavel i Fremtiden som i Fortiden vilde beskytte Skrive- og Trykfriheden.

Da Høppener den 21 April 1774 indfandt sig i Justitsrevisionen med dette Skrift, vægrede man sig, til hans store Forundring, ved at modtage det. Nu begav han sig strax over den store Slotsgaard hen til Opgangen til Kongens Værelser, for, som han haabede, personlig at tale med Kongen og fremføre sine Indvendinger. I Slotsgaarden mødte han Bibliothekar Gjørwell, som spurgte: „Hvorledes vil det idag gaa med vor Trykkefrihed?" „Det har ingen Fare," svarede Høppener, „dersom det, som ret og billigt er, kommer an paa Hans Majestæt selv, men da Hofretten har indstillet Sagen til Justitsrevisionen, for at sætte sine Planer igjennem ved at overstemme Kongen, har jeg i Dag vovet at forlange Acterne, for at jeg kan faa Lejlighed til at forsvare vor Fællesret." Gjørwell læste med Opmærksomhed Høppeners Ansøgning, trak paa Skuldrene og sagde: „Det er heltemodigt gjort."

Vi ville ikke engang forsøge paa at skildre Høppeners Forbavselse, da han, efterat være kommet til den store Trappe, som førte til Kongens Værelser, blev standset af Vagten, der sagde, at den havde Ordre til ikke at lade ham komme op. Paa Trappen saae han Rigsraad Stockenstrøm og to andre Raadsherrer, hvilke han formedelst Folkemængden ikke kunde

kjende, samt Justitscantsleren, der alle vare komne ned for at forhindre ham fra at gaa op. Han begav sig da directe til Trykkeriet, for at lade sin Ansøgning trykke, thi han vilde lade den uddele med den følgende Dags Aviser, for at Kongen idetmindste paa denne Maade kunde lære den at kjende. Han erindrede nemlig hvad Kongen havde lovet ham den 20 August 1772 og følte sig overbeviist om, at en hemmelig, mod den nye Regeringsform farlig Plan laa skjult bag hele denne Sag.*

Det viste sig snart, at Gustav ikke ganske undlod at tage Hensyn til Høppeners Forestillinger. Han indsaae, at Trykkefriheden ganske rigtigt kunde tjene ham som et Middel saavel til at svække Aristokratiet som til at forøge hans egen Popularitet. Han følte sig tillige endnu bestandig levende overbeviist om, — hvor smukt at finde en Fyrste med en saadan Tænkemaade — at Trykkefriheden, naar den blev rigtigt ordnet og benyttet, ligeledes kunde tjene til at underrette ham om Folkets Ønsker, at den vilde blive dets Forsvar mod Vilkaarligheden og at den vilde være saavel en nyttig Opmuntring som en Skræk for Embedsmændene.

Kongen begyndte med at høre Raadets Mening i dette vigtige Spørgsmaal. Raadet misbilligede Trykkefriheden, forbi den efter dets Mening var skadelig, rigtignok ikke ved Brugen, men ved Misbrugen deraf. Denne falske og forslidte Maade at argumentere paa, blev saa glimrende gjendrevet af Kongen, at vi ikke kunne undlade at anføre nogle Linier af det han anførte derimod.

„Misbrug er en Følge af menneskelig Svaghed," siger Kongen; „den findes i de bedste Indretninger; vilde man ikke tillade nogen nyttig Indretning, af Frygt for de Misbrug, der

* Høppener frygtede for, at Aristokraterne, ved at benytte deres Ret til at overstemme Kongen i Justitssager, havde til Hensigt at undertrykke Folket, for at gjøre den nye Regering forhadt, og derpaa ved Ophævelsen af Trykkefriheden planmæssigt at afholde Folket fra at forebringe Kongen dets Klager. Den driftige Frihedsven antog, at intet Vovestykke var for stort, naar det kunde tjene til at tilintetgjøre dette Anslag.

kunde opstaa deraf, da blev der aldrig gjort noget til Gavn for det Almene. — — Trykkefriheden var ikke tilladt i England, da Carl I lagde sit Hoved paa Blokken, eller da Jacob II landflygtig overlod sin arvede Trone til en ærgjerrig Svigersøn. Denne Rettighed har Folket først erholdt under det hannoverske Huus, et Huus, som har besiddet den engelske Trone med mere Hæder og Sikkerhed, end noget andet."

Den 26 August 1774 oplæste Kongen dette i Raadet og erklærede, at det var hans Beslutning atter at indføre Trykkefrihedsforordningen af 1766 med nogle mindre vigtige Modificationer, der stode i Forbindelse med den nye Regeringsform m. m.; — en Beslutning, som i høj Grad bidrog til at hæve Kongens Popularitet i disse Aar. Høppener erholdt ogsaa sin velfortjente Roes og havde Grund til at føle sig fornøjet og tilfreds med den Sejer, han havde vundet; men denne Tilfredshed skulde desværre ikke være af megen Varighed. Alle Documenterne, der angik denne mærkværdige Sag, udkom i Trykken, og Kongen sørgede selv for at de tilligemed Trykkefrihedsforordningen bleve i fransk Oversættelse tilsendte Voltaire, som paa den Tid var Oplysningens og Tænkefrihedens berømteste og tillige mest moderne Forkynder i Europa. I hvilken Grad den unge Konge af Sverig i dette Tidspunkt var en Elev af Oraklet paa Fernay og hans Philosophi, seer man let af det Brev, som han ved samme Lejlighed skrev til Philosophen, og hvoraf vi tage os den Frihed blot at henlede Opmærksomheden paa følgende Linier: „Det er Dem," siger Kongen, „som Menneskeheden har at takke for Nedbrydelsen og Tilintetgjørelsen af de Skranker, som Uvidenhed, Fanatisme og en falsk Politik have stillet i Vejen for dens Fremadskriden."

Der findes maaske kun faa Grene i den offenlige Bestyrelse, der ere mere skikkede til at give et Begreb om den Aand, som besjæler en Regering og dens højeste Magthaver, end Retsvæsenet. Der gives nogle Sager, som især ere blevne berømte i denne Henseende og som vise Gustav IIIs Retsindighed og Agtelse for Loven i et ingenlunde ufordeelagtigt Lys.

Den første af disse Sager angik General Pechlin. Uagtet han bestandig blev holdt fængslet og strengt bevogtet, var han dog i en saadan Grad Gjenstand for Alles, saavel Hattes som Huers Had, at der fandtes mange som ønskede ham baade hængt og brændt. Det kan egenlig tilregnes den ædle Grev C. F. Scheffer, at denne forhadte Partigænger ikke blev opofret, men fik Lejlighed til at forsvare sig for Domstolene. Dette faldt ham ikke meget vanskeligt, og da man ikke kunde finde nogen Grund til at dømme ham, blev han følgelig frikjendt. Efter et Vink fra Vedkommende bekvemmede han sig imidlertid til at søge om sin Afsked, hvorefter han forlod Stockholm og bosatte sig til en Begyndelse som Landmand paa en Ejendom, han havde tilkjøbt sig i Småland.

En anden mærkelig Proces var den, som blev ført mod Assessor Høppener.

Aristokraterne i Hofretten og Raadet, der nu vare Kongemagtens ydmygste Tjenere, skjøndt de i Grunden endnu vare den gamle Regeringsform hengivne, — kunde ikke glemme Høppeners Fremgangsmaade i Anledning af de Forhandlinger, som fandt Sted før Trykkefrihedsforordningen blev vedtagen; de besluttede hans Undergang.

Først lykkedes det dem ved Bagtalelse at gjøre Kongen ugunstig stemt mod ham, og herved troede de allerede at være komne Maalet for deres Hevn et godt Stykke nærmere. Overstatholder Friherre Carl Sparre var egenlig den, bag hvem de skjulede sig og som paatog sig den Bestilling at være Angiver. Som en Følge heraf blev Assessor Høppener indstevnet for Hofretten for at staa til Ansvar for at have forbrudt sig mod 5 Kap. 2 § af Lovens Afdeling om Misgjerninger.*

Høppener var imidlertid ikke den Mand som lod sig skræmme. Han forlangte at Overstatholderen skulde stevnes,

---

* Denne Deel af Loven fastsætter Livsstraf for den, som beskylder Rigets Raad i deres Egenskab af Embedsmænd for noget, der krænker deres Ære; og offenlig Afbigt samt Mulct for Enhver, som paa anden Maade taler eller skriver noget fornærmeligt om dem, med Hensyn til deres Embedsvirksomhed.

for at bevise sine Beskyldninger eller staa til Ansvar som Angiver, dersom han ikke kunde bevise dem. Hofretten, som efter alle Kjendetegn spillede under Dække med Angiveren, men ikke havde let ved at faa Haand i Hanke med den Anklagede, afslog dennes Begjæring; men derfor tabte Høppener ikke Modet. Han indgav en saa overbevisende og mesterligt skreven Erklæring over Actors Anklage, at hele det højvise Tribunal faldt i Forundring. For at vinde Tid, troede man nu at der ikke var andet at gjøre, end at fordre en ny Forklaring af den Anklagede, men denne, som var yderlig opbragt over en Adfærd, der var saa aldeles stridende mod de sædvanlige Former og som vidnede om den største Partiskhed, gik istedetfor at svare lige op i Hofretten og erklærede, at han ikke vilde have mere at bestille med en Domstol, der var af en saadan Beskaffenhed som den, foran hvilken han nu talte; derpaa forlangte han at Sagen skulde indstilles til Dom.

I denne Stilling befandt Sagen sig, og Ingen vidste, hvilket Udfald den vilde faa; men Overstatholderen, Baron Sparre, var imidlertid, dreven af Hjerteangst over sin ufornuftige Handlemaade og de Følger, den muligen kunde medføre, ilet til Kongen, havde knælende hørt paa dennes Bebrejdelser, og havde endelig erholdt Løfte om, at Kongen vilde tage sig af Sagen og mægle mellem ham og Høppener. Som en Følge heraf lod Kongen i al Stilhed Hofrettens Resolution bringe op til sig, og kaldte Høppener til Ekolsund, for at bevæge ham til at samtykke i at Sagen blev nedbysset. Imod Løfte om Naade og Befordring indvilligede Høppener i Kongens Forlangende og gav sit Samtykke til at Sagens Acter maatte under Forsegling blive i Kongens Varetægt.

Disse to Retssager vise os, at Kongen skaffede en Anklaget Retfærdighed og forsvarede ham mod Aristokraterne, som syntes at gjøre Fordring paa at han skulde straffes uden Undersøgelse og Dom, samt at han ogsaa bestræbte sig for ved sin personlige Mellemkomst at hidføre et Forlig mellem tvende Parter, af hvilke ingen syntes at kunne vinde Noget ved at Sagen blev drevet videre. Alle Kongens Bestræbelser med Hensyn til Lovgivningen gik forøvrigt ud paa at afskaffe tidligere Tiders Mis-

brug samt Embedsmændenes Vilkaarlighed. I denne Henseende ere især to Retssager blevne bekjendte.

Da Kongen en Dag efter Sædvane satte sig til at læse Bladet, „Dagligt Allehaande," blev han overrasket ved deri at finde et høist mærkeligt Brev. Det var fra en Assessor i Gøtha Hofret, ved Navn Qveckfelt, som anmodede en Referent ved Hofretten om, mod et Vederlag af hundrede Plaater fra den ene Part, at skaffe dennes Sag en hurtig og gunstig Afgjørelse.

Dette var noget uhørt og fremstillede Retstilstanden i Jønkøping i et høist ufordeelagtigt Lys. For sin egen Æres Skyld kunde Kongen ikke godt andet end strengt straffe et Misbrug, som, dersom man undlod at tage Hensyn dertil, paa en Maade vilde falde tilbage paa ham selv. .

Til samme Tid indløb den ene Klage efter den anden over Retfærdighedens slette og langsomme Haandhævelse ved Hofretten i Jønkøping, og Assessor Qveckfelts Fader indsendte, for at bevirke at hans Søn fik en mildere Straf, Angivelser, der vare i høj Grad graverende for flere Medlemmer af Hofretten. Sagen var nu kommet saavidt, at den umuligt kunde nedbysses. Kongen besluttede at lade Lovens hele Strenghed ramme de Fejlende; som Følge deraf lod han Rigsraaderne Stockenstrøm og Hermansson foretage en foreløbig Undersøgelse paa selve Stedet, og paa Grund af den Beretning disse afgav desangaaende, bleve den største Deel af Hofrettens Medlemmer kaldte til Stockholm, for at forsvare sig for Raadet. Actor forlangte, at alle de Anklagede, med Undtagelse af En, skulde have deres Embeder forbrudte.

Denne Sag blev meget vidtløftig og langvarig. Kongen fulgte den med den største Opmærksomhed og bivaanede personlig alle Forhandlingerne.

Saaledes var det vedblevet at gaa i flere Maaneder, da Kongen endelig i Maj 1775, før han tog til Ulriksdal, befalede at Dommen skulde affiges. Alle Rigsraaderne stemte for større eller mindre Pengebøder, hvilket efter deres Mening var den eneste Straf, hvorom der kunde være Tale, undtagen

for Assessor Oveckfelt, hvem de dømte til eet Aars Suspension.

Man skulde tro, at det nu var forblevet ved denne engang afsagte Dom. Men dette var ikke Tilfældet. Da Kongen samme Aften erholdt Underretning derom paa Ulriksdal, fandt han, at Raadsherrerne vare gaaede altfor lemfældigt og maaske partisk tilværks; han indsaae desuden, hvor vigtigt det var at statuere et Exempel, som kunde tjene Dommerne i hele Riget til en Advarsel for Fremtiden, og han besluttede derfor, saavidt det stod i hans Magt, at forandre denne Dom saaledes, at den blev mere overensstemmende med det Synspunkt, fra hvilket han betragtede Sagen. Den følgende Dag lod han derfor Raadsherrerne kalde, med Undtagelse af Beckfriis, Posse og Schwerin, hvilke han havde lært at kjende som urokkelige, og man siger, at han da tiltalte dem paa følgende Maade:

„Man har fortalt mig, at DHrr. have affagt Dom i Sagen om Gøtha Hofret, men paa en Maade, som jeg ikke finder mig tilfreds med. Jeg vil, at Cronsenstolpe skal dømmes fra Embedet. Ehrenpohl, von Scheele og Oveckfelt kunne gjøre ham Selskab."

De eneste af de tilstedeværende Raadsherrer, som skulle have havt noget at indvende mod Gyldighen af og Rettigheden til denne allerhøjeste Indvirkning, og som erklærede, at de ikke kunde vige fra den Beslutning, de engang havde fattet, vare Horn, Liewen og Wrangel. Som Følge heraf gik Kongens Mening igjennem og de fire Assessorer mistede deres Embeder.*

Den anden Sag af Betydenhed angik Oberst Gyldensvahn, en af de forrige Huechefer, som, efterat have gjort sig skyldig i betydelige Overgreb i Almuens Rettigheder, blev af Krigsretten dømt til at miste sit Embede. Denne Dom blev appelleret til Raadet, men da

* Kongens Fjender have rigtignok villet gjøre Sagen med Gøtha Hofret til en Partiforfølgelse, eftersom Hofretten i flere Henseender skal have været af samme Tænkemaade som Huerne, samt have staaet i Forbindelse med Pechlin o. s. v., men naar man med Opmærksomhed gjennemlæser Dommen hos Flintberg (Lagfarenhets Bibliothek, IV. S. 776 ff.) vil man muligen komme paa andre Tanker.

Kongen vidste, at Gyllensvahn havde Venner i Raadet, om hvis Upartiskhed han ikke følte sig fuldkommen overbeviist, fandt han det ikke under sin Værdighed at anvende en Intrigue, for at fælde ham. Han sørgede nemlig for at Sagen blev foredraget for en Afdeling af Raadet, i hvilken to af de Raadsherrer, der havde viist sig som erklærede Venner af Gyllensvahn, ikke vare, og han tilsidesatte ogsaa tildeels Formerne, for at fælde den Anklagede. Krigsrettens Dom blev følgelig stadfæstet og Oberst Gyllensvahn dømt til at miste sit Embede.*

Under Gustav IIIs Regering herskede der ikke større Driftighed og Virksomhed i nogen Deel af den offenlige Bestyrelse end i Forsvarsvæsenet.

Under Rigsraad Friherre Carl Sparres og Oberst Tolls Bestyrelse blev Armeen sat i en god Stand.

I Carlskrona blev der bygget flere nye Orlogsskibe efter den talentfulde Chapmans Methode. Da der manglede Enhed og Kraft i Overbestyrelsen, blev Alt rigtignok ikke udrettet som det burde, men dette blev paa en udmærket Maade afhjulpet i den senere Periode. Man manglede ogsaa et for Sverigs Omstændigheder passende System til Orlogsflaadens Organisation; men ogsaa til denne Mangel undlod man, som vi ville faa at see, ikke at tage Hensyn længere hen i Tiden. Skærgaarsflaaden fik de største Beviser paa Kongens Bevaagenhed og Omhu, og man sørgede i Særdeleshed for den finske, som under Oberst Henrik Trolles Bestyrelse blev bygget aldeles paa ny af Chapman. Heraf seer man, hvortil de franske Subsidier i Særdeleshed bleve anvendte. Ved disse Forholdsregler nærmede Riget sig med store Skridt til det misundelsesværdige Maal atter at blive en Magt, som kunde indgyde dets Naboer Agtelse.

---

* Gyllensvahns Sag har man ligeledes villet betragte som en Forfølgelse fra Kongens Side. Gyllensvahn skal nemlig engang i det hemmelige Udvalg have kaldt Kongen „ung og uerfaren." E. S. — Det var daværende Revisionssecretair, senere Generalauditeur v. Låstbom, som foreslog, at de fire Stemmer skulde gjælde mere end de sex forskjellige. Låstbom kunde takke dette Forslag for sin Beforbring.

Realisationen er uden Tvivl et af de skjønneste Mindesmærker fra denne Tids Regeringshistorie.

Ved Kongens Regeringstiltrædelse befandt Finans- og Pengevæsenet sig, som vi vide, i en overordenlig slet Tilstand. Formodenlig for saameget hurtigere at tilvejebringe Orden og Fasthed deri, havde Stænderne i 1772 overladt det til Kongen, efter Raadslagning med Befuldmægtigede fra Banken, at træffe Foranstaltninger i denne Henseende.

Kongen begyndte med at nedsætte et Finansudvalg, som bestod af flere Mænd, der vare velbekjendte for deres Indsigt i de til Finansvæsenet hørende Sager. Alle Medlemmerne i Udvalget vare, med Undtagelse af En, af den Mening, at det endnu i mange Aar vilde være umuligt at realisere Bankens Sedler; den Ene, som afveeg fra denne Mening, var Commerceraad Liljencrantz. Liljencrantz var en Finansmand af det ikke almindelige Slags, og da Gustav III var en Konge med et ligesaa ualmindeligt Talent, bevirkede dette, at den Sidste fuldkommen forstod at vurdere den Førstes Ideer. Kongen udnævnte ham til Statssecretair for Finanserne og paalagde ham at udføre Realisationen efter den af ham lagte og af Kongen billigede Plan.

Efter nogle Aars Underhandlinger med Bankens Befuldmægtigede, som i Begyndelsen nærede Betænkeligheder, lykkedes det den nye Statssecretair at faa sit Princip for Realisationen antaget, og den 1 Januar 1777 kunde Banken begynde den nye Sølv- og Seddeludvexling. Specie-Rigsdalernes — den nye Møntenheds — Værdi blev som Følge heraf bestemt til 6 Daler Sølvmynt eller 18 Daler Kobbermynt eller 72 Mark, hvilket var Middelvejen mellem den laveste og den højeste Cours. For at sætte Banken istand til at paatage sig disse Forpligtelser, blev der i Forvejen truffet følgende Bestemmelser. 1) overtog Kronen hele den udenlandske Gjæld, stor 1,800,000 Rdlr. Species, for hvilken Banken var Cautionist; 2) overlod Kronen Banken 1,200,000 Hollandsk Courant; og 3) desuden 300,000 Rdlr. Species af Bankens egne Sedler.

Man kunde neppe foretage nogen Finansoperation efter rigtigere Principer og under gunstigere Conjuncturer. Frugt-

bare Aaringer og en levende Handel foraarsagede, at Banken i de første Aar med Lethed kunde opfylde sine Forpligtelser.

En vigtig Foranstaltning, som var en Følge af Realisationen, var, at Finansernes hele Gjæld til Banken blev afskrevet og at disse to Instituters Pengevæsen blev adskilt.

Der blev indrettet en saakaldet Statsgjælds-Direction for Afbetalingen af den udenlandske Gjæld.

Herved var Landets Pengevæsen stillet paa en sikker og fordeelagtig Fod. Men dette afholdt ikke Kongen fra, skjøndt ad en Omvej, at indvikle Riget i ny Gjæld og forberede nye Omvæltninger i Pengevæsenet. Landets naturlige Indkomster vare for ringe for hans Planer. Man maatte altsaa benytte andre Udveje for at udfylde det Manglende, og allerede i denne Periode af Regeringen, som forøvrigt, i Sammenligning med de følgende, udmærkede sig ved en vis Orden og Sparsomhed, var Gjælden bleven forøget i en ikke ringe Grad.

Den patriotiske C. F. Scheffer, den driftige Overstatholder og Rigsraad Friherre C. Sparre samt Liljencrantz besad i disse Aar den største Indflydelse i Alt hvad der hørte til de indre eller saakaldte Kammeranliggender. Der blev udrettet adskilligt for at ophjælpe Næringsvejene i Almindelighed, men Forordningen om den fri Kornhandel var i Særdeleshed uberegnelig nyttig og vigtig for Fremtiden. Communicationsmidlerne bleve forbedrede og Stockholm blev først en virkelig smuk Stad under den værdige og i høj Grad udmærkede Overstatholder Sparres Bestyrelse. Den nye Børs og Operahuset ere mærkværdige Mindesmærker om hans Virksomhed.

Denne første Periode af Gustav IIIs Regering, som udmærkede sig ved saa mange nyttige Foranstaltninger, der næsten alle havde Hensyn til det almindelige Vel, er dog ogsaa bleven mærkværdig ved en Foranstaltning af en ganske modsat Natur og hvis Følger vare uberegnelige; vi mene nemlig Indretningen af de kongelige Brænderier.

Da Stænderne i 1772 havde overladt Kongen at ordne Sagen om Brændevinet, havde han, som vi vide, i Begyndel-

sen fundet, at han bedst kunde vise sig værdig til denne Tillid, ved aldeles at forbyde Tilvirkningen og Udsalget deraf.

Kongen kom imidlertid snart i en stor Forlegenhed for Penge; de almindelige Indtægter vilde ikke slaa til, og da den Udvej at optage Laan til Udredelse af de bestandig tiltagende Fornødenheder ikke var tilstrækkelig, indfandt der sig Projektmagere, som viste, hvilken overordenlig Fordeel det vilde være for den kongelige Kasse, dersom man, ligesom i Preussen og Rusland, gjorde Brændeviinsbrændingen til et Regale. Gustav var ikke forudseende nok til at beregne alle de ulykkelige Følger, som Iværksættelsen af dette Forslag vilde medføre, og man kan sikkert ikke undre sig derover, medens det derimod er mere end besynderligt, at Personer, som den patriotiske Grev C. F. Scheffer og flere Andre, kunde snarere tilraade end fraraade det. Det er vitterligt, at der blandt Kongens nærmere Omgivelse kun var en Eneste, som nedlagde Protest mod hele Forslaget, og denne Ene fortjente dog at opveje alle de andre Raadgivere. Denne skarpsindige Statsmand, som Gustavs Forfængelighed bevægede til at ombytte sin landlige og lærde Rolighed med Raadgiverkaldets slibrige og nu kun lidet hæderlige Hverv, hed Höpken.*

* Höpkens Brev til Kongen. See Geijer II. S. 75 f. General Friherre Georg Gustav Wrangel var Ophavsmanden til Forslaget om de kongelige Brænderier. Forordningen derom er af 14 September 1775. Allerede i det følgende Aar var Landet opfyldt med 40 store kongelige Brænderier.

Syvende Kapitel.

Gustav IIIs Familieforhold.

(— 1778).

Lovise Ulrikke. — Uenighed mellem Moderen og den ældste Søn. — Kongens Broderi. — Sophie Magdalene. — Gustav IIIs Amouretter. — Giftermaalsforslag. — Prindsesse Hedvig Elisabeth Charlotte. — Forslag til Ægteskabets Ophævelse. — Munck bringer Kongen og Dronningen til at nærme sig hinanden. — Billet fra Dronningen til Kongen. — Dronningens for tidlige Nedkomst. — Intriguer. — Kongens og Enkedronningens Forsoning. — Munck og Sophie Magdalene. — Sandsynligheder. — Anekdoter. — Dronningen i velsignede Omstændigheder. — Offenlige Skandaler. — Ny Uenighed i den kongelige Familie. — Hertug Fredrik Adolf og Frøken Sophie Fersen. — Sophie Albertine.

Hvor nødig vi end indlade os paa Gjenstande af en saa delicat Natur og hvormeget vi end misbillige enhver Efterforskning paa et Gebeet, som bør være helligt, er det dog ikke muligt at forbigaa disse delicate Forhold med Tavshed, deels fordi de have indvirket paa Begivenheder, som tilhøre Historien ligetil 1809, deels fordi alle de angaaende dette mærkværdige Tidspunkt udkomne Skrifter vrimle af Beretninger om de besynderlige Begivenheder, som tildrog sig før Gustav Adolf blev født, og som have bragt mange til at fælde en urigtig Dom saavel om Personer som om Forhold.

Skandalen er et Gebeet, som vi aldrig agte at betræde — men vi ansee det for vor Pligt at gjendrive det, der synes at være dicteret af Had og Skumleri, uden at vi derfor ville lukke Øjnene for de Vildfarelser, for hvilke de Regerende ligesaalidet som andre Dødelige ere fritagne.

Vi have i denne Henseende Materialier i Hænde, der hidtil ikke ere trykkede, og som ville sætte Læseren istand til selv at dømme, uden at blive vildledet af Forfattere, som ofte med Forkjærlighed kaste sig ind paa Formodningernes brede Vej.

Grundtrækket i Lovise Ulrikkes Characteer var Herskesyge. Dersom denne Lidenskab var udviklet i en mere end almindelig Grad hos hende, erholdt hun ogsaa, saa længe hendes Gemal, den svage, men hende urokkeligt hengivne Adolf Fredrik levede, Lejlighed til i fuldt Maal at smage saavel dens Sødme som dens Bitterhed, idet hun paa den ene Side regerede saa vidt som Kongens Magt strakte sig, medens paa den anden Side Statsforfatningen gjorde Regenten til en Theaterbukke, hvis Herredømme følgelig var i højeste Grad indskrænket og ikke kunde andet end være forenet med alle Slags Ydmygelser og Ubehageligheder.

Da Gustav besteg Tronen, saavelsom ved Revolutionen, blev dette Forhold i mange Henseender forandret. Da Gustav endnu kun var Kronprinds, havde Lovise Ulrikke rigtignok allerede flere Gange — til Exempel ved de mærkværdige Begivenheder under Rigsdagen i 1769 — havt Lejlighed til at gjøre Bekjendtskab med den rigtige Beskaffenhed af hans Characteer, som ingenlunde viste sig skikket til at stilles under en Kvindes, selv om det var en Moders, Formynderskab; og den tidligere omtalte Forskjel i Bedømmelsen af Statssager var en naturlig Følge af hin Omstændighed. Den Gang kom det imidlertid endnu ikke til noget Brud mellem disse høje Personer, og dette var heller ikke nødvendigt, thi som blot vordende Regent havde Gustav ingen Ret til at optræde imod Moderen, der selvfølgelig bestandig fik sin Villie sat igjennem.

Men neppe havde Skæbnen ved Adolf Fredriks Død hævet Gustav paa Sverigs Trone, før der indtraadte et ganske andet Forhold mellem Moder og Søn. Der manglede ikke Anledning til Uenighed.

Enkedronningen vilde ikke finde sig i at Sønnen havde udelukkende Ret til at føre Scepteret, hvilket han derimod holdt saa fast i sin Haand, at han ikke tillod nogen Dødelig at gjøre Indgreb i hans dyrt tilkæmpede Rettigheder. Følgen heraf var, at Forholdet mellem Moder og Søn fra dette Øjeblik næsten blev en eneste lang, kun sjeldent afbrudt Række af gjensidige Ydmygelser og Lidelser, der forbittrede begges Liv. Og hvem indseer ikke, at Enden paa denne Tragedie fuldkommen svarede til den uhyggelige Begyndelse?...... Moderen sank i Graven, forbandende sin Søn, og han — — faldt for en Morders Kugle, midt under henrivende Forlystelser og medens han nærede de mest højtflyvende Planer.

Lovise Ulrikke sørgede hjerteligt over sin Gemals Død. For at adsprede sig, havde hun i Efteraaret 1771 foretaget en Rejse til Berlin, i Selskab med sit mest elskede Barn, hendes eneste Datter, den unge og skjønne Prindsesse Sophie Albertine. Efter neppe et Aars Fraværelse vendte hun, som vi have seet, tilbage, netop medens hele Landet endnu paa det mest levende gjenlød af Jubel over Revolutionen. Enkedronningen tog oprigtig Deel i den almindelige Glæde, men det varede ikke længe, før der indtraf Omstændigheder, som bidrog til atter at vække den tidligere Uenighed, og Afstanden mellem Moder og Søn blev bestandig større. Lovise Ulrikke trak sig tilligemed Prindsessen tilbage til Frederikshof, hvor hun tilbragte Vinteren, medens hun om Sommeren boede paa det romantiske Svartsjø. Hun saae sjeldent de to andre Hoffer, Kongens og Hertug Carls, og naar det engang imellem skete, viste hendes Sind sig i højeste Grad irritabelt, især mod Kongen. Da denne t. Ex. engang kom til hende og medbragte et Broderetøj, som han havde i Sinde at arbejde paa, blev hun meget opbragt og spurgte, om det var en af Carls XIIs Efterfølgere, som medbragte en saadan Bagage. Hun kunde aldrig glemme denne lille Begivenhed.

Gustav led ligelebes meget ved Moderens uafladelige Paafund og Trakasserier, men — at regere tillod han hende aldrig. Saaledes vedblev det at gaa, indtil Aaret 1775, der i sit Skjød skjulede saamange for den kongelige Familie skæbnesvangre Begivenheder, ogsaa medførte en Slags Forsoning mellem Moder og Søn.

En berømt Historieskriver, Geijer, har sagt, at „Gustav III var en Mand af fordærvede og lastværdige Sæder. Efter hemmelige Udsvævelser i Ungdommen var han i Manddomsalderen bleven ført til unaturlige Tilbøjeligheder, hvilket den materialistiske Moral, som han hyldede, og den saakaldte Fordomsfrihed — som i Grunden gik ud paa, at der existerede en anden Sædelære for Jordens Store end for Mængden — havde lært ham at undskylde.*

Dette var den hemmelige Grund til Moderens Uvillie og til det ulykkelige Forhold, som fandt Sted mellem Kongen og hans Gemalinde, den i mere end een Henseende begavede, men for en Mand af Gustavs Characteer næsten aldeles upassende danske Prindsesse Sophie Magdalene.

---

* Geijer II S. 173 f. Hamilton, Medicinalraaderne Dahlberg og Hedin have enstemmigt bekræftet dette, hvilket Munck ligeledes har giort i sin bekjendte Memoire. Dersom man havde Ret til at tvivle om disse Personers overensstemmende Vidnesbyrd, kunde man maaske antage hele denne smudsige Beskyldning for en Opdigtelse af Partierne. Man vilde i saa Tilfælde kunne sige, at den hidrørte fra hans hadefulde Fjender, eftersom man veed, at ligesaa haarde, om ikke værre Beskyldninger ere blevne opdigtede og udbredte om andre kronede Hoveder, saasom Frederik II, Napoleon, den ulykkelige Maria Antoinette, m. fl. Men dette synes desværre ikke atkunne lade sig gjøre. Paa den ene Side vide vi fuldkommen vel, hvad man skylder Historiens Værdighed, men paa den anden Side har Efterverdenen ogsaa en uomtvistelig Ret til at kjende Sandheden, thi uden denne vilde Historieskrivningen synke ned til ikke at være andet end Phrasemageri. Dette Krav paa at Historieskriveren skal sørge for at bevare Historiens Værdighed saavelsom dens Sanddruhed, tro vi bedst at have opfyldt ved at have indskrænket os til at anføre et bekræftet Factum, medens vi forøvrigt have undladt at gaa ind paa nogensomhelst Undersøgelse eller Detaille deraf, hvilket vi gjerne ville overlade til Andre.

Kongen selv havde i lang Tid modsat sig dette Parti, som desuden ogsaa i høj Grad blev misbilliget af hans Forældre, men endelig troede han at burde give efter for Ønsker, der, som man havde indbildt ham, bleve deelte af Nationen og vare gavnlige for Fædrelandet.*

Det Indtryk, den unge Prindsesse gjorde paa sin høje Forlovede, synes desuagtet i Begyndelsen at have været ret fordeelagtigt. Kort efter deres første Sammenkomst i Helsingborg skriver han t. Ex. til en af sine Fortrolige: „Hun seer godt ud, uden dog at være smuk. Hun har en meget god Figur, præsenterer sig med Værdighed, holder noget strengt over sin Rang, men er meget undseelig, endog mere end det passer sig for en Dame af Stand. Hun er Godheden selv, stille og mild, og saavidt man kan slutte af hendes Breve mangler hun ikke Vid, skjøndt hendes overordenlige Undseelighed afholder hende fra at vise den i Conversationen. Kort sagt, jeg troer i hende at have faaet en Ægtefælle, som passer for mig. Hun har Skjønhed nok til at være behagelig, men ikke nok til at gjøre mig forvirret i Hovedet; hun har Forstand nok til at bære sig fornuftigt ad og er blid nok til ikke at ville tiltage sig et Herredømme over mig med Hensyn til hvilket jeg er overordenlig skinsyg."

Disse høje Ægtefællers Characterer og Tilbøjeligheder passede dog, som vi allerede have sagt, aldeles ikke til hinanden. Gustavs Overgivenhed og sprudlende Vid, ved Siden af Sophie Magdalenes Vrantenhed og overordenlige Beskedenhed, var i Sandhed som Ild og Vand, og der kunde ikke let opstaa nogen ægteskabelig Lykke deraf. Naar man tillige betænker, at Dron-

---

* Forslaget til Gustavs Giftermaal med Sophie Magdalene udgik fra Tessin, men den Maade, hvorpaa han troede at kunne sikkre sig Forældrenes, Kong Adolf Frederiks og hans Gemalindes Bifald, gjorde disse til Modstandere af dette Parti. Tessin havde til Hensigt derved at skille Danmark fra Rusland, for saaledes endnu mere at befæste Dynastiet og Regeringsformen. Hans Efterfølgere i Magten førte samme Sprog for Gustav, som gav efter af disse Hensyn. Formælingen fandt Sted i 1766.

ningen nedstammede fra det danske Huus, som var Gustav saa forhadt, vil man let kunne indsee, at deres Ægteskab ikke kunde blive meget lykkeligt. Stillet imellem Lovise Ulrikkes Foragt og sin Gemals Kulde, blev Sophie Magdalene den mindst lykkelige af alle Fyrstinder. Vi tro at kunne forsikkre, at hun desuagtet i Begyndelsen af deres Ægteskab en kort Tid levede med sin Gemal som det sømmer sig en Hustru, men man troer tillige at vide, at de Erfaringer, hun i den Tid gjorde, hørte til dem, der ikke bidroge lidet til at forøge den Kulde, som opstod mellem dem.

Det gik hermed, som det ikke sjeldent plejer at gaa under saadanne Omstændigheder. Den ubehagelige Kulde og Disharmoni, som bestandig mere og mere traadte i Stedet for den første kunstlede og affecterede Opbrusning, bragte snart Kongen til at henvende sin Opmærksomhed paa andre Punkter. Han gjorde Grevinde Ribbing, født Løwen, de mest forføreriske Tilbud, hvilke hun dog ikke troede at kunne besvare paa anden Maade end med den Værdighed, der sømmede sig saavel for hende selv som for Kongen. Hun kunde rigtignok ikke nægte, at hun følte sig i højeste Grad smigret ved den Godhed, for hvilken hun saalidet fortjente at være Gjenstand, og vilde ikke indestaa for hvad der muligt kunde ske i Fremtiden, men — hun vilde hverken gjøre Dronningen eller Andre ulykkelige.

Den kongelige Celadon havde bedre Held hos en anden svensk Dame af høj Fødsel. I hele Aaret 1768 førte han en lidenskabelig Brevvexling med denne Dame og alt vidner om, at han nærede en brændende Kjærlighed til hende. Denne Følelse blev i enhver Henseende besvaret i samme Grad, og Kongen var som ude af sig selv af Glæde derover, hvilket man kan see af følgende Brudstykke af et af hans Breve: „Tilgiv dette Ord, som undslap mig," siger han. „Ja, De er min Herskerinde, De er mit Hjertes, mine Tilbøjeligheders og hele mit Væsens Herskerinde, ligesom De er den mest fortryllende af alle Kvinder. Forestil Dem min Sorg og Fortvivlelse over ikke at være i Deres Nærhed i et Øjeblik, da min tilbagevendte Sundhed, Fraværelsen af uvelkomne Øjne, samt lette og fristende Lejligheder til at see hinanden, vilde skjænke mig en

Lykke, som ingen anden Kvinde og min egen Gemalinde mindst af alle har været istand til at skjænke mig."

Men denne Lykke var ikke af Varighed. Det var umuligt at holde den ret længe skjult for Hoffet, og Kongen saae sig derfor nødsaget til i Tide at bringe et Offer, der, som Alt vidner om, maa have faldet ham meget tungt.*

Forholdet mellem Gustav og Sophie Magdalene vedblev imidlertid at være et og det samme. De levede paa en fuldkommen fremmed Fod med hinanden, og som Følge heraf maatte naturligviis Kongens Haab om ved hende at see sin Stamme forplantet paa Sverigs Trone bestandig mere forsvinde, ligesom man ogsaa let kan indsee, at denne Omstændighed bragte ham til at tænke paa Muligheden af at faa dette for et Monarki saa vigtige Anliggende bragt i Orden gjennem en anden Green af hans Familie. Hertug Carls Sygelighed og Forkjærlighed for Huerne, hvilken han havde indsuget fra Barndommen, bevægede Kongen til i Begyndelsen at sætte sit Haab i denne Henseende til sin yngre Broder, den elskværdige Prinds Fredrik Adolf, og man bragte derfor flere Ægteskabsforslag paa Bane mellem ham og forskjellige Prindsesser.

Hertug Carl, hvis Sundhed var vendt tilbage, og hvis Tænkemaade, efter Kongens Mening, ligeledes i enhver Henseende havde forandret sig til det bedre, var imidlertid kommet hjem fra den Reise, han i Sommeren 1770 havde gjort til Aachen. I det for Staten kritiske Tidspunkt, som kort Tid derefter indtraadte ved Kong Adolf Fredriks Død og Revolutionen, fik Hertugen snart Lejlighed til i mere end eet Tilfælde at yde Kongen, sin Broder, en betydelig Bistand, og i Særdeleshed som en Følge heraf indtraadte der den vigtige Forandring i disse to Brødres Forhold til hinanden, at medens Kongen tidligere lige fra Barndommen havde viist en vis Tilbøjelighed

---

* Brevvexling mellem Kongen og Friherrinde Du Rietz i den Gustavianske Samling i Upsala. Geijer har besynderligt nok ikke omtalt dette Forhold, som dog ingenlunde er uvigtigt med Hensyn til Kongens Familiehistorie, selv betragtet fra det Synspunkt, at det viser, at han har været istand til at nære naturlige Følelser for Fruentimmer.

til med en Slags Ringeagt at betragte og bedømme alt hvad der angik Hertug Carl, opstod der nu et venskabeligt og fortroligt Forhold mellem dem. Dette bevirkede, at Kongen ligeledes begyndte at overføre sine Successionsplaner fra Hertug Fredrik til Hertug Carl, og som Følge heraf bestræbte han sig ogsaa meget ivrigt for at bringe et passende Parti i Stand for denne Sidste.

Hertug Carl havde i Begyndelsen ikke megen Lyst til Ægtestanden. Han fandt det mere behageligt at leve ugift, og man kjender hans Kjærlighed til Grevinde Løwenhjelm, en af de tre Gratier. Det viste sig imidlertid, at han i Længden ikke havde Kraft nok til at modstaa sin Konges og Broders hyppigt gjentagne og med de mest tillokkende Forestillinger ledsagede Ønsker. Man søgte først Lejlighed til at fjerne ham fra den elskværdige Grevinde Løwenhjelm, ved at sende hendes Mand til en Gesandtskabspost, hvorhen hun ikke kunde undlade at følge ham; derefter valgte Kongen selv en Gemalinde til sin Broder, idet han foreslog ham en med hans eget Huus nær beslægtet holstensk Prindsesse, Hedvig Elisabeth Charlotte. Hertugen gav efter, men først da Kongen havde givet ham en Udsigt eller et Løfte, som indeholdt saavel Begyndelsen som Sporen til den bekjendte Uenighed, der senere fandt Sted mellem disse to Brødre. Kongen „bevægede ham nemlig til at gifte sig, fordi det var hans Hensigt aldrig at leve anderledes med Dronningen, end paa den gamle Fod," en Hentydning, som indeholdt en Udsigt til, for ikke at sige et Løfte om, at Dynastiet vilde blive forplantet fra Hertug Carls Side, og uden denne mere eller mindre bestemte Hentydning vilde Hertugen efter al Sandsynlighed aldrig have ladet sig bevæge dertil.*

* Hamilton siger med Bestemthed, at Kongen lovede Hertugen, at der ikke skulde være Tale om nogen anden Tronfølger til den svenske Krone, end en af Hertugens Stamme, og at Hertugen paa Grund heraf gav sit Samtykke til Ægteskabet. Men efter Munck's Memoire (see nedenfor) havde Gustav kun i Almindelighed givet Hertugen Udsigt til en saadan Lykke og havde derved vundet ham for Giftermaals-planen. De Ord, som ere citerede oppe i Texten, ere, efter den om-

Prindsesse Hedvig Elisabeth Charlotte var ikke mere end 15 Aar, da Skæbnen førte hende til et Land, hvis Dronning hun engang i Tiden skulde blive. „Hun var blond," siger Hamilton, „havde en næsten for høj Pande, smukke, livlige, blaa Øjne, og en noget krum Næse; Munden var ikke hæslig, men gabede for hyppigt; hun var lille og smækker af Væxt, havde smaa Hænder og Fødder, og kunde saaledes betragtes som en i ydre Henseende behagelig Prindsesse; hvad det Indre angik, viste hun aldrig andet end en af Munterhed ledsaget, undertiden altfor vidt dreven Godhed."

Hun udmærkede sig allerede tidlig ved den overdrevne Frihed og den egenraadige Opførsel, som aldrig forlod hende. Paa Rejsen til Sverig saae man hende t. Ex. springe omkring paa Dækket ligesom et Barn; af og til lagde hun sig paa Maven, for at see Officererne spise i Rummet under Dækket, eller ogsaa kaldte hun gjennem Raaberen paa sin Friseur, o. s. v.

Ved Erstavik, i Stockholms Skærgaard, aflagte Hertug Carl et Par Besøg hos sin tilkommende unge Brud. Paa Vejen til Nyckelviken, Raadmand Dreijers Ejendom, kom Kongen hende imøde paa en Eng, i den store Vogn Burmannia og omgiven af sin Vagt. Alt var nemlig indrettet i Overeensstemmelse med de Ceremonier, som fandt Sted ved Ludvig XVIs og Marie Antoinettes Formæling. Ved Nyckelviken blev hun modtaget af begge Dronningerne og Sophie Albertine, derpaa spiste hele den kongelige Familie til Aften sammen. Under Soupeen havde Prindsessen saa travlt og saameget at fortælle, at hun, naar hun talte til Enkedronningen, ikke gav sig Tid til tydeligt at sige: »ma chere mère,« men bestandig gjentog »ma chere,« hvilket lød ret comisk.*

Det varede ikke længe, før de Forhaabninger, man havde sat til Hertug Carls Ægteskab, syntes nærved at blive opfyldte.

---

talte Memoire af Munck, dennes egne. See forøvrigt angaaende Forholdet mellem Kongen og hans Brødre, Geijer I. S. 114 ff. samt II. S. 5 ff.

* Hamilton. Bryllupet blev højtideligholdt i Stockholm den 7 Juli 1774.

Allerede i Begyndelsen af Aaret 1775 troede man nemlig med Vished at kunne glæde sig til, at en Tronfølger vilde blive født inden Aaret var til Ende.

Man skulde tro, at disse Udsigter maatte have foraarsaget Kongen Glæde og Tilfredshed, da de jo virkelig stemmede overens med det han saa inderligt havde ønsket og saa ivrigt bestræbt sig for; men dette var aldeles ikke Tilfældet. Som Følge af den Ustadighed, vi saa ofte bemærke i Kongens Planer og Ideer, bleve de ham snarere en Kilde til Frygt. Man har ingen Grund til at tvivle om Oprigtigheden af hans Løfter til Hertug Carl, men det synes derimod mere end sandsynligt, at Hertugens Fjender og Kongens Fortrolige have blandet sig deri og skræmmet Kongen med foregivne Bekymringer for Landets Rolighed og Fremtid, kort sagt, jo mere den Tid nærmede sig, da Hertuginden Nedkomst skulde finde Sted, jo mere urolig blev Kongen, og dette gav omsider Anledning til de besynderligste Tildragelser.*

Tilskyndet af Grev Scheffer begyndte Gustav for Alvor at frygte for Følgerne af at Tronfølgen blev overdraget til Hertugens Huus. Han frygtede deels for, at han derved vilde i Hertugen faa en farlig Medbejler til Kronen, deels for at Regeringsformen derved i Fremtiden kunde blive udsat for Farer, eftersom den, under Hertugens Auspicier, muligt vilde blive truet af det undertrykte Aristokrati.

Hvorledes det end forholder sig, var Mistanken dog nu engang vækket, og for i enhver Henseende at sikkre Revolutionen, sin egen Stilling og Landets Rolighed, besluttede Kongen at han selv paa en eller anden Maade vilde sørge for at forplante sin Æt.

Den første Plan Kongen lagde i denne Anledning, bestod i at han vilde søge at faa sit Ægteskab med Sophie Magdalene

---

* Ovenstaaende Forhold ere grundede paa Meddelelser af Rigscantsler Grev Fr. Sparres Dagbog, hvorom Forfatteren af Morianen (II S. 436) har givet et Vink. Man seer heraf, at Grev C. F. Scheffer i Særdeleshed gjorde sig Umage for at henlede Kongens Indbildningskraft paa det Farlige i Dynastiets Forplantning ved Hertug Carl.

opløst, paa Grund af hun var ufrugtbar, og at han derpaa, ligesom Gustav Wasa og flere andre svenske Konger, vilde ægte en eller anden svensk Frøken af høj Byrd.

For at fremme denne Hensigt, henvendte han sig til sin Livlæge Dalberg, og anmodede ham om at udstede en Attest om at Dronningen var ufrugtbar; men Dalberg gjorde, hvad man kunde have ventet af enhver Mand af Ære; han afslog nemlig reentud at opfylde Kongens Begjæring, og erklærede tillige, at Kongen blot behøvede at omgaaes med sin Gemalinde, saaledes som det sømmer sig for en Ægtefælle, da vilde hans Ønsker nok blive opfyldte.

Uagtet Kongen troede at have god Grund til at tvivle om Sandheden af Dalbergs Erklæring, besluttede han dog at følge hans Raad. De første Personer, til hvem han vitterligt meddeelte sin nye Beslutning, vare to af hans nærmeste Omgivelser ved Hoffet, Grev Clas Ekeblad og Baron Carl Ehrensvärd. Dette skete ved Loka i Sommeren 1775. Kongen begyndte med at tale om Hertugindens Svangerskab, og om hvor inderligt han ønskede selv at erholde en Tronarving; og med et Udtryk af Forlegenhed, som man maaske ikke vil have let ved at begribe, dersom man ikke gjør sig den Ulejlighed at forestille sig den besynderlige Stilling, hvori han befandt sig, tilføjede han, at det forekom ham overordenlig vanskeligt at nærme sig Dronningen, med hvem han i mange Aar ikke engang havde været alene, og at han derfor fandt det nødvendigt at en tredie Person tog sig af Sagen for at bringe Deres Majestæter sammen, m. m. Disse Yttringer kunde, især da de vare saa aldeles uventede, ikke andet end gjøre det behageligste Indtryk paa begge Hofmændene; de vare derfor strax villige til at bestyrke Kongen i hans smukke Forsæt, og raadede ham ved Underhandlingen med Dronningen at benytte Munck, som ikke var hende ubehagelig og som tillige kjendte hendes Kammerjomfruer, ved hvis Bistand Sagen let kunde blive bragt i Orden.

Nogle Dage efter besøgte Munck Kongen paa Ekolsund. Grev Ekeblad forberedte ham nu paa hvad der var i Gjære

og erholdt Muncks Løfte om at han ikke vilde nægte at medvirke dertil.

Ved en Promenade tilhest, som Kongen kort efter foretog i den smukke Park ved Ekolsund i Selskab med nogle Herrer fra Hoffet, blandt hvilke Ekeblad og Munck befandt sig, hørte man at han og Ekeblad begyndte en Samtale, der ikke kunde andet end forekomme de andre særdeles gaadefuld. Da Kongen ved denne Lejlighed bemærkede, at Munck smilede, udbrød han: „O, see ham der, han forstaaer en halvkvædet Vise." Ved disse Ord red han noget til Siden med Munck, og betroede ham, at han havde besluttet at nærme sig til sin Gemalinde, hvor liden Lyst han end havde dertil.

Den følgende Morgen havde Munck en ny Samtale med Kongen. Denne gav ham da at forstaa, at han i en Hensigt, som Munck sikkert vilde have havt meget vanskeligt ved endog kun at ane, ønskede at Munck var nærværende ved Besøget hos Dronningen, thi, som Monarken oprigtigt gav ham at forstaa, hans Mistillid var grændseløs, m. m. Den ivrige Kongetjener og Yndling lod sig imidlertid ikke afskrække herved, men gjorde Alt hvad der stod i hans Magt for at bringe den stakkels Monark paa bedre Tanker, og som Følge heraf blev det bestemt, at Dronningen skulde underrettes om den glædelige Forandring i Kongens Tænkemaade.

Samme Aften ankom Sophie Magdalene tilsøes fra Ulriksdal til Ekolsund. Saavel til hendes egen som til de Tilstedeværendes store Forundring gik Kongen hende imøde lige til Havnen, hvor han, mod Sædvane, modtog hende med overordenlig Venlighed.

Munck begyndte snart sine Underhandlinger. Allerede den følgende Dag talte han med Dronningens Hofdame, Frøken Marie Aurora Uggla, en for sin Tavshed og Skarpsindighed bekjendt Dame, som desuden stod i et intimt Forhold til sin Herskerinde; han betroede hende det Hele og anmodede hende om at befordre Kongens gode Hensigt ved at underrette Dronningen derom. Endnu samme Aften bragte Frøken Uggla det Svar fra Dronningen, at hun var bleven i høj Grad overrasket, men at hun ikke havde nogen Aarsag til at tro paa

Oprigtigheden af Kongens Forsikkringer, „dersom han ikke havde en eller anden Plan, som hun ikke kunde begribe. For at være saameget mere sikker paa at vinde Dronningen, besluttede Munck at indvie begge hendes Kammerfruer, Mamsel Ramstrøm og Fru Wenner, i Hemmeligheden.

Den følgende Dag fandt Munck det nødvendigt selv at tale med Dronningen. Han forsikkrede hende, at Kongen med største Bedrøvelse bebrejdede sig den Opførsel, han havde viist imod sin Gemalinde, og at han var redebon til at gjøre sin Fejl god igjen ved at vise hende en fornyet Kjærlighed og Tillid. Munck talte med saa megen Varme og viste sig saa overtydet om Sandheden af de Forsikkringer, han paa Kongens Begne gav hende, at Dronningen blev ganske og aldeles vunden for Sagen. Hun kunde ikke skjule sin Glæde, men spurgte blot, naar hun kunde have den Fornøjelse at see sin Gemal uden Vidner. Hun maatte ogsaa love Munck, at hun under Sammenkomsten med Kongen ikke i nogen Henseende vilde berøre det, der tidligere var forefaldet, og at hun under ingensomhelst Betingelse vilde aabenbare ham, at Frøken Uggla var bleven indviet i Hemmeligheden, hvilket Munck ene og alene havde gjort af Ærbødighed for Dronningen.

Da Munck bragte Kongen denne Besked, erklærede denne, at det var ham fuldkommen utaaleligt at tale med Dronningen. Alle Muncks Opfordringer for at bevæge ham til at fuldføre, hvad han havde besluttet, vare frugtesløse; Kongens Undseelighed gik over alle Grændser ...

Den følgende Dag lod Dronningen Munck kalde op og spurgte ham med megen Strenghed, hvorfor hun ikke havde erholdt den private Sammenkomst med Kongen, hvilken hun havde forlangt i Anledning af det Munck for saa kort Tid siden havde forsikkret hende paa Kongens Begne. Hun viste sig overordenlig bedrøvet og kun med stor Umage lykkedes det Munck at berolige hende. Endelig lod hun sig overtale til selv at anmode Kongen om en Samtale.

Hertil fandtes der snart Lejlighed. Da Kongen den samme Dags Aften efter Soupeen som sædvanlig sagde god Nat til Dronningen, tog hun hans Haand og bad ham forunde hende

en Samtale under fire Øjne. Kongen blev i højeste Grad overrasket og svarede blot: „I Morgen efter Middag!“

Dagen derpaa sendte Kongen Bud efter Munck og erindrede ham om den Betingelse, han havde føjet til sit Løfte om at besøge Dronningen, nemlig at Munck skulde være tilstede den første Gang.

Det lykkedes snart Munck, skjøndt, som man let vil kunne begribe, ikke uden Indvendinger fra Dronningens Side, at erholde hendes Samtykke hertil, men det faldt ham meget vanskeligt at komme til at underrette Kongen om Dronningens Svar. Han maatte nemlig vente i hele to Timer før han fik Tilladelse til at komme ind, og hvad troer Læseren, at den store Gustav foretog sig i al denne Tid? Han tilbragte disse to hele Timer i sin — Garderobe, i den største Hjerteangst og uden at vide hvad han skulde foretage sig. Da han endelig kom ind i Sovekammeret, bad han Munck om at han vilde lægge sin Haand paa hans Hjerte. Da Munck følte, hvor heftigt det slog, sagde han:

„Dersom Deres Majestæt ikke snarest mulig gjør en Ende paa denne Sag, ville Forberedelserne dertil lægge Deres Majestæt i Graven. Jeg gaaer derfor strax til Dronningen og siger, at Deres Majestæt kommer.“ Kongen søgte forgæves at holde ham tilbage, han tog derfor Mod til sig og fulgte med Munck ind til Dronningen.

Saasnart Kongen fra Værelsets Baggrund saae sin Gemalinde, ilede han frem og kastede sig med Heftighed i hendes Arme. Dette Udbrud af en i lang Tid slumrende Følelse besvarede Dronningen med ligesaa megen Ømhed og Varme. Efter et Øjebliks Tavshed sagde Sophie Magdalene: „Nu seer jeg endelig, at Herren har Medlidenhed med mig og gjør mig lykkelig. Gud styrke Deres Majestæt i Deres Forsæt for Fremtiden at ville behandle mig med Kjærlighed og Godhed. Jeg vil bestandig bestræbe mig for at gjøre mig værdig dertil.“ Nu fulgte en Forklaring, som endte med gjensidige Forsikkringer om Venskab og Oprigtighed; derpaa trak Munck sig tilbage, men Gustav fulgte ham snart, dog ikke før han havde lovet Dronningen, at han snart vilde vende tilbage.

Da Munck altfor godt kjendte Kongens overordenlige Undseelighed og Dronningen desuden viste sig meget urolig, maatte Munck tænke paa nye Udveje, dersom hans Bestræbelser for at bevirke en Tilnærmelse mellem disse to høje Personer ikke skulde forblive frugtesløse. I dette Øjemed gav han Mamsel Ramstrøm det Raad, at hun med Dronningens Tilladelse skulde indsmugle dennes Portrait i Kongens Seng. Man lod derfor strax et saadant hente fra Staden, og Dronningen vedlagde følgende egenhændige Billet, som tilligemed Portraitet blev overleveret Munck af Mamsel Ramstrøm:

„Modtag, dyrebare og elskede Ægtefælle, denne svage Hyldest af en Kvinde, som vil tilbede Dem lige til sit Livs sidste Øjeblik. Behag i hendes Øjne at see den Kjærlighed til Dem, hvoraf hendes Sjæl er opfyldt. Ja, elskværdigste blandt Mænd, elsk mig saa højt, som jeg elsker Dem, og tøv ikke med at gjøre mig til den lykkeligste af alle Kvinder. Jeg troede at min Ulykke ikke kunde være større end den hidtil har været, men efterat De har givet mig Haab om, at jeg kan være saa lykkelig at eje en Plads i Deres Hjerte, føler jeg, at min Ulykke og Fortvivlelse vilde naae sit højeste Punkt, dersom jeg havde bedraget mig.

Sophie Magdalene.

Med Kammertjenerens Bistand lagde Munck Portraitet og Billetten under Kongens Sengeteppe, og Virkningen blev i enhver Henseende som Munck havde forudsat. Da Kongen om Aftenen lod sig klæde af og var i Begreb med at gaa tilsengs, fik han Øje paa begge Dele, læste Billetten og lod Munck kalde ind. Nogle Øjeblik efter befalede han Domestikerne at fjerne sig og bad Munck følge sig i Natdragt ind i Dronningens Sovekammer.*

Her falder Pennen ud af Fortællerens Haand. Det Manuskript af Grev Muncks egen Haand, hvoraf vi have taget

* Ovenstaaende Beretning om de kongelige Ægtefællers Gjenforening er i alle dens Detailler taget af en Memoire af Munck, dateret den 22 Marts 1779. Om denne Memoires Oprindelse og Skæbne tales der nærmere i tredie Deel af dette Værk. Om dens Troværdig-

disse Detailler, er nemlig af en saadan Natur, at vi ikke tro at kunne vedblive dermed. Det eneste vi maa tilføje, er, at Munck, efter alt hvad vi kunne slutte os til, hidtil kun i den aldeles ikke daddelværdige Egenskab af Ven og Raadgiver stod ved sin Konges Side i dennes huuslige Anliggender.

Enigheden og Fortroligheden syntes nu atter paa engang at være vendt tilbage hos det kongelige Par. Til Belønning for den Beredvillighed, hvormed de havde bidraget til denne lykkelige Gjenforening, erholdt saavel Ehrensvärd og Ekeblad, som Munck meget kostbare Foræringer af Dronningen; den sidstnævnte fik t. Ex. en Ring af 5000 Rdlrs. Værdi samt et endnu kostbarere, med Diamanter besat Uhr, forsynet med Dronningens Portrait.

Kongeparrets Gjenforening syntes nu virkelig ogsaa, idetmindste i Begyndelsen, at give disse forhen saa ulykkelige Ægtefæller de bedste Forhaabninger, og i et Brev til Gustav af 6 September 1775 taler Enkedronningen om en Abort, som Dronningen for nylig skulde have havt. Men hermed forsvandt ogsaa dette deres Forhaabningers nye og svage Solglimt. Troværdige Læger give nemlig Vink om, at Gustav neppe, maaske aldrig, kunde nære Haab om at see det Ønske opfyldt, der, som man maa antage, paa den Tid laa ham mest paa Hjertet.* Aar henrandt under forgæves Forventning, men før vi gaa over til de nye Intriguer, hvortil denne ubehagelige Erfaring gav Anledning, ville vi kaste et Blik tilbage.

Fra det første Øieblik, da Gustav besluttede at forsone sig med sin Gemalinde, (som Følge af de truende Udsigter, der efter hans Mening kunde fremkomme af at Arvefølgen til Tronen gik over til Hertug Carls Huus), var han betænkt paa at skaffe denne en eller anden Erstatning for det han, trods den imellem dem trufne Overenskomst, vilde komme til

hed synes jeg, at der, forsaavidt den er bleven fulgt i denne Beretning, ikke kan være nogen Tvivl, men vi ville særskilt yttre os om Sandsynligheden af det Resultat, Forfatteren senere troer at kunne drage deraf, nemlig angaaende Gustav Adolphs Legitimitet.

* Dalberg maa altsaa have faaet Grund til at stifte Mening efter hvad Kongen havde sagt ham i Anledning af hans nye Forhold til Dronningen.

at tabe. Der var i Begyndelsen Tale om at skaffe ham den eventuelle Arveret til Bispestiftet Lübeck.

Det varede imidlertid ikke længe, før Hertugens levende Forhaabninger om selv at erholde en Arving, viste sig aldeles ugrundede; man opdagede snart, at Hertugindens Svangerskab kun var en Fejltagelse, som formodenlig hidrørte fra Uerfarenhed og Barnagtighed, medens Hofsladderen derimod med Begjærlighed bemægtigede sig en Omstændighed, som senere blev udspundet i tusinde dumme Historier. For om muligt dog ogsaa for Fremtiden at blive befriet fra den Frygt, man nærede for at Hertugens Æt skulde blive forplantet, og for at hans Haab om at erholde Sverigs Krone derved tillige skulde faa ny Næring, besluttede man at tage sin Tilflugt til et Middel, som man rigtignok maa tilstaa var ret godt egnet til at opnaae det tilsigtede Øjemed, men som forøvrigt var meget lavt og fuldkommen overensstemmende med den letsindige Tid, hvori man anvendte det. Man fattede nemlig den Idee at fjerne Hertugen fra Hertuginden og henvende hans Opmærksomhed i ganske andre Retninger, end den, hvortil den fremfor alt burde have vendt sig. I denne Henseende fortæller Hofhistorien flere temmelig forunderlige Tildragelser.* Disse Beregninger lykkedes. Hertug Carls Ubestandighed og Svaghed for Kjønnet foraarsagede rigtignok i Begyndelsen den gode Hertuginde megen Bekymring, og hvorledes kunde det vel være anderledes; men hendes af Naturen gode Humeur og lette Sind kom hende til Hjælp, saa at hun snart, om end aldrig fuldkomment, vænnede sig af med at tænke paa alle disse, en ædel, men forsmaaet Kjærligheds bittre, skjøndt desværre ikke saa sjeldne Erfaringer.

* See Ehrensvärds Journal. Man søgte t. Ex. at improvisere Sammenkomster mellem Hertugen og visse fornemme Damer, som man vidste at han betragtede med Forkjærlighed. En anden Gang førgede man for, at en vis fornem Frøken, som var bekjendt for sin ualmindelige Skjønhed, erholdt en saadan Plads, at hun maatte falde Hertugen i Øjnene, da han paa en Rejse bivaanede Gudstjenesten i en vis Domkirke.

Forsoningen mellem Kongen og Dronningen bragte ogsaa Enkedronningen til at nærme sig dem begge. Det lader til, at hun oprigtigt har glædet sig ved denne Begivenhed, og flere Anledninger forenede sig dermed, for at formilde hendes forstemte Sind.

Vi nærme os nu de forunderligste Tildragelser; dog erklære vi i Forvejen, at vi ikke udgive dem for at være bestemte Facta, men kun anføre dem som Sandsynligheder. Omstændighederne tilkjendegive nemlig, at det sandsynligt er gaaet saaledes til, som vi nu ville fortælle det.

Gustav sørgede oprigtigt over at hans Forhaabninger havde skuffet ham, og Nødvendigheden af at erholde en Tronarving af hans eget Ægteskab fremstillede sig med bestandig mere levende Farver for hans ophidsede Indbildningskraft. Vi ville ikke undersøge, hvilke Underhandlinger der fandt Sted, før man kunde bringe den under en streng religiøs og moralsk Indskydelse opdragne Sophie Magdalene saavidt; det maa være nok, at denne Fyrstinde endelig gav efter for Ønsker, der maa betragtes som ganske naturlige, naar man befinder sig i en saa overordenlig Stilling som Gustav III.* Om hun i Forvejen

---

* Brown i Les Cours du Nord (I, Pag. 33) efter et danskt Manuskript. Vi behøve ikke at tilføje, hvor lidet troværdig vi finde denne Forfatter, til hvem vi sædvanlig kun henvise for at gjendrive ham. Ved denne Lejlighed træffer det sig imidlertid, at det han anfører synes at blive bekræftet fra andre Sider. Man har fortalt, at Mamsel Ramstrøm skal have ledet de Underhandlinger, som fandt Sted mellem Kongen og Dronningen før disse besynderlige Begivenheder foregik. Vi vide ikke hvorledes dette forholder sig, men der er i Forbindelse hermed bleven udbredt et Rygte, som vi tro det er Historiens Pligt at gjendrive. Man har nemlig villet betragte Mamsel Ramstrøms Død, der indtraf kort Tid efter, som Følge af en Forgiftelse, der var foranstaltet af Kongen, for at hun skulde tage Hemmeligheden om Gustav Adolfs Fødsel med sig i Graven. Ifølge en Optegnelse i C. S. skulde Kongen ved en Frokost, hvorved Ramstrøm tilfældigviis var tilstede, have budt hende Østers, der laa paa en Side af Fadet, hvorfra han vogtede sig for at tage de Østers, han selv med megen Appetit nød. Strax efter skal Mamsel Ramstrøm være bleven meget syg og være død under de sædvanlige Symptomer

er ved en ordenlig Ceremoni bleven skilt fra sin Gemal og viet til Munck, dette er Noget, som vi ville lade henstaa uafgjort, men vi nægte ikke, at vi ere mere tilbøjelige til at tro det Modsatte.*

---

paa Forgiftning, men Kongen forbød at obducere hende. Hertil svarer Medicinalraad Hedin, som var Ramstrøms Læge og havde hende under Behandling lige til det sidste Øjeblik, at ikke et Ord deraf er sandt. Hun begyndte med at blive plaget af en heftig Hovedpine, for hvilken hun, efter Sigende til Hedin, kunde takke Munck. Hendes Afskedigelse fra Hoffet foranledigedes ved Sophie Magdalenes Jalousi, da hun ikke godt kunde lide den Fortrolighed, hvormed Munck behandlede hendes Kammerfrue. Dalberg blev tilligemed Hedin Ramstrøms Læge. Han ordinerede stærke Dosis Coloqvinttinctur, som efter Hedins Mening var skadelig, og endelig gav han hende paa engang næsten en Spiseskefuld deraf. Derpaa blev Ramstrøm syg og led de heftigste Smerter i Underlivet, hvilke ogsaa medførte Døden. „Men," tilføjer den troværdige Læge, „da Ramstrøm døde saa pludseligt, udspredte man det Rygte, at hun var bleven forgivet efter Kongens Foranstaltning." Egenhændigt skrevet af Hedin. E. S.

* Man har nævnet Biskop Wingaard, som den der skulde have forrettet Vielsen. Dette har t. Ex. Dronning H. E. Charlotte, efter en lithographeret Note i S. S., forsikkret flere høje Personer. Men Medicinalraad Hedin benægter det med Bestemthed. See De la Gard. Arch. XVIII, S. VI. En ordenlig Ægteskabscontrakt mellem Munck og Sophie Magdalene, egenhændigt underskrevet af dem, Gustav III og Biskop Wingaard, skal være funden i Carl Johans Skrivebord, (see De la Gard. Arch. XVIII, S. XIII). Men mon denne ikke er underskudt eller beroer paa en eller anden Vildfarelse. Det er som sagt allerede tvivlsomt, om en Vielse til venstre Haand har fundet Sted, men det synes at være fuldkommen urimeligt, at man ved en formelig af Contrahenterne underskreven Ægteskabscontrakt, som hverken Landets Love eller Skik og Brug gjorde nødvendig, har bekræftet en beskæmmende Hemmelighed, som det var Kongen saa magtpaaliggende at skjule for Efterkommerne. Dersom et saadant Document var blevet funden i Archiverne (og hvorfra skulde Carl Johan ellers have faaet det?), kan man da antage, at det vilde være blevet holdt hemmeligt efter 1809? Vilde Gustav Adolf da saa haardnakket have vægret sig ved at frasige sig Kronen til Fordeel for sin Søn? Eller havde Greverne von Platen og von Engeström i saa Tilfælde behøvet at opfordre Biskop Wingaard til at udstede en Attest om at denne Vielse havde fundet Sted, — en Attest, som

Dog nok herom: Det varede ikke ret længe, før Munck, til stor Forundring for Hofmændene, begyndte om Nætterne at gaa igjennem en Bagdør, som rigtignok førte til Mamsel Ramstrøms Værelse, men unægtelig ogsaa til Dronningens.* Undertiden blev han ledsaget af Kongen, som standsede i Mamsel Ramstrøms Værelse, hvorfra han ved Hjælp af en Løntrappe vendte tilbage til sine egne Gemakker, medens Munck dristigt gik ind til Dronningen.

Sandheden af disse Udsagn kan man sikkert ikke benægte, men, spørger Læseren, hvad bevise de? Vi ville blot tilføje nogle meget troværdige Anekdoter, ikke som om vi ville udgive os for derved at have sat Spørgsmaalet om Gustav Adolfs Herkomst uden for al Tvivl, men kun for at de kunne tjene som Materiale for Læserens egen Dom.

Da Doctor Hedin, der nylig var antaget som Hofmedicus under Hoffets Ophold paa Ulriksdal i Sommeren 1780, engang, medens han troede at hele Hoffet saavelsom Dronningen sad ved Bordet, tilskyndet af Nysgjerrighed morede sig med at gjøre en Promenade gjennem alle Værelserne i Slottet, og Tilfældet førte ham til Dronningens Sovekammer, saae han til sin store Overraskelse gjennem Døren, at Dronningen og Munck omfavnede hinanden kjærligt. Forbavset herover trak han sig tilbage til det ydre Værelse, stillede sig foran et Spejl, nynnede en Vise og lod som om han intet havde seet. Derpaa sagde han ganske højt, for at det kunde høres ind i det andet Værelse, hvor Sophie Magdalene og Munck vare.

---

man rigtignok truede Gustav Adolf med at ville offenliggjøre, men som Wingaard med Bestemthed vægrede sig ved at udstede, fordi det var aldeles stridende mod Sandheden? Ja, og dersom Carl Johan virkelig havde været i Besiddelse af et saadant Document, kunne vi med Bestemthed forsikre, at da det laa i hans Interesse at faa Gustav Adolfs Illegitimitet beviisliggjort, vilde han ikke have holdt det hemmeligt for sine Fortrolige. Herpaa findes der altfor mange Beviser i den S. S.

* Dette er troværdigt, eftersom det er blevet anført saavel af Hamilton som af Dalberg, der paa den Tid daglig befandt sig ved Hoffet.

„For Pokker, dersom Dronningen kommer, er jeg ulykkelig!“ Og efterat han havde sagt disse Ord, ilede han ned til den lille Terrasse udenfor Slottet. Nogle Dage efter fandt han tre Pakker, som indeholdt de fineste Hofdragter, liggende paa Bordet i sit Værelse. Munck, som kort efter saae den fattige Hedin saa godt klædt, lod som om han undrede sig derover og spurgte ham i en særegen Tone, hvorfra han havde faaet sin smukke Dragt.

„Salige ere de som tro, skjøndt de ikke see,“ svarede Hedin.* Vi tilføje blot, at naar sligt kunde ske i Aaret 1780, er det vanskeligt at afgjøre, hvad der kunde være skeet i Aaret 1777.

En Dag kort efter den 1 November 1770, da Bruddet mellem Enkedronningen og det kongelige Par havde naaet sit højeste Punkt, og der var Tale om at gjøre et Forsøg paa at hidføre en Forsoning, kom Kongen ilende op til Dronningen og sagde paa fransk i en tredie Persons Nærværelse: „Dersom De tilgiver, troer jeg Alt, ja, der gives Intet, som jeg da ikke troer,“ hvorpaa han strax begav sig bort, uden at vente paa Svar.** Vi spørge om en saadan Trudsel ret godt kunde finde Sted, uden at der fandtes en eller anden kraftig Grund, som kunde bevæge Dronningen til at tage Hensyn dertil?

I Aaret 1777, det vil sige Aaret førend Gustav Adolf er født, erholdt Munck og hans Moder en temmelig anseelig Pension af Dronningen. Man vil sikkert ikke finde det forunderligt, om vi ved denne Lejlighed tage os den Frihed at spørge: Hvorfor netop i dette Aar?....

Efter samtidige Personers enstemmige Vidnesbyrd var Sophie Magdalene en mere end almindelig vellystig Kvinde; og Munck var — ung, smuk, Dronningen lig, fattig, ærgjerrig og dertil et Menneske uden Grundsætninger. Føj hertil, at Gustav Adolf, som bekjendt, i høj Grad lignede saavel Dronningen

* Vi have her fulgt Hedins Optegnelse.

** Hamilton, som siger, at han selv har hørt denne Anekdote af den tredie Person, der var meget „troværdig.“

som Munck, og at i Særdeleshed hans Characteer i flere Henseender levende mindede om den sidste.

Da Dronningen, nogle Aar efter at Gustav Adolf var bleven født, atter erholdt en Søn, som i Daaben blev kaldet Hertug af Småland, viste Kongen sig overordenlig glad og yttrede til en af sine Fortrolige, at han var overbeviist om, at han ikke var Kronprinds Gustav Adolfs Fader, men nok Hertugen af Smålands; af denne Grund begyndte han ogsaa strax efter dennes Fødsel at speculere paa, hvorledes han bedst kunde faa Tronfølgen til at gaa over til den, hvem han betragtede som legitim. Men ved Hertugens Død, som indtraf kort Tid efter, bleve alle disse Planer og Forhaabninger nedsænkede i Graven med ham.

Gustav Adolf udviklede imidlertid bestandig mere de Egenskaber, som i sin Tid skulde fremkalde saavel hans egen, som hans Fædrelands Ulykke. Kongen havde en Anelse herom, thi da Rigsdrost Grev Wachtmeister kort før Kongens sidste Reise til Aachen i Aaret 1791, da der var Tale om at indsætte en Regering, som kunde forestaa Forretningerne under hans Fraværelse, vilde overtale Gustav til at lade Kronprindsen udnævne til Medlem deraf, svarede Kongen:

„Jeg kan ikke give mit Samtykke dertil; for det Første fordi en saadan Udnævnelse vilde komme til at gjælde som en Lov ved alle lignende Tilfælde, og vilde give dette Barn Fordringer. Forøvrigt, kjender De Kronprindsen? Han er dum, egensindig og hovmodig og jeg frygter for at han vil gjøre Sverig og sig selv ulykkelig. Jeg nærede bedre Forhaabninger om Hertugen af Småland; hans Anlæg lovede mere, og dersom han havde levet, skulde Gustav Adolf aldrig have besteget Tronen."*

Dog, vi ville lade det være nok med disse faa Exempler, og vende atter tilbage til Begivenhederne.

Allerede i Februar 1778 vidste man i Petersborg, at Dronningen befandt sig i velsignede Omstændigheder. I Stockholm talte Enhver ligeledes derom, men tilføjede, at Munck

* Optegnelse i S. S.

var Fader til det ventede Kongebarn; noget, som tilvisse var i høj Grad ubehageligt og fuldkommen stridende mod de Planer, man havde for Øje ved dette bekjendte Arrangement; men man kunde let indsee, hvorledes det var muligt at et saadant Rygte kunde blive udbredt. Den Mængde Personer, hvem man havde betroet, at Kongen ved Muncks Bistand atter var bleven forenet med sin Gemalinde, Muncks uforsigtige og dumdristige Adfærd,* maaske ogsaa en eller anden Uforsigtighed af Mamsel Ramstrøm, som skal have ledet den sidste Underhandling med Dronningen, den, ved hvilken man fortæller, at Vielsen med Munck skal have fundet Sted, — Alt dette var Anledning nok til at dette Rygte kunde opstaa.

Det varede heller ikke længe før Hertug Carl fik Underretning derom. I sin Uforsigtighed ilede han til Enkedronningen og fortalte hende det. Det lod til, at hun ikke var fri for at tro derpaa, og i den første Hede udbrød hun: „Det er en Skandale, som jeg aldrig vil tilgive Gustav. Det gjælder Dine Rettigheder til Kronen"…….

Hertugen og Dronningen bleve nu enige om, at den første skulde see at udforske Sagens rette Sammenhæng, før man foretog videre Skridt desangaaende. Da han var i Begreb med at forlade hende, sagde hun:

„Vær for alle Ting forsigtig; denne Sag er af større Betydning end vi tro, og den sidste Fejltagelse kan blive værre end den første. Udsæt hverken Dig eller mig for Noget, thi jeg vil ikke blandes ind i et saa uhyggeligt Trakasseri." Hertugen lovede Alt hvad hans Moder fordrede.

Men desuagtet skyndte han sig strax hen til Kongen og fortalte ham, hvad der blev sagt i Staben. Da Kongen spurgte, hvorfra et saadant Rygte kunde være kommet, svarede Hertugen, at han havde hørt det af Enkedronningen, og han glemte ikke at gjentage den banale Phrase, hvormed hun tydeligt havde tilkjendegivet, at hun ikke var utilbøjelig til at tro Rygtet.

---

* Munck ønskede at ansees for at være Dronningens Elsker og pralede af at være det.

Dette forefaldt kort før en Fest paa Slottet. Gustav blev overordenlig opbragt og lod strax sin Moder underrette om, at han ikke oftere kunde modtage hende, efterat hun havde brugt saadanne Yttringer. Enkedronningen kom heller ikke til Festen, som var kort og kjedelig.*

Men det blev ikke herved. Munck og Dronningen raabte om Hevn og Politiken syntes ligeledes at fordre, at Enkedronningen formeligt tilbagekaldte sine Yttringer. I dette Øjemed besluttede Gustav, at han først vilde prøve hvad han kunde udvirke ved personlig at besøge sin Moder paa Fredrikshof. Man paastaaer, at Enkedronningen ved denne Lejlighed i en vis Henseende gjorde Kongen Afbigt, men under de heftigste Forbandelser mod Hertug Carl. Hertug Fredrik skal ogsaa have været saa opbragt mod ham, at han endog skal have draget Kaarden halvt ud mod ham.

Følgen af alt dette var, at Kongen, kjørende i den store gammeldags Rigsvogn, Burmannia, omgivet af sin Vagt og ledsaget af syv Rigsraader, begav sig en smuk Dag under Pomp og Pragt, til ikke liden Forundring for Almuen, til Fredrikshof, hvor Enkedronningen samtykkede i at underskrive et Document, hvori hun paa det mest højtidelige erklærede, at enhver Mistanke med Hensyn til Dronningens Tilstand var ugrundet. Enten denne Erklæring af Lovise Ulrikke var frivillig eller ikke,

---

* See Ehrensvärd, efter Uddrag af det De la Gard. Archiv, XVIII S. 132 f., samt en Notice i S. S. efter en troværdig Person, som opholdt sig ved Hoffet, da disse Begivenheder foregik. Vi tro at denne Fremstilling af Hertug Carls Handlemaade ved denne Lejlighed stemmer overens med det virkelige Forhold, og bede Læseren sammenligne den med det, som i denne Anledning siges i Morianen II. S. 143 ff. Med alt dette kunne vi dog ikke nægte, at Hertugens Opførsel var uforsigtig, og især mindre rigtig mod Moderen, men at gjøre den til en Forbrydelse og betragte den som en Følge af en Beregning, Hertugen havde gjort med Hensyn til Fremtiden, nemlig at gjøre den ventede Tronarving umulig, ved at bestyrke Mistanken om hans Herkomst, for derved at forberede sin egen Ophøjelse — dette vilde uden Tvivl være at tillægge denne unge Fyrste altfor megen List og Slethed.

tjente den idetmindste ikke til at formindske Afstanden mellem begge disse Hoffer. Det Modsatte var snarere Tilfældet, thi Omgangen mellem dem blev om muligt endnu mere afbrudt.

Saaledes forholdt det sig, forsaavidt som vi have kunnet see, med denne besynderlige Familiehistorie, der har gjort sin Rund omkring ved alle Hofferne i Europa, og i alle Optegnelser om den Tid. Født i Purpuret kunde Gustav Adolf idetmindste aldrig blive erklæret for illegitim paa Grund af disse ubeviste, skjøndt højst sandsynlige Angivelser, men han lærte at kjende dem og det krænkede ham dybt. Hans indesluttede, mistænkelige Characteer troede deri at finde en Grund til at blive foragtet af Folket, og den Sorg, han følte derover, gik ofte saa vidt, at han var nærved at frasige sig Kronen.*

Vi ville ende med nogle Ord om Adolf Fredriks og Lovise Ulrikkes to yngste Børn. Disse, der nu vare i deres mest blomstrende Alder, samt begavede med glimrende ydre Fortrin, vare bestandig Gjenstande for en ubeskrivelig, næsten barnlig Ømhed fra deres Moders Side. Prinds Fredrik Adolf, der af Mange blev kaldt Europas skjønneste Prinds, udmærkede sig forøvrigt aldeles ikke ved nogen af de Egenskaber, som, skjøndt paa saa forskjellig Maade, i høj Grad vare blevne hans to ældre Brødre til Deel. Han var et skjønt og blødhjertet ungt Menneske, med en afgjort Smag for Kjærlighed, det var det Hele. Man kjender hans Forhold til den skjønne og kloge Frøken Sophie Fersen. Han nærede en brændende, lidenskabelig Kjærlighed til denne Datter af Sverigs første Aristokrat, som ikke fandt det over sin Værdighed at tillade sit Barn at give en — Første Kurven! Hertugen blev syg af Sorg derover, og Kongen, som følte Medlidenhed med Broderens tunge Skæbne og hvis Forfængelighed mulig ogsaa blev saaret ved et Afslag, der, som han syntes, paa en Maade angik ham selv, besluttede at optræde til Forbeel for ham hos den Skjønne, mén forgæves, hun vedblev at være ubevæ-

* I Aaret 1809 fandt Grev Axel Fersen blandt Gustav Adolfs efterladte Papirer et Concept til Abdicationen. Det er fra Aaret 1795 og opbevares nu i E. S. See tredie Deel af dette Værk.

gelig, og — dydig. For at skaffe sin Broder nogen Adspredelse og bringe ham til at glemme sin ulykkelige Kjærlighed, lod Gustav ham, ledsaget af Baron Taube, gjøre en Rejse til Italien. Her befandt Hertugen sig snart bedre; han blev fuldkommen helbredet og under Sydens blidere Clima og mangfoldige Adspredelser lærte han snart at aabne sit Hjerte for nye, ofte endnu sødere og mere fristende Tillokkelser.

Prindsesse Sophie Albertine var sin Moders Øjesteen, ung, smuk og elskværdig; begavet med en større Forstand end sin yngste Broder, kunde man med Grund kalde hende en med de herligste Aandsevner begavet Prindsesse, og da hun desuden var følsom, livlig og deeltagende, hvorfor skulde Kjærligheden da ikke have fundet Vej til hendes Hjerte? ...

Vi vide ikke hvorledes det forholdt sig hermed*, og finde at det heller ikke er af synderlig Vigtighed, men ville dog ikke undlade at gjendrive nogle Rygter og Opdigtelser, som ere blevne udbredte om Prindsessen. Man har nemlig paastaaet, at hun har været forelsket i en Descendent af det forrige Kongehuus, Fyrst Hessenstein, at hun efter sin Moders Raad blev hemmeligt viet til ham, og at hun, da Kongen, hendes Broder, nægtede sit Samtykke til denne Forbindelse, maatte i sin Moders Selskab foretage den bekjendte Rejse til Berlin i Vinteren 1771, for derved at skjule Følgerne af sit Ægteskab. Under sit Ophold der skal Prindsessen have bragt et Pigebarn til Verden, som nogen Tid efter, under Navn af Lolotte Forsberg, optraadte ved hendes Moders Hof. Saalænge Prindsessen levede, nød denne Lolotte hendes Venskab og Hengivenhed, og Prindsessen kunde ikke give hende noget større Beviis herpaa, end ved at udnævne hende til sin Hofmesterinde, da hun var bleven gift med Prindsessens Staldmester Grev Gustav Stenbok, ligesom hun ogsaa, da Prindsessen døde, ved et Testamente arvede hele dennes Ejendom.

---

* Nogle Kjærlighedsbilletter til Prindsessen bleve fundne i hendes efterladte Papirer i det Stenbockske Archiv paa Thorsjø.

I Løbet af Aaret 1795 kom nogle mærkværdige Acter og Documenter frem for Dagens Lys, der vare egnede til at give Sagen et ganske andet Udseende. Prindsessen, som hidtil skulde have antaget Lolotte Forsberg for en elsket Datter, blev deri pludselig underrettet om, at den samme Lolotte var hendes — Søster! Skulde man kunne tro dette! Vi vide ikke hvad Lolotte og hendes vordende Mand tænkte derom, men Prindsessen følte sig uden Tvivl fuldkommen overbeviist om, at det virkelig forholdt sig saaledes, og troede det uden Tvivl endnu i sit sidste Øieblik, eftersom hun gjorde det forhen omtalte Testamente.

Saaledes lyder den Historie, som først forekommer hos en udenlandsk Forfatter,* hvem vi ikke ansee for at være troværdig; senere er den bleven optaget af andre og udpyntet med visse Tilføjninger og Variationer, der, som vi gjerne indrømme, maaske har gjort den mere behagelig for Publicum. Men lad os nu see hvorledes den holder Stand for Critiken!

Dersom Prindsessen, efter sin Moders Tilskyndelse, var bleven hemmeligt viet til Fyrst Hessenstein, hvorledes stemmer det da overens hermed, at Fyrstens Svigermoder næsten paa samme Tid kunde sige i et Brev til Gustav: „Du er meget uforsigtig med Hessenstein. Denne Usling stræber efter Kongeværdigheden. Jeg har i flere Aar mistænkt ham derfor. Det er af yderste Vigtighed at fjerne en saadan Person fra Sverig. Behold ikke dette Uhyre om Dig."

Saaledes skulde altsaa en Moder tale om sin Svigersøn, hvem hun betragtede som værdig til at sikkre sin Datters Lykke, — en Datter, som hun næsten tilbad, og for hvis Skyld hun, som man antager, skal have udsat sig for den Ydmygelse, næsten at blive forjaget fra Sverig af en Søn, hvem hun nu anmoder om at fordrive Hessenstein fra Riget som en afskyelig Forbryder. — —

Vi spørge Læseren, hvor megen Tillid han for Fremtiden vil kunne skjænke denne Historie om Fyrst Hessenstein og Sophie

* Brown, Les Cours du Nord. I. S. 28.

Albertine, saavelsom deres hemmelige Formæling og Rejsen til Berlin for at bringe Lolotte til Verden.*

Hertil kommer, at Fyrst Hessenstein kun nogle Uger efter at Vielsen skal have fundet Sted, og altsaa næsten endnu i Hvedebrødsdagene, foretog en lang Udenlandsrejse, saavidt man veed uden noget andet Øjemed end at adsprede sig.

Nu kjender man forøvrigt fuldkommen Aarsagen til Lovise Ulrikkes og hendes Datters Rejse til Berlin i Vinteren 1771. I et Brev til Gustav siger hun selv, at hun trængte til at adsprede sig efter sin Gemals Død; og at hun tog Prindsesse Sophie Albertine med, var tilfulde begrundet derved, at Fredrik II selv havde anmodet hende derom, da denne unge Prindsesse var den eneste af hendes Familie, som han ikke havde seet.

Hvad endelig de i 1795 fremkomne Documenter angaa, der skulde bevise, at Lolotte Forsberg var Sophie Albertines Søster, da vidne alle deres indre Kriterier om at de vare falske. Senere ville vi atter komme tilbage dertil; her gjøre vi blot den Bemærkning, at de aldeles modsige hinanden, eftersom det der først kom for Dagen synes at hentyde til at Lovise Ulrikke var Moder til Lolotte, medens der i det andet med Bestemthed angives, at Adolf Fredrik var hendes Fader, og begge Documenter forudsætte i ethvert Tilfælde, at Lolotte kun var den ene af disse høje Ægtefællers Datter. Men hvorledes det end forholder sig, er Lovise Ulrikkes ægteskabelige Troskab blevet bevidnet af Mænd, der synes bedre end nogen Anden at have havt Lejlighed til at dømme derom, og Hertug Fredrik nægtede med Bestemthed og i haanlige Udtryk at anerkjende Lolotte som en naturlig Slægtning. Det vilde desuden have været temmelig forunderligt, om Adolf Frederik, efter i femten Aar beviisligt at have været uden Arvinger, pludselig i sit 61 Aar skulde nyde den Lykke at blive

* En forøvrigt agtværdig Forfatter har i nogle Yttringer i et Brev fra Gustav III til Sophie Albertine troet at finde en Bekræftelse paa denne Anskuelse, men vi ville lade det staa ved sit Værd, hvad disse Udtryk, saaledes som de findes der, kunne bevise ligeoverfor de Grunde, vi have anført.

Fader, uden at Hofsladderen havde havt det mindste at tale om en saadan Begivenhed, før Verden ganske uventet 24 Aar efter blev overrasket af denne uventede Opdagelse! Hertil kommer, at Lolottes saakaldte Plejemoder, Fru Forsberg, naar man spurgte hende derom, bestemt nægtede, at Lolotte var nogen Andens Datter end hendes egen.

---

og Pragt.* I denne Henseende havde Ynglingen og Manden kun altfor megen Lighed med Barnet. Hoffet og, saavidt det var muligt, hele Nationens Sæder begyndte derfor snart at faa et Anstrøg af den Aand, som beherskede Kongen, og man kunde heller ikke med Rimelighed vente, at det skulde gaa anderledes under en næsten souverain Fyrste, hvor Hoffet, i dette Ords gamle Betydning, endnu virkelig existerede, og der altsaa ikke kunde være nogen Tvivl om at dets Indvirkning maatte udbrede sig til det Hele. Gustav III reformerede ikke alene Statsformen, men ogsaa Sæderne, og det gjør os kun ondt, at vi i denne sidste Henseende ikke paa nogen Maade kunne yde ham den Hyldest og Anerkjendelse, som vi tro han fortjener i den første Henseende; vi ville imidlertid bestræbe os for at vise ham al mulig Retfærdighed; thi med Hensyn til ham, er det mere end hos nogen Anden nødvendigt ikke alene at have Øje for den ene Side af hans Væsen og Handlinger; han er en Janus, med et dobbelt Ansigt, og vi antage, at blandt alle de Personer, Historien kjender, er hans Characteer den som er vanskeligst at forstaa.**

Hoffet blev først draget ind under hans Iver for at indføre Reformer. Alt skulde nemlig indrettes efter fransk Mønster. Der blev indført Leveer efter den strengeste Versailler-Etikette, ja endog Kongens Sovekammer var indrettet paa fuldkommen fransk Maade. De vagthavende Officerer bleve, ligesom i Frankrig, forsynede med smaa sorte Stokke, hvis Knapper vare af hvidt Elfenbeen — Tegnet paa en uindskrænket Magt! I Stedet for Hoffrøkenerne, der havde forskjønnet Hoffets Hverdagsliv ved deres uskyldige Munterhed, gav Kongen Dronningen, mod hendes Villie og blot fordi man brugte det saaledes i Frankrig, sex saakaldte Æresdamer, det vil sige, gifte Damer, som foruden deres smaa Familieinteresser tillige medbragte den Lyst til Intriguer, som er uadskillelig derfra. Den strengeste Etikette blev iagttaget i Alt; man behøver blot

* Rigsraad Grev Scheffers Beretning til det hemmelige Udvalg.

** Kongens usædvanlige, noget vanskabte Ansigtsdannelse er bekjendt, og i denne Henseende characteristisk.

at tænke paa, hvorledes det gik til ved Kong Gustavs saakaldte offenlige Tafler, og man vil da see hele den Tids besynderlige Ceremonivæsen staa lyslevende for sig.

Ved saadanne Lejligheder plejede bestandig en større Cirkel at finde Sted først. Ved et Bord spillede Dronningen Quadrille med Embedsmænd, der ibetmindste rangerede med Generaler. De gave staaende Kort til deres Medspillende og bukkede hvergang dybt for Dronningen. Naar det var hendes Tour at give, blev det udført af den Kammerherre, som havde Jour og som i dette Øjemed under hele Spillet stod bag Dronningens Stol og paa hendes Vegne besørgede Regnskabet opgjort, naar Spillet var tilende. Kongen spillede Trente et quarante ved et langt, med grønt Klæde bedækket Bord. I det Øjeblik Kongen skjød sin Stol tilbage fra Spilleborbet, endte ogsaa Dronningen sit Parti og stod op, selv om det var midt under Kortgivningen. Spillet varede omtrent en Time eller fem Kvarteer. Naar senere det offenlige Taffel fandt Sted, sad de kongelige Personer ved den lange Side af Bordet, og ved den anden Side stod Hofjunkeren, som skar og lagde for. Dannende en Halvkreds og vedligeholdende en ærbødig Tavshed stod Hofcirkelen i nogen Afstand. Kongen nikkede snart til En, snart til en Anden, og kaldte undertiden, ved et Vink, En eller Anden hen til sig. Denne blev i en bøjet Stilling staaende bag Kongens Stol saalænge som Samtalen varede, og trak sig derpaa tilbage til sin Plads i den øvrige Kreds; nu blev en ny vinket frem, o. s. v. For de Andre vankede der ingen Aftensmad ved disse offenlige Tafler, ved hvilke Almuen havde Adgang som Tilskuere. I Kongens ualmindelige Smag for Etikette og Ceremonier kunne vi sikkert ikke andet end bemærke en tydelig og ret fiin Beregning; det var formodenlig hans Hensigt derved lidt efter lidt at vænne sine Undersaatter til Kongedømmet og opfriske det i deres Hjerter ved Hjælp af det Indtryk denne ydre Glands frembragte.

Da Revolutionen var tilende og Bitterheden mellem Partierne ophørte, kom der nyt Liv i Munterheden og de offenlige Forlystelser. Slægtninge, Venner og Naboer, som af politiske Grunde i lang Tid ikke vare komne sammen, begyndte nu

igjen at omgaaes hverandre, og det paa en fortrolig Maade. Kongen selv sørgede med en utrættelig Iver for de offenlige Adspredelser; paa de saakaldte Børsassembleer, der vedbleve under Kongens hele Regering, morede man sig overordenlig godt, og Kongen selv, tilligemed hele Hoffet, bidrog næsten bestandig til ved sin Nærværelse og Venlighed at forøge Ballets Glands og Hyggelighed. Hoffet gav selv det bedste Exempel. Baller, Festiviteter og andre Arrangements fulgte saa hyppigt efter hinanden, at man neppe fik Tid til at drage Aande efter den ene Forlystelse, før den blev afløst af en anden. Blandt de muntreste af alle disse Adspredelser regne vi de saakaldte Ulriksdalsrejser i Vinteren 1775. Hermed gik det saaledes til. Sildig om Aftenen, sædvanlig efter Operaen eller Couren, saae man en heel Mængde Mennesker, hvoriblandt Kongen, Dronningen, begge Hertugerne og flere Andre, tage Plads i lukkede Kaner, en Dame og en Herre i hver; enhver Kane var ledsaget af to Ryttere med Fakler, Toget blev aabnet og sluttet med Lyden af Pauker og Trompeter, og saaledes gik det i den kolde Vinternat afsted til Ulriksdal; saasnart man var kommen dertil, spiste man til Aften og beredte sig til den følgende Dag at opføre et eller andet lille Stykke, hvori enten Kongen selv, Hertug Carl eller Grev Fersen havde Hovedrollen. De vigtigste Medspillende blandt Damerne vare Dronningens Hofdamer, Frøken Uggla, Frøken Caroline Lewenhaupt, og flere Andre.

Vi talte om Skuespil. Disse vare Gustav IIIs svage Side og han var den største Skuespiller i sit Rige. Denne Tilbøjelighed vaagnede tidlig. Tessin klager derover. Hans Lyst til denne Adspredelse var saa stor, at han som Barn ikke behøvede at see mere end en eneste Forestilling, især dersom det var en Tragedie, før han fuldkommen kunde erindre den. Det er tillige værdt at lægge Mærke til, at Damerollerne behagede ham mest, og blandt disse Roller foretrak han dens — som havde været smukkest klædt paa Theatret. Han morede sig ofte, især under Af- og Paaklædningen, med at declamere en eller anden Dronnings eller Prindsesses Rolle, og dersom han ved en saadan Lejlighed var saa heldig at faa fat paa en Serviet, som han kunde hænge bag paa sig, som Slæb, og et andet

Stykke hvidt Tøj, der kunde bruges til Hovedbedækning, var hans Glæde overordenlig. Undertiden hændtes det ogsaa, efterat han var kommet til Hvile, at man, naar man efter nogen Tids Forløb vilde see om han var falden i Søvn, fandt ham med blottet Bryst og Arme og Skjorten fæstet sammen med Knappenaale, for at ligne et Forklæde, staaende i Sengen og deklamere en eller anden Rolle.

Da Prindsen var bleven voxen, ja endog som regerende Fyrste, drev han ofte denne Forkjærlighed for Theatret saa vidt, at det næsten lignede Raseri. Der blev indrettet Theatre paa Lystslottene og man kan forestille sig i hvilken Grad det lykkedes denne Slags Tidsfordriv at vinde Borgerret ved Hoffet og til hvilken Virtuositet flere af de kongelige Personer havde forstaaet at hæve deres Talent for Skuespilkunsten, naar man erfarer, at saavel Kongen som Hertug Carl, i en Tid af kun tre Dage, optraadte i Hovedrollerne af tre forskjellige Tragedier. Kongen spiste offenlig i sin Theaterdragt. Der blev udbredt et Rygte om at han var svagsindet, og da han blev underrettet derom, lod han sig, især efter en af sine Venners Raad, bevæge til nogenlunde at lægge Baand paa sin Passion for Theatret, dog kun for med ligesaa megen Iver og Overdrivelse at hengive sig til en ny Slags Forlystelser, nemlig de pragtfuldeste Carousseller. Kongen stod op Klokken tre om Morgenen, for at øve sig i Ridning og Fægtning, og der blev næsten ikke talt om andet end om Carousseller, Landser, Skjolde og Spyd.*

Heraf vil Læseren kunne see, at hvad man end ellers kunde have at klage over, kjedede man sig dog ikke, i Særdeleshed i Begyndelsen af Gustav den Tredies Regering. Alt var Liv og Munterhed! Dog ligesom man ofte finder den giftigste Slange skjult i Skyggen af de skjønneste Blomster, saaledes fandtes der under al denne ydre Glands, alle disse Forlystelser, alt for megen Frihed, for ikke at sige Frækhed i Sæderne.

---

* Carousellerne paa Ekolsund 1776 og i Stockholm 1777 vare arrangerede med al mulig Glands, og maa sikkert have kostet ikke ubetydelige Summer.

Selskabelige Talenter vare saa at sige de eneste Egenskaber, som havde noget Værd for Gustav III. Smag for at klæde sig samt den Gave at kunne conversere, dandse o. s. v., blev foretrukket for alle andre Evner, og Dyden var et Legetøj, som man gjorde sig lystig over, ligesom over en gammeldags Dragt eller et lignende Stykke Meubel, der, som man indrømmede, rigtignok kunde have været af stort Værd for Forfædrene, men som man antog at man nu var voxet fra.

Vi ville helst undlade at udbrede os videre over et Æmne, der i og for sig selv ikke er af nogen særdeles Vigtighed eller almindelig Interesse, nemlig Mysterierne ved Kongens og hans Brødres private Liv, men vi ansee det dog for rigtigt at tilføje, at ifølge Samtidiges Vidnesbyrd levede hele det talrige Hofpersonale omtrent paa samme Maade.

Lad os høre et af disse Vidner, hvis Tunge rigtignok, som man maa antage, undertiden har været noget for bidende, men om hvis Troværdighed der neppe kan være nogen Tvivl, da han taler om Gjenstande, som han selv har havt Lejlighed at være Øjevidne til.

„Middagen var neppe forbi," siger han i Skildringen af Livet paa Gripsholm i Vinteren 1776, før alle Damerne forsvandt; om Aftenen kom nogle af dem atter tilsyne med blussende Kinder, matte Øjne, upuddrede Nakkehaar o. s. v.*

Paa et andet Sted siger den samme Annalist: „Pagerne stode i Almindelighed i høj Gunst; og Kongens ulykkelige Tilbøjelighed i denne Retning var ingen Hemmelighed." Disse unge Herrer og deres Lige spillede ogsaa næsten den første Rolle ved Hoffet. De trængte sig ind i alle Selskaber, kastede sig, under Opholdet paa Lystslottene, i Lænestolene i Dronningens Sovekammer, blandede sig i Alt og dømte om Alt. De fik i lang Tid Tilladelse til at opføre sig paa denne upassende Maade, indtil det endelig lykkedes den gamle Rigsmarschal, Grev Liewen, tildeels at standse dette Uvæsen. Grev Liewen, som havde været Page hos Carl XII, fortalte nemlig,

* Hamilton.

hvorledes denne plejede at behandle de unge Mennesker, og Kongen vilde ikke gjerne være forskjellig fra et saa glimrende Exempel som denne verdensberømte Helt.

Man seer ofte, at en overdreven Frihed og Frækhed i Sæderne hidrører fra Mangel paa Grundsætninger og Agtelse for Religionen. Dette var Tilfældet med Gustav III; og hans Hof, som man gjerne kan ansee for at have været et værdigt Billede af Mønsterhoffet i Versailles, forsyndede sig i denne Henseende, og det sikkert paa den mest stødende Maade, mod den Agtelse, man bør nære for Almuens Begreber om Sædelighed. Paa Gripsholm spillede Kongen i fuld Theaterkostume i det øverste Taarnværelse, medens Præsten prædikede i det nederste. En anden Gang sendte den nærved boende Biskop Serenius i Strengnæs ham et Par Præster, der formodenlig ikke vare slebne nok til at passe i Hoffets Sale, og Kongen kaldte dem derfor, efter Dalinsk Maneer, „Magister Skrighalsius“ og „Pastor Gabius.“ Rigsraad Hermansson skrev til Biskoppen og bad ham sende andre Præster, men Serenius svarede: Saalænge Moliere og Lafontaine prædike i Salonen, ere Magister Skrighalsius og Pastor Gabius gode nok i Capellet.“

Saaledes var Hoffets Levnet i Gustav IIIs Tid, og vi vilde tilvisse ikke have bedømt dette Levnet med Strenghed, dersom det var vedblevet at holde sig i de Sale, hvori det blev ført. Men dette var desværre ikke Tilfældet. Rygtet derom begyndte at udbrede sig, og formedelst den Indvirkning, man ikke kan frakjende det af de højere Kredse givne Exempel, varede det ikke længe, før det udøvede en meget skadelig Indflydelse paa hele Nationalcharacteren.

Man levede kun lidet mindre frit og tøjlesløst i hele den højere Selskabskreds, eller den saakaldte beau monde, end ved Hoffet.

Gustav IIIs Bestræbelser for at indføre en ny Nationaldragt maa ogsaa betragtes som et Forsøg paa at forandre Svenskerens vrantne og alvorlige, men retskafne Characteer, og gjøre ham til en munter Selskaber, quand même, en Slags

Sydlænding i Norden, hvis Urbillede Kongen selv saa gjerne vilde have været.*

Dette Forsøg syntes heller ikke at ville faa noget ilde Udfald, idetmindste ikke i Begyndelsen, men det mislykkedes i Længden. Man antog rigtignok med Iver hed den nye Dragt, men kun ved Hoffet overlevede den ham, som indførte den.

I Overensstemmelse med den ved Hoffet herskende Aand, begyndte Præsterne nu at prædike i en æsthetisk Tone, og man tog ofte mere Hensyn til et siirligt, med enhver af Rethorikens og den academiske Veltalenheds Blomster udpyntet Sprog end til Bibelens Aand.

Vi have ingenlunde betænkt os, naar der var Tale om at drage Erindringen om en Konge og en Tid, hvis Indflydelse i mere end een Henseende har været saa fordærvelig for den svenske Nation, frem for Historiens retfærdige Dom; men i ethvert Tilfælde var denne Indflydelse allermest fordærvelig i Henseende til den Drik, som paa mere end een Maade udgjør Sverigs største Ulykke, og hvis almindeligere Brug og Indførelse i det daglige Liv egenlig kan betragtes som hidrørende fra den Tid. Det var saa at sige et Beviis paa Loyalitet at — drikke, saavelsom at opmuntre til at drikke Brændeviin; ja endog Digtekunsten maatte betale sin Skat til dette Gjøglespil, som havde til Hensigt at trække Vexler paa Folkets Moralitet, for derved at fylde de tomme Hvælvinger i det kongelige Skatkammer! Hoffets Aand banede sig Vej til Universiteterne, man lagde endog Beslag paa Fremtiden, for at fremme de nye Skikke. I Stedet for Studier lagde man Vind paa at dandse, ride og tale fransk, og Sandsen for Videnskab og dybere Forskninger gik i Graven med Linné.

---

* Angaaende Aarsagen til at Nationaldragten blev indført, mindes vi en Anekdote, som Statssecretair Leopold fortalte. Kongen havde nemlig i den bløbere Deel af Ryggen en stor Knude eller Gevæxt, som han ønskede at skjule, og Leopold fortalte i Forbindelse hermed, at Kongens Forkjærlighed for den gamle spanske Dragt med dens vide Kappe m.m. var begrundet i at denne saa godt kunde skjule denne Legemsfejl.

Og dog blev Gustav IIIs Tid en af de mest glimrende i Sverig, med Hensyn til Kunster og Videnskaber.

Frihedstiden var Forskningens og det grundigere Naturstudiums Guldalder; i den Tid blev det videnskabelige Selskab i Upsala stiftet af Benzelius og Celsius, ligesom ogsaa Videnskabsacademiet blev stiftet i Stockholm af Høpken og Linné, Triewald og Ahlstrømer, Cederhjelm og Wrangel. Den gustavianske Periode var derimod meget fattig paa udmærkede Videnskabsmænd, den kan neppe nævne en eneste, skjøndt Navnene Bergman, Linné, De Geer og flere Andre, som vare tilbage fra den henrundne Tid, rigtignok endnu bidrog til at udbrede nogen Glands over de første Aar af den forførerske Konges Regering.

Den historiske Forskning i Sverig kan regne en ny Epoke fra Lovise Ulrikkes Dage. Da denne Dronning var begavet med en betydelig Sands for og Kjærlighed til Videnskaberne, kan man for en stor Deel tilskrive hende den Interesse og det forøgede Liv, som i videnskabelig Henseende vaagnede i de sidste Aar af Frihedstiden, og som samlede en lille Skole af Mænd omkring hende, fra hvilken Videnskabsacademiet, som egenlig var et Foster af Lovise Ulrikkes Aand, senere udgik.

Det var tildeels under hendes Venskab og Beskyttelse at der fremstod og dannedes Mænd, som Dalin, Ihre og Berch, Lagerbring, Botin og Celsius, der upaatvivlelig alle vare Prydelser af første Rang i det svenske Talents og Lærdoms Pantheon. Mange af disse berømte Mænd levede endnu; nogle af dem havde endog, skjøndt bøjede af Laurbær og Aar, endnu ikke aldeles ophørt med deres Forfattervirksomhed. Celsius udgav t. Ex. i denne Periode sin Erik XIVs Historie, og Lagerbring fortsatte sin storartede historiske Virksomhed; men forøvrigt syntes der kun at være liden Udsigt til at nye Knopper og Blade vilde spire frem paa denne Green af den menneskelige Culturs og Forsknings Gebeet. Det lod ikke til at nogen ny Stjerne vilde vise sig paa Historie- og Krønnikeskrivningens Himmel, og dette finde vi heller ikke forunderligt, thi under en Regent og i en Tid, da det hørte til den gode Tone at gjøre det Alvorlige latterligt, og betragte dets Dyrkere som Skole-

Sydlænding i Norden, hvis Urbillede Kongen selv saa gjerne vilde have været.*

Dette Forsøg syntes heller ikke at ville faa noget ilde Udfald, idetmindste ikke i Begyndelsen, men det mislykkedes i Længden. Man antog rigtignok med Iver hed den nye Dragt, men kun ved Hoffet overlevede den ham, som indførte den.

I Overensstemmelse med den ved Hoffet herskende Aand, begyndte Præsterne nu at prædike i en æsthetisk Tone, og man tog ofte mere Hensyn til et siirligt, med enhver af Rethorikens og den academiske Veltalenheds Blomster udpyntet Sprog end til Bibelens Aand.

Vi have ingenlunde betænkt os, naar der var Tale om at drage Erindringen om en Konge og en Tid, hvis Indflydelse i mere end een Henseende har været saa fordærvelig for den svenske Nation, frem for Historiens retfærdige Dom; men i ethvert Tilfælde var denne Indflydelse allermest fordærvelig i Henseende til den Drik, som paa mere end een Maade udgjør Sverigs største Ulykke, og hvis almindeligere Brug og Indførelse i det daglige Liv egenlig kan betragtes som hidrørende fra den Tid. Det var saa at sige et Beviis paa Loyalitet at — drikke, saavelsom at opmuntre til at drikke Brændeviin; ja endog Digtekunsten maatte betale sin Skat til dette Gjøglespil, som havde til Hensigt at trække Vexler paa Folkets Moralitet, for derved at fylde de tomme Hvælvinger i det kongelige Skatkammer! Hoffets Aand banede sig Vej til Universiteterne, man lagde endog Beslag paa Fremtiden, for at fremme de nye Skikke. I Stedet for Studier lagde man Vind paa at dandse, ride og tale fransk, og Sandsen for Videnskab og dybere Forskninger gik i Graven med Linné.

---

* Angaaende Aarsagen til at Nationaldragten blev indført, mindes vi en Anekdote, som Statssecretair Leopold fortalte. Kongen havde nemlig i den blødere Deel af Ryggen en stor Knude eller Gevæxt, som han ønskede at skjule, og Leopold fortalte i Forbindelse hermed, at Kongens Forkjærlighed for den gamle spanske Dragt med dens vide Kappe m.m. var begrundet i at denne saa godt kunde skjule denne Legemsfejl.

Og dog blev Gustav IIIs Tid en af de mest glimrende i Sverig, med Hensyn til Kunster og Videnskaber.

Frihedstiden var Forskningens og det grundigere Naturstudiums Guldalder; i den Tid blev det videnskabelige Selskab i Upsala stiftet af Benzelius og Celsius, ligesom ogsaa Videnskabsacademiet blev stiftet i Stockholm af Høpken og Linné, Triewald og Ahlstrømer, Cederhjelm og Wrangel. Den gustavianske Periode var derimod meget fattig paa udmærkede Videnskabsmænd, den kan neppe nævne en eneste, skjøndt Navnene Bergman, Linné, De Geer og flere Andre, som vare tilbage fra den henrundne Tid, rigtignok endnu bidrog til at udbrede nogen Glands over de første Aar af den forførerifke Konges Regering.

Den historiske Forskning i Sverig kan regne en ny Epoke fra Lovise Ulrikkes Dage. Da denne Dronning var begavet med en betydelig Sands for og Kjærlighed til Videnskaberne, kan man for en stor Deel tilskrive hende den Interesse og det forøgede Liv, som i videnskabelig Henseende vaagnede i de sidste Aar af Frihedstiden, og som samlede en lille Skole af Mænd omkring hende, fra hvilken Videnskabsacademiet, som egenlig var et Foster af Lovise Ulrikkes Aand, senere udgik.

Det var tildeels under hendes Venskab og Beskyttelse at der fremstod og dannedes Mænd, som Dalin, Ihre og Berch, Lagerbring, Botin og Celsius, der upaatvivlelig alle vare Prydelser af første Rang i det svenske Talents og Lærdoms Pantheon. Mange af disse berømte Mænd levede endnu; nogle af dem havde endog, skjøndt bøjede af Laurbær og Aar, endnu ikke aldeles ophørt med deres Forfattervirksomhed. Celsius udgav t. Ex. i denne Periode sin Erik XIVs Historie, og Lagerbring fortsatte sin storartede historiske Virksomhed; men forøvrigt syntes der kun at være liden Udsigt til at nye Knopper og Blade vilde spire frem paa denne Green af den menneskelige Culturs og Forsknings Gebeet. Det lod ikke til at nogen ny Stjerne vilde vise sig paa Historie- og Krønnikeskrivningens Himmel, og dette finde vi heller ikke forunderligt, thi under en Regent og i en Tid, da det hørte til den gode Tone at gjøre det Alvorlige latterligt, og betragte dets Dyrkere som Skole-

furer, kunde Forholdet ikke let blive anderledes. En Undtagelse herfra er Kammerherre, Baron Gustav Ehrensvärd, der, som Tjenstgjørende ved Hoffet, forfattede Optegnelser, der i høj Grad udmærkede sig ved Nøjagtighed og en Masse af interessante og characteristiske Oplysninger, for hvilke han bestandig vil blive betragtet som en af Sverigs mest udmærkede Forfattere i den historiske Memoires Genre.

Det attende Aarhundrede var saavel den religieuse Oplysnings som dens Opløsningsperiode. Der fremstod Tænkere, som ikke engang betænkte sig paa at nære dristig Tvivl om Grundvolden for hele Europas Samfundsforhold, nemlig den aabenbarede Religion. Noget beslægtet med disse Tænkere var en Svensker, en ringe Biskopssøn fra Skara, der i Begyndelsen af Gustavs Regering, efter et Liv fuldt af de besynderligste Begivenheder, lukkede sine Øjne i London, Hovedstaden i det for christelig Oplysning og Tolerance bestandig saa berømte England, hvortil denne Seer, som selv var en Oplysningens og Tolerancens Forkynder, stedse havde følt sig mægtigt hendraget.

Svedenborg var Tænker og Religionslærer, og en af det mest storartede og vidunderlige Slags. Uagtet han var yndet saavel af Kong Adolf Fredrik som af Lovise Ulrikke, er det dog neppe rimeligt, at han, dersom han var blevet i Live, vilde have faaet noget særdeles Indpas hos deres Søn, Kong Gustav. Svedenborg — selv en Forkynder af en ny Religionslære, der efter hans Mening gjenoprettede Christendommen i dens oprindelige Reenhed, og Gustav III, en Discipel af Voltaire og Encyklopædisterne, disse Christendommens evige Fjender, — Svedenborg og Gustav III vilde ingensinde endog kun være blevne enige. Desuagtet nærede man Frygt for, at Gustav snarere vilde give de aandelige Vildfarelser Medhold end vise dem tilrette. Biskopperne og Vennerne af de evangeliske Læresætninger bleve bange og sluttede sig til hinanden i Selskaber, hvis Øjemed især bestod i at modvirke Christendommens Forfald. Paa denne Maade opstod Selskabet Pro fide et christianismo i Stockholm, det theologiske Samfund i Carlscrona o. s. v. Paa den anden Side havde man allerede i Sveden-

borgs Levetid, under den forrige Regering, lagt Grunden til en fælles Virksomhed i modsat Retning. I Aaret 1768 stiftede Svedenborg selv, samt Lectorerne Rosén og Bejer nemlig det saakaldte philantropiske Selskab i Gøtheborg, der deels var af religiøs, deels af politisk Natur. Efter Stifternes eget Sigende bestod Selskabets vigtigste Formaal i en samvittighedsfuld Udøvelse af de for en Christen og Patriot ufravigelige Pligter, nemlig at fremføre de himmelske, aandelige, naturlige, politiske, historiske, juridiske, oeconomiske, commercielle og industrielle Sandheders Vidnesbyrd for dem, der stode i Spidsen for Fædrelandets Regering, Konger, Regenter, Ministre og alle Slags Embedsmænd. Det philantropiske Selskab var følgelig en Slags aandelig politisk Klub, som ved en privat directe Correspondence med Regeringen bestræbte sig for at gjøre de menneskekjærlige Grundsætninger gjældende, der besjælede Selskabets Medlemmer; det var en Indretning, der stod midt imellem Pressen og de hemmelige Selskaber; det lignede den første i Alt, undtagen i Offenlighed, og de sidste i Alt, undtagen i Hemmeligholdelse.*

Denne Periode af Gustavs Regering havde intet af Betydenhed at fremvise, hvad de philosophiske Videnskaber angik. I Upsala blev Lockianismen dristigt foredraget af en Mand ved Navn Christiernin. Den unge Greve Carl August Ehrensvärd — den vordende Kunstphilosoph — var endnu ikke bekjendt, og Nils von Rosenstein, — en lille d'Alembert — var ikke andet end en ung, ubemærket „Mand i Vorden."

Men om Videnskaberne end ikke gjorde videre Fremskridt eller nød nogen synderlig Opmuntring under Gustav III, kan

* Egenhændigt Brev fra Hallbin, en af det philantropiske Selskabs ivrigste Medlemmer, til Kong Carl XIV Johan, da han som Kronprinds kom til Sverig og rejste gjennem Helsingborg, hvor Brevets Forfatter boede. Hensigten med Hallbins og hans Medbrødres Communicationer med den nye Kronprinds var at advare ham for saadanne Mystici, som Bjørnram og Plommenfelt m. fl., der havde spillet deres Rolle under Gustav III, og derved om muligt vinde ham for Svedenborgianismen. S. S.

man dog ikke sige det samme om de skjønne Kunster. Under denne Konges opmuntrende og beskyttende Varetægt opnaaede de en hidtil ukjendt og ikke anet Højde. Paa den Tid begyndte deres klassiske Periode.

I Kredsen af de dannende Kunster kom man rigtignok ikke meget videre frem end man havde været i Frihedstiden, thi Adelcrantz, Sergel og Pilo vare allerede uddannede Kunstnere, da Gustav tiltraadte Regeringen, og større Navne end disse fremstod der ikke i hans Tid. Men ogsaa disse Kunster nøde megen Opmuntring fra Tronen og der fremtraadte senere flere agtværdige Talenter i denne Retning.

I musikalsk Henseende stod Gustavs Tid derimod langt højere end de foregaaende, thi allerede i denne Periode vare Musici som Naumann og Kraus komne til Sverig, og disse Mænd kunde i flere Henseender sammenlignes med deres Samtidige i Tydskland, Mozart og Gluck. De vare rigtignok Udlændinge, det er sandt, men vi ville snart see, at de ikke manglede Efterfølgere blandt Landets egne Børn.

I Slutningen af Frihedstiden begyndte den svenske Poesies Foraar. Nordens „Turteldue," Fru Nordenflycht, hendes to Venner og Disciple, Greverne Creutz og Gyllenborg, samt den uforglemmelige Bellman, sang dengang deres udødelige Sange. Man skulde have troet, at den svenske Sanggudinde længe vilde forblive ufrugtbar efter en saa rig og herlig Høst, men tvertimod. Vel var Nordenflycht borte, og Creutz og Gyllenborgs Lyrer uden Strenge eller bleve idetmindste kun sjeldent benyttede; dog Bellman var ikke alene endnu i Live, men han havde ogsaa, i Modsætning til de Forannævnte, opfattet Sangens hellige Kunst paa en saadan Maade, at synge og leve var eensbetydende for ham, og omkring denne guddommelige Skjald — Konge i Skjaldenes Rige — og Gustav III, som selv var en Skjønaand og en Ynder af Digtere, samlede der sig snart en Skare af saadanne, alle besjælede af en og samme Aand, Glædens, Sangens og Inspirationens.

Som Digter og udøvende Kunstner var Gustav III maaske mindre stor, skjøndt den Rigdom af Ideer og Sujetter for Scenen, hvorved han udmærkede sig, og som kun behøvede en for=

skjønnet Form, for at blive forvandlede til Frembringelser, der besadde et varigt Værd, bestandig vil gjøre ham til en af Sverigs fortrinligste Forfattere, men som Beskytter og Mæcen for de unge Talenter, der voxede op omkring ham, har han erhvervet sig en Laurbærkrands, som aldrig vil visne. Da han var en Tilhænger af den franske Smags overdrevne Beundring for Formen, ydede han rigtignok denne den største Hyldest, selv naar den fandtes hos Andre, men ikke desmindre var han aandrig nok til ogsaa at forstaa og sætte Pris paa de andre Arter af den guddommelige Flammes Inspirationer.

Kongen kaldte Grev J. G. Oxenstjerna hjem fra Wien, hvor han opholdt sig i et diplomatisk Anliggende, og bestemte ham til det unge Hofs Lejlighedsdigter. Han havde allerede tidligere gjort sig fordeelagtigt bekjendt som Forfatter i den Creutz-Gyllenborgske Aand, og denne Forvandling til udelukkende at være Hofpoet var ingenlunde velgjørende for hans Udvikling. Dette havde imidlertid kun lidet at betyde mod den Fornøjelse at have en Oxenstjerna ved Hoffet, der med sin Lyres Strenge forstod at adsprede en Fyrste, som længtes efter Afvexling, og tillige et Hof, som ellers vilde have forgaaet af Kjedsomhed.

Den overordenlig fiintfølende og ædeltænkende Kellgren var et langt mere genuint Udtryk af sin Tid, saavel i Godt som i Ondt. Den unge Magister fra Åbo, der var ansat som Informator hos Grev Mejerfelt, fik snart Lejlighed til at vinde Grevindens (en af de tre Gratiers) Hjerte og derved tillige Kongens. Denne gav ham en Pension, og som en Følge af hans ualmindelig store Forfattertalent blev han, som man let vil kunne forestille sig, inden kort Tids Forløb befundet fuldkommen passende til at udgive et Slags æsthetisk Rigsorgan for Kongedømmet og den franske Smag, hvilket man følte at man behøvede.

En anden Digter, næst efter Kellgren den vigtigste af dem, som Gustav III forsamlede omkring sig, og som med Hensyn til deres bekjendte Tænkemaade kunde kaldes Kongens Digterkreds, var Leopold, skjøndt man har yttret mere uovcrensstemmende Meninger om hans Berømmelse end om Kellgrens.

Paa den Tid var han endnu ikke kommen videre end til en Privatlærers tunge og ubemærkede Kald, og hans største Glæde bestod endnu i at sværme om i den fri Natur, som er den bedste Fortrolige for et Hjerte, der, som hans, i de ungdommelige Følelsers altfor stærke Opbruusning føler sig bedst hjemme der, hvor Ordenens og Sædelighedens strenge Love endnu ikke synes at være rigtigt udbredte.

Adlerbeth, som Gyllenborg bragte i Kongens Nærhed, var allerede bekjendt som et ungt, meget lovende Geni.

En anden Række af Digtere, som havde et højere Øjemed, skjøndt de aldrig bleve saa nøje forbundne med deres Konge som de nysnævnte, var Thorild, Lidner og Bellman. Thorild, der dengang endnu ikke var andet end den følelsesfulde, Naturen tilbedende Yngling, som han senere, i hele sin Levetid, saa trolig skulde vedblive at være, beskæftigede sig ligesom Leopold med at give privat Underviisning, for at afhjælpe sin store Armod. Den ulykkelige Lidner gjorde i dette Tidspunkt den besynderlige Rejse til Cap, hvorfra han kom tilbage saa — hengiven til Drik, at hans Stedforældre maatte sætte ham i Kost i et Vertshuus. Men mellem alle disse rimende Gustavianere tilhører Krandsen med Ret og Billighed Bellman; Bellman, som bestandig var ædru midt under Rusen, Sverigs største Skjald saavel dengang som nu. Man har sagt, at det var den talentfulde Digter, Statssecretair Elis Schrøderheim, som allerførst gjorde Gustav III opmærksom paa Bellmans Geni, hvorpaa man gav ham en lille Ansættelse som Sinecure, for at skaffe ham Lejlighed til udelukkende at hellige sig sin Lyre. Men hvorledes skulle vi kunne forstaa denne Digteraand heroppe mellem Nordens Fjelde og under dens graa Himmel? O, Ehrensvärd, ved denne ene Skjalds Fremtræden er Din Kunsttheori bleven uimodsigelig gjendreven; thi det saa hyppigt besungne Grækenlands dithyrambiske Anacreon var sikkert ikke større end Sverigs. Vi ville blot gjøre opmærksom paa, at Bellman i Begyndelsen hørte til „Læserne,“ og senere blev en Verdensmand, som satte en ikke liden Pris paa lækkre Maaltider med fyrige Vine. Disse modsatte Elementer, — Bibelen og Brændevinet, Jord og Him-

mel, Gud og Menneskeheden — smelte sammen i hans Harmonier, og deraf fremkom det Vidunderlige! deraf Bellman! . . . . .

Den tredie og sidste Serie af gustavianske Sangere bestod af Hallman, Kexell m. fl. De vare muntre, lystige Brødre, som, foruden meget Andet, have den Fortjeneste at have lagt den første Grund til den nationale svenske Comedie. Det skuelystne Publikum blev allerede dengang paa Humlegaardstheatret glædet med Hallmans vittige og overgivne Stykker, af hvilke nogle endnu i vor Tid vilde kunne sees med Fornøjelse. I den følgende Periode ville vi finde Antallet af Folkedigtere i denne Genre betydeligt forøget.

I disse Aar af Kongens Regering var den offenlige Mening i det Hele gunstigt stemt for ham. Han havde ogsaa i mere end een Henseende gjort sig værdig dertil, thi det han hidtil havde udrettet for Nationen var i Almindelighed mere godt end ondt. Ved Revolutionen havde han muligt frelst Sverigs Selvstændighed, og flere gode Forholdsregler vare tagne i det Indre.

Kongens Forhold til Adelen, som var den Klasse, der synes at have tabt mest ved Statsforandringen, var endnu godt; det laa ogsaa i Kongens Interesse at smigre Adelen paa enhver Maade, da den maatte betragtes som en Støtte for Monarkiet, og gaaende ud fra dette Synspunkt forskaffede han den flere Fordele. Hans tilkommende Mordere, de unge Herrer Ankarstrøm, Horn og Ribbing, vare deels, som den Førstnævnte, ansatte ved Hoffet, deels, som de to andre, gjerne og ofte seete i Hoffets Sale og som Deeltagere i Hoffets Forlystelser. For Pechlin var dette Tidspunkt paa ingen Maade fordeelagtigt, og han vedblev derfor at holde sig borte fra Hovedstaden og Politiken.*

* Da Kongen i 1776 gjorde en Reise til Carlskrona, gjorde Pechlin ham sin Opvartning i Wimmerby. Han syntes nu ligesaa smilende, falsk og stille, som han tidligere havde været hovmodig, dristig og urolig, siger Ehrensvärd, see Biogr. Lex. Art. Pechlin, XI, S. 129.

De Eneste, som i denne korte Henrykkelsesperiode opponerede, vare Rigsraaderne. Vi mindes deres Adfærd, da der var Tale om Trykkefriheden og Brændeviinsregalet. Den gamle Grev Axel Fersen, som næsten mod sin Villie maatte modtage Talaren, nedlagde snart denne Værdighed, da han følte sig for stolt til at nyde Æren af et Embede, som i Grunden ikke var andet end et smukt Skin. Idetmindste var det øjensynligt Kongens Hensigt, at det skulde antages for at være saaledes. Den nye Værdighed, Rigets Herrer, som blev indført strax efter Revolutionen og havde samme Rang som Rigsraaderne, er det bedste Beviis herpaa.*

Som Følge af den nye Forordning om Brændeviinsbrænding og de Uordner, hvortil den gav Anledning, begyndte Almuens Sindsstemning rigtignok at blive noget betænkelig, skjøndt den Misfornøjelse, der udgaaer fra denne Kant, som man veed, maa gaa meget vidt, før der kan opstaa nogen Fare deraf.

Under Kongens og Asessor Høppeners virksomme Ledning var Pressen endnu ret føjelig. Dens Virksomhed synes især at have bestaaet i at nedsætte den forrige Statsforfatning og at gjøre den nuværende populair.**

---

* Den Første, som Kongen den 25 Januar 1773 udnævnte til en af Rigets Herrer, var Greve Frederik Vilhelm af Hessenstein. Ved Dronningens Kirkegang den 27 December 1778 udnævntes ved aabne Breve de tre ældste Grever, Brahe, Lewenhaupt og De la Gardie samt de to Feltmarschaller Spens og Hamilton, og derefter fulgte flere Gange lignende Udnævnelser. — En Begivenhed, der er vigtig i den adelige Oppositions Historie i denne Periode, er ogsaa General J. M. Sprengtportens Afskedigelse (1774) og Brud med Kongen, men vi opsætte at tale herom, indtil næste Periode, eftersom Brudbet dengang blev fuldendt.

** Kongelig Secretair og Rigshistoriograph, senere Cancelliraad Schønberg var ogsaa en af dem, som Kongen benyttede i det ommeldte Øjemed. Han gav ham hemmelig Ordre til at skrive Frihedshedstidens „l'histoire anecdotique" for at bevise Manglerne ved den forrige Regeringsform, samt at den Forandring, man havde foretaget, var nødvendig, og at denne Forandring var den bedste man kunde vælge, da den var passende til Nationens Characteer. Saaledes opstod Schønbergs bekjendte historiske Breve.

En Opposition, som rigtignok endnu ikke var videre farlig, ja, om hvilken man nemlig neppe kunde sige, at den rigtigt existerede, men som dog fortjener at blive omtalt, fordi den i Fremtiden blev af uberegnelige Følger, var den, som under Frimureriets Kappe og i Skyggen af Hertug Carls Beskyttelse dannedes af en Deel Personer, der udmærkede sig som hans Fortrolige. Disse Fortrolige vare, idetmindste i Begyndelsen, ogsaa Kongens, og det gode Forhold mellem disse to Brødre blev ikke afbrudt saalænge dette var Tilfældet. De Personer, der i denne Henseende vare de mest fremtrædende og stode dem nærmest, vare Munck og Toll, Greve J. G. Oxenstjerna, Expeditionssecretair i den indenlandske Expedition Elis Schrøderheim, de to Grever Adolf og Adam Lewenhaupt, samt Kammerjunker Borgenstjerna; men dette Forhold blev, som sagt, temmelig snart forandret. Hertugen havde en særskilt Arbejdsloge i sin Lejlighed paa Slottet. Det vækkede ogsaa hans regerende Broders Opmærksomhed, at han satte sig i Forbindelse med de franske Frimurere, uden at give ham nogen nærmere Forklaring desangaaende. Da Hoffet i Efteraaret 1777 opholdt sig paa Gripsholm, havde Hertugen et Syn, der maaske ogsaa kan betragtes som en Slags Spaadom om tilkommende Begivenheder. Da Hertugen, ledsaget af Grev Clas Ekeblad, en Aften sildig skulde gaa ud fra det lille saakaldte Prinds Frederiks Gemak, indenfor den gamle Rigssal, blev han ved Døren længe afholdt derfra af Nogen, som holdt stærkt fast paa Haandfanget fra den anden Side; endelig lykkedes det ham at dreje det om, men i det Øjeblik han aabnede Døren, kom en Figur, hvis Ansigt og Klæder vare bedækkede med Blod, farende henimod ham. Dens Dragt var blaa og guul, men Ansigtstrækkene kunde Hertugen ikke rigtigt see for det strømmende Blod.*

* Hertugens egen Beretning til Baron G. A, Reuterholm. See Samling af Maçonnique Begivenheder, for egen Morskab og til Hjælp for Erindringen optegnede paa Svidja i Aaret 1784 af den sidstnævnte. Manuskript i M. R. S. — Reuterholm tilføjer, at nogle Dage efter saae Hertug Fredrik en lignende uhyggelig Figur. — Den „blaa og gule“ Dragt? Sverigs, Kongens, Gustav IIIs? ..... See Hamilton, som fortæller samme Anekdote, skjøndt noget forskjelligt.

Gustav III og hans Tid.

Anden Periode

(1778–1788).

Første Kapitel.

Gustav den IIIs Planer mod Danmark.

(1778—1783.)

Episode af Rigsdagen i Aaret 1778. — Gustav Adolfs Fødsel. — Forandret Retning af Kongens Politik. — Det første Forslag om en bevæbnet Neutralitet. — Bidende Svar af Lord North. — Krigeriske Planer. — Rejse til Aachen. — Anekdote om Dronning Marie Antoinette og Grev Axel von Fersen. — Anekdote om Baron G. M. Armfelt. — Underhandlinger med Franklin. — Forslag til et Ægteskab mellem Kong Stanislaus og den svenske Prindsesse Sophie Albertine. — Forholdet til Rusland. — Subsidietractater med Frankrig. — Grev Creutz bliver Cancellipræsident. — Grunden til Baron Staëls hurtige Beforbring. — Baron C. B. Stedingk tænker ligesom Staël paa at erholde Mademoiselle Neckers Haand. — Plan til Angrebet paa Danmark. — Kongens Rejse til Finland. — Ulykken i Parolamalm. — Conference mellem Kongen og Kejserinden. — Forslag til en Pacte de Famille mellem Sverig, Rusland og Danmark. — Anledning til Misstemning. — Mærkelig Samtale mellem Kongen og Baron d'Albedyhll. — Tilbagerejsen.

Før vi gaa over til den egenlige Gjenstand for dette Capitel, nemlig Beretningen om Rigets ydre Politik, ville vi gjøre nogle korte Bemærkninger om den første Rigsdag under Gustavs Regering.

Da Kongen i 1772 opløste Stænderne, havde han lovet at indkalde dem sex Aar efter. Disse sex Aar vare nu hen-

rundne, og Dronningens Tilstand, som gav Haab om at der vilde blive født en Arveprinds — dersom de Ønsker bleve opfyldte, man nærede i denne Henseende — var ligeledes en Grund til at indkalde Stænderne. Grev Ulrik Scheffer, som blev adspurgt derom, tilraadte det og Indkaldelsen til Rigsdagen blev udfærdiget den 9 September 1778.

Endskjøndt Sindsstemningen i Landet i det Hele taget endnu var gunstig for Kongen, og han hidtil ved sin Regering virkelig havde gjort sig fortjent dertil, vidnede alle Omstændigheder dog om, at det var med en vis Mistillid, at han imødesaae Stændernes Sammenkomst. Der vare flere Aarsager hertil. Der fandtes i den nye Statsform meget, som var ubestemt eller rettere sagt aldeles forbigaaet, og dette var i Særdeleshed Tilfældet med Hensyn til Rigsdagene. Der var ikke omtalt hvilket Rigsdags- eller Ridderhuusreglement, der skulde følges, det heed blot, at alle de Grundlove, som vare udstedte efter 1680, vare afskaffede; skulde man nu heraf drage den Slutning, at de, der vare gjældende før denne Tid, skulde betragtes som gjenoprettede? Dette var et Livsspørgsmaal, som den nye Grundlov ikke indeholdt noget om; men man finder dog, at Kongen var af denne Mening. Allerede i Indkaldelsen til Rigsdagen paaberaabte man sig Ridderhuusreglementet fra 1626*, som det der nu var gjældende. Kort efter viste det sig, at han ligeledes betragtede Rigsdagsreglementet fra 1617 som gjenoprettet. Men herved havde han ogsaa aabnet Døren for de største Forandringer, hvoraf flere endog synes aabenbart at stride mod den nye Regeringsform, samt for alle de Farer, som kunde blive Følgen deraf.

Stænderne i Aaret 1778 aflagde, trods alt dette, Beviser paa en Føjelighed og Loyalitet, der fortjener at optegnes i Hi-

* Ifølge dette blev der igjen indført Stemmeberegning efter Klasser paa Ridderhuset, istedetfor den hidtil brugelige per Capita. Herved havde Kongen til Hensigt at ophæve Demokratiet i Ridderhuset, og i de to første Klasser at skabe en naturlig Støtte for Monarkiet. Kongens Dagbog kort før Rigsdagen blev aabnet, hvoraf Uddrag hos Geijer, II, S. 138 f.

storien som særdeles mærkelige. De føiede sig meget villigt og uden nogen betydelig Modstand efter deres unge Herskers Villie; han fortsatte temmelig aabenlyst sin revolutionaire Bane i monarkisk Aand ligefor deres Øine, og — hvad der er endnu mere mærkværdigt — tildeels under deres Bifaldsraab; det var først henimod Slutningen af denne korte, men betydningsfulde Rigsdag, at der opstod nogle Anledninger til Misfornøielse, men disse fik neppe Tid til at yttre sig, før Rigsdagen blev opløst efter et Vink fra Tronen, og de Misfornøiede kunde nu, hver i sit District, udbrede de Bekymringer, som deres unge Konge ikke fandt for godt at høre paa.

Det er ikke vor Hensigt fuldstændigt at skildre denne Rigsdag; Gjenstandenes Mængde, Nyhed og Interesse gjør det naturligviis nødvendigt at holde enhver af dem indenfor en vis Begrændsning, men vi ville dog i Korthed omtale de vigtigste Sager.

Kongen aabnede Rigsdagen med en Tale, hvori han skildrede Rigets Lykke og hvor gavnlig hans sexaarige Regering efter Revolutionen havde været. Dernæst beskæftigede han sig i Rigssalen, i Forening med Adelen, blandt hvilken Stand han ved denne Leilighed selv førte Ordet, med at træffe en Overenskomst om, hvorledes det gamle gjenoprettede Ridderhuusreglement kunde tillempes saaledes, at det kunde ansees for at passe til de nuværende Forhold. Raadslagningerne desangaaende løb fuldkommen roligt af. Kongens Forslag bleve antagne, skjøndt dette Forsøg paa at danne et Aristokrati og berede Monarkiet en Understøttelse ved atter at indføre Klasseinddelingen paa Ridderhuset, viste sig frugtesløst, hvilket vi snart ville faa at see.*

Den 1 November (1778) blev der født en Tronfølger,

* Den Eneste, som tillod sig at opponere, det vil sige, at yttre andet end ubetinget Bifald under Kongens Raadslagninger med Adelen, var Oberst Gyllensvahn (see om ham S. 194). Toll sagde, at Gyllensvahn burde straffes, men Kongen forstod ved en fiin Udtydning at vende hele Sagen til Fordeel for sig selv. Gyllensvahns Ord skulde nemlig blive staaende i Protocollen som et Beviis paa Talefriheden ved Rigsdagene i Gustav IIIs Tid.

som, efter Stændernes Ønske, der stode Fadder til ham, i Daaben blev kaldet Gustav Adolf, til Erindring om Fædrelandets gyldne Tid, som man ventede at han atter vilde bringe tilbage ..... Skuffende Haab! ..... Ulyksalige Vildfarelse, for hvilken det stakkels Sverig maatte bøde med en altfor dyrt betalt Erfaring, før det endelig kom til en bedre Indsigt. . . .

Den største Deel af Rigsdagens Tid blev forøvrigt optaget af de Ceremonier, som fandt Sted i Anledning af Tronfølgerens Daab, Dronningens Kirkegang o. s. v. Hvor man gik og stod, saae man ikke andet end Taknemmelighed og Henrykkelse. Kongen foreslog nogle forbedrede Love* i philantropisk Aand, der vandt Stændernes Bifald. Stænderne lod det heller ikke blive ved blot at ytrre deres Velvillie i Ord; de lagde den ogsaa for Dagen i Gjerninger; og ved Apanager og extra Presenter til de kongelige Personer viste de en ingenlunde ubetydelig Gavmildhed. Ifølge særskilt Begjæring erholdt Kongen et Creditiv paa Banken til et Beløb af 50 Tønder Guld, der kunde hæves i Tilfælde af at der indtraadte nogen Fare for Riget. Der fandtes næsten ingen Plads til Misfornøjelse. At Grev Axel Fersen vilde i Overensstemmelse med Grundloven garantere Banken mod mulige Overgreb af Magten, betragtede Kongen og hans Omgivelser næsten som et Signal til Oprør, og det gav Anledning til de ubehageligste Scener, som dog endte med at Sagen blev afgjort paa en saadan Maade, at det i Realiteten stemmede overens med Kongens Ønsker. **

En Gjenstand, som dog gav Stænderne Anledning til Bekymring og nær havde bragt den gode Forstaaelse mellem dem

---

* T. Ex. om Formildelse af Dødsstraf for Barnemord, m. m. See Geijer S. 155.

** Der var Tale om en Instruction for Banken, hvori Grev Fersen havde ladet indføre en §, som forekom Kongen stridende mod Regeringsformen og Bankvæsenets Hemmeligholdelse. Instructionen maatte derfor have et Tillæg, som fjernede disse Betænkeligheder; forøvrigt blev den antaget. Det var kongelig Secretair J. v. Engeström, som først foreslog at der udfærdigedes en Instruction for Bankcommiteen. E. S.

og Kongen til at vakle, bestod i dennes Beslutning at betragte Gustav Adolfs saakaldte Rigsdagsreglement som gjenoprettet* samt Uvisheden om, hvorledes den nye Regeringsform i saa Tilfælde skulde opfattes. Efter denne Rigsdagsanordning vare Stændernes Raadslagninger nemlig indskrænkede til saadanne Sager, som Kongen forelagde dem, ligesom han ogsaa havde den afgjørende Stemme, dersom det Tilfælde indtraf, at Stemmerne for og imod en Sag vare lige. Dette var noget, som øjensynligt stred mod den nye Regeringsform, og man var længe i Uvished om, hvorledes disse Modsigelser skulde kunne bringes til at harmonere med hinanden, men endelig blev man paa en højst ubehagelig Maade overrasket ved at erfare, hvorledes Kongen opfattede dette Spørgsmaal.** Da Rigsdagsbeslutningen blev fremlagt til Discussion paa Ridderhuset, havde man nemlig i Indledningen indsmuglet en fuldstændig Anerkjendelse af Rigsdagsreglementet af 1617, og man havde tillige ansat Mødet saa tidligt, at det tydeligt kunde sees, at man havde til Hensigt at sætte det igjennem ved Overraskelse. Men Grev Axel Fersen tog sig nu ogsaa, ligesom i Sagen om Banken, af den Smule Frihed, der endnu var tilbage. Han

---

* Saaledes blev der t. Ex. i den nye Landmarschals Ed indført en Forpligtelse til at holde sig dette Rigsdagsreglement efterrettelig. I den Haandfæstning, som Kongen lod Stænderne bekræfte, hedder det: at Sverigs gamle Love, saaledes som de vare før 1680, i deres væsenligste Dele ere blevne gjenoprettede ved Fundamentalloven af 21 August 1772.

** Ligesom til et Forsøg for at see om de virkelig havde Frihed til at benytte det Initiativ, med Hensyn til Udstedelsen af Love, som ifølge Regeringsformen var Stænderne forbeholdt, havde de selv stillet et Forslag i samme Aand som det af Kongen, nemlig om en modificeret Religionsfrihed, og dette Forslag vandt hans Bifald. Men at det var hans Mening at holde Stændernes Discussionsfrihed indenfor de Grændser, han selv behagede at anvise dem, sees tydeligt af det egenhændige Concept til et Rigsdagsreglement for Aaret 1778, som fandtes i hans efterladte Papirer. See Geijer, S. 157. Vi kjende ikke Grunden til at det ikke blev fremlagt for Stænderne; formodenlig fandt man det betænkeligt og foretrak at sætte det igjennem ved Overraskelse. See Texten.

protesterede mod den Methode at fremlægge Beslutninger til Underskrift, om hvilke der aldrig før havde været Tale mellem Stænderne, og Fleertallet af de Tilstedeværende sluttede sig til ham. Den følgende Dag indkom kongelig Secretair Hummelhjelm med sin bekjendte Memorial*, og herved fandt Kongen sig foranlediget til strax at opløse Rigsdagen.

Kongen var imidlertid glad ved at slippe fri for Stænderne for saa godt Kjøb. Flere forenede Omstændigheder gave nu hans Politik en ganske og aldeles ny Retning, og de indre Anliggender maatte bestandig staa mere og mere tilbage, medens hans Blik derimod stadigt var henvendt paa Europas store Anliggender, i hvilke han, af Hensyn til sin egen Ære og Fædrelandets Bedste, begyndte at længes efter at tage Deel.

I Løbet af Aaret 1779 forefaldt der i det Indre Begivenheder, som indgjød Kongen Frygt for Fremtiden, og lod ham føle Trang til at berolige Stormen i selve Landet, ved at rette Nationens Kræfter mod Udlandet. Hertil maa man i Særdeleshed henregne Alt hvad der foregik i Anledning af den nye Trykkefrihed. Der opstod ogsaa huuslige Bekymringer og Forviklinger, som bidrog til at nedbøje Kongens Sind og bragte ham til at længes efter andre Forhold.

De politiske Udsigter i Europa i Løbet af Aaret 1778 syntes, som vi vide, at være i høj Grad lovende for Udbruddet af en alminbelig Krig, og Gustav III, som selv ikke havde for-

* Mundtligt Udsagn af Grev A. Fersen til Provst Nordin i Januar 1789, see Geijer III, anden Afdeling, S. 146, Not. Hummelhjelms Memorial, som blev indleveret den 19 Februar 1779, indeholdt en Forespørgsel om, hvorledes de forhen omtalte Modsigelser med Hensyn til Stændernes Lovgivningsret skulde forstaaes og hæves. Hele Ridderhuset udtalte sig for Bestemmelserne i Grundloven af 1772 (Stemmeberegning efter Pluralitet i de forskjellige Stænder, undtagen i Bevillings- og Privilegie Sager, hvortil der udfordredes Enstemmighed, og at Sagen blev henlagt, dersom to Stænder stemmede mod de andre to) og da Kongen ikke vilde udsætte sine endnu umodne Forslag for en farlig Undersøgelse af Stænderne, fandt han for godt at opløse Rigsdagen. See Hamilton. Man seer ogsaa at Kongen nu vilde rette sig efter Stændernes Ønske. Geijer II, S. 157 f.

sømt af al Magt at puste til Ilden, længtes hjerteligt efter at den skulde bryde løs. Imidlertid indtraf Rigsdagsmødet af 1778, en Rigsceremoni og en Daabsakt, der, som Geijer siger, var af mindre Vigtighed med Hensyn til det den udtalte, end til det den fortav. Da dette var forbi, følte Kongen sig igjen modtagelig for sit Genies Inspirationer og for de Drømme om Gjenoprettelsen af Sverigs tidligere Glands og Anseelse, der aldrig forlode ham. Aaret 1779 var rigtignok begyndt under fredelige Udsigter, thi Uenigheden mellem Rusland og Tyrkiet blev udjevnet, ligesom Roligheden ogsaa syntes at være bleven gjenoprettet overalt i Tydskland. Kun i Vest vedblev det at være uroligt og det var ogsaa fra denne Kant at der skulde gives Anledning til nye Forviklinger i Norden, hvilket Kongen benyttede sig af for at fremme sine Planer.

Den Maade, hvorpaa England haandhævede Retfærdigheden paa Havet, havde bestandig vækket de neutrale og handlende Nationers Uvillie og stod tilvisse ogsaa i aabenbar Strid med det Trin af Oplysning og Humanitet, Tidsalderen roste sig af at have naaet. Under den nu begyndende Krig med Amerika vedblev England at opføre sig paa samme Maade som tidligere, og Sverig og Danmark vare i Særdeleshed de Magter, som lede mest derved. Det smertede Kongen, at hans Bestræbelser for at ophjælpe Rigets Anseelse og Velstand saaledes bleve tilintetgjorte, og ethvert Forsøg paa ad sædvanlig ministeriel Vej at frembringe en Forandring heri, var frugtesløst. Nu besluttede Hoffet i Kjøbenhavn at indbyde Hofferne i Petersborg og Stockholm til et fælles, bevæbnet Forsvar, for derved at beskytte deres Handel og søge at gjøre Ende paa et Forhold, som ikke let kunde være mere utaaleligt.

Efter nogen Betænkning bestemte Gustav sig til at forene sig med det danske Hof, og i denne Anledning sendte han de indstændigste Opfordringer til Petersborg. Kongens Forhold til Kejserinden var endnu godt og man skulde tro, at der fra dette Sted ikke kunde rejses nogen Vanskelighed mod et saa gavnligt Forslag, men tvertimod. Som handelsdrivende Magt havde Rusland ikke de samme Interesser og Fordele at vaage over, som Danmark og Sverig, og som Følge heraf væg-

rede Kejserinden sig ved at antage Forslaget. Dette bevirkede, at Danmark ogsaa begyndte at trække sig tilbage. Gustav stod altsaa alene, men desuagtet besluttede han at yde sit Lands Handel al den Understøttelse, der stod i hans Magt, og i denne Hensigt lod han en større Eskadre udruste, der i det følgende Aar krydsede saavel i som udenfor Østersøen.

Da Sverigs Minister i London, Friherre G. A. von Nolcken, underrettede det engelske Cabinet om Kongens Beslutning og tilføjede, at Sverig havde foresat sig at lade sit Handelsflag convoyere af Fregatter, svarede Udenrigsministeren, Lord North, i en bidende Tone: „O, men vær saa god at sige mig, hvem der skal convoyere Fregatterne?" Yttringer som denne forfejlede ikke deres Virkning paa Gustavs krigeriske Sindsstemning; han holdt mere Hævd over Nationalæren end mangen anden svensk Konge og kunde aldrig glemme et Angreb paa den.

I Vinteren 1780 foregik der imidlertid særdeles vigtige Forandringer i det Indre af Cabinettet i Petersborg. Kejserinden, som ved den engelske Minister Chevalier Harris Intriguer allerede havde været saa nær ved at forene sig med England, at der ved Cronstadt laa en stor Flaade parat, for saasnart Vandet blev aabent at løbe ud og handle i Forening med den engelske Flaade, lod sig af Grev Panin bevæge til at vende sig fra England og aabent træde op til Forsvar for de neutrale Magter. Som Følge heraf udfærdigede hun sin bekjendte Declaration af 28 Februar 1780, hvori hun udtalte sig til Fordeel for alle de neutrale og handelsdrivende Magters Rettigheder og Interesser samt indbød Hofferne i Stockholm og Kjøbenhavn til at forene sig med hende til fælles Forsvar, og anmodede hver Magt for sig om at tilstille de krigsførende Magter en Declaration i samme Øjemed som Ruslands.

Denne Nyhed var overordenlig vigtig for Gustav og hans krigeriske Planer. Saasnart han havde overbeviist sig om, at denne pludselige Forandring af det Petersborgske Cabinets Hensigt var oprigtig, lod han den derværende svenske Minister, Friherre F. von Nolcken, tilstille et Forslag til en Convention,

samt Fuldmagt til at underskrive den. I denne Convention var der aabnet Adgang til en bevæbnet Mellemkomst i den forestaaende Fejde, ved en Paragraph, der løb paa, at de contraherende Magter skulde tilbyde de krigsførende deres Mægling og bestræbe sig for at faa en formelig Anerkjendelse af den nye Søret optaget i Fredstractaten.

De Underretninger, som kort Tid efter indløb fra Petersborg, lod til at være opmuntrende. Baron Nolcken meldte, at den foreslaaede Convention rigtignok vilde blive antaget i dens væsenligste Dele, men tillige at Danmarks Adfærd havde været saa tvetydig, at man ikke vidste hvad man skulle tænke derom. Fra dette Hof havde man nemlig indsendt Forslag til en Convention, der var saa partisk for England, at man, kun for ikke at støde Danmark fra sig, havde i Petersborg været nødsaget til at insinuere et Modforslag, som dannede en Middelvej mellem de, der vare foreslaaede af det danske Hof og Kongen af Sverig.

Denne Underretning var netop Vind paa Gustav IIIs Mølle og kunde ikke komme paa en belejligere Tid. Hans let bevægelige, for store og overordenlige Planer sværmende Indbildningskraft blev sat i Virksomhed og han var øjeblikkelig færdig med en Plan til at hidføre en Conflict med Danmark, hvorved han kunde faa Lejlighed til at hevne sig paa dette Rige. Han besluttede at foretage en Rejse til Aachen*, og derfra at gjøre en Udflugt til Paris, for at tilbyde dette Hof sin bevæbnede Intervention; og det var tillige hans Hensigt, at han, om muligt, vilde søge at overtale Kejserinden til i denne Henseende at slutte sig til ham. Den Omstændighed, at Danmark syntes at helde til England, skulde da give ham en passende Skingrund til at overfalde dette Rige og tvinge det til at gjøre Indrømmelser, som Kongens hele Politik i den Tid gik ud paa at erholde. Han underrettede sine Fortrolige,

* Kongen havde allerede, lige fra det foregaaende Aar, tænkt paa at rejse til Aachen. See Taubes Brev til Kongen. G. S. En senere Upasselighed var en ny Grund til ikke at opsætte Rejsen længere. See Kongens Brev til Grev C. F. Scheffer, hos Geijer II, S. 197.

Munck og Toll, om denne Plan og befalede dem at rejse til Kjøbenhavn for at gjøre deres Jagttagelser. Kongen besluttede, at han ufortøvet vilde tiltræde Rejsen, og lod sin Minister i Paris, Grev Creutz, anmode om at møde sig i Aachen. En større Eskadre blev udrustet til at krydse i Nordsøen.

Den 15 Juni forlod Kongen Stockholm, ledsaget af Overstaldmester Grev A. Lewenhaupt, Generallieutenant Baron H. S. Mørner, Cabinetssekretair U. G. Franck og nogle Andre. Han paaskyndte sin Rejse saameget, at han allerede den 20de befandt sig i Damgarten i Meklenburg, hvor han dog blev meget syg og maatte holde Sengen. Da han endelig var nogenlunde helbredet, kunde han fortsætte Rejsen, og ankom i Slutningen af Juli til Aachen, hvor Grev Creutz modtog ham. Efter i nogle Dage at have opholdt sig i Aachen og benyttet Badet der, rejste de til Spaa, som var deres egenlige Opholdssted i hele den følgende Maaned og en god Deel af September.

Rygtet om Kongen af Sverigs Ankomst til Spaa synes i den Sommer at have lokket en ualmindelig Mængde høje og glimrende Gjæster derhen. Ved sin Ankomst dertil forefandt han Eliten af Paris' Adel. Hertugen af Chartres, Prindsen af Hessen Reinfels, Markgreven af Bayreuth, Hertuginde d'Ahrenberg, Prindsesse Orlof og Marschallen af Saxen; Grevinderne de la Marck og de Boufflers, Prindsesse Sangirska og Grevinde Rzewuska, født Potocki; Mylord Jocelyn, Grev d'Usson med Frue, Grevinde Fougierès, Marquis de Talary, Marquiserne de Coigny og de Branoy, Greverne d'Avaux og de Castellane — hvilken overordenlig glimrende og i højeste Grad fortryllende Selskabskreds for en Gustav III, som nu snart blev denne Cirkels Midtpunkt, beundret og elsket som et Mønster paa Smag og Elegance! Foruden Grev Creutz saae man flere Svenskere, saasom General Grev F. Horn; Baronerne Taube, Malte Ramel og C. B. von Stedingk. Baller, Spil og Comedie afløste hinanden, og Kongen af Sverig tog Deel i Alt. Han var henrykt over dette Liv og sagde, at han i mange Aar ikke havde moret sig saa godt. Tiden fra Klokken 11 til 1 tilbragte man hver Dag i Vauxhallen, i

den fuldkomneste Frihed. Enhver viste sig med bedækket Hoved, uden nogensomhelst Ceremoni, og Gustav blandede sig mellem de andre. Man saae hverken Uniformer eller Vaaben. Der blev spillet uhyre højt, saaledes som det dengang var Skik og Brug i de Fornemmes Cirkler. Gustav III spillede trente et quarante med et saadant Held, at han engang havde vundet 4000 Ducater. Nu vilde han holde op, men man overtalte ham til at spille Pharao, et Spil som han ikke yndede, og nu tabte han alt hvad han havde vundet. Kongen derangerede fuldkommen Brøndreglementet for hele den fornemme Verden. Hans Selskabskreds, som var den talrigste, skiltes aldrig ad før Klokken 2 til 3 om Natten, og Følgen heraf var, at man ikke stod op før Klokken 10 om Morgenen. Lægernes Protest mod dette Levnet var frugtesløs. Forfængeligheden gik af med Sejeren.

Baron Taube, som nylig var kommen fra Paris, morede Kongen med Anekdoter om Dronning Maria Antoinette og hendes Forkjærlighed for Svenskerne. Hun havde aldeles forelsket sig i den unge Grev Axel Fersen, og fandt saameget Behag i hans Selskab, at det snart vækkede hele Hoffets Opmærksomhed. Hendes Øjne, som vare fulde af Følelse, hvilede ofte paa den skjønne Adelsmand, hvis udmærkede Belevenhed var forenet med en Beskedenhed, som gav den et endnu højere Værd. Man kaldte ham i Almindelighed le beau Fersen. Under en af de fortrolige Aftencirkler paa Trianon satte Dronningen sig ved Pianoet og sang med synlig Bevægelse et af Didos smukke Vers, som begynder saaledes:

„Ah que je fus bien inspirée,
Quand je vous reçus dans ma cour“ etc.

Og medens hun sang, hvilede hendes Blik paa den undseelige Fersen, som neppe vovede at tilstaa sig selv, hvilket Indtryk han havde gjort. Man beundrede hans tilbageholdne Adfærd, hans ærbødige og overordenlig opmærksomme Opførsel mod Dronningen, men i Særdeleshed den fine Takt, hvormed han bedømte sin Stilling ved Hoffet. Frygten for at han som Udlænding skulde tilbrage sig mægtige Fjender,

bragte ham paa Tanken om at reise til Amerika, for at erhverve sig Laurbær, og det var i Anledning heraf, at Grevinde Fitz-James en Dag sagde til ham:

„Hvorledes, Herr Greve, opgiver De saaledes Deres Erobring!"

„Dersom jeg havde gjort en saadan, vilde jeg ikke opgive den," svarede han. „Jeg reiser fri for alle Baand, og desværre uden at efterlade noget Savn." *

Den følgende Vinter kom Grev Fersen tilbage til Paris, og blev om muligt endnu mere yndet og udmærket af Dronningen. Hun spadserede med ham paa Operaballerne, ja, man saae hende endog i en Loge i ivrig Samtale med ham. Der blev slaaet Allarm ved Hoffet, og alle Mennesker spurgte: „Min Gud, hvem er dog denne unge Svensker, med hvem Dronningen bestandig promenerer? Man har jo aldrig før seet Dronningen opholde sig saalænge paa Operaballerne, som i Aar." Dette kom hende for Øre og forøgede endnu mere hendes Tilbøielighed for den unge Fersen. For at give Opmærksomheden en anden Retning, ønskede hun at optage flere Svenskere i sin intime Selskabskreds. Baron Stedingk, som nylig var kommen hjem fra Amerika, hvor han havde tjent Frankrig med ligesaa megen Udmærkelse som Grev Fersen, og med hvem Kongen af Frankrig nogle Gange havde talt, blev tilsagt til Souper i de kongelige Smaagemakker. Han følte sig smigret derved og troede at det var for hans smukke Øjnes Skyld, man udmærkede ham; men han erfarede snart, hvilket Skrig man opløftede over at han nød en saadan Gunst, og at man spurgte, om hans Adel var gammel nok til at han kunde soupere i Kongens Cabinet. Dette var rigtignok haardt at fordøie for Stedingk; men Dronningens Hensigt var opnaaet, hele Opmærksomheden var nu henvendt paa Stedingk. Hun vedblev imidlertid at see Fersen i mere private Cirkler.

---

* Brev fra Grev Creutz til Gustav III, Paris den 10 August 1779, hos Geijer II, S. 128 ff., samt Optegnelse i S. S. af franske Kilder. Grev Fersens Forbindelse med Frankrigs fortryllende Dronning begyndte 1779, det samme Aar han kom til Paris.

Hendes Damer, t. Ex. Lamballe, Polignac og d'Auzun gave smaa Selskaber i deres Gemakker, ved hvilke Dronningen og Fersen, og ofte Kongen indfandt sig. Her morede man sig med alle Slags Lege, t. Ex. den gamle svenske Leg: „Naar hver ta'er sin, saa ta'er jeg min, saa faaer de andre ingen." I denne Leg, som behagede Kongen og Dronningen meget, udmærkede Fersen sig bestandig.*

Blandt de Svenskere, som ilede til Spaa for at gjøre Kongen deres Opvartning, var ogsaa en, der snart skulde vinde stor Navnkundighed, nemlig Friherre G. M. Armfelt. Han begyndte sin Bane ved Garden, og nød i Begyndelsen Kongens Beskyttelse; men Armfelts Fremfusenhed og Letsindighed, som ved flere Lejligheder lagde sig for Dagen, foraarsagede, at han snart blev til Ulejlighed, og han fik derfor Ordre til at forlade Garden og gjøre Tjeneste ved et eller andet Regiment i Provindserne. Armfelt blev fornærmet, hans Ærgjerrighed tilhviskede ham, at han var bestemt for en ganske anden Skæbne end den at være begravet i Provindserne, og han besluttede derfor at han vilde søge at blive optaget i udenlandsk Tjeneste. I denne Hensigt opholdt han sig netop i Paris, da han fik Underretning om Kongens Ankomst til Spaa.

En Anekdote fra Armfelts Barndom er characteristisk. Han var ikke mere end fire Aar, da han drømte, at han saae en Engel, som kom hen til ham og forsikkrede, at han skulde blive lykkelig, samt bad ham fremføre tre Ønsker, der alle skulle blive opfyldte. Armfelt behøvede ikke at betænke sig; han forlangte at blive elsket af Enhver, som han ønskede at behage, at blive Militair og saa lykkelig at slaa Russerne, og endelig, for at sætte Kronen paa hans Lykke, at blive Favorit hos en stor Fyrste.**

Armfelt blev meget koldt modtaget af Gustav III, som endog var saa indtagen mod ham, at da han en Dag vilde aflægge en Visit hos Grevinde Ramel og saae Armfelt paa Balkonen midt i hendes Selskabskreds, lod han Vognen kjøre

* Brev fra Baron Taube til Gustav, Paris 20 April 1780.

** Armfelts egen Beretning.

forbi, fordi han ikke vilde være sammen med Armfelt. Men denne havde skaffet sig talrige Venner. Han var vittig og elskværdig. Alle de Skjønne vare indtagne i ham, og sammensvore sig for at skaane ham for den Ydmygelse man vilde tilføje ham ved at udelukke ham fra Selskabscirklerne. Disse Intriguer, der bleve understøttede af Armfelts Kløgt og Finhed, sejrede over Kongens Uvillie, og det kom til en Forklaring, som endte med en gjensidig Tilfredshed. Kongen fandt Baron Armfelt saa elskværdig, saa vittig, saa aldeles efter sin Smag, at han bad ham følge med til Sverig og blive der. Armfelt adlød, og herved gjorde han det første Skridt paa sin Fremtids glimrende Bane. I samme Aar blev han Lieutenant ved Garden og Cavaleer hos Kronprindsen.

Men det var ikke alene med Adspredelser at Gustav III beskæftigede sig i disse behagelige Dage i Spaa; Adspredelserne dannede saa at sige kun den Forklædning, hvorunder hans aldrig hvilende, overspændte politiske Planer skjulede sig. Efterretningerne fra Petersborg vedbleve at lyde gunstigt. De strømmede over af de mest uhørte, for Kongen overordenlig velkomne Underretninger om Danmarks Cabaler og Forsøg paa at fjerne Kejserinden fra Sverig og Frankrig og bevæge hende til at slutte et Forbund mod disse Magter til Fordeel for England. Grev Creutz opmuntrede og ansporede Kongen til at udføre sine Planer, og man underrettede det franske Hof om Danmarks Falskhed, for derved at opirre Frankrig mod Danmark. Men under den forsigtige og fredelskende Greve Vergennes Bestyrelse var Frankrig ikke det samme som det havde været under Richelieu, og under Paaskud af, at man ikke vilde vække Misundelse hos Kejserinden, der, som man antog, ligeledes var villig til at intervenere til Fordeel for Frankrig, afværgede man Kongens Forslag om at ville rejse til Paris. Kejserindens Sammenkomst med Joseph II i Mohilew og Petersborg var heller ikke noget godt Omen for de Planer, man havde lagt; thi herved vilde hendes Opmærksomhed formodenlig blive draget bort fra den vestlige Deel af Europa og i Særdeleshed vende sig mod den østlige Deel, i hvis Anliggender Kejseren sikkert vilde søge at indvikle hende, da

dette vilde være til Fordeel for hans Ærgjerrighed. Men Kongens Phantasi var altfor ophidset til at han kunde betragte noget som umuligt. Danmarks Beslutning at forlade England og slutte sig til Sverig og Rusland, hvorom Kongen fik Underretning, medens han endnu opholdt sig i Spaa, var ikke engang tilstrækkelig til at afkøle hans Iver. Saasnart han var kommen tilbage til Stockholm, lod han Kejserinden opfordre til i Forening med Sverig at tage Parti for Frankrig i Krigen med England. Kongen underrettede det franske Hof om dette Skridt, som vandt dets Bifald, men Hindringen for hans Planer skulde komme fra en anden Kant. Kejserinden, hvis Egenkjærlighed havde gjort det til en Regel for hende ikke at lade sine Handlinger blive bestemte af Andre, og som desuden, efter Sammenkomsten med Joseph II og de Planer, man ved denne Lejlighed vare blevne enige om, havde mindre Grund til at ønske Freden vedligeholdt i Vest, gav et undvigende Svar. Saaledes strandede Gustav IIIs Haab om denne Gang at skaffe sig Hevn over Danmark, og han saae sig nødsaget til at afvente et mere belejligt Øjeblik.*

Imidlertid holdt han sig beredt til at benytte alle de Udveje, der stode ham aabne, for at udvide og forøge sin egen Hæder og Rigets Fordeel. Han befalede Grev Creutz, at han ved den, som man antog, snart forestaaende Fred, skulde bestræbe sig for at tilvende Sverig en eller anden Fordeel, t. Ex. en Coloni i Vestindien, samt at han skulde indlede et Handelsforbund med den amerikanske Gesandt i Paris, Franklin. Den amerikanske Minister modtog med den største Beredvillighed Grev Creutzs Proposition. „Et af mine kjæreste Ønsker vilde være opfyldt," sagde han, „dersom vi i vore Have saae en Flaade fra den Nation, jeg betragter som den første i Europa, og hvis Konge gjør sig højagtet ved sin Patriotisme, sin Philo-

* Denne Beretning om Underhandlingerne angaaende den bevæbnede Neutralitet og Kongens dermed forbundne krigeriske Planer er grundet paa de dertil hørende Cabinetsacter, meddeelte af Baron d'Albedyhll Recueil des Memoires etc. I, pag. 1—78 og II p. 153 ff., samt paa Grev Creutz' Brev til Kongen.

sophi og sine kongelige Talenter. Congressen vilde see det med saa megen mere Glæde, da Kjærnen af Republikens Styrke bestaaer i en Canton, som er bleven opdaget og befolket af Svenskere; og da vi, som De saa smukt siger, ere udsprungne af en og samme Stamme, bør vi ogsaa betragte os som saa at sige eet Folk." Der fandtes forøvrigt intet Hof i Europa, til hvilket Gustav IIIs Diplomati ikke søgte at udstrække sin Indflydelse. Allerede i 1779 finde vi, at Polens Krone, i Egenskab af en gammel Wasaarv, har været Gjenstand for hans Ærgjerrighed; Baron Taube, som paa den Tid gjorde en Reise i Tydskland og Frankrig, og som havde hørt tale om, at Kong Stanislaus vilde frasige sig Kronen, gjorde alt hvad der stod i hans Magt for at bestyrke Kongen i hans Drømme. Da Toll nogen Tid efter foretog en stor Udenlandsreise, fik han Lejlighed til at gjøre nogle Skridt, der førte nærmere henimod Maalet i den polske Sag. Han kom i Selskab med nogle polske Magnater, Kronfeltherre Grev Oginsky, Biskoppen i Krakow og Flere, med hvem han havde flere hemmelige Conferencer, ved hvilke der blev talt om en Revolution i Polen, der skulde understøttes af Kronprindsen af Preussen, naar han var kommen paa Tronen, og af Sverigs Konge. Toll lovede at meddele Gustav III disse Planer, og dertil svarede Grev Oginsky meget glad: „Deres Konge er for stor til at ville andet end fremme Retfærdigheden og beskytte Uskyldigheden; jeg kan derfor aldrig betragte en Hemmelighed som røbet, naar den bliver overgivet til hans Omsorg." Fra Warschau indsendte Toll en udførlig Beretning om Polens Forhold samt om Hoffet, Magnaterne og Udsigterne for Landets Fremtid, saaledes som de viste sig for hans Opfattelse, og alt dette synes at vidne om dybere Planer, om ikke hos Kongen saa dog hos hans Repræsentant. Toll blev paa den mest smigrende Maade modtaget af Kong Stanislaus, som omtalte Kongen af Sverig med det største Venskab og den varmeste Beundring. Der var endog Tale om et Ægteskabsforslag mellem den polske Konge og den svenske Prindsesse Sophie Albertine. Den Første synes ikke at have været derimod, men Forslaget blev forhindret af Stanislaus Søstre, der ud-

vede en stor Indflydelse paa ham, hvilken de frygtede for at tabe.

Forholdet til Rusland var endnu godt, ja, det var i det Hele taget det bedste, der havde fundet Sted under Kongens hele Regering; men der var altfor mange Aarsager, som forenede sig om at gjøre det usikkert. Den store Forskjel mellem Gustav III og Catharines Characterer, samt begges Bestræbelser for at spille den første Rolle i Norden, vare ofte nærved at give Anledning til Ubehageligheder. Da Kejserinden t. Ex. tvertimod Sandheden søgte at tilvende sig hele Æren for den bevæbnede Neutralitet, fandt Kongen dette saa fornærmeligt, at han allerede var i Begreb med at lade slaa en Medaille, der forestillede ham selv som præsiderende ved den fælles Raadslagning mellem de nordiske Monarker, da det lykkedes Grev U. Scheffer at forebygge denne Uforsigtighed.

Men det varede ikke længe, før Gjenstande af større Vigtighed beskæftigede begge de nordiske Hoffer. Den Ubestemthed, som Kejserinden efter Sammenkomsten i Mohilew havde lagt for Dagen, da der var Tale om for Alvor at blande sig i de vestlige Landes Anliggender, havde været Aarsag til at Kongens Planer mod Danmark strandede. Cabinettet i Stockholm erholdt imidlertid bestandig mere bestemte Underretninger om de Planer, man nærede mod det ottomanniske Rige, og som man længe havde næret Mistanke om. Begivenhederne nærmede sig, og Kongen antog, at disse Planer netop vilde give ham en nye og velkommen Anledning til at kaste sig over Danmark med Haab om et heldigt Udfald.

Grev Ulrik Scheffer havde imidlertid forlangt og erholdt sin Afsked, deels fordi han var træt af Aar og Arbejde, men især fordi han med Bekymring gjennemskuede den nye krigeriske Retning Gustavs Politik tog, og som han var en altfor klog og grundig Statsmand til at kunne skjænke sit Bifald. Kejserinden søgte forgæves at bevæge ham til at beholde sit Embede. Da Underretningen om at Fredspræliminairerne vare blevne underskrevne i Versailles i Februar 1783 ankom til Stockholm, indgav Grev Scheffer sin Ansøgning om at blive entlediget. Kongen havde nemlig vægret sig

ved at opfylde hans Ønske før denne Efterretning indløb. Den samme Dag anmodede Kongen Grev Creutz om at træde i Scheffers Sted som Cancellipræsident, og gav ham tillige Ordre til, at han før sin Afrejse skulde søge at udvirke en Fornyelse af den senest afsluttede Subsidietractat med Frankrig. Denne var hemmelig og af 8 December 1778. I den lovede Frankrig i 6 Aar, fra den 1 Januar 1779 at regne, aarlig at udbetale Sverig een og en halv Million Livres, mod at Sverig skulde fornye alle de Forpligtelser det havde paataget sig i Tractaten af 1738. Underhandlingen lykkedes. Den 3 Mai 1783 blev Tractaten af 1778 fornyet paa samme Betingelser, men blev dog indskrænket til kun at gjælde for fire Aar. En Maaned tidligere var det lykkedes Grev Creutz at afslutte Handelstraktaten med den nye amerikanske Republik.

Udnævnelsen af Grev Creutzs Efterfølger var et vigtigt Anliggende. Gustav III havde bestemt Baron Taube dertil; men Marie Antoinette interesserede sig i høj Grad for en ung Baron Staël, som siden 1778 havde været Attaché ved den svenske Mission i Paris. Hun havde endog tidligere skrevet til Kongen derom og havde udtrykkelig anbefalet Baron Staël, hvis Udnævnelse til den vigtige Ambassadeurpost i Paris hun satte i Forbindelse med et foreslaaet Giftermaal med Demoiselle Necker, den berømte Exministers kort Tid efter endnu mere berømte Datter.* Det vilde have faldet Kongen meget vanske-

* Brev fra Grev Creutz til Kongen, Paris den 8 Marts 1783. R. A. Man har undret sig over hvad der kunde gjøre Baron Staël saa interessant i Marie Antoinettes Øjne. Mademoiselle Necker havde viist Grev Fersen megen Opmærksomhed, og Grev Fersen siger selv, at dersom han havde villet, kunde han have forhindret Baron Staëls Lykke (see Geijer III, anden Afdeling, S. 21, Noten. Vi gjætte maaske ikke urigtigt, naar vi antage, at det var Jalousi mod Mademoiselle Necker, som bevægede Dronningen til at interessere sig saa meget for Baron Staëls Lykke og hans Ægteskab med denne Dame. — Efter en svensk Diplomats Udsagn, som havde opholdt sig i Paris, skulde Dronning Marie Antoinettes Interesse for Baron Staël hidrøre fra et Kjærlighedseventyr, som hun havde havt med ham paa en Maskerade ved Hoffet. — Et Udsagn, om hvis Troværdighed vi ville lade

ligt at undlade at tage Hensyn til en saa høj Recommendation, og han lovede derfor at opfylde Dronningens Ønske, dog under den Betingelse, at Ægteskabet blev fuldbyrdet.

Baron Staël var en Mand med et smukt Udseende og behagelige selskabelige Evner, men dette var ogsaa Alt. Han synes allermindst at have været den, der burde vælges til Ægtefælle for en Dame med Mademoiselle Neckers Characteer. Alvorlig, almindelig og uden fremtrædende Forstandsevner synes han at have været en næsten fuldkommen Modsætning til denne med Vittighed, Originalitet og Aand saa særdeles begavede Dame. Hans eneste Fortjeneste i Herr og Fru Neckers Øjne synes at have været den Egenskab, at han var en Protestant, samt den Beskyttelse han nød af Frankrigs Dronning og Kongen af Sverig.

Baron Staël havde havt farlige Medbejlere til Mademoiselle Neckers Haand. Den vigtigste af disse var efter al Sandsynlighed den forhen omtalte Baron Stedingk.

Ung, elskværdig og særdeles beleven, var han nylig kommen tilbage fra et af de Felttog i den nye Verden, hvor han havde kæmpet med saa megen Hæder og ved sin udmærkede Tapperhed bidraget til at forhøje Glandsen af de franske Vaabens Held. Han var bleven saaret og maatte endnu bruge Krykke, — Noget, som ikke bidrog libet til at forøge den Interesse, som hans Personlighed vækkede hos det smukke Kjøn.*

Den unge, sværmeriske Mademoiselle Necker saae Stedingk under disse Omstændigheder og fattede en levende Tilbøjelighed for ham. Grev Creutz indførte ham i hendes Forældres Huus, hvor hans Modtagelse lignede en Fest. Mademoiselle

---

Læseren selv dømme. Man kunde ogsaa tænke sig, at Dronningen, af Hengivenhed for Grev Fersen, vilde befordre hans Vens Lykke, ved at fremme hans Giftermaal med den rige Mademoiselle Necker, hvilket ikke kunde finde Sted, dersom han ikke blev Grev Creutz's Efterfølger. See Geijer, II, S. 126 Noten.

* Der blev paa Pariser-Theatrene opført et Stykke, hvori man saae Stedingk paa en Stormstige ved Belejringen af Savannah.

Necker sang Couplets, som vare componerede til Ære for ham, og blev forelsket uden selv at vide det.

Marschal Grev de Broglie, Farfader til den Hertug af Broglie, som senere ægtede Fru Staëls Datter, en meget anseet Herre, havde bestandig viist Baron Stedingk en særdeles Velvillie. En Dag sagde han til ham:

„De maa sikkre Deres Stilling ved et godt Giftermaal.“

„Det har jeg aldrig tænkt paa. Den eneste Kvinde, jeg stræber efter, er en god Armee, hvormed jeg kunde erobre New-Foundland.“

„Stød dog ikke Deres Lykke fra Dem ved at hengive Dem til chimairiske Ideer! Jeg har tænkt paa et Parti, som vilde være passende for Dem.“

„Og hvilket, om jeg tør spørge?“

„Mademoiselle Necker.“

Baron Stedingk betænkte sig et Øjeblik og sagde derpaa:

„Nuvel, antag at denne Dame behager mig, hvilken Sikkerhed har jeg da for at mit Tilbud vil blive modtaget?“

„Jeg indestaaer derfor. Der er kun Tale om Deres egen Tilbøjelighed.“

„Jeg vil tænke derover.“

Saasnart Baron Staël var bleven underrettet herom, ilede han med Taarer i Øjnene til Stedingk, for at bede ham om ikke at tænke paa Mademoiselle Necker. Da Stedingk var ædel af Naturen og havde Hovedet fuldt af Ideer om Erobringer i den nye Verden, faldt det ham ikke tungt at love, at han vilde opgive de Ægteskabsplaner, man havde lagt for ham. Han gav Baron Staël sin Haand og sit Ord paa, at han ikke vilde være hans Medbejler til Mademoiselle Neckers Haand, og svarede Marschal de Broglie, at han ikke havde Lyst til det Parti, man havde foreslaaet ham.

Da Grev Creutz nogle Aar efter, ifølge Gustavs Ordre, underrettede Grev Vergennes om sin Udnævnelse til Grev U. Scheffers Efterfølger, benyttede Vergennes Lejligheden til, paa den franske Konges og Dronnings Vegne, at erindre om det Løfte, der var givet med Hensyn til Baron Staël. Han tilføjede, at efter det Brev, Hendes Majestæt Aaret i Forvejen havde

skrevet til Kongen, antog han (Vergennes), at Gustav III vilde gjøre sig en Fornøjelse af at opfylde et Ønske, som Deres Majestæter satte saa megen Pris paa. Kongen udnævnte derfor endnu i samme Aar Baron Staël til Chargé d'Affaires, Minister plenipotentiaire og endelig til Ambassadeur.* Men vi ville atter vende tilbage til vor Beretning.

Da Kongen i Begyndelsen af Mai havde faaet Underretning om at Kejserinden havde besluttet at sende Potemkin til Krim, for at tage det i Besiddelse, fandt han at det rette Tidspunkt var kommet; han troede, at dette vilde blive Signalet til en almindelig Krig, og lagde øjeblikkelig en Plan til at angribe Danmark, idet han antog, at Krigen med Porten vilde sikkre ham fra Ruslands Side. Han skrev efter Toll og de bleve snart enige. Før man begyndte, vilde man dog først afvente Efterretningen om at Krigen var brudt ud mellem Rusland og Porten. Angrebet, som skulde foretages med alle de Kræfter Sverig besad, saavel tillands som tilsøes, skulle gaa ud paa at erobre Norge, og som Paaskud hertil vilde man benytte sig af en Uenighed angaaende Sundtolden, i hvilken man vilde indvikle Danmark, som derved skulde lokkes til at skyde paa en svensk Fregat.

Den 15 Mai sendte Kongen Toll med et egenhændigt Brev til Trolle — siden 1780 Generaladmiral eller Overbefalingsmand over Orlogsflaaden — i hvilket Brev han gav ham et Vink om hvad der forestod og bad ham betro sig til Toll. Trolle, som allerede havde en Anelse om Kongens Hensigter, erklærede, at han var villig til at udføre dem, og meddeelte Toll sin Mening om den Maade, paa hvilken Operationen skulde udføres. Under et eller andet Paaskud skulde nemlig en mindre Eskadre udrustes, for pludselig at indespærre hele den danske Flaade paa Rheden ved Kjøbenhavn; saasnart dette var skeet, skulde hele den øvrige Flaade udrustes og Armeen have Ordre til at bryde op, for i tre Colonner at rykke frem mod Norge, medens Kongen selv med Hovedstyrken

---

* I November 1783. Som en Følge heraf blev Baron Staël i 1786 gift med Mademoiselle Necker.

skulde fra Skaane gjøre Landgang paa Sjælland. Trolle beregnede, at den mindre Eskadre ikke kunde blive færdig til at løbe ud før i Slutningen af Juli, og derpaa behøvede hele den øvrige Flaade sex Uger for at blive sejlfærdig. Men som Hovedbetingelser for Planens heldige Udfald anbefalede Trolle den største Hurtighed og Hemmeligsfuldhed, Sikkerhed fra Ruslands Side samt de nødvendige Penge og Levnetsmidler.

Den 20 Mai affendte Trolle en Skrivelse om alt dette til Kongen. Denne skyndte sig med i et Brev til Kejserinden at udbede sig en Sammenkomst med hende i en eller anden Stad ved den finske Grændse, hvilken han bad hende selv at bestemme. Han befalede tillige Finansministeren, Baron Liljencrantz, at holde de nødvendige Penge og Kornvarer i Beredskab.

Den 9 Juni om Aftenen gik Kongen ombord tilligemed Overstaldmester Grev Adolf Lewenhaupt, Staldmester H. H. von Hessen, Friherre G. M. Armfelt og Livpagen Peyron; man angav, at Rejsen havde til Hensigt at besøge den Lejr, man havde sammentrukket ved Parolamalm i Finland. Grev Creutz og Baron Taube fulgte strax efter paa en Jagt. „Kongen var i et charmant Humeur," siger Armfelt, „vi spøgede og larmede forfærdeligt."

Ved Ankomsten til Åbo erholdt Kongen Svar fra Kejserinden, hvori hun skrev, at han vilde være særdeles velkommen, dersom han vilde begive sig til Fredrikshamn, hvor hun vilde møde ham den 23de.

Kongen ilede imidlertid til Lejren, hvor han om Aftenen den 12 Juni var saa uheldig at falde af Hesten og brække den ene Arm. Armfelt, som først bemærkede hvilket Uheld der var skeet, ilede til og vilde hjælpe Kongen op, men denne sagde blot: „Jeg troer at jeg har brækket min Arm! Nej, nej, lad mig være, jeg har virkelig brækket Armen." Kongen blev derpaa baaret til Tavastehuus af 450 Mand Livdragoner, som skiftedes med hverandre. Her blev han liggende ligetil den 22 i samme Maaned, uden at komme ud af sine Værelser.

Den samme Aften dette Uheld skete, sendte Kongen Peyron til Petersborg med et egenhændigt Brev til Kejserinden, hvori

han bad hende opsætte Rejsen til den 30 Juni. Han bad ogsaa Trolle berolige sig og erklærede, at det Uheld, som havde ramt ham, i intet Tilfælde vilde foraarsage nogen Forandring i de Planer, man havde lagt; Alt var kun afhængigt af Sammenkomsten med Kejserinden. Kongen var imidlertid meget urolig i alle disse Dage, og kunde ikke skjule for sine Fortrolige, at han længtes efter at det skulde komme til Krig. Endelig kunde han, den 27de, nogenledes helbredet tiltræde Rejsen til Fredrikshamn, hvor man ankom den 29de ved Middagstid.

Baron d'Albedyhll, som under Baron Nolckens Permission var Charge d'Affaires i Petersborg, og som var kommen Kongen imøde til Tavastehuus, fandt, da han den 28de kom til Fredrikshamn, at Kejserinden allerede var ankommen. Endeel af Vejen havde han tilbagelagt i Kongens Selskab, og da Vognen engang, da man skulde skifte Heste, som sædvanlig blev omringet af en Mængde Bønder, der alle vare iførte deres grove og besynderlige Nationaldragter, og som i deres finske Dialect frembrølede de sædvanlige Hurraer for den fyrstelige Herlighed, sagde Gustav til Baron d'Albedyhll: „Tilstaa, at det ikke er noget særdeles smukt Skuespil jeg her giver Dem."

„Sire," svarede d'Albedyhll, „jeg tilstaaer at disse Mennesker ikke see ud til at være saa lykkelige, som jeg vilde ønske at alle Deres Undersaatter vare; men deres Udraab ere, som man har sagt mig, de oprigtigste Udtryk af deres Hengivenhed for Deres Majestæt. Dette gjør dem interessante i mine Øjne, og jeg tvivler ikke om, at det ogsaa vil gjøre dem interessante i deres Beherskers."

„Nej," svarede Kongen, „jeg forsikkrer Dem, at jeg ikke takker dem derfor. De gjøre ikke andet end articulere Toner, hvis Betydning de ikke kjende. De vilde raabe ligesaa stærkt Hurra, dersom jeg var en Nero eller en Titus; dette er omtrent alle Fyrsters og alle Folks Historie!"

Baron d'Albedyhll blev meget naadigt modtaget af Kejserinden. Da han den følgende Dag gjorde hende sin Opvartning, sagde hun blandt andet:

„Jeg burde skjænde lidt paa Dem, fordi De har sendt et Ilbud til Kongen, der kan foranledige ham til at paaskynde sin

Rejse, hvilket i denne stærke Hede kan være skadeligt for hans Armbrud." Samme Dag blev Baron d'Albedyhll indbudet til Kejserindens Taffel, en Udmærkelse, som aldrig før var bleven viist nogen Gesandt af hans Rang, og man var neppe staaet op fra Taffelet, før en skrækkelig Smelden med Pidske tilkjendegav Kongens Ankomst.

Alle Kejserindens Hofmænd ilede strax bort, for at gjøre ham deres Opvartning, men de bleve afviste med den Hilsen, at „Greven af Gottland* ikke var paaklædt og ikke kunde modtage dem, da han havde begyndt at klæde sig paa, for ikke at spilde et Øjeblik før han saae Kejserinden. Han haabede snart at have den Fornøjelse at see dem, skjøndt han for Øjeblikket saae sig nødsaget til at gjøre Afkald derpaa.

Paaklædningen var noget langvarig, men den blev ogsaa saa meget mere glimrende. Kongen havde iført sig den saakaldte gustavianske Dragt, af sort og ildrød Farve, hvorpaa alle Sømmene vare garnerede med Diamanter, et Slags Theatercostume, som gav hans Figur et besynderligt Udseende. Hovedet var pudret og forsynet med en Mængde Lokker. Saaledes udstyret tog han sig højst særegent ud med sit opløftede Hoved, sit overordenlig livlige og aabne Physiognomi, de spillende Øjne og den flydende Veltalenhed . . .

Kejserinden bar sin Gardes Uniform, uden nogen Slags Brillanter og kun smykket med det svenske blaa Baand og et ganske lille simpelt Kors. Men hendes Omgivelse var saa meget mere glimrende og talrig, og hvad Mængden af Ædelstene angik, kunde den næsten kappes med Kongen af Sverig selv. Hun modtog Greven af Gottland med den mest forekommende og muntre Høflighed. Efter den sædvanlige Conversation, og da han havde præsenteret alle Personerne i sin Suite med en Betydning i Ord og Gestus, der betegnede i hvilken Grad han yndede Enhver i Særdeleshed, trak Deres Majestæter sig tilbage til et nærliggende Cabinet, for at tale med hinanden i Fortrolighed, og der bleve de lige til man skulde soupere.

* Det Navn, under hvilket Gustav III denne Gang rejste incognito.

Om Aftenen sagde Gustav, at han var meget tilfreds med Kejserinden.

Den følgende Dag ilede alle de store Herrer af Kejserindens Følge hen for at bringe Kongen en Morgenhilsen; men han laa endnu og kunde ikke tage imod dem. Nu sendte Kejserinden en Kammerherre hen til Baron Armfelt med et Kort, hvorpaa der stod skrevet: „La baronne de Fredricshamn en personne". Da Kejserinden samme Dag ved Middagstaffelet spøgede med Baron Armfelt over sin Visit, og spurgte, om han ikke var meget forundret over at see en Dame præsentere sig paa denne Maade, svarede Baron Armfelt, at han i Begyndelsen ikke rigtig vidste hvad det skulde betyde, og kom ved denne Lejlighed til at sige „Kongen", istedetfor „Greven af Gottland." Da denne bemærkede, at Armfelt havde fortalt sig, udbrød han: „Voila mon inognito en bonne main!" Kejserinden afbrød nu Kongen ved at sige: „Det er sandt; men Baron Armfelt er ikke den Eneste, thi jeg erindrer, at der igaar Aftes var En, som talede om „Kongen, sin Fader." Kongen, som vidste hvem der var meent, lo tilligemed vi Andre, siger Armfelt, og Middagsmaaltidet endte ligesaa muntert som det begyndte.

I de tre Dage Kongen og Kejserinden vare sammen, saae de ofte hinanden og havde flere lange og vigtige Samtaler. Gustav lagde ikke Skjul paa hvad Hensigten var med hans Sammenkomst med Kejserinden; han gjorde alt for at bevæge hende til at slutte en Alliance med Sverig, fra hvilken Danmark skulde være udelukket. Kejserinden blev overrasket af de Planer, hun opdagede ved denne Lejlighed; hendes Mistro vaagnede atter, og Tilliden erholdt et dræbende Stød. Hun erklærede sig med Bestemthed mod enhver Tanke om at udelukke Danmark, men fremkom derimod med et Forslag om et saakaldet Familieforbrag mellem Sverig, Rusland og Danmark, i samme Øjemed og af samme Beskaffenhed som det der var oprettet mellem de bourbonske Hoffer. Da Kongen indsaae, at han ikke kunde naae sit Maal ad den lige Vej, lod han som om han gik ind paa dette Forslag, og man bleve enige om, at man med det Første vilde underhandle derom. Kongen

gjorde imidlertid Regning paa at det vilde lykkes ham at trække Tiden ud og indbysse den mægtige Nabo, for derpaa uforstyrret at kunne gaa løs paa Danmark.

Den sidste Dag af Sammenkomsten forefaldt der en Begivenhed, som nær havde aldeles tilintetgjort det gode Forhold, der hidtil tilsyneladende havde fundet Sted mellem de fyrstelige Personer. Gustav havde givet Kejserindens Yndling, Lanskoi, Storkorset af Nordstjernen, og lod sig, besynderligt nok, forstaa med, at han ønskede at Kejserinden skulde sørge for to polske Ordener til Armfelt og Essen. Dette blev afslaaet, men i Stedet derfor tilbød man Alexander-Newskyordenen — en Orden af langt større Anseelse end den polske; men af Afsky for det røde Baand afslog Gustav det reent ud. Hvad skal man sige om en saadan Adfærd i det Øjeblik, da man tænkte paa en Krig med Danmark og gjorde Regning paa at Rusland vilde forblive neutralt? Regenterne skiltes med en næsten synlig Misfornøjelse; Gustav især kunde ikke skjule den og hele hans Omgivelse maatte føle Følgerne deraf.

Politiken fordrede imidlertid, at Gustav maatte vise sig tilfreds med sit Besøg i Fredrikshamn. Ved en Cour, som han gav i Lovisa, talte han ikke om Andet end om sit Venskab med Kejserinden, o. s. v. Men Publikum maatte ogsaa have et Slags Beviis paa Resultatet af Sammenkomsten i Fredrikshamn, og som Følge heraf erholdt Baron d'Albedyhll, som havde ledsaget Kongen til Lovisa, Ordre til at han, naar han kom til Petersborg, skulde søge at skaffe Armfelt Alexander Newsky-Ordenen, som Kongen nylig havde vægret sig ved at modtage.

„Apropos," sagde Kongen til d'Albedyhll. „I Fredrikshamn har De udentvivl hørt tale om, at det var Kejserindens Hensigt at give en af sine Ordener til en eller anden ved mit Hof."

„Jeg har ikke hørt noget derom, Sire."

„Hvorledes? Hele Verden beskæftigede sig jo dog med denne Gjenstand, da vi rejste fra Fredrikshamn."

„I saa Fald er jeg den Eneste, som ikke har hørt denne Nyhed."

„I ethvert Tilfælde," vedblev Kongen, „er det ikke for meget, at Kejserinden giver mig en Orden for de to, jeg har givet hende."

„Fuldkommen rigtigt; jeg vilde bestandig finde at Deres Majestæt fik for lidet; men af hvilken Grund forlangte Deres Majestæt ikke mere?"

„I Korthed sagt, min Ven, denne Lanskoi er en Mand efter mit Hoved, og De skal see at han holder sig paa sin Plads. Jeg maa sige Dem, Hr. Baron, at en duelig Minister aldrig bør forsømme at indsmigre sig hos Favoriterne, selv om de høre til Garderoben."

„Repræsentanterne for en mindre Magt eller Fyrste kunne undertiden see sig nødsagede til at benytte sig af Midler, som Andre vilde foragte."

„Deri har De Ret. Men jeg kan fortælle Dem, at det var en meget god Politik af mig at decorere Lanskoi. De skal faa at see at jeg ikke har gjort det for intet."

„Deres Majestæt har altsaa erholdt Løfte om en anden Orden til Gjengjæld?"

„Naturligviis. Jeg saae tydeligt, at Kejserinden var i Forlegenhed. Lagde De Mærke til hvor stivt hun betragtede Armfelt og Wrede?"

„Det var maaske medens man sad ved Bordet."

„Min Gud, det var hvert Øjeblik .... Jeg troer at hun var nærved at blive forelsket i Wrede, men, oprigtigt talt, foretrækker jeg at see Armfelt smykket med en af Kejserindens Ordener. De maa sige, at det er en stor Herre ved mit Hof, og at jeg beærer ham med min særdeles Velvillie."

„Til hvem skal jeg føre dette Sprog, Sire, og ved hvilken Lejlighed?"

„De behøver blot at tale med Madame Daschkow. Siig hende tusinde Behageligheder paa mine Vegne."

„Deres Majestæt har altsaa allerede talt med hende om denne Gjenstand?"

„Ja. Jeg troer hun vil blive henrykt over at faa det store Kors af min Wasaorden."

„I Sandhed, Sire, da denne Dame allerede er Præsident i et Academi for Videnskaberne, vilde det ikke være saa ilde at gjøre hende til Ridder af en Æresorden. Forøvrigt bærer hun allerede Catharinas Orden."

„Jeg har smigret hende med dette Haab, og dette kan De benytte Dem af. Kort sagt, indret det saaledes, at jeg erholder en Orden til Armfelt."

„Deres Majestæt har følgelig allerede tidligere talt med Keiserinden om dette Anliggende?"

„Javist, ja, men siig bestandig til Madame Daschkow, at jeg vil have Alexander-Newsky-Ordenen, fordi Keiserinden selv bærer den, og det er denne Omstændighed, som giver den hele sit Værd."

„Saasnart jeg kommer til Petersborg skal jeg tage fat paa Sagen, og jeg skal tillige udføre Deres Majestæts Commission til Madame Daschkow."

„Meget vel, Baron, meget vel; jeg er overbeviist om at De vil udrette Alt efter mit Ønske. Dernæst skal De give mig en fuldstændig og detailleret Beretning om hvad man siger om mig i Petersborg, ligemeget enten det er godt eller ondt; jeg ønsker ligeledes at erfare, hvad de Herrer Diplomater sige om mig. Jeg haaber at jeg vil komme til at give de gode Herrer en Deel at bestille .... Adieu!*

Den sjette Juli om Aftenen gik Kongen ombord i Åbo og kom til Stockholm den 8 om Morgenen. Under hele Overfarten laa han i Sengen og sov den største Deel af Tiden. Undertiden var Armfelt inde hos ham, og, siger Armfelt, „da gave vi, som sædvanlig, vor Indbildningskraft Tøjlen, og intet Forslag var saa stort, at vi ikke fandt det muligt at udføre det ...."

Udfaldet af Reisen til Fredrikshamn havde imidlertid ikke svaret til de Forhaabninger, man havde næret derom. Dette bevirkede en betydelig Forandring i de Planer, man havde lagt

* Disse Details om Kongens Besøg i Fredrikshamn og hans Samtale med Baron d'Albedyhll ere tagne af denne Sidstes Optegnelser. S. S.

med Hensyn til Krigen. Som Følge af hine skuffede Forhaabninger var det nødvendigt at man idetmindste maatte oppebie Efterretningen om Udbruddet af den forventede tyrkiske Krig, før man gjorde det afgjørende Skridt. Til Kongens Sorg og Forundring manglede man ogsaa enhver Underretning fra Potemkin og Constantinopel. Kongen skrev derfor strax efter sin Ankomst til Stockholm til Trolle og Toll og forberedte dem paa Nødvendigheden af at opsætte Angrebet i nogle Uger. Trolle, hvis Lyst til Krigen forøvrigt aldrig havde været særdeles stor, tog heraf Anledning til aldeles at fraraade, at man foretog Noget i dette Aar. Toll havde rigtignok mere Haab om at Foretagendet kunde udføres; men for paa engang at gjøre Ende paa enhver Tvivl, lod Kongen Toll og Trolle kalde til Stockholm, og under en hemmelig Conference paa Drottningholm i August Maaned blev han enig med dem om, at Planen skulde opsættes for dette Aar, medens man derimod skulde sørge for at Alt var færdig til Angrebet i Juli Maaned i det følgende Aar.*

---

* Documenterne og Beviserne for ovenstaaende Skildring af Planerne til Krigen mod Danmark findes hos Geijer III, første Afdeling, S. 15 ff. De Eneste, som foruden Toll og Trolle synes at have været underrettede om den paatænkte Krig mod Danmark, vare Munck og Taube. Denne Sidste skriver: „Det vigtigste Punkt for os, Sire, er at have Norge, og jeg troer at vi ville faa det, dersom det er Deres Majestæts bestemte Villie, thi endnu have ingen af Deres Majestæts store Planer for Sverigs Ære og Velstand slaaet fejl.

Andet Kapitel.

Spaltninger i den udenlandske Politik. — Rigsdagen i Aaret 1786.

(1783—1786).

Rejse til Italien. — Den hemmelige Regering. — Sammenkomst med Kejser Joseph II. — Videre Opsættelse af Planen til Krig mod Danmark. — Indbydelse til Paris. -- Baron d'Albedyhlls Underhandlinger i Petersborg. — Forholdet til Rusland. — Ankomsten til Versailles og Modtagelsen ved Hoffet. — Anekdoter. — Underhandlinger med Frankrig. — Prætendenten. — G. M. Sprengtporten; Bekjendtskab med Franklin. — Plan til Finlands Selvstændighed. — Forslag til et Ægteskab mellem Kronprinds Gustav Adolf og den danske Kronprindsesse Louise Augusta. — Tolls Rejser til Danmark og Underhandlinger med Enkedronningen. — Grev Creutz' Død. — Uroligheder i Østen. — Nye Krigsplaner. — Tilskyndelser til Rigsdagen i 1786. — Kongens og Regeringens Uvidenhed med Hensyn til Folkets Sindsstemning. — Rygter, angaaende Kongens Hensigt med at kalde Stænderne sammen, satte i Omløb af Aristokraterne. — Rigsdagens vigtigste Forhandlinger. — Oppositionens og Hofpartiets Førere i Stænderne. — Betænkelige Yttringer af den tiltagende Misfornøjelse. — Rigsdagens Opløsning. — Mærkværdig Yttring til Grev Oxenstjerna. — Ruslands Medvirken ved Oppositionen i Rigsdagen. — Hertug Carls Forhold til Partierne.

Der var mere end een Grund til den Rejse til Italien, som Gustav III foretog i September 1783, strax efterat han havde opgivet Planen mod Danmark. Den mindst sandsynlige af disse Grunde var formodenlig den, der blev foregivet for Raadet

og for Publikum, nemlig Nødvendigheden af at benytte Badene i Pisa for den beskadigede Arm. En urolig Længsel efter Afvexlinger og Adspredelser, medens han ventede paa Krigen, i Forening med Lysten til at være saa nær som muligt ved Begivenhedernes Midtpunkt, hvor Europas vigtige Anliggender skulde afgjøres, vare maaske de fornemste Bevæggrunde dertil.* Hertil kommer den politisk-mystiske Speculation at træffe sammen med Prætendenten,** og Længslen efter at nyde Kunstens Mesterværker i deres eget Fædreland, for ogsaa selv at erhverve Noget deraf til Prydelse for sit Fædreland og sin egen Regering.

I de sidste Dage før Kongens Afrejse blev der indsat en hemmelig Bestyrelse, bestaaende af Creutz, Toll, Trolle og von Carlson, Statssecretair for Krigsanliggenderne. Denne Bestyrelse havde det Hverv at sørge for Alt hvad der angik Forsvarsvæsenet, og skulde indestaa for at Alt var paa rede Haand og i god Orden til Angrebet paa Danmark; i Anledning heraf fik Liljencrantz Ordre til at have de nødvendige Penge og Levnetsmidler i Beredskab til Regeringen.

Kongen foretog sin store Rejse i det mest glimrende Selskab. Han vilde vise Europa, at Sverig ogsaa havde store Herrer, elskværdige Hofmænd samt glimrende Talenter, og han gjorde ikke noget daarligt Valg mellem dem. Rigsraad Grev Carl Sparre, Baronerne Taube, Armfelt og Essen, Grev Axel

---

* Geijer siger (III, første Afdeling, S. 49) „Alle disse endnu uudviklede Forhold," (nemlig af Europas Politik og Udfaldet af Ruslands Uenighed med Porten) „vare for Kongen ligesaamange Tilskyndelser til at begive sig nærmere hen imod den store politiske Skueplads." Under Rejsen skriver Kongen til Generaladmiral Trolle: „Europas Politik befinder sig endnu i det største Chaos; men det lader til at Alt vil komme i Orden inden Marts Maaned. Jeg befinder mig imidlertid i Midtpunktet af alle Negotiationer og nye Vendinger, og kan altsaa i Virkeligheden lettere drage Fordeel deraf, end dersom jeg var i Stockholm. Brevet er dateret Florenz den 29 November 1783 i Uddrag hos Geijer III første Afdeling S. 92.

** At dette var Hovedhensigten med Kongens Rejse til Italien, paastaaer Elis Schrøderheim, som uden Tvivl havde Lejlighed til at vide nogen Besked derom. See hans Optegnelser S. 84.

Fersen, Adlerbeth og Sergel — hvilken Forening af Stolthed, Elskværdighed og Geni, nogle Typer af Gustav IIIs Tid og dannede i hans Skole, større eller mindre Meteorer, der bleve fødte med ham, glimrede og — inden ret lang Tids Forløb forsvandt!.....

Det kan naturligviis ikke være vor Hensigt at meddele en udførlig Skildring af Kongens Rejse med alle dens forskjellige Optrin. Vi ville blot opholde os ved nogle enkelte Træk, som staa i Forbindelse med Foranbringerne og Udsigterne i de ydre Anliggender.

Kongen rejste i det sikkre Haab, at han hver Postdag kunde vente at erholde Underretning om, at Krigen var brudt ud mellem Rusland og Tyrkiet. Han kjendte altfor nøje de hemmelige Overenskomster mellem Catharina og Joseph, saavelsom den tyrkiske Sultans Haarnakkethed, til at han kunde nære nogen Tvivl i denne Henseende. Efter Sammenkomsten i Fredrikshamn var Forholdet til Rusland efter Sigende særdeles godt, eller skulde idetmindste ansees for at være saaledes, og det var derfor ganske naturligt, at Kongen ønskede en Sammenkomst med Joseph, Kejserindens nye Bundsforvandte, for derved at bibringe Verden den samme Mening om hans Forhold til Østerrig. De traf hinanden i Florenz. Ledsaget af Hertugen af Toskana aflagde Kejseren først et Besøg hos Kongen, men saa tidligt, at denne endnu ikke var staaet op. Hoffolkene bleve forlegne og opfordrede Kongen til at skynde sig med sin Paaklædning, eftersom Kejseren ventede i Salen; men Gustav gjorde det ene Spørgsmaal efter det andet, ligesom for at trække Tiden ud og klædte sig paa i al Mag. Endelig var han færdig og Kejseren blev lukket ind. Det var en lille Herre med Parykk, meget livlig i sine Bevægelser og iført en grøn Uniform med røde Underklæder. Da han fik Kongen at see, sagde han, hentydende til den enfoldige Ceremonihistorie, som der blev talt saameget om: „De seer hvor lidet jeg bryder mig om Ceremoniellet." De vare en Time alene, derpaa kom de ud og nu bleve Herrerne i Kongens Følge præsenterede for Kejseren. „Men jeg beder Dem, præsenteer dog ogsaa Greven af Falkenstein," sagde Kejseren, da Storhertugen tog fejl og talte om

Keiseren. Da man i Overensstemmelse med Ceremoniellet fulgte ham ned, var han heller ikke tilfreds hermed, men sagde: „Jeg veed ikke, hvorfor man vil berøve os vore Grevskaber.“

Da Kongen en kort Tid efter kom til Rom, gjorde han Keiseren det første Besøg, og hvem skulde vel have troet andet end at der herskede den bedste Forstaaelse mellem begge disse høje Herrer, medens dog næsten det Modsatte var Tilfældet. Gustav og Joseph vare rigtignok begge aandrige, men der fandtes dog altfor megen Ulighed mellem dem, til at de kunde føle Venskab for hinanden. I deres Hjerter følte den Ene næsten Afsky for den Anden, og de fandt gjensidig hinanden i højeste Grad latterlig. Gustav kaldte Joseph en preussisk Corporal, og Joseph lod i Wien opføre Comedier, hvori Sverigs Konge blev persifleret som en Skuespiller.

Men dette var ikke til Hinder for at det svenske Folk i de officielle Blade læste om det gode Forhold, som fandt Sted mellem Kongen og Keiseren, thi — hvor gavnligt vilde det ikke være, dersom man, naar der blev Tale om Angrebet paa Danmark, kunde indbilde den lettroende Almue, at Sverig var allieret med baade Rusland, Østerrig og Frankrig.*

Men der blev ikke noget af den tyrkiske Krig. Det stakkels Hof i Constantinopel saae sig nødsaget til at give efter, og Rusland kunde uden Blodsudgydelse ved det sorte Havs Kyster lægge Grunden til en Vælde, som inden ret lang Tid skulde

---

* Kongen skriver til General-Admiralen (Rom den 27 Januar 1784): „Alt dette,“ (nemlig Detaillen om den fortrolige Omgang mellem Kongen og Keiseren, hvorom der bør indføres en Beretning i Aviserne,) har ikke meget at betyde for den, som er bekjendt med Hemmelighederne; men det har meget at betyde med Hensyn til Publikum, og kan tjene til i høj Grad at frembringe den Tro, som jeg finder det nødvendigt at vække hos Almuen, naar det gaaer løs „(det vil sige, naar Udbruddet skeer), „nemlig at man ved Negotiationer har benyttet alle Magter, deels til at fremme vore Planer, deels til at adsprede de Skyer, som truede Europas og Sverigs Rolighed, men som det har været umuligt at adsprede. See Geijer III, første Afdeling, S. 115.

true Porten med fuldstændig Undergang.* Saasnart Kongen havde erholdt Underretning om denne vigtige Tildragelse, skrev han til den hemmelige Krigscommission og befalede, at Planen mod Danmark skulde opsættes ogsaa for dette Aar. Han saae sig nødsaget til at afvente gunstigere Conjunkturer.

Kort efter tildrog der sig en anden Begivenhed af en saadan Beskaffenhed, at den maatte tiltrække sig Gustav IIIs mest levende Opmærksomhed. Juliane Marie i Danmark (hvis Parti lige fra Revolutionen og Caroline Mathildes Fald havde staaet i Spidsen for Regeringen) var nemlig blevet slaaet af Marken, og Kronprindsen havde selv grebet Regeringens Tøjler.** Saasnart Kongen havde erholdt Efterretning herom, hvilket skete i Venedig, var han øjeblikkelig parat med Planer til at benytte denne Begivenhed, for atter at blande sig i Danmarks Anliggender.

Frankrig, som havde været noget urolig over Sammenkomsten i Fredrikshamn og de politiske Følger, hvortil den, som man antog, vilde give Anledning, havde imidlertid indbudet Kongen til paa Tilbagerejsen at gjøre en Omvej og besøge Paris. Denne Indbydelse var saa meget mindre velkommen for Kongen, da han endnu ikke havde opgivet Tanken om at angribe Danmark i dette Aar, og saaledes aldeles ikke var tilbøjelig til saa uforbeholdent at røbe sit virkelige Forhold til Kejserinden, som han vilde have gjort ved at følge Frankrigs Indbydelse. Paa den anden Side havde Kongen ingen Aarsag til at rose sig af Kejserindens Opførsel mod ham, men dette

* Ved Tractaten af 8 Januar 1784 bleve Krim, Taman og Kuban afstaaede til Rusland.

** Denne Begivenhed i Kjøbenhavn, ved hvilken det guldbergske Ministerium blev afskediget og Enkedronningen tabte hele sin Indflydelse, ligesom ogsaa Grev A. P. Bernstorff blev kaldet tilbage, fandt Sted den 14 April 1784. Kongen skriver (til Grev Creutz, Venedig den 17 Maj 1784) „Jeg beder Dem om, at De paa det mest omhyggelige vil vende Deres Opmærksomhed mod denne Side (Danmark). Denne Begivenhed forandrer særdeles meget og det er af stor Vigtighed nøje at holde Øje med de nye Forhold og den nye Regents Character. Geijer III, første Afdeling S. 144.

var hans egen Skyld. Det Hverv han havde givet Baron d'Albedyhll, nemlig at skaffe Armfelt Alexander Newsky Ordenen, fik følgende Udfald.

Saasnart Baron d'Albedyhll var kommen til Petersborg, henvendte han sig til Madame Daschkow, som til hans store Forundring forsikkrede, at hverken hun eller Kejserinden nogensinde havde tænkt paa sligt. Hun sagde: „Kejserinden er ikke vant til at ødsle med sine Ordener. Vi have her i Rusland en Overflødighed af Herrer som Baron Armfelt. Jeg hverken vil eller kan paa nogen Maade blande mig i en saa simpel Affaire, og beklager Dem, fordi De har faaet et saadant Hverv." Man kan let indsee, hvor forlegen Baron d'Albedyhll, som nøje erindrede alt hvad Gustav havde sagt til ham i Lovisa, maatte blive ved disse Yttringer, og hvor bekymret han blev over at have været nødsaget til saaledes at blotte sin Konges Svaghed. Men hvad var der at gjøre? Han kunde ikke opgive Underhandlingerne og henvendte sig derfor til Lanskoi, som henviste ham til Besborodko. Denne opholdt ham længe med tomme Løfter og endelig tilbød man ham St. Stanislai eller Anna Ordenen; men da Gustav blev underrettet herom, skrev han til d'Albedyhll:

„Jeg erklærer Dem, at dersom man sender mig Stanislai eller Anna Ordenen, saa sender jeg dem strax tilbage, thi de ere vistnok de usleste af alle Ordener i Verden."

Paa denne Maade vedblev Kongen den ene Gang efter den anden for lutter Bagatellers Skyld at give Kejserinden Anledning til Misfornøjelse og Uvillie. Da man i Petersborg, efter saagodt som til de mindste Detailler at have gjættet Krigsplanen mod Danmark, bestormede Grev d'Albedyhll med Spørgsmaal derom, benægtede han det aldeles i Begyndelsen, men senere foregav han, ifølge Kongens Befaling, at han intet vidste derom. Kongen gjorde desuden saa at sige alt hvad der stod i hans Magt for at bestyrke den Mistanke, man havde fattet. Det viste sig snart, at den Beredvillighed, hvormed han i Fredrikshamn var gaaet ind paa Kejserindens Forslag til at slutte et saakaldet Familieforbrag med Rusland og Danmark, der for bestandig skulde sikkre Freden og Roligheden i Norden, ikke var

andet end Hykleri. Kejserinden troede dog det Modsatte, og viste sig saa overtydet om Oprigtigheden af Kongens Forsikkringer, — saa godt havde han ved Hjælp af den ham egne Forstillelsesevne forstaaet at føre hende bag Lyset og bedrage hende med Hensyn til hans virkelige Hensigter — at man i Petersborg kun opsatte at lægge Haand paa Værket, fordi man ventede paa Baron Nolckens Ankomst, da man antog, at han vilde være forsynet med de nødvendige Ordrer. Han udeblev temmelig længe, men blev ikke destomindre særdeles høfligt modtaget af Kejserinden, som i sin intime Kreds i Hermitagen næsten overvældede ham med Opmærksomhed. Vi kunne forestille os, hvor forlegen Nolcken blev, da han med Undseelse maatte tilstaa, at han intet vidste om hvad der havde tildraget sig og var blevet lovet i Fredrikshamn. Fra dette Øjeblik begyndte man i Petersborg ganske og aldeles at forandre sin Opførsel og sparede snart ligesaalidet paa Stikpiller, som tidligere paa Høflighed.

Den gode Forstaaelse mellem begge Regeringer, som man troede at have indledet ved Sammenkomsten i Fredrikshamn, var altsaa nu paa god Vej til aldeles at blive tilintetgjort; og det der endnu var tilbage at gjøre i denne Henseende, synes Kejserinden selv at have besørget ved den Skrivelse, hun tilsendte Kongen en kort Tid efterat han var kommen til Venedig. Hun omtaler deri de krigeriske Rygter paa en Maade, som tilkjendegiver, at hun anseer dem for at være troværdige, men tillige, at det er hendes Forsæt, at hun af alle Kræfter vil forhindre dem fra at blive fuldbyrdede. Dette gjorde den Virkning paa Kongen, at han øjeblikkelig følte sig mindre utilbøjelig til at modtage det franske Hofs Indbydelse, og kort efter tiltraadte han Rejsen til Paris.

I Versailles blev han modtagen paa den hjerteligste og mest forekommende Maade. Den gode Konge af Frankrig var paa Jagt med hele sit Hof, da hans svenske Ven og Broder ankom. Da Ludvig ved et Ilbud fra Dronningen var bleven underrettet om Kongens Ankomst, gik han selv ned i Stalden, for at drive paa at der blev spændt for, og ilede tilbage til Versailles, kun ledsaget af en eneste Domestik og uden at

have underrettet andre end Monsieur om sin Flugt. Men da han kom til Versailles, havde han ingen Nøgler til sine Værelser, og ingen som kunde hjælpe ham ved Toilettet! Der blev sendt Bud efter en Smed, som brød Laasen op, og de første, som kom til, fik Befaling til at klæde ham paa. Men de vare ikke vante dertil og han viste sig derfor i en meget latterlig Dragt for sin høje Gjæst fra Norden; han kom nemlig ind med en Sko med en rød Hæl og en anden med en sort Hæl, et Spænde var af Guld, et andet af Sølv o. s. v. Da Dronningen fik ham at see, spurgte hun, betragtende hans besynderlige Dragt, om han havde i Sinde at give et Bal om Aftenen og om han allerede havde begyndt Maskeraden, eller om det var hans Hensigt at give „Greven af Haga"* en Idee om den franske Elegance.

De muntre Parisere modtoge den høje Gjæst med ligesaamegen Forekommenhed. Da han første Gang indfandt sig i den franske Opera, netop henimod Slutningen af første Act af Mozarts herlige Figaros Bryllup, modtog man ham med stærk Applaus. Kongen bukkede beskedent for Publikum, siger Armfelt, hvilket forøgede Larmen endnu mere, saa at man begyndte at raabe: „Qu'on recommence de nouveau!" Stykket blev atter spillet fra Begyndelsen.

Forøvrigt udmærkede Kongen sig denne Gang, ligesaameget som under sit tidligere Ophold i Paris, ved de raske og vittige Indfald, som gjøre saa meget Indtryk paa de Franske. Prindsen af Condé gav til Ære for Kongen en Souper, ved hvilken, blandt Andre, Frankrigs tre daværende største Krigere, d'Estaing, Rochambeau og Suffren vare nærværende. Da Prindsen førte ham ind i den pragtfulde Sal, sagde Kongen: „Voilà un salon, orné pour un Condé entouré de héros!" „Oui," svarede Prindsen ligesaa høfligt „pour en reçevoir un du Nord!"

Denne Gang var Gustav derimod ikke saa lykkelig at behage Dronningen af Frankrig. Hun havde hørt alt hvad man fortalte om hans Moralitet og kunde paa ingen Maade

---

* Det Incognito, under hvilket Gustav denne Gang rejste.

lide hans Indfald. Desuden behandlede han hende med altfor megen Familiaritet. Da han t. Ex. en Gang tog sig den Frihed at indfinde sig til Middag hos hende, uden at være inviteret, fandt hun sig foranlediget til at give ham en lille Tilretteviisning for hans Fremfusenhed, men han lod som om han ikke forstod den. Da Dronningen en anden Gang i Hoffets Nærværelse gav en Concert for ham paa Bellevue, og med sædvanlig Høflighed spurgte, om han yndede denne Slags Adspredelser, svarede han, at han ikke holdt af Kammermusik. Da Dronningen derpaa selv havde sunget en Duet med Madame La Roche-Lambert, en ung Sangerinde, som var i Besiddelse af en ualmindelig Stemme og en udmærket Smag, og man gjentog det samme Spørgsmaal for Kongen, svarede han, at Madame La Roche-Lambert havde ladet ham finde Aftenen ret behagelig. Da Nogen endelig vilde vide, hvad han syntes om Dronningens Stemme, sagde han, at hun sang ret godt af en Dronning at være. Da Dronningen ved en anden Lejlighed afslog at dandse, fordi hun var „for gammel," som hun sagde, spurgte Gustav hende for Spøg, om „hun da holdt af at dandse i sin Ungdom." Dronningen misforstod denne Ytring, og kunde, kort sagt, ikke lide Kongen, som ofte var en Gjenstand for hendes Sarcasmer og Stiklerier.

Alle disse smaa Kammerscener synes imidlertid ikke at have udøvet nogen Indflydelse paa de vigtige Forretningers Gang i det Hele. Sverig vedblev at være den fornemste Gjenstand for den franske Politik i Norden. Det erholdt en Ø i Vestindien,* og kort Tid efter fik Frankrig Lejlighed til i en endnu højere Grad at vise sin Hengivenhed for Sverig. De Underretninger, som i Løbet af Juli 1784 indløb fra dette Land, vare nemlig meget foruroligende; baade Danmark og Rusland rustede sig og det var umuligt at forudsee, hvad der kunde blive en Følge af disse truende Udsigter. Den hemmelige Krigsbestyrelse arbejdede flittigt for at have alt i Orden til Forsvar, og Kongen var meget urolig. Alt dette i Forening

* Barthelemy, efter en Convention, som blev underskrevet i Versailles den 1 Juli 1784.

bevægede Frankrig til at give efter og samtykke i at der blev sluttet et hemmeligt Venskabsforbund med Sverig, hvorved Frankrig lovede i sex Aar at betale 1,200,000 Livres, og i Tilfælde af Krig at understøtte Sverig med 12 Linieskibe, sex Fregatter og 12,000 Mand. Dagen efter at denne Traktat var afsluttet, begav Kongen sig paa Tilbagereisen, og den 2 August ankom han til Stockholm. De, som man erfarede, overdrevne Rygter om Krig vare imidlertid ophørte.

En af de Aarsager, der bragte Gustav til Italien, var hans Ønske at træffe sammen med Prætendenten; vi vide af hvilken Grund han ønskede dette og kjende ligeledes det besynderlige Anliggende, som laa Kongen saa meget paa Hjerte. Deres første Møde fandt Sted i Florenz i Theatret, hvor Prætendenten indfandt sig i Kongens Loge. „De sagde hinanden mange Complimenter," siger Armfelt, „men den gamle Mand tog Plads i Baggrunden; han saae skrækkelig forfalden ud, gik med stor Vanskelighed og var daarligt klædt." Gustav gjorde nu alt hvad han formaaede for at gjøre sig yndet af ham; han næsten overøste ham med Penge, og lovede at han i Paris vilde af al Magt interessere sig for at han atter erholdt den Pension af 240,000 Livres, som det franske Hof havde lovet ham ved Giftermaalet, men som han senere ikke havde erholdt. Prætendenten var et meget besynderligt Menneske. Uagtet hans Indtægter ikke overstege 36,000 Livres, gjorde han dog Fordring paa at leve som en Fyrste og gav daglig Dineer for 16 Personer, samt Baller tre Gange om Ugen. Armfelt siger:

„Idag spiste jeg til Middag hos Greven af Albanien; vi vare ikke mere end fem Personer; Maden var excellent, og Oldingen var meget interessant; han fortalte sine gamle Legender, og hans Yttringer vare ligesaa forstandige som dristige; men Skæbnen var gaaet ham imod og han endte med at sige: „Kort sagt, mine Herrer, bedraget af Frankrig, forladt af Spanien, forraadt af mine Nærmeste, see De her en gammel Soldat, som mangler Brød." — „Hans Huus var ret smukt arrangeret," vedbliver Armfelt „og dersom Kongen af Sverig og han havde kappedes om hvem der gav de bedste Dineer,

vilde Prætendentens ganske sikkert været gaaet af med Sejeren." Han opførte sig med en vis Værdighed, som passede for hans Personlighed, og Kongen, som ofte besøgte ham, behandlede ham fuldkommen som en kongelig Person. Vi antage, at han har viist sig taknemmelig for al denne Godhed, og lovet at give Kongen, hvad denne saa inderligt længtes efter, skjøndt, som man har Grund til at formode, først efter sin Død. Greven af Albanien havde en ung og skjøn Gemalinde, en født Prindsesse af Stolberg, som havde forladt ham og nu levede i Rom. Hun lovede at skaffe Kongen „visse Papirer" til Tak for den store Tjeneste han viste hende, ved at overtale Prætendenten til at give sit Samtykke til deres Skilsmisse.*

* Armfelt siger den 1 December 1783: „I Dag spiste jeg til Middag hos Greven af Albanien eller Prætendenten, som sædvanlig spiser Klokken to. Vi kom rigtignok silbigere, men Oldingen, som i enhver Henseende var høflig og behagelig, modtog os særdeles godt. Kongen omgikkes med ham ganske som med en kongelig Person, og den gamle Mand besad en vis Værdighed, som passede for en saadan Herre." „Hans Stilling er meget beklagelig. Foruden at han er berøvet ethvert Haab om at erholde den Trone, til hvilken han er født, seer han sig i en høj Alder forladt af sin Ægtefælle, og foragtet af en rig Broder; efterat have mistet alle de Pensioner, som Frankrig, Spanien og Paven havde givet ham, er han indskrænket til den usle Indtægt af 36,000 Livres og tvunget til at gjøre mislige Affairer for at kunne leve. De Følelser, han indgjød mig, vare alle tilsammen inactive, formedelst hans Alder, men der vilde ikke være noget i Verden, som jeg ikke vilde opoffre for ham, dersom der var nogen Gnist af Haab tilbage." — — „Om Aftenen havde jeg en lang Samtale med Kongen angaaende Prætendenten, og det glædede mig at see, at en Fyrste, der har regeret i 12 Aar, endnu er mere Menneske end Konge." See forøvrigt Schrøderheims Optegnelser, S. 84 ff., Baron G. M. Armfelts Dagbog samt Breve fra Prætendenten, hans Gemalinde og Datter til Gustav III i G. S. — Ved samme Lejlighed ville vi meddele, hvad vi vide om Udfaldet af Gustavs mystiske Underhandlinger med Prætendenten. Saasnart Kongen i Begyndelsen af 1788 havde erholdt Underretning om at Prætendenten var død (den 31 Januar) sendte han Expeditionssekretair Fredenheim til Italien, for at varetage sine Interesser. Fredenheim erholdt af Prætendentens Datter et Document, som hun sendte Kongen

Den truende Coalition mellem Danmark og Rusland, som nylig var kommen paa Bane igjen, og som man indbildte sig at have eller idetmindste lod som man havde opløst i Fredrikshamn, var i denne Periode af Kongens Regering et nyt Phænomen paa den politiske Horisont. Det var ikke vanskeligt at indsee, hvor vigtigt det maatte være for Sverig strax i Begyndelsen at forebygge Udviklingen af en Coalition, der bestandig havde været saa uheldbringende for dette Lands Rolighed og Anseelse, og man begyndte derfor at tænke paa at bevæge Danmark til at slutte sig til Sverig og forberede en Tilnærmelse mellem begge disse Riger, hvis Interesser bestandig burde betragtes som fælles, idetmindste hvad Forholdet til Rusland angik. I dette Øjemed sendte Kongen Friherre d'Albedyhll til Kjøbenhavn, som Envoyé, og tilbød, for at vise sig endnu mere opmærksom mod dette Hof, at give Friherre Sprengtporten, i hans Egenskab af første svensk Gesandt i Kjøbenhavn, Ambassadeurs Rang, hvilket Danmark dog frabad sig, i Særdeleshed for ikke at støde Rusland for Hovedet.

---

tilligemed følgende Brev, dateret Rom den 19 Juli 1788. „Ifølge Deres Majestæts Ordre overleverer jeg Fredenheim det eneste Papir, som jeg efter den omhyggeligste Søgen har kundet finde. Jeg troer, at der ikke existerer flere, eftersom min salige høje Fader, da han overleverede det til mig, sagde, at dette var det eneste Document, der angik denne Sag. Mangel paa en sikker Lejlighed er Aarsag i at det først nu bliver Dem tilstillet." Kongen fik altsaa et Document, om hvis Beskaffenhed og endelige Skæbne vi erholde Oplysning ved følgende Linier af et Brev fra forhenværende Kong Gustav IV Adolf til hans Farbroder, Kong Carl XIII, dateret Basel den 3 November 1811. „Jeg anseer det for at være min Pligt at underrette Deres Majestæt om, at jeg ved Ildens Hjælp har tilintetgjort det Document, som gav mig Rettighed til at være Stormester over hele Frimurerordenen." Hans Excellence Grev L. von Engestrøm bemærker i denne Anledning, at det her omtalte Document var det samme, som Prætendenten havde givet Kong Gustav, for at efterlade ham Stormesterværdigheden over Frimureriet i Norden." Men efter Carl XIIIs Udsagn til Grev von Engestrøm skal dette Document, eller rettere sagt Prætendentens Ret til at udstede det, ikke være blevet anerkjendt af de svenske Frimurere.

Dette Aar, 1784, som henrandt under saa ulykkespaaende Udsigter for Rigets Selvstændighed, udmærkede sig ligeledes ved en anden Begivenhed, som truede med ikke mindre Fare.

Næst efter Oberst, senere General, Friherre Jakob Magnus Sprengtporten, som var den vigtigste Medspiller og Drivefjeder ved Revolutionen i 1772, tro vi at kun faa Personer have været mærkværdigere eller udøvet en større Indflydelse paa de store Begivenheder i Gustav IIIs Tid, end Generalens Broder, Friherre Georg Magnus.* Han var en Mand med de rigeste Naturgaver; forslagen og virksom, men fremfor alt indtil Overdrivelse ligegyldig med Hensyn til de Midler, der bleve anvendte ved Udførelsen af hans Planer, laa der hos ham en Spire til noget ualmindeligt, saavel i det Gode som i det Onde, og paa Grund af disse Egenskaber var han i høj Grad farlig for dem han betragtede som sine Fjender. Da han i Begyndelsen blev begunstiget af Gustav III, havde han megen Grund til at være taknemmelig for Kongens Godhed og den Understøttelse han nød af denne, men Sprengtporten var ikke af en saadan Natur, at han var skikket til at blive en Gustav IIIs Tjener, skjøndt ogsaa han efter al Sandsynlighed vilde under fredelige og sædvanlige Tider være blevet en trofast Undersaat. Men han var bleven født i en Tid, der, mere end nogen anden, var skikket til at prøve Charactererne og kaste Menneskene ind paa Lidenskabernes og Fristelsernes Tumleplads. Da han selv var aandrig, følte han Trang til at tilegne sig Tidens store Tanker, og vidste neppe selv, hvorledes han, midtoppe i det skovrige Finland, ganske pludselig var blevet en erklæret Tilhænger af de store franske Philosopher, Rousseau, Raynal og Helvetius. Han forsamlede en lille Kreds af Disciple og Fortrolige om sig. Nationernes Selvstændighed, Tyranniets Tilintetgjørelse, — dette var den Tids almindelige Løsen. Disse magiske Ord banede sig ogsaa Vej til den finske Krigers ensomme Hytte.

Alle Omstændigheder syntes ligesom at forene sig for at danne Sprengtporten til at være en Ridder for Finlands Ud-

---

* Fra 1775 Chef for den saakaldte Savolaxbrigade i Finland.

sondring og Selvstændighed. Da han kom til Paris, gjorde han Bekjendtskab med Franklin, denne agtværdige Republikaner, for hvem man i det despotiske Frankrig nærede en saa stor Enthusiasme, at man saae Eliten af Monarkiets Damer forene sig for offenlig at smykke ham med Laurbærkrandsen, og kappes om at give ham Broderkysset. Snart tænkte og drømte Sprengtporten ikke paa eller om andet, end at vorde Finlands Franklin, og senere dets Washington. Han vidste nu først hvorfor han levede, nemlig for at hellige det betrængte Finland alle sine Kræfter. Først maatte han imidlertid være fri for sin kongelige Tjeneste, og som Følge heraf tog han sin Afsked. Kort Tid efter vendte han tilbage til Finland.

Under Sprengtportens Fraværelse havde hans tidligere Venner og Tilhængere imidlertid fortsat deres Forbindelser, og for saa meget hurtigere at befordre deres Øjemed, havde de dannet en Orden eller en Club, hvor, under Hemmelighedens Slør, den moderne Frihedslærdomme bleve forkyndte i Montesquieus og Rousseaus Aand, ligesom der ogsaa blev holdt Taler om Kongernes Pligter og Folkets Rettigheder. Dette var fuldkommen efter Sprengtportens Smag. Han blev snart et ivrigt Medlem af Ordenen samt Forfægter af dens Lærdomme, og blandede sine Ideer om Finlands Selvstændighed ind deri. Disse vandt Bifald og man blev snart enig om en Plan til at sætte dem igjennem. Naar det, ved at udbrede alle Slags Opdigtelser og Usandheder om Kongen, var lykkedes at gjøre ham forhadt nok, skulde Finnerne ophidses til at gjøre Oprør, og, under Indflydelsen af en russisk Armee, som maatte vise sig paa samme Tid, skulde Sprengtporten og hans Venner erklære Finland for selvstændigt og tilbyde en af de svenske Hertuger Kronen.

Nogen Tid efter begav Sprengtporten sig til Sverig. Han meddeelte Planen til Grev Axel Fersen, som fraraadede den, men dette afskrækkede ingenlunde Sprengtporten, og ikke ret længe efter indfandt han sig hos Hertug Carl, hvem han paa sin egen og flere Finlænderes Vegne tilbød at blive Hertug af Finland. Hertugen blev blendet af dette Forslag og kunde ikke bekvemme sig til med Bestemthed at afslaa det, men søgte

derimod, efter sin Fortroliges, Baron Bondes Raad, at vinde Tid, og derved blev Sagen staaende for denne Gang. Disse Begivenheder, som Kongen var bleven underrettet om, gjorde ham imidlertid urolig og han besluttede at skille sig af med Sprengtporten, hvem han forsynede med Anbefalingsbreve og bevægede til at rejse til Holland, som netop dengang ventede at komme i Krig med Østerrig. Rejsepenge erholdt Sprengtporten af Grev Fersen.

Kongens vidtløftige Krigsplaner vare imidlertid rigtignok blevne opsatte, men paa ingen Maade opgivne, dertil vare de saa at sige altfor stærkt sammenvoxede med ham, saa at de ligesom udgjorde hele hans Væsen; men man vidste ikke til hvilken Side man skulde vende sig, enten mod Øst eller mod Vest, mod Rusland eller Danmark. Begge disse Riger havde indgaaet et Forbund med hinanden, for at holde Sverig i Schack, og dettes urolige Konge indsaae, at det var nødvendigt at være en Ven af det ene, dersom det brød løs mod det andet.

Kongen synes i Begyndelsen at have havt i Sinde at forene sig med Danmark. At gjøre en Rejse til Kjøbenhavn og at modtage Besøg af den danske Kronprinds, dette var Noget, som i høj Grad beskæftigede Kongens Tanker i en Deel af Sommeren 1785, medens han opholdt sig ved Lejren i Skaane. Baron d'Albedyhll kom fra Kjøbenhavn og indfandt sig hos Kongen i Hovedkvarteret paa Herrevadskloster; men Baronen fraraadede dog paa det mest indstændige en nærmere Tilslutning til Danmark, da denne, efter hans Mening, vilde være unyttig. Kronprindsen var, sagde han, ubetydelig og Ministeriet var en Slave af Rusland; man manglede baade Styrke, Penge og Personer med Forstand m. m. Det er ikke nogen let Sag at gjennemskue Kongens Planer, men disse Forhold og Omstændigheder gave ham maaske netop Anledning til at tænke paa et Ægteskab mellem Kronprinds Gustav Adolf og den danske Kronprindsesse Lovise Auguste, og han paalagde derfor Baron d'Albedyhll, at han skulde ivrigt interessere sig derfor, naar han kom tilbage til Kjøbenhavn. Eller var det maaske for at dysse Danmark i Søvn? Det var i ethvert

Tilfælde en særdeles vanskelig Commission Baron d'Albedyhll havde erholdt. Prindsesse Lovise Augusta var allerede forlovet med en Prinds af Augustenborg og var desuden otte Aar ældre end Gustav Adolf, som endnu ikke var andet end et Barn. For Gustav havde dette imidlertid intet at betyde; han fandt tvertimod, at denne Plan var let at sætte igjennem, især dersom man var saa heldig at stemme Prindsessens Kammerfruer og Hofdamer gunstigt derfor, thi han antog, at i saa Fald kunde Planen umuligt slaa fejl. Baron d'Albedyhll yttrede rigtignok Betænkeligheder, men det hjalp ikke; han lovede, at han vilde gjøre alt hvad der stod i hans Magt, dersom Kongen vilde foreslaa en fuldvoxen Frier, t. Ex. Hertugen af Østergøtland, men dette Forslag vandt ikke Kongens Bifald.

Medens Kongen saaledes beskæftigede sig med Planer til at nærme sig Danmark og skaffe sig Indflydelse der, tænkte han til samme Tid paa at angribe det og gjøre Erobringer paa dets Bekostning. Disse Ideer synes at være bibragte ham af Toll, Danmarks svorne Fjende, som havde indfundet sig i Hovedkvarteret hos Kongen, og arbejdede mod en Forening med Danmark. Toll, som allerede i Marts Maaned i samme Aar havde sendt en hemmelig Agent til Norge, for at sondere Sindsstemningen og udforske, om man muligen vilde være tilbøjelig til at forene sig med Sverig, tilbød nu at ville rejse til Kjøbenhavn, for der at lægge Grunden til en Revolution, som kunde give Sverig Anledning til at træde op. Han havde følgende Plan. Ved at foregive, at der existerede Fare for og var lagt Planer mod den gamle Enkedronning Juliane Maries Liv, skulde man indgyde hende en saadan Skræk, at hun erklærede sig villig til at tage kraftige Forholdsregler for atter at vinde sit Herredømme tilbage; for det Tilfælde, at dette Forsøg ikke lykkedes, skulde man tilbyde hende et Tilflugtssted i og Bistand fra Sverig, men hvorledes det end gik, skulde Sverig søge et Paaskud til at vise sig med sin Flaade, overraske Kjøbenhavn og udstede Love paa — Christiansborg.

Forsynet med et Brev fra Kongen til Enkedronningen, rejste Toll i Juni Maaned først til Kjøbenhavn og derpaa til Fredensborg, hvor Juliane Marie residerede om Sommeren.

Man angav, at Formaalet for Rejsen var at overbringe den danske Kongefamilie Hilsener fra Kongen af Sverig. Saavel i Kjøbenhavn som paa Fredensborg havde Toll flere Samtaler med Enkedronningen, der virkelig blev meget bange over det han fortalte hende, men dog viste sig betænkelig og tvivlraadig om hvad hun skulde gjøre.

Da Toll kom tilbage til Skaane, var hans Agent ankommen fra Norge og havde aflagt en for Tolls Planer meget smigrende Rapport. Nu tilbød Toll, at han for anden Gang vilde begive sig til Fredensborg og fortsætte Underhandlingerne med Enkedronningen. Han blev modtaget med største Velvillie, og opfordrede nu Enkedronningen til ikke længere at være tvivlraadig, men lade Kongen og Kronprindsen fængsle, for saaledes paa een Gang at gjøre Ende paa en Tilstand, som i modsat Tilfælde, før hun havde nogen Anelse derom, kunde ende med hendes eget Fald. Der kunde let findes Lejlighed dertil, naar hun vilde invitere dem til Middag paa Fredensborg, hvor de ikke havde Vagt hos sig. Juliane Marie syntes i Begyndelsen at blive overrasket ved dette Forslag, men ved nærmere Overvejelse tabte hun Modet; hun fandt, som man burde have forudseet, at Tolls Plan var altfor dristig og farlig til at udføres af et Fruentimmer og i hendes Alder, og undskyldte sig derfor med sin Alderdom og sin Trang til Rolighed. Hele Resultatet af Underhandlingen bestod i et Brev fra Enkedronningen til Kongen, der indeholdt de sædvanlige Forsikkringer om Venskab og Hengivenhed, og som hun leverede Toll ved hans Afrejse.

Dette Middel til at styrte Landet i Krig var altsaa forblevet unyttigt, men derfor opgav man ikke Haabet derom. Grev Creutz's Død, som indtraf paa samme Tid, i Forening med de Skyer, som atter syntes at trække sammen i Østen og vække en Anelse om, at der vilde blive Krig mellem Rusland og Tyrkiet, vare Begivenheder, der i høj Grad tiltrak sig Kongens Opmærksomhed. Han fandt, at under saadanne Omstændigheder kunde en Krig med en eller anden af Sverigs Naboer blive fordeelagtig til Foraaret, og bad derfor Toll om saa hurtigt som muligt at begive sig til Stockholm.

Toll, som dengang var syg, kunde rigtignok ikke komme strax, men bad derimod Kongen om at paalægge Liljencrantz, at han ufortøvet skulde anskaffe de nødvendige Levnetsmidler, medens han for sit Vedkommende vilde i Løbet af Vinteren tænke paa at indrette Magasiner til Armeens Proviantering under Felttoget, mod hvilken Kant dette end blev rettet. Kongen, som bifaldt Tolls Forslag, henvendte sig under alle Slags Paaskud til Liljencrantz derom, men denne viste sig meget gjenstridig, og lod sig forstaa med, at denne Omhu for Magasiner maaske ikke var forenet med saa fredelige Hensigter, som dem man foregav at nære. Da Liljencrantz bedre end nogen Anden kjendte Finansernes Stilling, som ikke kunde andet end forværres endnu mere ved en Krig, var han upaatvivlelig berettiget til at føre et saadant Sprog, men det behagede ikke Kongen. Der manglede derimod heller ikke Omstændigheder, som gav Liljencrantz Anledning til at formode, at det nu ikke vilde medføre Fare for Kongen, men snarere være til Gavn, dersom Stænderne bleve sammenkaldte, og da han var urolig med Hensyn til Finansernes Stilling, og det var ham magtpaaliggende at forbedre dem, tog han sig den Frihed at anbefale dette Middel som den bedste Udvej til at afhjælpe saavel det af Kongen omtalte Anliggende, som flere andre for Riget nødvendige Foranstaltninger. Sagen var altfor vigtig til at man kunde afgjøre den uden at have taget Toll med paa Raad, og Kongen anmodede ham derfor igjen om at komme snarest muligt.*

Toll kom, og Rigsdagens Sammenkaldelse var en Gjenstand, som i de tre første Maaneder af Aaret 1786 blev ivrigt debatteret i en lille Kreds af Kongens fortroligste Venner. Foruden Liljencrantz og Toll synes ingen andre end Justitscansler Grev Wachtmeister og Revisionssecretair Låstbom at

---

* Brev fra Kongen til Toll, Stockholm d. 27 December 1785, i Biogr. Skildr. af Toll, II, S. 8. See Geijer III, anden Afdeling, S. 109. Det Paaskud, Kongen benyttede for at paalægge Liljencrantz at anskaffe de fornødne Midler til Beforbring af Krigsplanerne, bestod i, at man foregav det var nødvendigt at indrette Magasiner til Beskyttelse mod en mulig Hungersnød.

være blevne underrettede derom, før man udfærdigede Ordre til at kalde Stænderne sammen. Liljencrantz stemmede iøvrigt for Rigsdagen, der vilde være det eneste Middel til at ophjælpe de ødelagte Finanser. Toll, som indsaae at det var umuligt at iværksætte de krigeriske Planer, naar man ikke havde Penge, understøttede Finansministeren og paatog sig at lede Rigsdagen saaledes som Kongen ønskede det. Denne stred længe imod, men gav endelig efter, da Efterretningen om at Kongen af Preussen havde erholdt sit Helbred igjen syntes at være en Borgen for Freden i Europa.

Den Plan, man nu i en Hast lagde for Rigsdagen, bestod naturligviis i, at man under forskjellige Paaskud skulde overtale Stænderne til at lette Krigsoperationerne, som man agtede snarest muligt at begynde, og garantere den overordenlig store Statsgjæld. For at fremme det første Øjemed skulde man foreslaa at oprette Kornmagasiner til Beskyttelse mod Misvæxt og Hungersnød, og med Hensyn til Garanteringen for Statsgjælden udarbejdede Liljencrantz et Forslag til at afbetale den, og dette Forslag var baseret paa et indenlandsk Fondsystem samt paa Bankens Mellemkomst.*

* See Geijer III, anden Afdeling, S. 141 ff. Flere Forfattere have tilstaaet, at de ikke kjendte den rette Aarsag til at Stænderne bleve sammenkaldte i Aaret 1786. Vi antage, at dette Spørgsmaal i det Væsenlige er blevet besvaret, naar man lægger nøje Mærke til følgende Linier i Kongens Brev til Toll (d. 27 December 1785. Biogr. Skildr. af Toll, II, S. 9 f.): „Naar jeg faaer den Fornøjelse at see Obersten her, ville vi overveje, paa hvilken Maade man bedst kan erholde de Magasiner, der ere nødvendige ved hurtige Operationer, dersom Omstændighederne i Europa skulle favorisere saadanne. Den Frygt, Baron Liljencrantz nærer for at man vil benytte dem i et sligt Øjemed, gjør ham gjenstridig i Alt hvad der kan lede dertil, og man maa derfor finde paa andre Udveje, der kunne befordre vor Plan uden hans Hjælp." Med disse „Udveje" kan man neppe have havt nogen anden Mening end en Rigsdag. Netop paa samme Tid talte Toll desuden iøvrigt for Krig. Rosenstein siger om Toll, i Sammenligning med Schrøderheim, kort før Rigsdagen 1786: „Af to Onder anseer jeg de, der sælge Embeder, for at være mindre farlige for Riget end de, der kun hylde Despotisme, ville bemægtige

Den sidste Marts 1786 blev der udfærdiget Ordre til at Stænderne skulde træde sammen den første Maj. Denne Efterretning slog lig et Lyn ned over hele Landet, som var aldeles uforberedt derpaa. Det er mærkværdigt at see, hvor uvidende de der nærmest omgave Kongen, saavelsom Regeringspersonalet i Almindelighed var, med Hensyn til Folkets Sindsstemning. Kongen selv stolede saa fuldkommen trygt paa sin Popularitet, at han endog skal have sagt til de fremmede Ministre, at Stænderne blot skulde komme for at give deres Samtykke og atter rejse. Men man skulde snart erfare, at det forholdt sig ganske anderledes.

---

sig alle Departementer, og ikke fylde Kongens Øre med andet end med at berømme hans store Magt, hans Anseelse i Europa, hans Hjælpekilder, samt Muligheden af at gjøre Erobringer og slaaes med begge vore Naboer paa eengang." Rosensteins Brev til A. v. Engeström, Stockholm d. 23 Decbr. 1788. Naar vi fradrage en vis Bitterhed, som klæber ved Rosensteins Pen, naar han taler om Toll, er det ikke usandsynligt, at Toll yttrede sig omtrent paa den Maade til Kongen og Flere kort før Rigsdagen 1786. Som Følge heraf antage vi, at man ved at indkalde Stænderne havde til Hensigt at lette Krigsplanerne, først indirecte, ved at regulere Statsgjælden, og gaaende ud fra dette Synspunkt var det, at Liliencrantz gav det Raad at lade Stænderne kalde sammen; dernæst directe, ved under allehaande Paaskud at bevæge Stænderne til at anskaffe Levnetsmidler til Brug for Armeen under Operationerne, samt til at anvise Pengesummer under Foregivende af at indføre en almindelig Lønning for de permitterede Soldater, o. s. v. „Liliencrantz erklærede, at Rigsdagen var nødvendig, og Toll paatog sig at lede den efter Ønske," siger Wallqvist i sin Beretning om Rigsdagen i 1789 (som indeholder en Indledning om Rigsdagen i 1786). Som et Bidrag til Tolls Biographi anføre vi følgende Fortsættelse af Rosensteins Bedømmelse af ham: „Da jeg sagde, at i en Krig maatte vi bestandig vente en dansk og en russisk Flaade, blev der svaret, de kunne ikke sejle for en og samme Vind, og Følgen heraf er, at vi først gaa mod den, som har Vinden imod sig, thi der staaer skrevet i Himlen, at den skal have Prygl, dernæst gaa vi mod den anden og slaaer den. Da jeg sagde: Vi have ingen General, blev der svaret, Hans kongelige Majestæt har alle de Talenter, som behøves. Toll tilføjede, at vor Handel ikke kunde ophjælpes, dersom ikke alle Kjøbmænd (som ikke forstode Handelen) gik under. Ovenstaaende findes i et Brev fra Rosenstein til L. v. Engeström.

Der herskede allerede en temmelig stærk Misfornøjelse blandt alle Klasser af Samfundet i hele Landet. Aarsagerne hertil, som i mange Henseender vare fuldkommen gyldige, findes i hele denne Periodes Regeringshistorie samt i Hoffets og Kongens private Levnet, hvorom vi senere ville tale. Nok sagt, Folket havde i lang Tid ikke seet, at man paa højere Steder beskæftigede sig med andet end med at tænke paa Forlystelser og lægge hemmelige Planer til Krig, og det frygtede alt af Rigsdagens Sammenkaldelse, da det ikke kjendte det egenlige Øjemed dermed.

Det gamle aristokratiske Parti havde ikke ophørt at leve; og det havde heller ikke forsømt hemmeligt at bearbejde og opflamme den fremspirende Misfornøjelse. Saasnart Rigsdagsindkaldelsen blev bekjendt, skyndte disse Kredse sig derfor at udbrede Rygter, der vare ubehagelige for Kongen og uforbeelagtige for hans Hensigter. Man udbredte t. Ex. det Rygte, at man ved at kalde Stænderne sammen ikke havde nogen anden Hensigt end at forandre Statsforfatningen og paalægge Nationen uhyre Skatter. Under denne Stemning traadte Stænderne sammen.

Kongen, som var aldeles uforberedt paa disse Yttringer af en stedse stigende Misfornøjelse, og indsaae Nødvendigheden af at komme dem i Forkjøbet, gjorde nu alt hvad han formaaede for at berolige Gemytterne samt søge at vinde dem, og Trontalen gik ene og alene ud paa at naae dette Maal. Men det hjalp ikke. Man dannede en frygtelig Opposition, som, anført af Adelen og misfornøjet saavel med Kongen som med Regeringsformen, allerede lagde Planer til atter at indføre den gamle Regeringsform. Hvad kunde man haabe af en saadan Rigsforsamling, og hvorledes skulde man bære sig ad med de Forslag, man vare blevne enige om. Man saae sig nødsaget til i største Hast at tillempe dem saa godt man kunde; men selv i denne nye Form toge de knurrende Folkerepræsentanter kun lidet eller intet Hensyn dertil. Forslaget om at oprette Kornmagasiner ved Hjælp af Pengebidrag fra Banken var det Eneste, som blev antaget, skjøndt med betydelige Modificationer. Alle de øvrige bleve enten afviste, eller standsede i Commit-

teerne, uden endog kun at blive sendte tilbage til Stænderne. Dette sidste var t. Ex. Tilfældet med Liljencrantz's Forslag til Statsgjældens Regulering; det blev indleveret til Bankcommitteen, uden at der blev foretaget noget videre derved.*

Paa den anden Side indeholdt enhver af Stændernes Handlinger ikke andet end Yttringer af Mistillid og Besværinger. I de underdanigste Udtryk bleve de skarpeste Sandheder fremførte for Tronen. Dette smertede og ærgrede Kongen saameget mere, da han antog, at han ikke havde fortjent det, og fordi Modstanden kom fra Personer, der enten havde været i Besiddelse af hans Tillid, eller hvis Slægtninge hørte til hans daglige Omgivelser ved Hoffet. Han følte sig fornærmet og undlod nu ligeledes for sit Vedkommende at tage Hensyn til Stændernes Indstillinger, dog med Undtagelse af en eneste Gjenstand, nemlig Bestemmelsen af Stemmeberegningen mellem Stænderne, der blev afgjort saaledes, at der i alle Anliggender, med Undtagelse af de, der angik Privilegier og Bevillinger, skulde udfordres tre Stænders Samtykke for at danne en Rigsdagsbeslutning, og dersom dette ikke kunde opnaaes, skulde Sagen betragtes som henlagt. Stændernes Anmodning om atter at maatte erholde Rettighed til at brænde Brændeviin paa visse Betingelser blev heller ikke indrømmet dem paa saadanne Vilkaar, som de troede at kunne gaa ind paa. Bevillingen blev bestemt til kun at gjælde for fire Aar og blev tillige underkastet nogen Indskrænkning.

* Geijer III, anden Afdeling, S. 141 ff. I dette Forslag indrømmede man at der existerede en forøget udenlandsk Gjæld. Flere Medlemmer af Udvalget gjorde ifølge Regeringsformen Fordring paa at erholde Underretning om Finansernes Tilstand, men dette blev ikke bevilget. I Anledning heraf sagde Kongen, under Rigsdagen i 1789, til Biskop Lindblom: „Dersom Stænderne i 1786 ikke havde viist sig fjendtlig stemte mod mig og været ophidsede af Partilidenskaber, vilde jeg oprigtigt have underrettet dem om Finansernes Tilstand, men jeg kunde ikke. Meget af det vi nu have at beklage os over, vilde i saa Fald ikke være skeet.“ Optegnelse efter Biskop Lindblom; S. S. Kongens sidste Ord indeholde øjensynlig en Hentydning til Krigen.

Oppositionens Førere paa Ridderhuset vare Grev Axel Fersen, Kammerherre Baron Carl de Geer, Krigsraad Wadenstjerne og Directeur Frietzky. Pechlin var nærværende, men virkede kun i Stilhed. Blandt Præsterne herskede Biskopperne Celsius og Herwegher, blandt Borgerskabet Raadmand Johan Westin med Flere. Mod disse tildeels allerede i Frihedstiden glimrende og graanede Mænd maatte Toll tilstaa, at han ikke var istand til at udrette Noget, han, som nylig havde været saa stortalende og lovet Kongen at lede Rigsdagen efter hans Ønske. Lector Nordin og Domprovst Wallqvist, der vare Kongens Talsmænd hos Præsterne, havde kun lidet bedre Held. Munthe hos Borgerne og Nils Svensson fra Skaane hos Bønderne viste ogsaa, hvor lidet de kunde udrette, uagtet de nu vare Kongen oprigtigt hengivne.

Jo længere Rigsdagen varede, desto mere tiltog Bitterheden og Misfornøjelsen paa begge Sider. Oberst Gøran Magnus Sprengtporten, som var kommen hjem under Rigsdagen og optraadte som en af de ivrigste af Oppositionen, fremkom med den Paastand, at i disse Aar vilde Folket i Finland, paa Grund af Misvæxten, være døde af Hunger, dersom Russerne ikke havde ydet dem Bistand . . . En Vertshuusholder fra Upsala, ved Navn Keventer, gik endog saavidt, at han i en Memorial til sin Stand erklærede at hele Regeringsformen ikke duede. For at forhindre Misfornøjelsen fra at udbrede sig endnu mere, troede Kongen, at der ikke var andet at gjøre, end i en Hast at opløse Rigsdagen og herved fulgte han ligeledes Tolls Raad, da denne foreslog, at han, for at motivere denne Beslutning, skulde foregive, at det var nødvendigt at rejse til Lejren i Skaane.

I denne Tid grændsede Kongens Sindsstemning ofte næsten til Fortvivlelse. En Dag sagde han til Grev Oxenstjerna: „Hvor jeg er ulykkelig! Jeg har tabt mit Folks Kjærlighed, ja tabt den for bestandig! Hvad er der blevet af denne Enthusiasme, som omgav mig overalt, denne Tillid, som gjorde mig saa lykkelig? Alle disse Hjerter, som tidligere vare opfyldte af Hengivenhed og Kjærlighed, ere nu ligesom af Iis; jeg har intet mere at haabe. Naar man har været elsket saa-

lebes som jeg, vinder man aldrig de Hjerter tilbage, der have sønderrevet saa stærke Baand..." Hvilke sørgelige Vidnesbyrd af en Fyrste, som for sildigt begynder at faa Øjnene op for de Vildfarelser, der hidrøre fra ham selv, men for hvilke man forgæves søger at skyde Skylden over paa Andre! Lykke, Rolighed, Fred, Alt syntes fra dette Øjeblik at være tabt for ham, og hos denne Konge, som tidligere havde været saa tilbøjelig til at vise Mildhed og Forsonlighed, bemærkede man nu ofte en vis Haardhed og Længsel efter at hevne sig paa dem, der efter hans Mening ved deres Misfornøjelse havde berøvet ham den Folkegunst, han hidtil havde besiddet. Kongen var heller ikke uvidende om, fra hvilken Stand denne Misfornøjelse var udgaaet, og Adelen, som hidtil havde været Gjenstanden for hans højeste Naade, blev fra den Tid betragtet som Tronens farligste Fjende.

Før vi ende denne korte Oversigt over Rigsdagen i 1786, er der endnu en Omstændighed, som vi ikke maa glemme at anføre og som Kongen tillagde en særdeles Vigtighed. Han antog nemlig, at Oppositionen for en stor Deel var bleven fremkaldt ved den russiske Minister Markows Intriguer og ved Hjælp af hans Pengeuddelinger. Flere af Adelens Førere forsamlede sig under Rigsdagen hos ham* og at Beslutningerne bleve dicterede af hans Villie, dette var noget som Gustav III selv idetmindste senere viste sig meget tilbøjelig til at tro.

* See Liliensparres Brev til Kongen i Løbet af April og Mai Maaneder 1786 G. S. Man seer heraf, at Pechlin var en af dem som flittigst besøgte den russiske Ministers Hotel. Det lader ogsaa til at Markow uddeelte Penge til sine Tilhængere ved Rigsdagen; Liliensparre gjør i det mindste Rede for hvor ofte han modtog Penge fra Schøns Contoir. I Anledning af et Rygte om at Kongen skulde have befalet Landmarschallen, at han ikke uden højeste Nødvendighed maatte bestemme Plenum, beretter Liljensparre, at „Enthusiasterne" havde besluttet i Nødsfald selv at gjøre det. „De prale af," tilføjer han, „at de ere rene Patrioter, ligesom Englænderne, der vaage over deres Frihed, uden at bøje sig for de Højtstaaende eller tragte efter Beforbringer eller Ridderbaand." See Brev fra Liljensparre til Kongen af 17 Maj 1786.

Dette var jo endnu en Grund mere for ham til at bryde med Rusland.

At Hertug Carl, især i den sidste Tid af Rigsdagen, da Spaltningen mellem Adelen og de andre Stænder begyndte at vise sig, syntes at ville vende sig til den førstnævnte Stand, var ogsaa en Omstændighed, som maatte vække Opmærksomhed. Dog derom ville vi tale nærmere i det følgende Kapitel.

Dette Tilbageblik paa Gustav IIIs anden Rigsdag slutte vi med den Bemærkning, at den fra Kongens Side ikke var andet end en mislykket Finansoperation og fra Stændernes Side et lydeligt udtalt Mistillidsvotum.

Tredie Kapitel.

Aarsagerne og Forberedelserne til Krigen i Aaret 1788.

(1786—1788.)

Forholdene efter Rigsdagen i Aaret 1786. — Nye Forsøg paa at nærme sig Danmark. — Friherre Liljencrantz og Finanserne. — Partierne ved Hoffet; Intriguer for og mod Krigen. — Knuth, Statssecretair for Finanserne. — Nye Skyer i Østen. — Oberst Sprengtportens Planer. — Hemmeligt Conseil paa Haga. — Underhandlinger i Constantinopel og Warschau. — Ehrenstrøms Sendelse til Estland og Liffland. — Kongens Reise til Kjøbenhavn. — Samtale med Baron d'Albedyhll i Malmø. — Underhandlinger med Kronprindsen og Grev Bernstorff. — Forholdet til England. — Eventyr paa Fredensborg. — Historien om Armfelt og Elephantordenen. — Krigen bliver besluttet. — De hemmelige Conferencer paa Haga. — Ordre om Orlogsflaadens Udrustning. — Major Morians Gesandtskab til Petersborg. — Rigsraadet erklærer sig for Rustningerne. — Ordre desangaaende til Tropperne i Finland og Sverig, samt til den lille Flaade. — Befalingsmænd tillands og tilsøes. — Kongens Utaalmodighed. — Hans Reise til Carlskrona og Forhold til Hertug Carl. — Forsøg paa at lokke Russerne til at gjøre det første Angreb. — Beslutning at Indskibningen skal finde Sted den 23 Juni. — Uenighed med Rasumoffsky. — Kongens sidste Bestræbelser for at vinde Danmark. — Indskibningen. — Hertug Carls Afreise fra Carlskrona og Mødet med von Dessens Eskadre. — Oberst Hastfers Rapport. — Declaration til Keiserinden og hendes Svar.

De bestandige Krigsplaner havde hidtil egenlig kun været en Favoritidee hos Kongen, et Middel til at omgive ham med

den samme Sejersglands, som bestraalede hans store Forfædre, en Tilbøjelighed, der blev ligesaa meget opflammet ved Omvæltningerne i Udlandet, som ved Forfængelighed og Ærgjerrighed, — men efter den ulykkelige og skæbnesvangre Rigsdag i 1786 bleve disse Planer saa at sige en Nødvendighed, og hvorledes kunde det være anderledes? Forsøget paa at nærme sig Stænderne, for ved deres Bistand at forbedre de slette Finanser, var mislykkedes, og man havde derved tillige gjort den Erfaring, at man ikke længere kunde gjøre Regning paa Folkets Kjærlighed, men at dette snarere, især dersom Adelen fik Tilladelse til at raade, for Fremtiden maatte betragtes som Kongens og den nye Regeringsforms hemmelige Fjende. Naar man endvidere betænker, at dette Modstandsparti udviklede sig under en russisk Ministers politiske og materielle Indvirkning og at der herved blev lagt den første Steen til den Skillemuur, som dette Cabinet bestræbte sig for at rejse mellem Kongen og Folket, for at naae sit Maal ved Hjælp af den Førstes Undergang, da vil man let kunne danne sig et Begreb om, hvorledes Stillingen i Almindelighed var. Der vare Mange, som vel fandt at Udsigterne vare truende, men dog troede at Fædrelandets gode Genius vaagede over Sverig i Skikkelse af den elskværdigste og mest aandrige af alle dets Konger, der, som man haabede, vilde være klog nok til at standse idetmindste Ruslands Ærgjerrighed . . .

I Begyndelsen syntes Kongen at have tænkt paa at skaffe sig en Bundsforvandt i Danmark. I denne Henseende gjorde han alt hvad der stod i hans Magt for at overtale den danske Kronprinds til at forene sig med Sverig, da Prindsen i Sommeren 1786 besøgte Kongen i Skaane. Kort Tid efter foretog Kongen en Udflugt til Sjælland og spiste tilligemed hele den danske Kongefamilie til Middag paa Lystslottet Marienlyst.

Da Kongen kom tilbage til Stockholm, blev han ikke modtaget af andet end af sin Finansminister, Friherre Liljenkrantz's Jeremiader. Langtfra at skaffe Penge til nogetsomhelst Krigsforetagende, talte han ikke om andet end om Besparelser og Indskrænkninger. Man vil let kunne indsee, hvor lidet saa-

danne Forslag stemte overeens med Kongens Planer, og han skrev derfor efter Toll, som var bleven tilbage i Skaane, da Lejren blev ophævet.

Imidlertid var der fra andre Sider ingen Mangel paa Bestræbelser for at bevæge Kongen til at forlade Toll og afhjælpe Finantsnøden ved andre Midler end ved at føre Krig. Blandt de, der virkede i denne Retning, udmærkede i Særdeleshed Schrøderheim og Armfelt sig, og i den sidste Tid var dette ogsaa Tilfældet med Kronprindsens Informator, Cancelliraad Rosenstein, som Kongen yndede og skjænkede en Slags Tillid. Toll havde søgt at overbevise Kongen om, at naar han blot vilde stille sig ved Schrøderheim og Armfelt, der stode i Spidsen for Salget af Præstekaldene, hvilket var Grunden til hele Misfornøjelsen, da vilde alt blive godt. Paa den anden Side undlod Schrøderheim og Armfelt ikke at advare Kongen for Toll. Engang sagde Rosenstein til Kongen: „Schrøderheim har Fejl, men han er ikke den eneste som har saadanne; han har solgt Embeder, det er slemt, men Despotisme, Krig og Statsgjæld ere endnu værre. Schrøderheim er Skyld i en Deel af Misfornøjelsen, men ikke i den hele. Deres Majestæt er selv deelagtig i disse Fejl. Ret de Fejl, der ere begaaede, men gjør ikke ham ulykkelig."

Toll indfandt sig snart og med ham fremkom der nye Udveje, nye Planer. Liljencrantz' Entledigelse og Ruuths Udnævnelse til at være hans Efterfølger som Finansminister, vare de først indtrædende Begivenheder, og ved dem gjorde Toll sin Indflydelse gjældende. Den nye Finansminister var en Mand uden nogen betydelig Capacitet, men han var et villigt Redskab for Toll og Kongen, og dette var det Vigtigste. Ved denne Lejlighed erholdt Toll ogsaa et ydre Tegn paa den Magt han besad; han blev nemlig udnævnt til Commandeur af Sværdordenen og til første Generaladjutant hos Kongen.

I Aaret 1787 forefaldt der Begivenheder i Europa, der syntes at bringe Kongen nærmere til det, der i hele denne Periode havde været Maalet for hans Politik, nemlig Krig med en af Sverigs nærmeste Naboer. Catharinas bekjendte Rejse til Krim, der indgjød Porten Skræk, gav Kongen et fortræffe-

ligt Paaskud til at opægge Tyrkiet til at erklære Rusland Krig. Han opfordrede det til at ruste, at afslaa ethvert Forslag til Forlig, og gav det Udsigt til at det, dersom der blev Krig, kunde mod Subsidier erholde Bistand fra Sverig.

Paa samme Tid opstod der betænkelige Bevægelser i Norge. Svenske Agenter rejste omkring i Landet, for at ophidse Indvaanerne mod deres lovlige Behersker, og man sagde, at Misfornøjelsen allerede havde naaet en saadan Høide, at Bønderne enstemmigt truede med at ville forene sig med Sverig.

Dette var altfor fristende for Kongen til at han ikke skulde søge at benytte sig deraf. Der blev atter sendt paalidelige Personer til Skuepladsen for disse Uroligheder, og Kongen brevvexlede iøvrigt paa at raadføre sig med Toll, der som sædvanlig opholdt sig i Skaane, naar han ikke var i Hovedstaden. Efterretningerne fra Norge bleve bestandig mere gunstige, og Revisionssecretair Låstbom, som nylig var kommen tilbage derfra, forsikkrede, at intet vilde være lettere end at skille Norge fra Danmark.*

Begivenhederne udviklede sig imidlertid hurtigere end man muligen havde ventet. Heidenstams Opfordringer, i Forening med de engelske og preussiske Gesandtes, havde et uventet Held, og Resultatet heraf var, at den russiske Minister i Constantinopel, Bulgakow, blev sat i de syv Taarne og at Porten erklærede Rusland Krig.

Medens alt dette foregik, havde Kongen, dersom man kan tro hvad han senere selv yttrede, efterhaanden erholdt særdeles betænkelige Underretninger om Oberst Sprengtportens forræderiske Planer. Da han havde fundet for godt at opgive sine Embedsstillinger i Sverig og søge Ansættelse i Rusland,

---

* Brev fra Kongen til Toll, Drottningholm den 11 Juli 1787. Biogr. Skildr. af Toll, II, S. 12. Heri hedder det: „Låstbom har sagt mig, at intet er saa let som at skille dem (nemlig Norges Folk) fra Danmark. Dersom Sagerne tage en alvorlig Vending i Østen og i Holland, troer jeg at den rette Tid dertil snart vil være kommen.

hvor han blev modtaget med aabne Arme og strax beforbret til Generalmajor og Kammerherre hos Keiserinden, indgav han et Forslag til en Regeringsform for Finland, efter nederlandsk Mønster, og anholdt om, at han, for at kunne sætte denne Plan igjennem, maatte erholde to Millioner Rubler til en Bank i Finland. Dette Forslag vandt Bifald, men Keiserindens Reise til Krim, og Krigen, som udbrød en kort Tid efter, bevirkede at Foranstaltningerne til at udføre Planen bestandig bleve opsatte.*

Efterhaanden som disse Underretninger indløb, syntes Sagerne i Norge at tage en mere fredelig Retning og vi behøve ikke at gjøre opmærksom paa hvormeget alt dette bidrog til at Kongen valgte Rusland til Gjenstand for sine Angrebsplaner, og viste sig eftergivende mod Danmark.

Et Rige, som blander sig i et andet Riges indre Anliggender for at frembringe Uenighed og Adsplittelse, og som underhandler med pligtforglemmende Undersaatter fra dette Land om Midlerne til at rokke dets Integritet, som man antog at Rusland havde gjort med Sverig — et saadant Rige har allerede forseet sig mod Folkeretten, og en Krig mod det, selv om den i militair Henseende har Udseende af at være en Angrebskrig, kan dog i Virkeligheden ikke være andet end en — Forsvarskrig, der er fremkaldt af den høiere Statsklogskab, og af en rosværdig Omhu for Nationaluafhængigheden.

Saasnart Kongen havde erholdt Efterretning om at Krigen mellem Rusland og Tyrkiet var begyndt, hvilket skete under en Comedie paa Drottningholm, ilede han strax midt om Natten til Haga, hvor han holdt en Conference. Man antager, at

* For at opdage Sprengtportens Forræderi aabnede man hans Breve paa Postcontoiret i Abborfors (see Barfod, S. 6 f.), og endelig erholdt kongelig Secretair Ehrenstrøm det Hverv at foretage en Reise, for at skaffe nærmere Oplysninger. Ved sine fiendtlige Yttringer om det svenske Hof vandt Ehrenstrøm Sprengtportens Tillid i en saa høi Grad, at han blev Privatsecretair hos ham og fik Leilighed til at bemægtige sig hans Papirer, med hvilke han vendte tilbage til Sverig. Saaledes siger Hamilton.

den Krigsplan mod Rusland, som senere blev iværksat, blev lagt ved denne Lejlighed. Denne Plan var støttet paa følgende Udsigter og Grunde: At angribe Rusland til Foraaret, mod Pengesubsidier fra Porten, dersom man ikke kunde erholde Bistand fra Danmark; at tilbageerobre Sverigs gamle Østersøprovindser, tilligemed de dermed følgende stadigt forøgede Indtægter, med hvilke man kunde ophjælpe Finansvæsenet, undgaae at kalde Stænderne sammen, samt atter vinde Folkets Tillid og Kjærlighed, og endelig at puste til Misfornøjelsen i Polen, hvorved man kunde vinde en ny Understøttelse for Kongens Planer.

Underhandlingerne med Hensyn til det tilsigtede Foretagende mod Rusland bleve nu drevne med største Iver. Den svenske Minister i Constantinopel fik bestemt Ordre til at slutte en Subsidietractat med Tyrkiet; ifølge denne Tractat skulde Sverig i ti Aar have 1 Million Piastre aarlig, og i Tilfælde af Krig med Rusland særskilt Erstatning for de første Udgifter. Kongen besluttede, at han selv vilde begive sig til Kjøbenhavn for personlig at underhandle om en Familiealliance mellem det svenske og danske Huus. Denne Alliance skulde være rettet mod Rusland, og var bestemt til for evig at sikkre Freden og Roligheden i Norden. Ehrenstrøm blev sendt til Estland og Lifland for at udforske hvorledes Adelen var stemt og om den var tilbøjelig til, med Sverigs Bistand, at unddrage sig det russiske Aag. Kongens Charge d'Affaires i Wien, L. v. Engestrøm, fik Befaling til at begive sig til Warschau, i det hemmelige Hverv at arbejde for Sverig saavel der som i Lifland.

I Slutningen af October 1787 rejste Kongen til Skaane. Taube, Armfelt, Essen, Wrede, Grev J. G. Oxenstjerna med Flere ledsagede ham, og med Undtagelse af Armfelt og Taube vare de Alle lige uvidende om Øjemedet med Rejsen.

Da Kongen kom til Malmø, erfarede han, at Friherre d'Albedyhll allerede var der, og lod ham strax kalde til sig.

„Jeg har tænkt paa endnu i Aften at sende Dem til Kjøbenhavn," sagde Kongen.

„Jeg er til Deres Tjeneste, Sire."

„Veed De da i hvilket Øjemed jeg vil sende Dem dertil?"

„Jeg vover ikke at gjætte det."

„De skal forberede min Ankomst. Hør, jeg maa sige Dem, at jeg allerede længe, og navnlig efter Grev Scheffers Død, har vænnet mig til selv at udføre en Premierministers Embede, og jeg har, mellem os sagt, ikke befundet mig ilde derved. Troer De jeg vil faa Held med mig i Kjøbenhavn?"

„Det kommer an paa hvad det er for en Affaire Deres Majestæt agter at sætte igjennem. Sagerne blive just ikke saa meget hurtigt afgjorte der. Jeg frygter, at Overraskelsen vil blive altfor stor, og at Mistroen vil komme til at staa i Forhold dertil."

„O, jeg veed nok hvorledes man skal bære sig ad med den Slags Folk. Uden at trænge lige paa kommer man ikke nogen Vej med dem. Har De ikke underhandlet lige siden 1784, da jeg sendte Dem til Kjøbenhavn? Er det ikke sandt?"

Jo, Sire; i den Tid jeg har været i Kjøbenhavn har jeg gjort mig al mulig Umag for at indgyde Tillid og gjenoprette Venskabet; men Erindringerne fra 1783 ere endnu for ny. Man forandrer rigtignok sit Sprog, ja endog sin Opførsel, men de gamle Indtryk vedvare bestandig, og disse Indtryks Styrke staa i Forhold til de Aarsager, der gave Anledning til dem."

„Lad saa være; men de vide, at jeg nu for Tiden ikke staaer paa nogen god Fod med Kejserinden og følgelig ligger det jo i deres Interesse at forene sig med mig, og ikke mistro mine Hensigter. Kort sagt, De skal rejse til Kjøbenhavn og forberede mit Anliggende, som jeg ved min Ankomst dertil skal tale nærmere om med Dem."

„Jeg skal altsaa melde Deres Majestæts Ankomst og meddele hvad der er Gjenstand for Besøget?"

„Nej, nej, De maa ikke tale derom til nogen Dødelig, undtagen til Sprengtporten, hos hvem jeg i al Hemmelighed vil staa af, for at gjøre mit Toilette; derfra begiver jeg mig til Hoffet med ham, og imidlertid gaaer De til Ministrene for at forberede dem derpaa. Jeg antager, at det vil falde Dem let at udføre Deres Hverv, dersom den russiske Moscovit,

Schak-Ratlow blot vil forholde sig rolig. Skulde man ikke paa en eller anden Maade kunne kjøbe ham?"

„Jeg troer det ikke, Sire; han er ikke i Lidenskabernes Alder; han har intet mere at ønske fra Ærgjerrighedens Standpunkt, og han er rig nok, thi han er sparsom og ordenlig."

„Det siger intet! Jeg maa sige Dem, at man har Passioner i hvilken Alder man end befinder sig. Det der interesserer de Gamle bestaaer i Almindelighed i at herske og samle Penge. De maa forøvrigt gjøre som Marquis de Torrey siger i sine Breve til Ludvig XIV: Jeg giver dem (nemlig Hollænderne) Udsigt til Deres kongelige Gavmildhed i dens hele Udstrækning."

„Ludvig XIVs Gavmildhed stod upaatvivlelig langt tilbage for Deres Majestæts," svarede Baron d'Albedyhll, „men jeg frygter for at hans Kasse, skjøndt den bestandig var aaben, tilbød et større Perspectiv for en begjærlig Hollænder."

Nu gav Kongen Friherre d'Albedyhll sin Haand at kysse, og lod ham gaa; strax efter rejste Friherren til Kjøbenhavn.

Nogle Dage efter ankom Kongen selv dertil. Saasnart han var bleven færdig med sin Omklædning, ilede han med sin Ambassadeur op til Slottet. Hans Ankomst var en fuldstændig Overraskelse. Den kongelige Familie var nylig staaet op fra Taflet og havde trukket sig tilbage til de indre Gemakker, da Kongen traadte ind. Man modtog ham meget venligt; han tog imod Værelser paa Slottet, og syntes, mod Sædvane, at bekymre sig meget lidet om Etiketten. Da en af hans Fortrolige yttrede sin Forundring derover, sagde Kongen: „Her er det en ganske anden Sag end andre Steder. Jeg veed at disse gode Mennesker ikke forstaa sig paa Etiketten, og jeg vilde derfor handle meget urigtigt i at plage dem dermed; men naar jeg befinder mig blandt Folk med Pretentioner, er det mig meget magtpaaliggende at forsvare mine egne." Kongen bestræbte sig af al Magt for at indsmigre sig hos den kongelige Familie, og stillede sig strax paa en fortrolig Fod med de forskjellige Medlemmer deraf, hvilket rigtignok skete med nogen Tvang, men var det eneste Middel til at blive yndet og und-

gaa at genere. Uagtet han følte sin Overlegenhed over alle Prindserne af den danske Kongefamilie, besad han dog for megen Delicatesse til at lade dem føle den. Han viste Kongen al mulig Agtelse, og gav hele sit Følge streng Befaling til at behandle Alle paa samme Maade; mod Kronprindsen opførte han sig som en gammel Ven eller Fader, men behandlede derimod Prinds Frederik med en vis kold Høflighed. Hertugen af Augustenborg smigrede han for hans smukke Gemalindes Skyld; men mod Prindsesserne og i det Hele mod Damerne kunde han ikke vise sig høflig nok.

Paa den anden Side gjorde de kongelige Personer alt for at behage deres høje Gjæst. De opgave deres Sædvaner for at rette sig efter hans; de indfandt sig hver Morgen i formelige Besøg, og herved indtraf en Dag det Uheld, at de alle overraskede ham i et Øjeblik og ved en Forretning, ved hvilken man ellers helst vil være uden Vidner ...

Da Enkedronningen erfarede, at Kongen var kommen til Kjøbenhavn, ilede hun strax dertil og forblev hele Tiden hans Dame.

I de faa Dage Kongen opholdt sig ved Hoffet, blev Tiden forøvrigt mest optaget af Adspredelser og Forlystelser; men under alt dette blev Politiken ingenlunde forsømt. Sjeldent har vistnok en mere aandrig Diplomat optraadt i et vanskeligere Hverv end det Gustav III havde foresat sig personlig at sætte igjennem.

Han gik rask tilværks. Engang sagde han til Kronprindsen: „Som Konge af Sverig har jeg været Danmarks Fjende og villet skade det; jeg har endog villet erobre Norge, fordi jeg betragtede det som den største Fordeel for mit Fædreland; men nu har jeg indseet det urigtige i denne Anskuelse og er overbeviist om, at disse Landes Forening vil skjænke dem en langt større Sikkerhed, da Rusland, som søger at oversvømme Alt og ikke kjender nogensomhelst Grændse for sine Usurpationer, derved bliver standset i sine Fordringer og tvunget til at respektere to forenede Nationer, som det foragter saalænge de bestandig ere uenige. Den russiske Overmagt trykker Eder; istedetfor at vise Eder den Agtelse, som uafhængige Stater

skylde hinanden, tilkjendegiver det Eder med fornærmeligt Hovmod sin Villie; født til Tronen, som De er, kan De ikke andet end indsee det upassende i et saadant Sprog; og naar jeg viser Dem den Harme, som jeg føler over at see en Stat, der neppe er kommen ud af Barbariet, udøve et saadant Herredømme i Norden, saa er det for at sige Dem, min Broder, at jeg troer De er begavet med det Mod og den Bestemthed, der udfordres for at afkaste de Lænker, som man har været saa heldig at paalægge Dem under det forræderiske Skin af en gavnlig Alliance. En inderlig Forening med Sverig vilde ikke give nogensomhelst Anledning til Frygt i denne Henseende. Jeg er stærk nok til at være Deres Medbejler, men ikke til at undertrykke Dem, og da jeg bestandig vil blive først udsat for Ruslands Had, har jeg intet andet Øjemed end at søge en Naboes Venskab, der har de samme Interesser som jeg. Jeg tilbyder Dem dette Venskab, som jeg er villig til at bekræfte ved et Forbrag, og jeg har ikke taget i Betænkning selv at paatage mig denne Underhandling. Tænk derover, raadfør dem med Deres Ministre; min Alder, mit Kjendskab til Forretningerne og den Erfaring, jeg har havt Lejlighed til at erhverve mig, kunde maaske give mig en og anden Fordeel i Fremstillingsmaaden, der kunde bevæge Dem til at give Løfter, som De maaske senere vilde faa Grund til at angre. Jeg vil ikke erholde noget, undtagen ved Overbevilsningen og ved det Kjendskab til vor fælles Interesse, som De kan forskaffe Dem, men ikke ved en Veltalenhed, som muligt kunde overraske Deres Samvittighed og Deres Ungdom. Overgiv de Forslag, jeg herved leverer Dem," det var et egenhændigt Udkast til et Familieforbrag mellem begge de oldenborgske Huse, „til Kongen, Deres Fader', og Deres Ministre; hør deres Raad, og naar De har overvejet Alt, vær da modig nok til at tage et Parti og aabent gaa ind paa mine Tilbud; understøt dem med den Magt, som De allerede udøver, og som engang vil tilhøre Dem i dens hele Udstrækning." Med saadanne og lignende Yttringer henvendte Kongen sig til Prinds Fredrik, Grev Bernstorff, General Huth og Flere, der Alle viste sig i højeste Grad henrevne af hans veltalende Fremstilling. Og hans Forsæt

vilde formodentlig været lykkedes, dersom han blot havde vedblevet at gaa tilværks med ligesaa megen Kløgskab og Maadehold som i Begyndelsen. Men han havde for travlt, og i Virkeligheden rev han ned med den ene Haand, hvad han havde bygget op med den anden.

Da Sagen endelig skulde forhandles i Conseillet, forlangte Kongen at være tilstede derved, for at han selv kunde tale for Sagen; dette var en besynderlig Fordring, som strax vækkede Frygt. Det viste sig ogsaa, at man nærede Betænkeligheder, thi man erklærede rigtignok, at man var rede til med største Glæde at modtage Gustavs Forslag, dog paa den Betingelse, at Rusland ogsaa blev optaget i den foreslaaede Alliance.

Ved Kongens uforsigtige Adfærd havde han selv bidraget til dette Udfald. Engang sagde han t. Ex. til Grev Bernstorff: „Jeg vil tilsidst blive nødsaget til at føre Krig uden for mit Rige, for at vedligeholde Fred i det."

Da han saaledes ikke saae sig istand til at naae Maalet ad den lige Vej, besluttede han at naae det ved Omveje og List, og han vilde heller ikke forlade Kjøbenhavn, før han havde forskaffet sig et eller andet Document, hvormed han kunde prale og imponere de Misfornøjede hjemme i Sverig. Han lod derfor en Dag Baron d'Albedyhll kalde til sig og bad ham søge at bevæge Grev Bernstorff til at interessere sig for at den foreslaaede Familietractat blev modtaget, mod at Kongen af Sverig formeligt lovede, at han ikke i mindste Maade vilde forstyrre Freden mellem Sverig og Rusland. Det var ikke vanskeligt at forudsee, hvor uklog og upassende en saadan Anmodning var, men alle Forestillinger derimod vare frugtesløse. „Jeg siger Dem," — saaledes endte Kongen sin Forelæsning for Baron d'Albedyhll, — „at jeg ikke rejser herfra, før jeg idetmindste erholder Noget, som kan binde Hænderne paa disse Herrer. Vi bør bestandig tale om Forbraget. Man maa gjøre det Umulige for at erholde det. De skal strax gaa til Grev Bernstorff for at sige ham, at jeg aldrig agter at afstaa fra mine Propositioner, som forøvrigt nok fortjene at Danmark skjænker dem sin Opmærksomhed, saameget mere som jeg er villig til at afgive den Erklæring, hvorom jeg har talt med Dem."

Baron d'Albedyhll skyndte sig at udføre Kongens Befaling, men det Eneste, Grev Bernstorff lod sig overtale til, var en sentimental Declaration af samme Indhold og næsten i samme Udtryk, som Conseillets Beslutning. Denne Declaration var underskrevet af Kongen af Danmark og contrasigneret af Grev Bernstorff.

En anden vigtig Begivenhed, som fandt Sted under Kongens Ophold i Kjøbenhavn, var en Indbydelse til en nær Forbindelse med det engelske Hof, der blev fremført af den engelske Minister Elliot. England havde i den senere Tid ikke havt synderlig Grund til at rose Ruslands Opførsel. Den bevæbnede Neutralitet, det nyeste Handelsforbrag mellem Rusland og Frankrig, og endelig de Planer, Rusland i Forening med Østerrig havde lagt mod det ottomanniske Rige, vare fra Ruslands Side svære Gravamina, som Cabinettet i St. James ikke let kunde glemme. England ønskede derfor levende at indgaa en nærmere Forbindelse med Sverig, og den svenske Minister i London, Friherre von Nolcken, fik det Hverv at forberede en saadan Forbindelse mod at England bevilgede Subsidier.

Efter otte Dages Ophold i Kjøbenhavn vendte Kongen den 8 November tilbage til Sverig. Efterat han i en eller anden højst ubetydelig Anledning var kommen i en heftig Disput med sine Ledsagere, forefaldt der et meget besynderligt Eventyr paa Fredensborg hos Enkedronningen, hvem Kongen paa Forbirejsen gjorde et Afskedsbesøg. Vi kjende ikke Kongens Hensigt dermed, men midt om Natten foer han ind i Enkedronningens Sovekammer med Haaret i Uorden og med Blik fulde af Fortvivlelse. Dronningen, som pludselig blev vækket og strax gjenkjendte Kongen i denne besynderlige Nattevandrer, raabte: „Min Gud, Sire, hvad er der?“ — Madame,“ svarede Kongen, „jeg er det ulykkeligste af alle Mennesker! Beklag mig! Jeg er omgiven af lutter Bedragere. De saae hvorledes de behandlede mig i Gaar. Viid, at mit Liv ikke er sikkert blandt dem.“ Dronningen, der var ude af sig selv af Skræk, søgte at berolige Kongen og viste ham den inderligste Deeltagelse, hvorpaa han igjen gik ind i sit Sovekammer. Den følgende

Dag var han i et fortræffeligt Humeur, som om intet var forefaldet.*

Historien om Baron Armfelts Decorering med Elephantordenen er characteristisk, og fortjener at anføres i sin Heelhed. Den 10 November rejste Kongen tilbage over Sundet og opholdt sig nogle Dage i Helsingborg. Han havde allerede ved flere Lejligheder yttret sin Ærgrelse over, at ingen af hans Ledsagere havde erholdt nogen dansk Orden, da han dog havde været saa rundhaandet med at uddele svenske Ordener i Kjøbenhavn. Han besluttede at prøve paa at skaffe Baron Armfelt Elephantordenen, og sendte ham fra Helsingborg tilbage til Kjøbenhavn med mundtlig Ordre derom til Friherre d'Albedyhll.

„Kongen har," sagde Armfelt til d'Albedyhll, „sat sig i Hovedet, at jeg skal have en udenlandsk Orden, for at man kan tro, at han staaer i den intimeste Forbindelse med det danske Hof og fordi han ikke vil fremvise det skrevne Document, som intet indeholder, men give det Udseende af at være overordenlig vigtigt. Jeg har vist tusinde Gange kastet mig for Hans Majestæts Fødder, for at bede ham om at fritage mig for denne Gunst, men forgæves." Uagtet Baron d'Albedyhll kjendte Gustav III og antog Armfelts Udsagn for at være sandsynligt, vilde han dog ikke tro ham paa hans blotte Ord, før han havde seet en skriftlig Ordre fra Kongen. Denne Ordre indløb og nu lykkedes det virkelig Bernstorff at formaa Kronprindsen til at opfylde Gustavs Ønske, dog under den udtrykkelige Betingelse, at denne selv skriftligt anmodede derom. Som Følge heraf erholdt Baron d'Albedyhll et forseglet Brev fra Kongen til Kronprindsen; men — hvad om det ikke stemmede overens med Grev Bernstorffs Forskrift? — — Hvilken forunderlig Mistænkelighed! Gustav IIIs Nærmeste maatte bestandig være paa deres Post. Baron d'Albedyhll erklærede derfor, at han ikke kunde overlevere Brevet, før man havde overtydet sig om, at dets Indhold lød som det burde. Der-

* Baron d'Albedyhll. En besynderlig Anekdote, som da der mangle flere Detailler kan synes usandsynlig.

paa brød Baron Armfelt det kongelige Segl og læste Brevet. Mærkværdigt nok viste det sig, at den Mistanke, man havde næret, ikke var ugrundet. Brevet indeholdt nemlig en formelig Takſigelse, ſom om Baron Armfelt allerede havde erholdt Elephantordenen, men ikke et eneſte Ord, ſom hentydede paa en Anmodning derom. Man bleve enige om at opſætte et Concept til et nyt Brev og ſende Kongen det til Underſkrift; dette ſkete og nu var der ikke længere nogen Hindring for Armfelts Lykke. Han indhentede Kongen i Jönköping, hvor han for første Gang viſte ſig med ſin nye Orden.

Uagtet Kongens Henſigt med Reiſen til Kjøbenhavn altſaa var aldeles mislykket, var dette dog ikke nogen Hindring for at man ved Hjemkomſten af al Magt beſtræbte ſig for at udbaſune de meſt overordenlige Følger deraf. Man talte om det Fordeelagtige ved den intimeſte Alliance med Danmark og indhyllede det ſtrevne Document i et hemmelighedsfuldt Slør, hvilket gjorde Sagen endnu mere vigtig i Manges Øjne. Man gjorde meget Væſen af Baron Armfelts Orden og ſøgte at udbrede, at man havde været ſaa heldig at ſkaffe ſig en uindſkrænket Indſlydelſe i Kjøbenhavn.

Imidlertid indløb der fra de ſvenſke Miniſtre ſaavel i Conſtantinopel ſom i London ret tilfredsſtillende Efterretninger, ſom gave Haab om Subſidier. Baron Nolckens Beretninger fra Petersborg handlede ikke om andet end om hvor uforſigtigt Keiſerinden havde handlet i at ſende alle ſine Tropper til det ſorte Hav, da ſaavel Hovedſtaden ſom Øſterſøprovindſerne ſom Følge heraf ikke havde nogen anden Beſkyttelſe end de ſmaa Garniſoner i Fæſtningerne. Nu eller aldrig var det altſaa det rette Øjeblik til at iværkſætte de ſaa længe nærede Krigsplaner. Guſtav fattede ogſaa raſk den Beſlutning, at han, om muligt ſaaſnart Foraaret begyndte, vilde med ſin hele Styrke ſaavel til Lands ſom til Vands angribe Rusland i ſelve Hjertet af dets Magt.

Han kaldte Toll og Ruuth til en hemmelig Conference paa Haga, og da han havde underrettet dem om ſin Beſlutning, ſom de altſaa ikke fik Tid til at ſige deres Mening om, forlangte han at høre deres Raad med Henſyn til Udførelſen og

Operationsplanen. De opmuntrede Kongen til at iværksætte hans Forehavende og spaaede det et heldigt Udfald, dog kun under visse Betingelser, t. Ex., at man ikke begyndte paa Noget, før Subsidietractaterne vare definitivt afsluttede, saa at man ikke kom i Forlegenhed for Penge, og ikke før i Juli Maaned, naar Alt var bleven bragt paa rede Haand til Felttoget. Toll gjorde opmærksom paa Nødvendigheden af at være beredt paa at forsvare sig mod Danmark, dersom dette brød Freden, samt paa det Fordeelagtige ved at vente til den russiske Flaade var afsejlet til Middelhavet, da der til den Tid ikke vilde være noget til Hinder for at indtage Petersborg. Han udkastede følgende Operationsplan: Man skulde med 15 a 20,000 Mand gjøre Landgang ved Oranienbaum og derfra marschere lige mod Petersborg, som, i den første Skræk og aldeles blottet for Forsvar, ikke vilde have nogen anden Udvej end at capitulere; Kronstadt skulde angribes paa samme Tid; et detacheret Corps skulde fra Finland rykke frem over Nyslott og slutte sig til Hovedcorpset, som skulde gaa over Frederikshamn og Wiborg til Petersborg.

Underhandlingerne i London gik imidlertid mindre heldig end man havde ventet. Det lod til at man ikke kunde faa saa mange Subsidier, som man havde forlangt, og samtidig hermed meldte Heidenstam, at Porten med Bestemthed vægrede sig ved at give Subsidier, med mindre man vilde love formeligt at bryde Freden med Rusland samt forpligte sig til at forhindre den russiske Flaade fra at forlade Østersøen. Efter Tolls Raad erholdt Heidenstam derfor nye Ordre til, mod Antagelsen af de fornævnte Betingelser, at fordre, at Porten skulde forhøje Subsidierne til 4 Millioner Piastre aarlig, saalænge Krigen varede, og senere een Million aarlig i ti Aar. For at bevare Hemmeligheden saameget bedre, forfattede Kongen selv Depechen derom og satte den i Chiffre.

Baron Armfelt, som i Begyndelsen havde været imod Krigen, forandrede i den sidste Tid sine Anskuelser og blev en af dem, der ivrigst raadede dertil.

Man bør ikke glemme, at den russiske Minister Grev Rasumoffskys Opførsel var en af Aarsagerne til at fremkalde

Krigen. Han vedblev at omgaaes med Oppositionen, og at udbrede de fordærveligste Lærdomme. Man hørte, at han erklærede, at dersom Armeen blot nægtede at adlyde, saafremt der blev Krig, vilde Kongen blive nødt til at kalde Stænderne sammen, og dermed kunde man betragte Spillet som vundet. Det synes altsaa at være fra en russisk Ministers Hotel, at den første Idee til det bekjendte Anjalaforbund udgik; i Sandhed, smukke Aner for svenske Krigeres Inspirationer.*

Der manglede nu ikke andet end en antagelig Grund til at begynde Krigen. Grundloven forbød Kongen at begynde en Angrebskrig, og man kunde ikke gjøre sig Haab om at Kejserinden vilde begynde Angrebet; men i denne Henseende hjalp Begivenhederne Kongen, hvis Aand var særdeles virksom, naar det kom an paa at opfinde smaa Intriguer. Da Kejserinden i 1788 tilkjendegav, at hun vilde sende en Eskadre til Middelhavet, for at bruges mod Tyrkerne, benyttede Gustav III strax denne Underretning som et Paaskud til ogsaa at lade sin Flaade udruste, og kort Tid efter affendte man Ordre derom til Carlskrona. Paa samme Tid fandt nogle ubetydelige Troppebevægelser Sted paa den russisk-finske Grændse, og Kejserinden lod sin Galejflaade udruste. Dette skete umiskjendeligt kun for at man, dersom det blev nødvendigt, kunde være beredt paa et Angreb fra Sverig, for hvilket man i Petersborg havde næret nogen Frygt ligefra den Tid Gustav var i Kjøbenhavn, men desnagtet bestræbte man sig af al Magt for at overdrive Sagen, og indbilde Folket det Modsatte. Da det var lykkedes at gjøre Gemytterne urolige, blev Major Morian sendt til Petersborg, for at indhente Oplysninger hos Baron von Nolcken. Alle Mennesker kjendte Hensigten med hans Sendelse og ventede med Utaalmodighed hans Tilbagekomst. Denne fandt Sted

* Greve J. G. Oxenstjerna, Optegnelser om Krigen i 1788, S. S., samt Liljensparres Breve til Kongen 1787 og 1788. G. S. Rasumoffskys Forbindelse med Grevinde Wrede bidrog ogsaa i høj Grad til at forøge Forbittrelsen paa begge Sider. Armfelt og Wrede lagde Snarer for ham, og han vilde efter al Sandsynlighed have faaet Prygl, dersom Grevinde Wrede ikke havde advaret ham.

den 22 Maj. De Underretninger, han medbragte fra Nolcken, vare i enhver Henseende beroligende, og saaledes som man kunde have ventet dem. Kejserinden havde intet højere Ønske, end at have Fred med Sverig, og det bedste Beviis herpaa var, at hun havde været godtroende nok til at lade sin hele Grændse være saa godt som uden Beskyttelse.

Disse Underretninger vare ganske som Gustav havde ventet og ønsket at de skulde være. Nu kom det kun an paa at give dem et saadant Udseende for Publikums Øjne, at de kunde tjene ham som Paaskud til at bryde op med hele Armeen for at drage mod Finland. Dette synes ikke let at kunne være skeet, med mindre Brevet fra Baron Nolcken var forfalsket. Vi vide ikke hvorledes det gik til, men der kom et Brev fra denne Minister, i hvilket han overraskede Sverig med den betænkelige Nyhed, at en Lejr af 20,000 Mand var samlet 17 Werster fra Petersborg, samt at Kosakker og Tartarer havde erholdt Ordre til at marschere mod Grændsen, og at han ikke kunde indestaa for hvad Kejserinden havde i Sinde mod Sverig.

Forsynet med dette Document indfandt Kongen sig samme Dag i Raadet, som blev forskrækket over disse foregivne Nyheder. Alle Raadsherrerne vare, i Overensstemmelse med Kongens Anskuelse, af den Mening, at man burde tage de hurtigste og kraftigste Forholdsregler for at sætte sig i Stand til at møde Magt mod Magt.*

Den samme Aften blev der udfærdiget Ordre til at Tropperne i Finland ufortøvet skulde gaa mod Grændsen, og at de svenske Tropper skulde komme til Stockholm. Skjærgaardsflaaden i Sveaborg og Stockholm skulde uden Opsættelse gjøres sejlfærdige, og den store Flaade ventede kun paa Ordre til at gaa under Sejl. Generalmajor C. G. Armfelt blev udnævnt til Commanderende for Tropperne i Finland, og Obersterne Baron Hastfer og G. M. Armfelt bleve under ham ansatte som Chefer for tre mindre, detacherede Corpser. Oberst Ba-

* Kun R. R. Bjelke og C. Sparre gjorde i Begyndelsen nogle Indvendinger. Raadsprotokollen den 22 Maj 1788.

den Krigsplan mod Rusland, som senere blev iværksat, blev lagt ved denne Lejlighed. Denne Plan var støttet paa følgende Udsigter og Grunde: At angribe Rusland til Foraaret, mod Pengesubsidier fra Porten, dersom man ikke kunde erholde Bistand fra Danmark; at tilbageerobre Sverigs gamle Østersøprovindser, tilligemed de dermed følgende stadigt forøgede Indtægter, med hvilke man kunde ophjælpe Finansvæsenet, undgaae at kalde Stænderne sammen, samt atter vinde Folkets Tillid og Kjærlighed, og endelig at puste til Misfornøjelsen i Polen, hvorved man kunde vinde en ny Understøttelse for Kongens Planer.

Underhandlingerne med Hensyn til det tilsigtede Foretagende mod Rusland bleve nu drevne med største Iver. Den svenske Minister i Constantinopel fik bestemt Ordre til at slutte en Subsidietractat med Tyrkiet; ifølge denne Tractat skulde Sverig i ti Aar have 1 Million Piastre aarlig, og i Tilfælde af Krig med Rusland særskilt Erstatning for de første Udgifter. Kongen besluttede, at han selv vilde begive sig til Kjøbenhavn for personlig at underhandle om en Familiealliance mellem det svenske og danske Huus. Denne Alliance skulde være rettet mod Rusland, og var bestemt til for evig at sikkre Freden og Roligheden i Norden. Ehrenstrøm blev sendt til Estland og Lifland for at udforske hvorledes Adelen var stemt og om den var tilbøjelig til, med Sverigs Bistand, at unddrage sig det russiske Aag. Kongens Charge d'Affaires i Wien, L. v. Engestrøm, fik Befaling til at begive sig til Warschau, i det hemmelige Hverv at arbejde for Sverig saavel der som i Lifland.

I Slutningen af October 1787 rejste Kongen til Skaane. Taube, Armfelt, Essen, Wrede, Grev J. G. Oxenstjerna med Flere ledsagede ham, og med Undtagelse af Armfelt og Taube vare de Alle lige uvidende om Øjemedet med Rejsen.

Da Kongen kom til Malmø, erfarede han, at Friherre d'Albedyhll allerede var der, og lod ham strax kalde til sig.

„Jeg har tænkt paa endnu i Aften at sende Dem til Kjøbenhavn," sagde Kongen.

„Jeg er til Deres Tjeneste, Sire."

„Veed De da i hvilket Øjemed jeg vil sende Dem dertil?"

„Jeg vover ikke at gjætte det."

„De skal forberede min Ankomst. Hør, jeg maa sige Dem, at jeg allerede længe, og navnlig efter Grev Scheffers Død, har vænnet mig til selv at udføre en Premierministers Embede, og jeg har, mellem os sagt, ikke befundet mig ilde derved. Troer De jeg vil faa Held med mig i Kjøbenhavn?"

„Det kommer an paa hvad det er for en Affaire Deres Majestæt agter at sætte igjennem. Sagerne blive just ikke saa meget hurtigt afgjorte der. Jeg frygter, at Overraskelsen vil blive altfor stor, og at Mistroen vil komme til at staa i Forhold dertil."

„O, jeg veed nok hvorledes man skal bære sig ad med den Slags Folk. Uden at trænge lige paa kommer man ikke nogen Vej med dem. Har De ikke underhandlet lige siden 1784, da jeg sendte Dem til Kjøbenhavn? Er det ikke sandt?"

Jo, Sire; i den Tid jeg har været i Kjøbenhavn har jeg gjort mig al mulig Umag for at indgyde Tillid og gjenoprette Venskabet; men Erindringerne fra 1783 ere endnu for ny. Man forandrer rigtignok sit Sprog, ja endog sin Opførsel, men de gamle Indtryk vedvare bestandig, og disse Indtryks Styrke staa i Forhold til de Aarsager, der gave Anledning til dem."

„Lad saa være; men de vide, at jeg nu for Tiden ikke staaer paa nogen god Fod med Kejserinden og følgelig ligger det jo i deres Interesse at forene sig med mig, og ikke mistro mine Hensigter. Kort sagt, De skal rejse til Kjøbenhavn og forberede mit Anliggende, som jeg ved min Ankomst dertil skal tale nærmere om med Dem."

„Jeg skal altsaa melde Deres Majestæts Ankomst og meddele hvad der er Gjenstand for Besøget?"

„Nej, nej, De maa ikke tale derom til nogen Dødelig, undtagen til Sprengtporten, hos hvem jeg i al Hemmelighed vil staa af, for at gjøre mit Toilette; derfra begiver jeg mig til Hoffet med ham, og imidlertid gaaer De til Ministrene for at forberede dem derpaa. Jeg antager, at det vil falde Dem let at udføre Deres Hverv, dersom den russiske Moscovit,

som det mislykkedes for Armfelt, og da denne nu ikke kunde udrette Noget, var der intet andet at gjøre, end at meddele Hastfer de Befalinger, han i denne Anledning havde forlangt. Som Følge heraf troede man at være sikker paa at Krigen vilde være begyndt i de sidste Dage af Juni.

Kongens Utaalmodighed tiltog Dag for Dag, og endelig blev Rejsen bestemt til den 23 Juni, — den samme Dag, da den store Gustav Adolf gik ombord, for paa Tydsklands Sletter at træde op for Verdens religiøse Frihed. At der endnu ikke var afsluttet Nogetsomhelst med de udenlandske Magter, at Alt kun var i halvfærdig Stand til Felttoget, og at Vinden var stik imod, da man skulde til at gaa ombord, Alt dette havde i Gustavs Tanker intet at betyde; Alt maatte staa tilbage for et Lune, et poetisk Hjernespind hos denne svenske Apollo, som nu beredede sig til at fremtræde paa en fuldkommen ny Bane i sit paa Begivenheder saa rige Liv.

Jo mere Kongen nærmede sig den Tid, da han skulde udføre de tilsigtede Bedrifter, desto flere Fejl begik han, og til disse henregne vi i Særdeleshed hans Opførsel mod Grev Rasumoffsky.* Hans sidste Bestræbelser for at bringe Danmark til at gaa over paa hans Parti og afslutte den Alliance, som han i det foregaaende Aar under sit Ophold i Kjøbenhavn forgæves havde arbejdet paa at faa sluttet, vidner heller ikke om nogen særdeles diplomatisk Finhed. Da Kronprindsen af Danmark og Prindsen af Hessen i Foraaret 1788 gjorde en Rejse til Norge, sendte Gustav General Duwall og Kammerjunker

---

fers eget Udsagn, og Forfatteren stil Anjalaforbundet (see S. 23 ff.) fremfører ogsaa Beviser fra Kongens egne Mænd, t. Ex. Toll og Stedingk, for at Arrangementet i Savolax i det Væsenlige var saaledes som Oppositionen havde udspredt, nemlig at svenske Bondekarle, klædte i Kosakdragt, gjorde et Angreb paa den svenske Grændsepost. Kongens Ordre til Hastfer, see „Hem. Handl." II S. 203.

* Af disse bekjendte Begivenheder ville vi blot anføre følgende. Den 18 Juni overleverede Rasumoffsky Noten, hvori han forsikkrede Svenskerne om Kejserindens Venskab og erklærede, at fra hendes Side

Borgenstjerna til dem, som det hed, for at complimentere de høje Personer, men i Virkeligheden for at indbyde til en offensiv Alliance mellem Danmark og Sverig mod Rusland. Kongen anførte en besynderlig Grund for at bevæge den danske Kronprinds til at gaa ind paa Forslaget. Han skrev nemlig, at „Danmarks Alliance med Rusland ikke medførte nogen Forpligtelse for Kronprindsen, af den Grund, at den aldeles stred mod Danmarks virkelige Interesse, og fordi troløse Ministre havde sluttet den under hans Faders Sindssvaghed.“ En højst besynderlig Maade at underhandle paa! Grev Bernstorff, en Ven af den unge Prinds, som ikke fattede nogensomhelst Beslutning, uden at have raadført sig med ham, var altsaa en af disse „troløse Ministre!“ Da Grev Bernstorff senere viste Baron d'Albedyhll det originale Brev, sagde han: „Jeg beklager, at Deres Konge, under Ægide af det Venskab man nærer for ham, samt med den Anseelse, som hans Erfaring og hans Navn som stor Statsmand giver ham, har forsøgt at overraske Kronprindsens Uerfarenhed, at forlede ham til et af de største Fejltrin, og at indgyde de fordærveligste Grundsætninger i hans Hjerte. Det er mig umuligt at blive fornærmet over det der i dette Brev angaaer mig personlig. Jeg er kun bekymret for hans svenske Majestæts egen Skyld.“

Den til Indskibningen bestemte Dag kom imidlertid. Om Aftenen var der Selskab ved Hoffet. Kongen selv saae straalende ud, men hans funklende Blik søgte med synlig Urolighed at læse i de Tilstedeværendes Ansigter, for at opdage, hvilke Følelser der herskede i deres Indre. Alle de fremmede Mi-

---

skulde Krigen kun gjælde Kongen personlig. I Anledning heraf erholdt Rasumoffsky den 28 Juni Ordre til at forlade Stockholm inden otte Dages Forløb. Oxenstierna siger, at Kongen ved denne Strenghed havde til Hensigt at fremkalde en Krigserklæring. Det forhen omtalte Brev fra Kongen til Hertug Carl hentyder ogsaa dertil. Men dersom dette var Tilfældet, var det saa meget mere uklogt, at man ikke sørgede for at denne Befaling blev udført, og derved forhindrede den russiske Minister i uforstyrret at fortsætte sine Intriguer midt under Krigen.

nistre, som ved Noter vare blevne underrettede om Sverigs Øjemed og Forholdsregler, betragtede med en Slags stum Forbavselse det dristige Skridt mod Grev Rasumoffsky. Selv den spanske Minister, som personlig var opbragt paa Rasumoffsky, fandt dette Skridt altfor strengt og saae med bekymret Mine paa Grev Oxenstjerna, for at blive underrettet om hvad han tænkte. Greven svarede ham og de Andre, at „naar Sagerne ere komne til et vist Punkt, ophører Forstillelsen, og der gives i de politiske Begivenheder, ligesom i Individernes Liv, visse Øjeblik, hvori Sandheden træder frem uden nogetsomhelst Skjul, og at det ved slige Lejligheder kunde være ligegyldigt, om man lærte at kjende den lidt tidligere eller lidt sildigere.“ Couren var forøvrigt kjedsommelig. I Alles Ansigter saae man Ængstelse og Bekymring, ofte blandet med Taarer. Smykket med Ordener, Diamanter og Rubiner, som til et Gallaskuespil, og ledsaget af Dronningen, den kongelige Familie, Raadsherrerne og alle de, der havde været tilstede ved Couren, begav Kongen sig Klokken 9 om Aftenen ombord paa Jagten Amphion. En uhyre Folkemængde, deels fra Havnen, deels fra de hundrede for Anker liggende Skibe, tilkjendegav deres Bifald ved høje Hurraraab, skjøndt disse vare blandede med tunge Suk fra dem, der forlode hvad de havde kjærest og anede en Fremtid fuld af Ulykker.*

Vi ville nu vende tilbage til Hertug Carl. Da han om Morgenen den 9 Juni havde forladt Carlskrona med Flaaden, fik han den 22 i samme Maaned paa Højden af Dagerort Sigte paa en russisk Eskadre af 4 Linieskibe og 3 Fregatter, under Admiral Dessens Commando. Hertugen længtes ubeskriveligt efter at angribe den, og der kunde ikke have været nogen Tvivl om Udfaldet, men ethvert Forsøg paa at tirre den til at begynde paa Legen var frugtesløst. Bundet ved sin Ordre saae Hertugen sig altsaa nødsaget til at lade den passere, men var saa forbittret herover, at han kastede sin Hat ned

---

* Formedelst den vedvarende Modvind laa Kongen endnu den 26 foran Biskopsodden ved Dyrehaven.

paa Dækket med en saadan Heftighed, at Fjerene dandsede omkring den.*

Da Kongen blev underrettet herom, blev han ligesaa overrasket. Han indsaae strax hvilken stor Fejl han havde begaaet og gav Hertugen nye bestemte Ordre til at gaa angrebsviis tilværks hvorsomhelst han mødte russiske Skibe eller Eskadrer. Kort efter kom Kongen til Helsingfors, hvor han erfarede, at den russiske Flaade var løbet ud fra Kronstadt og krydsede i den finske Bugt. Oberst Hastfer havde ogsaa netop i de samme Dage udført det bekjendte Eventyr i Savolax, om hvilket man havde truffet Overenskomst. Kongen blev overordenlig glad ved Efterretningen derom, eftersom det nu var constateret, at Russerne havde begyndt Krigen. Han gjentog derfor sin Ordre til Hertugen om at opsøge og slaa den russiske Flaade, helst saa nær ved Petersborg som muligt, af Hensyn til den Skræk det vilde indjage Kejserinden, og den Fordeel man ved Underhandlingerne kunde drage deraf. Paa samme Tid lod Kongen den svenske Chargé d'Affaires Schlaff i Petersborg overlevere en Declaration, hvori han tilbød Fred paa følgende Betingelser: 1. Skulde Grev Rasumoffsky straffes for sine Intriguer mod Kongen og Landet. 2. Fordrede Kongen, at Grændsen skulde være den samme som før Fredsslutningen i Åbo og Nystadt, samt 3. At Kejserinden skulde modtage Sverigs Mægling i Krigen mod Tyrkerne og tilbagegive Krim enten som et selvstændigt Rige eller som en tyrkisk Provinds. Ved disse overdrevne Fordringer havde Kongen til Hensigt at aftvinge Kejserinden en Krigserklæring eller, i bedste Tilfælde, et fordeelagtigt Forslag til Fred. Men hvor stor Faren end var, lod Catharina sig dog ikke skræmme.** Hun erklærede, at hun var beredt til at

---

* Oxenstjerna. Yndere af den troværdige Historie bør ikke undlade at sammenligne Morianen III S. 185 ff hermed.

** Det er bekjendt, at da man i Petersborg erfarede, at Gustav var ankommen til Finland med sin Armee, blev man saa forskrækket, at man beredte sig til at trække sig tilbage til Moskov med Archiverne og

møde Magt med Magt. Derpaa traf hun alle mulige Foranstaltninger til at sætte sig i Forsvarsstand og gav sine Befalingsmænd saavel tillands som tilsøes de dertil sigtende Ordrer.

Banken. See Ségur Memoires ou Souvenirs et Anecdotes, Paris 1827 III p. 363.

Fjerde Kapitel.

Regeringen.

(1778—1788).

Regeringens Charakteer i Almindelighed. — Ministerforandringen. — Greverne Creutz og Oxenstjerna i Spidsen for de udenlandske Anliggender, og Toll for Krigsanliggenderne. — Generaladmiral H Trolle, Skaber af Sverigs nyere Marine. — Indskrænkning af Trykkefriheden. — Finanserne. — Regeringens Forhold til Brændevinet. — Salget af Præstekald. — Grev C. A. Wachtmeister som høieste Chef for Lovgivningen. — Liljensparre. — Reaction mod den slette Regering. — Provst Nordin og den saakaldte Ecklesiastikcommission. — Brændeviinsforpagtningen.

De store Principer for Oplysning og Orden, som i den foregaaende Epoke udgjorde Regeringens almindelige Characteer, begyndte nu at gjøre Plads for et aldeles modsat System. Idedetfor en fornuftig Trykkefrihed indførte man atter Censuren, med dens sædvanlige Ledsagere: Utilfredshed og hemmelige Intriguer, og ved Finansernes Uorden, der var en Følge af Daarskaber og Statsluxus, blev Samfundet ført hen imod en Crisis, som begyndte med indre Spaltninger, udviklede sig til en Krig, og endte med et — Kongemord!

Istedetfor de ældre, prøvede, under Frihedstiden modnede Mænd, som hidtil havde omgivet Tronen og gjennem hvis Hænder Anliggenderne vare gaaede, see vi nu en Mængde unge

og uerfarne, skjøndt i flere Henseender udmærkede Mænd, der i sin Tid skulde fortrænge de Første og, mere lydige mod den højeste Villie, tilbyde sig som Redskaber til at fremme dens Hensigter.

Den Første som saaledes trak sig tilbage, var Grev Ulrik Scheffer, der fik Grev Creutz til Efterfølger. Det lader til, at Kongen og det unge krigslystne Hof vandt mere ved denne Forandring end Riget. Grev Creutz kom imidlertid ikke ret længe til at tjene sin Konge med sin Statskunst, saaledes som han tidligere havde fortryllet ham med sine Sange; thi efter noget over to Aars Bestyrelse, under hvilken de vigtigste og hemmeligste Sager vare gaaede igjennem hans Hænder, hensov han, — den samme uskyldige, næsten sværmeriske Digteraand og Natursanger, som i sin Ungdom. Han var den sidste Cancellipræsident. De udenlandske Anliggender bleve derpaa overgivne til Grev J. G. Oxenstjerna og Baron Emanuel de Geer.*

Rigsraad Carl Sparre, som var Krigsminister under den forrige Periode, blev i den nuværende fortrængt af Toll, som i Aaret 1783, da Kongen rejste til Italien og tog Sparre med,** begyndte sin lange og glimrende Bane som Chef for Militairbestyrelsen, en Bane, som han skulde vedblive at følge med saa megen Hæder, og hvortil han egenlig syntes at være skabt. Denne Tillidspost, som i Begyndelsen var hemmelig, fik endelig et officielt Præg, da Toll 1786 blev udnævnt til Kongens

---

* Den 12 April 1786. De Geer trak sig snart tilbage (den 13 Juni 1787), og Præsident Grev C. W. Düben blev (den 17 Juni 1788) udnævnt til at holde Ministerconferencerne, medens Oxenstjerna fulgte med Kongen til Finland. Grunden til at De Geer tog sin Afsked var, at han syntes at Kongen ringeagtede Raadet og at han troede at forudsee dets Fald. I Virkeligheden var Kongen ogsaa selv udenlandsk Minister lige fra den Tid Grev Scheffer gik af.

** At Kongen tog Sparre med til Italien, var kun for at faa et Paaskud til at fjerne ham fra Krigsministeriet, som han vilde overgive til Toll. See Kongens og Grev Creutz' Brevvexling hos Geijer III første Afdeling S. 147 ff.

første Generaladjudant. Han bestyrede med en ualmindelig Duelighed og Virksomhed sit vigtige og vidtløftige Hverv, som egenlig indskrænkede sig til Landforsvaret. Fordelene derved vilde ogsaa have viist sig ved den russiske Krig, dersom Kongen ikke ved sin utidige Travlhed og Mangel paa en fast Plan havde fordærvet det Hele og derved tillige givet Anledning til at Toll trak sig tilbage.

Det der i disse Aar blev udrettet for Marinen var baade mere iøjnefaldende og langt mere vigtigt med Hensyn til dets Følger. Oberst Trolle, som fra 1780 havde været Generaladmiral og Chef for hele Admiralitetet, var netop den rette Mand at sætte i Spidsen for denne Detaille. Hans Plan til Orlogsflaadens Organisation vandt almindeligt Bifald, og til at yde sig Bistand som Overskibsbygmester erholdt han den ligesaa uforglemmelige Chapman, efter hvis Tegninger alle de nye Skibe bleve byggede. Det varede heller ikke ret længe, før man saae Følgerne af disse Mænds kloge og ufortrødne Iver for Flaaden; 29 Linieskibe og 13 Fregatter var unægtelig et ret respectabelt Antal af Skibe, selv mod en saadan Fjende som Rusland dengang var, og Sverig har hverken før eller senere været istand til at fremvise flere. Den lille Flaade var i en ligesaa god og Agtelse indgydende Stand. Man var rigtignok saa uheldig allerede tidlig, nemlig i Aaret 1784, at miste den Mand, som var Sjælen i denne hurtige Frembringelse af Landets Sømagt, men Trolles Efterfølger, daværende Oberst for Armeens Flaade, den unge og talentfulde Grev Carl August Ehrensvärd, var ham i mere end een Henseende fuldkommen værdig.

Vi have nu omtalt de Grene af Regeringen, hvori der under denne Periode blev foretaget noget godt og roesværdigt, men dette er desværre kun ligesom nogle faa sparsomme Lysglimt i det Chaos af Mørke og Forvirring, hvortil de øvrige Grene af Statsbestyrelsen bleve overladte.

Vi nævnede Trykkefriheden. Saalænge Misbilligelsen kun vendte sig mod den tidligere Statsform, og man kun omtalte den ny med Virak og Berømmelse, saalænge var Gustav III

en Ven, ja endog en Beforbrer af Trykkefriheden, men det varede ikke længe, før andre Meninger ogsaa begyndte at lade sig høre; og nu blev Kongen strax fjendtlig stemt mod den og begyndte at lægge Planer til at indskrænke den. I Begyndelsen syntes man dog, at man idetmindste burde vedligeholde Skinnet deraf, og erklærede derfor, at Bogtrykkerne saavelsom Forfatterne skulde være ansvarlige for dens Misbrug, og den Første erholdt udelukkende Ret til at udgive Aviser, men Enhver vil let kunne indsee, at disse Bestemmelser ikke medførte synderlig andet end aabenbar Censur.

I Finanserne naaede Forvirringen det høieste Punkt. Bankens Stilling vedblev rigtignok at være god, og Realisationen kunde fortsættes, trods det haarde Stød som ramte Handelsforholdene ved den Misvæxt, der fandt Sted i Aarene efter 1780; men deels var den udenlandske Handel forøvrigt særdeles fordeelagtig, som Følge af den amerikanske Krig, deels stod Banken under Stændernes egen Bestyrelse og kunde altsaa ikke lide nogen Skade ved Kongens Ødselhed.

Kongens private Affairer antoge derimod et desto mørkere Udseende, thi han fandt, at der aldeles ikke maatte være Tale om nogensomhelst Indskrænkning af det der udfordredes til Opretholdelsen af Kongedømmets Glands og Anseelse, saavelsom til hans egne Adspredelser og Forlystelser. Hertil kom de bestandige Krigsplaner, som medtoge uhyre Summer. Liljencrantz ydede sin Bistand ved de Laaneoperationer, der vare en Følge af al denne Uorden, rigtignok ikke sjeldent med Uvillie og Indvendinger og ofte uden at kjende Øiemedet med de Midler han anskaffede, men han gjorde det dog, og da han i November 1787 nedlagde sit Embede som Finansminister, vare Forholdene i Sandhed skikkede til at vække Bekymringer. Efter det mislykkede Forsøg paa i 1786 at ordne dette Virvar ved Stændernes Mellemkomst, troede man ikke at have nogen anden Udvei end at føre Krig. Alle de, der stode paa den fortroligste Fod med Kongen, stillede sig under dette Banner, anførte af Toll og Munck, til hvem Schrøderheim og Armfelt sluttede sig i den allersidste Tid. Den første Virkning af denne Politik,

som efter Rigsdagen i 1786 var afgjort krigerisk, var, at Liljencrantz trak sig tilbage og at Ruuth blev udnævnt til Statssecretair for Finanserne. Herved kom denne Portefeuille netop i de Hænder, Kongen behøvede for at fremme sine Hensigter. Og under de skuffende Udsigter til betydelige Subsidier, om hvilke der endnu aldeles ikke var afsluttet nogen Tractat, styrtede man sig i en Krig, som efter al Sandsynlighed maatte gjøre Stillingen endnu mere vanskelig. Af de fortvivlede Udveje, man greb til, kan man med Lethed slutte, hvorledes denne for Øieblikket var. Man veed ikke hvem der gav den første Idee dertil, men ikke ret længe før Krigen begyndte gav Kongen Ruuth Ordre til at lade slaa — falsk russisk Guldmynt! Man haabede formodenlig, at man paa denne Maade kunde forskaffe Krigskassen umaadelige Skatte. Kort Tid efter begyndte Arbeidet, og da Ruuth ledsagede Kongen i Krigen, erholdt Munck Ordre til at have Opsigt og holde Control med Tilvirkningen, samt at sende Kongen, hvad der blev færdigt. En vis Capitain-Mechanikus ved Navn C. Appelqvist udførte dette særegne Arbeide.*

---

* Appelqvists egen Beretning, Stockholm den 5te April 1792. For nærmere at forklare Finansernes Stilling i denne Periode, ville vi anføre følgende Talberegning, der er taget af den kongelige Finansdeputations underdanigste Indberetning af 8 Februar 1794. Fra 1778 til 1787 inclusive, da Liljencrantz nedlagde sit Embede, optog han udenlandske Laan til et Beløb af 5,503,219 Rd. Species, og i Aarene 1787 og 1788 optog Ruuth lignende Laan til et Beløb af 1,273,611 samme Mynt, saa at den udenlandske Statsgjæld i den Tid blev forøget med 6,766,830 Rd. Species. Heraf afbetalte man lidt efter lidt adskilligt, saa at den udenlandske Gjæld i 1789, da Statsgjældsdirectionen overgav Bestyrelsen til Statsgjældscontoret, beløb sig til 8,180,005 Rd, Species. I denne Tid var den indenlandske Gjæld ogsaa bleven forøget, saa at den ved det sidstnævnte Tidspunkt udgjorde 2,145,473 Rd. Species. Paa den Tid beløb hele Statsgjælden sig altsaa til 10,325,478 Rd Species, og var altsaa i disse elleve Aar bleven forøget med noget over 4 Millioner, uagtet Landets Indtægter vare blevne forbedrede og man havde erholdt en

Vi erindre, at der i den første Periode udkom adskillige Forordninger til Fordeel for Handelen og Næringsveiene. Regeringen lod det ikke være nok med efter den Tid saagodtsom aldeles at forsømme disse Dele af Bestyrelsen, men alle dens Bestræbelser gik nu i Særdeleshed ud paa endnu mere at forstørre den Feil, man dengang tillod sig at begaa, ved at forandre Brændeviinsbrændingen til et Regale. Man opmuntrede til — Drukkenskab saavel ved Anordninger som andre Forholdsregler, ja det gik saavidt, at det kun gav Anledning til en munter Spøg, naar Nogen paa Gaden viste sig for Kongens Øine beruset af Kronbrændeviin.* Digterne besang denne ulykkelige Drik, som, beskyttet af den kongelige Bachus, snart blev en Nødvendighedsartikel i enhver privat Huusholdning og en Trøster i alle uheldige Forhold.**

Der var, i Almindelighed talt, kun eet Motiv, som udstrakte sin Virkning til alt hvad der i denne Tid blev fore-

---

Sum af omtrent tre Millioner Rd. i extraordinaire Subsidier. Man maa lægge Mærke til, at Omkostningerne ved Felttoget i 1788 ikke ere indbefattede i den foranførte Sum. See anden Deel af dette Værk, ottende Kapitel.

* Man kjender Anekdoten om Bellman, der, da han engang gik med Kongen og saae en beruset Person dingle afsted foran dem, sagde „See der er en af Vore!"

** Den kongelige Brændeviinsdirection skrev den 2den Juli 1778 til Bisskopperne, at „Directionens Øiemed, som bestod i Kjærlighed til Dyden, ikke kunde befordres paa nogen bedre Maade, end ved at Almuens Lærere, til hvem Omsorgen for Sjælenes Vel var betroet, bestræbte sig for at bevæge Indbyggerne i de forskjellige Sogne til at oprette indbyrdes Foreninger om ikke at ville drikke andet end Kronens Brændeviin og gaa paa Spor efter de hemmelige Brænderier." Wieselgren S. 97. Den samme Forfatter siger: Den Skik at nøde Folk til at drikke, at holde fast paa sine Venner, medens en Anden heldte Snapsen i ham, at bande paa at Vennen skulde drikke og derpaa gjøre ham opmærksom paa, at han var Skyld i at der blev begaaet en Meened, dersom han ikke drak, o. s. v. Alt dette har man ingensinde bemærket før den Tid, da det var en undersaatlig Dyd at befordre „de regale Brænderiers Øiemed."

taget i Statsbestyrelsen, og dette Motiv var, Pengetrang. Saavel Ære som Grundsætninger maatte undertiden staa tilbage for at afhjælpe den. Der gives intet tydeligere Vidnesbyrd herom end den skammelige Maade, hvorpaa man solgte Præstekaldene under den kløgtige, men ubeskrivelig føjelige Statssecretair Schrøderheims Bestyrelse.*

---

* Disse Forhold ere nu saa almindelig bekjendte (see Biogr. Lex. Art. Schrøderheim, XIV, S. 100 ff. samt Wieselgren, Ny Smålands Beskrivelse I, S. 572), og bekræftede (Geijer III, anden Afdel. S. 91), at vi kun ville tilføje følgende: Salget af Præstekald fandt i Almindelighed Sted for at skaffe Penge til den unge og overmodige Adel, som omgav Kongen, men undertiden skete det ogsaa for at bestride Bekostningerne ved offenlige Foranstaltninger, til hvilke man manglede Penge. Saaledes blev, ifølge Hertug Frederiks Begjæring, Øhrs store Pastorat i Dahlsland solgt til en Piscator, som Betaling for Galonerne paa Spillemændenes Paradeuniform ved Westmanlands Regiment, hvis Chef Hertugen var. E. S. Undertiden blev Præstekald ogsaa bortgivne for at begunstige en eller anden af Kongens Venner eller af hans Venners Venner, eller efter disses Anbefaling. Baron Ewert Taube bad Kongen om at forfremme hans Broder, en forhenværende Lieutenant, som var Fritænker. Kongen svarede: „Alle Embeder ere baserede efter et vist System, og de højere Indtægter erholdes først efter lang Tids Forløb saavel i Civil- som i Militairtjenesten. Paa den Maade kan jeg altsaa ikke hjælpe ham, men dersom han vil være Præst, skal hans Lykke snart være gjort. Og i Løbet af nogle faa Aar blev den forhenværende Lieutenant, Friherre og Fritænker, Overhofprædikant, Pastor Primarius i Stockholm og Ordensbiskop. E. S. Det andet Pastorat i Wexiø Stift, Skateløf, blev ifølge Frøken Koskulls Anbefaling givet til hendes forhenværende Informator, som var Capellan ved et Pastorat af tredie Klasse, en Mand uden Kundskaber og Duelighed. Undertiden bleve ogsaa Præstekald bortgivne aldeles vilkaarligt og uden Hensyn til Love og Forordninger. Da Gustav III i 1784 var i Parma, blev Arvika consistorielle Pastorat saaledes uden Indstilling og Valg bortgivet til en otteogtyveaarig Præst. „Hammarins Herdaminne," II, S. 136. Alt dette foraarsagede, at Kongen stod paa en spændt Fod med Præsterne, hvormeget han end bestræbte sig for at indvirke paa dem og vinde dem for sine Hensigter. See følgende Kapitel. Som en Undskyldning for Schrøderheim maa vi gjøre op-

Hvad Lovgivningen angaaer, var det især Overtrædelserne af de talrige og upopulaire Forordninger om Brændeviinsbrænding, som beskæftigede Dommere og Executorer. De Sidstes Forretninger bleve som Følge heraf snart forøgede i en saadan Grad, at disse Sager maatte henlægges til særskilte Extradommere, som bleve udnævnte dertil. Den unge, af Kongen meget yndede Grev Carl Axel Wachtmeister aflagde som Justitskansler saadanne Prøver paa Hengivenhed og Duelighed i sin Embedsførelse, at han i 1787, i en Alder af endnu ikke 44 Aar, paa engang blev udnævnt til Rigsdrost — et Embede, som ikke havde været besat siden Grev de la Gardies Død — samt til Præsident i Svea Hofret og første Ordfører ved Rigets øvrige Hofretter.* Ved at Overopsynet og det højeste Tilsyn med Retsplejen saaledes blev lagt i een Mands Haand, opnaaede man en Fordeel, som man i lang Tid havde savnet. Formedelst Rigsdrost Wachtmeisters almindelig bekjendte Retfærdighed samt hans kloge og velberegnede Iver for det almene Vel, var han ogsaa i en saadan Grad den rette Mand for disse høje Tillidsposter, at han, som vi ville faa at see, ofte kommer til at træde op som Sjælen i de Forandringer, der vare blevne nødvendige, og i det Hele som en Mand, der ved sit Bifald eller sin Misbilligelse gav alt hvad der foretoges Anseelse og Vægt.

I denne Periode begyndte den politiske Atmosphære imidlertid atter at blive skyfuld, og man lagde følgelig Planer mod Kongen og hans Regering. Fra Regeringens Side var det

---

mærksom paa, at disse Misbrug ikke vare ny, og at han af Enhver var anerkjendt som en uegennyttig Mand.

* Hans Excellence Grev L. v. Engeström siger, at som Følge af Rigsraad Beckfries Recommendation protegerede Kongen — som glædede sig ved at høre et Navn, der, som han antog, hørte til Souverainetetten — Grev Wachtmeister og begyndte med i Løbet af mindre end eet Aar at befordre ham fra Extraordinarius i Justitsrevisionen til Protocolsecretair.

derfor nødvendigt at følge de Misfornøjedes Anslag med den største Opmærksomhed og forsøge, om man ved i Tide at vise Besindighed og Strenghed kunde forhindre det man frygtede. Stockholms Politikammer blev indrettet i 1785 og som Chef for det gjorde Lagmand Liljensparre sig saa bekjendt og frygtet, at han er bleven kaldet Sverigs Fouché og at Ingen endnu har overgaaet ham.*

Henimod Slutningen af denne Periode indtraadte der en Slags Reaction mod den slette Bestyrelse, idet Schrøderheim, efter Tolls Tilskyndelse, blev fortrængt af Provst C. G. Nordin, som blev stillet i Spidsen for den saakaldte Ecklesiastikcommission** samt ved at Rettigheden til at tilvirke Brændeviin, blev overdraget til Almenheden, efter frivillige Overenskomster paa Sognestevner og mod en billig Forpagtningssum.*** Ved den første af disse Forholdsregler standsede øje-

* Liljensparres Rapporter til Kongen vidne om, at han var en Mand med en overordenlig Jagttagelsesevne og en utrættelig Aarvaagenhed. Man bliver deri underrettet om hvad der blev talt, for ikke at sige tænkt i Oppositionens Kredse. Under Rigsdagen i 1786 spillede Liljensparre en ingenlunde uvigtig Rolle ved de Underretninger, han gav om den russiske Minister Markows Forbindelser med Oppositionen. See Side 301. Som et Exempel paa hvorvidt Liljensparre forstod at drive det politiske Spioneri, ville vi anføre, at han havde en heel Skare af Tjenere i sit Sold, hvilke han brugte som Spioner ved at sende dem til mistænkte Reisende og andre Personer, for i største Hemmelighed at kunne holde Øje med ethvert af deres Skridt. Liljensparres Breve til Kongen. G. S.

** Den 6 November 1786. Schrøderheim vedblev rigtignok at være Statssecretair og ligeledes i nogen Tid at referere Ecklesiastikanliggenderne, men hans Indflydelse var forbi, thi det tilkom Ecklesiastikcommissionen, hvis Sjæl Nordin var, at undersøge og ordne disse Anliggender før de bleve refererede for Kongen.

*** Forslaget dertil kom ligeledes fra Toll, og var ikke alene en financiel, men ogsaa en politisk Beregning. See Texten. Denne Beregning havde et saa heldigt Udfald, at Gustav III kort efter skrev til Toll (den 11 Juli 1787): „Her bliver ikke talt om andet end om Brændeviin', men jeg er sikker paa, at alt gaaer godt, idetmindste

blikkelig den forargelige Handel med Præstekald, som i Særdeleshed havde gjort Præsterne misfornøjede med Kongen, og ved den anden bragte han Borgerne og Bønderne paa sin Side, medens de forhen holdt med Adelen.

---

paa de fleste Steder. Foreningspunktet mellem Almuen og de Høitstaaende er brudt, og alene dette er en god Ting." Biogr. Skildr. af Toll, II, S. 12.

Femte Kapitel.

Sæderne og Hoffet. — Literaturen. — Theatret, m. m.

(1778—1788.)

Uenighed mellem den kongelige Familie. — Forsoning. — Brev fra Lovise Ulrikke, og hendes Død. — Hertugen af Smålands Fødsel. — Sæderne ved Hoffet. — Kongens og hans Brødres private Levnet. — Anekdoter. — Kongens Forhold til Religionen og Præsterne. — Hoffets Indflydelse paa Nationalcharacteren. — Videnskabernes Tilstand. — Lehnberg og Hallenberg. — Nordenskøld og Silfverhjelm. — Sergel og flere berømte Kunstnere. — Kellgren, Leopold, Adlerbeth og Rosenstein. — Det svenske Theater og det svenske Academi. — Ehrensvärd, Thorild, Lidner og Bellman. — Hallman, Kexel, m. fl. — Fruerne Lenngren og Widstrøm.

Uenigheden mellem den kongelige Familie naaede nu sit højeste Punkt og hertil bidrog i Særdeleshed de sørgelige og velbekjendte Begivenheder paa Kronprindsens Fødselsdag. Lovise Ulrikkes Mistanke med Hensyn til det kongelige Barns ægte Fødsel syntes atter at vaagne, og Kongen, hvis Glæde blev forbittret herved, forbød i de skarpeste Udtryk sin Moder at lade sig see ved Hoffet. Han skrev blandt andet følgende til hende: „De har forbittret den skjønneste Dag i mit Liv. Glæd Dem

ved Deres Hevn, men for Himlens Skyld, giv Dem ikke til Pris for Almuen; bliv hjemme og udsæt mig ikke for at see min Moder blive fornærmet af mit Folk, formedelst den Kjærlighed det nærer til mig." *

I de Aar, som henrandt mellem denne Begivenhed og Sommeren 1782, da Lovise Ulrikke laa for Døden, var ethvert Samkvem afbrudt mellem hende, Kongen og Dronningen. De saae ikke engang hinanden.

Lovise Ulrikke vedblev at tilbringe et ensomt og kun lidet glædeligt Liv, snart paa Fredrikshof, snart paa Svartsjø. Hun sørgede desuagtet meget over denne ligesaa besynderlige som ubehagelige Spaltning mellem og Affondring fra saa nær beslægtede Personer, og Kongen sørgede ligeledes meget derover. Endelig lykkedes det Hertug Carl at erholde sin Moders Tilgivelse, men alle Forsøg paa at hidføre en Tilnærmelse mellem Kongen, Dronningen og Enkedronningen vare frugtesløse.

Saaledes stode Sagerne, da Enkedronningen i Juni Maaned 1782 blev meget syg. Kongen, som troede at denne Sygdom vilde blive hendes sidste, forlangte at faa sin Moder at see. Han var i højeste Grad overtroisk og antog, at han ellers vilde paadrage sig de Ulykker, som en bekjendt Mystiker, Bjørnram, havde spaaet ham.

Hans Anmodning blev bevilget, dog kun under den Betingelse, at Dronningen og Kronprindsen ledsagede ham.

Dronningens Tilstand — hun befandt sig atter i velsignede Omstændigheder — tillod rigtignok ikke at hun fulgte med, men desuagtet begav Gustav sig til Svartsjø, ledsaget af sin Søn.

Han kom; men i Slotshaven blev han underrettet om, at han ikke kunde komme ind til sin Moder, før han havde understrevet en Forpligtelse til ikke at ville gjøre Indsigelse mod hendes Testamente, som var til Fordeel for hendes to yngste Børn.

* See Geijer II, S. 177 ff. Vi tro, at Kongen denne Gang misforstod sin Moder, der sikkert ikke meente det saaledes, som han antog.

Nu skrev Gustav følgende Billet, som han strax sendte ind:

„Jeg kommer for endnu engang at nyde den Lykke at omfavne Dem, elskede Moder. Jeg anraaber Dem om ikke at nægte mig denne Trøst. Min Broder Fredrik er Vidne til min Smerte. Han har paataget sig at tale for mig.

Min kjærlige Moders
hengivne og lydige Søn
Gustav.

Det har bestandig været mit Forsæt ikke at forandre Noget i Deres testamentariske Bestemmelser, da jeg aldrig har tvivlet om at de ville være kloge og dicterede af en kjærlig Moders Hjerte."

Da Kongen derpaa blev ført ind til den Syge, sank de heftigt bevægede i hinandens Arme og alt vidner om at en virkelig Forsoning fandt Sted. Senere talte Lovise Ulrikke med Ømhed om Gustav, og overøste den lille Kronprinds med Kjærtegn og de kostbareste Foræringer.

Hvor lidet oprigtig eller sand christelig denne Anger var, idetmindste fra Enkedronningens Side, vil man kunne erfare af følgende Begivenhed.

Nogle Dage efterat Lovise Ulrikke sidste Gang var bleven syg, havde hun skrevet følgende Brev til Gustav, hvilket hun befalede sin Overhofmarschal, Grev Ribbing, egenhændig at overlevere Kongen, saasnart hun var død.

„Min Herr Søn!

I de sidste Øjeblik af mit Liv føler jeg hvor lidet tungt det er at forlade en Verden, som Sorg og de uværdigste Handlinger have lært mig at afsky. Min Bane er endt og det er Dem, jeg kan takke for den Glæde, jeg føler over at den er tilende. Jeg har nu ikke andet at gjøre end at underrette Dem om min sidste Villie. Alle mine Meubler, mine Juveler og alt hvad jeg ejer efterlader jeg til lige Deling mellem min yngste Søn og min Datter, og dersom De, under hvilketsom-

helst Paaskud, gjør endog kun den allermindste Indsigelse herimod, da skælv .... thi jeg nedkalder da den Forbandelse over Dem, hvilken utaknemmelige Sønner fortjene; men dersom De opfylder min Villie, skal den ikke ramme Dem. Dem efterlader jeg Samvittighedskvaler og Anger, den eneste Dyd, der er tilbage for den Brødefulde. Jeg anbefaler mit Hof og mine fattige Domestiker til Dem; jeg har intet at give dem, da jeg har Gjæld, som imidlertid kan betales med to eller tre af mine Kvartaler, dersom De vil lade dem vedvare efter min Død. Derimod fritager jeg Dem for den forfængelige Pragt ved min Begravelse og ønsker ikke at De skal bortkaste en eneste unyttig Skilling til forfængelige Ceremonier. Jeg er Deres ulykkelige Moder.

Svartsjø den 7 Juli 1782.

Lovise Ulrikke.

Saasnart Enkedronningen var død,* begav Grev Ribbing sig til Drottningholm med dette Brev. Kongen, som anede en Ulykke, havde ikke Mod til selv at aabne og læse det; han overgav det derfor til Hofcansler Friherre Ramel. Da Ramel derpaa skulde gjøre Kongen bekjendt med Indholdet og kom til det Sted i Brevet, hvor Lovise Ulrikke nedkalder „Forbandelsen" over sin Søn, afbrød Kongen ham pludselig og sagde: „Hvorledes, er den uigjenkaldelig udtalt?"

„Nej, Sire," svarede Hofcansleren, „den er kun uigjenkaldelig i det Tilfælde, at Deres Majestæt vægrer Dem ved lade hele Arven tilfalde Hertug Fredrik og Prindsesse Sophie Albertine til lige Deling mellem dem."

„Gud være lovet," sagde Kongen, „det gjør jeg med Fornøjelse."

Da Baron Ramel derpaa havde forseglet Brevet med Kongens Signet, gik han, for at lade Hertug Fredrik komme ind. Gustav tog meget venligt mod sin Broder og talte bifaldende om Enkedronningens Testamente; men Hertugen svarede

* Den 16 Juli.

heftigt: „Det er ogsaa det Bedste Deres Majestæt kan gjøre; thi jeg har en Afskrift af min Moders Brev og kjender meget godt den Betingelse, den salige Dronning har stillet Dem." Disse Ord bragte Kongen aldeles ud af sig selv, saameget mere som han havde troet at Ingen uden han og Ramel kjendte Brevets Indhold; i sin Harme befalede han Hertugen at gaa, og kaldte atter Baron Ramel ind. Da Kongen havde fortalt ham hvad der var foresaldet, befalede han ham at skrive en Ordre til Cancellipræsidenten, om at sammenkalde Raadet til den følgende Dag.

„Jeg vil lade min Broder dømme af et Krigsconseil," tilføjede han, „han har gjort sig skyldig i Subordination og Majestætsforbrydelse." „Det er min Villie, — den er uigjenkaldelig; der behøves et Exempel," o. s. v., gjentog Kongen med Heftighed, da Baron Ramel tillod sig at gjøre nogle Indvendinger mod Kongens Forsæt. Endelig gav Kongen dog efter og tillod ham at kalde Hertugen ind, der, efter heftige Bebrejdelser af Broderen, bad om Tilgivelse og erholdt den, samt overleverede Kongen Afskriften af Enkedronningens Brev, hvorpaa de igjen bleve Venner.

Kort Tid efter indtraf der atter en vigtig Begivenhed i den kongelige Familie, nemlig Hertugen af Smålands Fødsel.* Kongen var overordenlig glad derover. Saasnart Dalberg havde underrettet ham om, at den højtidelige Time nærmede sig, ilede han ned til Dronningens Sovekammer. Han gav sig neppe Tid til at iføre sig en Slobrok af kostbart Tøj med Tøfler af samme Slags, samt Kniplinger og Pantalons, krøllet og pudret Haar, o. s. v. Klokken var kun lidt over fire om Morgenen, da han traadte ind til Dronningen. Schrøderheim tog Plads ved et i Indgangen til Sovekammeret staaende Bord, for at føre Protokollen. Kongens Utaalmodighed var grændseløs, ja den gik saa vidt, at han endog opførte sig latterligt. Snart saae man ham løbe hen til Schrøderheim og stirre paa hans Papir, som om Sagen skulde gaa for sig der

* Den 25 August 1782.

medens han gjentog: „Hvad! hvad troer Du? Troer Du at det skete nu? Mon jeg skulde gaa ind? Det er ganske sikkert en Pige. Det sagde Russa, da han hørte Dronningen skrige. Du skriver ikke. Hør nu, hør nu, ja, nu troer jeg — Du maa skrive, hvorfor er Du her ellers?" — Snart løb han ind til Dronningen og de Damer, som omgave hende nærmest, for at høre Nyt. Imidlertid forsamledes alle de Damer og Herrer, som vare beordrede til at være tilstede ved denne Lejlighed; „de Første," som Schrøderheims fine Pen meget heldigt skildrer, „vækkede Klokken fem om Morgenen af deres trygge Søvn, vare i største Hurtighed blevne klædte i Flonel, o. s. v.; undseelige over den forestaaende Begivenhed, bevægede af Patriotisme og Kjærlighed til den søde Dronning, samt berøvede Tid og Lejlighed til at anvende endog kun den allermindste Deel af al den Omhu, der er nødvendig ved et Middagstoilette, havde de ingen anden Trøst end den de kunde finde ved at lægge Mærke til hinandens Skrøbeligheder, og heldigviis vare alle Spejlene saavelsom Væggene draperede." Da det kongelige Barn endelig strax efter kom til Verden, gav Kongen neppe Damerne Tid til at gjøre den lille Herre nogenledes præsentabel, før han tog ham paa sine Arme, bar ham ud i Audienceværelset og overgav ham til Fru Grevinde Rosen. Nu herskede der en almindelig Glæde, som ogsaa viste sig i Alles Ansigter og Gebærder; men den skulde ikke vare ret længe!

Vi see nu den i højeste Grad forfinede Etikette, tilligemed Pragt og Forlystelser herske, ja næsten naae Culminationspunktet ved Hoffet, medens deres Skyggeside, Libertinage og Irreligiøsitet heller ikke udeblev. Alt hvad der angik Hofcirkelen vedblev at arrangeres efter fransk Skik. Overkammerjunkerværdigheden blev indført — en Hofcharge, som udelukkende havde til Hensigt at forøge Hoffets Glands. Af uadelige Personer erholdt kun faa Adgang til Hoffet og dets Fester, og endnu færre til Kongens Taffel.*

* Vi ville erindre om Historien angaaende den østerrigske Minister Kagenecks Frue, som, da hun ikke vilde underkaste sig den foreskrevne

Ved Indretningen af det ny Operahuus fremkom der en ny Slags Adspredelser, nemlig Maskeraderne og de bekjendte Aftenselskaber i Kongens derværende Smaagemakker. Disse sidste vare arrangerede efter samme Mønster som Catharinas Aftencirkler i Hermitagen og dannede ligesom disse en Skole for hvad der kunde betragtes som fuldendt med Hensyn til Skikke og Manerer. En Tilladelse til at have Adgang eller en Befaling til at tage Deel deri var med det samme et Diplom, som vidnede om, at den Paagjældende var en Person comme il faut. Her uddannedes, under Gustavs personlige Vejledning, den udmærkede og elegante Tone, der som en Tradition er gaaet over til vor Tid, og hvoraf man endnu kan finde nogle Spor hos en eller anden Levning, som er bleven tilbage fra den Tid. Her glimrede Armfelt, Taube og Essen, Grevinderne Höpken, Mejerfelt og Løwenhjelm, som Skjønhedens egen Skjald gav Navnet „de tre Gratier", Grevinde Piper, Frøken Rudenskjöld, Fru Schrøderheim og mange Andre, der endnu leve i Erindringen som Mønstre for denne Art af selskabelig Dannelse, — en Forening af Ynde, Elskværdighed og Vid, forskjønnet ved den forekommende Høflighed, som uden at være Nedladenhed netop udgjør det Fortryllende ved dette selskabelige Liv, der gjør Menneskene lykkeligere og sætter dem i et let og

---

Ceremoni', at kysse Dronningen paa Haanden, ikke kunde blive forestillet ved Hoffet og som Følge heraf blev viist bort fra en Børsassemblé, hvor de kongelige Personer vare tilstede. See Affaire d'Etiquette du Comte de Kageneck à la Cour de Suède 1779. Stockholm 1842. Oplaget bestod kun af 20 Exemplarer og findes ikke i Boghandelen. — Leopold fortalte en Anekdote, som ogsaa er betegnende i denne Henseende. Han var nylig bleven ansat som privat Bibliothekar hos Kongen og blev behandlet som en Ven, men da han ikke var af Adel, kunde han desuagtet ikke spise ved Kongens Bord. En Gang havde Kongen tilsagt nogle Herrer til Middagstaflet, men de bleve forhindrede fra at indfinde sig; nu bad han Leopold spise med sig; Monarken gjorde ham imidlertid ikke Selskab, men gik under Maaltidet frem og tilbage ved Siden af ham, idet han svingede med en stor Straahat, for at køle sig, og gav den forfærdelige Varme Skyld for at han ikke satte sig tilbords hos ham. See forøvrigt Geijer III, anden Afdeling, S. 91.

behageligt Forhold til hverandre. Gustav selv var ligeledes i denne Henseende den første, ikke alene i Rang, men ogsaa i Tone og Manerer; ja, paa hans Tid fandtes der sandsynligviis ikke nogen Fyrste eller privat Person, der kunde sammenlignes med ham i Egenskab af fuldendt Verdensmand og med Hensyn til behagelige Conversationsevner.*

Kongens Lyst til Adspredelser og Forlystelser tiltog med Aarene, og ikke tilfreds med at finde dem i sit eget Rige, søgte han dem i fremmede Lande. Hvad var i Virkeligheden den berømte italienske Rejse andet end en Bestræbelse for ved en Afvexling af Adspredelser og nye Bekjendtskaber at dræbe den ensformige Tid, medens man ventede paa en Krig eller andre store Begivenheder, som kunde fængsle Kongen og beskæftige hans virksomme Phantasi og Ærgjerrighed. Besøgene i Brunsvig og München, Sammenkomsten med Prætendenten og Joseph II i Florenz, Vildsvinejagterne omkring Neapel, den lutherske Messe i Rom, og Festerne i Trianon — hvad vare de vel andet end smaa Mellemacter i det uendelige Drama af vexlende Scener og usædvanlige Begivenheder, hvoraf Kongens hele Liv bestod.

Men dette Billede, fuld af Glands og Skjønhed, havde ogsaa sin Skyggeside. Retfærdigheden tillader os ikke at fordølge den, og man kan maaske sige, at den som var den Første i Sverig ogsaa stod højest paa de private og hemmelige Vildfarelsers Trin.**

Næst efter Kongen vare begge hans Brødre de, der mindst generede sig for at trodse det man i den Tid kaldte „de conventionelle Fordomme,“ skjøndt man dog ikke veed, at de

* Benævnelsen Gustavian er, som man veed, gaaet over til Nutiden som Betegnelse af en Person, der er i Besiddelse af alle disse selskabelige Talenter.

** Næsten alle Samlinger fra den Tid strømme over af Vidnesbyrd herom.

valgte saa overordenlige Retninger for deres Galanterier som han.*

Tonen ved Hoffet lignede aldeles de kongelige Personers egen Tone; tel maitre, tel valet, siger et Ordsprog, som sjeldent slaaer fejl. Vildskab, Overmod, Udsvævelse — dette ere Grundridsene til det Billede, som dannede Reversen paa den glimrende Medaille. Læseren vil blive forbavset over, men maaske neppe tro følgende Anekdoter, som fortjene at faa Plads her for at forklare og bekræfte denne Dom.

Under Hoffets Ophold paa Drottningholm i Sommeren 1783, saae man Kongen med hans „jeunes et cheres roués," som han skal have kaldt sine unge Selskabsbrødre, alle forklædte i Sømandsdragter, om Nætterne vandre om i Slotshaven og af fuld Hals istemme de frivoleste franske Viser udenfor de fine Hofdamers Vinduer; ja, engang gik Drengestregerne endog saa vidt, at en af Selskabet kastede Stene ind af Grevinde Wredes Vindue. I Comedier, som bleve spillede ved Hoffet, hørte man unge Frøkener fremsige de slibrigste Stropher om Guden Priapus, alt under den allernaadigste Latter. Der blev ogsaa givet Tableaux, i hvilke Heltene viste sig i Naturens ukunstlede Dragt, Augusti hedenske Tid fuldkommen værdigt. — — En dydig Hofdame skal paa den Tid have været et saadant Vidunder, at man for Spøg kaldte hende „Gibraltar"; alle de tappre Helte rustede sig for at indtage dette „Gibraltar" og det slog sjeldent fejl, at den Dristigste vandt Sejerskrandsen. Dette frembragte en alminbelig Glæde ved Hoffet, som brak den lykkelige Helts Skaal.

Uagtet Gustav III virkelig syntes engang imellem for Alvor at ville lægge sig efter Religionen og da ogsaa i sine indre Gemakker flittigt beskæftigede sig med at læse i Bibelen o. s. v., var han dog i Grunden en Fritænker. Da der engang blev talt om den saakaldte nye Sect og dens Daarskaber,

* Man kjender Hertug Carls Forhold til Mademoisellerne Eckerman og Slottsberg, samt Hertug Fredriks til Mademoiselle Hagman. Kongen modsatte sig Hertug Fredriks Tilbøjelighed til Frøken Wrangel, en Datter af Rigsraad Grev Wrangel.

sagde han til Armfelt: „Kjærligheden og Religionen ere fri i mit Rige, som Kongen af Preussen plejer at sige.“ Da han sidste Gang var i Paris, og le Blanc præsenterede ham sin Tragedie Druiderne, som var fuld af Had og bittre Udfald mod Præsterne, hvilket dengang var Mode, viste Gustav sig meget tilfreds med hans Værk og sagde blandt andet: „De har skildret Præsternes Forbrydelser og Slethed mesterligt; men De har gjort en Præst til en retskaffen Mand, hvilket strider mod Sandsynligheden.“ Formodenlig var det dog kun under den lettere Conversation og i visse ubevogtede Øjeblik at Kongen tillod sig saadanne fri Ytringer; thi som Regent indsaae han nok — især henimod Slutningen af sin Regering, hvor farligt det var at give Fritænkeriet altfor meget Raaderum* og i den Tid begyndte han ogsaa at omgive sig med Præster.

Saaledes som Tonen og Sæderne vare ved Hoffet, saaledes bleve de for en Deel ogsaa hos den største Deel af Nationen. At leve over Evne, at betragte Religion og Moralitet som Bagateller, og at — drikke, dette var, med faa Undtagelser, de Frugter, der i moralsk Henseende bleve det svenske Folk tildeel ved Sverigs talentfuldeste Konges Indflydelse. Denne Dom er streng, men retfærdig, og Historien tillader ikke at skjule Sandheden — til Advarsel for Nutid og Fremtid ...

Paa Videnskabernes Gebeet vedblev Tilstanden at være kun lidet opmuntrende. Istedetfor den virkelige, paa Forskning og Studier af de virkelige Kilder grundede Historie, fremstod Hædersmindet, en exotisk Plante fra Galliens Jord, som paa

---

* Kongens Ytringer til Grev Creutz i Anledning af Toleranceedictet (1781) samt til Provst Nordin i Anledning af den reformerte Troeslære, ere betegnende for hans Tænkemaade med Hensyn til Religionen og Præsterne. See Geijer II, S 156, Noten, samt III, anden Afdeling, S. 107 f. Indstiftelsen af visse Værdigheder i Nordstjerneordenen til Bedste for Præsterne havde til Hensigt at danne et Hofhierarchi af dem, ligesom Kongen paa samme Tid havde søgt at danne et Hofaristokrati af Adelen. See Kongens Brev til Schröderheim d. 24 Jan. 1784, hos Geijer III, anden Afdeling, S. 95 f.

engang naaede sin fulde Højde ved Lehnbergs Mesterstykke. Den grundige Lærde Hallenberg kunde ikke blive beforedret til Upsala, uagtet han sikkert vilde have beklædt Lærerembedet der med ligesaamegen Hæder som hans Medbejler Fant, men blev med en sparsom Gage ansat i Stockholm, hvor Hofmændene gjorde sig lystige over hans Manerer. Heri efterlignede de deres Herre, Kongen, som paastod, at man kunde see paa Hallenbergs Gang, at han var en Bondesøn. Protocolsecretair C. F. Nordenskøld, Oberst G. G. Silfverhjelm og Flere oversatte og commenterede Svedenborgs Skrifter.*

I Kredsen af de skjønne Kunster vedbleve Opmuntringerne fra Tronen at virke oplivende og velgjørende. Sergels Berømmelse naaede nu det højeste Punkt. Det er imidlertid ikke umuligt at Kongen, ved at kalde Sergel hjem fra Italien, berøvede Europa en Kunstner, i hvem det kunde have fundet en — — Uovertruffet.** Flere udmærkede Malere bleve indkaldte eller traadte op, saasom Masreliez, Desprez, Roslin, Kraft, Hørberg og Flere. Naumann og Kraus vedbleve at nyde Kongens Beskyttelse. Den europæisk berømte Abbé Vogler besøgte i denne Periode ogsaa Sverigs Hovedstad og opholdt sig der en kort Tid, ligesom der nu ogsaa fremstod agtede

---

* I Anledning af dette og de mystiske Tendenser i Almindelighed, opstod der i Aarene 1787 og 1788 en mærkelig literair Strid mellem Svedenborgianerne og Academikerne; denne Strid blev ført med megen Bitterhed og endte med at de første for Øjeblikket bleve besejrede, da Kellgren ved sit Digt: „Man har ikke Talent, forbi man er affindig," havde skaffet sig Latteren til Bundsforvandt mod sine Modstandere. See Atterbom, Seere og Digtere, IV, S. 327 ff.

** Gustav skjænkede Sergel en langt større Hylbest end den han ydede sine andre Talenter, men undertiden maa det dog have faldet Kunstneren vanskeligt nok at arbejde i den kongelige Tjeneste. Da Sergel t. Ex. engang skulde modellere en Buste af Kongen, forlangte denne, at han skulde arbejde i selve Salen, for at Damerne og alle de Tilstedeværende ved hvert Slag af Mejslen kunde see hvorledes det lykkedes. En højst sælsom Fordring af en Konge, som beskyttede Talentet; den blev naturligviis heller ikke opfyldt. See Sverigs skjønne Literatur, IV, S. 822 f.

Componister blandt selve Svenskerne, t. Ex. Wikmansson, Åhlstrøm og flere Andre. Af dramatiske Kunstnere med overlegent Talent, og hvis Minde endnu lever, fandtes der ved Operaen, Karsten, Fru Müller og de Broen, samt ved Skuespillet Fru Marcadet, Mademoiselle Løf, Neuman og Flere.

En udførlig Beskrivelse og Udvikling af hvad de skjønne Kunster, især Poesien, var og blev i Gustav IIIs Tid og under hans Beskyttelse, er imidlertid Noget, som gaaer langt ud over dette Værks Plan og Omfang. Tegnér siger: „Gustav III traadte lig en Vaar ind i Sverigs Historie, og pludselig stode alle Nationens Kræfter i Blomster, Livet strømmede frem og Sangen vaagnede rundt om ham.“ Antallet af Sangere tiltog med Aarene, og med* dem tiltog deres Sanges Skjønhed. Kellgren synes paa den Tid at have naaet sin Hæders høieste Punkt, som Digter og Forfatter, uagtet mange af hans herligste Frembringelser endnu ikke havde seet Lyset. Leopold, en ringe og forgjældet Magister i Upsala, blev kaldet til at være Medlem af Gustavs Digterkreds, erholdt Værelser paa Slottet og Penge til at betale sin Gjæld med. Først blev han Kongens Bibliothekar, dernæst hans Privatsecretair og endelig hans første Hofdigter og — Smigrer! Dog, senere ville vi tale mere om Leopold, forsaavidt denne sidste Egenskab angaaer. Adlerbeth udmærkede sig i Særdeleshed som dramatisk Forfatter, og Rosenstein som Literator i Almindelighed.

Det er egenlig disse fire Digtere og Forfattere — Kellgren, Leopold, Adlerbeth og Rosenstein — samt Kongen selv, man kan takke for Oprettelsen og den første Vedligeholdelse af de Smagen og Talentet helligede Stiftelser, som under Navn af det svenske Theater og det svenske Academi ere gaaede over til vor Tid, og hvis vedvarende Indflydelse paa Tænkemaaden og Kunstens Dyrkelse man ikke kan benægte. Dette er ikke det rette Sted til en Bedømmelse af disse Indretningers Vigtighed og Værd, saavel for den Tid som for Nutiden; det maa være nok at bemærke, at Skuespil som „Gustav Wasa“ og „Oden“, samt de Regler for Poesien, hvilke det svenske Academi ligefra Begyndelsen har sat megen Pris paa, bestandig ville vedblive at være værdifulde, selv om den nyere Tids Oplysning og høiere

Sving ikke har kunnet undgaa at opdage Mangler og Svagheder deri, som fortjene Efterverdenens Dom.

Denne Dom kom tidligere end man maaske havde ventet. Thorild fældede ikke nogen fordeelagtig Dom over den unge Digtekunst og Smag, der var fremblomstret under Gustavs Vejledning, men hvor rigtig denne Dom end var, kom den dog for tidlig og blev modtagen med Ligegyldighed. Herover blev den unge Stridsmand saa vred og forbittret, at han besluttede at forlade sit Fædreland. Thorild nærede store Planer; han vilde „forklare Naturen og reformere hele Verden." Han rejste til England, hvor han ventede at finde Mennesker, der havde Evne til at forstaa ham, og Villie til at udføre hans gigantiske Planer. Men han tog fejl, og da han nogle Aar efter vendte tilbage, skrev han til sin Ven: „Man har i hele England ikke Forstand paa andet end at lave Beuffsteg."

Oberst, senere Admiral Grev. C. A. Ehrensvärd var ogsaa en af disse unge Stormfugle, som droge ud for at kæmpe mod deres Tid, men da han var en mere antik Natur end Thorild, kom han hurtigere til Besindelse og blev hvad man kalder practisk.

Et andet Geni, hvis Uregelmæssigheder vækkede mere Medlidenhed end Harme, var den ulykkelige Lidner, som i denne Periode skrev sine skjønneste Digte. Før Kellgren tog de sidste mægtige Greb paa sin Lyra, og ved „Den nye Skabelse" bragte den svenske Lyrik til dens Culminationspunkt, var Lidner udentvivl den største af Sverigs dalevende Digtere, Bellman undtagen. Men den ulykkelige Tilbøjelighed, hvorom vi allerede tidligere have talt, og som bragte mere end een af denne Periodes herlige Talenter paa Afveje og beredte saavel dem selv som deres Sangmø en for tidlig Grav, afgjorde ogsaa Lidners Skæbne.

Som et Vidnesbyrd om hvorledes Bellman var i den Periode, om hvilken der nu er Tale, ville vi blot anføre følgende Ansøgning fra ham til Kongen:

„Store, allernaadigste Konge!" — saaledes udbryder den udødelige Sanger — „Da den Højestes Velsignelse har tilladt

min underdanige Ridkjærhed og min muntre Sang at bidrage meget til Afsætningen af de kongelige Brænderiers gode Varer, saavelsom til at opmuntre til vovelige og glubske Indsatser i det kongelige Nummerlotteri, vover jeg underdanigst at bønfalde om en lille Gratification paa 333 Rdl. fra et af disse Fonds. Allernaadigste Konge! Bachi Tempel er nu aabent. Derved er Publikum for første Gang bleven deelagtig i mine Arbejder. De medføre ingen slet Virkning, da de tillige more. Og dersom min Lyra engang imellem har forjaget Sorgen fra Tronen, da føler jeg mig i Besiddelse af al den Værd, som udgjorde Maros Lykke. Jeg er, o. s. v.

Allerunderdanigste, mest trofaste
C. M. Bellman."*

I Humlegaarden vedblev Munterheden og Gratierne, disse sidste just ikke bestandig i de anstændigste Dragter, under Hallmans og Kexéls Bestyrelse at forlyste Publikum med deres udødelige Spøg. Opmuntrede ved Exemplet begyndte Flere at kappes med de Førstnævnte om hvem af dem der skulde vinde Laurbærkrandsen paa det comiske Gebeet, og blandt disse ville vi minde om Schrøderheim, Lannerstjerna og Envallsson, som de vigtigste. Baron Armfelts Forsøg paa at vinde et Navn som Lystspilforfatter lykkedes derimod aldrig.**

* Originalen til denne mærkelige Skrivelse opbevares i Rigsarkivet i Stockholm og findes trykt i „Sverigs Sköna Literatur" af Wieselgren, V, S. 11 f.

** Armfelt havde nemlig i to Dage indespærret Hallman i sine Værelser paa Drottningholm, og lovet ham 100 Rdl., dersom han vilde skrive en Comedie, som maatte gjælde for at være forfattet af Armfelt. Paa denne Maade fremstod det Bedste af Hallmans Lystspil „Lejlighed gjør Tyve." Da Armfelt ventede med at betale sin Gjæld til Hallman, ilede denne til Kellgren, som i Anledning heraf skrev Satiren: „Til en fornem Herre, som har skrevet et Stykke for Theatret.

Tvende Damer have ligeledes gjort sig bekjendte som Digterinder af første Rang fra Gustav III's Tid. Fruerne Lenngren og Widstrøm have begge digtet Sange, der, hver i sit Slags, ere næsten uovertræffelige og som i lang Tid ville lade dem leve i kjærlig Erindring hos aandrige og følelsesfulde Mennesker.

Sjette Kapitel.

Sindsstemningen i Landet.

(1778—1788.)

De vordende Kongemordere. — Raadet og Adelen. — Stemningen i Armeen. — Pressen. — Mysticismen. — Hertug Carls Tilbøjelighed for Mysticisme og den saakaldte „Communication med Aandeverdenen.“ — Grev C. F. Scheffers Bedømmelse af Hertugen, da denne var et Barn. — Hertugens dobbelte Natur. — Hans Fortrolige. — Mærkværdigt mystisk Arbejde paa Rosersberg. — Ulfwenklous Fremtræden. — Han salver Hertugen til Konge over Sverig og Norge. — Udtog af Ulfwenklous Tale ved samme Lejlighed. — Gustav IIIs Mistanke og Urolighed. — Ulfwenklou og Gustav III. — Charakteristik af Reuterholm. — Skattegravningerne i Østerlånggaden. — Ulfwenklous Fald. — Hertug Carls Drøm. — Oberst C. G. Silfverhjelm og Magnetismen.

Denne elskværdige Gustav III, der nylig var bleven besunget som Frihedens Gjenopretter, og for hvis Fødder Europas Talenter kappedes om at strø deres Virak — hvorfor skulde hans Skæbne blive saa tragisk? — — —

Læseren vil sikkert ikke tage det ilde op, at vi for en kort Tid lægge Beslag paa hans Opmærksomhed ved paa eet Sted at samle Alt hvad vi have erfaret om den Stemning, hvoraf Catastrophen i 1792 tilsidst fremkom, ligesom Frugten af Blomsten. — —

Vi ville begynde med de vordende Kongemordere.

Anckarstrøm vedblev i nogen Tid at opholde sig ved Hoffet, men fandt sig dog ikke rigtig tilfreds der. Paa Grund heraf forlod han Hovedstaden og trak sig tilbage til Landet.* Han var en Mand med et raat og plumpt Væsen, med kun faa Kundskaber, overordenlig hevngjerrig, men en streng Oeconom, forøvrigt var han retskaffen og paa sin Maade følsom og medlidende.

Den unge Grev Clas Horn var nu paa god Vej til at gjøre hvad man kalder en glimrende Lykke, men han var heller ikke skikket til at gjøre synderlig Fremskridt i en Konges Fortrolighed. Tidens falske, vildledende Lærdomme banede sig ogsaa Vej til hans unge, følelsesfulde Hjerte, og han foretrak Ensomhed, Rolighed og Eftertanke for det Glimrende, Forfængelige og Tomme ved et letsindigt Hof. Han trak sig tilbage til Landet** blev lykkelig gift og tilbragte sin Tid ved Landbrug og Læsning.

Grev A. L. Ribbing var en Yngling med det skjønneste Ydre, et fortræffeligt Hoved, en fast og mandig Charakteer. Hans Forældre nærede et heftigt Had til Kongen; de indgjød allerede tidlig Sønnen de samme Følelser, og senere bidrog flere Omstændigheder til endnu mere at forøge den unge Grev Ribbings Had til Gustav III.***

Carl Pontus Liljehorn, Capitain ved Livgarden, var det fjerde Blad i dette Firkløver af Mordere, der saa at sige blev opfostret ved Kongens egen Barm. Liljehorn skyldte Gustav III sin Opdragelse, hele sin borgerlige Existence, kort sagt, alt hvad han var, og han nød en Pension af Kongens Privatkasse. Han var en Mand med grundige Kundskaber og meget anseet ved Regimentet.****

* 1783.

** 1785.

*** Ribbing elskede Frøken Charlotte Eleonore De Geer, men blev fortrængt af Baron Essen, efter Sigende fordi denne blev begunstiget af Kongen.

**** Stilen i Liljenhorns Breve til Kongen var i højeste Grad ydmyg og hengiven. I 1785 skrev han: „Det er med megen Oprigtighed vi

Raadet vedblev at opponere, skjøndt bestandig svagere og svagere, deels fordi flere af dets mest selvstændige Medlemmer trak sig tilbage* deels fordi det nu mere og mere blev Brug at unddrage dem de vigtigste Anliggender ved Hjælp af hemmelige Foranstaltninger og Committeer. Det engang saa mægtige Rigsraad var nu sunket saa dybt, at det ikke var stort andet end en Pragtdecoration.** Men selv under denne fordringsløse Form fik Raadet ikke ret længe Tilladelse til at bestaa.

Den Modstand, der udgik fra Adelen, viste sig derimod saa meget mere bestemt. Alle Kongens Bestræbelser for at vinde denne Stand, deels ved at smigre dens Forfængelighed, deels ved at begunstige den fremfor de andre Stænder, viste sig aldeles frugtesløse. Den svenske Adel var for stolt til at glemme hvor megen Indflydelse den tidligere havde havt, og begyndte derfor at lægge Planer til at vinde denne Magt tilbage.***

---

fornnde de Herrer Finlændere at nyde den Lykke at eje Deres Majestæt. Deres Majestæt vil ikke ret længe berøve os den ubeskrivelige Glæde snart igjen at see Deres Majestæt; kom, Sire, for atter at bringe Livet tilbage i denne Lejr, som hentæres, naar De ikke er nærværende. Vi opsende vore Bønner om at Aeolus med det Allerførste vil føre vor Fader tilbage i sine Børns Arme, der ikke ønske at være til uden ved ham. G. G.

* Höpken 1780; De Geer 1787.

** Da man ønskede at stille sig ved Liljencrantz, lod man ham avancere til Rigsraad.

*** Kongen havde til Hensigt at danne et Hofaristokrati af Adelen. Oprettelsen af Rigets Herrer, Klasseinddelingen paa Ridderhuset, Adelens Fortrin ved Besættelse af Embeder (som stred mod § 10 i Regeringsformen, der kun taler om Dueligheb og Fortjenceste) sigtede ene og alene dertil. Da Kongen sagde til Rigsmarschal Gyllenstjerna, at hans Embede berettigede ham til at lade sine Folk bære Hoflivree, svarede han: „Jeg takker ærbødigst, Deres Majestæt, men jeg synes ligesaagodt om mit." En anden Gang fortalte Kongen, at Prindsen af Condé, som Chef for Kongen af Frankrigs Hof, holdt Badskefadet for Kongen, naar denne havde spiist. „Hvert Land har sin Skik,"

I Armeen var Tænkemaaden ogsaa allerede begyndt at blive meget betænkelig. Man hørte at Officererne ved de svenske Regimenter truende yttrede, at det kom an paa dem om der skulde blive Krig eller ikke. Der hørtes desuden lydelige Klager over de slette Krigsforanstaltninger samt over at Krigen var stridende mod Loven.*

---

sagde Gyllenstjerna, „men dette vilde jeg aldrig gjøre.“ E. S. Misfornøjelsen mellem Medlemmerne af Adelen var forøvrigt meget forskjellig. De, der dannede Oppositionen ved Rigsdagene, Brahe, Fersen, De Geer, Frietzky og flere Andre indskrænkede sig til at yttre Dadbel og Haab om at der vilde ske nogen Forandring. Pechlin, de to Herrer Engeström, Jakob og Johan, Bjelke, Reuterholm og endeel Andre begyndte allerede at tænke paa Muligheden af en Revolution. Om Pechlin, see Geijer II, S. 224. Jacob Engeström begyndte at opsætte Udkastet til en ny Regeringsform. See næste Deel. Forslag til en ny Regeringsform circulerede paa Ridderhuset i 1786. Geijer, III, anden Afdeling. S. 108 Noten. Bjelke, som var en Elev af Cancelliraad Ihre, studerede Classikerne med ligesaa megen Lethed som Skrifter i Modersmaalet, og begyndte at betragte Brutus og Cassius som Mønstre paa menneskelig Fuldkommenhed. G. S. Reuterholm følte sig overtydet om, at Revolutionen havde kostet hans Forældre Livet og at Kongen ogsaa tragtede ham efter Livet, forbi han havde vægret sig ved at tjene Kongen som Spion hos Hertug Carl. Disse Udsagn ere traditionelle i Familien Reuterholm. — J. M. Sprengtportens Opposition kostede ham Livet, han døde af Anger over at have været behjælpelig ved Revolutionen og dens Følger. Geijer II, S. 84 ff. Om de borgerlige Stænders Sindsstemning og Planer, see andet Kapitel, samt fjerde og femte.

* Om Anledningen til Armeens Misfornøjelse, Anjalaforbundet, S. 66 ff. Jfr. Barfod S. 39. Forholdet til Livgarden var i Særdeleshed spændt. Den røbede en Corpsaand, som indgjød Frygt. Det er bekjendt, at Officererne ved Garden tvang Kongen til at overlade Baron H. Sparre til hans Skæbne. Geijer III, anden Afdeling, S. 92, Noten. Men det er tillige bleven oplyst, at Sparre var uskyldig (med Hensyn til det formentlige Tyveri af Dronningens Chatol) De la Gard Arch., XV, S. 246 ff, Hedins Optegnelse. Rygtet om at Kongen selv havde stjaalet Pengene hidrørte fra en Yttring til de unge Ribbing, som sagde, at det var ikke godt, naar man behøvede at vogte sine Lommer for en Kammerat: „Det er let for Dem, Hr.

I Finland var Misfornøjelsen endnu større. Ordren til at bryde op og marschere mod Grændsen var neppe indløben, før man begyndte at lægge Planer til at faa hele Krigen til at gaa tilbage. Man talte om at lukke Fæstningsportene til Sveaborg, at nægte Kongen Lydighed o. s. v. Kort efter søgte man, skjøndt forgæves, ved allehaande Kunster at skræmme Soldaterne, for at lokke dem til at være ulydige; herved haabede man nemlig at kunne tvinge Kongen til at kalde Stænderne sammen, der da vilde indskrænke hans Magt og frelse Finland fra alle de Ulykker, hvormed Krigen truede det. Yderst tilvenstre i Armeen fandtes der endvidere et lille Parti, hvis Planer vare af en endnu mere fordærvelig Beskaffenhed. Dette Parti bestod af nogle af Sprengtportens Disciple og Venner t. Ex. Jægerhorn, Klick, Glansenstjerna og Flere, der vare af samme Tænkemaade som han med Hensyn til Finlands Selvstændighed. Disse Anskuelser fandt dog saa liden Anklang hos næsten alle Klasser af Befolkningen i Finland og især i Armeen, at man fandt det var nødvendigt indtil videre at skjule sine virkelige Hensigter.*

Pressen var ogsaa en Modstander, som kunde være bleven farligere end nogen af de Øvrige, dersom det ikke var lykkedes Magthaverne at undertrykke den i Tide. De svenske Publicister i Aarene 1780 til 1790 gik næsten ligesaa alvorlig tilværks som vor Tids Journalister, skjøndt det lader til, at de Baand, der generede Trykkefriheden, ofte gjorde deres Undersøgelse mere bitter og deres Udfald mere hadefuld.**

Greve, at tale saaledes, da De er født rig. Henrik IV stjal dog." E. S. Da Krigen brød ud, lod Kongen kun to Batailloner af Garden følge med til Finland; han var overordenlig forbittret paa den og vilde hevne sig ved at tilintetgjøre dens Indflydelse.

* Jægerhorn og Klick vare Overadjutanter ved den finske Stab. Klick var den Høistcommanderende, General C. G. Armfelts Svigersøn. Glansenstjerna var afskediget Capitain og Sprengtportens Svoger. Anjalaforbundet S. 53 f. og 57 ff.

** Det var i Stockholmsposten at Hallbin i 1779 begyndte Angrebene fra Pressen. Rigsraadet dømte ham til Døden, men Kongen be-

Vi tro at Mysticismen, denne ejendommelige Fremtoning, som i Slutningen af det forrige Aarhundrede spillede en saa betydelig Rolle ved alle europæiske Hoffer — ikke kan betragtes anderledes end som en Slags Opposition. Mystikerne vare Raadgivere eller Tribuner, som da Conseillernes eller Folkeforsamlingernes Talefrihed var forstummet, forkyndte Sandheder, som paa denne Maade trængte frem for Tronerne, medens de ellers maaske aldrig havde banet sig Vej til de Mægtiges Øren, og Charlataneriet var altsaa kun ganske ligefrem et Middel, som de saae sig nødsagede til at benytte, for derved at nøde Magthaverne til at lytte til deres Stemmer. Dette var Tilfældet med de svenske Mystikere lige fra Plommenfelt og Bjørnram til Boheman. Under en fri Samfundsorden er Mysticismen næsten en Umulighed.*

---

naadede ham. Kort efter optraadte Baron Josias Cederhjelm i „Sanning og Nøje," som ophørte den 10 Juni 1780. Aaret efter begyndte afskediget Major Peter Lund: „Den velsignede Trykkefrihed," som i 1783 udkom under Titelen, „Trykkefriheden den velsignede," og ophørte den 22 April 1784. Thorilds „Nye Granskaren" standsede i August 1784, efter neppe fire Maaneders Virksomhed. Derpaa kom det sidste haarde Slag mod Trykkefriheden (S. 330) som standsede enhver Yttring af den selvstændige Presse. I dennes Sted opstod der nu en, om vi tør kalde den saaledes, hemmelig Oppositionspresse, som virkede ved Afskrifter, der gik fra Mand til Mand, og hvis Angreb vare endnu skarpere. Halldin drev en egen Art af publicistisk Opposition i det saakaldte exegetiske og philantropiske Selskabs Navn (See S. 239.) Ingen har vistnok sagt Kongen haardere Sandheder end Halldin sagde ham i de Billetter, han ifølge Kongens naadige Tilladelse sendte ham. Schrøderheims Optegnelser S. 93 ff. samt De la Gard. Arch. X S. 240 f. og XX S. 90 f. Walhalla-Ordenen var et hemmeligt Selskab, som i Aarene mellem 1780 og 1790 blomstrede i Finland og ved hvilket Ideen om politisk og national Uafhængighed i Særdeleshed blev udbredt i Finland. See S. 291 f. samt Anjalaforbundet S. 40 ff.

* Disse Begivenheder ere bekjendte og vi ville derfor blot erindre om følgende: Plommenfelt kom tilbage til Sverig i 1777, var tjenstgjørende Ceremonimester ved Kongens Hof i 1778, flygtede til Amerika i 1782. Bjørnram kom til Stockholm i 1780; samme Aar blev han Bibliothekar hos Hertug Carl og kongelig Secretair med 400 Rd.

Da Philosopherne havde tilintetgjort Menneskenes Religion, havde disse ikke andet at holde sig til end nye Aabenbaringer, thi at tage sin Tilflugt til Fornuften vilde have været altfor almindeligt og uinteressant. Det var i Særdeleshed Fyrsterne og de Fornemme, der vare plagede af denne Tørst efter Mirakler og ubekjendte hemmelige Videnskaber. Men de bleve ogsaa straffede for deres Daarskab, thi Narre og Bedragere omgave dem paa alle Sider. Gustav III var ogsaa kommen i Kast med slige Personer. Den store Rejse, som Toll paa Kongens Vegne i 1782 gjorde gjennem Tydskland og Frankrig, havde især til Hensigt at træde i nærmere Forbindelse med disse Mænd, for at bevæge dem til at meddele de Kundskaber, som de pralede af at besidde. Dette mislykkedes for Toll, men Kongens Iver blev ikke afkølet derved; Rejsen til Italien, som fandt Sted kort efter, var Følgen heraf. Kongens Længsel blev imidlertid ikke tilfredsstillet, og under hans Fraværelse forefaldt der i Sverig Begivenheder, som bedre end alt andet vare egnede til at bringe ham ud af sin Vildfarelse. Dette giver os Anledning til at gaa over til en særdeles vigtig og interessant Gjenstand, nemlig Hertug Carls Forhold til Mysticismen og Ordenssværmeriet.

Hertug Carl var af Naturen hvad man kalder usædvanlig disponeret for „Communication med Aandeverdenen," og Alt syntes ligesom at forene sig om at vække og vedligeholde hans Lyst til det Vidunderlige, og bringe ham til at tro, at han var bestemt til en overordenlig Skæbne.

---

aarlig; han var Midtpunktet for Mystiken indtil 1782, da han faldt i Unaade hos Kongen, som begyndte at trække sig tilbage, medens Hertug Carl vedblev at beskytte ham. Mamsel Arfvedsson var en meget bekjendt politisk Spaakvinde, Bjergshauptmand August Nordenskiøld, en Broder til Svedenborgianeren, var Alchymist og arbejdede paa Drottningholm som Forstander for et Skedevandsfabrik, der ene var anlagt for at skjule Guldmageriet. Adlersparres „Hist. Handl." II S. 129. Det er characteristiskt for alle disse Mystici, at de stode i et intimt Forhold til Kongen, bleve begunstigede af ham og nærede bestandig Haab om at det vilde lykkes dem at forbedre ham ved Hjælp af Mystiken. Dette var derimod ikke Tilfældet med Ulfwenklou, der opgav ham som fortabt. See noget længere frem i denne Deel.

Man havde allerede ved hans Fødsel spaaet, at han engang skulde betvinge Norge.

Der henrandt næsten ikke nogen Nat — især i Begyndelsen af hans Liv — uden at han havde en eller anden besynderlig eller usædvanlig Drøm eller Vision, og uden at han troede at føle Virkningen af Aanders Nærværelse, der forkyndte ham en Fremtid fuld af Hæder og Magt.

Naturen og Begivenhederne syntes altsaa ligesom at have bestemt Hertug Carl til Partigænger, men Samvittighed og Pligt gjorde, at han dog bestandig var trofast; han var en trofast Broder, en kjærlig Slægtning og den oprigtigste Ven af Fædrelandet.

Lad os høre et af Vidnerne fra hans Barndom, en Mand, hvis Samvittighedsfuldhed Ingen kan nære Tvivl om. „Hans kongelige Højhed Prinds Carl er en from Prinds, der er tilbøjelig til alt godt. Hans Fatteevne er rigtignok noget langsommere end hans ældre Broders, men med Hensyn til hans Studier erstatter han ved Lærvillighed og Lyst til at erhverve sig Kundskaber, hvad han mangler i Vid og Nemhed til at lære. Der viser sig rigtignok undertiden noget Hovmod i hans Opførsel, men formedelst hans Kjærlighed til Dyd og sand Ære kan man vente, at denne Last ikke vil tage Overhaand i Prindsens Hjerte.*

Der var altsaa, om vi maa kalde det saaledes, to Mennesker, to Modsætninger forenede i Hertug Carl. Den ene, den mest fremtrædende, men som det synes hidtil mindst anerkjendte — den trofaste og loyale Borger, den oprigtige Ven, den agtværdige Broder, og ved Siden af disse Ordenssværmeren, Intriguanten, Aandeseeren, den Ærgjerrige, som drømte om Kroner og ledige Troner til Fordeel for hans egen Familie og det ulykkelige, paa Randen af en Afgrund staaende Fædreland. Disse Modsigelser viste sig bestandig hos Hertugen, ofte i lidenskabelig Kamp og Strid med hinanden, men dog aldrig saaledes, at nogen af dem kunde siges at have besejret eller

* Grev Scheffers Beretning om Gustav III's Barndom, i Portefeuille III S. 59 f.

tilintetgjort de andre. Begivenhederne synes i lige saa høj Grad som de naturlige Anlæg at have frembragt denne forunderlige Blanding og Modsigelse i hans Characteer.

Mellem de højtstaaende Frimurere, der begyndte at gjøre sig bemærkede som Hertugens Venner, finde vi: Oxenstierna, Ruuth, Friherrerne Reuterholm og Bonde, samt Grev Fr. Sparre. Conspirationerne mod Kongen begyndte nu, under Skin af Frimureri, og tiltoge bestandig mere, jo nærmere disse Herrer sluttede sig til hverandre. Bjørnram, som ligefra April 1782 havde været i aabenlys Uenighed med Kongen, synes i Begyndelsen at have været Selskabets Apostel. Vi tro det var under hans Tilsyn, at der i Foraaret 1783, i Hertugens, Reuterholms, Ruuths og flere Andres Nærværelse, blev paa Rosersberg foretaget et mystisk Arbejde, som medførte mærkværdige Resultater. En af Selskabet havde et Sold og drejede det paa en eller anden Maade, medens man gjorde adskillige Spørgsmaal, hvorpaa man erholdt forskjellige Svar efter de forskjellige Stillinger Soldet antog. Dette Arbejde kaldtes „at lade Soldet gaa“ og man erholdt følgende mærkelige Svar: 1) at Kongen skulde foretage en udenlandsk Rejse i dette Aar; 2) at Kronprindsen i sin Tid kommer til at bære de tre Kroner; 3) at Hertug Carl vil engang komme til at regere Sverig; 4) at han skal indtage Norge; 5) at Dronningen ikke erholder flere Børn; 6) at Kongen ikke bliver gammel, og 7) at han faaer en uventet og pludselig Død.

Disse Spaadomme og Foretagender vare tilvisse meget mærkværdige, men de skulde snart blive overgaaede af Følgende.

Henimod Efteraaret 1783 ankom en ny Prophet til Stockholm, der snart skulde fortrænge alle sine Forgængere. Han hed Ulfwenklou og var Lieutenant ved den finske Afdeling af Armeens Flaade. Ulfwenklou foregav, at han til den højeste Grad af Fuldkommenhed forstod alle mulige hemmelige Videnskaber og Kunster, og som Følge heraf blev han strax særdeles godt modtaget af Hertug Carl.

Ulfwenklou optraadte i Særdeleshed som Spaamand. At Kongen en smuk Dag i Marts Maaned 1784 pludselig vilde

blive myrdet i Rom, samt at Hertugen vilde erobre Norge og komme til at beklæde Nordens tre Troner, disse Begivenheder forudsagde han med ligesaamegen Bestemthed som t. Ex. den, hvormed man kan forudsige, at et eller andet af de almindeligste Naturphænomener vil vende tilbage.

Noget længere hen i Tiden lod Ulfwenklou Hertugen kalde ind i Sanctuariet, hvor han udgød den hellige Olie over hans Isse, medens han i en Slags Extase erklærede, at han salvede ham til Konge over Sverig og Norge! Hvilken mærkværdig Forudsigelse om 1809 og 1814! Ulfwenklou foretog dog dette under visse skriftlige Betingelser, saasom at Hertugen skulde være sin „Broder underdanig og adlyde ham, saalænge han regerer og lever viseligen, samt at han, naar han blev Konge, skulde befordre Rigsraad Fr. Sparre til Rigscansler, m. m.

„Sørg ikke," saaledes talte Ulfwenklou i Herrens Navn til Hertugen, „sørg ikke mere for Gustav, den nuværende Konge, thi jeg haver forkastet ham og hans Afkom, fordi han haver holdt sig til det som er af Verden og forkastet mig; derfor vil jeg tage Hevn over ham. Og jeg haver sat ham sit visse Maal, hvilket han ikke skal overskride; han haver gjort sig andre Guder, som ikke kunne hjælpe ham; derfor vil jeg ikke tænke mere paa ham, men ved Menneskehaand skal han forlade Verden, som den der med List, Kunst og Bedrageri har søgt at befæste sin Magt ved Menneskehaand."

Ulfwenklou var endog saa dristig at skrive til Kongen og advare ham for den Ulykke, der forestod ham i Marts Maaned; han skulde fremfor Alt vogte sig for Personer, der vare klædte i Rødt.

Gustavs Overtro og den Tillid han nærede til Anelser grændsede til det Utrolige. Hans Frygt for Marts Maaned var en gammel Fordom.*

* Det er bekjendt, at Kongen Dagen før Hertugen af Smålands Død i Marts 1783, da han Arm i Arm med Schrøderheim promenerede gjennem de kongelige Gemakker paa Slottet i Stockholm, blev staaende foran et Portrait af Carl Stuart og under Suk og Graad ønskede, at han hellere maatte dø paa Skafottet ligesom denne, end falde for en Damiens eller Ravaillac. Schrøderheims Optegnelser, S. 73.

Nogle Dage før Hertugen af Smålands Død blev der hos Reuterholm, i Oxenstiernas og Munchs Nærværelse, foretaget et mystisk Arbejde af samme Slags som det vi nylig have omtalt, nemlig at „lade Soldet gaa," hvorved den lille Hertugs Død blev forudsagt. Alle de øvrige Spørgsmaal, som kort efter bleve gjentagne paa Rosersberg, vare allerede blevne fremførte ved denne Lejlighed og besvarede paa samme Maade.

Vi antage at Kongen var kommen til Kundskab om alt dette og kunne i saa Fald let begribe, i hvilken Grad det maa have bidraget til at forøge hans Mistanke og gjenopvække hans gamle Griller. Saameget er fuldkommen sikkert, at hans Tillid til Hertug Carl erholdt et dødeligt Stød ved det der var foregaaet med Ulfwenklou, og det var neppe nok, at Kongen „i sit Indre frikjendte Vedkommende for ved magiske Kræfter og forbudte Trolddomskunster at have villet fremskynde Opfyldelsen af Ulfwenklous Spaadomme og Kronens Overgang til Hertugens Hoved.*

Kongens Mistanke havde naaet en overdreven Højde. Man fortæller, at han lod Ulfwenklou kalde op paa Slottet, hvor han i Kronprindsens Nærværelse lod ham stille dennes Horoscop. Ulfwenklou skal da til Kongens store Forundring have erklæret følgende: „Gustav Adolf vil blive Konge! Han vil blive kronet; han vil blive gift; han vil faa Børn!" Der siges, at Kongen derpaa skal have afbrudt Propheten ved at sige: „Det er nok!" men at Ulfwenklou vedblev, at Hertug Carl skulde blive Konge.**

Ulfwenklous Glandsperiode varede dog kun meget kort. Den Magt, han havde været saa heldig at anmasse sig over Hertugen, var altfor stor til at en af dennes Fortrolige, der bestræbte sig for at indtage Ulfwenklous Plads, kunde finde sig i at lade den vedvare.

---

* Reuterholms egne Ord efter en Samtale han og Kongen havde om Ulfwenklou.

** En Optegnelse, hvis Troværdighed man dog vil lade Andre bedømme.

I Løbet af dette Værk faa vi saa ofte Lejlighed til at tale om Baron Reuterholm, at vi her ville lade det være nok med følgende korte Bemærkninger. Han havde herlige Forældre. Rigsraad Reuterholm var en af Huernes mest udmærkede Repræsentanter i den sidste Epoke af Frihedstiden. Hans Ægtefælle, en født Gyllenstjerna, var en Dame med de fortrinligste Egenskaber; som en kjærlig Ægtefælle og fortræffelig Moder havde hun en stor Indflydelse paa Sønnens Udvikling. Hans bedste Egenskaber havde han arvet efter hende, og dette gjengjældte han med en Gjenkjærlighed, der lignede Tilbedelse. Efterat have endt sine Studier i Upsala, blev han Fændrik i Armeen.* Derpaa foretog den unge Rigsraadssøn en Rejse til Petersborg, hvor han opholdt sig en heel Vinter og frekventerede de fornemste Kredse. Da han igjen var kommen hjem, blev han Hofjunker hos Kongen** og ved Gustav Adolfs Fødsel tjenstgjørende Kammerherre hos Dronningen. Den unge Reuterholm var en særdeles smuk Yngling. Forsynet med gode Kundskaber og et agtet Navn vilde han efter al Sandsynlighed have gjort Lykke i Kongens Tjeneste, dersom — kort sagt — Skæbnen ikke havde bestemt det anderledes. Da han ligefra sin Barndom havde næret megen Hengivenhed for Hertug Carl, henviste hans Lykkestjerne ham til denne. Bjørnrams Discipel og Ven maatte ogsaa være Hertugens. Reuterholms Phantasi var flammende, hans Lidenskaber vare heftige, hans Følelser kjærlige, og han var tillige begavet med en ualmindelig Foretagelsesaand og Villiestyrke, samt med en betydelig Snarraadighed. Han var født til at herske. Alle disse forenede Egenskaber banede ham efterhaanden Vej til Hertug Carls Hjerte; Mystiken kom ogsaa til og bidrog til at knytte Venskabsbaandet.

Reuterholm var følgelig et Menneske med ualmindelige Egenskaber, men han var heller ikke uden Fejl. Herskesyg, i en vis Henseende indskrænket, hevngjerrig, mistroisk og ubeskrivelig hovmodig, som han var, havde Naturen ogsaa i denne

* 1775.

** 1776.

Henseende viist sig rundhaandet mod ham. Han var, kort sagt, udmærket saavel i det Gode som i det Onde.

Ulfwenklous Charlataneri gik til det Utrolige. Intet synes bedre at bevise dette end de saakaldte Skattegravninger i et vist Huus i Österlånggaden. Et gammelt Rygte sagde rigtignok, at der paa dette Sted skulde være nedgravet en uhyre Skat, men dette Rygte syntes næsten at være glemt, thi i flere Aar havde intet Menneske talt derom, før Ulfwenklou traadte frem. Han paastod ikke alene at Sagen virkelig forholdt sig saaledes som Rygtet angav, men lokkede ogsaa Hertugen til at kjøbe Huset til en høj Pris, og nu blev der, under Ulfwenklous Auspicier, i flere Aar arbejdet af forskjellige Skattegravere, som vare forskrevne directe fra Provindserne. Hertugens Fortrolige vare tilstede ved Arbejdet og fungerede efter følgende Reglement, som Ulfwenklou selv havde foreskrevet: 1) Det hemmelige Raad: Ulfwenklou, Håkan Persson;* 2) Opsynsmænd ved Arbejdet: Hertug Carl, Fr. Sparre, Ruuth, Oxenstjerna, Stenbock; 3) Opsynsmænd ved Finansvæsenet: Bonde, Chierlin; 4) Adjutant ved det hemmelige Raad: Reuterholm. Iførte særegne Uniformer og gaaende efter et eget Ceremoniel, saae man nu, saalænge Arbejdet varede, disse Herrer regelmæssigt indfinde sig i Kjælderen og indtage de Pladser, der vare anviste dem. Vi behøve ikke at tilføje, at det Hele forblev uden nogetsomhelst Resultat.

Disse og lignende Bedragerier af Ulfwenklou vare imidlertid de Vaaben, hvoraf Reuterholm benyttede sig for at styrte ham. Hermed sønderrev han det tykke Slør af Lettroenhed, hvori Ulfwenklou havde forstaaet at indhylle sin høje Velynders Forstand, og den foregivne Mystiker maatte fjerne sig som en demaskeret Charlatan. Men Reuterholm havde naaet sin Hensigt, nemlig at besejre en farlig Medbejler til Hertugens Gunst, hvem han nu beherskede næsten ligesaa udelukkende som Ulfwenklou havde behersket ham. Erindringen om Ulfwenklou og hans Spaadomme stod dog bestandig med

---

* En Bonde fra Småland, Skattegraver.

Ildbogstaver indgravet i Hertugens Sjæl; han kunde ikke glemme ham.*

Til Slutning ville vi fortælle en Drøm, som Hertug Carl havde nogen Tid efter. Han drømte, at Reuterholm kom til ham og fortalte, at Kongen var død; nu gav Hertugen sit Samtykke til at man kaldte Ordenen sammen, og denne lovede at ville forene sig med ham til Fædrelandets Bedste. Lidt efter syntes han at han befandt sig paa Slottet i Upsala, hvor Reuterholm, Hertuginden og Prindsesse Sophie Albertina vare tilstede.** Idetsamme kom der en Deputation fra Armeen, bestaaende af Grev Brahe, Baron Carl De Geer, Ruuth og flere Andre, som, anførte af den Førstnævnte, paa Armeens Vegne tilbød Hertugen „Rigsforstanderskabet under Kronprindsens Mindreaarighed." Hertugen modtog dette Tilbud, dog paa den Betingelse, at Regeringsformen forblev uforandret. Derpaa opsatte man et højtideligt Actstykke over det Hele, og dette Document blev underskrevet af Hertugen og alle de Tilstedeværende, som viste sig saa fornøjede derover, at de stimlede sammen om Hertugen og omfavnede ham. Derpaa syntes Hertugen, at han befandt sig paa Konge-Engen, hvor hele Armeen var forsamlet. Ved den højre Haand førte han Kronprindsen, som blev hyldet af Armeen, men med en saadan Larm, at Hertugen vaagnede ganske forbavset og urolig.***

Er det ikke som om Historien om Formynderregeringens Oprindelse og Skæbne var skildret og forudsagt i denne Drøm?

Den sidste Form for den Tids mystiske Bevægelser var Magnetismen, som i Sverig blev repræsenteret af Oberst Friherre C. G. Silfverhjelm. Han havde i Frankrig lært Kun-

---

* Ovenstaaende om Hertug Carl og Reuterholm, samt dennes Forhold til Mysticismen m. m., findes i flere Manuskripter af Reuterholm i S. S.

** Det var især Hertuginden, som opfordrede Hertugen til at forsvare Kronprindsens Rettigheder.

*** Hertug Carls Drøm Natten mellem den 23de og 24de October 1786 paa det kongelige Slot i Stockholm, optegnet af G. A. Reuterholm efter Hertugens Dictat. S. S.

sten af Mesmer selv og kort efter optraadte han i Stockholm som en meget berømt Magnetiseur. Det blev Mode at magnetisere og spaa. Det var lykkedes Silfverhjelm at komme i nærmere Berørelse med Hertug Carl, og han forstod snart at vinde ham for sine Ideer. Man magnetiserede meget ofte hos Hertugen, som var særdeles disponeret til at falde i magnetisk Søvn. Da Silfverhjelm saaledes engang havde magnetiseret ham, yttrede han følgende mærkelige Ord: „Naar Rigsskibet er nærved at gaa under i Stormen, griber den gamle Styrmand Roret og fører det i en sikker Havn.“ Reuterholm, som var tilstede, optegnede strax disse Ord, der gjorde et uudsletteligt Indtryk paa Hertugen.

Ende paa 1ste Deel.

Bilag.

1.

Den 11. April 1771.

Min Hr. Broder. Jeg er uendelig sensible for de Venskabsbeviser, som Deres Majestæt giver mig ved at Deres Majestæt passerer gjennem et Hjørne af mine Stater. Jeg har deelt Deres Majestæts Smerte over Tabet af en elsket Fader, og jeg ønsker at dette maa være den sidste Sorg i Deres Majestæts Liv. Dersom de Efterretninger, Deres Majestæt erholder fra Sverig, stemme overens med mine Ønsker, ville de forskaffe mig den Glæde at omfavne en elsket Søstersøn, hvis Berømmelse allerede længe har været udbredt, som gjør sig elsket og agtet af alle dem, der komme ham nær, og som jeg nu eller aldrig vil lære at kjende. Jeg indseer hvor meget min Søster ønsker at gjensee sine værdige Sønner, der for Fremtiden skulle udgjøre hendes eneste Trøst, og jeg veed, at alle de Bevægelser, som finde Sted før en extraordinair Rigsdag, kunne gjøre Fordring paa en Fyrstes Nærværelse, som tager en saa virksom Deel deri. Imidlertid smigrer jeg mig endnu med, at een Dags Udsættelse af Deres Majestæts Hjemkomst ikke vil være vigtig nok til at berøve mig den Lykke at omfavne Deres Majestæt. Svævende mellem Uvished og Haab venter jeg de Efterretninger Deres Majestæt vil give mig, udbedende mig etc.

Min Herr Broder
Deres Majestæts gode Broder og Farbroder
Frederic.

2.

Den 16. April 1771.

Min Herr Broder. Intet kunde foraarsage mig en større Glæde end den behagelige Nyhed, hvorom Deres Majestæt underretter mig i Deres Brev. Jeg vil altsaa faa den Fornøjelse at omfavne Deres Majestæt, og vil ved et personligt Bekjendtskab med Deres Majestæt faa Lejlighed til at blande mine Lovprisninger med dem, hvormed hele Europa med Rette overøser Deres Majestæt —

3.

Den 5. Maj 1771.

Min Herr Broder. Det har smertet mig meget at Deres Majestæts Ankomst hertil fandt Sted under Forhold, der vare saa lidet egnede til at forskaffe Deres Majestæt Adspredelser under Deres Ophold her. Hvad mig angaaer, som daglig mere og mere taber mine Kræfter, og hvis Evner bestandig tage af, da har jeg ikke andet tilbage end et følelsesfuldt Hjerte og en taknemmelig Sjæl. Jeg er henrykt over at Deres Majestæt indfandt Dem her, og jeg vil for min hele Levetid bevare Erindringen derom, men hvor det er tungt at tænke paa en evig Afsked! Det er som om Deres Majestæt blot har viist Dem for at efterlade et saa meget større Savn; man maa elske Deres Majestæt, naar man har den Fornøjelse at kjende Deres Majestæt, og dog maa jeg samtidig hermed opgive Haabet om nogensinde at see Deres Majestæt igjen. Jeg tvivler ikke om at Deres Majestæt vil vedligeholde de høje Tanker, som man nærer om Deres Person saavel her som overalt, hvor Deres Majestæt har opholdt Dem. Deres Majestæt vil udentvivl finde mange Hindringer at overvinde i det Land, som Deres Majestæt snart vil komme til at regere, men Deres Majestæt maa erindre, at Verden maaler

Fortjenesten efter de Vanskeligheder, den har overvundet; det er en Trøst, naar man bliver deelagtig deri, og maaske den Eneste paa den haarde og med Torne bestrøede Bane vi have at vandre. Dersom jeg med Oprigtighed har talt til Deres Majestæt om Deres Majestæts Anliggender i Sverig, da hidrører det i Sandhed kun fra den varme Interesse jeg nærer for Deres Person; mine Ønsker gaa ene og alene ud paa Deres Lykke, og jeg har betragtet det som min Pligt at gjøre Deres Majestæt opmærksom paa de Klipper, Deres Majestæt har at frygte i de delicate og vanskelige Forhold, under hvilke Deres Majestæt er i Begreb med at bestige Tronen. Jeg tvivler ikke om at Deres Viisdom vil lære Dem at undvige Alt hvad der er farligt, og at De ved Maadeholdenhed vil erhverve Dem ny Hæder, og jeg vil da have den Glæde at skjænke Deres Majestæts Fremskridt Bifald, idet jeg ønsker Deres Majestæt alle de Velsignelser Menneskeheden er istand til at modtage. Jeg beder Deres Majestæt etc.

4.

Fortegnelse over Medlemmerne af Klubben „Svenska Potten."

C. C. de Carnall.	Fr. Ekeblad.	Konov.
L. Hjerta.	Kønigsfelt.	Schantz.
Carl Grubb.	Mannerhierta.	Lagercrantz.
J. C. Hasenkamp.	L. W Creutz.	De la Mott.
C. G. v. Køhnnigstedt.	Ramsay.	Jägerfelt.
Er. G. Stålhandske.	Møller.	Skytte.
N. E. Pinello.	H. H. Boye.	Gyllenstorm.
Carl Wästfelt.	J. Finkenberg.	Wagenfelt.
Adam Geete.	Sparrskiøld.	Modée.
Pinello.	Tallberg.	Køhnnigstedt.
J. Meck.	G. Gierttа.	v. Düben.

C. G. Skytte.
Håk. Meck.
Nordenskiøld.
J. Adelhjelm.
A. v. Becker.
G. Leyonmarck.
Tranefelt.
Gripenberg.
Ramsay.
Boye.
Leyel.
Fred. Aminoff.
Rhebinder.
von Kothen.
Hielmstierna.
Axel Boye.
Hederskiøld.
Sparre.
Vilhelm Jernskiøld.
A. Boye.
Lagerborg.
Patr. Alstrømer.
Jägerskiøld.
Pheiff.
Tandefelt.
G. v. Schantz.
And Ulffax.
Silfverskiøld.
Geete.
Blomstedt.
Ehrenroth.
Liungfelt.
Scheffer.
Boye.
Boye.
Adlerstråle.
Ehrenstrøm.
A. Ekeblad.
Nils Klingfelt.
Meck.
Carl G. Aminoff.
D. G. Kulefelt.
Nordenskiøld.
Dankwardt.
Er. Boye.
Lars Kagg.
Cederskiøld.
Ehrenroth.
Pålman.
Kruse.
Olthoff.
Gripenmarck.
Fraser.
Falkengren.
Gyllensvärd.
Stiernstedt.
Essen.
Essen.
Rudenskiøld.
Wadenstierna.
Silfverstolpe.
Høkerstedt.
Jägerskiøld.
Tigerstedt.
Døbeln.
Volfrat.
J. M. Sprengtporten.
Frese.
Cronhielm.
Gyllengahm.
Ehrengranat.
Kønig.
Linderstedt.
Bunge.
Appelbom.
Gyllenbåt.
Uggla.
Benzelstierna.
Würtemberg.
Hägerflycht.
Ekestubbe.
v. Engestrøm, Johan.
Cremer.
Gyllenborg
Gyllenstolpe.
Wagenfelt.
de Carnall.
Gyllenskiepp.
Dalman.
Ørnskiøld.
Nasskin.
Silfverstrøm.
v. Engestrøm, Jacob.
Stiernhoff.
v. Schoting.
Lewenhaupt.
Würtenberg.
Hiulhammar.
Lejonhielm.
v. Christiersson.
Armfelt.
Langman.
v. Christiersson.
Ehrensvärd.
Freidenfelt.
Edelfelt.
Bergenstierna.
Mour. Posse.
Carlskiøld.
Bergenstierna.
Kruse.

Pålman.	Birgin	M. v. Würtenberg.
v. Gertten.	Saltza.	v. Køhler.
Örnskiøld.	Mannerhierta.	Rappe.
Lilliestrøm.	Tandefelt.	Ekenstierna.
Nordencreutz.	Wadenstierna.	Blomstedt.
Gyldenär.	Uggla.	Tilas.
Pheiff.	L. Uggla.	Räf.
Aminoff.	Ekstedt.	Bure.

5.

Efterskrift i et Brev fra Gustav III til Hertug Carl.

De Depescher, der ere blevne dechifrerede, forekomme mig altfor interessante til at De ikke skulde underrettes derom, min kjære Broder. Af deres Indhold vil De see, at De ikke møder den russiske Flaade, dersom De ikke gaaer ind i Bugten. Jeg har raadført mig med Kortet og de herværende Søfolk; i Nærheden af Fredrikshamn ligger en Ø ved Navn Aspø, hvor vor Flaade havde sin Station under den forrige Krig. Jeg ønsker at De vil avancere lige dertil, Flaaden kan ligge for Anker der. Jeg veed, at Flaaden ikke holder af dette Sted, fordi den der blev angrebet af heftige Sygdomme under Krigen i 1741, men dette kom mere af den slette Orden, hvormed alle Anliggender bleve behandlede i den Tid, end af den Maade, hvorpaa der blev sørget for Mandskabet eller af nogen anden Grund. Ved den Orden, De holder, og den Omhu for Næringsmidler og Properhed, som man nu for Tiden iagttager paa min Flaade, kan sligt ikke finde Sted. Dersom den russiske Flaade kommer, kan De vælge det mest passende Sted til at slaa den; men seer man det fra det politiske Synspunkt, da, jo nærmere ved Petersborg Slaget holdes, desbedre er det, thi desto større vil Skrækken blive, og dersom De faaer nogle Skibe beskadigede, har De Sveaborg bag Dem, hvor De har en sikker Havn.

Kort sagt, min kjære Broder, det er af Vigtighed at gaa fremad, for paa een Gang af afskære Underhandlingerne; inden 10 Dage vil min hele Styrke være indtruffet hertil; jeg haaber at lade endeel af Sveaborgs Eskadre gaa fremad i Aften.

Helsingfors den 3 Juli 1788.

Gustav den Tredie

og hans Tid.

Af

C. W. Bergman.

Oversat af J. H. Halvorsen.

Anden Deel.

Kjøbenhavn.
Forlagt af Fr. Wøldike.
1859.

Gustav III og hans Tid.

Tredie Periode

(1788–1792).

Første Kapitel.

De første Begivenheder under Felttoget i Aaret 1788.

Fra Krigens Begyndelse til og med Angrebet paa Fredrikshamn.

(Juli og August 1788.)

Plan mod Fredrikshamn. — Hertug Carls Adfærd. — Mærkeligt Optrin mellem Kongen og Hertugen. — Hogland. — Forslag til at lade Skærgaardsflaaden komme den store Flaade til Hjælp. — Hertugen lader sig bevæge til ikke at opgive Commandoen over Flaaden. — Hertugen som „Heros". — Te Deum. — Misfornøjelse blandt Flaadens Officerer. — Ny Krigsplan. — Tolls Unaade. — Misfornøjelsen i Armeen. — Gustav og Grev J. G. Oxenstjerna. — Nye Symptomer til Misfornøjelse. — Planen mod Fredrikshamn mislykkes; Aarsagen dertil — Revolutionaire Anslag i den finske Armee. — Oberst Hästesko. — Baron Armfelts og Kongens Venskab. — Underhandlinger med Porten, Danmark, England, Frankrig og Polen.

Det heldige Udfald af hele Felttoget syntes nu i Særdeleshed at være afhængigt af den Hurtighed, hvormed Operationerne bleve udførte saavel til Søes som til Lands. Thi hvad der skulde udrettes, maatte ske før Russerne, der endnu vare uforberedte paa Krigen, havde faaet Tid til at forstærke sig, og før de Mangler, der fandtes i den svenske Armee, vare blevne for følelige og havde i en altfor høj Grad forøget den Misfornøjelse, som allerede havde naaet en temmelig betydelig Højde.

Kongen, som bedre end nogen Anden indsaae alt dette, gjorde nu ogsaa Alt hvad der stod i hans Magt for at fremskynde Begivenhederne. Medens man ventede paa at de store Flaader skulde træffe sammen, gjorde han den 9 Juli en Reise til Grændsen, og samme Dag mødte General Armfelt ham i Lovisa. Generalen maatte nu love, at han med det Første vilde medvirke til en Plan mod Fredrikshamn, som paa en og samme Tid skulde angribes til Lands af Baron G. M. Armfelt og til Søes af et Detachement af Skærgaardsflaaden.

Imidlertid havde Hertug Carl, besynderligt nok, ikke fundet sig foranlediget til at adlyde Kongens Befaling. Efterat have taget to russiske Fregatter, var han med endeel af Flaaden gaaet op i Sveaborgs Havn, og havde ladet ni af sine Linieskibe blive tilbage midt paa Havet, udsatte for den Fare at blive angrebne af Eskadren fra Kronstadt, der, som man allerede vidste, var løbet ud. Vi kjende ikke fuldkommen nøie Grunden til denne Hertugens Handlemaade,* men det er aldeles sikkert, at flere af hans Venner, t. Ex. Oxenstjerna, Ruuth og Toll, betragtede den som overordenlig ubetænksom og gjorde alt hvad de formaaede for at bevæge Hertugen til at vende tilbage til sin Pligt. Kongen blev saa opbragt derover, at han i et meget heftigt Brev ligefrem henviste sin Broder til Subordination.** Han opfordrede desuden skriftligt Ruuth til at anvende hele sit Venskab for at bevæge Hertugen til at gaa under Seil før han kom til Helsingfors, da han ikke vidste hvilket Udfald en Sammenkomst med Hertugen vilde faa under disse Omstændigheder, og det saameget mere, da vistnok enhver anden end hans Broder vilde være bleven fængslet og dømt efterat have baaret sig saaledes ad. Den følgende Dag vendte Kongen tilbage til Helsingfors; samme Aften gik han omborb hos Hertugen, som endnu ikke var gaaet under Seil, og nu

* Hertugen angiver, at han vilde oppebie en med hver Dag ventet Forstærkning af Flaaden fra Carlskrona. Gyllengranat II. S. 198 ff., samt Hertugens Brev til Gustav III. G. S. Han fandt ogsaa, at Aspø, hvortil Kongen havde befalet ham at begive sig med Flaaden, var altfor farlig til Bataillepladѕ.

** Bilag Nr. 1.

forefaldt der en meget alvorlig Samtale. Kongen beklagede sig over Hertugens Adfærd, og vi vide ikke hvilke Grunde Hertugen gav for sin Handlemaade, men han skal have svaret, at han stedse havde været Gjenstanden for Kongens Mistanke og var bleven forfulgt af hans Mistillid.

„Jeg vil ikke undvige en Bataille," sagde han tilsidst, „jeg vil tvertimod søge den jo før jo hellere, men enten jeg sejrer eller bliver besejret, vender jeg tilbage til Privatlivet og vil aldrig mere modtage nogen Commando."

Den 14 Juli afsejlede Hertugen med den store Flaade, som bestod af 15 Linieskibe og 5 Fregatter. Han imødesaae Sejren med en næsten mystisk Fortrøstning, thi en Ven (Prinds Carl af Hessen) havde spaaet, at han engang vilde være med i det blodigste Søslag, der nogensinde havde fundet Sted, og at han skulde sejre, men hans Hat vilde blive gjennemboret af en Kugle. Kun skulde han, et Øjeblik før Kampen begyndte, lukke sig inde og bede, da vilde Sejren utvivlsomt blive hans. Den 17 Juni henimod Middag fik man den russiske Flaade i Sigte; den bestod af 17 Linieskibe og 8 Fregatter, under den tappre og erfarne Englænder Admiral Greys Commando. Begunstiget af Vinden formerede han med Lethed sin Linie, hvilket derimod fra de Svenskes Side skete med megen Vanskelighed. Admiralen styrede med sit Skib paa 114 Kanoner og et andet paa 80 lige ind paa Hertugens Skib, løb omkring det, og beskød det fra begge Sider. Det lod til, at han vilde tage Hertugen til Fange, men denne blev tappert understøttet af Skibet Wasa, samt flere andre og undslap lykkelig den truende Fare. Nu var det at Chefen paa Wasa, Grev Baltzar Horn, dødelig saaret overgav Commandoen til sin Næstcommanderende med disse udødelige Ord: „Du skal staa mig til Ansvar hos Gud, dersom Du stryger Flag." Hertugen viste ligeledes en beundringsværdig Rolighed midt under den heftigste og blodigste Kamp. Han stod paa Dækket og hørte, uden at tabe Fatningen, at Kuglerne peb ham om Ørene. Paa hans Skib blev Kahytstaget, hvor han stod, revet bort af en Kugle, som gik gjennem Rælingen, bestrøg Hønsehuset, saa alle Kyllingerne kom ud, og foer ud paa den modsatte Side. I en Afstand af to Alen bag

Hertugen blev en gammel Mand gjennemboret af en Kanonkugle, som traf ham i Ryggen og gik ud gjennem Brystet. Et russisk Skib blev skudt i Sænk, fem mistede Master og Takelage, to strøge Flag og overgave sig. Den russiske Flaade trak sig tilbage i Admiralskibets Kjølvand og blev i to og en halv Time forfulgt af den svenske Flaade saa godt som det ulykkelige Vindstille tillod, vi sige ulykkelige, thi dersom det ikke havde været, vilde en Fjerdedeel af den russiske Flaade være gaaet tabt. Denne Omstændighed frelste de russiske Skibe, eftersom det var Svenskerne umuligt at naae dem. Der blev imidlertid paa hver Side taget eet Skib. Da den russiske Flaade den følgende Morgen gik under Sejl, trods den for dem gunstige Vind, vilde Hertugen have begyndt Kampen paany, men kunde ikke, da man manglede tilstrækkelig Ammunition. Uagtet de Fordele Svenskerne havde tilkæmpet sig saavel i Begyndelsen som senere under Træfningen, kunde man altsaa ikke sige, at Kampen havde været afgjørende for nogen af Parterne. Af det Følgende vil man faa at see, at det trods den Overlegenhed de Svenske havde viist, og den større Skade de havde tilføjet Russerne, dog i Virkeligheden vare disse som først ordnede sig og traadte op som Svenskernes Herrer.*

Medens man i Helsingfors hørte Kanonaden fra Bataillen ved Hogland og var urolig med Hensyn til Udfaldet deraf, talte man om at sende Skærgaardsflaaden fra Sveaborg ud for at afgjøre Kampen. Hertug Fredrik tilraadte det, men Generaladjutanterne Toll og Rayalin vare af modsat Mening, og nu blev Planen opgivet.**

---

* Slaget varede fra Klokken 4 til 10 om Eftermiddagen. Den følgende Dag vendte Flaaderne tilbage. Vindstillet forhindrede den svenske Flaade fra at komme op og medtage de to russiske Skibe, som havde overgivet sig.

** Oberst M. Anckarsvärd foreslog Hertug Fredrik det, men han indrømmer selv, at der Intet tabtes ved at dette Forslag ikke blev iværksat, thi Modvinden vilde have forhindret ham i at naae hen til Hertug Carl før "flere Timer efter at Slaget var endt." Toll fraraa-

Den samme Dag, da Slaget ved Hogland stod, var Kongen imidlertid igjen rejst til Helsingfors for at tage Overcommandoen over General Armfelts Armee og føre den over Grændsen. Den følgende Dag passerede han selv Kymmeneelf og tog Kvarteer paa den russiske Side. Den 19 om Morgenen ankom Baron Bunge med et Brev fra Hertugen angaaende Søbataillen. Dette Brev besvarede Kongen strax i Udtryk, der vidnede om megen Tilfredshed, og blandt andet skrev han: „Min kjære Broder, De har hevnet det svenske Navn og tredsindstyve Aars Krænkelser. Hvor det er sødt for mig at have en ømt elsket Broder at takke for en saa fuldstændig Sejer, at vide, at De er Sejerherre og at De ikke er bleven saaret." Kort Tid efter indløb en Rapport fra Toll, hvori han med sædvanlig Skarpsindighed stillede Sagerne i deres rette Lys,* Kongen viste General Armfelt det første Brev, men fortav klogelig Indholdet af det andet. Men Armfelt, som gjennemskuede Forholdene bedre end Hertugen gjorde, kunde ikke undlade at røbe dette i sine Miner, og viste sig betænkelig.

„Jeg synes," sagde Monarken til ham, „at De ikke glædede Dem ved Efterretningen om Søslaget."

„Jeg maa tilstaa," svarede Armfelt, „at jeg ikke glædede mig saa meget som jeg vilde have gjort, dersom det havde været mere decisivt. Jeg frygter at Deres Majestæt vil faa Ubehageligheder deraf, hvor afgjørende det end synes."

„Ja, De har Ret," sagde Kongen efter nogle Øjebliks Tavshed.

General Armfelt og hans lille Corps kæmpede med tusinde Besværligheder; han manglede saavel Brød som Belejringsartilleri, men omsider var det dog lykkedes ham at tilvejebringe en tilstrækkelig Deel af det første til den 4 August, og Kongen lovede, at man skulde sende ham det nødvendige Antal Kanoner fra Helsingfors. Dersom dette Løfte blev opfyldt og Foretagendet tillige blev udført, medens man endnu havde Mund-

dede Forslaget, forbi „det kunde bryde et eller andet Led i hele den Kjede, hvis Sammensætning ingen anden end Hans kongelige Majestæt kjendte." Egenhændig Optegnelse af Oberst Anckarsvärd. E. S.

* Bilag Nr. 2.

forraad, ansaae han det ikke for umuligt at Fredrikshamn kunde blive indtaget paa den Maade, man havde aftalt, og for at paaskynde Foranstaltningerne dertil vendte Gustav den 20 tilbage til Helsingfors.

Imidlertid var Hertug Carl igjen kommen til Helsingfors med Flaaden. Han blev ved sin Beslutning at ville opgive Commandoen over den, men Oxenstjerna, Ruuth, og flere af Kongens og Hertugens Venner søgte af al Magt at bevæge ham til at opgive dette Forsæt. De forestillede ham, hvilke skadelige Følger det vilde medføre for ham selv og Riget, og de bad ham med de mest indtrængende Grunde betænke, hvad hans egen og Rigets Ære fordrede af ham. Hertugen modstod længe. Han sagde, at hans Broder ikke viste ham andet end Mistillid og Utaknemmelighed. Han havde gjort nok for sin Ære og længtes nu blot efter Rolighed. Endelig gav han dog efter, men kun paa den Betingelse, at han ogsaa i Fredstid skulde have Overopsyn med Flaaden, hvilket han betragtede som meget vigtigt, da han derved fik Leilighed til at gjøre sig bekjendt med Flaadens Oeconomi, Organisation og Personale. Han klagede over, at Skibene vare utilstrækkeligt udrustede samt over Mangel paa Ammunition. Dersom dette ikke havde været Tilfældet, vilde han den følgende Dag have optaget Kampen paany, men det var ham umuligt, da man manglede Kartætscher og Kugler.

Efter denne hans første og mest glimrende Vaabendaad opførte Hertugen sig forøvrigt paa en ham fuldkommen værdig Maade, der syntes skikket til at vække en Slags Henrykkelse hos hans Venner.

„Hertugen kommer næsten hver Dag til Byen," siger Oxenstjerna, „og ryger sin Pibe undertiden hos mig, undertiden hos Prinds Fredrik. Aldeles forgudet af sit Corps, beskeden og uden Brouten, takkende Gud med taarefulde Øjne, hvergang Sagen kommer paa Tale,* uden at tilregne sig nogen Fortjeneste, men overladende hele Berømmelsen til sine Offi-

* Affairen ved Hogland.

cerer og Mandskabet, er det lille Væsen (nemlig Hertugen) bleven en Heros og fortjener at betragtes som en saadan. Jeg holder tendrement af ham.*

Hvor rige paa afvexlende og rørende Scener vare ikke disse Dage i Helsingfors mellem den 20 og 24 Juli. Man svævede mellem Frygt og Haab, Fortvivlelse og Ærgjerrighed, de mørkeste Udsigter og de lyseste Drømme. Vi befinde os nu ved Vendepunktet i denne mærkelige Krigs Historie. De Phantomer og Lygtemænd, som hidtil havde blendet Folk og givet Anledning til de eventyrligste Forhaabninger, ere i Begreb med at forsvinde og gjøre Plads for en rigtigere Anskuelse af Forholdene, der allerede vare saa fulde af truende og uhørte Symptomer.

Da Gustav den 20 vendte tilbage fra Grændsen, var det Højtideligholdelsen af det berømte Søslag, som allerførst beskæftigede ham. Men ak, hvilken Sejer skulde man egenlig højtideligholde? De svenske Vaaben havde kæmpet med sædvanlig Mod og Tapperhed, man havde holdt Stand mod en overlegen Styrke og det ugunstige Vejr; ja, under Forudsætning af at Skibene havde været bedre udrustede, m. m. havde man endog kunnet vinde afgjørende Fordele og gjort Sejeren saa godt som fuldstændig, men nu var Alt afhængigt af hvilken af Flaaderne der først blev sat i Stand til at optræde paa ny, og i denne Henseende vare Udsigterne temmelig mørke for Sverigs Vedkommende.**

Det vilde sikkert have været Gustav III overordenlig kjært, om han havde kunnet opfylde sine tappre Søofficerers Ønsker og retfærdigt belønne Alles Fortjenester, men trods hans bedste Villie var dette desværre umuligt. Som Følge af Hertugens

---

* Brev fra Oxenstjerna til Reuterholm, Helsingfors den 27 Juli 1788.

** Barfod S. 59. Kongens Tale (ved Festen, som den 22 Juli fandt Sted i Anledning af Sejeren) til Hertugen, Admiral Wrangel og Admiralitetet, var den skjønneste han nogensinde havde holdt. Saavel han som Hertugen og de Øvrige græd. Brev fra Oxenstjerna til Reuterholm den 27 Juli 1788.

Anbefaling blev dennes Adjutant, Oberstlieutenant Otto Henrik Nordenskiøld, udnævnt til Contreadmiral, med Forbigaaelse af Oberstgraden. Dette vækkede en saadan Harme hos de Ældre, at de hellere vilde have fundet Døden i Slaget end overleve denne Krænkelse. Deres Pligtforglemmelse og Misundelse gik saa vidt, at de tilligemed flere underordnede Kammerater lode sig forstaa med, at de vilde tage deres Afsked.* Hertugen, Admiral Wrangel, Oxenstjerna, Ruuth og flere Andre gjorde alt muligt for at bevæge dem til at vende tilbage til deres Pligt og tænke paa, hvad de i et saa afgjørende Øjeblik skyldte saavel Fædrelandet som dem selv. Endelig lykkedes det at overtale dem, men hvad der virkede bedre end alt Andet, var, at hele Corpset blev forfremmet een Grad. Dette bragte deres Mod og Munterhed til at stige saa højt, at de Alle erklærede, at dersom Landtropperne ikke vilde gaa frem, da vilde de gaa, og at de nok skulde vide at besejre den til Lands, som de havde slaaet til Søes. Deres Tillid til og Tilfredshed med Hertugen, den Højstcommanderende, var grændseløs, de sagde, at naar han var hos dem, frygtede de ingen Fare, og de bade ham eenstemmigt om ikke at forlade dem.

De store Flaader vare altsaa rigtignok stødte sammen, men uden at dette Sammenstød medførte de afgjørende Følger, paa hvilke hele Krigsplanen var beregnet. Hvad man end tænkte om Muligheden af at den svenske Flaade saasnart igjen kunde vise sig i Søen, vilde man dog nu, efter at have gjort Landgang ved Oranienbaum, neppe kunne rette Hovedangrebet directe mod Petersborg, hvor man allerede vilde have faaet Tid til at sætte sig i Forsvarsstand, før den usikkre Kamp til Søes var bleven afgjort. Man var derfor enig om, at Hovedoperationerne for Fremtiden skulde finde Sted til Lands, men angaaende Maaden hvorpaa og Tiden da disse skulde udføres, derom vare Meningerne forskjellige. Baron Otto Wrede lagde en Plan til at indtage Frederikshamn, der i

---

* Oxenstjerna angiver Antallet af dem der vilde tage Afsked til henved 30.

Hovedsagen stemmede overens med den som tidligere var bleven aftalt med General Armfelt, dog med den Forskjel, at den var lagt efter en større Maalestok og at hele Armeen skulde sættes i Bevægelse og afmarschere, for at understøtte Operationerne. Denne Plan vandt Kongens Bifald*, og som Følge heraf erholdt Armeen Ordre til strax at bryde op, medens General Siegroth samtidig dermed paa en Afdeling af Skærgaardsflaaden, under Oberst Anckarsvärds Commando, skulde med 6000 Mand gjøre Landgang ved Fredrikshamn, for i Forening med begge Armfelterne fra Landsiden at omringe og beskyde Fæstningen.

Vi ville i Forbindelse hermed omtale en Begivenhed, som nærmest synes at være bleven foranlediget herved, nemlig General Tolls Unaade og Afgang. Hans Opførsel den 17 Juli, da der var Tale om at løbe ud med Skærgaardsflaaden for at assistere Hertug Carl, havde allerede tilbraget ham Bebrejdelser af Kongen, og Tolls senere Indvendinger mod de bestandig mere planløse og uoverensstemmende Beslutninger, med Hensyn til Angrebet paa Fredrikshamn, o. s. v., vare ingenlunde behagelige for Vedkommende. Naar man forener G. M. Armfelts og Tolls øvrige Fjenders hemmelige Virksomhed og Bagtalelse hermed, vil man let kunne indsee, hvorfor Toll ikke længere kunde hævde sin Plads. Man foregav, at den almindelige Misfornøjelse, som herskede i Armeen, i Særdeleshed var rettet mod Toll, der blev betragtet som den egenlige Ophavsmand til Krigen, og at denne Misfornøjelse vilde ophøre, dersom man bestemte sig til at fjerne ham. I Begyndelsen kunde Gustav rigtignok ikke andet end anerkjende det Uretfærdige i denne Beskyldning, og da Armfelt engang af al Magt havde bestræbt sig for at nedsætte Toll, svarede Kongen:

* Siegroth, Anckarsvärd, Toll og Flere gjorde velbegrundede, men frugtesløse Indvendinger derimod.

„Tal ikke om ham; dersom jeg havde fulgt hans Raad, vilde jeg nu ikke befinde mig i denne vanskelige Stilling." *

Men endelig seiredе Tolls Modstandere. Da Kongen den 23de Juli stod i Begreb med at reise til Grændsen, fik Toll Befaling til at blive tilbage i Helsingfors for at have Opsyn med Armeens Proviantering m. m., men i Virkeligheden fordi man vilde være af med ham. Det var paa Tolls Fald at Armfelt grundlagde sin Ophøielse, og Begivenhederne ville vise, hvor meget Kongen og Riget vandt derved. Man maa indrømme, at disse Rivaler vare saavel deres Tids som deres Lands mest udmærkede Personligheder, og hvad der end kan siges om deres større eller mindre Værd, er det dog vist, at da Armfelt steg, kunde Tolls Indflydelse ikke let vende tilbage saalænge Gustav levede. Det stemmede nemlig ikke overens med Tolls redelige og gedigne Characteer at optræde i Politiken paa den Maade, som nu syntes at blive mere og mere nødvendig, dersom man vilde vedblive at være yndet af Gustav III. Gustav havde forsmaaet at følge Tolls kloge og veloverveiede Raad; i dets Sted havde han hengivet sig til Hændelsens og Lykkens lunefulde Guder, og hvem kunde vel paa denne svimlende Bane være mere passende til for en Tid, læg nøje Mærke til, for en Tid at figurere som hans Raadgiver og Ven, end en Mand som Armfelt, der selv var et af Geniets

* Da Gustav III kort før han afreiste til Krigsskuepladsen overleverede Toll og Ruuth Original-Protokollerne over Conferencerne paa Haga, sagde han: „Vort Liv er usikkert; Forsynet alene veed om jeg kommer eller ikke kommer tilbage fra den Kamp, som nu vil blive begyndt. Dersom jeg falder, vil hele Nationens Uvillie og Had sikkert ramme Dem, mine Herrer, da man anseer Dem for at have opmuntret til Krigen. Jeg efterlader Dem derfor disse Originalprotocoller, hvoraf hver Protocol er egenhændig understrevet af mig, for at De, naar jeg ikke længere er til, kan vise Nationen, at De har fraraadet Krigen og at det kun var efter min egen Villie og som Følge af de Underretninger, jeg erholdt af mine Ministre ved de udenlandske Hoffer, at jeg begyndte denne Krig." De la Gard. Archiv XVIII, S. 14.

og Lykkens dristigste Børn og havde Gustav III at takke for en stor Deel af hvad han var og blev.

En anden Forandring i de højere Charger, der heller ikke undlod at medføre vigtige Følger, var Oberst Anckarsvärds Udnævnelse til Chef for begge Skærgaardseskadrene.

Vi have talt om Misfornøjelsen i Armeen. Denne var stor og tiltog stedse mere, efterhaanden som man opdagede, hvilke mangelfulde Forholdsregler man havde taget med Hensyn til Udførelsen af Krigen, og som Følge heraf syntes hele Felttoget at være nærved at slaa fejl. Man klagede over, at Krigen var uretmæssig, da man havde begyndt den uden at raadføre sig med Stænderne; over de slette Forberedelser, der foraarsagede, at man i lang Tid manglede saavel Proviant som Ammunition*; over usammenhængende og omvexlende Dispositioner og Ordre, der som oftest bleve dicterede af de unge Brushoveder, som omgave Kongen og fortrængte de ældre og mere erfarne Mænds Indflydelse. Soldater, der bleve saarede ved Hogland, vare endnu ikke tagne under Behandling, forbi man manglede Chirurger samt Lægemidler, og man frygtede i meget høj Grad saavel for en lignende Skæbne som for en ulykkelig Ende paa hele Krigen. To Oberster** samt en Mængde Subalternofficerer forlangte og erholdt deres Afsked, og mange af de Øvrige truede med at de ikke vilde gaa længere end til Grændsen. Gustav blev forskrækket over denne almindelige Misfornøjelse, hvis Smitte truede med at udbrede sig til Soldaterne. Men hvad skulde han gjøre? Da han havde forkastet Tolls Raad, nemlig strax i Begyndelsen med Strenghed at undertrykke disse Symptomer til Oprør, maatte han ogsaa

* Oxenstjerna siger: „Kongen samler Tropperne for at lade dem lide Hunger og Kjedsomhed under en sex Ugers lang Uvirksomhed, istedetfor at ile til Petersborg med dem.“ Jvfr. G. M. Armfelts Selvbiographi i Adlersparres „Histor. Handl.“ Det Factiske i denne Klage kan nu betragtes som beviist af Forfatteren til Anjalaforbundet, S. 177 ff.

** Lejonhufvud og Fleming.

tage tiltakke med Frugterne, og lad os tilføje, med Frugterne af sin egen Sorgløshed og Ubetænksomhed.*

I disse afgjørende Dage grændsede Kongens Sindsstemning undertiden næsten til Fortvivlelse. Kort før Afrejsen til Frederikshamn sagde han t. Ex. engang til Grev Oxenstjerna:

„Jeg har nylig erholdt de allerubehageligste Rapporter. Man danner en aabenlys Sammensværgelse mod mig. Jeg er overvældet af Forvirringen i de indre Forhold, og af Tolls Opførsel, som ikke har svaret til mine Hensigter; den utilgivelige Langsomhed og Uorden i Krigsbestyrelsen er hans Værk og den har paralyseret mig i det afgjørende Øjeblik.** Og saa ovenikjøbet disse utallige Ansøgninger om Afskedigelse. De vidne om, hvilken Aand der hersker i Armeen. Det er som en Gjentagelse af Historien om Rigsdagen i 1780, der er Kilden til alle de Ulykker og Gjenvordigheder, som nu ramme mig. Hvilke sørgelige Reflectioner, naar jeg sammenligner den henrundne Tid med den nuværende! Dengang var jeg lykkelig. — — — Omgivet af Venner, tilbedt af et taknemmeligt Folk, kjendte jeg ikke andet end det der er lykkeligt her i Livet. — — — Store Gud, for hvilke Storme, for hvilken en ukjendt Skæbne har Du da bestemt mig! Mit Hjerte føler sig gjennembævet af Bekymring, naar jeg vender mit Blik mod Fremtiden. Uden Venner i mit Rige, uden Understøttelse af de andre Magter, overladt til at hjælpe mig selv mod en mægtig Fjende og mine egne Undersaatter, har jeg ingen anden Bistand end mit Mod. Jeg gaaer for at prøve Vaabenlykken, og maaske jeg derved finder Enden paa min Bane." — — —

„Udsæt ikke Deres Person for Fare, Sire," svarede Oxenstjerna. „Tænk paa, at Deres Majestæt har en Regeringsform at forsvare, der vil blive kuldkastet ved Deres Død. De har

---

* Da Kongen ikke havde fulgt Tolls første Raad, (see Side 317 i den foregaaende Deel) var han jo selv Skyld i alle de Ulykker, der indtraf. Dette erkjendte han ofte selv, men til andre Tider gav han derimod Toll Skylden for alle disse Ulykker. Senere ville vi komme til at tale nærmere herom.

** See foranstaaende Note.

en umyndig Søn, som ikke har nogen anden Beskytter end Dem, og et Rige, som, sønderrevet i sit Indre, kun bliver holdt sammen ved Deres Arm. Dersom Deres Majestæt døde i dette Øieblik, vilde Rusland upaatvivlelig igjen tilbagevinde den Indflydelse, hvoraf det bestandig har benyttet sig til Ulykke for os. Det vilde sige til Nationen: „Nu see I Følgerne af den Magt Eders Konge har usurperet; I bør atter indføre den gamle Regeringsform, som hindrer en ærgjerrig Fyrste i at forstyrre Eders Rolighed, og paa denne Betingelse skulle I faa Fred. Man vilde kun altfor villigt række Haanden til disse Forslag, ja, der gives intet Vilkaar, som man ikke vilde antage, for at ende en Krig, der bliver saa almindelig misbilliget. Deres Majestæt bør derfor ikke vove Deres Liv og ikke for krigerisk Æres Skyld udsætte Dem for at see det store Værk blive tilintetgjort, der gjør Deres Majestæt udødelig. Sverigs Skæbne er afhængig af Deres Majestæt."

Disse Ord syntes at gjøre et dybt Indtryk paa Kongen, og han var overbeviist om Sandheden deraf. Men han var ikke født til Feltherre. Den hurtige Resolverthed og den Energi i Farens Øieblik, der dæmper og besejrer Modstanden, var ikke bleven ham til Deel, og frygtende den herskende Misfornøjelse, beklagende det dristige Foretagende, han havde kastet sig ind i, ængstelig over at være overladt til sig selv, og uvis om hvorledes Udfaldet vilde blive, men dog tillige stolt, ærgjerrig og tirret af den Modstand han mødte, tiltraadte han Rejsen, ikke med Heltens Mod og den Forstandiges Kraft, men med Fortvivlelsens Furier i Hjertet.

Netop da han var i Begreb med at rejse, viste der sig nye, endnu mere farlige Symptomer til Misfornøjelse. Alle Officererne ved flere Regimenter* forlangte deres Afsked; det lykkedes kun med største Møje at overtale dem til at blive, men man frygtede for nye Udbrud af deres Misfornøjelse, naar der var Tale om at gaa over Grændsen.

Vi behøve ikke mange Ord for at skildre Udfaldet af dette saa meget omtalte Foretagende mod Fredrikshamn. Det mis-

---

* Ved Dalarnes og Sødermanlands Regimenter.

lykkedes, deels som Følge af de mangelfulde Forberedelser dertil, men især formedelst Kongens urimelige Dispositioner medens Forsøget varede. Han syntes pludselig at være bleven aldeles forvandlet i disse Dage; han tav undertiden i flere Timer ad Gangen, spiste intet, faldt ud af alle sine Vaner og lod alt gaa som det bedst kunde, saa at man frygtede for at han, kjed af Livet, kun søgte en Lejlighed til at ende det. Begge Armfelterne stode ved Hussula og Summa, kun ventende paa Understøttelse af Landgangscorpset for at rykke frem mod Fæstningen. Nu maa man lægge Mærke til, at dersom dette ikke skete før den 4 August, vilde General Armfelt, af Mangel paa Levnetsmidler, ikke kunne yde den tilbørlige Understøttelse. Man gjorde Kongen opmærksom paa denne Omstændighed og forestillede ham, hvor nødvendigt det var for alle Eventualiteter at forsyne Tropperne med Mundforraad for nogle Dage endnu, og med stort Artilleri, som aldeles manglede hos alle de Corps, der skulde operere mod Fæstningen. Om begge disse Dele blev der indgivet Forslag og Paamindelser til Kongen, men uden at der toges tilbørligt Hensyn dertil, ja tvertimod syntes det endog som om alle mulige Vanskeligheder bleve optaarnede for at tilintetgjøre Muligheden af at anskaffe disse Fornødenheder. Hvad skete nu? Ikke andet end hvad man burde have kunnet forudsee efter saadanne Forberedelser. Af Hensyn til Vejret kunde Landgangen og Angrebet paa Fæstningen ikke finde Sted før den 3 August, og Kongen, som ikke var istand til at yde nogensomhelst Understøttelse fra sin Side, saae sig derfor nødsaget til at give General Siegroth Ordre til at trække sig tilbage, dersom han ikke var istand til at fortsætte Angrebet alene. Saaledes mislykkedes Angrebet paa Fredrikshamn, og Kongen, som opholdt sig i Hussula, gav selv Ordre til at saavel det derværende som det i Summa værende Corps skulde tiltræde Tilbagetoget.* Baron G. M.

* Angaaende det tilsigtede Angreb paa Fredrikshamn, see i Særdeleshed General Armfelts og Fleres Yttringer i Generalkrigsrettens Protokoller paa Fredrikshof. Herved rettes Fejltagelsen i de fleste svenske Underviisningsbøger, der som oftest bedømme Sagerne fra et ensidigt gustaviansk Synspunkt.

Armfelt søgte rigtignok endnu engang, men forgæves, at bevæge Kongen til at gjentage Angrebet. Den 4 August trak General Armfelt sig tilbage til Likala, og den følgende Dags Aften ankom Kongen med Corpset fra Summa til Høpfers og Kymmenegaard, hvor han opslog sit Hovedkvarteer.

Det var altsaa Naturhindringer og de fejlagtige Foranstaltninger som vare Aarsag til dette paa en saa overordenlig forskjellig og partisk Maade skildrede Tilbagetog, men ingenlunde Officerernes og Soldaternes Vægring for at adlyde de givne Ordrer, saaledes som man fra visse Sider har foregivet; men ved at indrømme dette, ville vi ikke benægte, at Befalingsmændenes Opførsel i høj Grad bidrog dertil. De finske Officerer vedbleve uafladeligt med deres revolutionaire Anslag. Saasnart man havde besluttet at rykke frem mod Fæstningen, forlangte Obersterne for Åbo og Bjørneborgs Regimenter, Hästesko og von Otter, Audience hos Kongen, for at overtale ham til at opgive Angrebet; de anførte mange, deels rigtige, deels urigtige Grunde for at bevæge ham dertil, og da intet andet syntes at kunne hjælpe, sagde de tilsidst, at de paa ingen Maade kunde indestaa for Soldaternes Lydighed, og de opfordrede derfor Monarken til selv at overbevise sig derom, ved ligefrem at spørge dem.* Ja, man siger endog, at Oberst Hästesko tog fat paa Kongen, ligesom til et Tegn paa at han var i deres Magt.** I den paafølgende Nat søgte man ved forbryderske Overtalelser at bevæge Soldaterne til at vægre sig ved at adlyde, dersom Kongen spurgte dem om deres Hensigt.*** Men man havde gjort en fuldkommen fejlagtig Beregning, thi Alle svor, som med een Mund, at de vilde følge deres Konge;† man bemærkede heller ikke, at der vistes nogen Betænkelighed, og langt mindre Ulydighed, da de Dagen efter

* De omtalte Obersters og Andres Ytringer i Generalkrigsrettens Protokoller.

** Dette siger Barfod S. 223 at have hørt af Leopold.

*** Ovennævnte Protokoller.

† Kongens Tale til Soldaterne, see „Heml. Handl.“ I, S. 204.

erholdt Ordre til at bryde op og rykke frem mod Fæstningen, noget som de tvertimod udførte med den største Beredvillighed. Man finder heller ikke noget Spor af at Officererne ved denne Lejlighed opførte sig paa anden Maade end saaledes som det stemmede overens med deres Pligt. Det var Kongen selv som senere gav Ordre til at man skulde trække sig tilbage. Da Armfelt kort Tid efter søgte at forandre denne Beslutning, hvilket virkelig lykkedes ham, seer man rigtignok, at de finske Chefer fremkom med nye Indvendinger og Skræmmebilleder, men de gik dog ikke saavidt, at de formelig erklærede, at de ikke vilde adlyde.

Armfelts Vrede over at hans Raad ikke blev fulgt var imidlertid grændseløs og han indgav strax en Ansøgning om at maatte erholde sin Afsked. Men Kongen, som nu i Ulykken mere end nogensinde før følte, at han trængte til Venskab, ilede hen til Armfelt, og de bleve snart enige. „Med Taarer i Øjnene fortalte han mig," siger Armfelt selv, „alt hvad der var foregaaet i Hussula, da den forrige Beslutning var bleven fattet."* Fra dette Øjeblik begynder egenlig Armfelts store Indflydelse og Medvirkning i Begivenhederne.

Hvor lidet opbyggeligt det end er, komme vi dog vel til at sige nogle Ord om den Maade, hvorpaa Diplomatien blev drevet i denne ulykkesvangre Tid.

Grev Rosen var, besynderlig nok, endnu ikke ankommen til Constantinopel med Sverigs sidste Forslag, og Porten havde endnu ikke besvaret de som Hejdenstam allerede havde fremsat.

De Underhandlinger, der tilsigtede at vinde Danmark for en offensiv Alliance mod Rusland, vare, som man kunde have forudseet, frugtesløse. De danske Prindser sendte General Mansbach til Finland for at besvare de Complimenter Kongen havde gjort dem gjennem Düwall og Borgenstjerna. Kongen modtog Mansbach overordenlig høfligt, og denne gjorde alt hvad der stod i hans Magt for at overtyde Kongen om det danske Hofs fredelige Hensigter, medens Gustav III til samme

---

* Armfelts Selvbiographi S. 105.

Tid iøvrigt bestræbte sig for, om muligt, at indgyde Grev Bernstorff den Tro, at Rusland havde begyndt Krigen.*

De Forhaabninger man nærede om at erholde Subsidier fra England havde ikke noget bedre Udfald. Sverigs ukloge Optræden, uden noget rimeligt Øjemed og før der var bleven sluttet nogetsomhelst Forbund med en eller anden af de udenlandske Magter, afskrækkede aldeles England fra at blande sig i dette Lands Anliggender. Ifølge Ordre overdrog Baron Nolcken derfor Underhandlingerne til Baron Staël, som strax indledede Underhandlinger med det franske Cabinet om et nyt Forbund.

Den Retning Sagen nu tog, gjorde rigtignok i Begyndelsen Gustav III noget bekymret, men med sin sædvanlige Letsindighed hengav han sig snart til de nye Udsigter, der, som han haabede, vilde aabne sig for ham i Frankrig. De Rapporter, som indløb fra Paris, vare i Virkeligheden heller ikke blottede for et vist Haab, men hvad kunde man vente af et Rige, som selv stod saa nær ved Afgrundens Rand. Det var altsaa mere den gode Villie end selve Evnen, man kunde takke dette Land for, og det vilde tilvisse have været klogere, om man havde ladet sig nøje med mindre og taget det England i Begyndelsen tilbød**, end af lutter Gridskhed at udsætte sig for aldeles intet at erholde, saaledes som det nu skete. For dog saa godt som muligt at gjenoprette de Fejltrin, man havde begaaet, fik de svenske Ministre i Paris og London Ordre til at correspondere med hinanden og hver for sig underskrive det Forbrag, hvorom man først var saa heldig at blive enig, — og — alt dette foregik, da Krigen

---

* Memoires sur la campagne de 1788 en Suède, par le Prince Charles de Hesse, Copenhague 1789, Oxenstjerna og d'Albedyhll, Receuil de Memoires etc. II, p. 231. Om de urimelige Rygter Oppositionen udbredte om General Mansbachs Sendelse, see „Heml. Handl." II, S. 190 Noten. Det sandsynligste er, at Danmark virkelig ønskede at Freden maatte vedblive, men at det desuagtet var overbeviist om Nødvendigheden af at opfylde sine Forpligtelser til Rusland.

** Nemlig 100,000 Pund istedetfor 400,000, som man havde forlangt.

allerede var i fuld Gang. v. Engestrøms Meddelelser fra Warschau vare ikke synderlig mere opmuntrende.*

---

* Polakkerne vare rigtignok besjælede af et uudslukkeligt Nationalhad til Rusland (saavelsom til Preussen og Østerrig), men da man manglede Penge, Armeer og Generaler, var der intet at udrette dermed. Engestrøm foreslog derfor en nærmere Tilslutning mellem Sverig, Preussen og England, for at sætte Polen i Stand til at rejse sig, erholde en arvelig Trone o. s. v., thi først naar dette var skeet, antog han, at det kunde blive en for Sverig gavnlig Allieret mod Rusland. v. Engestrøms Depescher, R. A.

Andet Kapitel.

Anjalaforbundet
eller
de revolutionaire Bevægelser i Finland.

(August-November 1788).

Tilstanden efter Tilbagetoget fra Fredrikshamn. — Jægerhorns Sendelse til Petersborg. — Sindsstemningen i Lejren. — Mærkelig Samtale mellem M. Anckarsvärd og G. M. Armfelt. — Gustav III bidrager til Afsendelsen af en Note til Kejserinden. — Anckarsvärd og Gustav III. — Gustav erholder Underretning om Underhandlingerne med Fienden. — Opfordring til at gjøre Afbigt. — Anjalaforbundets Oprettelse som Følge deraf. — Kongens Beslutning. — Plan til at frasige sig Regeringen. — Grev Mejerfelt, C. G. Armfelts Efterfølger. — Forholdene blive vanskeligere. — Kongens Ubestemthed. — Brev fra General Armfelt til Gustav III. — En ny Beslutning af denne. — Danmarks Erklæring. — Hertug Carl, Højstcommanderende i Finland. — Forslag til at arrestere Kongen. — Baron Lejonhufvuds Gesandtskab. — Kongen saagodtsom flygter fra Armeen og ankommer til Stockholm. — Forbundets Avertissement og de saakaldte Filialdeclarationer. — Sammenkomst med Sprengtporten. — Hertug Carl stiller sig i Spidsen for Armeens Bevægelser. — Conferencer derom med Anckarsvärd. — Oberst Montgommerys Sendelse. — Hertugens Bestræbelser for at bevæge Kongen til at kalde Stænderne sammen; han underhandler med Fienden om Vaabenstilstanden. — Rømningen af Høgfors. Underhandlingerne afbrydes. — Bedømmelse af Hertugens Charak-

teer og Forhold til Reuterholm. — Glimrende Tilbud til Hertugen fra Finland og Stockholm. — Hertugens Afslag. — Anjalaforbundets Opløsning.

Efter Tilbagetoget fra Fredrikshamn var Armeens Stilling i Sandhed farlig. Den 5 August blev der udbredt et Rygte om at den russiske Flaade var ankommen til Sveaborg og at den svenske Flaade var bleven indespærret der. Herved blev hele Communicationen med Sverig afbrudt, og Armeen stod Fare for at dø af Hunger. De svenske og finske Kyster vare udsatte for at blive hærgede, uden at der kunde være Haab om at forsvare dem, og man imødesaae med hvert Øjeblik, at Fjenden vilde gjøre et heftigt Angreb til Lands. Et dumpt Rygte om et Angreb fra Danmark begyndte ligeledes at udbrede sig og det var som Følge heraf ikke saa forunderligt, at de mere oplyste blandt Officererne begyndte at blive urolige og føle Engstelse for Fædrelandet.

Hvilken en rig Mark tilbød denne Sagernes Stilling ikke for Partiernes Planer og Complotter! De begyndte derfor ogsaa strax at sætte sig i ivrig Bevægelse. De saakaldte Selvstændighedsmænd — nemlig de der ivrede for Finlands Selvstændighed — troede at det Øjeblik nu var kommet, da de kunde naae deres Maal ved at puste til og befordre den almindelige Misfornøjelse, og den finske Armees Officerer, som havde andre Planer, men følte ligesaamegen Længsel efter en Forandring, undlod heller ikke at gjøre hvad de kunde for at befordre en saadan.

Allerede Dagen efter Tilbagetoget, det vil sige den 5 August, medens Armeen endnu laa i Likala, fremkom Jægerhorn med sit Forslag om, at man paa Armeens Vegne skulde sende en Note til Kejserinden, hvilket vilde være det bedste Middel til at komme ud af den Forlegenhed, hvori man for Øjeblikket befandt sig, da Kongen derved vilde blive tvunget til at indkalde Stænderne, og man under Rigsdagen, ved Hjælp af den almindelige Misfornøjelse, kunde sætte en Regeringsforandring igjennem. I Begyndelsen henvendte han sig kun til Oberstерne

Hästesko og von Otter, samt Oberstlieutenant Otto Klingspor, og disse Herrer gik ind paa hans Forslag. Det faldt imidlertid vanskeligere at bevæge General Armfelt til at gaa ind derpaa, og dette blev dog betragtet som uundgaaelig nødvendigt, eftersom han var Høistcommanderende der paa Stedet. Endelig lykkedes det dog at vinde ham, i Særdeleshed da Oberstlieutenant Klingspor, som var Broder til den ved Hoffet særdeles godt anskrevne Oberst af samme Navn, havde ladet falde Vink om, at det foreslaaede Skridt efter al Sandsynlighed ikke vilde mishage Kongen, ja, at det Modsatte snarere vilde være Tilfældet, eftersom han derved vilde faa Leilighed til at underhandle med Keiserinden, uden at compromittere sig ved at gjøre det første Skridt.*

Den 9 August blev der altsaa efter Jægerhorns Foranstaltning om Natten holdt en Forsamling i General Armfelts Telt, hvorved de forhen omtalte Herrer samt Oberstlieutenant P. af Enehjelm og Major Baron von Kothen vare tilstede, hvilke alle hørte til den finske Armee. Hensigten med Sammenkomsten var at raadslaa om en Note til Keiserinden. Jægerhorn opsatte først et Udkast til en saadan Skrivelse, som dog ikke vandt de Tilstedeværendes Bifald, og man sendte derfor Bud efter Major Klick, som var mere øvet i at skrive. For ham lykkedes det bedre. Indholdet af dette Skrift var følgende: Overbeviste om Keiserindens fredelige Hensigter, som alle de tilstedeværende Chefer og Officerer vare, tilbøde de, paa Armeens Vegne, Fred, paa den Betingelse, at Sverigs Grændser atter bleve saaledes som de vare før den sidste Fredsslutning. De havde affendt en paalidelig Mand, Major Jægerhorn, for, som de haabede, gjennem ham at erholde et naadigt Svar; men dersom dette Svar ikke lød saaledes som de ventede, og de som Følge deraf bleve nødte til at gribe til Vaaben, vilde de dog glæde sig over at dette i saa Tilfælde kunde ske med-

* C. G. Armfelts Brev til hans Brodersøn, G. M. Armfelt, Liljendahl den 13 October 1788, med den følgende Forklaring, som gjenfindes i Protokollerne, 1 Hefte, S. 300 ff. See ogsaa „Heml. Handl." II, S. 150.

en rolig Samvittighed, eftersom de da vare blevne overtydede om, at Krigen ikke, saaledes som de nu formodede, var foretagen mod Nationens Ønske. — Tidlig om Morgenen den 9 August afrejste Jægerhorn til Petersborg med denne Note.

Han forlangte strax Audience og erholdt den. Men istedetfor at føre deres Sag, der havde sendt ham, underhandlede han for Selvstændighedspartiets Regning, og erklærede Kejserinden, at hele Finland var rede til at stille sig under hendes Beskyttelse. Der blev skrevet efter Sprengtporten, som opholdt sig et eller andet Sted i Rusland, og derpaa opsatte man i en Hast et Svar paa den af Jægerhorn overbragte Note. Forsynet med dette Svar forlod han Petersborg, efterat han af Kejserindens egen Haand havde modtaget kostbare Foræringer som et Beviis paa at hans Ærinde havde behaget hende.*

I denne Skrivelse yttrede Selvherskerinden sin Beredvillighed til at underhandle med det finske Folk, saasnart det havde samlet sig til et ordenligt, „et Rige forestillende Corps"; og af denne Grund havde hun ogsaa allerede givet sin General Mouschin Puschin Fuldmagt til at føre Ordet for hende. Hvad Svenskerne angik, da vilde hun, dersom deres Konge, som man formodede, ikke deelte hendes fredelige Tænkemaade, gjerne underhandle med Stænderne om Freden, men som et Beviis paa deres gode Hensigter ønskede hun, at Tropperne strax bleve dragne ud af det russiske Finland, og hendes Generaler havde erholdt Ordre til at de i dette Tilfælde skulde holde inde med enhver Fjendtlighed. Kort efter Jægerhorns Afrejse fra Petersborg bleve Sprengtporten og den russiske Storfyrste sendte til Armeen ved Grændsen, forsynede med tilbørlige Fuldmagter.

Efter Jægerhorns Afrejse var en besynderlig Blanding af trodsig Glæde og brusende Overmod fremherskende i Lejren ved Anjala. Man indbyssede sig i det skuffende Haab, at det vilde lykkes at finde Naade for Ruslands stolte Herskerindes Øjne, uden at man behøvede at bringe noget Offer derfor, og

* Jægerhorns Beretning til C. G. Armfelt og Flere; efter Generalkrigsrettens Protokoller paa Fredrikshof.

at Kongen vilde lade sig bevæge til godvilligt at række Haanden til sin egen Nedværdigelse, hvilket upaatvivlelig vilde være skeet, dersom han havde kaldt Stænderne sammen under den daværende Sindsstemning. Men man tumlede omkring uden nogen bestemt Plan og i den Indbildning, at en Revolution kunde frembringes ved fredelige Midler. Man forbrød sig mod den militaire Æres Love, uden energisk at stræbe efter den revolutionaire, og udsatte sig følgelig for den dobbelte Beskæmmelse at have viist sig uduelige baade som Krigere og som Conspiratorer. De Punkter til en ny Regeringsform a la 1720, som man havde i Sinde at forelægge Stænderne, vare allerede satte i Circulation, og man sang patriotiske Vers om at:

„Vi den til evig Skændsel dømme
„Som født i Sverig tør forglemme
„Han føbtes til at leve fri."

Efter det mislykkede Forsøg mod Fredrikshamn var Kongens Stilling meget sørgelig. Han var saa lidet sikker, at han fandt det fornødent at opholde sig paa sin Jagt Amphion, hvis Landgangsbro blev taget ind om Natten, for at man ikke skulde bortføre ham. Det varede heller ikke længe, før der indløb Efterretninger om, at den russiske Flaade havde indespærret den svenske Flaade i Sveaborgs Havn, og at Kejserinden alvorligt havde opfordret Danmark til at stille det tractatmæssigt bestemte Hjælpecorps, hvorfor man i Kjøbenhavn kun ventede paa, at Kronprindsen skulde komme tilbage fra Norge, for at tage sin Bestemmelse.*

Disse Efterretninger gjorde et meget heftigt Indtryk paa Kongen, ja han blev aldeles fortvivlet. Oberst Anckarsvärd, som den 7 August besøgte ham i Hovedkvarteret, fandt ham bekymret, ubestemt og mistroisk. Han talte med Taarer i Øjnene om at han havde ladet sig forlede til at begynde Krigen for tidligt, før Noget endnu var bragt i Orden.** Men desuagtet tog han det dog fortrydeligt op, da Anckarsvärd indstændigt bad ham om at tænke paa at slutte Fred.

---

* Brev fra Gustav III til Hertug Carl den 9 August 1788. Bilag Nr. 3.
** See det foregaaende Kapitel.

„Det vilde være at bedække sig med Skændsel," sagde han, „at vanære sig, nej, hellere udsætte sig for de mest fortvivlede Chancer."

Da Anckarsvärd kom ud af Kongens Cabinet, mødte han Baron G. M. Armfelt, som sagde til ham: „Der er intet andet at gjøre end at afsende Nogen i Armeens Navn, for at anmode Kejserinden om Fred."

„For at paatage sig dette maatte man være afsindig," svarede Anckarsvärd.

„Men jeg forsikkrer Dem helligt, at der er intet Kongen hellere ønsker end Fred, ligemeget paa hvilken Maade," svarede Armfelt.

„Hvorfor forlanger han den da ikke af Kejserinden," spurgte Anckarsvärd.

„Det vil han aldrig gjøre," svarede Armfelt.

Denne Samtale vidner om, hvorledes Kongen en kort Tid i Forvejen betragtede det Skridt, Armeen gjorde nogle Dage efter; og man kan derfor vistnok have Grund til at formode, at Baron G. M. Armfelt, eller en Anden af hans Fortrolige, t. Ex. Oberst Klingspor, ved den fortvivlede Stilling, hvori Alt befandt sig, men i Særdeleshed ved Kongens Sindsstemning har ladet sig bevæge til, enten selv eller ved nogen Anden, at give Impulsen til den Beslutning, som nogle Dage senere blev fattet i Likala. Men derfor at ville paastaa, saaledes som man har gjort, at Noten til Kejserinden blev afsendt efter en directe, skjøndt hemmelig Befaling fra Kongen, dette er i sig selv ligesaa urimeligt, som det er blottet for Understøttelse af troværdige Documenter.

Længere hen paa Dagen, (den 7 August) havde Anckarsvärd en ny Audience hos Kongen, for paa flere Corpsers Vegne at gjentage sine Forestillinger om at slutte Fred. „Armeen var i højeste Grad misfornøjet," sagde Anckarsvärd, „man manglede Alt hvad der var nødvendigt til at føre Krig, og man maatte tænke paa Fred samt kalde Rigsdagen sammen."

„Hvad skal dette betyde," udbrød Monarken med en forbittret Mine. „Jeg agter hverken at forlange Fred eller at henvende mig til Stænderne, af hvem jeg intet har at haabe.

Jeg seer nok, at hele Verden har forladt mig, men jeg vil ikke begaa Selvmord paa min egen Ære, og jeg vil blive her ganske alene, selv om hele Armeen forlader mig."

Kort efter sagde Kongen med blussende Ansigt og vrede Blik paa Anckarsvärd, som søgte at undskylde sig:

„Jeg har altfor længe taalt denne oprørske Aand, som omgiver mig, og jeg har ikke sendt Bud efter Dem for at tale om Politik, som De ikke forstaaer, men for at høre Deres Raad med Hensyn til de Dispositioner, jeg maa træffe, og jeg erklærer Dem, min Herre, at jeg ikke har i Sinde at vige et Skridt tilbage."

I et Conseil, som samme Dag blev holdt i Hovedkvarteret og hvorved flere af de fornemste Generaler og Oberster vare tilstede, blev man enig om, at Felttoget maatte betragtes som mislykket, deels formedelst de betydelige Mangler, der havde viist sig med Hensyn til Armeens Materiale og øvrige Fornødenheder, deels paa Grund af at Orlogsflaaden var bleven indespærret i Havnen ved Sveaborg, og man besluttede endvidere, at Skærgaardsflaaden skulde afgaa til Borgå og Svartholm. General Armfelt erholdt Ordre til at begive sig til Anjala og Hertug Carl til at være betænkt paa at forsvare de svenske Kyster i det Tilfælde, at den russiske Flaade, som man befrygtede, indfandt sig der for at plyndre.*

Det varede ikke ret længe, før Kongen begyndte at erholde Underretning om det Skridt Armeen havde foretaget den 9 August. Nogle Dage iforvejen fik Baron G. M. Armfelt et Brev fra en, som kaldte sig „en velmenende Finlænder;" dette Brev indeholdt en Opfordring til at indlade sig i Underhandlinger med de russiske Generaler; til Gjengjæld herfor gav man ham Udsigt til Keiserindens Gunst, og, for at friste ham endnu mere, medfulgte en Vexel paa 20,000 Rdlr.** Kort efter indtraf Underretningen om Jægerhorns Afrejse fra Likala, og Commandanten i Savolax, Oberst Hastfer, indsendte lige-

* Bilag Nr. 3.

** Raadsprotokollen af 2 September 1788.

ledes et Brev fra den russiske Commandant i Wiborg, Generalmajor Güntzel, hvori Obersten blev truet med Plyndring, dersom han ikke strax trak sig tilbage til det svenske Finland, eftersom den finske Armee havde besluttet at tilsende Kejserinden en Note, for at søge at gjøre en Ende paa den uretmæssige Krig.* Disse Efterretninger gjorde Kongen overordenlig forbavset. Han sendte General Armfelt en Afskrift af Güntzels Brev, opfordrede ham til at indberette, hvilke Complotter der muligen havde fundet Sted, og vedlagte en Formular til Afbigt. De mulig brødefulde Officerer skulde erholde Tilgivelse, naar de underskrev denne Formular og forpligtede sig til at kæmpe for Kongen saa længe nogen af dem var i Live.

Der blev et stærkt Røre i Lejren ved Anjala, da denne Skrivelse indløb fra Kongen, der, som man nu med Skræk saae, var langt fra at bifalde Officerernes Handlemaade, hvilken han tvertimod betragtede som et Forræderi, hvorfor de behøvede hans Tilgivelse. General Armfelt lod derfor strax dem sammenkalde, der havde underskrevet Noten, og foreslog dem at underskrive et Document, hvori man ved Ed forpligtede sig til, at man, dersom Kejserinden tilbød Fred, vilde gjøre Alt for at bevæge Kongen til at gaa ind derpaa, og kalde Stænderne sammen, men at man i det modsatte Tilfælde alle som een vilde gaa imod Fjenden og vise den strengeste Lydighed. Dette Forslag vandt Bifald, og enhver af de respective Chefer skyndte sig at lade saa mange som muligt af deres Officerer underskrive dette saakaldte Forbundsskrift. En Officeer rejste til Savolaxcorpset i samme Øjemed. Forsynet med 113 Underskrifter blev Forbundsskriftet derpaa den 12 August affendt til Kongen, ledsaget af et Brev fra General Armfelt, der indeholdt nøjere Beretning om Armeens Foretagende.

Saasnart Kongen havde læst disse Skrivelser, sendte han

* Ovennævnte Protokol, sammenlignet med Protokollerne over Processen mod Anjalaforbundet. Af Güntzels Brev, som var dateret den 6 August, kan man muligt drage den Slutning, at Jægerhorn havde skyndt sig at underrette Fjenden om hvad man agtede at foretage sig.

Bud efter Baron G. M. Armfelt, og, idet han lagde Papirerne i hans Hænder, sagde han: „Hvad synes De, min Ven?"

Armfelt, som anstillede sig i højeste Grad bedrøvet og overrasket, raadede Kongen, at han skulde lade nogle af sine Nærmeste kalde for at høre deres Mening. Baronerne Taube og Wrede samt Grev Axel Fersen, der tilfældigviis alle befandt sig i Hovedkvarteret og strax indfandt sig, viste sig ligesaa forbavsede, men vovede ikke at give noget Raad, og nu sagde Armfelt, at man burde lade de Brødefulde arrestere og sende dem til Stockholm. Men Kongen betænkte sig, og sagde endelig:

„Nej, man maa forstille sig. I den Forlegenhed, hvori Rusland befinder sig, vil det maaske gaa ind paa en hæderlig Fred, og i saa Fald vil jeg benytte mig deraf, men dersom dette ikke skeer, staaer Vejen til Strenghed jo bestandig aaben for mig." Alle syntes at billige denne Mening, med Undtagelse af Armfelt, som sagde: „Sire, i saadanne Sager lykkes mezzo termini saare sjeldent."

I denne ulykkelige Tid var Kongen ubeskrivelig fortvivlet. Hvad skulde han foretage sig, indespærret som han var af Rusland, truet af Danmark, og ovenikjøbet forladt af sin egen Armee? Da Grev Oxenstjerna engang, efter en forfærdelig Skildring af hans Stilling, endte med at gjøre ham dette Spørgsmaal, sagde Kongen: „Nuvel, min Beslutning er fattet. Den er ikke ny, jeg har længe ønsket at udføre den. Jeg vil abdicere og stille mig ved det Hele. Naar jeg har solgt Alt hvad jeg ejer, har jeg tilstrækkeligt til at kunne leve. I Rom vil jeg ikke være, thi der har Dronning Christine været, og jeg kan ikke blive ligesaa celebre; men jeg kan kjøbe mig et Huus ved en af Boulevarderne i Paris, eller bo i Sweitz. Jeg veed ikke med Bestemthed, om jeg rejser directe herfra, eller om jeg først tager til Stockholm, sammenkalder Stænderne, siger dem Sandheden for sidste Gang, og derpaa gaaer min Vej, uden at anmode dem om det Mindste, samt brænder mit Testamente, uden at forlange hverken Lydighed eller Appanage.*

* Brev fra Grev J. G. Oxenstjerna til Hertug Carl; Lovisa den 20 August 1788. S. S.

Der foregik imidlertid en ikke uvigtig Forandring i de højere Militaircharger. General Armfelts Alder og vaklende politiske Tænkemaade gjorde ham uskikket til at beholde sin Post, og General Mejerfelt blev derfor sendt til Anjala, for at overtage Commandoen over de derværende Tropper. Hans Ordre lød kun paa et tappert Forsvar af Grændsen, og han kom derfor i Begyndelsen godt ud af det med de Sammensvorne, ligesom han ogsaa til Kongens store Tilfredshed svarede til den høje Tillid man havde viist ham.

Forøvrigt syntes Stillingen i det Hele Dag for Dag at blive farligere. Krigen stod allerede i lys Lue paa en anden Kant af Sverig* og det lod til at Danmark beredte sig til et Angreb paa Skaane. Kongen sendte Toll, som nu taber hele sin Indflydelse, derhen, for at lede Foranstaltningerne til Forsvaret, og paa samme Tid ankom Borgenstjerna til Hovedkvarteret, som Iilbud fra Norge, med Efterretning om, at de danske Prindser for længe siden vare rejste til Kjøbenhavn. Han fortalte tillige, at man i Norge havde yttret, at dersom der blev Krig med Sverig, havde man i Sinde at indtage Göteborg, eller i Kejserindens Navn opfordre den til at overgive sig, og erklære den for en fri Rigsstad. Der circulerede ogsaa et Rygte om, at den finske Confoederation havde lagt Planer til at erklære Finland for at være selvstændigt under russisk Beskyttelse.

Disse Udsigter vare truende, og Kongens Venner vedbleve uophørligt at bestræbe sig for at bevæge ham til at fatte en Beslutning. Snart raadede de ham til at gjøre Fordring paa alle de europæiske Magters Bistand, for at de, om ikke af Venskab, saa dog af Hensyn til den politiske Ligevægt, kunde forebygge Sverigs Undergang; snart at kalde Stænderne sammen; men da dette syntes at være altfor resikabelt, bleve de enige om, at man burde indbyde Danmark og Rusland til i Forening med Sverig at slutte det Familieforbrag, hvorom der var bleven

* Admiral Dessen, som var standset ved Kjøbenhavn, lod Natten mellem den 9 og 10 August Fiskerlejet Nå i Skaane plyndre og stikke i Brand.

talt ved Sammenkomsten i Fredrikshamn. Men Monarken syntes ikke at kunne bestemme sig til Noget. Snart sagde han, at han foretrak at kalde Stænderne sammen, snart vilde han rejse til Skaane, uden at komme til Stockholm, hvor han undsaae sig ved at vise sig, snart — og dette viser at Alt var drevet til det Yderste — ønskede han at forene sig med Kejserinden og afslutte Familieforbraget, dog kun for at kunne benytte hendes Vaaben til at kue sine opsætsige Undersaatter. Man fristes til at nære Tvivl om, at han i slige Øjeblik var ved sine fulde Sandser. „Jeg kunde," sagde han til Oxenstjerna, „have Lyst til at afslutte Familieforbraget med Kejserinden, og give hende mine Skibe, paa den Betingelse, at hun hjalp mig at hevne mig paa mine Undersaatter."

„Dersom Deres Majestæt ikke fatter en eller anden Bestemmelse, vil tilsidst det Tilfælde indtræde, at hele Landet gjør Oprør" .... sagde Oxenstjerna.

„Nuvel," udbrød Kongen, „saa vil jeg faa en Borgerkrig."

„Nej," svarede Oxenstjerna, „Deres Majestæt vil ikke faa nogen Borgerkrig. For at der kan blive Krig, er det nødvendigt at der findes to Magter, som kunne føre Krigen, men Deres Majestæt vil faa hele Nationen imod Dem, og med Dem vil De kun faa tre eller fire Adelsmænd, der snarere ville blive tilbage af Æresfølelse end af Overbeviisning."

„A la bonne heure," sagde Kongen; „i saa Fald vil man jage mig bort, og jeg har i lang Tid ikke ønsket bedre end at blive fri for alt dette."

Efterat de Sammensvorne i Anjala den 12 August havde meddeelt Kongen Underretning om deres Foretagende, følte de sig imidlertid meget urolige og tvivlraadige. Kejserindens Tavshed og fremfor alt den lange Tid Kongen lod hengaa, uden at besvare General Armfelts Brev, vækkede mørke Anelser hos dem. Armfelt og von Otter vare meget urolige, men Hästesko søgte at berolige dem. Da Rygtet endelig underrettede dem om, at Forbundet havde til Hensigt at skille Finland fra Sverig, gav dette dem en ny Anledning til Bekymring, hvilket

Vedkommende dog søgte at forjage ved formelig at gjendrive dette Rygte.

Det var imidlertid øjensynligt, at Monarkens personlige Fare næsten hver Dag blev større; flere af hans Fortroligste undlode ikke at opfordre ham til at forlade Finland, og blandt disse var Baron G. M. Armfelt en af de ivrigste. „Gud give jeg havde Deres Majestæt velbeholden herfra," sagde han en Aften, da han havde ledsaget Kongen lige ud til Forposterne.

„Det kan der ikke være Tanke om," svarede Gustav. „Jeg indseer nok, at jeg kan omkomme paa flere end een Maade, men jeg vil aldrig vanære mig. At flygte for disse Forrædere vilde være fejgt og indgyde dem endnu mere Mod. Nej, min Ven, der gives kun en eneste Recurs for os, nemlig at Danmark erklærer os Krig. I saa Fald have vi en Grund til at drage herfra, for at forsvare vor vestlige Grændse, og hele Nationen, som da bliver underrettet om Faren, vil tjene til at forsvare saavel Fædrelandet som mig selv; hos os maa der stærke Slag til for at gjøre Effect."

Disse Ord vidne bedre end noget Andet om Gustav IIIs overlegne Aand, men Armfelt, som ikke var i Stand til at gjennemskue det Sande deri, blev ganske forbavset, thi han ansaae det for at være et Udtryk af den dybeste Fortvivlelse. Den følgende Dag indtraf Efterretningen om Danmarks Krigserklæring, og da skal Kongen i sin Glæde have raabt: „Nu er jeg frelst!" Allerede Dagen efter lod han Rygtet om sin forestaaende Afrejse til Sverig udbrede. Under Kongens Fraværelse blev den højeste Magt i Finland, saavel i civil som i militair Henseende, overdraget til Hertug Carl.*

I Lejren ved Anjala kom man i en stærk Bevægelse, da man erfarede, at Kongen havde besluttet at rejse til Sverig, og samtidig hermed kom Jægerhorn tilbage med Svaret fra Kejserinden. Vi kjende allerede Indholdet deraf. De Hentydninger til Finlands Selvstændighed, som forekomme deri, foruroligede i høj Grad de Sammensvorne**; men hvad var der at

* Bilag Nr. 4 og 5.

** Grev Mejerfelts Udsagn i et Brev til Gustav III; efter Raadsprotokollen den 2den September 1788.

gjøre? Flere af dem vare kloge nok til at indsee, at deres Hoveder stode paa Spil, dersom man nu lod Kongen rejse, uden at sikkre sig hans Person og twinge ham til at kalde Stænderne sammen, og man drøftede virkelig flere Forslag til at arrestere Kongen, men formedelst Uenighed blev der ikke taget nogen Bestemmelse. Man antog altsaa, at der ikke var andet at gjøre end, som Armfelt tilraadede, ligefrem at meddele Kongen Kejserindens Svar, og anholde om, at Stænderne maatte blive sammenkaldte, hvor lidet Haab man end havde om at dette Ønske vilde blive opfyldt. Som Følge heraf rejste Oberstlieutenant Lejonhufvud til Lovisa og overgav den 25 August om Aftenen det i denne Anledning af Armfelt skrevne Brev i Kongens egne Hænder*. Men Kongen syntes at være i Tvivl om han skulde aabne det eller ikke.

„Kjender De Brevets Indhold, Baron?" sagde han, og lagde det paa Bordet, uden at aabne det.

„Det skal nok være en Begjæring om at der maa blive holdt en Rigsdag," svarede Lejonhufvud.

„Nuvel," sagde Kongen, „eftersom De er kommen hertil med et Budskab fra Cheferne, kan De vel ogsaa tage et med tilbage til dem."

„O ja," svarede Lejonhufvud, „det kan jeg nok gjøre."

„Naa, saa siig dem da," vedblev Gustav, „at deres Adfærd smerter mig meget, men at de skulle erholde Tilgivelse derfor, dersom de angre den og strax vende tilbage til deres Pligt."

„Vær saa god at skrive dette op," svarede Baronen spodsk, „thi ellers kunde jeg maaske glemme noget deraf."

Monarken skrev nu omtrent de samme Ord paa en Brevconvolut af Mangel paa andet Papir.

Da Lejonhufvud derpaa kom ud i det ydre Værelse, omringede man ham og spurgte nysgjerrigt, hvad han havde at gjøre hos Kongen. Lejonhufvud svarede stolt:

„De finske Chefer gave mig et Ærinde til ham derinde,

* Brev fra Armfelt til Gustav III den 25 August 1788.

og nu har han givet mig et andet til dem. See her hvad han har skrevet:

Ved disse Ord viste han de Omkringstaaende Papiret. Men en af de Tilstedeværende, som fandt Lejonhufvuds Opførsel upassende, ilede ind til Kongen for at underrette ham derom, hvorpaa denne yderst forbittret kom ud af sit Værelse, gik lige hen til Lejonhufvud og udbrød:

„De har overbragt et Brev fra Cheferne; De veed hvad det indeholder; her er det igjen; jeg aabner det ikke, thi jeg underhandler aldrig med Rebeller. Og De kan takke Gud for at jeg ikke strax lod Deres Hoved lægge for Deres Fødder!"

Lejonhufvud blegnede; Kongen vendte ham øjeblikkelig Ryggen og gik sin Vej.

Da Forbundet erfarede dette beskæmmende Udfald af Lejonhufvuds Sendelse, syntes Medlemmerne deraf endelig at indsee, hvad Deres Sikkerhed fordrede; man besluttede at arrestere Kongen, og Oberst Hästesko blev valgt til med sit Regiment at iværksætte Fængslingen. Men Gustav, som sandsynlig i Tide havde erholdt Underretning derom, befandt sig allerede paa Vejen og fremskyndede sin Rejse i en saadan Grad, at man næsten kan sige, han flygtede fra Finland.

Før vi gaa videre i Beretningen om Gustavs Bedrifter og videre Skæbne i Sverig, ville vi see hvorledes det gik med de truende Bevægelser i Finland.

Samme Dag, da de Forbundne sendte Lejonhufvud til Kongen, opsatte de et Skrift eller saakaldet Avertissement, hvori de aflagde Regnskab for de Skridt og Forholdsregler, de havde taget, og opfordrede alle Partier til at forene sig med dem. Herved havde de til Hensigt at forøge Antallet af deres Medforbundne, og i dette Øjemed sendte man ogsaa betroede Mænd til Corpserne i Savolax, saavelsom til de svenske Regimenter, med det Hverv at samle Underskrifter. Men hermed gik det temmelig langsomt, formodenlig af den Grund, at man ikke vovede at yttre sin Mening, før man havde seet hvilket Parti Hertugen, den nye Højstcommanderende, vilde tage.*

---

* Flere af disse saakaldte Fiskalsdeclarationer ere trykte i De la Gard. Archiv XVIII, S. 21 ff. Navnene paa dem, der have underskrevet disse,

Paa samme Tid fandt en mærkelig Sammenkomst Sted mellem General Armfelt og Hästesko samt General Sprengtporten i Byen Umeljocki paa den svenske Grændse. Ved denne Lejlighed erklærede Sprengtporten uforbeholdent, at uden Finlands Selvstændighed kunde man ikke gjøre Regning paa at finde nogen varig Velvillie hos Kejserinden. Han advarede for det Farlige i ikke at gaa lige til Maalet nu, da man dog engang havde betraadt Revolutionens Bane; han gjorde dem opmærksomme paa, at deres Hoveder bestandig stode paa Spil, og sagde, at af Gustav maatte man aldrig vente nogen Forsoning. Som Modsætning hertil forestillede han dem, hvor gavnligt og ærefuldt det vilde være for Finland at blive hævet til at være en selvstændig Stat, o. s. v. Sprengtporten syntes at tale med Overbeviisningens Varme, men det var ikke saa let at forlede Armfelt og Hästesko. De opfordrede tvertimod Sprengtporten til at anvende sin hele Indflydelse for at bevæge Kejserinden til snart at slutte en hæderlig Fred. Sprengtporten blev imidlertid ved sin Mening, skjøndt han tilsidst forsikkrede, at der skulde blive bevilget en Vaabenstilstand, dersom de svenske Tropper blot vilde forlade Kejserindens Land.

De Udsigter, under hvilke Hertug Carl modtog Overbefalingen i Finland, lovede i Sandhed ikke meget. Foran Sveaborg laa en russisk Flaade, som med saa megen Strenghed hindrede Tilførslen af Levnetsmidler, at, som Hertugen selv siger, baade han og Armeen vare nærved at sulte ihjel*; og dertil kom en Armee i fuldt Oprør — saaledes var Tilstanden dengang. Man har nogen Grund til at formode, at Gustav, da han den 26 August i Helsingfors lod Overcommandoen gaa over til Hertugen, ønskede at denne skulde arrestere de oprørske Officerer. Da Hertugen kort Tid efter mødte Anckarsvärd

---

udgjøre ikke mere end 102, og man maa lægge Mærke til, at mere end Halvdelen af dem hørte til det finske Corps i Savolax. At der imidlertid maa have existeret flere Filialdeclarationer end de ovennævnte, seer man af „Heml. Handl." I, S. 106 ff.

* Brev fra Hertugen til Reuterholm, den 27 September 1788. Bilag Nr. 6.

i Lovisa, antog han som Følge heraf en overordenlig barsk Tone og talte ikke om andet end at skyde og henrette Enhver, som vovede at dadle eller vægrede sig ved at adlyde hans Befalinger. Men Anckarsvärd forstod snart at bringe Hertugen paa andre Tanker, ved at forestille ham, at dersom han havde i Sinde at handle saaledes som han talte, da vilde det snart være forbi med hans Magt. Hertugen lod sig overtale til at forlægge Hovedkvarteret fra Kymmenegaard til Lovisa, og han laante ligeledes Øre til Anckarsvärds Forestillinger om Nødvendigheden af at kalde en Rigsdag sammen, dog kun paa den Betingelse, at Constitutionen skulde forblive urokket, hvilket Anckarsvärd derimod erklærede, at man hverken kunde haabe eller ønske.

Nogle Dage efter besluttede Hertugen at følge Anckarsvärds Raad. Han erklærede, at han inderlig ønskede at Stænderne maatte blive forsamlede, og at Freden maatte blive gjenoprettet, for at der kunde blive en Ende paa al den Forvirring, som nu herskede.

„I saa Tilfælde maa Deres Kongelige Højhed tage en eller anden Forholdsregel, som kan føre til Maalet," sagde Anckarsvärd.

„Nuvel," svarede Hertugen, „dersom Cheferne eller Corpserne ville henvende sig til mig, skal jeg alvorligt understøtte deres Begjæring hos Kongen; ja, jeg vil endog gjøre Fordring paa Fred. De kan formaa Flaadens Officerer til skriftlig at anmode mig om at der maa blive sammenkaldt en Rigsdag, og jeg giver Dem mit Ord paa, at jeg kun skal benytte deres Ansøgning i dette Øjemed."

„Men det er nødvendigt først at have Vaabenstilstand," sagde Anckarsvärd.

„Det er sandt," svarede Hertugen, „men man maa sørge for, at Forslaget derom kommer fra Russerne. Skulde man ikke kunne underhandle derom gjennem de Sammensvorne i Anjala? Jeg ønsker ogsaa en Sammenkomst med Storfyrsten, som opholder sig i Frederikshamn."

Anckarsvärd lovede at skaffe en saadan skriftlig Begjæring

fra Flaadens Officerer, og i samme Hensigt blev der, paa Hertugens Vegne, sendt Emissairer til de øvrige svenske Corps.

Disse Foranstaltninger af Hertugen og Anckarsvärd kunde ikke andet end være fuldkommen overensstemmende med de Forhaabninger og Planer, som hele Armeen dengang nærede, og Fleertallet af de svenske Officerer ilede derfor med at rette sig derefter. De Sammensvorne i Anjala, som nu mere end forhen følte Trang til Beskyttelse, sendte Oberst Montgommery til Hertugen, for at anmode ham om at yde dem en saadan, og de bad tillige om hans kraftige Medvirkning til at der blev holdt en Rigsdag og sluttet Fred samt indgaaet en Vaabenstilstand paa de Betingelser Rusland havde stillet.

Man vil imidlertid kunne indsee, at Hertug Carl befandt sig i en meget vanskelig Stilling. Som Høistcommanderende og som Broder til en regerende Fyrste kunde han ikke let være kommet i en farligere. Hvormange Tillokkelser for Ærgjerrigheden, hvor mange Snarer for Troskaben fremstod der ikke Dag for Dag. Og dog vedblev Hertugen at være sin Broder urokkelig hengiven, hvor meget han end misbilligede hans Politik; og han glemte heller ikke sit Fædreland, for hvis Velfærd han aldrig ophørte at føle en varm og ædel Deeltagelse.

Hertugen modtog Montgommery med Velvillie og Beredvillighed. Han sagde: „Da I nu engang have begaaet den Daarskab at oprette Forbundet og sende Jægerhorn til Petersborg, og dette ligesaalidet kan gjøres om igjen, som Krigen kan ophøre uden ved en lovlig Fred, maa vi nu blot holde sammen og søge saavidt muligt at gjøre dette Skridt undskyldeligt i Publikums Øjne, saa at det kun faaer Udseende af en Svaghed og et Fejltrin, der hidrører fra en altfor overdreven Iver for det almindelige Bedste; og uden at gaa ind paa Eders Dumheder, vil jeg nu blot bestræbe mig for at benytte dem til en Underhandling med Rusland; denne Underhandling vil nu faa Udseende af at være lovlig, da den foregaaer med den Høistcommanderende, som er berettiget til at føre saavel Commandoen som Underhandlingerne, og ikke med Private, som ikke ere berettigede dertil.“

Fra nu af begyndte Hertugen alvorligt at træde op som de Misfornøjedes ivrige Forsvarer hos Kongen. I dette Øjemed sendte han Kongen det ene Brev efter det andet, i hvilke han indstændigt opfordrede ham til at indkalde Stænderne og slutte Fred, eller idetmindste Vaabenstilstand, da han i modsat Tilfælde antog, at der var Fare for et almindeligt Oprør.* Paa samme Tid begyndte han ogsaa at underhandle med Fjenden om Afslutningen af en Vaabenstilstand, men denne Underhandling fik et meget uheldigt Udfald. Den russiske Storfyrste, Paul, som var ankommen til Frederikshamn, afslog den Sammenkomst, Hertugen anmodede ham om, og henviste ham til General Pouschin. Hertugen viste de Sammensvorne Storfyrstens Brev, som vakkede megen Forundring hos dem; men trods alt dette lod han sig dog overtale til at fortsætte Underhandlingerne. I denne Hensigt affendte han for anden Gang Oberst Montgommery med et Brev fra Oberst Klingspor til General Pouschin, hvori man tilbød Vaabenstilstand paa de af Rusland stillede Betingelser, dog imod at Russerne hævede Blokaden af Sveaborgs Havn. Dette Forslag blev afslaaet. Rusland, som allerede havde faaet Anledning til at tvivle om Finlændernes Beredvillighed til at gaa ind paa Selvstændighedsplanen, og som desuden betragtede Hertugens Fordring som et Beviis paa Mistillid, var nu temmelig utilbøjelig til at underhandle, og herover blev Hertugen saa fortørnet, at han fraraadede enhver videre Underhandling med en Fjende, om hvis Oprigtighed han allerede tvivlede. De Sammensvorne begyndte nu ogsaa for Alvor at blive hede om Ørene. Men saavel deres som Sprengtportens Planer vare i altfor høj Grad afhængige af at Udsigterne til Fred ikke blev afbrudt, til at de ikke skulde have gjort alt hvad der stod i deres Magt for at bevæge Hertugen til at vedblive med Underhandlingerne.

Samtidigt hermed begyndte ogsaa et meget betænkeligt Rygte at udbrede sig fra Sverig. Man sagde nemlig, at Gu-

---

* Brev fra Hertug Carl til Reuterholm, den 3 October 1788, Bilag Nr. 7, samt Montgommery's Udsagn i de oftomtalte Protokoller.

stad, som foretog en Reise i Dalarne, ophidsede Almuen, for, ledsaget af den, at gaa til Stockholm og plyndre Banken samt gjøre sig til Eneherster. Hertugen antog, at det ogsaa af denne Grund var nødvendigt at afslutte en Vaabenstilstand, for at han, dersom det behøvedes, kunde drage til Sverig med Armeen og forsvare Constitutionen. Som Følge heraf besluttede man at lade de svenske Tropper drage bort fra Høgfors, hvilket skete den 25 September.*

Hvad skal man nu sige om den Adfærd Hertug Carl hidtil har viist i Egenskab af Høistcommanderende i Finland? Gaaende ud fra det sædvanlige Princip, at bedømme Handlinger efter Skinnet og efter Partinag, ville hans Fjender sikkert ikke undlade at kalde ham en Forræder; men vi fordriste os til at ytre den Paastand, at efter alt hvad vi indtil nu have seet af Hertugens Handlemaade, var den i enhver Henseende loyal og hæderlig. At stille sig i Spidsen for Armeens Raab om Fred og Rigsdag, at indlede Underhandlinger om Vaabenstilstand og berede sig til at forsvare Grundloven, som han antog for truet, hvad slet eller forræderisk kunde der være i Alt dette? Vi tilstaa, at vi ikke indsee det. Som Medborger var han berettiget til det Første, som Befalingsmand med uindskrænket Magt havde han Ret til at gjøre det Andet, og som god Patriot var han forpligtet til det Sidste, saafremt han nemlig ikke derved undlod at forsvare Riget mod Fjenden.

Saasnart de svenske Tropper havde rømmet Høgfors, sendte Hertugen et Ilbud til Sverig for at underrette Kongen derom; han sendte ogsaa et til Reuterholm, med Breve til ham og Bondé, i hvilke han bad dem om Deres Raad.** Reuterholm opfordrede ivrigt Hertugen til at vende tilbage til Sverig med Armeen; Bondé synes derimod at have fraraadet

---

* Brev fra G. M. til C. G. Armfelt, den 3 September 1788, De la Gard. Archiv, XVIII, S. 63. Segur III, p. 423; Bilag Nr. 6; Brev fra Hertug Carl til Reuterholm den 3 October 1788; Bilag Nr. 7; Brev fra Sprengtporten til Armfelt, den 16 September 1788, S. S. „Heml. Handl." I, S. 112, samt Anjalaforbundet, S. 109.

** Bilag Nr. 6.

det.* Paa samme Tid bleve ogsaa Underhandlingerne med Rusland afbrudte, saa at Hertugen vistnok af flere Grunde betragtede det som sin Pligt troligt at blive paa sin Post i Finland tilligemed Armeen. Vi ville nu see hvorledes Haabet om Stilstand forsvandt.

Den 25 August lod Hertugen Tropperne forlade Høgfors og den 28 havde Russerne endnu ikke overbragt Forslag om Vaabenstilstand. Denne Omstændighed havde man ikke ventet, og Hertugen lod derfor General Armfelt give den russiske General et Vink om, at der ikke kunde ventes nogen videre Proposition fra Hertugens Side og at man derimod ventede en saadan fra russisk Side. Dette var et i enhver Henseende rimeligt Forlangende, men hvorledes blev det besvaret? Sprengtporten skrev et Brev til Armfelt, hvori han siger, at dersom man ikke med fuldkommen Tillid stillede sig under Keiserindens Beskyttelse, vilde enhver Underhandling med hende være umulig. Dette kunde man kalde at tale reent ud. Hun gjorde Finlands Selvstændighed til en Betingelse for Fred og Venskab. De Forbundne saae med en Blanding af Smerte og Harme hvorledes de vare førte bag Lyset. Armfelt sendte Hertugen Sprengtportens Brev og erklærede, at han nu ønskede alt det Skete ufkeet, og at man dristigt kunde føre Krig med Keiserinden, hvilket var langt bedre end at blive saa skammeligt bedragen.**

* Bilag Nr. 7.

** De la Gard. Arch. XVIII S. 35 ff. Saalænge det lykkedes Sprengtporten at indbilde Hertugen og Finlænderne, at Keiserindens Hensigter alene gik ud paa at slutte Fred, medens han til samme Tid søgte at holde de russiske Generaler i godt Humeur, ved at give dem Udsigt til et heldigt Udfald af Planen til Finlands Selvstændighed, saalænge underhandlede man endnu paa begge Sider med noget Haab om Held. Men da Hertugen derpaa fremkom med sine om Mistillid vidnende Forslag, begyndte Russerne at trække sig tilbage og afslog Propositionen om Vaabenstilstand, thi de havde nu vundet Tid, det russiske Gebeet var bleven rømmet og der begyndte som det syntes fra andre Sider at aabne sig Udsigter til at fremme Planen til Finlands Selvstændighed. Oberst Hastfer lovede skriftlig Sprengtporten at medvirke til denne Plan, dersom han erholdt et authentisk Beviis

For at lægge Hindringer i Vejen for videre Intriguer fra Sprengtportens Side havde Hertugen imidlertid hjemforlovet de finske Regimenter. Herover bleve de finske Chefer saa fortørnede, at de, da der ikke blev noget af Vaabenstilstanden, begyndte at beskylde Hertugen for at han havde bedraget dem.* Men hvorledes skulde Hertugen kunne gjøre det første Skridt, da Keiserinden, som Betingelse for Vaabenstilstand og Fred, fordrede Finlands Selvstændighed og Regeringsformen af 1720 som Garanti? Hertugen havde følgelig rigtignok været en medvirkende Aarsag til at Underhandlingerne bleve afbrudte, men dette geraader ham snarere til Berømmelse, da det skete af saa gyldige Bevæggrunde.

Derimod ville vi ikke paastaa, at Hertug Carl ikke ogsaa, ligesaavelsom andre Mennesker, muligen gjorde sig skyldig i adskillige Fejl. Hans Rapporter til Kongen vare sjeldent strenge med fuldkommen Oprigtighed;** og hvorledes var egenlig hans Forhold til Reuterholm? Vi ville ikke forsvare ham, men man vil mulig finde, at hans Forhold ibetmindste kan undskyldes. Ved at trække Tropperne tilbage fra Høgfors havde han allerede paadraget sig Kongens Vrede, og hvo veed hvad der kunde være bleven Følgen deraf, dersom han havde givet ham en altfor aabenhjertig Underretning om de Skridt og Forholdsregler han havde taget. For Sverigs eget Vedkommende synes det at have været særdeles magtpaaliggende, at disse Fredsunderhand-

---

fra Keiserinden om at hun billigede den, i hvilket Tilfælde han vilde paatage sig at sammenkalde en finsk Rigsdag i St. Michel. See Generalkrigsrettens Protokoller.

* Bilag Nr. 7.

** Dette var i Særdeleshed Tilfældet med hans Brev af 3 October, hvori han giver Underhandlingen med Fjenden og Evacuationen af Høgfors Udseende af, at de kun havde fundet Sted for at gjøre Fjenden tryg og forberede et Angreb. Uagtet Hertugen vidste, at han havde hele Armeen paa sin Side, frygtede han formodenlig dog Monarkens Vrede og vilde derfor, som man siger, bære Kappen paa begge Skuldre. See Hertugens Brev til Reuterholm af 8 October 1788. Bilag Nr. 8.

linger ikke bleve afbrudte paa en Tid, da Manglerne ved den svenske Armee vare mest fremtrædende, og da man derved forebyggede et Angreb saavel paa Finland som paa de ubeskyttede svenske Kyster. Man synes netop at have havt til Hensigt at forebygge dette, og man maa tilstaa, at saavel Hertugen som de Sammensvorne, ja endog Sprengtporten i Forening, have virket for denne Plan.

Vi talte om Hertugens Forhold til Reuterholm. Dette var og vedblev at være den største Gaade i Hertugens Liv, og dersom vi tør kalde det saaledes, det Providentielle i hans Fejl. Reuterholm fremviste bestandig Kronen for den svage Hertugs Phantasi og Ærgjerrighed.* Hertugen viste den tilbage, men tillod, at den der begik Højforræderi mod hans Broders Majestæt vedblev at høre til hans fortroligste Venner. Dette var en Fejl, en Forbrydelse, om man saa vil, men vi ville, om end ikke undskylde, saa dog forklare det. Man havde spaaet Hertugen en Krone;** en magnetisk Stemme havde tilraabt ham: „Naar Rigsskibet er nærved at gaa under i Stormen, griber den gamle Styrmand Roret og fører det i en sikker Havn."*** Disse Spaadomme, disse Ord gjenlød bestandig i hans Sjæl. Han saae, at der bestandig udgik nye Fejltagelser, nye Ulykker fra Tronen, og hvo kan da finde det forunderligt, om han troede, at Forsynet havde bestemt ham til engang at frelse Landet og Folket, naar Fejlene og Ulykkernes Maal var fyldt til Randen? Af denne Grund troede han ikke at burde forkaste de ulykkespaaende Stemmer, som raadede ham at være paa sin Post. Reuterholms var en saadan Stemme. Den talte bestandig om en Crisis, en forestaaende Omvæltning, hvorved der „let kunde hænde" Monarken Noget **** og da var

* Brev fra Reuterholm til Hertug Carl, den 21 October 1788. Bilag Nr. 9.

** Side 360 i den foregaaende Deel.

*** Side 366 første Deel.

**** Brev fra Reuterholm til Hertug Carl, den 31 October 1788. Bilag Nr. 9.

Hertugens Tid kommen, o. s. v. Naar kun Hertugen i disse vanskelige Tider i enhver Henseende opførte sig som en redelig og agtværdig Mand, men begik en Fejl ved at lytte til de Stemmer, der forudsagde hans Broders Mord og hans egen Ophøjelse, Stemmer, der løde fra dem, hvem han hele Tiden betragtede som sine bedste Venner, da er dette rigtignok, om man saa vil, en passiv Conspiration, et Slags Anslag mod Broderen, men det er dog af en saadan Natur, at man kan forklare sig det. Derfor afslog han ogsaa stedse de Opfordringer man henvendte til ham om at forraade sin Broder.

„Det Ønske De nærer, min bedste Ven," siger han selv til Reuterholm, som havde anmodet ham om at komme tilbage til Stockholm i tvetydige Hensigter, — „det Ønske De nærer om at see mig komme tilbage til Stockholm, kan jeg for Øjeblikket ikke opfylde, skjøndt Deres Grunde derfor ere gyldige og min egen Tilbøjelighed til igjen at see mes Dieux penates bevæge mig til af ganske Sjæl og Hjerte at ønske det samme. Jeg er nemlig obligeret til at blive her, for at opretholde Ligevægten, thi saalænge Alt endnu ikke er kommet i den tilbørlige Orden, vilde min Fraværelse frembringe den største Forvirring. Hvad Deres Ønsker for min egen Person angaa, da staaer det, — hvor smigrende de end kunne være for min Egenkjærlighed — dog klart for mine Øjne, at dette Værk vil blive vanskeligt, ja næsten umuligt at udføre i en Tid, da Alle ere uenige, Alle ville gribe Regeringens Tøjler, og ethvert Individ, ledet af privat Interesse, vil forandre og styre de offenlige Sager efter sin egen Lyst og Bekvemmelighed. Den Smule Erfaring jeg er i Besiddelse af, har desuden lært mig, at Menneskenes Dom retter sig mere efter Udfaldet end efter Beskaffenheden af Sagen selv, og da man ikke bestandig kan føje Alle og Enhver, eftersom Enhver har en forskjellig Mening og en ligesaa forskjellig Tænkemaade, bliver man udsat for en meget forskjellig Bedømmelse fra Publikums Side. Uagtet disse Reflectioner i sig selv ere sørgelige nok, skulle de imidlertid ikke afholde mig fra at gaa den rette og lige Vej, taalmodigt ventende paa hvad Forsynet vil behage at tilskikke mig, thi jeg er overbeviist om, at en god Samvittighed og en retfærdig

Dommer i saa Tilfælde vil være min Trøst i de ubehagelige Dage, jeg er nødt til at tilbringe her."*

Disse faa Linier drage i enhver Henseende Sløret fra Hertugens Tænkemaade; svag, ærgjerrig, mystisk, men tillige forsigtig og fiintfølende, ophørte han aldrig at stemme og virke for det han betragtede som hæderligt, rigtigt og gavnligt for Fædrelandet. Men vi ville vende tilbage til vor Beretning.

De Sammensvornes Stilling var imidlertid blevet mere end sørgelig. Forladte af Rusland og deres egen Monark havde de nu ingen anden at tage deres Tilflugt til, end Hertug Carl. De synes ogsaa allerede temmelig tidligt at have givet ham visse Vink; men følgende sin Grundsætning eller rettere sagt sit Instinkt, ikke at forlade Kongen før Tilstanden var bleven saa fortvivlet, at Troskab mod ham ikke kunde betragtes anderledes end som et Forræderi mod Fædrelandet, betænkte han sig ikke paa hvad han skulde svare. Han skrev til Reuterholm:

„Dersom jeg besad en høj Grad af Ærgjerrighed, vilde det ikke koste mig ret meget at faa Alt hvad jeg ønskede, men jeg betragter en god Samvittighed og mit Hjertes Rolighed som altfor store Goder, til at jeg skulde offre dem for en chimairisk Hæder, hvis Blendværk vilde overgive mig til en hemmelig Urolighed over at have sønderrevet de helligste Baand."**

Men man skulde ikke blive staaende ved blotte Opforbringer. Noget sildigere, det vil sige i November 1788, tilbød de Sammensvorne formelig Hertugen, at de vilde drage til Stockholm med 10,000 Mand, for at erklære, at Gustav III og hans Arvinger havde tabt deres Ret til Tronen, og derpaa vælge Hertug Carl til Konge. Fra Sverig erholdt Hertugen ligeledes Tilbud af en lignende Beskaffenhed, og Reuterholm vedblev uophørlig at vise ham de samme glimrende Udsigter.

„Stykket nærmer sig ufejlbarlig dets sidste Act," skriver han. „Dersom der, naar denne kommer, skulde indtræffe Noget,

* Bilag Nr. 7.

** Bilag Nr. 8.

medens min naadige Herre befinder sig paa den anden Side af Havet, paa en Aarstid, da Overfarten hertil er umulig, da er Alt tabt, thi det i saa mange Aar concentrerede bittre Had faaer da fuldkommen Frihed til at forstandse sig her. Dersom min naadige Herre, som er i Besiddelse af Nationens Admiration og Kjærlighed, var nærværende her med Laurbærkrandsen om Hovedet, da vilde dette være den største Modvægt for det kongelige Huus, og i Særdeleshed for min naadige Herre, som efter min Mening ved denne Lejlighed bør spille den brillante Rolle, om hvilken vi saa ofte have talt i Bibliotheket. Dette haaber jeg ibetmindste. Dersom denne forviklede Knude nogensinde skal kunne løses, da maa det være min naadige Herre som kommer til at gjøre det, og da det nu er paa Tiden at tale reent ud af Skjægget, vil jeg ibetmindste for mit Vedkommende erklære: At trods min personlige Forbindelse med Fru Svea*, vilde min Stemme, saavelsom deres; hos hvem jeg har nogen Indflydelse, dog bestandig ene og alene være for min naadige Herre. Dette er ikke Fruentimmerdont, her behøves en Mand, en heel Karl, kort sagt, en som allerede har viist, at han baade er en heel Karl og Carl.**

Kunde man ikke kalde dette at tale reent ud, kjære Læser? Men Hertugen var ikke saa let at forføre. Han havde et klarere Blik for hvorledes Stillingen var, og besluttede derfor at følge Kongens Ordre.***

Men hvad skal man endelig sige om de Forbundne selv, disse Offere for deres Godtroenhed og Patriotisme, deres Ærgjerrighed og Fejghed? Forladte af Rusland, af Kongen og nu tilsidst ogsaa af Hertugen,† havde de ikke længere nogen at

* Gustav III. (Udg. Anm.).

** Bilag Nr. 9.

*** Bilag Nr. 10. Den 20 November vendte Orlogsflaaden tilbage til Carlscrona. Armeen forblev i Finland under General Posses Commando.

† Brev fra Hertug Carl til Reuterholm, den 11 November 1788. Bilag Nr. 11.

støtte sig til; Hevnens og Ulykkens Time nærmede sig som en naturlig Følge af deres Vildfarelser.*

---

* Cheferne for Sammensværgelsen i Anjala ankom som Fanger til Stockholm den 9 Marts 1789. See Barfod, S. 131 f, samt 208 ff. Selvstændighedsmændene flygtede til Rusland. Anjalaforbundet S. 64, samt Barfod S. 131 ff.

Tredie Kapitel.

De Danskes Angreb.

(September—November 1788.)

Rigets Stilling ved Kongens Tilbagekomst fra Finland. — Familiescenerne paa Ulriksdal. — Den politiske og videnskabelige Cirkel paa Haga. — Agitationer for at erholde en Rigsdag. — Baron Stjernelds Audience. — Sagen om Rigsdagen bliver opsat formedelst Frankrigs Mediation. — Forsvarsforanstaltninger. — Gustav III i Dalarne. — England og Preussen tilbyde deres Mægling. — De Danske gaa over Grændsen. — Elliot i Carlstad. — Affairen ved Qvistrum. — Kongens Overraskelse. — Grev Ulrik Scheffer gjør Kongen sin Opvartning i Mariestad, og giver ham politiske Raad. — De Danske trænge længere frem. — General v. Harthausen bliver afsendt for at opfordre Gøteborg til at overgive sig. — Kongens Ankomst; Staden sættes i Forsvarsstand. — Uheldigt Udfald af Harthausens Mission. — Elliots og Borckes Ankomst til Gøteborg. — Vaabenstilstand og Tilbagetog. — Forslag til en offensiv Allianсe mellem England, Preussen og Holland, Danmark og Sverig mod Rusland.

Sverigs Stilling har maaske sjeldent været farligere end ved Gustav IIIs Tilbagekomst fra Finland til Stockholm i September 1788. — Uden Bundsforvandte, i Krig med to Naboer, i aaben Fejde med en hadefuld Opposition og en oprørsk Armee, som stod i Underhandling med Fjenden, i den Hensigt at

sønderlemme Riget eller styrte Kongemagten, synes Monarken at have havt Grund nok til at tvivle om sin egen og Fædrelandets Frelse fra disse øjensynlige Farer.

At Sverig, trods disse skrækkelige Udsigter, ikke gik under, men paa en næsten vidunderlig Maade blev frelst fra at falde, dette er sikkert et fuldkommen tydeligt Beviis paa, at en højere Haand styrer Nationernes Skæbne, og at deres Vel og Ve ikke udelukkende er afhængigt af Cabinetternes Beslutninger.

Strax efterat Kongen var kommen til Haga begav han sig til Ulriksdal, hvor Dronningen og Kronprindsen dengang opholdt sig. Han saae bleg og forvirret ud; de mange Gjenvordigheder havde i Løbet af en kort Tid gjort ham mager, og Sophie Magdalena lagde næsten med Skræk Mærke til denne Forandring i hendes Gemals Udseende. Uden at sige et Ord kastede han sig hulkende i hendes Arme, og den lille Kronprinds, som med Forundring var Vidne til denne usædvanlige og rørende Scene, kunde ikke andet end tage Deel deri ved at græde heftigt. De Tilstedeværende fjernede sig, men en kort Tid efter viste Monarken sig igjen og var ligesaa munter som han plejede at være.

Den følgende Dag* begav han sig til Stockholm, og oplæste i Raadet en Beretning om Optrinene og Sammensværgelserne i Finland; dette fortsatte han den næste Dag, men gav ikke de forbavsede Raadsherrer Tid og Lejlighed til at fremsætte deres Bemærkninger, før han allerede havde forladt Hovedstaden. I de faa Dage Kongen var der, opholdt han sig mest paa Haga; han undsaae sig næsten ved at vise sig for sit Folk, og paa Rejsen fra og til Staden gjorde han Omveje for at undgaa de mere befærdede Steder. Blandt de Personer, som især opholdt sig i hans Nærhed, vare, foruden nogle af Rigsraaderne, Nordin, Liljensparre og Taube, Adlerbeth, Rosenstein og Leopold. I denne Kreds af Fortrolige talte han med ligesaa megen Lethed om Politik som om Viden-

* Den 2 September.

skaber, og syntes at komme sig noget af sin Nedslagenhed. Men hvilken Beslutning skulde man tage i disse kritiske Øieblik — dette Spørgsmaal var det vigtigste af alle. — Skulde man kalde en Rigsdag sammen, eller skulde man ikke gjøre det? — Herom dreiede Alles Tanker og Formodninger sig.

Agitationerne for Rigsdagen standsede ikke fordi Kongen kom hjem fra Krigsskuepladsen; de forfulgte ham tvertimod ogsaa her næsten fra alle Sider, og han syntes allerede at være nærved at give efter for det almindelige Tryk, da der indtraf en Begivenhed, som bragte ham til at forandre sin Beslutning.*

For at bringe saamange som muligt til at tage Deel i deres Planer, havde de Sammensvorne i Finland ogsaa skrevet til Fersen og De Geer, som Chefer for Oppositionen, og opfordret disse Herrer til at forene sig med dem for at fordre, at der skulde holdes Rigsdag og sluttes Fred. Grev Fersen, som var en særdeles forsigtig Statsmand, indsaae hvor farligt det vilde være at have noget at gjøre med Personer, der, som man med Lethed kunde forudsee, vilde blive behandlede som Statsforbrydere, dersom deres Plan mislykkedes, og han raadede derfor sine Venner, saavel i Finland som hjemme, at trække sig tilbage. Men Oppositionens øvrige Chefer vare ikke af samme Mening; under en Audience hos Kongen anholdt den unge Baron Stjerneld, som dengang var en af de heftigste, i de skarpeste Udtryk om at Stænderne maatte blive sammenkaldte, men han fik det samme Svar som alle, der gjorde Kongen deres Opvartning i denne Hensigt, nemlig at Stænderne nok skulde blive forsamlede i sin Tid, men at man maatte vente til Udsigterne bleve gunstigere, og i Særdeleshed til man havde noget Haab om at erholde Fred, o. s. v.**

Fra Raadet skal Kongen ligeledes have imødeseet Demonstrationer i samme Aand, skjøndt han forstod at forebygge

---

* Brev fra Grev Oxenstjerna til Hertug Carl den 11 October 1788.

** Schrøderheims Optegnelser S. 225 samt Brev fra Grev Oxenstjerna til Hertug Carl af 11 October 1788.

dem i Tide. Et meget skarpt Skrift af Rigsraad Hermansson, der handlede om denne Gjenstand, circulerede allerede til Underskrift blandt Raadsherrerne, men da Monarken fik Underretning om Indholdet deraf, lod han dem vide, at han ikke havde til Hensigt at modtage det. Nu opfordrede Raadsherrerne Rigsraad Hjärne til at skrive en Ansøgning om at der maatte blive holdt en Rigsdag, men de fik ikke Tid til at overrække Kongen denne Ansøgning, før han allerede var afreist.

Det blev imidlertid ikke alene ved Opfordringer fra disse Sider, der muligen kunde synes mindre rene og oprigtige; flere af Kongens Fortrolige antoge ligeledes, at der i denne ulykkelige Tid ikke var nogen anden Udvej til at frelse ham og Riget, end at kalde Stænderne sammen. Mænd som Oxenstjerna, Rosenstein, Schrøderheim og Flere stemmede derfor ogsaa for, at der skulde holdes en Rigsdag.* Det var ikke nogen let Sag at modstaa en Opinion, der i saa høj Grad havde Udseende af at hele Nationen deelte den, og Monarken begyndte ogsaa at vakle, men efter al Sandsynlighed var det dog til Landets Bedste, at han besluttede at opsætte dette Anliggende, og derimod først prøve paa at befri sig for nogle af sine mest nærgaaende Fjender. Det var følgende Begivenhed, der gav ham Anledning til at fatte denne Beslutning.

Frankrig tilbød sin Mægling, dog kun paa den Betingelse, at man undlod indtil videre at kalde Stænderne sammen, for at man ikke skulde blive nødsaget til at slutte Fred under Stændernes Garanti og med Fare for Constitutionen.** Under en hemmelig Conference i Carlbergs Have gjorde den franske Ambassadeur og den spanske Minister Kongen disse Tilbud, som bleve modtagne. Den Straale af Haab, som herved syntes at vise sig for Riget, bragte ham til at fatte den Bestemmelse, at han for det Første kun vilde tænke paa at forsvare Landet.

---

* Breve fra Rosenstein og Oxenstjerna til Gustav III, G. S. samt Wallqvist.

** Brev fra Oxenstjerna til Hertug Carl den 11 October 1788.

Hans rastløse Sjæl havde imidlertid ikke et eneste Øjeblik forsømt i denne Anledning at tage saa kraftige Forholdsregler som det var muligt at tage under de daværende Omstændigheder. Da man ikke vidste fra hvilket Sted de Danske agtede at falde ind i Landet, trak man Tropper sammen saavel i Skaane som ved den norske Grændse. Feltmarschal Pehr Scheffer fik Commandoen over de Første og Generallieutenant Baron Carl Hjärta blev Chef for det Corps, som blev samlet i Wenersborg for at dække Bohuslehn og Gøteborg; et detacheret Corps blev under Oberst Tranefelts Commando sendt til Svinesund for at forsvare Grændsen, og Favoriten, Baron Armfelt, rejste til Wermland for at lede Forsvarsforanstaltningerne der.*

Alle disse Skridt vare imidlertid højst utilstrækkelige, og da det var nødvendigt at forstærke Forsvarsvæsenet, besluttede Kongen, at han selv vilde rejse til Dalarne, for, som en anden Gustav Wasa, fra Kirkebakkerne i egen høje Person at opfordre Folket til at gribe til Vaaben.**

Den 11 September tiltraadte Kongen Rejsen fra Haga, og havde et langt større Held end man havde ventet; Folket i Mora, Leksand og Stora Tuna lyttede med Henrykkelse til hans Ord og lovede edelig, at de med Liv og Blod vilde forsvare ham og Riget, og saasnart han var ankommen til Falun,*** traf han og Vedkommende Foranstaltning til at danne et Fricorps paa 3000 Mand; dette Corps skulde anvendes i Wermland og Gøteborg, og det varede ikke ret længe, før det var færdigt til at afmarschere.****

* De Offre Armfelt bragte Rigets Vel gik efter hans eget Sigende saavidt, at han pantsatte sine egne saavelsom sin Gemalindes Juveler, for at forøge Krigskassen. Armfelts Selvbiographi, S. 114 og Notes historiques du baron d' Armfelt annexées à sa Correspondance avec Gustave III. M. S. i S. S.

** Efter „Heml. Handl.," II S. 151, gav Liljensparre eller Norbin Kongen det Raad at rejse til Dalarne.

*** Den 16 September.

**** Brev fra Gustav III til Armfelt, den Førstes saml. Skr., VI S. 158.

De store Magter, som i Haag havde forenet sig mod Ruslands og Østerrigs Erobringslyst, havde imidlertid ikke med Ligegyldighed kunnet være Vidnet til en Begivenhed, som den danske Declaration, hvorved Sverig blev bragt i den største Fare. Englands Minister i Kjøbenhavn, Elliot, ilede, som man paastaaer, uden at afvente Ordre dertil fra sit Hof,* til Sverig, for personlig at tilbyde Gustav III sin Mægling. Ved sin Ankomst til Helsingborg begav han sig til Toll, som lovede at melde Kongen, at han ønskede at tale med ham om et højst vigtigt Anliggende, og derpaa fortsatte Elliot Rejsen til Jønkøping, hvor han havde anholdt om at maatte afvente Svar paa sit Forslag. I Falun modtog Kongen Tolls Brev, saavelsom et Iilbud fra Hoffet i Berlin, der med samme Beredvillighed tilbød sin Mægling. Alt dette var naturligviis meget behageligt og af særdeles Betydning under de daværende Conjuncturer; men man havde jo allerede modtaget Frankrigs Mægling, og desuden vilde Kongen ikke gjerne støde dette Hof, med hvilket han stod i en gammel og for ham personlig saa kjær Forbindelse. Det Nyttige og Nødvendige sejrede dog snart over de personlige Considerationer; Elliot fik derfor Tilladelse til at indfinde sig i Carlstad, og man modtog ligeledes Tilbudet fra Berlin.

Medens Kongen endnu opholdt sig i Falun erholdt han bestemt Underretning om, at de Danskes Angreb skulde ske fra Norge** og at Kronprindsen af Danmark var kommen dertil; men dengang troede Kongen endnu ikke, at der vilde ske noget Indfald i Sverig, idetmindste ikke i det Aar, og antog, at de Danskes Bevægelser kun havde til Hensigt at skræmme Sverig.*** Han besluttede at fortsætte Rejsen til Wermland.****

---

* Saaledes siger Armfelt, Notes historiques etc., med Flere. Jfr. Wahrenberg, Tidsskrift for Literatur, 1851 S. 334.

** Brev fra Gustav III til Toll, Falun den 18 September 1788; Biographisk Skildr. af Toll, II, S. 13 ff.

*** Brev fra Gustav III til Armfelt, Leksand den 15 September 1788. Samlede Skrifter VI. S. 151 ff.

**** Afrejsen fra Falun fandt Sted den 21 September.

Den 25 September ankom Kongen til Carlstad, hvor Baron Armfelt ventede ham. Efterat han ledsaget af Baronen havde gjort en Tour til Eda Skandse, erholdt han* en officiel Rapport om at de Danske, under Prinds Carl af Hessens Commando, den 24 var gaaede over Grændsen og trængte ind i Bohuslehn. Den commanderende General, Baron Hjärta, erholdt øjeblikkelig de fornødne Forholdsregler; Prindsen havde i et Manifest sagt, at han ikke kom som Fjende, men kun i den Hensigt at bevirke Fredens Gjenoprettelse mellem Sverig og Rusland, men Generalen fik Ordre til at betragte ham som Fjende og forhindre ham i at trænge videre frem, samt anføre Englands og Preussens Mægling, hvorom det danske Ministerium allerede var bleven underrettet, som Grund til, at man nærede Haab om at han frivilligt vilde standse sin Marsch.**

Kort efter ankom Elliot, syg og forskumplet efter en lang og besværlig Rejse. Denne agtværdige Englænder var et af de Mennesker, som, uden at skjule deres Overlegenhed i Aand og Dømmekraft, dog forstaa at vinde saavel Højagtelse som Hengivenhed, og begge disse Dele skjænkede man ham saa meget hellere, fordi hans Ydre ikke var saaledes, at det strax kunde indtage Menneskene for ham. En Sky af Melankoli syntes at hvile over hele hans Person og dannede en besynderlig Modsætning til den Fyrighed, som viste sig i alle hans Bevægelser og som man ikke hyppigt finder hos Englænderne. Elliot elskede Sverig, ikke blot som Minister, af egennyttige Hensigter, men som et Medlem af en fri Nation, der fandt, at det svenske Folk, ligesom hans eget, var skabt til at være frit og lykkeligt. Da han saae svenske Soldater kysse deres Vaaben af Glæde, sagde han: „Disse Mennesker elske deres Vaaben som om det var en Elskerinde; under en sand General ville de være uovervindelige; under en Konge, som fortjener at være elsket af dem,

* Den 27 September.

** Brev fra Gustav III til Generallieutenant Baron Carl Hjärta, Carlstad den 27 September 1788.

ville de endnu vise sig som den af hele Europa agtede og frygtede Nation." *

Allerede disse faa Træk vise, at Elliot egenlig ikke var en Minister efter Kong Gustav IIIs Smag; han var for stolt, for frisindet, til rigtig at kunne behage en Fyrste, hvis varmeste Sympathier bragte ham til at helde til Despotismen; og naar man hertil føjer Beskaffenheden af det Anliggende, som havde bevæget Elliot til at opsøge Kongen, vil man let kunne indsee, at de ofte maatte faa Lejlighed til at støde hinanden for Hovedet; Majestætens Glands blendede ikke Englænderen, som tvertimod uden Betænkning sagde Kongen de skarpeste Sandheder, naar han fandt at det var nødvendigt. Elliots Forslag gik ud paa, at Sverig skulde opgive den unyttige Alliance med Frankrig, som allerede gik sin Forbærvelse imøde, og i dets Sted modtage Englands og Preussens Mægling. Dette Forslag blev antaget, og nu tog Elliot ufortøvet fat paa sit for Riget saa vigtige Hverv, som begyndte med, at han tilbød Fjenden Vaabenstilstand.

Den danske Prinds var imidlertid vedbleven uforfærdet at drage fremad, medens Oberst Tranefelt trak sig tilbage til Qvistrum, hvor han standsede for at tage imod ham. Prindsen vedblev at sige, at han blot var kommen for at mægle Fred, som han dog erklærede kun at ville afslutte med Rigets Stænder; han fordrede derfor, at man skulde lade ham drage uhindret fremad, og lovede til Gjengjæld at ville beskytte Enhvers Person og Ejendom.** Men hvor tillokkende disse Løfter end vare for de Misfornøjede mellem den svenske Adel og Officererne, maa man dog, til Ære for dem, sige, at de gjorde alt hvad der stod i deres Magt for at holde Fjenden tilbage***;

---

* Denne Skildring af Elliot er efter Brelin, i dennes Brev til Reuterholm. Brelin ankom til Carlstad en kort Tid efter Elliot, og Kongen befalede, at han provisorisk skulde fungere som Legationssecretair hos denne.

** Prince Charles de Hesse, Memoires sur la Campagne de 1788 en Suéde, Copenhague 1789, p. 64 ff.

*** Anonymt Brev til Hertug Carl, October 1788.

men dette var desværre vistnok ikke muligt for deres ringe Styrke; den maatte overgive sig ved Qvistrum*, og hele Landet, ligetil Gøteborg og Wenersborg, laa nu aabent for Fjenden. Da Kongen erholdt Efterretning herom, — hvilket skete i Carlstad den 30 November, kort før han gjennem Brelin erholdt Underretning om at Høgfors var bleven rømmet, — fattede han strax den Beslutning at ile til Gøteborg for at forsvare den. Han havde rigtignok ikke meget Haab om at dette vilde lykkes ham, han var fortvivlet og nærved at opgive det Hele, men desuagtet rejste han. En Fjerdingvej udenfor Staden mødte han et nyt Ilbud, som underrettede ham om, at de Danske vare for nær til at Rogen kunde rejse til Wenersborg, og nu vendte Kongen øjeblikkelig om. Armfelt og Grev Clas Ekeblad modtoge ham i hans Bolig. „Læs, Alt er tabt," sagde Kongen, idet han gav Armfelt de Rapporter han nylig havde erholt. Armfelt blev overrasket, men søgte dog at berolige Kongen.

„Ulykken synes at være meget stor," sagde han, „men Deres Majestæts Mod og Virksomhed kunne endnu frelse Gøteborg."

„De veed ikke hvad De siger," svarede Gustav med Heftighed, „og den Krone, jeg bærer, er ikke de Bekymringer værdt som den foraarsager mig."

Og uden at tage Afsked foer Kongen med store Skridt ud af Værelset, idet han sagde til Armfelt, som havde taget sig den Frihed at sige ham nogle Sandheder: „De vil at jeg skal dø! nuvel, jeg vil dø, og da vil De ikke kunne bebrejde mig, at jeg ikke døde som Konge." Derpaa gik han ud og satte sig i sin Vogn, men tilbragte dog Natten i den og rejste ikke før den følgende Morgen.

Blandt de Personer, som ilede til Mariestad for at gjøre Kongen deres Opvartning, var ogsaa den mere end halvfjerdsindstyveaarige Grev Ulrik Scheffer. Kongen tilbød ham Over-

---

* Den 29 September.

commandoen over de Tropper, der vare trukne sammen mod de Danske, men Scheffer svarede:

„Sire, behag at have Meblidenhed med mine graa Haar, saavelsom med Fædrelandet og Deres Majestæts Vaabens Ære. Dersom jeg har erhvervet mig nogen Anseelse, da er det ikke i militair Henseende; denne Stand forlod jeg for 30 Aar siden. Desuden er denne Anseelse mig altfor dyrebar til at jeg skulde være saa ubetænksom at compromittere den, thi det var jo i Deres Majestæts Tjeneste jeg erhvervede mig den, og den hidrører fra det Held, som hidtil har fulgt Deres Majestæts Regering. Alt hvad min Alder og Svagelighed tillader mig at tilbyde Deres Majestæt, bestaaer i de mest brændende Bønner for Deres Lykke, og disse Ønsker skulle følge mig til Graven, hvori jeg er beredt til at stige ned.*

Grev Scheffer forblev imidlertid ikke ganske uden Indflydelse paa de Begivenheder, som foregik for hans Øjne. Uenigheden mellem Preussen og Rusland forekom ham overordenlig vigtig; han antog, at den største Fare, som ifølge disse Magters Coalisation havde truet Revolutionen i 1772, var fjernet ved denne Spaltning, og han arbejdede iøvrigt for et Forbund med Preussen og England mod Rusland og Danmark.

Efter Affairen ved Qvistrum havde Prindsen af Hessen imidlertid hurtigt udbredt sine Tropper over hele den sydlige Egn fra Uddevalla og Wenersborg til Kongelf. Den 4 October om Aftenen opslog han sit Hovedkvarteer hos Baron G. Macklean paa Strøm; nu drømte han ikke om andet end om at indtage Gøteborg, denne rige Handelsstad, som vilde komme hans forfrosne og nødlidende Soldater saa godt tilpas, og af denne Aarsag tog han intet Hensyn til Elliots Forestillinger. Den 5 October om Aftenen affendte Prindsen Generaladjutant v. Harthausen for at opfordre Staden til at overgive sig, og følte sig overbeviist om, at denne Opfordring ikke vilde blive afslaaet, thi han vidste, at Staden var saagodtsom forsvarsløs.

---

* Grev U. Scheffer døde 1799.

og neppe vilde kunne modstaa et Angreb. Men i Løbet af nogle faa Dage var der foregaaet en mærkelig Forandring.*

Den Anskuelse Prindsen nærede om Letheden af at indtage Gøteborg havde i Virkeligheden ligetil det sidste Øjeblik ikke været en aldeles ugrundet Formodning. Fæstningsværkerne vare forsømte i en saadan Grad og Commandantskabet var saa modløst, at man allerede havde besluttet at ville overgive sig paa Naade og Unaade. Kongen rejste imidlertid Dag og Nat, for at naae Gøteborg saa hurtigt som muligt. Han gav sig neppe Tid til at udhvile sig en Time hos Commerceraad Alstrømer i Alingsås. Den 3 October om Aftenen ankom han endelig, udmattet og tilstænket, i det ubehageligste Vejr til en af Stadens Porte. Portene vare lukkede og Ingen kjendte Kongen, saa at det var med Nød og Neppe at han blev lukket ind. Han begav sig øjeblikkelig til Commandantboligen, men her fandt han Alt i den sørgeligste Forvirring, thi Meublerne og Huusgeraadet var flyttet bort og bragt i Sikkerhed, saa at Kongen neppe kunde faa en Seng at hvile i om Natten.

Nu varede det ikke længe, før den saagodtsom overgivne Stad erholdt et ganske andet Udseende. De gamle Volde og Fæstningsværker bleve bragte i Orden og armerede, og der ankom daglig Tropper, som vare kaldte derhen fra Wermland, Westergøtland og Skaane; med ivrig og utrættelig Aarvaagenhed tog Kongen selv Deel i alle disse Foranstaltninger, idet han tillige med Ord og Gjerning ansporede de Tvivlraadige. Paa denne Maade blev man i den store og rige Stad Gøteborg efter nogle Dages Forløb bragt fra Nedslagenhed og Fortvivlelse til Mod og Kamplyst, hvilket var en naturlig Følge af den Forsvarsstand, hvori Staden var bleven sat, især som Følge af Kongens personlige Nærværelse og Virksomhed. Nu behøvede man ikke længere at frygte nogen Fjende eller idetmindste ikke at tænke paa at overgive sig ved den første Opfordring dertil.

---

* Prince de Hesse, hvor man ogsaa finder Elliots Brev til Prindsen af Hessen.

Om Morgenen den 6 October ankom General v. Harthausen og forlangte at tale med Commandanten, men istedetfor førte man ham til Kongen, som neppe lod ham faa Tid til at hilse, før han udbrød:

„Dersom Deres Ærinde ikke er vanærende, maa De meddele mig det, som De havde i Sinde at sige min Commandant. Dersom det er en Opfordring til at overgive Fæstningen, da viid, at Borgerne have svoret at forsvare Staden til det Yderste; herefter kan De bedømme, hvad Garnisonen agter at gjøre. Siig Prindsen af Hessen, hvad jeg har sagt Dem, og tilføj paa mine Vegne, at det Skridt, han har gjort, undrer mig, thi jeg veed, at han er rykket ind i mit Land, uden at have Ordre og Tilladelse dertil af Kongen, min Svoger."

Kongen ventede, at Harthausen skulde svare, men denne, som ellers var en fiin og kløgtig Herre, blev saa overrasket saavel ved Kongens Nærværelse som ved hans stolte Sprog, at han ikke kunde fremføre et eneste Ord, men kun bukkede og fjernede sig.*

Samme Dags Aften kom Elliot til Gøteborg. Efter en Samtale med Kongen, der varede lige til Klokken 12 om Natten, sendte han den følgende Dag Baron d'Albedyhll, en ung Officeer i preussisk Tjeneste, til Prindsen af Hessen med et Brev, hvori han forlangte Vaabenstilstand og erklærede, at han ufortøvet vilde indfinde sig hos Prindsen. Nu havde Forholdene forandret sig betydeligt; de sidste Begivenheder i Gøteborg, i Forening med Englands og Preussens kraftige Trudsler, bevægede Prindsen til at give efter. Den 8 October reiste Elliot til Bohus, hvor han og Prindsen sluttede en Overenskomst om en Vaabenstilstand paa otte Dage. Kort Tid efter ankom den preussiske Minister, Grev Borcke, for i Forening med Elliot at gjøre Prindsen af Hessen Forestillinger til Fordeel for Sverig. Disse Forestillinger havde en særdeles heldig Virkning, thi Vaabenstilstanden blev først forlænget til fire

* Brev fra C. Ruuth til Hertug Carl, Stockholm den 14de October 1788.

Uger, og derpaa udstrakt til den 1 Maj 1789. Den 12 November var det danske Corps ligetil sidste Mand allerede gaaet tilbage over Grændsen.

Man havde altsaa rigtignok været saa heldig for Øieblikket at afværge de Danskes Indfald og gjenoprette Roligheden paa den vestlige Grændse, men man kunde desuagtet ikke sige, at dette medførte nogen betydelig Fordeel, saalænge det ikke var lykkedes at bringe Danmark til at iagttage en fuldstændig Neutralitet, og man ikke havde skaffet sig saadanne Allierede mod Rusland, at der kunde være Haab om et heldigt Udfald af Striden mod denne Kæmpe.

I denne Henseende gjorde de to mæglende Magters Ministre, Elliot og Borcke, samt den hollandske Minister i Stockholm, v. Borck — som ogsaa havde indfundet sig i Gøteborg hos Gustav for at tilbyde sit Hofs Mægling — Kongen ret fordeelagtige Tilbud. De lovede, at de ved sædvanlig Mægling vilde bestræbe sig for at skaffe Sverig Fred under Betingelse af Status qvo før Krigen, og en derpaa følgende defensiv Alliance, som man skulde bevæge Danmark til at tage Deel i. Men dersom Kongen nærede større Planer, vilde de ikke vægre sig ved at medvirke dertil. De tilbøde Sverig en offensiv Alliance med de tre allierede Magter og Danmark, som man vilde tvinge til at slutte sig dertil. Denne Alliance var rettet mod Rusland og havde til Hensigt at trænge denne Magt tilbage til Asien og give alle Østersøprovindserne tilbage til Sverig, enten for at blive forenede dermed, eller for, som man havde til Hensigt med Lifland og Estland, at danne dem til en selvstændig Stat under Hertug Carls Regering.* Det kan ikke undre Nogen, at man ikke kunde blive enig om dette sidste Forslag, som vi finde temmelig hyperbolsk, og man lod sig derfor nøje med at lade det blive ved det første, det vil sige, sædvanlig Mægling.

* Brev fra Oxenstjerna til Hertug Carl af 30 October 1788.

Fjerde Kapitel.

Rigsdagen i 1789.

(December 1788 — April 1789)

Agitationerne for Rigsdagen vedvarer efter Kongens Afreise til Dalarne. — Forholdene forandres. — Forbittrelsen mod Adelen. — Forberedelser til Rigsdagen. — Hertug Carl i Gøteborg. — Oppositionens Frygt og Planer. — Hertug Carl og Kongen. — Rigsdagsplaner. — Mændene fra 1789. — Takadresse til Kongen i Anledning af Grændsens Forsvar. — Det hemmelige Udvalg. — Scener paa Ridderhuset. — Revolutionaire Symptomer. — Kongens vanskelige Stilling. — Nordins Indflydelse. — Oprindelsen og Aarsagen til Sikkerhedsacten. — Operationsplan. — Forberedelse til Udførelsen deraf. — Den 17 Februar. — De hemmelige Conferencer, som ledede af Kongen fandt Sted paa Slottet i Anledning af Sikkerhedsacten. — Scenen forandres. — Forslag til at arrestere Adelens Førere og i et Plenum Plenorum i Rigsfalen foredrage den ti dørligt modificerede og indskrænkede Sikkerhedsact. — Mærkelig Conference mellem Kongen og Wallqvist. — Underhandlinger med Fersen. — Nordins Raad sejrer. — Adelens vigtigste Fører blive arresterede. — Kongen i sit Cabinet Dagen før Sikkerhedsacten bliver sat igjennem. — Den 21 Februar. — Nye Udsigter til en Revolution. — Rigsdagen bliver opløst.

Det var maaske et af de største Beviser paa Forstandskraft Gustav III aflagde under sin lange og glimrende Regering, da han under de heftige Fordringer om at der skulde holdes Rigsdag, med hvilke han saa at sige blev bestormet i Finland og Stockholm, besluttede at han ikke vilde give efter,

men trøstigt vente paa hvad Fremtiden vilde medføre; thi dersom han havde gjort det Modsatte, vilde efter al Sandsynlighed saavel Staten som han selv være blevne udsatte for de største Farer, og der vilde være udgydt Borgerblod i en indbyrdes Krig.

Man vedblev imidlertid at raabe paa Rigsdag. Ved Kongens Afrejse til Dalarne overleverede Baron Stjerneld ham et skarpt Brev derom, og i Falun erholdt Kongen Raadets Skrivelse om den samme Gjenstand. Han holdt ikke desmindre fast ved sin Beslutning,* men at han alligevel var i høj Grad fortvivlet, kan man see af den Omstændighed, at nogle af de, der omgave ham endnu den 17 September, kunde raade ham til ikke at — abdicere.

Denne Rejse i Bjergegnene var forøvrigt i mere end een Henseende mærkværdig og lærerig for Kongen. Han havde lært Folkets virkelige Sindsstemning at kjende, og begyndte allerede at imødesee Fremtiden med nogen mere Fortrøstning. Han begyndte at tænke sig Rigsdag og Revolution som uundgaaelige og nærforestaaende.**

Vi talte om Folkets Sindsstemning. Denne tog allerede tidlig en Retning, som bebudede store Begivenheder. Sagen om de priviligerede og ikke priviligerede Stænder kom paa Bane, og med den fremtraadte den Mængde forskjellige Anskuelser, som forkyndte, at der forestod vigtige Omvæltninger. Der herskede en overordenlig Forbittrelse mod Adelen*** og det er

---

* Brev fra Gustav III til Rigets Raad, Falun den 18 September 1788 G. S.

** Brev fra Gustav III til Ruuth, Falun den 18 September, 1788, i Kongens saml. Skrifter V, S. 260, samt Bruzelius S. 592.

*** Optrinet med Baron De Geer er bekjendt. „Heml. Handl." I, S. 242 ff. Liljensparre kunde kun med Møje beskytte De Geer mod Folkemassen, som fløjtende og blæsende i Nøglepiber forfulgte dem og tilraabte Liljensparre: „Slip ham, De er for god til at gaa med den Kjeltring." Ja Flere ilede endog hen og truede De Geer. Brev fra Liljensparre til Gustav III, Stockholm den 5 August 1788. G. S.

kke usandsynligt at Kongen selv har medvirket til at fremkalde den. *

„I alle Byer," siger en Brevskriver fra den Tid, „paa alle Gjæstgiversteder og i alle Kroer taler man ikke om andet end at Riget er bleven solgt af Adelen og Armeens Officerer. Armeens Adfærd bliver i allerhøjeste Grad misbilliget. Man hører overalt Yttringer om, at Adelens Magt bør indskrænkes, at man ikke bør taale dens tyranniske Fremgangsmaade, at dens Contribution til Staten er uforholdsmæssig, at det er den Fattige, som betaler mest, at Adelen bør udryddes og at den Tid nu er kommen, da de upriviligerede Stænder skulle skaffe sig Retfærdighed.**

Begivenhederne skrede imidlertid hurtigt fremad. Saasnart Kongen var bleven fri for de Danske, begyndte han for Alvor at tænke paa at kalde Stænderne sammen, hvilket hans nærmeste Venner raadede ham at gjøre.*** Elliot og Borcke, som efter Afslutningen af Vaabenstilstanden vare blevne i Gøteborg hos Kongen og havde hyppige Conferencer med ham, synes heller ikke at have havt noget derimod, skjøndt de med Bestemthed erklærede sig imod enhver Forandring af Regeringsformen, der kunde krænke Nationens Rettigheder.**** Armfelt synes derimod at have været af en ganske modsat Mening.†

Omtrent paa samme Tid ankom Hertug Carl til Gøteborg. Kongen havde hellere seet at han var bleven i Finland, thi han var i høj Grad bange for Hertugens Nærværelse ved Rigsdagen. Hertugen synes dog ikke at have havt noget andet Øjemed med sit Besøg i Gøteborg, end at forsvare sin Handle-

* „Heml. Handl." I, S. 192, ff, samt Hamiltons Anekdoter. Kongens Brev fra Finland i 1788 til daværende Provst i Sala, Grev F. B. von Schwerin, som opbevares et eller andet Sted, synes uimodsigeligt at vidne herom.

** Anonymt Brev til Hertug Carl, Stockholm i October 1789.

*** Blandt Andre Taube, i Breve af 3 og 27 October 1788. G. S.

**** Wahrenberg, S. 334, samt Brev fra Fredrik Vilhelm II til Grev von Borcke, dateret 9 Februar 1789. G. S.

† Brev fra Armfelt til Gustav III, Carlstad den 2 December 1788. G. S.

maade i Finland for Kongen. Vi vide ikke om dette lykkedes ham, og vide ligesaa lidt, hvad der ellers forefaldt mellem dem. Hertugen maatte imidlertid love Kongen, at han strax efter Helligdagene vilde reise tilbage til Finland, og heraf synes man at kunne drage den Slutning, at der endnu ikke herskede nogen rigtig god Forstaaelse mellem dem.*

Man havde imidlertid ikke forsømt nogetsomhelst Middel til at sikkre sig en for Rigsdagen tjenlig Stemning. Skrifter, som indeholdt de værste Beskyldninger mod Adelen, bleve af de civile Embedsmænd paa Landet i stor Mængde udbredte i Kroer og paa Beværtningssteder, og Kongen, under hvis Beskyttelse det heftigste af disse udkom, forsmaaede ikke at tage Deel i Kampen.** Den 8 December blev der udfærdiget Indkaldelse til en Rigsdag i Stockholm den 26 Januar. Kort efter forlod Kongen Gøteborg.

Vi staa nu ved Begyndelsen til en af de mærkværdigste Rigsdage i Sverigs Historie, men før vi gaa over til en nærmere Omtale deraf, ville vi see, hvorledes Oppositionens Stilling var, og hvilke Planer man havde lagt, da Rigsdagen blev aabnet. I denne Anledning maa vi gaa noget tilbage i Tiden.

Adelens Bestræbelser for at bevæge Kongen til at kalde Stænderne sammen vare rigtignok ikke faldne saaledes ud, som man ønskede, men desuagtet ophørte man ikke med at intriguere mod ham. Da man fik Underretning om, at han vilde begive

---

* Breve fra Hertug Carl til Gustav III, G. S.; fra denne til Ruuth, Gøteborg den 12 December 1788, Kongens samlede Skrifter, V. S. 267; Brev fra Armfelt til Gustav III, Carlstad den 2 December 1788. G. S., samt fra Taube til Kongen, Stockholm den 1 November 1788. Ogsaa Bilag Nr, 11.

** Brev fra Finland angaaende adskillige Complotter etc., skrevet af Mannercrantz, Generalkvarteermester ved Fortificationen; under Kongens Ophold i Gøteborg viste Biskop Wingård ham Concepten dertil, og Kongen tillod at det maatte trykkes. E. S. See „Heml. Handl." I, S. 244 ff. De øvrige Skrifter findes opregnede i Adelens Protokoller af 1789. See ogsaa Rosensteins Brev til Gustav III, Stockholm den 24 November 1788, hvoraf man seer, at der i Stockholm blot i 2 Dage blev solgt 16,000 Exemplarer af dette Skrift.

sig til Dalarne, begyndte man strax at udbrede og tro de mest forunderlige Rygter; man sagde, at han havde i Sinde at vende tilbage til Stockholm for at plyndre Banken og gjøre sig til Eneherster. Skrækken blev saa stor i Hovedstaden, at Mange gravede deres Sølv ned i Jorden og begyndte at tilvexle sig Sølv i Banken, ja, Bankens Embedsmænd lode forfærdige 100 Foustager og 150 Kasser, som pakkede fulde af Speciemynt og Sølvbarrer skulde ved Nattetid nedsænkes i Søen af Personer, der mod Betaling lovede at fortie Stedet hvor det skete.* Adelen begyndte for Alvor at tænke paa Midler til at forsvare sig. Baron Stjerneld sendte hemmeligt en vis Capitain Elméen til Petersborg, for at skaffe Underretning om Keiserindens virkelige Tænkemaade og de Løfter hun havde givet gjennem Jægerhorn. Man opfordrede Hertug Carl til at komme til Stockholm med Armeen og være Chef for Adelen, ja mulig for hele Nationen.** De Danskes Indfald i Sverig samt den Aabenhed og Bestemthed, hvormed Folket tog Kongens Parti, foraarsagede rigtignok, at Adelen snart begyndte at betænke sig, ja, da de Danskes Angreb var faldet saa uhelbigt ud, varede det ikke ret længe, før man begyndte at nære ligesaa megen Frygt for Rigsdagen, som man tidligere havde sat sit Haab til den*** og flere af de heftigste Modstandere blandt Adelen søgte at indsmigre sig hos Kongen. Nu udkom de skarpe Skandskrifter mod Adelen og hermed fik dens Harme nyt Liv og ny Næring. Hertug Carl, som paa den Tid kom tilbage til Stockholm, lovede imidlertid at forsvare Adelen, samt forlange, at Kongen skulde lade Forfatterne straffe, og i modsat Fald true med, at han vilde tage sin Afsked, dersom dette ikke skete.****

---

* Brev fra Liljensparre til Kongen, Stockholm den 2 December 1788.

** Brev fra Hertug Carl til Gustav III af 2 October 1738. S. S. samt denne Deel, S. 48. Hertugen siger, at det var Stalbmester Bruce, som indsandt sig hos ham i det nysomtalte Anliggende.

*** Brev fra Liljensparre til Gustav III af 2 December 1788.

**** Det ovenfor omtalte Brev fra Liljensparre.

Man vidste ikke og kunde ikke vide af hvilken Grund Kongen kaldte Stænderne sammen, men man troede det Værste og begyndte derfor strax at tale om hvilke Forholdsregler man skulde tage derimod; dersom man kun kunde faa en heel Stand paa sit Parti, vilde man idetmindste være sikkret mod Forandringer fra Stænderne selv, og havde desuden flere Udveje til at holde Efterregning og sætte sine Planer igjennem. Præsterne maatte i denne Henseende være lettest at komme til Rette med, og man behøvede kun 7000 Rdlr. for at sikkre sig hele denne Stand, men Udueligheb og Karrighed hos nogle af de Førere, der havde at gjøre med denne vanskelige Sag, foraarsagede, at man lod sig overbyde af Kongen, som forstod at vinde den bestikkelige Gejstlighed for det Dobbelte af denne Sum.* Da Adelen saaledes havde tabt denne første Bataille, havde den ikke nogen anden Udvej end udelukkende at holde sig defensiv; i en hemmelig Forsamling, som fandt Sted hos Stjerneld, og ved hvilken Fersen og De Geer ogsaa vare tilstede,** søgte nogle af de heftigste Medlemmer rigtignok at opsætte et mere fjendtligt Rigsdagsprogram,*** men som Følge af Fersens Indskydelse besluttede man at indskrænke sig til at forsvare Finanserne og Grundloven, samt overlade til Monarken at slutte Fred med Fjenden og straffe dem, der havde forseet sig; man maatte antage at have sørget tilstrækkeligt for Adelens Ære, naar man bleve enige om at forlange, at Kongen skulde lade anstille lovlig Undersøgelse med Hensyn til Forfatterne af de omtalte Skand-

---

* En Brevskriver i De la Gard Arch. XVIII S. 82 siger: „Præsterne lode sig kjøbe contant a 1000 Rdlr. Stykket, og Oppositionen tabte paa 6."

** Brev fra Liljensparre til Kongen af 2 December 178[illegible].

*** Man foreslog nemlig at forlange Fred med Rusland og Straf for dem, der vare Skyld i Krigen. See „Heml. Handl." II. S. 199. I et Brev af 21 Januar 1789 taler Liljensparre ogsaa om en lignende Plan, for hvilken Stjerneld og Bungencrona kæmpede ivrigst. Et Antal af 60 til 70 Personer forsamlede sig hos Bungencrona og bleve enige om at erklære, at Kongen havde gjort Brud paa Grundloven ved at begynde Krig, og at man burde søge at tage Forholdsregler til Forebyggelse af Sligt i Fremtiden.

skrifter, samt lade dem afstraffe, og De Geer paatog sig at skrive og oplæse den hertil sigtende Memorial.*

En af de første og vigtigste Gjenstande, der laa Kongen paa Hjerte efterat han var kommen tilbage til Stockholm, bestod i at komme rigtig paa det Rene med Hensyn til Forholdet mellem ham og Hertug Carl. Det lader til at der har fundet en Forsoning Sted, og at Hertugen som Følge heraf lovede ikke at ville modsætte sig Kongens Planer, dog paa den Betingelse, at de af Adelen og ved Armeen, der virkelig vare uskyldige, skulde forblive uantastede.**

* „Heml. Handl." II. S. 199. Fersen ansaae nemlig disse Planer for at være „farlige og halsbrækkende." Hvorfra hidrørte denne Forsigtighed, som Fersen nu og senere viste? See Side 53. Dog findes der muligt ogsaa andre forklarende Grunde, see herom i den følgende Note. I høi Grad mærkværdige og betegnende for Adelens Tænkemaade og Øjemed paa dette Tidspunkt ere to Breve fra Brødrene Jakob og Johan v. Engeström, som meddeles i Bilag Nr. 12 og 13. Det første Brev er skrevet til Biskop Hesslén i Lund, v. Engeströms Svoger, det andet til L. v. Engeström.

** Det er ikke let at vide hvilke og hvormange af disse Planer Hertugen erholdt Underretning om, men sandsynligviis indrømmede Hertugen selv, at det i det Hele taget var nødvendigt, at Kongemagten i visse Henseender var noget større. Hertugen var svag og drejede sig i Almindelighed efter som Vinden blæste. Hans Handlemaade kan muligen ogsaa have været Følgen af en sædvanlig og i hans Stilling ganske naturlig Beregning med Hensyn til hans egen Sikkerhed, og det var derfor nødvendig, at han i sin Beretning til Kongen søgte at give Alt det han havde foretaget sig i Finland Udseende af at være skeet af Tvang. Af denne Aarsag var det formodenlig, at han anklagede Anckarsvärd, som blev sat i Fængsel, og at han, for det Tilfælde at der skete nogen Forandring i Regeringen, bad Kongen tænke paa, at Antallet af de „Tro Mænd," der var altfor indskrænket i Regeringsformen af 1772, blev udstrakt til Landshøvdinger og Militairchefer. Vi vide imidlertid ikke hvilken Grund Hertugen kunde have til at angive Grev Fersen for Kongen, som en Mand, der havde begaaet en saa stor Statsforbrydelse, at den fortjente at straffes med Døden." See herom Breve fra Hertug Carl til Gustav III af 2 og 8 October 1788, G. S., samt en Optegnelse i S. S., ifølge hvilken daværende Lieutenant Brelin, senere Gyllenskjøld, var sat til at holde Øje med Hertugen, hvis Forbindelse med de Misfornøjede paa denne Maade blev bekjendt for Kongen. De la Gard. Archiv XV. S. 124.

Ifølge alle Kjendetegn har det ved Rigsdagens Begyndelse ikke været Kongens Hensigt at fremkalde nogen Revolution eller at anvende nogensomhelst Vold for at sætte sine Planer igjennem. Disse synes næsten blot at have gaaet ud paa at skaffe ham Penge til at fortsætte Krigen samt betale hans Gjæld, og kun paa at erholde en større Magt, dersom Omstændighederne gjorde det muligt og nødvendigt, og da i Forhold til disse. Gaaende ud fra dette Synspunkt tog man ogsaa strax alle de nødvendige Forholdsregler. Landmarschalstaven blev lagt i Hænderne paa en Person, som ved sin svage Characteer i høj Grad bidrog til at befordre Kongens Planer, nemlig Grev Carl Lewenhaupt, en Søn af den ulykkelige General Lewenhaupt, der faldt som et Offer for Politiken i Aaret 1743. Biskop Wallqvist og Provst Nordin bleve valgte til at være Kongens Mænd hos Præsterne, Lagmand Håkansson blev det samme hos Borgerne og Justitsborgemester Ahlman hos Bønderne.

Lagmand Nordin, en Broder til Provsten af samme Navn, Revisionssecretair Låstbom og Landshøvding G. af Uglas udmærkede sig forøvrigt alle som særdeles nidkjære i Kongens Tjeneste. Man forstod ved Kjøb at vinde nogle af de Selvstændigste blandt Bønderne, og Borgerne vare allerede i Forvejen næsten alle royalistisk sindede. Paa denne Maade havde man, endnu før Rigsdagen blev aabnet, allerede forstaaet temmelig godt at ordne Terrainet paa bedste Maade for at fremme sine Hensigter.*

* Kongen tilbød først Baron G. M. Armfelt Landmarschalstaven, men han frabad sig den. Siden var der Tale om G. A. Wachtmeister og Duwall. „Lewenhaupt var gammel og svag," siger Wallqvist, „og hverken bekjendt som Statsmand eller som Taler." Hamilton yttrer sig endnu strengere om Lewenhaupt. Hans „Udnævnelse til Landmarschal fremkaldte Spot, men der udfordredes megen Forstand for at finde En, der havde saa liden Forstand." Nils Svensson fra Skaane lod sig for fuld Ordførerbetaling kjøbe til at understøtte Kongens Hensigter hos Bønderne. Jon Bengtson fra Småland forlangte for meget (Beforbring for sine Sønner og oeconomiske Fordele for sine Ejendomme) og maatte opgives som upaalidelig og balstyrig. Wallqvist.

Rigsdagen blev aabnet den 2den Februar. Det var naturligviis Kongen særdeles magtpaaliggende at forhindre, at Spørgsmaalet om Beskaffenheden af Krigen, nemlig om den var en Angrebs- eller Forsvarskrig, blev drøftet af Stænderne, thi det var fra dette Punkt at Oppositionen agtede at rette sine Angreb mod ham, og man havde derfor allerede i Trontalen kunnet lægge Mærke til Kongens Bestræbelser for at indvirke paa Stænderne i denne Henseende. Men det skulde ikke blive herved. Kort efter lod han sine Ombud i de ringere Stænder sætte sig i Bevægelse, og Følgen af disse hemmelige Bearbejdelser var, at disse Stænder, i Forening med Adelen — hvortil kunde dens Modstand have nyttet i en saadan Sag — tilstillede Kongen en Takadresse, forbi han havde forsvaret Grændsen. Krigen var følgelig, ved en Beslutning af samtlige Stænder, bleven erklæret for lovlig.

Herved burde ogsaa et af de vigtigste Stridspunkter mellem Kongen og Adelen være betragtet som afgjort. Det der endnu var tilbage for Kongen, bestod i at erholde Penge til at betale sin uhyre Gjæld og fortsætte Krigen; og det er tænkeligt, at dersom Adelen ikke ved lovløs Trods havde modsat sig Udbetalingen af disse, rigtignok mindre behagelige, men ved Omstændighederne nødvendiggjorte Udgifter, vilde hverken Sikkerhedsacten eller Kongemordet i 1792 have fundet Sted. — —

Kongen havde i sin Tale til Stænderne forlangt, at der skulde oprettes en hemmelig Committee, med hvilken han kunde raadslaa om Midler til at fortsætte Krigen, og han tilføjede, at denne Committee maatte dannes saa hurtigt som muligt. De tre ringere Stænder tøvede ikke med at efterkomme Kongens Ønske, men dette var ikke Tilfældet med Adelen, som, trods hans udtrykkelige Forbud, vedtog* en Instruction for Committeen, der gjorde Brud paa dens grundlovlige Prærogativer, og fordrede, at der skulde dannes en Committee, for hvilken der udelukkende skulde aflægges Regnskab for Finansvæsenets Tilstand. Dette var en højst ubehagelig Begivenhed

* Den 7 Februar.

med Hensyn til Kongens Planer, og den hidrørte for en stor Deel fra Landmarschallens Mangel paa Conduite; men Forholdene skulde snart blive endnu mere indviklede. Da Landmarschallen nogle Dage efter* vilde erklære, at Adelens Beslutning var ugyldig — et besynderligt Foretagende, som nok kunde forsvares fra det Synspunkt hvorfra Landmarschallen gik ud, men som fra Adelens Side med Grund kunde betragtes som stødende — opstod de mest larmende Scener paa Ridderhuset. „En i en Myretue kastet Ørn kunde ikke foraarsage en saadan Urolighed, som den Landmarschallens Erklæring frembragte hos den opirrede Adel," siger En, som var nærværende ved denne Lejlighed.

„Den Sag er afgjort," raabte de Fleste. „Hr. Landmarschallen har intet Votum," skrege Andre. „Ere vi blotte Nuller her?" „Fy, det er uværdigt!" „Lad os høre!" Og nu begyndte en ubeskrivelig Raaben „Ja" og „Nej", medens hele Ridderhuset lignede et oprørt bølgende Hav. Nogle sprang ind over Skranken, Andre bebrejdede Lewenhaupt, at hans Udflugter vare dumme, atter Andre sagde, at de vare nederdrægtige, o. s. v. Selv de Koldsindigste tabte Ligevægten. Dette var t. Ex. Tilfældet med Grev Fersen, hvis indtrængende Forestillinger imidlertid bevirkede, at Lewenhaupt endte med at gjøre en Undskyldning og erklære, at Beslutningen allerede var fattet. Fersen rystede som et Espeløv, og maatte drikke et Glas Vand for at berolige sig, men det man senere sagde, synes at have været Bagtalelse, nemlig at han i sin Hidsighed knyttede Haanden mod Landmarschallen, skjøndt den Gestus han plejede at bruge, naar han talte eftertrykkeligt, nok kunde faa Udseende af en Mangel paa Takt, hvori han sandsynlig ikke kunde gjøre sig skyldig. Tilsidst affendte man en Deputation for at underrette de andre Stænder om hvad Adelen havde besluttet.**

---

* Den 9 Februar.

** Hamilton og Wallqvist. Da § 47 i Regeringsformen gav Kongen Ret til at drage hvilke Sager han fandt for godt ind paa den hemmelige Committees Gebeet, er det tydeligt, at Adelen handlede ulov-

Hvad skulde Kongen nu gjøre. Kun for en grundlovligt oprettet hemmelig Committee troede han at kunne aabenbare sine Finansers Tilstand og sine Fornødenheder, og uden dette samt en betydelig Bistand af Stænderne, var det ham umuligt at forsvare Riget mod overlegne Fjender og paatrængende Creditorer. Paa den anden Side stode derimod de tre ringere Stænder, Kongen hengivne, fulde af Had til Adelen, næsten tiltrodsende sig Privilegier, og ved disses Bistand kunde man haabe og vente at tilintetgjøre Adelens Modstand; nedenfor eller bag disse Klasser stod igjen den store Masse, som, nærende et ligesaa dybt Had til Adelen, kun syntes at vente paa et Signal for at styrte frem og begaa saa at sige hvilkesomhelst Excesser. Man maa tilstaa, at det var et critisk Øjeblik og at Stillingen var i højeste Grad vanskelig. Hvad gjorde Gustav III? Der var ingen Mangel paa hemmelige Raadgivere, skjøndt man desværre ikke har et saa nøjag-

---

ligt, da den imod hans Villie vilde lægge Baand paa Committeen, ved at give den en Instruction, saavelsom ved at fordre, at der skulde oprettes en Finanscommittee. Regeringsformen foreskriver rigtignok, at der skal vælges en saadan Committee, men dersom Kongen er af den Mening, at de Gjenstande, den skal behandle, bør holdes hemmelige, staaer det ham frit for at henvise dem til et saakaldet hemmeligt Udvalg, som har Ret til at afgjøre dem. Ifølge Grundloven af 1772 var Gustav III derfor ogsaa, som vi allerede have bemærket, næsten saagodtsom souverain. Dersom Adelens Handlemaade hidrørte fra Frihedens ædle Bevæggrunde — nuvel, saa ville vi regne Adelen det tilgode, men i saa Fald bør man idetmindste erkjende, at den ikke havde Loven paa sin Side. Havde Adelen derimod fulgt de andre Stænders Exempel, hvorledes skulde Kongen da have fundet et Paaskud til at sætte Sikkerhedsacten igjennem, hvilket man nu, saa at sige, gjorde til en Nødvendighed for ham. Dog herom see Texten. Nok sagt, da de tre ringere Stænder vægrede sig ved at gaa ind paa Adelens Beslutning af 7 Februar, besluttede Adelen, den 12 i samme Maaned, at deres Medlemmer i den hemmelige Committee skulde have Tilhold om at følge de §§ i Grundloven, hvilke den tidligere Beslutning havde til Hensigt at hæve; og herved kom Sagen til at staa paa samme Punkt som forhen.

tigt Kjendskab til de indre Drivfjedre ved disse Begivenheder og Foranstaltninger, som man kunde ønske at have.*

Allerede den 14 Februar begyndte Hovedstadens Physiognomi at faa et revolutionairt Udseende. Liljensparre, som var Massens Afgud og Fører, og som ved et Vink kunde faa den til at gaa saa godt som hvorhen det skulde være, var tillige personlig Kongen mere hengiven end de fleste Andre vare det, og holdt derfor Massen paa rede Haand for ham; Borgerne, der vare besjælede af samme Nidkjærhed og Hengivenhed, besørgede Vagttjenesten**, og fra Dalarne ventede man daglig at erholde Forstærkning ved Baron Armfelt, som dog i Begyndelsen ikke havde rigtigt Held der.*** Adelen beredte sig derimod ogsaa paa et modigt Forsvar. „En Deel ladede deres Pistoler," siger Liljensparre, „Andre lode deres Sabler slibe. Ingen begav sig ubevæbnet til Ridderhuset, til Caffeer og Klubber. Alle, ligefra Officeren i den blaa, til Skriveren i den graa Kjole, vare forsynede med uhyre Sabler ved Siden, og Flere havde store tykke Knipler, med en Slags Dolke eller Stiletter i****. Det lader til at man, for at skræmme og imponere Adelen, havde foranstaltet et lille Opløb til den 15 Februar, men efter en Optegnelse fra den Tid undlod man det, som Følge

---

* Ahlman samlede i Bøndernes Klub alt hvad han hørte disse og Medlemmerne af de andre ikke adelige Stænder yttre som deres Ønsker, og opsatte det som en Form til fælles Privilegier for disse Stænder; dette Forslag foreviste han Kongen, som erklærede, at han i det Hele var tilfreds dermed. Den 9 Februar oplæste Anders Andersson, „Adelens mest hadefulde Fjende" (Hamilton) i Bondestanden sit Forslag om fælles Privilegier for de tre ikke adelige Stænder. Sagen om Privilegierne existerede altsaa allerede, og blev ikke fremkaldt af Kongen, skjøndt han rigtignok benyttede sig af den til Fordeel for sine Planer.

** Ligefra den 18 September, som Følge af en Overenskomst med Kongen. Jfr. Elers III, S. 256 f.

*** Armfelts Selvbiographi II, S. 27 f.

**** Underſtatholder Liljensparres allerunderdanigste Indberetning til Hans Kongelige Majestæt, Stockholm den 12 Juni 1797.

af den constituerede Statholder, den bekjendte Muncks* private Forestillinger til Kongen.

Man vilde uden Tvivl gjøre Gustav III Uret, dersom man paastod, at det kun var af Lyst til Magt og for at undertrykke, at han satte saa megen Pris paa at udvide sine Rettigheder; han var mild og velvillig af Naturen og vilde paa ingen Maade gjøre sine Undersaatter imod; men dersom man gjorde Mine til at ville regere eller gjøre Indgreb i hans Rettigheder, eller, hvad der var endnu værre, at tilsidesætte og fortrænge ham, — da besad han meget Mod, uagtet dette rigtignok især havde Plads i Hovedet, og da ve den, som blev Gjenstand for hans Vrede. At omstyrte Regeringsformen, og om muligt bringe Kronen over til en anden Green af den kongelige Familie, havde været Formaalet for en stor Deel af Armeens og Adelens Intriguer under Felttoget i det foregaaende Aar, og Gustav vidste det meget godt. Efter den Tid vare Forholdene rigtignok tildeels meget forandrede. Folket havde enstemmigt taget hans Parti, og Sløret var bleven draget bort fra den virkelige Hensigt med Fjendens saameget lovpriste Venskab for den svenske Nation, men den tidligere Ild ulmede endnu under Asken, og Ingen kunde indestaa for hvad Fremtiden vilde bringe. Ridderhusets Opsætsighed satte ham i Forlegenhed med Hensyn til at erholde Midler til Krigen og de andre store Fornødenheder; det var i Virkeligheden en Conspiration, skjøndt under den formentlige Lovligheds og Patriotismes Maske, og hvordan vilde Følgen blive, dersom man lod dette vedblive uhindret? Saaledes vare Forholdene, og vi tro, at hvilkensomhelst Konge vilde have handlet som Gustav III, dersom han havde været i hans Sted.**

---

* Constitueret som Overstatholder den 11 Februar, i Anledning af Carl Sparres Sygdom (?).

** See herom i Særdeleshed de mærkværdige Samtaler mellem Kongen og v. Asp under Omvæltningerne ved Rigsdagen i 1789. De la Gard. Archiv XVIII, S. 104 ff. Nogle Dage efter at Sikkerhedsacten var bleven sat igjennem, sagde Kongen t. Ex. engang til v. Asp: Vi tænke forskjelligt om visse Ting. Jeg undrer mig ikke over, at

Vi tro, at ingen af disse Mænd fra Aaret 1789 — disse Talsmænd for Souveraineteten, som Vehikel til en forøget Folkefrihed — har været mere betydningsfuld eller har udøvet en større Indflydelse paa Begivenhedernes Gang ved denne Rigsdag, end den forhen omtalte Provst Nordin. Han var „den Lærdeste af Gustavs Camarilla"; megen Indsigt og dyb Forskning i Sverigs Historie havde bibragt ham visse Anskuelser om den svenske Adel i Forhold til svensk Folkefrihed og Cultur, Anskuelser, der ingenlunde vare gunstige for denne Adel. Hans Grundsætninger bestode i Almindelighed ligefrem i, ved Hjælp af Kongemagten at tilvende de ikke adelige Stænder Rettigheder paa Adelens Bekostning. — Dette var Grundtrækkene til en Politik, som han, udrustet med Lærdommens og den fine Statsklogts overbevisende Grunde, aldrig forsømte at fremstille for en Konge, hvis Aand forstod at sætte Pris paa det Rigtige, det Sikkre og Træffende i denne svenske Mazarins Blik, endskjøndt Nordin selv paastaaer, at han i Begyndelsen søgte ved flere Leiligheder at holde Monarken tilbage. Det laa i Gustav III Characteer ikke at vige tilbage for, saa at sige, hvad det end var, naar han først havde overbeviist sig om Nødvendigheden deraf, ja, selv om han havde handlet uklogt, var han dog saa overbeviist om, at det var fordeelagtigst uforfærdet at vedblive paa samme Maade, at man hørte ham bruge det gamle Ordsprog, som siger: Man maa aldrig gjøre en Dumhed halvt, naar man engang har begyndt.* Han antog, at han kun ved at erholde en større Magt kunde frelse Staten fra den Afgrund, ved hvis Rand den stod; det smertede ham maaske, at han ved Omstændighederne blev tvun-

De, som er vant til engelske Principer, finder Dem uhyggeligt tilmode over det, som nu er hændet; men Forholdene gjorde det uundgaaeligt. Der var ikke andet at gjøre, da jeg saae, at en Conspiration mod mig blev understøttet af et fremmed Hof. Det havde maaske været klogest, om jeg, for at faa Alt bragt i Orden, havde gjort mig til Dictator for en vis Tid, saaledes som det var Skik og Brug hos Romerne."

* Yttring til v. Asp; see den foregaaende Note.

gen til at betræde en saa libet behagelig Bane, og at han maatte træde frem som sit Fædrelands Friheds Banemand; ja, vi vide endog, at han under disse Omvæltninger ofte græbende klagede over sin Skæbne og ønskede sig sin tidligere Regeringstid tilbage, for at kunne gjøre Alt om igjen.* Dog nu gik Nødvendigheden fremfor Alt, og Kongen trøstede sig med sine rene Hensigter og med sit milde Sind, som vilde gjøre endog Souveraineteten let, ja næsten blomsterstrøet.** Han havde fattet sin Beslutning, og den bestod i, at han, ved at skjænke „det andet Folk" — saaledes betegnede Gustav de ikke adelige Stænder — Fordele, vilde erholde deres Samtykke til at afskedige Raadet og opløse Stænderne, for uden deres Medvirkning at kunne udøve Beskattelsesretten samt forsvare Riget og sig selv mod de russisk aristokratiske Planer, — dette var Oprindelsen til Sikkerhedsacten og Hemmeligheden ved Oprettelsen deraf.

Man havde altsaa bestemt at foretage meget store Forandringer og vi ville nu see paa hvilken Maade man troede at kunne sætte disse igjennem. For at erholde Adelens Samtykke — dersom man forøvrigt gjorde Regning paa at erholde det — fandt man, at det fremfor Alt var nødvendigt, at man iforvejen paa en eller anden Maade alvorligt ydmygede hele Standen. Man besluttede derfor, at Kongen i et fuldtalligt Møde i Riddersalen skulde give Adelen en dygtig Irettesættelse for dens Ulydighed mod hans Befalinger samt dens trodsende

* Vi ville her minde om den bekjendte Yttring til Schrøderheim, Natten mellem den 16 og 17 Februar; da Kongen havde underskrevet Udkastet til det uheldige Plenum, sagde han med Taarer i Øjnene: „Saamange Farer, saamange Bekymringer koster det at gjenoprette et Øjebliks Fejltagelse; dersom jeg aldrig havde kjendt Toll, vilde jeg ikke have behøvet dette." Jfr. S. 16 med Note 1, S. 18 Note 1 og flere Steder.

** Da v. Asp kort efter, den 21 Februar, med Skræk talte om Souveraineteten, sagde Kongen: „Ja, i min Tid har man intet at frygte; i den Henseende er min Characteer bekjendt nok; og der er ingen Fare paa Færde, dersom der ikke fremstaaer en Tyran."

og forhaanende Opførsel mod Landmarschallen. For at bevise Rigtigheden af disse Beskyldninger skulde der i Landmarschallens Navn oplæses et Skrift, hvori de bleve bekræftede af Vidner. Derpaa skulde Kongen befale hele Adelen at fjerne sig, og bede Landmarschallen om Tilgivelse, hvilket skulde ske ved en Deputation, hvori Grev Fersen og De Geer — som det udtrykkeligt hed — skulde tage Deel. Samtidig hermed skulde man tilbyde de ringere Stænder Privilegier og anmode dem om strax at vælge Deputerede, som kunde raadslaa derom med Kongen. Dette var Planen til Slaget og nu ville vi gaa over til Udførelsen og Udfaldet deraf.

Man har Grund til at antage, at ingen andre end de to Brødre Nordin samt Ahlman hidtil havde været indviede i Kongens Plan. Lagmand Nordin opfatte Anklageskriftet mod Adelen i Landmarschallens Navn, og denne underskrev det, uden saameget som med tilstrækkelig Opmærksomhed at have læst det heelt igjennem. Ved et Middagsselskab hos Landmarschallen, samme Dag* som hans Søn oplæste Skriftet paa Ridderhuset, samlede man Underskrifter derpaa, og dette var ligeledes Tilfældet om Aftenen i den adelige Klub, hvor det baade med det Gode og det Onde lykkedes at erholde i det Hele 54 saakaldte Subscribenter.** Kongen forfattede selv den Tale han vilde holde til Stænderne, saavelsom det Document, der indeholdt hans egne samt de ikke adelige Stænders nye Rettigheder, og som han agtede at forelægge de Deputerede, for at det senere kunde blive foredraget i Mødet. Dette Skrift er inddeelt i 9 Punkter, hvori man synes at kunne gjenkjende Spor af Kongens, Nordins og Ahlmans fælles Virksomhed. Retten til at begynde Krig og vilkaarligt raade over alle Embeder i Riget, Raadets Afskedigelse og Stændernes Afløsning ved en Slags Committeerigsdage, der bleve dannede ved Valg, og i Bevilnings- og Banksager Afgjørelse ved Pluralitet pr. Capita — deri bestod de ny Juveler i

* Den 16 Februar.

** Deres Navne findes anførte i „Skildringer af Dagens indre Historie. De Nuværende. Stockholm 1834, S. 332.

den kongelige Krone. Det der forekommer om nye Grunde til at befordre ikke adelige Personer, hidrører sikkert fra Nordin, og vi antage, at Ahlman i Særdeleshed har havt sin Finger med i Spillet med Hensyn til de nye og højst vigtige Fordele, der bleve Bønderne tildeel. Da man saaledes i stor Hast havde sammensat denne saakaldte Forenings og Sikkerhedsact, maatte man see at faa dens Skæbne afgjort.

Den 17 Februar, om Morgenen Klokken 6, altsaa den samme Dag som man havde bestemt til det store Optrin, fandt Kongen, at det vilde være rigtigt at give Biskop Wallqvist, som var Præstestandens Fører, og et Slags Barometer, der viste hvor langt man omtrent kunde gaa, Underretning om hvad man agtede at foretage sig, skjøndt han, som vi ville faa at see, endnu ikke erholdt fuldstændig Underretning derom.

„Jeg kom," siger Biskoppen selv, „op ad den lille Trappe, og fandt Kongen i det lille, grønne Værelse; han var endnu i Natdragt, men munter og fornøjet. Han fortalte mig, at han havde ladet Stænderne kalde til et fuldtalligt Møde samme Dag, og at han havde i Sinde i de øvrige Stænders Nærværelse at foreholde Adelen den urigtige Adfærd den havde viist mod Landmarschallen, samt den Maade, hvorpaa den trak alle offenlige Sager i Langdrag. Han vilde, sagde han, tillige glæde de ikke adelige Stænder med Løfter om Privilegier til fælles Bedste for dem, og om Indskrænkninger af de adelige Rettigheder, der vare usurperede enten paa Kongemagtens eller paa Folkets Bekostning. Derpaa begyndte Kongen at forelæse mig et Stykke af den Tale, han holdt i Rigssalen, og som udkom i Trykken. Jeg gjorde den Bemærkning, at den var altfor skarp, men Kongen svarede, at flere Steder deraf, som jeg endnu ikke havde hørt, vare endnu mere alvorlige, og at det Hele støttede sig til en fra Landmarschallen indkommen Beretning om Fornærmelser, der vare viste ham af Adelen under Udøvelsen af hans Embedsfunctioner. Kongen sagde ogsaa, at foruden de almindelige Forestillinger, han agtede at gjøre hele Adelen, vilde han i Særdeleshed fremhæve de Personer af denne Stand, der havde gjort mest Larm paa Ridderhuset, og befale dem at gjøre Landmarschallen en Undskyldning. Endelig

vilde Kongen vise hele Adelen bort fra Rigssalen og derpaa hidføre en nærmere Forklaring med de andre ikke adelige Stænder."

Vi vide ikke saa ganske af hvilken Aarsag det skete, men nu, i det sidste Øjeblik, forøgede man sin Plan med et vist Tillæg, som er altfor mærkværdigt til at kunne forbigaaes med Tavshed. Wallqvist, som gjorde Kongen opmærksom paa Muligheden af at Adelen ikke adlød hans Befaling at forlade Rigssalen, har maaske givet Anledning dertil. Thi dersom der virkelig skete noget saa Uventet, hvad andet var der da at gjøre end — for Stændernes Øjne at nedlægge Krone og Scepter, for derpaa af de ringere Stænder at blive anmodet om at modtage dem igjen med en Dictators Værdighed.* I denne Anledning opsatte Lagmand Nordin — der bestandig gjorde Tjeneste som hemmelig Secretair ved Enevoldsintriguerne — en Memorial, som Bonden Nils Svenson paa sin Stands Vegne skulde oplæse i det kritiske Øjeblik, og hvori der stod, at Kongen behagede for en Tid af sex Maaneder at antage Souverainetetеn, for at frelse Riget; derpaa agtede man med det samme at opløse Rigsdagen og iværksætte sine Planer med Hensyn til Finanserne og Krigen. Denne Memorial overleverede Ahlman til Bonden, som kjøbt i Forvejen,** lovede at handle saaledes som man havde foreskrevet ham.

Da alle disse Forberedelser vare tagne, kom endelig den mærkværdige Dag*** og Time, som skulde afgjøre, om Sverig skulde være et tilsyneladende frit eller souveraint regeret Rige. Vi ville ikke trætte Læseren med at gjentage bekjendte Begivenheder, men kun holde os til nogle ikke forhen anførte Enkeltheder. Da Kongen traadte ind i Rigssalen, ledsaget af sin sædvanlige Vagt og af Hoffolkene, viste han sig mandig, ædel og stolt, men høflig, siger Wallqvist, og hans Ansigt viste

* Hamilton omtaler et saadant Rygte, hvilket ogsaa bliver bekræftet ved den i Texten omtalte Billet, som man stak Nils Svensson i Haanden, for at han skulde oplæse den i Rigssalen.

** See ovenfor Side 71, Noten.

*** Den 17 Februar.

ikke mindste Tegn til Bekymring eller Tvivlraadighed. Af hans Tale, der som sædvanlig var gjennemtrængt af den høje Talers Characteer og Geni, ville vi gjengive nogle Linier, som tjene til at characterisere det Hele.

„Jeg erklærer Dem derfor her, fra min Trone, for anden gang (og det undrer mig, at jeg er nødt til at erklære det) at jeg ikke vil have Souveraineteten, og at jeg ikke vilde beholde den, dersom den som Følge af Uregelmæssigheder skulde blive lagt i min Haand,* at jeg betragter det som en Ære at være en Forsvarer for den rette Frihed, men at jeg som Rigets Overhoved betragter det som min helligste Pligt at undertrykke og straffe Egenmægtighed, at jeg ikke vil taale, at de, der lagde deres formastelige Hænder paa min Faders Krone, kæmpe med mig om det Scepter, jeg fører, og at jeg i Særdeleshed hverken kan eller bør tillade, at en Deel af dem, ved at trække Tiden ud, begunstiger Fjendens Interesser; thi jeg erklærer herved uforbeholdent, at dersom jeg ikke erholder Hjælp til at faa Flaaden i Søen samt Armeen ekviperet, bevæbnet og betalt, da er det ikke min Skyld, dersom vore Kyster blive hærgede, Finland brændt og denne Hovedstad truet, men deres, som hellere ville see, at Russerne vare her i Stockholm og at en russisk Gesandt foreskrev mig Love, end opgive deres Ærgjerrighed, Hevngjerrighed og private Interesser, og som ved bestandig at trække Tiden ud tro at kunne twinge mig til en vanærende Fred, — en Fred, som I, gode Mænd, og alle Evers Børn engang i Tiden vilde bebrejde mig som nedværdigende, som brødefuld mod Riget, samt mod det Navn, de store Konger have baaret, og som jeg har den Ære at bære; men gid denne Haand hellere maa visne end underskrive noget, som vilde være til Skændsel for Riget, og gid denne Krone hellere maa blive revet af mit Hoved og knust, denne Gustav Adolfs Krone, som jeg modtog, om end ikke saa glimrende som han efterlod den, saa dog

* Hvor fiint var ikke denne Sætning beregnet til at forberede hvad der muligt kunde blive Følgen af denne Sammenkomst, uden at det dog skulde hedde eller see ud som om det var et Arrangement fra Magtens Side.

idetmindste uplettet. Jeg siger Eder, gode Herrer af Ridderskabet og Adelen: I skulle staa mig og Eders Medstænder til Ansvar derfor, dersom I ved Eders Stridighed og Overgreb spilde den saa kostbare Tid, og dersom I vildlede Eders Medundersaatter ved den Frygt I bestræbe Eder for at udbrede."

Det Øjeblik, da Kongen ved Slutningen af sin Tale befalede hele Adelen at fjerne sig o. s. v. var det mest „kritiske" et Menneske kan opleve. Alle Lidenskaber vare i højeste Grad oprørte. Ærgjerrigheden var krænket, men oplivet, bøjet, men ikke brudt. Svagheden var trøstet, styrket, men ikke hjulpet. Der fandtes Forfængelighed hos Nogle, Frygt hos Andre, men Styrke hos Faa. Alt dette frembragte de forunderligste Udtryk i Ansigterne, og ingen lignede sig selv, undtagen Kongen, som hele Tiden viste sig saa let og fri, som om der kun var Tale om et eller andet ubetydeligt Anliggende.

I denne dræbende Uvished var Grev Fersen den som først lod sin Stemme høre. Han sagde, at han ikke kunde erkjende Rigtigheden af Landmarschallens Beskyldninger; man kunde derfor ikke fordre, at han skulde gjøre ham nogen Undskyldning, og saavel paa sine egne som paa Standens Vegne haabede han af Kongens Mildhed og Retfærdighed, at han ikke vilde dømme dem, uden først at høre deres Forsvar.

Kongen svarede, at dette var en Rettighed som tilkom selv den ringeste Undersaat, og at han saa meget mindre vilde nægte sin Adel og Ridderskab den; men da flere af de Adelige nu begyndte at tale og en almindelig Larm begyndte at udbrede sig, slog Kongen med Sølvscepteret paa Bordet og sagde i den fulde Følelse af sin Myndighed:

„Jeg har befalet Ridderskabet og Adelen at forføje sig til deres Huus. I skylde mig Lydighed. Naar I ere komne til Eders rette Sted, kunne I raadslaa saa meget I ville."

Trods denne gjentagne udtrykkelige Befaling syntes næsten ikke en eneste Adelsmand at være villig til at gaa. Man hørte, at Grev Brahe sagde temmelig højt: „Jeg gaaer ikke," og Udtrykket i hans Ansigt vidnede om, at han havde foresat sig kun at lade sig fordrive ved Magt. Visse enkelte Medlemmer, saasom Grev Hamilton og flere Andre, der troede at

være overbevifste om at Adelen havde Ret til at forsvare sig strax paa Stedet, vare allerede i Begreb med at gjøre Krav paa denne Rettighed, men nogle uklare Underretninger om Souverainetetsplaner, som vilde blive Følgen deraf, afholdt dem derfra, og nu ventede Alle kun paa hvad Fersen vilde gjøre. I det samme rejste han sig, og sagde ganske højt: „Lad os gaa!"

„Denne Stemme gav Tonen an," siger Wallqvist. „Adelen begyndte lidt efter lidt at sætte sig i Bevægelse. Man avancerede langsomt henimod Døren. Endelig havde hele Adelen forladt Salen."

Man veed hvad der nu skete. Samme Aften, Klokken 10, forsamlede de tre ikke adelige Stænders Deputerede sig i det saakaldte Fløjelsværelse paa Slottet, for at raadslaa med Kongen om de Privilegier, han havde lovet dem. Af Præsterne havde man valgt Wallqvist og Nordin; af Borgerne Oldenburg og Åberg, fra Bønderne kom Nils Svensson og Anders Andersson, hvilke Ahlman havde valgt uden endog kun at raadføre sig med Standen. Man havde desuden hidkaldt de tre Ordførere, Erkebiskop Troil, Borgermester Liidberg og Olof Olofsson samt Ahlman, og Baron Ruuth som Protokolfører.

Hvilken forunderlig Blanding af Mennesker, forsamlede i et endnu mere forunderligt Øjemed. Kongen fungerede selv som Ordfører. Efterat have forbret og modtaget Tavshedseed, begyndte han selv at oplæse sit egenhændigt skrevne Udkast til Forenings- og Sikkerhedsacten. Alle de Tilstedeværende bleve forbavsede. Ingen sagde sin Mening. Kongen selv talte temmelig meget, men det kom hverken til nogen rigtig Raadslagning eller til Afgjørelse af nogensomhelst Ting. Det var imidlertid saa iøjnefaldende vigtigt at have Hertug Carl fuldkomment paa sin Side under de forestaaende Omvæltninger, at Kongen anmodede ham om at bivaane den næste Sammenkomst. Denne fandt Sted den følgende Dag, Klokken sex om Aftenen. Kongen forelæste nu igjen Sikkerhedsacten, og de Deputerede fremførte deres Bemærkninger ved hver Paragraph. Hertug Carl stemmede nu, ligesom Kongen, for en stærk Kongemagt, hvilken han betragtede som det eneste Middel mod de russiske Cabaler, og

holdt iøvrigt paa det Tillæg, som var indført i Slutningen af første §, nemlig, at „de øvrige Anliggender, der angik Rigets Interesser, skulde besørges paa den Maade Kongen fandt det tjenligst“* — et Tillæg, hvorved hele Acten, mærkelig nok, erholdt det Anstrøg af ægte Despotisme, der gjorde den til en Vederstyggelighed i Adelens Øjne. Det var besynderligt nok, at Kronen, netop ved Hertug Carl selv, skulde blive bragt ind paa Souverainetetens farlige og uhyggelige Gebeet, da han dog saa kort Tid i Forvejen havde været Anfører for Patrioterne og den til hvem de satte deres Haab..... Men saaledes blive Menneskenes Handlinger ofte bestemte af Omstændighederne..... Vi ville ikke antage, at Hertugen meente det anderledes end godt med dette Tillæg, men man kan dog ikke nægte, at han mod sin Villie og i største Uskyldighed derved anlagte en forfærdelig Mine under sin Broders allerede vaklende Trone..... Wallqvist og Åberg vare de Eneste som fremførte nogen ordenlig Indvending mod flere Punkter i Acten, om hvilke de erklærede, at de efter al Sandsynlighed neppe vilde blive antagne. ** Provst

* Som Grund til dette mærkelige Tillæg anførte Hertugen Nødvendigheden af aldeles at ombanne Collegierne. Wallqvist.

** Dette var især Tilfældet med de §§, som handlede om Committee-rigsdagene og Kongens Ret til villaarligt at raade over Statens Embeder. Som Følge heraf erklærede Kongen, ved en anden Sammenkomst, særskilt til Åberg, at Spørgsmaalet om Rigsdagens Sammensætning skulde forandres. Den anden Gjenstand var mere indviklet. Antallet af Tillidsposterne (som, Overstatholderen iberegnet, kun bestod af nogle faa militaire Embedsmænd) var ubentvivl altfor indskrænket efter Regeringsformen af 1772; men paa den anden Side synes Gustav at være gaaet temmelig vidt, ved at ønske, at alle Embedsmænd, følgelig ogsaa Dommere, skulde være afhængige af Kongens Villaarlighed. Kongen gav imidlertid ikke noget bestemt Svar paa de Forestillinger, som man gjorde ham med Hensyn til det Farlige i en saa stor Udstrækning af Magten. Hertug Carl talte derimod saa meget mere om dette Punkt. Han fandt, at det i Særdeleshed var nødvendigt at alle militaire Chefer og Landshøvdinger kunde ansættes og afskediges efter Behag. Hertugen sagde under en Samtale til Biskop Wallqvist, at dersom dette havde været Tilfældet, vilde det ikke have gaaet saa slet med Krigen; hermed hentydede han til, at han i saa

Nordin vedligeholdt en urokkelig Tavshed. Sammenkomsten endte saaledes, at ikke en eneste af de Deputerede skjænkede Acten sit Bifald, og at Kongen hverken antog eller forkastede de Bemærkninger man havde fremsat.

Da Mødet var hævet, forlangte og erholdt Erkebiskoppen en Samtale med Kongen i Wallqvists og Provst Nordins Nærværelse. Nu nedlagte han Protest mod hele Acten, hvilken han betragtede som stridende mod Grundloven; han erklærede tillige, at han ikke turde foredrage den for sin Stand, men tilbød dog at ville tie med det han havde hørt, samt at han vilde anstille sig syg. Nu vendte Kongen sig til Biskop Wallqvist med følgende Ord: „Naar Erkebiskoppen nu bliver syg, har jeg vel nok den Biskop, til hvem jeg kan overgive Ordførerhvervet." Men Wallqvist svarede, at han ikke troede nogen Biskop kunde gjøre, hvad Erkebiskoppen ikke vilde gjøre. Strax efter tog Troil hjem og lod sig give en Uldstrømpe paa den ene Fod, som Tegn til at han havde en heftig Podagra. Den følgende Dag* fremtraadte den unge og bøjelige Biskop Lindblom som Viceordfører i Erkebiskoppens Sted.

Imidlertid vedblev Adelen standhaftigt at gjøre Modstand, og kan man vel undre sig over at den nu gjorde det? Ved at vise Ringeagt mod Landmarschallen havde Adelen upaatvivlelig

---

Fald strax vilde have afskediget Anckarsvärd, som først havde overtalt ham til at underhandle med de Misfornøjede. Hertugens Anskuelse af Spørgsmaalet om Retten til at afskedige de højere og lavere Embedsmænd var uden Tvivl i det Hele taget rigtig, og Kongens Fordringer vare i høj Grad farlige. Han maatte derfor tilsidst bekvemme sig til at indskrænke dem betydeligt, deels ved særskilte Forsikkringer til Præste- og Borgerstanden, deels ved et Tillæg, som blev føjet til Kongens Bekræftelse af Sikkerhedsacten, og hvori alle Dommere, saavel de højere som de ringere, og alle de Embedsmænd, som ikke havde Rang med Oberster eller toge Deel i Landets Regering, bleve fritagne for vilkaarlig Afskedigelse. Antallet af Tillidsposter blev dog i ethvert Tilfælde meget større end det hidtil havde været og ligeledes større end det er nu for Tiden. See Wingqvist S. 489 og nærværende Deel S. 93, Noten.

* Den 19 Februar.

fornærmet Kongen, men denne havde derimod ogsaa tilladt sig en Opførsel mod Adelen, for hvilken en af Rigets Stænder, mildest sagt, burde have været forskaanet. Det havde sikkert været bedre, om man istedetfor at irettesætte hele Adelen, som om den bestod af ulydige Børn, havde indanket Sagen for Rigets øverste Domstol, hvilket man ogsaa skal have havt i Sinde. Kongen skal nemlig have givet Rigsdrosten Ordre til at anklage Ridderskabet og Adelen for Svea Hofret, men Rigsdrosten svarede: „Mellem en Konge og en af Rigets Stænder kan kun Gud i Himlen dømme." Den samme Dag, da Kongen viste Adelen bort fra Rigssalen, besluttede den at forsvare sig, og man spottede over Deputationen, som skulde bringe Landmarschallen en Undskyldning o. s. v. Standen var altsaa endnu ikke knet, hvilket man burde have vidst i Forvejen, men beredte sig til at fortsætte Kampen, og der manglede ikke Personer, som raadede til voldsomme Skridt og Forholdsregler. Man paastaaer, at Provst Nordin var Ophavsmand til Forslaget om at arrestere de mest Gjenstridige paa Ridderhuset; naar dette var skeet, haabede man formodenlig, at man lettere kunde drive sit Spil med de Øvrige...

Nu kom det hemmelige Møde den 18, og de dermed følgende ubehagelige Betænkeligheder mod Sikkerhedsacten, samt Biskoppens formelige Protest mod den, og alt dette i Forening synes at have gjort det uundgaaelig nødvendigt at foretage adskillige Forandringer i Planen til Statscoupet. Man besluttede at lempe og forandre denne Act lidt og at lade den oplæse ikke i Pleno, men i et Plenum Plenorum i Rigssalen, da man haabede at kunne sætte den igjennem ved Overraskelse og Skræk.

Kongen var imidlertid meget tvivlraadig med Hensyn til hvad man skulde gjøre. Provst Nordin og Lagmand Nordin, Ahlman, Låstbom, Ugglas og Munck vedbleve bestandig at staa ham nærmest, og, som man har Anledning til at tro, opfordre ham til voldsomme Skridt. Men andre Personer af en mere moderat Tænkemaade, blandt hvilke vi navnlig ville anføre Biskop Wallqvist, begyndte nu ogsaa at komme i Berøring med Kongen. Da Wallqvist den 18 Februar ved Middagstid blev kaldt op paa Slottet for at afgive sit Raad, traf han Ruuth

og Provst Nordin i Søjlesalen. Da han var kommen ind til Kongen, spurgte denne, hvad han syntes man nu skulde gjøre, efter den strenge Adfærd som man den foregaaende Dag havde viist mod Adelen. Wallqvist stemmede nu for en „Composition," som det heed i den Tids Rigsdagssprog, og antog, at dette kunde lade sig gjøre, naar man indledede Underhandlinger derom med Grev Fersen. Men Kongen svarede:

„Fersen er ikke at tro."

„Tilgiv mig, Deres Majestæt," sagde Biskoppen, „i Politiken kan man i Almindelighed sjeldent fæste Lid til Personerne, men bestandig til deres Interesser, og derfor bør Grev Fersen, efter min Mening, for Øjeblikket hverken betragtes som troløs, eller som En man ikke kan tro."

Kongen syntes at betænke sig et Øjeblik og sagde derpaa:

„Det er godt, min kjære Wallqvist; men jeg har ikke nogen klog og ærlig Mand, som jeg kan overdrage en saadan Forhandling."

„Jeg kunde foreslaa flere, som sikkert alle vilde have Held med sig," indvendte Wallqvist, „t. Ex. Taube, Schrøderheim" ....

„Tal ikke om dem," sagde Monarken afbrydende.

„Men dersom Deres Majestæt i dette vanskelige Anliggende ikke vil forsmaa min ringe Tjeneste". . . .

„Jeg takker Dem mange Gange," svarede Kongen. „Men nu kan Biskoppen gaa ud til Ruuth, som nylig har været hos Fersen."

Da Wallqvist gik ud, passede Nordin paa og gik ind til Kongen. Ruuth fortalte nu, at Grev Fersen, som havde anmodet ham om at besøge sig, og efter sit Ønske var bleven underrettet om Planen i den hemmelige Committee, havde erklæret, at det var temmeligt sandsynligt at antage den, og at han derpaa havde tilføjet, at han nu ikke fandt det betimeligt at stride om Noget med Kongen.

Efter nogen Tids Forløb aabnede Kongen Døren og kaldte Wallqvist ind, medens Nordin vedblev at være der. Kongen gjorde nu Wallqvist bekjendt med de Betænkeligheder, han

nærede mod den foreslaaede Composition, og heri blev han kraftigt understøttet af Nordin. Wallqvist tabte imidlertid ikke Modet, og talte endnu mere eftertrykkeligt for sin Plan, nu, da han havde hørt, hvad Grev Fersen havde yttret til Munth. Men det var forgæves, thi Kongen sagde med Bestemthed, at Grev Fersen ikke var til at stole paa, og Nordin var af samme Mening. —

Man seer heraf, hvor tilbøjelig Gustav III allerede den 18 om Middagen var til at give efter for Nordins Raad, og det der forefaldt den samme Dags Aften saavel under som strax efter Mødet med de tre Stænders Deputerede, kunde ikke andet end i høj Grad bidrage til at gjøre ham endnu mere bestemt i denne Henseende. Nu kom det kun an paa at faa en Skingrund til at lægge Haand paa de vigtigste af Adelens Medlemmer, og en saadan fandt man snart. Man besluttede at lokke de tre ringere Stænder til at sende en stor Deputation til Kongen, for at anmode ham om at han ved sin Magt og Myndighed vilde, som det hed, sætte Rigsdagen i Activitet. De Skridt man agtede at foretage sig bleve jo herved kun Følgen af Stændernes egen Begjæring, en Udførelse af deres patriotiske Ønsker. Som Følge heraf indfandt Ahlman sig samme Aften i Præsternes Klub for at undersøge Terrainet, da man antog det for en afgjort Sag, at de to andre ikke adelige Stænder vilde slutte sig til Præsterne, uden at man saa at sige behøvede at spørge dem derom.*

Nu stod man altsaa nærved Maalet for de Ønsker man saalænge havde næret. Men der var endnu flere vigtige Ting at udrette, før man kunde skride til Udførelsen. At sikkre sig Hertug Carls Bistand var upaatvivlelig noget af det allervigtigste, og Hertugen maatte derfor love, at han efter Arrestationen vilde tage Overcommandoen over Tropperne i Hovedstaden, og at han i Rigssalen vilde tage Ordet for at anbefale Sikker-

---

* Wallqvist, paa hvem alt det Ovenstaaende med Hensyn til Planerne og Begivenhederne i Anledning af Sikkerhedsacten er grundet, naar der ikke er citeret noget andet Sted.

hedsacten.* En anden særdeles vigtig Omstændighed bestod i at modificere Sikkerhedsacten, som Følge af de Indvendinger, der under de hemmelige Møder vare fremførte mod den. Dette var saa meget mere nødvendigt, da Resultatet af den sidste Sammenkomst, om Aftenen den 19, var særdeles ugunstigt. Åberg, Wallqvist og Lidberg erklærede nemlig, at de paa ingen Maade kunde paatage sig at sætte Antagelsen af Sikkerhedsacten igjennem i deres Stand, da de ikke engang selv kunde bifalde den. Det var især § 5, som handlede om Rigsdagenes

---

* Da Hertugen nu engang havde begyndt at understøtte Kongens Politik, var det fuldkommen i sin Orden og aldeles overensstemmende med hans Characteer, (see Side 359 i den foregaaende Deel) at han vedblev at gaa frem paa den samme Vej, uden at han derfor kunde eller behøvede ganske at forraade sine tidligere Venner. Af denne Aarsag frasagde han sig ogsaa bestemt enhver Forbindelse med de Arresterede og i den Tale, han holdt i Rigssalen, forsømte han ikke særlig at forsvare Adelen og Armeen mod de lave Beskyldninger, man havde fremført i Pasqvillerne. Vi vide ikke om Hertugen har givet Adelen andre Løfter end dem vi have omtalt (S. 68), men vi antage, at det neppe er troligt; idetmindste sagde Hertugen den 19 Februar om Aftenen til Biskop Wallqvist, at Adelen ved Baron Carl De Geer havde anmodet ham om at være dens Chef ved Rigsdagen, men at han havde svaret den som den fortjente. Man har ogsaa sagt, at Hertugens Tale i Rigssalen den 21 Februar var bleven rettet af Kongen, hvilket var Grunden til at Hertugen stammede ved Oplæsningen deraf . . . et Udsagn der som det synes kan være temmelig ligegyldigt. (Hamilton.) Efter Armfelt (Selvbiographi II S. 86) lod Hertugen sig den 19 Februar kjøbe af Kongen for en Sum af 40,000 Rdlr. Det er muligt, at Hertugen har nydt nogle pecuniaire Fordele for de Tjenester han gjorde Kongen, men hvorfor skal man antage, at det ene og alene var dette, som bestemte hans Handlemaade. Desuden vide vi jo nu, at Hertugen allerede før den Dag var gaaet over til Kongen. Hamilton anfører derimod, at Kongen (den 20 Februar) skrev en Billet til Hertugen, hvori han blev truet med Arrest paa Gripsholm, dersom han ikke gav sit Samtykke til at modtage tre Tønder Guld til at betale sin Gjæld med, o. s. v. Vi behøve ikke at tilføje, at dette Udsagn efter al Sandsynlighed er opdigtet, thi — det er urimeligt. Hertugen var jo allerede før den 20 næsten fuldstændig gaaet over til Kongens Parti.

Ophævelse og Erstatning ved en Slags Committeerigsdagé, der vakkede Modstand.

Man fandt sig derfor foranlediget til at ombytte denne § med en anden, der lød saaledes: „det svenske Folk,“ læg vel Mærke til: ikke Stænderne! har Ret til selv at sætte sig i Skat — en højst illusorisk Rettighed, da Magthaveren, dersom han fandt det for godt, nu havde fuldkommen Frihed til, som det nylig var skeet, at ombytte Rigsdagen med Sognestevner. *

Efter alle disse Forberedelser kom endelig den mærkværdige Dag, som man havde bestemt til den store Deputations Audience hos Kongen, samt til den derpaa følgende Arrestation. Det var den 20 Februar. Man kjender Begivenhederne derved og vi ville derfor glide let hen over dem.

„Tidlig om Morgenen,“ siger Liljensparre, „blev jeg kaldt til Kongen, modtog hans Befalinger og traf da i hans egen høje Nærværelse de fornødne Foranstaltninger, saavel til at udføre dem, som med Hensyn til Roligheden og Sikkerheden, og før Middag vare hans Befalinger til Punkt og Prikke opfyldte. Alt foregik med største Orden, ved højlys Dag, ligefor Folkets Øjne. Der forefaldt ikke den allermindste Larm, ikke den mindste Modstand, naar jeg undtager en vis Mand, som for et Øjeblik søgte at skjule sin Angst under ubændige Gebærder og fortvivlede Klager.**

Disse uhyggelige og ulykkespaaende Begivenheder gjorde imidlertid et dybt og uudsletteligt Indtryk paa næsten alle de Tilstedeværende. Man havde nu, som man antog, fjernet den vigtigste Hindring for Sikkerhedsactens enstemmige Antagelse af Stænderne, og forberedte sig, ikke uden Haab, til den følgende Dags Begivenheder.

---

* Wallqvist samt Wingqvist. Sikkerhedsacten erholdt nu ogsaa et mærkeligt Tillæg ved § 9, hvorved Stænderne bleve udelukkede fra at tage Initiativet ved Rigsdagen.

** Liljensparre.

Biskop Wallqvist har skildret et interessant Øjeblik i Kongens Cabinet kort før den afgjørende Time slog, og denne Skildring tro vi at burde gjengive her.

Det var om Aftenen den 20 Februar, mellem Klokken 10 og 11, at Wallqvist blev kaldt op til Kongen. „Løberen førte mig op ad Løntrappen," siger han, „og jo højere man kom op ad, desto mere opfyldt var den af Borgerofficeerer, Politibetjente og andre Folk. Jeg kjendte ikke andre end Stadsfiscal Ståhlstrøm og Politinotar Hofvenskjøld, som, iførte Vinterpelse, stode i Kongens Garderobe. I Søjlesalen fandt jeg Ugglas og Lagmand Nordin. Kort efter kom Liljensparre ud af Fløjelsværelset. Nordin og Liljensparre vare kjoleklædte og saae ud, som om de vare hjemmevante." Nu blev Wallqvist kaldt ind til Kongen, som var alene i Fløjelsværelset, og havde sit Skrivetøj samt et fuldskrevet og overstreget Papir for sig. Han hilsede, men tav længe. Hans Ansigt havde et saa bekymret Udtryk, at det vakkede Medlidenhed. Da han havde fortalt, at nogle Personer af Adelen vare fængslede, og hvem de vare, spurgte han mig, hvad han skulde gjøre ved dem, og hvorledes han skulde faa dem ud igjen paa en passende Maade. Jeg saae at hans Hjerte leed derved, og for at være retfærdig mod ham, kan jeg ikke undlade at bevidne det. Jeg kunde ikke svare andet paa hans Spørgsmaal, end at jeg betragtede hele Arrestationen som en Ulykke, og at jeg antog det var nødvendigt, at de Arresterede snart bleve løsladte igjen. Kongen svarede ikke herpaa, men fortalte derimod, at han den følgende Dag agtede at holde et Plenum Plenorum og at han da vilde proponere Stænderne Sikkerhedsacten. Jeg spurgte om Kongen troede at de vilde antage den, og han svarede, at han med Bestemthed gjorde Regning paa de tre Stænders Samtykke, og at Adelen vel ogsaa nok gav efter." Nu erklærede Wallqvist, ligesom tidligere, at han i høj Grad tvivlede saavel om det ene som om det andet, men lovede dog, at han ikke vilde protestere derimod, dersom alle de Andre antoge den. „Kongen vedblev imidlertid at see bekymret ud, og jeg syntes, at der var Anledning til at vise ham noget mere end min Ærbødighed. Han trængte til Opmuntring. Jeg vovede at spørge, hvad det

var som gjorde ham saa bedrøvet. Han svarede: „Jeg skal holde en Tale imorgen, før jeg foreslaaer Sikkerhedsacten, og har flere Gange begyndt at skrive derpaa, men det vil ikke gaa." Nu befalede han mig at foreslaa hvad den skulde indeholde. Dette gjorde jeg, og Kongen optegnede nu de faa Sætninger, som han den følgende Dag henvendte til Stænderne. „Da jeg gik," saaledes slutter Biskop Wallqvist, „lod han til at være lidt mere munter, men Uvisheden om Udfaldet af alt det han havde for tillod ham ikke engang at antage et ugeneert Væsen. Han havde ikke Vished om andet end Faren ved Alt, og Nødvendigheden af at bane sig Vej ved kraftige Midler."

Det var altsaa med en Slags Fortvivlelse at Gustav III kæmpede sig frem paa den voldsomme Bane han havde betraadt; men den formentlige eller maaske virkelige Nødvendighed, som laa til Grund derfor, gjorde, at han overvandt alle Vanskeligheder og Betænkeligheder, og, saa at sige, næsten dandsende paa Roser arbejdede sig ned i Graven. Den 21 Februar oprandt endelig med alle dens bekjendte Begivenheder og Følger. Vi ville blot minde om, at Sikkerhedsacten blev antaget af de tre Stænder, men forkastet af Adelen.*

---

* Adelen raabte heftigt „Nej", Præsterne og Borgerne tav, og Bønderne skrege af fuld Hals „Ja" til Kongens tre Gange gjentagne Forslag. Da Adelen efter Adlerbeths Bøn erholdt Tilladelse til at raadslaa i sit Sessionsværelse om Sikkerhedsacten, og Wallqvist, Lidberg og Åberg paa deres Stands Vegne forlangte en lignende Tilladelse, negtede Kongen dem den og befalede derimod Biskop Lindblom strax at underskrive Sikkerhedsacten. Biskoppen vægrede sig rigtignok i det Øjeblik ved at gjøre det, men endnu samme Aften gav han dog efter og underskrev Sikkerhedsacten, hvilket de to andre ikke adelige Stænders Ordførere ligeledes gjorde paa samme Tid. Borgerne og Præsterne vare imidlertid meget misfornøjede med hele Acten, og en kort Tid efter erholdt de enten nye Privilegier eller Bekræftelse af de tidligere, og disse Documenter bleve senere udfærdigede som Bilag til selve Acten. Nu kom det imidlertid an paa at erholde Adelens Samtykke, men man underhandlede forgæves derom, og Følgen blev, at man den 16 Marts fik et totalt Afslag. For en Forms Skyld forlangte man, at Landmarschallen skulde

Dette var altsaa Frugten af en næsten tyveaarig Regerings Omhu og Virksomhed for den svenske Nations Fremskridt og Hæder. Man berøvede en gammel og ædel Nation dens vigtigste Rettigheder og Fordele .... hvilken Krænkelse! Men Ulykkens Maal var endnu ikke bleven fyldt til Randen for Sverig. — — —

Kongens Magt var nu betydelig forøget, men var han derfor kommen nærmere til Maalet for Tilfredsstillelsen af sine finansielle Fornødenheder? Dette syntes aldeles ikke at være Tilfældet. Den Magt han havde erholdt, var ikke stor nok til at han efter Behag kunde beskatte Nationen, og selv Sikkerhedsacten var jo, i dens nuværende Tilstand, ikke bekræftet af Adelen, og forsaavidt kunde den neppe betragtes som en virkelig udfærdiget og bekræftet Lov.* Der var altsaa intet andet at gjøre, end at ende, som man begyndte, nemlig at prøve paa at naae sit Maal ved Hjælp af en hemmelig Committee, hvori man efter de sidste Omvæltninger kunde antage at Adelen nu vilde være mere tilbøjelig til at tage Deel, uden at stille Betingelser, hvorved man undgik at henstille Sagen til Stænderne.

---

underskrive Acten, og dette skete den 31 Marts, dog med Reservation af de §§ deri, som gjorde Brud paa Adelens Privilegier, eftersom det var uundgaaelig nødvendigt, at Adelen gav sit Samtykke til en saadan Forandring. Sikkerhedsacten var følgelig rigtignok bleven underskrevet af alle fire Ordførere, men den var ingenlunde virkelig antaget, saa at man t. Ex. ikke vovede at optage den i Rigsdagsbeslutningen, af Frygt for at Adelen skulde vægre sig ved at underskrive denne, og den udkom derfor efter Rigsdagen, som en særskilt Forordning. See herom Wallqvist, Wingqvist og flere Andre.

* Efter Rigsdagsbeslutningen af 1786 vare tre Stænders Samtykke nok til Stiftelsen af en Grundlov, men til Forandring eller Oprettelse af Privilegier udfordredes alle fire Stænders Samtykke. Paa Grund heraf kunde de §§ i Sikkerhedsacten, som angik Forandringer i Grundloven, betragtes som lovligt oprettede, medens derimod de §§, som indeholdt ny Privilegier for de ikke adelige Stænder, maatte betragtes som sande Usurpationer.

Det gik som man havde forudseet. Adelen vægrede sig ikke ved, efter Kongens Ønske, at tage Deel i den hemmelige Committee, ja, hvad der er endnu mere, den syntes endog at være temmelig tilbøielig til at imødekomme hans Ønsker og Forslag med Hensyn til Ordningen af Finanserne og Tilveiebringelsen af Penge til Krigens Fortsættelse. Denne Tilbøielighed var dog mere tilsyneladende end virkelig, thi da der blev Tale om at man som Repræsentant for Rigets Stænder skulde afgjøre dette Anliggende paa eget Ansvar, vægrede Committeen sig med Bestemthed for at give sit Samtykke dertil. Nu var der intet andet at gjøre for Kongen end at henstille Sagen til Stændernes Afgjørelse. Ved en behændig Blanding af gode Ord, List og Magt lykkedes det rigtignok at faa Finansforslaget antaget af de ringere Stænder, men ikke af Adelen, som derimod gjorde en heftig Modstand. Kongen blev ængstelig, og der var allerede Tale om nye Arrestationer, hvortil Provst Nordin synes iøvrigt at have tilskyndet, da Biskop Wallqvist fandt paa en Udvei til at forebygge videre Voldsomheder denne Gang. Endelig fandt Adelen sig foranlediget til at antage Finansforslaget i dets Heelhed.*

Men der var endnu et meget vigtigt Punkt som Kongen maatte have afgjort, før man kunde sige, at han havde naaet Maalet for sin Rigsdagsplan. Dette bestod nemlig i Spørgsmaalet, om den nye Bevilling skulde antages paa bestemt eller ubestemt Tid. Kongen ønskede naturligviis det sidste. Det lykkedes ikke uden stor Møie at bevæge de ikke adelige Stænder til at gaa ind paa Kongens Mening, men Adelen yttrede sig derimod for det Modsatte, og det med en saadan Kraft, at det syntes at være umuligt at vinde denne sidste Erobring fra den, uden at tage sin Tilflugt til nye Revolutioner. Man tog ogsaa hurtigt de Forholdsregler, man fandt nødvendige. Søndagen den 26 April syntes Alt endnu at være stille og roligt, men Liljensparre lovede at holde Almuen paa rede

* See 8de Capitel i denne Deel.

Haand, ja man siger endog, at baade Kongen og Hertugen selv drog om og uddeelte Penge til Pøbelen i Vertshusene. Kongen beslnttede, at han selv vilde træde op i Ridderhuset og som Rigets første Adelsmand indtage Præsidentpladsen, for under Indskydelsen af Pøbelens Hyl at sætte sine Forslag igjennem; men dersom Adelen desuagtet ikke gav efter, vilde han, ligesom Napoleon den 18de Brumaire, styrte ud af Forsamlingen, erklære Adelen for Tronens og Folkets evige Fjender, og ved Pøbelens Bistand, istedetfor ved Bajonetternes, lade sig udraabe til Souverain, for senere at lade de tre ikke adelige Stænder stadfæste denne Magt og Myndighed.

Planen var allerede lagt og den 27 April forsamledes alle Stænderne. I særskilte Billetter til Ordførerne underrettede Kongen de respective Stænder om Hensigten med sit Besøg paa Ridderhuset, og bad dem roligt afvente Udfaldet deraf; men hans mest intime Venner samt Stændernes Førere vare allerede i Forvejen underrettede og hemmeligt instruerede om hvad der skulde foretages, dersom Adelen ikke gav efter, eller ogsaa bleve de det paa samme Tid, hvilket var Tilfældet med Biskop Wallqvist, som erholdt følgende Billet fra Kongen:

„Der gives visse Anliggender, om hvilke man ikke bør raadføre sig med andre end sig selv, og derfor har jeg ikke tidligere talt til Biskoppen om det Skridt, jeg har i Sinde at gjøre, thi jeg var sikker paa at hans Nidkjærhed og store Aandsgaver vilde understøtte Sagen og bidrage til et heldigt Udfald deraf. Jeg veed ikke hvad der er at gjøre for Standen, men hvad jeg veed, er, at Biskoppens oplyste Aand nok vil vide at træffe det, der er bedst og mest passende for Standens Sindsstemning."

En saa skarpsynet Politiker som Wallqvist kunde under de daværende Forhold ikke være blind for den egenlige Hensigt med dette mystiske Sprog. Han skyndte sig derfor ogsaa at advare Kongen for alle videre Skridt, der muligen tilsigtede at skaffe ham en større Magt end den han allerede var i Besiddelse af. Men denne Gang vare Biskoppens Advarsler hel-

digviis aldeles overflødige. Adelen blev nødt til at samtykke i Kongens Forslag, og lod det blive derved.*

---

* Ovenstaaende er taget efter Wallqvist og Wingqvist. Detailleret Beretning om Mødet paa Ridderhuset den 27 April findes i denne Deels ottende Kapitel.

Femte Kapitel.

Felttoget i Aaret 1789.

(April—November).

Danmarks Neutralitet. — Underhandlinger med Kejserinden. — Maadelige Udsigter til et heldigt Udfald af dette Aars Felttog. — Felttogets Begyndelse. — Krigsbegivenheder. — Parkumäki. — Søslaget ved Øland. — Den store Flaade løber ind ved Carlskrona. — Tilstanden begynder at blive critisk. — Forslag om at sende Toll til Carlskrona. — Formodninger om en Conspiration i Carlskrona. — Hertug Carls Adfærd. — Nye Expeditioner. — Slaget ved Svenskfund. — Grev Ehrensvärd. — Flere Begivenheder under Felttoget. — Kongens Tilbagekomst til Stockholm. — Underhandlinger med Preussen, England, Polen og Porten. — Fare for Pommern. — Preussens Politik. — Potocki. — Forbund med Porten. — Schah Nadirs Diamant. — Mislykket Forsøg paa at slutte en Separatfred med Rusland.

Vi staa nu igjen ved Begyndelsen til et nyt og paa Begivenheder rigt Felttog, men vi ville kun omtale det i Korthed og overlade til den egenlige Krigshistorie at følge Krigens Begivenheder Skridt for Skridt.

De allierede Magters Bestræbelser for at mægle Fred for Sverig havde, som man kunde have forudseet, et mindre heldigt Udfald. Danmark maatte rigtignok give efter (skjøndt ikke saa hurtigt som det havde været at ønske med Hensyn til Mu-

ligheden af at kunne gjøre kraftige Forberedelser til Krigen mod Rusland)*, hvorimod Kejserinden med fornærmeligt Hovmod besvarede Preussens Forslag om at antage de Allieredes Mægling i Krigen med Sverig.**

Flere Omstændigheder, saasom Usikkerheden fra Danmarks Side, Rigsdagens Forlængelse o. s. v., foraarsagede, at Forberedelserne til dette Aars Felttog ikke bleve saa kraftige, som man kunde have ønsket. Den Deel af Armeen, som i det foregaaende Aar var trukket sammen for at dække den norske Grændse, maatte man som Følge heraf lade blive tilbage i Sverig*** og paa Grund af den langvarige Vinter og en forfærdelig Sygdom, som endnu i Maj Maaned holdt 2000 Mand fængslede til Sygesengen****, kunde Orlogsflaaden heller ikke forlade Rheden ved Carlskrona før i de første Dage af Juli Maaned.† Paa denne Tid havde den russiske Flaade allerede forlængesiden forladt sine Vinterstationer og krydsede nu for at slutte sig til den Eskadre, som ligefra det forrige Aar havde ligget ved Kjøbenhavn. Efter al Udseende kunde man følgelig ikke nære meget Haab om at dette Felttog vilde blive mere afgjørende end det forrige, skjøndt der i Begyndel-

* Først den 9 Juli 1789 erklærede Danmark at ville være neutral under Krigen mellem Sverig og Rusland. See Høst: Entwurf einer Geschichte der dänischen Monarki etc. Kjøbenhavn 1815, II, S. 179 ff, samt Grev Bordes Brev til Gustav III, G. S. Ogsaa d'Albedyhll, II, p. 276.

** Note fra den russiske Minister i Berlin, Grev Nesselrode, af 12 Februar 1789, hos d'Albedyhll p. 282 ff.

*** Kort før Kongens Afreise til Finland nedsatte man en af Armfelt, Munck, Knuth, Statssecretair von Carlsson og Oberst Anckarsvärd bestaaende saakaldet Krigscommission, som skulde sørge for at disse Tropper bleve overførte til Finland, saasnart Udsigterne med Hensyn til Norge tillod det. See Skrivelser fra den hemmelige Krigscommission (Juni—September 1789) til Gustav III. G. S.

**** Brev fra Hertug Carl til Gustav III, dateret den 21de Maj 1789. G. S.

† Den 6te.

sen synes at have været Tale om flere store offensive Krigsplaner.*

Saasnart Kongen efter Rigsdagens Slutning kunde forlade Stockholm, rejste han til Finland** for med Alvor at aabne Felttoget. Russerne havde allerede i flere Maaneder foruroliget de svenske Forposter paa den sydlige Grændse, men havde i Særdeleshed henvendt deres Opmærksomhed paa Stedingk, som efter Hastfer var bleven Chef for den saakaldte Savolaxbrigade, og hvem de fortrængte fra den ene Position efter den anden. Den 6te Juli ankom Kongen til Borgå. De svenske Tropper bleve imidlertid trukne sammen og marscherede saa hurtigt som muligt mod Grændsen. Hovedplanen bestod i at gaa over Davidstad og Willmanstrand, for at forene sig med Stedingk, befri ham, og derpaa med forenet Styrke angribe Russerne.*** De Svenske synes at have været temmelig heldige i Begyndelsen; ved Uttismalm, paa det russiske Gebeet, havde de en smuk Affaire****, ved hvilken Kongen selv commanderede et Corps, og Fjenden blev dreven tilbage; men da man her erholdt Underretning om at Stedingk var drevet endnu længere tilbage, lige op til Jorris†, et Sted højt oppe i Savolax, og det altsaa nu var umuligt længere at tænke paa at forene sig med ham, saae man sig nødsaget til at forandre sin Plan, og besluttede nu at operere mod Fredrikshamn. Armeen brød derfor strax op og satte sig i Bevægelse mod Likala. Samtidig hermed foretog General Mejerfelt med sin Deling — understøttet af Armeens Flaade, under Grev C. A. Ehrensvärds Commando — nogle Bevægelser over Abborfors

---

* Tanker om den svenske Armees Operationer under det forestaaende Felttog (1789) S. S.

** Den 3 Juni.

*** Brev fra Gustav III til Armfelt af 14 Juni 1789, samlede Skrifter, VI, S. 189.

**** Den 28 Juni.

† Den 24 Juni.

med Passet ved Puttis og Suttala.* General Kaulbars, som laa i Heinola, fik Ordre til at gaa over Kymmene Elv og operere i Ryggen af Armeen, men blev slaaet tilbage ved Kaipas** og maatte retirere, da Russerne forfulgte ham med en overlegen Styrke, og sloge Lejr ved Byen Werelä paa svensk Gebeet. Det nyttede derfor ikke meget, at General Mejerfelt indtog Høgfors***, thi Kongen maatte med den øvrige Deel af Armeen trække sig tilbage over Anjala, for at forjage Fjenden. Dette lykkedes**** og nu opslog Armeen en forstandset Lejr paa Højderne omkring Werelä. General Mejerfelt erholdt Ordre til at overtage Commandoen over den herværende Hovedstyrke, medens Kongen begav sig til Kymmenegaard†, hvor han opslog sit Hovedkvarteer. Begunstiget af disse Bevægelser i de sydlige Egne, ved hvilke Fjendens Opmærksomhed var bleven draget bort fra Savolax, havde Stedingk benyttet Øjeblikket og ved Parkumäki†† vundet en Sejer, der gjorde denne tappre og trofaste Officeer megen Ære; derpaa indtog han en Stilling fire Miil inde paa det russiske Gebeet, ved Laita Silda, i Nærheden af Nyslott, og her blev han staaende under hele den øvrige Deel af Felttoget, uden at kunne drage nogen videre Nytte af de Fordele han havde vundet.

Medens dette foregik til Lands, havde Kampen til Søes været nær ved at blive afgjørende, og dermed vilde hele den øvrige Deel af Felttoget ogsaa have været afgjort. Hertug Carl havde ligeledes i dette Aar Commandoen over den store Flaade; Admiral Otto Henrik Nordenskjøld var hans Flagcapitain, og Admiral Lilliehorn samt Oberst Modée commanderede Flaadens to Divisioner.

---

* Den 8 Juli.

** Den 15 Juli. Brev fra Gustav III til Stedingk af 11 Juli 1789. Samlede Skrifter, V, S. 148.

*** Den 18 Juli.

**** See Brev fra Gustav III til Stedingk af 25 Juli 1789. Saml. Skrifter, V, S. 160.

† Den 27 Juli.

†† Den 30 Juli.

Hertugen kunde ikke forlade Carlskronas Rhed før den 6. Juli; Flaaden bestod dengang af 21 Linieskibe, og den Høistcommanderende havde Ordre til enten at opsøge og slaa den russiske Eskadre, som laa ved Kjøbenhavn, eller, dersom dette ikke lod sig gjøre, at krydse op mod den finske Bugt, for at forsøge paa at gjøre sig til Herre over den øvrige Deel af Russernes Sømagt og beskytte Samfærdselen mellem Sverig og Finland ved at besætte Hangø og Porkala Odder.* Vi ville ikke undersøge hvorfor det ene eller det andet af disse Alternativer ikke strax bleve udførte, men saa meget er vist, at Hertugen begyndte med at lade Flaaden krydse ned mod Kysten af Pommern, for at dække nogle Troppetransporter, som man ventede derfra. Imidlertid forefaldt der pludselig noget høist Besynderligt. Midt om Natten erholdt Hertugen en Aabenbaring; han sprang op og befalede at man skulde forandre Coursen og styre mod Nord.** Kort efter fik man hele den russiske Flaade i Sigte, den kom fra Reval og Petersborg og havde en Styrke af 21 Linieskibe. I Farvandet, næsten syd for Øland, leverede man Dagen efter, nemlig den 26 Juli, et Søslag, som varede fra Klokken 2 til Klokken 8 Eftermiddag, og som formedelst de ualmindelige Begivenheder, der forefaldt derved, er blevet et af de mærkværdigste i hele denne Krig. Man var allerede temmelig nær ved den russiske Flaade, da Hertugen gav hele Flaaden Signal til for fulde Seil at formere Linie mod Fjenden. Corps de Bataille under Hertugens egen Commando, og Avantgarden under Oberst Modées kom snart i Ilden; Admiral Lilliehorn, som commanderede Arrieregarden, adlød derimod ikke Storadmiralens Ordrer, uagtet de flere Gange bleve gjentagne, men blev bestandig længere og længere tilbage. Den øvrige Deel af Flaaden fortsatte imidlertid Kampen med udmærket Mod og Tapperhed; fire af de fjendtlige Skibe bleve bragte ud af Linien, og Fjenden begyndte at trække sig tilbage. Ethvert Forsøg paa at bevæge Lilliehorn til at indfinde sig var imidlertid aldeles frug-

---

* Egenhændige Ordre af Gustav III. G. S.

** Brev fra Oxenstjerna til Reuterholm af 29 April 1789.

teslöst, han vedblev tvertimod at trække sig længere og længere tilbage fra Flaaden, saa at han snart laa $^1/_8$ Miil derfra; ja, da fire Skibe af hans Division endelig begyndte at nærme sig, uden at være beordrede dertil af Divisionschefen, saae man snart — hvad synes man herom — at de igjen maatte trække sig tilbage, som Følge af Lilliehorns egen Befaling. I høieste Grad opbragt herover spurgte Hertugen Flagcapitainen, hvorledes man skulde faa Lilliehorn til at indfinde sig.

„Jeg veed intet andet Middel, end at vi holde lige ind paa Fjenden og nærme os paa Pistolskuds Distance," svarede han.

„Hvorledes," sagde Hertugen, „seer De da ikke hvormange Skibe vi ville faa at gjøre med? Vil De overlevere mig til Russerne?"

„Gud bevare mig derfra," svarede Flagcapitainen, „men jeg antager, at dersom Chefsskibet kom i Fare, vilde det være det bedste Signal for Lilliehorn."

„Nej," sagde Hertugen, „jeg har allerede seet, at intet Signal hjælper hos ham. Fjenden har otte Skibe, som ligge ubeskæftigede dernede; dersom de holde op mod os, er det ude med dette Skib og med meget mere.*

Hertugens Bemærkning var rigtig; og det er besynderligt, at Fjenden ikke benyttede den gunstige Lejlighed til at lade sin Arrieregarde omringe Svenskernes Centrum, hvilket kunde være skeet uden Fare, da Lilliehorn var for langt borte fra Linien, og Følgen heraf vilde upaatvivlelig være bleven saaledes som Hertugen sagde. Dog dette skete ikke, og da Fjenden nu efterhaanden trak sig tilbage, og de Svenske ikke syntes meget tilbøjelige til at fortsætte Slaget, blev der givet Signal til at holde op med Ilden. Dette Signal gjentog Russerne strax; det varede ikke længe før Flaaderne tabte hinanden af Sigte og Natten brød snart frem.**

---

* Marsch og Sejllads i Aaret 1789, af A. F. Skjoldebrand. Udtog deraf i De la Gard. Arch. XV, S. 101 ff.

** Man har fundet det meget vanskeligt at forklare Lilliehorns Opførsel. Nogle have antaget, at han var i Ledtog med Kongen, som nærede

Den 31 Juli vendte Hertugen og Flaaden tilbage til Carlskrona, dog først efterat han, skjøndt forgæves, havde søgt at indvikle den russiske Flaade i en ny Kamp; Vinden, saavelsom den tiltagende Sygelighed blandt Mandskabet paa Flaaden vare altfor meget imod ham.

Frygt for Hertugens Berømmelse som Sejerherre og vilde forringe denne. Biogr. Lex., Art. Lilliehorn, VIII, S. 174 (hvor en saadan Formodning dog bliver forkastet.) Men Kong Gustav var altfor svenskfindet og stod i den Tid i et altfor godt Forhold til Hertugen, til at man kan betragte denne Formodning anderledes end som fejlagtig. Andre have troet, at Lilliehorn var bleven underkjøbt af den østerrigske Minister Stadion. Brev fra Oxenstjerna til G. A. Reuterholm af 29 August 1789 og flere Steder. Men dersom dette havde været Tilfældet, maatte Russerne nødvendig have været underrettede derom, og i saa Fald spørge vi, ligesom Hertug Carl, hvorfor de da ikke drog større Fordeel af Lilliehorns Forbrydelse. — Hertugens Brev til Gustav III. G. S. — Vi tilstaa, at det falder os vanskeligt at tro, at der har fundet nogen Bestikkelse Sted ved denne Lejlighed Lilliehorn var jo Gustav IIIs Mand og havde under Rigsdagen viist ham vigtige Tjenester. Men paa hvilken Maade skal man da kunne forklare Begivenhederne den 26 Juli 1789? Var Lilliehorn fejg, og frygtede for at komme i Fare under Slaget? Der findes altfor mange Grunde, som modsige dette. Vi see rigtignok, at Hertug Carl selv har været af denne Mening, men Erfaringen talte i altfor høj Grad derimod. See Gyllengranat II, S. 249 ff; samt Kongens Brev til Hertug Carl i Portefeuillen II, S. 116. Der er altsaa nu kun een Maade tilbage, paa hvilken man kan forklare en Begivenhed, som ellers vilde være uforklarlig. Var Lilliehorn ikke et Offer for Flaadens Hevn og Harme over Sikkerhedsacten og Forandringerne i 1789? Var Søtræfningen ved Øland ikke en Fortsættelse af Sammensværgelsen i Anjala? See her hvilken Højde Adelens Had til Gustav III havde naaet allerede før Sikkerhedsacten blev sat igjennem: Da Rogen, kort før Rigsdagen, vovede at sige, at man fremfor Alt burde tænke paa at forsvare Fædrelandet, kaldte man ham en Hundsvot. Da Kongen rejste til Gøteborg, for at sætte den i Forsvarsstand, hørte man Adelsmænd i Stockholm sige: „Mon der ikke findes brave Folk i Gøteborg, der kunne forhindre den Galning (Kongen) fra at tænke paa et unyttigt Forsvar mod de Danske?" — Brev fra N. von Rosenstein til L. von Engestrøm, Stockholm den 23 December 1788. E. S. — Naar en Faction nærer saadanne Tanker, kan man tiltro den saagodtsom hvad det skal være. Da Lilliehorn kort efter Rigsdagen

Hvor snart Flaaden igjen kunde vise sig i Søen, var nu især afhængigt af de betydelige Forstærkningers Ankomst, hvilke man ventede til Carlskrona, og som skulde erstatte det stedse tiltagende Antal af Syge. Det var imidlertid højst nødvendigt at dette skete, dersom der skulde udrettes mere i dette Aar, thi Armeens Stilling i Finland var nu bleven i

var ankommen til Carlscrona, skrev han til Monarken: „Her er forøvrigt en forunderlig Rede, med tilbageholdte Tanker, og man rystede med Hovedet, da den sidste Post bragte Efterretninger om Sikkerhedsacten hertil." — Brevet, som er af 31 Maj 1789, findes i G. S. I Lilliehorns Forsvar for Krigsretten siger han, at Cheferne ved hans Division vare Skyld i at han ikke kunde adlyde Hertugens Ordrer, thi de adlød ikke hans, og da han ikke kunde komme alene, blev han nødt til at følge med dem. Det er ogsaa værdt at lægge Mærke til, at nogle Skibe, som hørte til Hertugens Division, ligeledes bleve tilbage og fulgte Lilliehorns Division, uden at deres Chefer bleve satte under Tiltale derfor. Det er ogsaa øjensynligt, at de fire Skibschefer af Lilliehorns Division, som under Slaget gjorde Mine til at ville nærme sig, men atter vendte om, gjorde sig skyldige i en dobbelt Forseelse, idet de viste sig ulydige saavel mod Hertugens som mod Lilliehorns Befalinger, men dette blev der aldrig talt om. Det Hele har, kort sagt, Udseende af at være en Cabale mod Lilliehorn, i hvem man maaske vilde hevne sig saavel paa Kongen som paa Hertugen. Admiral Nordenskjøld maa efter min Mening ansees for være næsten ligesaa brødefuld som Lilliehorn, forbi han, som uddeelte alle Ordrer efter eget Godtbefindende, ikke fratog Lilliehorn Commandoen, saasnart han viste Mangel paa Lydighed. Og hvorfor lod man kort før Slaget Lilliehorn, hvis Division ellers udgjorde Avantgarden, danne Arrieregarden, og gav den Ordre, at enhver Division kun skulde adlyde sin Divisionschefs Signaler, — hvorfor skete alt dette, undtagen for, som det synes, at bane Vej for en Hevnplan mod Lilliehorn, ved hvilken man berøvede ham enhver Lejlighed til at slippe ud af den Snare, man havde lagt for ham? — Skjøldebrand S. 99, ff. Til nøjere Belysning af denne Gjenstand henviser man til Statssecretair O. Håkansons Brev til Kongen, i G. S. Heraf seer man blandt andet, at Signaljournalen paa Lilliehorns Skib var forandret, rettet og overstreget for den 26 Juli. Strax efter Slaget arresterede Hertugen Lilliehorn og lod ham bringe til Carlskrona, Krigsretten dømte ham til at skydes, men Kongen benaadede ham, „i Betragtning af de tro Tjenester han under Rigsdagen i 1789 havde viist hans kongelige Majestæt og Riget." Han blev afskediget 1790 og døde 1798.

høj Grad fornroligende. Russerne, som lige fra Slutningen af Juni Maaned havde ligget udenfor Porkala, udelukkede bestandigt de fra Sverig kommende Transporter, saavelsom Galejflaaden, som man uhelbigviis ikke havde været forudseende nok til at lade blive liggende i Sveaborg, da det første Felttog var endt. Skærgaardsflaaden, som blev commanderet af Grev Ehrensvärd, laa fra midt i Juli ved Svenskfund i Sigte af den russiske Flaade, der kun syntes at afvente Forstærkning, før den begyndte at angribe den svenske Søstyrke, som den formedelst Galejernes Fraværelse var langt overlegen. Saaledes stode Sagerne og heraf kan man slutte, at det især var afhængigt af den store Flaade, hvorledes det vilde gaa med den øvrige Deel af dette Aars Felttog.

I denne Henseende vare Udsigterne mørke nok. Et Sygeantal af mellem 7000 og 9000 Mand af Flaadens Besætning gjorde, at Hertugen, selv med den bedste Villie af Verden, umuligt kunde udrette Noget, dersom han ikke erholdt en betydelig Forstærkning.* Den i Stockholm indsatte Regering bestræbte sig rigtignok af al Magt for at afhjælpe Mangelen paa Mandskab, men det var ikke desminbre højst utilstrækkeligt. Man tænkte ogsaa paa at fremskynde Sagerne i Carlskrona ved at sende Toll derhen,** men Hertugen erklærede, at dersom

---

* Breve fra Hertug Carl til Gustav III af 10 og 21 August 1789. G. S.

** Som Følge af Baron Armfelts Tilskyndelse; — Brev fra Gustav III til Baron Armfelt af 19 August 1789, Kongens samlede Skrifter, VI, S. 222 ff., samt Armfelts forhen omtalte Notes historiques etc. Kongen bifaldt Armfelts Forslag, forbi der herved ville blive sat en Grændse for denne Mand," (Toll nemlig), og tilføjede: „Lad ham kun blive i Carlskrona, naar man blot glemmer ham i Stockholm og ved mit Hof. Ak, gid jeg ligesaa let kunde glemme ham. Men til mit Livs Ulykke er dette umuligt for mig. Det er hans ulyksalige Raad, som har tilintetgjort mit Livs Rolighed; det er ham, som forledede mig til at indkalde Rigsdagen i 1786, som er den eneste Aarsag til Constitutionens Ophævelse, til den indre Uenighed ved Hoffet, til Krigen, m. m." Disse Ord findes ikke i Kongens samlede Skrifter, uagtet Brevene til Armfelt ogsaa ere trykte, skjøndt i høj Grad beskaarne,

Toll kom, tog han strax sin Afsked.* Der er sikkert Ingen, som nærer Tvivl om Hertugens Troskab og Nidkjærhed for at fremme Kongens og Landets Vel, men som Storadmiral for Flaaden havde Hertugen langt større Vanskeligheder at overvinde i dette Aar end i det foregaaende. Admiralitetet kunde ikke glemme hans Adfærd under Rigsdagen, og der blev temmelig almindelig mumlet om et Anslag mod hans Person, hvilket Somnambuler og Andre forudsagde i de uhyggeligste Spaadomme.** Det var lykkedes at overtyde Kongen om, at hele Carlskrona var Arnestedet for en ulmende Conspiration — det døende Aristokraties sidste, men fortvivlede Forsøg paa at hæve sig paa Ophavsmanden til Sikkerhedsacten og igjen bemægtige sig Herredømmet.*** Hvorledes det i Virkeligheden forholdt sig hermed, ville vi lade staa ved sit Værd, men saameget er vist, at Sindsstemningen i Carlskrona ingenlunde var god. To mindre Expeditioner, som Hertugen trods alle disse forenede Hindringer lod udruste, for at befri Porkala, vare frugtesløse, og i Finland var der ligeledes indtraadt en afgjørende Forandring.

---

men i en af Armfelt selv foranstaltet Afskrift, som blev overgivet til Gustav IV Adolf, og som nu opbevares i Upsala acad. Bibliothek. See forøvrigt med Hensyn til Kongens Anklage mod Toll S. 15-16 og 18 i denne Deel, og ligeledes den særdeles fortjenstlige Indledning til Schrøderheims Optegnelser af Udgiveren S. 9. ff.

* Brev fra Hertug Carl til Rigsdrost, Grev C. A. Wachtmeister, som var Ordfører for den indsatte Regering, Carlskrona den 14 August 1789. G. S. I en Skrivelse til Munck, som ogsaa var Medlem af denne Regering, ytrer Hertugen sig paa følgende Maade om den omtalte Gjenstand: „Jeg har intet mod Toll, men Fremgangsmaaden ved hele denne Sag er besynderlig, og Regeringens Brev til mig, angaaende ham, er ligesaa besynderlig. Gjennemsee det, da vil Du see, at selv en slet og ret General vilde føle sig fornærmet derover."

** Brev fra Reuterholm til Hertug Carl, Rom den 20 Januar 1790. Bilag No. 14.

*** Brev fra Munck til Reuterholm, Carlskrona den 4 September 1789 (Bilag Nr. 15); og ligeledes fra Hertugen til Kongen af 21 August 1789. Heri modsiger Hertugen med Bestemthed denne Mening.

Fjenden vedblev imidlertid at være i Besiddelse af Indløbet til Porkala, og som Følge heraf kunde de Troppetransporter, som i Løbet af Juli og August vare ankomne til Finland, ikke forene sig med Hovedcorpset saa hurtigt som de nødvendigt maatte have gjort, dersom de skulde udøve nogen Indflydelse paa Krigsbegivenhederne; de maatte derimod tillands foretage en langsom og besværlig Marsch for at naae Armeen. Efterhaanden ankom ogsaa Galleieskadren fra Stockholm; den blev stillet under Generaladjutant Baron Raijalins Commando, og han søgte flere Gange, skjøndt forgæves, at bryde igjennem ved Porkala.

Grev Ehrensvärd laa ved Svenskſund med den øvrige Skærgaardsflaade, som kun bestod af 39 Fartøjer. I Slutningen af August Maaned var den fjendtlige Flaade endelig bleven saaledes forstærket, at den nu havde 110 Sejlere, hvoriblandt flere Fregatter og større Skibe. Den blev commanderet af Fyrsten af Nassau, en af de mest erfarne Sømænd i Europa. Der kunde ikke let være nogen Tvivl om Udfaldet af en Kamp mellem saa uforholdsmæssigt forskjellige Kræfter. Grev Ehrensvärd, som havde en fordeelagtig Stilling mellem Holmene i Svenskſund, fraraadede derfor saa længe som muligt at forlade den, for at levere en Træfning, men forgæves. Kongen, som nu vilde være Sømand, vilde have Udseende af at han selv ledede alle Dispositionerne, og dette var Ulykken. Man saae allerede, at Fjenden beredte sig til at indeslutte de Svenske fra to Sider, for at twinge dem til Kamp, og nu gjorde Ehrensvärd ivrigt opmærksom paa Nødvendigheden af at anbringe stærke Forsænkninger i det ene Pas, for idetmindste at sikkre sig fra den Side og twinge Fjenden til at angribe deelviis, men alle hans Forestillinger vare frugtesløse, og først i det sidste Øjeblik fik han Tilladelse til at træffe nogle dertil sigtende Foranstaltninger, som formedelst den overordenlig korte Tid dog kun kunde blive højst ufuldkomne. Klokken ti om Formiddagen begyndte Kampen* med den Deel af den fjendt-

* Den 24 August.

lige Flaade, som angreb fra den vestlige Side, hvor Passagen var fri, og vedblev uden Afbrydelse til Klokken fire om Eftermiddagen, da Fjenden tog Flugten, efterat det var lykkedes de Svenske at tage tre Skibe. Senere mistede tyve af hans Skibe Master og Takkelage, og alle vilde upaatvivlelig være tagne, dersom Ehrensvärd, som han ønskede, havde maattet holde op og trække sig tilbage. Men dette var en unyttig Begjæring. Kongen, som opholdt sig i Nærheden, paa en lille Holm, der hed Kotkasari, hvorfra han kunde være Vidne til hele Træfningen, befalede Ehrensvärd at vende sig til den anden Side, hvor Fjenden nu endelig havde faaet Forsænkningerne op, og nærmede sig med en overlegen Styrke.* Her var det tilvisse ikke vanskeligt at forudsee Udfaldet, men Kongen vilde, som sædvanlig, sætte hele sin Lykke paa et eneste Kort. Udmattede af den foregaaende lange og overordenlig heftige Kamp, næsten uden Ammunition og med omtrent tredive Sejlere mod halvfjerdsindstyve, som alle havde et udhvilet og med alle Fornødenheder velforsynet Mandskab — hvorledes kunde det da gaa anderledes, end at de Svenske trak sig tilbage efter nogle Timers frugtesløs Kamp? Ved denne Bravade tabte man imidlertid ikke alene de Priser, man allerede havde taget og dem man endnu vilde have erholdt, dersom Ehrensvärds Raad var bleven fulgt, men ogsaa en saa betydelig Deel svenske Fartøier, at Grev Ehrensvärd, da han nogle Dage efter talte med Kongen, troede at have Grund til at sige: „Deres Majestæt har ikke længere nogen Skærgaardsflaade.“ Dette var i Sandhed en sørgelig Tilstaaelse. Men Kongen blev aldeles ikke forlegen, han smykkede strax den slagne Admiral med Sværdordenens Storkors, — en Udmærkelse, som kun kunde tildeles sejrende Hærførere. Saaledes spøgede Gustav med Ulykken. Men denne Ulykke havde dog i Virkeligheden været sublim, og man maa tilstaa, at Ehrensvärd fuldkommen havde fortjent denne Udmærkelse. En af hans Venner siger, „under hele Slaget

---

* Klokken 7 Eftermiddag.

var Ehrensvärd overalt paa sit Fartøj, hvor Ilden var stærkest; han havde sine Briller paa og var ligesaa rolig, som naar han sidder hos os og tegner. Det er til en udødelig Ære for ham, at han forudsagde alt, samt at han i Begyndelsen ikke vilde forlade en fordeelagtig Stilling og at han senere ikke vilde fortsætte Slaget, da han havde vundet afgjørende Fordele." Men hvad kunde Tapperheden hjælpe, naar den stod under Dumdristighedens Commando? Efterat have mistet 7 større Skibe, flere smaa og 26 Transportfartøjer blev den frelste Deel af Flaaden bragt i Sikkerhed under Svartholms Mure, hvilket dog ikke skete før den følgende Morgen Klokken 2, efterat den i alt havde udholdt 16 Timers Kamp, og tilsidst under Tilbagetoget havde i 5 Timer været udsat for en stadig, haardnakket Ild.*

Et saa uheldigt Udfald havde de tilvisse dog ikke overdrevne Forhaabninger man gjorde sig med Hensyn til dette Aars Felttog; det som senere forefaldt under det, er kun lidet skikket til at kunne interessere det større Publikum, og vi ville derfor hurtigt glide hen derover. Tilbagetoget fra Høgfors**, Affairen ved Elgsø*** og Orlogsflaadens sidste, men samlede Udløben i October Maaned****, egnede sig rigtignok i høi Grad til at afgive glimrende Prøver paa Svenskernes Mod og Standhaftighed, men mod en Fiende, som enten manglede

* Ovenstaaende Oversigt over Slaget ved Svenskſund (den 24 August 1789) er grundet paa et Brev fra Oxenstjerna til Reuterholm af 3 October 1789 (Bilag Nr. 16), sammenlignet med Gyllengranat S. 256 ff. samt Ehrensvärds Biographi i Biographisk Lexicon.

** Den 31 August.

*** Den 17 September. Her var det at Baron G. M. Armfelt i saa høi Grad udmærkede sig, kort efter at han var kommen over med de sidste Troppetransporter fra Sverig, hvilke endelig indtraf, da man ikke længere behøvede dem der, efterat Freden med Danmark var gjenoprettet.

**** Den 14 October.

Kyst* eller Sone** til videre at træde frem, kunde der ikke længere være Tale om nogen alvorligere Affaire, og hertil kom inden ret længe den fremskredne Aarstid, som umuliggjorde ethvert videre Foretagende. Da Fienden omsider havde forladt Sverigs Grændser og Kyster, lagde Svenskerne sig derfor som sædvanlig i Havn og Vinterkvarteer.*** Overcommandoen i Finland blev givet til General Meierfelt; Generalerne Platen, Pollet og Hamilton bleve hver for sig udnævnte til Chefer for en af de tre Divisioner. General Stedingk vedblev at føre Commandoen i Savolax, og Generalmajor Klingspor blev Chef for den i Egnen ved Jngo stationerede Brigade, som forhen stod under Baron Armfelts Commando. Da Kongen nu ikke længere havde noget at udrette i Finland, vendte han**** tilbage til Stockholm, hvor han ankom den 2den December, efter to Maaneders Fraværelse.

Dette Aars Felttog endte altsaa uden at der hverken paa den ene eller den anden Side forefaldt nogensomhelst afgjørende Begivenhed, som medførte videre Udsigt til Fred; men før vi gaa over til Skildringen af det følgende Aars Felttog, ville vi forudsende nogle korte Underretninger om de Underhandlinger, man imidlertid havde ført, deels for at forsøge sine Forsvarsmidler mod Fienden, deels for ved en mere directe Underhandling at forberede Fredsslutningen.

---

* Prindsen af Nassaus Uvirksomhed efter den glimrende Seier ved Svenskesund er ubegribelig. Jfr. Prindsens Brev til Gustav, Petersborg den 20 September 1789, optaget i Ségurs Memoires etc. III, p. 514 ff.

** Dette var maaske Grunden til den russiske Flaades Moderation hele Aaret; Syggeligheden havde ogsaa slaaet Rod der, og allerede den 12 August begyndte den at trække sig op til den finske Bugt. Gyllengranat S. 247 og 266.

*** Den 24 October.

**** Den 27 November.

Preussen syntes efter Frederik den Stores Død at gjøre Fordring paa endnu stedse at ville stille sig i Spidsen for Europas Politik. Men Frederik Vilhelm var en svag, skjøndt rigtignok velvillig Regent, som aldeles blev behersket af sine Ministre, blandt hvilke Hertzberg og Bischoffswerder vare de vigtigste. Lader os erindre hvorledes den almindelige Stilling i Europa var paa denne Tid. Rusland og Østerrig, som i Forening havde foresat sig at jage Tyrkerne ud af Europa, og som desuden vare kun altfor tilbøjelige til at fuldende Slaveriet i Vest ved at bringe Sverig og Polen under Aaget, — hvor truende vare ikke disse Udsigter for Preussen, en ung, endnu ikke rigtig befæstet Stat, som var sammensat af en Mængde heterogene Elementer, der med Lethed kunde blive sprængte fra hinanden ved en Coalition af alle disse Magter. — — — Under disse Forhold kunde der altsaa ikke være nogen Tvivl om hvilket Parti Preussen vilde tage, og Forbundet i Loo, i Begyndelsen af Aaret 1788, med de to Sømagter, var det første Led i den Kjede af sluttede og tilsigtede Forbund, som, for at beskytte de Svagere, vare rettede mod de to mægtige Kejserriger, men som — mærkværdigt nok — ved et Sammenstød af Omstændigheder endte med at blive en Snare om Halsen paa den Svageste af disse Svage, og som muligen ogsaa vilde være bleven det for de Øvrige, dersom deres Forudseenhed og en lykkeligere Skæbne ikke havde frelst dem derfra.

Hvor Politiken dog er bedragerisk! Midt under disse for Preussens Selvstændighed saa truende Udsigter forsømte det dog ikke at sørge for sin egen Fordeel. Gustav III, som bestandig var i Forlegenhed for Penge, samtykkede i at stille Pommern som Hypothek for et Laan, han behøvede i Anledning af det forestaaende Felttog. Man underhandlede vidt og bredt derom, og tvende Conventioner desangaaende bleve næsten paa en og samme Tid sluttede i Stockholm og Berlin, paa noget forskjellige Betingelser. Gustav foretrak naturligviis den af disse, som syntes at tilbyde ham størst Sikkerhed for en rolig Besiddelse af Pommern. Men i Berlin var man af en ganske anden Mening. Kongens Anskuelse sejrede dog til-

Rost, og Preussens Plan at forstørre sig paa Sverigs Bekostning syntes altsaa at være slaaet fejl for den Gang.*

Den preussiske Diplomati vedblev imidlertid at ligne sig selv. Medens man, som vi vide, i Berlin beskæftigede sig med at bringe Pommern i Preussens Hænder, underhandlede man paa samme Tid med Polen om Afstaaelsen af Dantzig og Thorn, mod at erholde visse Districter af Galizien i Erstatning derfor. Hermed forholdt det sig saaledes. Preussen havde ogsaa tilbudt Porten sin Mægling i Krigen med Rusland. Porten antog denne Mægling, men Kejserinden afslog den paa en stødende Maade. Derpaa erklærede Porten, at den ikke kunde slutte Fred med Rusland, med mindre den fik Krim tilbage, saavelsom de øvrige Besiddelser den havde mistet i den sidste Krig.

Nu sendte Cabinettet i Berlin Baron Dietz til Constantinopel med Ordre til at slutte et Forbund med Tyrkiet, i hvilket Preussen indestod Porten for at den skulde erholde visse af disse Besiddelser tilbage, mod at Østerrig erholdt nogle Districter af Porten, og dersom dette lykkedes, vilde man foreslaa Østerrig, at det, som Følge heraf, skulde tilbagegive Polen en Deel af Galizien. Herved vilde Preussen erholde Lejlighed til at forøge sine Besiddelser, uden at nogen anden end Rusland tabte derved. Dietz's Hverv slog aldeles fejl, og Følgen heraf var, at Gustavs Opfordringer til Preussen om Understøttelse mod Rusland forbleve frugtesløse.**

Imidlertid havde Preussen for anden Gang forsøgt paa at bevæge Kejserinden til at modtage dets Mægling i Krigen med Sverig og Porten, men dette gjentagne Tilbud blev afviist med samme fornærmelige Hovmod som det forrige. Der existerede i Berlin et krigerisk Parti, for hvilket Hertzberg stod i Spidsen, og da man fik Underretning om det nye Afslag, gjorde dette Parti alt hvad der stod i dets Magt for at over-

* Wahrenberg S. 336 ff. Preussen laante Sverig 733,000 Rd. Sp., som kunde opsiges i Løbet af et Aar.

** Brev fra Grev Borcke til Gustav III. G. S.

tale Frederik Wilhelm til at begynde en Krig med Rusland, men der maatte meget stærkere Bevæggrunde til, før denne svage Fyrste kunde bestemme sig til et saa afgjørende Skridt.

Englands Interesse for Sverig syntes ogsaa aldeles at være ophørt, da Danmark havde erklæret sig neutral, og den største Fare for Sverig derved synes at være forbi. Denne Adfærd af England var imidlertid en af de Aarsager, som især bidroge til at gjøre Preussens Politik saa vaklende i Løbet af Aaret 1789.*

Kongens Haab om at bevæge Preussen til at gjøre en Diversion mod Rusland svigtede altsaa, og hans Bearbejdelser i samme Øjemed havde ikke synderlig bedre Held i Polen. I August Maaned 1789 sendte Republiken en glimrende Ambassade til Stockholm. Den bestod af Potocki med en Suite af 18 Personer, som alle viste sig i den gamle polske Dragt: rundt, kort afklippet Haar, uden Pudder eller Frisur, store nedhængende Moustacher, og istedetfor Hat, en rund Klædeshue, uden Skygge. Denne besynderlige Dragt havde nær kostet hele Selskabet Livet, thi da deres Skib stødte paa en Klippe i Skærene ved Nykøping, vægrede Lodserne sig ved at hjælpe dem, fordi de antoge dem for Moskoviter, og de erholdt først Bistand efterat have fremvist en af von Engeström paa Svensk skreven Erklæring om at de virkelig vare Polakker. Potocki blev meget venligt modtagen i Stockholm, men havde, som man kunde have forudseet, ikke meget Held med sine Underhandlinger, hvilket dog ikke afholdt Sverigs listige og letsindige Monark fra af al Magt at bestræbe sig for at overtale Polen til at styrte sig i Krig med Rusland. Men Polen lignede en Reconvalescent, som, nylig helbredet af en farlig Sygdom, selv har Brug for alle sine Recourser og hele sin Tid, ene og alene for at styrke sig selv. Paa v. Engeströms gjentagne Opfordringer til Polakkerne om at gribe til Vaaben,

* Ovennævnte Brev fra Grev Borcke.

gav man derfor ikke noget andet Svar end: „Skaf os Penge, Munition og Levnetsmidler, da ere vi parate.“ *

Gustav IIIs Underhandlinger faldt altsaa ikke meget heldigt ud ved saa at sige alle de europæiske Hoffer. Derimod havde Heidenstam et uventet Held i Constantinopel, dog først efterat han behændigt havde overvundet en Mængde Betænkeligheder og Omsvøb. Porten samtykkede i at betale Sverig ti Millioner Piastre i det Hele, heraf skulde der erlægges en Million aarlig, saalænge Krigen varede, og derefter skulde den øvrige Sum fordeles paa ti Aar. Hver af disse contraherende Magter forpligtede sig desuden til ikke at indlede Fredsunderhandlinger uden gjensidigt at have underrettet hinanden derom, og til at anvende al deres Omhu og Indflydelse for at alt det, som efter Afslutningen af dette Forbrag faldt i Fjendens Magt, blev givet tilbage, naar man sluttede Fred. Forbraget blev underskrevet den 11 Juli 1789. Uagtet de Fordele, som herved sikkredes Sverig, vare langt mindre end dem man havde gjort Fordring paa, var det dog allerede meget at Porten viste sig saa beredvillig. Koranen forbød nemlig udtrykkelig under nogetsomhelst Navn at give nogen vantro Magt Penge, et Forbud, som ingen af Stambuls Beherskere endnu havde vovet at overskride. Denne behagelige Efterretning erholdt Gustav nogle Dage efter Ulykken ved Svensksund. Heidenstam foreslog, at man skulde kjøbe en Diamant af 500,000 Piastres Værdi, der tidligere havde tilhørt Schah Nadir, men nu tilfældigvis var tilsalgs, og forære Sultanen den, som et Bevis paa Taknemmelighed, men Kongen gav Statssecretair Franc følgende Svar: „Heidenstam driver Spot med mig, ved at ville have mig til at kjøbe den omtalte Solitair; jeg har andet at gjøre, end at give saadanne Presenter paa en Tid, da selv tusinde Piastre ere en stor Sum. Dersom Sultanen giver mig

* L. von Engeströms Depescher og Brevvexling med Kong Gustav III. R. A. Ogsaa Brev fra Franc til Kongen af 29 August 1789. G. S.

en Forœring, kommer man vel ogsaa til at give ham en, og i saa Fald maa man være saa oeconomisk som muligt, men dersom der ikke bliver Tale om en saadan Present, indseer jeg ikke hvorfor jeg skulde give ham en.*

Krigen havde nu ikke varet meget længere end eet Aar, og dog syntes Gustav allerede at have faaet nok af den. Han længtes i høj Grad efter Fred**, men hvorledes kunde man haabe at opnaae den? Kejserindens ubøjelige Stolthed og vedvarende Held afgav kun liden Sandsynlighed for at Kongens Ønske vilde blive opfyldt, dersom han gjorde det første Skridt; men han besluttede desuagtet at gjøre, hvad han kunde, for at naae dette saa længselsfuldt ventede Maal. I September 1789, kort efter den ulykkelige Affaire ved Svensksund, indfandt to spanske Herrer sig i Hovedkvarteret for at gjøre Kongen deres Opvartning. Disse Herrer vare paa Vejen til Petersborg. Den ene af dem var Greven af Sandeljo, senere Hertug af Infantado; den anden hed Moreno, var Officeer ved den spanske Garde, og fra 1787 Attaché ved det spanske Gesandtskab i Stockholm. Kongen benyttede denne Lejlighed til gjennem Moreno at underrette den spanske Minister i Petersborg, Galvez, om sine fredelige Ønsker. I November samme Aar kom Moreno tilbage til Stockholm. Kejserinden havde ikke været meget tilbøjelig til at slutte Fred paa rimelige Betingelser, thi det Held hun i den senere Tid havde i Tyrkiet gjorde hende overmodig. For dog ikke at vise sig ganske uvillig dertil, havde hun sagt, at dersom Kongen i et privat Brev til hende vilde bede om Tilgivelse for Krigen, vilde hun ikke stille ubillige Betingelser. Vi kjende Gustav III

* Brevet, dateret Lovisa den 17de September 1789, findes blandt Heidenstams Depescher i Rigsarchivet, hvorfra ovenstaaende Beretning er taget.

** Brev fra Gustav III til Ruuth, Lovisa den 17 September 1789, Kongens samlede Skrifter, V, S. 279 ff.

altfor godt til at behøve at tilføje; at han med Foragt afviste saadanne Fordringer.*

---

* Gustav IIIs Beretning til det hemmelige Udvalg ved Rigsdagen i Gefle, angaaende Freden. Schrøderheims Optegnelser, Side 164 ff.

Sjette Kapitel.

Felttoget i Aaret 1790. Fred i Verelä.

Forandrede Udsigter for Felttoget i dette Aar. — Planerne og Forberedelserne dertil. — Angrebet ved Fredrikshamn. — Mislykket Foretagende mod Reval. — Nye Udsigter til privat at nærme sig Rusland. — Forholdene i Petersborg. — Don Louis dell Castello. — Nyt Forslag til Preussen. — Vigtige Cabinetshemmeligheder. — Castellos Afreise. — Uddrag af et Brev fra Gustav III til Hertug Carl. — Ny Krigsplan a la Carl XII. — Hertug Carls Indvendinger derimod. — Sidney Smith. — Begivenhederne den 3 og 4 Juni. — Smith og Hertugen. — Opdagelsen af Revals Flaade og Hertugens Beslutning. — Kongens Ordre til Hertugen, at gaa med Flaaden ind i Bugten ved Wiborg, krydser Hertugens Indstilling til Kongen i samme Anledning. — Begge Flaaderne blive indesperrede. — Kongens Illusioner. — Stillingen forværres. — Flaaden bryder ud af Bugten ved Wiborg. — Slaget ved Svenskfund. — Nye Udsigter til Fred. — Armfelt og Igelström. — Underhandlinger med de Allierede. — Forholdene i Petersborg. — Conferencerne i Verelä. — Freden underskrives.

Hvor forandrede var ikke i mere end een Henseende de Omstændigheder, under hvilke dette Aars Felttog begyndte, i Sammenligning med dem i det foregaaende Aar. Man havde sluttet et Forbund med Porten. Preussen rustede sig, det syntes parat til at begynde Krigen hvilket Øieblik det skulde være og

ventede kun at erholde Svar fra dets Gesandte i Constantinopel og London, før det gav Grev Borcke Ordre til at slutte et Forbrag med Sverig, hvori Preussen garanterede Sverig Grændsen fra 1720 samt betydelige Subsidier.* Det gjærede

---

* Preussens Politik var listig og egennyttig, men har Cabinetspolitiken vel nogensinde været anderledes? Preussens Løfter til Sverig vare derfor bestandig afhængige af de Udsigter det havde til at sikkre sig selv Fordele derved. Lad os see hvorledes disse Udsigter afvexlede ligetil henimod Slutningen af Krigen. Saalænge Opfyldelsen af Stipulationerne i Alliancerne med Porten (af 26 Januar 1790) og Polen (af 29 Marts 1790) der gik ud paa at forøge Preussen med Danzig og Thorn, imod visse Fordele for Sverig og Polen paa Ruslands og Østerrigs Bekostning, ikke syntes at møde nogen Hindring af Betydenhed, kunde Sverig endnu nære noget Haab. Men Joseph II.s Død (den 20 Februar 1790), i Forening med den paa samme Tid indtrædende Udsigt til Krig mellem Spanien og England, frembragte en stor Forandring i Forholdene. Leopold, den nye Konge af Ungarn, syntes at længes meget efter Fred og indledede i denne Anledning en privat Underhandling med Frederik Wilhelm. Nu lagde man i Berlin en ny Plan, som gik ud paa, at man skulde garantere sig Fordele paa Portens Bekostning (med hvem man jo dog var allieret!), istedetfor paa Østerrigs, medens Sverigs Interesser (Grændsen fra 1720) skulde være afhængig af hvorvidt Rusland vilde beholde Otschakow, men før man svarede Leopold, troede man dog først at burde afvente Svar fra London paa de Forslag man havde gjort England. England vilde imidlertid ikke blande sig i Urolighederne i Østen, eftersom det hvert Øjeblik ventede at komme i Krig med Spanien, og det foreslog derfor de krigsførende Magter at slutte en Vaabenstilstand og holde en Congres, for at underhandle om en almindelig Fred paa Basis af Status quo. En kort Tid efter tilbød England rigtignok, at det vilde understøtte Preussens første Plan, og give Sverig 200,000 Pund Sterling aarlig i Subsidier til Udførelse af Planen, men dette Tilbud blev ikke opfyldt, og nu var der intet andet at gjøre for Preussen, end at lade Østerrig vælge mellem Englands Forslag og en Congres eller den nye Accomodationsplan, som Grev Herzberg havde lagt og som var rettet mod Porten. De allierede Magters Forslag om en Congres blev mod Formodning antaget i Petersborg og Wien, skjøndt rigtignok under visse Betingelser, som man dog lovede snart at ville meddele. Den 26 Juni blev Congressen aabnet i Reichenbach i Schlesien. Samme Dag

i Polen, som var beredt til at forene sig med Preussen mod Rusland. Den svenske Adel var befriet, Nationalaanden var vakt og rede til at bringe de største Offere for at sætte Kongen i Stand til med Ære at ende dette Felttog, der, som han

fremkom de østerrigske Underhandlere med et Fredsforslag, som gik ud paa at overlade det til Rusland selv at slutte Fred med Sverig og Porten, medens Østerrig tilbød Polen en lille Strimmel af Galizien til Bytte for Stipulationerne i Freden til Passerowitz. Dette Forslag fandtes uantageligt, og Grev Hertzberg forfattede derfor et andet, som den 27 Juni blev overgivet til de østerrigske Befuldmægtigede. Ifølge dette skulde Østerrig afgive en noget større Deel af Galizien, end det selv havde foreslaaet, og dersom Keiserinden vilde beholde Otschakow, skulde hun afstaa Sverig det hun havde erholdt ved Freden i Nystadt. Dette Forslag blev ikke besvaret før den 12 Juli. Rusland forlangte Otschakow og Gebetet til Dniester, uden Hensyn til paa hvilke Betingelser det vilde slutte Fred med Sverig, og Østerrig vilde ikke bekvemme sig til at gjøre saa store Opoffrelser, som man havde fordret. Spørgsmaalet om Krig eller Fred syntes nu at være afhængigt af en øjeblikkelig Beslutning. Dersom Østerrigs sidste Forslag var blevet antaget, hvad vilde Følgen da være bleven? Preussen var i saa Fald bleven forøget paa Tyrkiets Bekostning, og Sverig var bleven overladt til Ruslands Vold. Til al Lykke vare Udsigterne blevne mere beroligende for England, saa at det ikke behøvede at gjøre altfor mange Complimenter for Preussen, og Polen syntes heller ikke at være tilbøjelig til at gaa ind paa det Bytte, Preussen havde gjort Regning paa. De allierede Hoffers Ministre i Reichenbach erklærede sig derfor med Bestemthed imod ethvert Forslag, som gik ud paa at gjøre Preussen større, og nu kunde denne Magt ikke andet end slutte sig til de Andre, med Hensyn til det Forslag, som kort efter blev meddeelt de østerrigske Gesandte (den 15 Juli). Efter dette skulde Østerrig slutte Fred med Tyrkiet paa Basis af Status quo og forpligte sig til at være neutral i Krigen med Rusland, som de Allierede i Forening skulde tvinge til at antage samme Grundlag for Freden. Dette Forslag blev antaget (den 25 Juli), og derpaa bleve (den 22 i samme Maaned) de bekjendte Declarationer underskrevne i Reichenbach. I de første Dage af August Maaned blev Declarationen om hvad der saaledes var vedtaget, afsendt til Petersborg, og de Allierede haabede nu blot, at Gustav III endnu ikke havde sluttet Fred med Keiserinden, men vilde modtage deres Tilbud om Subsidier. Jfr. Grev Borckes Brev til Gustav III i Aaret 1790. G. S.

troede at kunne forudsee, vilde blive det sidste. Den Plan man havde lagt dertil var virkelig ogsaa i høj Grad kløgtigt udtænkt, og Forberedelserne til Udførelsen deraf bleve tagne med særdeles Omhu og Kraft. Planen for Krigen bestod i, at man ved Bevægelser og Angreb i Egnen henimod Savolax skulde vende Fjendens Opmærksomhed bort fra den sydlige Krigsskueplads, for at lette Flaadernes Operationer. Disse skulde begynde saa tidlig, at de kunde overrumple de i Havnene ved den finske Bugt liggende Afdelinger af den russiske Flaade, før de havde faaet Tid til at tiltakle sig, tage dem, og forstærkede dermed vise sig i Farvandene ved Petersborg.* De Mænd**, som erholdt Ordre til at føre Overtilsynet med at Foranstaltningerne til Udførelsen af denne Plan iværksattes, synes ogsaa at have været en Borgen for at det Hele blev drevet med al mulig Kraft og Iver. Resultatet af disse Mænds Virksomhed svarede ogsaa fuldkommen til de Forhaabninger man havde næret til dem. Fem og tyve Linieskibe og sexten Fregatter laa allerede før Slutningen af April Maaned paa Carlskronas Rhed, næsten færdige til at stikke i Søen, og fra alle Havne og større Stæder i Riget erholdt Skærgaardsflaaden en Forstærkning af eet hundrede og halvtredsindstyve Sejlere, som ankom lidt efter lidt og dannede en stadig og gavnlig Recrutering for dette Vaaben. Der foregik ikke

---

* Man seer, at der nu især blev gjort Regning paa Operationerne tilsøes, hvilket ogsaa synes at stemme overens med Erfaringen, thi med en vidtstrakt Grændse og mod en overlegen Armee var det ikke sandsynligt at man kunde udrette andet til Lands end forsvare Grændsen. Brev fra Gustav III til Stedingk, samlede Skrifter V, S. 196.

** Toll, Nordenskjøld, Chapman og Munck fik Ordre til at træde sammen til en Committee, som skulde sørge for Flaadens Udrustning, og som det synes begyndte de allerede deres Arbejder i December 1789. Biogr. Skildr. af Toll, I, S. 52 ff. Oberst Anckarsvärd, som nu igjen var kommen i Gunst, lagde den nye Plan til Sammensætningen af Skærgaardsflaaden, og Udførelsen deraf blev ligeledes betroet til ham.

mange Forandringer i de højere Charger; Baron Armfelt tog sin Brigade tilbage efter Klingspor; Lejonankar erholdt Commandoen over anden Division af Orlogsflaaden, og Kongen besluttede, at han, skjøndt han ikke var Sømand, i egen høje Person vilde tage Commandoen over Skærgaardsflaaden.*

Overensstemmende med Planen begyndte Fiendtlighederne i Savolax allerede tidlig om Foraaret, endnu før Jorden var bleven fri for Sne og Iis. Den 28 Marts forlod Kongen Stockholm, ledsaget af Armfelt, og den 1 April ankom han til Borgå. Han var selv tilstede, da Armfelt forjog Russerne fra Kärnakoski**, og nogle Dage efter tog han i egen høje Person Deel i den hæderlige Affaire ved Walkiala***, hvor han erholdt en let Contusion. Kort Tid efter trængte Stedingk frem til Pumala****, men da Russerne paa samme Tid gik over Kymmeneelv† og indtoge en befæstet Position ved Anjala, saae de Svenske sig nødsagede til at forlade Walkiala.

Da man nu erholdt Efterretning om at Skærgaardsflaaden var færdig til at løbe ud, forlod Kongen strax Armeen†† og ilede til Borgå, for at gaa under Sejl og slutte sig til Flaaden. Denne havde imidlertid allerede den 8 Maj — i Særdeleshed som en Følge af dens Chefs, Oberst Kleckers udmærkede

* Overtalt dertil af Armfelt (Notes historiques etc.). Mejerfelt, Platen og Pollet commanderede som Divisionsgeneraler i det sydlige Finland. Pollet blev den 8de Maj afløst af Pauli, da den Første ledsagede Kongen som Chef for den Expedition, der skulde afgaa med Skærgaardsflaaden. Kongens Flagcapitain var først de Frése og derefter Cronstedt. Af andre udmærkede Chefer befandt desuden Klecker, Danckwardt, Stedingk, Tørning, Hjelmstjerna, Virgin og Flere sig paa den lille Flaade.

** Den 15 April.

*** Den 29 April. Efter Træfningen modtog Kongen, ifølge Armeens Ønske, Sværdordenens Storkors.

**** Den 4de Maj.

† Den 5te Maj.

†† Den 5te Maj.

Virksomhed og Anstrengelse — kunnet forlade Sveaborgs Havn, som endnu var belemret af en Mængde Drivis. Dagen efter ankom Flaaden til Pellinge Sund, hvor Kongen indfandt sig den 10 og overtog Commandoen. Nogle Dage efter* lettede hele Flaaden Anker og avancerede henimod Fredrikshamn, hvor en Deling af den russiske Flaade laa. Den 15 Maj, Klokken halv fire om Morgenen, begyndte Ilden, som fra de Svenskes Side blev vedligeholdt med betydeligt Held; Fienden trak sig snart tilbage mod Fæstningen og mistede en Mængde større og mindre Fartøjer. Dersom Slaget nu var bleven fortsat, vilde upaatvivlelig hele den fiendtlige Flaade saavelsom Fæstningen være faldet i de Svenskes Hænder, men istedetfor gav Kongen Klokken 9 om Formiddagen Ordrer til at Kanonaden skulde ophøre, og opfordrede Fæstningen til at overgive sig. Den erholdt tre Timer til at betænke sig i, uagtet Commandanten kun skal have forlangt een, og i den Tid fik man Lejlighed til at sætte sig i Forsvarsstand. Klokken tre begyndte Kanonaden paany, men med saare liden Held, og man gav derfor snart Ordre til at standse med Ilden og trække sig tilbage. Fienden mistede omtrent 30 større og mindre Fartøjer samt nogle Kanoner. Samme Dag vendte Kongen med Flaaden tilbage til Svenskfund.

Medens dette foregik havde Hertugen og den store Flaade havt en Affaire, som vel ikke kunde kaldes afgjort uheldig, men dog medførte meget skadelige Følger. Den 30 April løb Hertugen ud fra Carlskrona og den 12 Maj naaede han lykkeligt Indløbet til Reval. Planen var nu at angribe den her liggende Afdeling af den russiske Flaade, som kun bestod af 8 Skibe og 6 Fregatter, medens de Svenske derimod havde 22 Skibe og 12 Fregatter. Disse Sidste vare følgelig i altfor høj Grad overlegne til at Sejeren ikke skulde blive dem tildeel, og dette vilde ogsaa have været skeet, dersom man ikke havde begaaet store Fejl ved Planen til Angrebet. I Stedet for at ligge for Anker, medens Angrebet skete, besluttede man t. Ex., at dette skulde ske under Sejl, hvilket var forbundet med flere

* Den 12. Maj.

Vanskeligheder. Om Formiddagen den 13 Maj begyndte de Svenske at holde ned mod Revals indre Rhed, hvor Fiendens Skibe laa fortøiede i en Linie langs med Kysten, med Bredsiden vendt mod Fienden, og vare baade godt forsynede med Kanoner og vel bemandede. Vinden, som allerede var temmelig stærk, tiltog endnu mere, medens den svenske Flaade nærmede sig. Man gjorde Hertugen opmærksom paa hvor farligt det vilde være at vove et Angreb, dersom Vinden vedblev at tage til i samme Forhold som den havde begyndt; Hertugen syntes overbeviist om det Rigtige i denne Bemærkning, og talte derom med sin Flagcapitain, Admiral Nordenskjøld, men denne, hvem Kongen havde givet Tilladelse til at handle paa eget Ansvar, sagde blot: „Da man engang har draget Sværdet, bør det ogsaa gjøre sin Virkning." Klokken 11 om Formiddagen kom de Svenskes første Skib i Ilden. Dengang var Vinden endnu nogenlunde taalelig, men snart begyndte den at blive ledsaget af saa heftige Byger, at det faldt de Svenske meget vanskeligt at manøuvrere og benytte Kanonerne. Deres Skibe kunde derfor ikke udrette noget synderligt, de viste sig for Fienden, fik Prygl og vendte om, og af denne Grund blev dette Foretagende kaldt: „Den svenskes Flaades Spidsrodsløb." Svenskerne mistede to Skibe, og de andre Skibe led meget paa Seil og Takkelage. Klokken fire om Eftermiddagen ophørte Ilden; Hertugen lod Flaaden trække sig tilbage til Farvandene udenfor Rheden og var fast bestemt paa at gjentage Angrebet under gunstigere Omstændigheder.*

For at sætte Læseren i Stand til rigtig at kunne forstaa Aarsagerne til de følgende Begivenheder, som ellers vilde vise sig i et altfor besynderligt Lys, maa vi gjøre et lille Ophold for at see, hvilket Punkt de diplomatiske Anliggender nu havde naaet.

Kongens sidste Forsøg paa ved spansk Mellemkomst at indlede Underhandlinger om en separat Fred med Rusland vare

* Gyllengranat II, S. 278 ff., samt Brev fra Hertug Carl til Ruuthholm af 17 Maj 1790. Bilag Nr. 17. Ogsaa Brev fra Hertug Carl til Gustav III af 14 Maj 1790. G. S.

misbilligedes,* men efter den Tid havde Forholdene forandret sig til Fordeel for ham. Preussens bestemte Optræden mod Rusland, samt de med Porten og Polen sluttede Forbund, havde givet de russiske Ministre en Deel at tænke paa, og Rigscantsleren, den patriotiske Grev Ostermann, følte sig især gjennemtrængt af den Overbeviisning, at det stemmede med Ruslands Interesse at erholde Fred med Sverig.**

Mærkværdigt nok traf det sig saaledes, at Gustav III netop paa samme Tid igjen fik Lejlighed til at lade Kejserinden vide, at han endnu vedblev at nære fredelige Tanker. Spanien, som frygtede Krig med England, og under Frankrigs daværende Afmagt ikke gjerne saae den forøgede Indflydelse, som Coalitionen mod Rusland lovede Briterne, gjorde sig megen Flid for at være behjælpelig med at mægle Fred i Norden. Man paalagde derfor Corall, den spanske Minister i Stockholm, igjen at tilbyde Kongen sin Tjeneste. Dette skete i Marts Maaned, kort før Kongens Afrejse til Finland. Coralls Tilbud blev modtaget med megen Glæde og han skrev derfor strax til Galvez, at han under et eller andet Paaskud skulde indlede Underhandlinger med Ministeriet i Petersborg med Hensyn til Sverig.***

Af det vi nylig have meddeelt om Forholdene i Petersborg, vil Læseren let kunde indsee, at Galvez' Bestræbelser denne Gang maatte blive modtagne paa en ganske anden Maade end forrige Gang. Grev Ostermann skyndte sig derfor at underrette den spanske Minister om sine Anskuelser, og tilbød Fred paa ret fordeelagtige Betingelser.**** General Igelstrøm havde allerede erholdt tilbørlig Fuldmagt til at underhandle, og man anmodede Kongen om at udnævne en eller anden Befuldmægtiget, som kunde aabne Conferencerne med Generalen. Den

---

* Side 116 ff.

** Brev fra Gustav III til Hertug Carl af 18 Maj 1790.

*** Gustav IIIs forhen omtalte Beretning om Freden i Werelä.

**** Nemlig: 1. Forglemmelse af hvad der var skeet. 2. Status quo, og 3, almindelig Amnesti. Kongens Brev til Hertug Carl af 18 Maj 1790.

spanske Courreer, Don Louis dell Castello, som overbragte dette Brev, traf Kongen i Borgå,* netop da han var i Begreb med at begynde Expeditionen mod Walkiala.

Saavidt vi kunne see, var denne nye Vending af Sagen ligesaa uventet som glædelig for Kongen, og han var derfor strax villig til at laane Øre til Kejserindens Tilbud og skaffe sig Freden paa saa fordeelagtige Betingelser som muligt, selv om han skulde bringe det Offer at maatte overlade Porten til dens Skæbne.

Underhandlingerne med Preussen vare imidlertid ikke blevne afbrudte, og dets Løfter til Sverig vare i visse Henseender langt mere fordeelagtige end de Tilbud Rusland havde gjort. Kongen tilbød derfor Frederik Wilhelm sin Alliance** paa følgende Betingelser: Preussen skulde garantere Sverig Grændsen fra Freden i Nystadt, med visse billige Forøgelser; det skulde strax udbetale 3 Millioner Rigsdaler i Afregning paa Subsidier, og 7 Millioner for det følgende Aar, samt hurtigt gjøre en Diversion i Liefland.*** For at faa Tid til at erholde Svar paa disse Forslag, før han indlod sig directe med de russiske Ministre, besluttede han tillige, at han under alle Slags Paaskud vilde opholde den spanske Courreer saalænge det lod sig gjøre. Derpaa rejste han til Armeen,**** for at lede Expeditionen mod Walkiala.

Udsigterne syntes imidlertid at blive endnu lysere for Sverig. En af de Secretairer, som man havde paalagt at holde

---

* Den 22 April.

** Brev fra Gustav III til Frederik Wilhelm II af 22 April 1790. G. S.

*** Kongen skrev til den svenske Minister Carisien, at man endog skulde forlange Liefland med, „dersom De seer, at man er paa god Vej til at give og love, hvilket jeg nok troer, thi Ministrene gaa let fra den ene Yderlighed til den anden.“ Brevet findes i Gustavs samlede Skrifter. Kongen forlangte, at Frederik Wilhelm skulde svare idet seneste den 20 Maj, og erklærede, at han i modsat Tilfælde ikke kunde indestaa for hvad han gjorde.

**** Den 25 April.

den spanske Herre med Selskab under hans Ophold i den lille finske By, havde været saa heldig at fralokke Castello nogle Statshemmeligheder, som syntes at være meget vigtige. Med Hensyn til Forholdene i Petersborg havde han nemlig erfaret, at der fandtes et betydeligt Parti, som arbejdede for Fred med Sverig, selv om dette skulde ske med Opoffrelser, naar man blot udvirkede, at Porten blev overladt til sin egen Skæbne, thi det laa i det russiske Hofs Interesse paa Portens Bekostning at skaffe sig Erstatning for det man mulig kunde komme til at afstaa til Sverig. Potemkin havde talrige Venner i Petersborg, og det var især dem, som deelte denne Anskuelse, hvilken de iøvrigt bestræbte sig for at indgyde Kejserinden, idet de yttrede, at det nok kunde betale sig at opoffre en Ørken, som de kaldte Finland, naar man derved kunde lette Erobringen af Egne, som Moldau, Wallachiet og Bessarabien.* I Stockholm havde Corall ført samme Sprog til Statssecretair Franc, og om alt dette blev Kongen underrettet, da han kom tilbage til Borgå.**

Alt dette gav, som man let vil kunne indsee, Anledning til med særdeles Interesse at holde sig til det nye Omslag, der var foregaaet i Begivenhedernes Gang. Alle de tillokkende Erobrings- og Forøgelsesplaner, hvormed Gustav III havde begyndt denne Krig, flammede atter op i hans Sjæl, og at opoffre Forbindelser, selv om det var de allerhelligste, tog han sig i Sandhed kun lidet nær, dersom de stode i Vejen for hans Interesser. Efterat have givet Castello særdeles kostbare Foræringer, affendte han ham derfor med et Brev til Galvez, hvori han i temmelig tydelige Udtryk gav denne Minister at forstaa, at dersom Rusland vilde tilbagegive Sverig dets Grændse fra 1720***, vilde han være tilbøjelig til at slutte Fred, selv under Betingelse af at overlade Porten til sig selv. Castello tiltraadte Rejsen i de første Dage af Maj Maaned, netop da Kongen vilde gaa ombord paa Skærgaardsflaaden, for ved Hjælp af sine Vaaben at give Underhandlingerne mere Vægt.

---

* Nysnævnte Brev fra Gustav III til Hertug Carl.

** Den 5 Maj.

*** Brev fra Gustav III til Galvez, Borgå den 7 Maj 1790.

Efter denne Skildring af de diplomatiske Forhandlinger ville vi snart erholde Lejlighed til at give Læseren Nøglen til de derpaa følgende Krigsbegivenheder. Nogle Dage efterat Castello var rejst og efterat Kongen havde vundet Slaget ved Fredrikshamn, samt erholdt Underretning om Hertugens Foretagende mod Reval, skriver Gustav III: „Efter det jeg nu har meddeelt Dem, og den Sejer jeg har vundet, vil De, kjære Broder, let kunne indsee, at naar jeg avancerer henimod Wiborg med Skærgaardsflaaden, medens De viser Dem ved Seeskær og lader Deres Fregatter recognoscere Flaaden ved Cronstadt samt forurolige Kysterne ved Peterhoff med Deres lette Fartøjer, ville vi derved give Underhandlingerne en Styrke, som snart vil bringe Sagen tilende, især dersom jeg er saa heldig at slaa Prindsen af Nassaus Flaade, som ikke bestaaer af andet end Galejer, ligesom jeg har slaaet den der commanderes af Contreadmiral Hisoff. I Overensstemmelse med denne Plan har jeg skaffet mig Underretning om det Sted, hvor den russiske Flaade ligger for Anker, før den sejler videre, og hvor den er beskyttet for Vinden; dette Sted er Seeskær, og derfra kan De sætte Dem i Forbindelse med mig, naar jeg kommer til Wiborg. Dersom min Expedition lykkes, vil jeg gaa ligetil Bjørkø, en halv Dags Rejse fra Petersborg.*

Vi ville nu see hvad Gustav IIIs hemmelige Politik tilsigtede efter Begivenhederne ved Fredrikshamn og Reval. Medens Hertug Carl med Orlogsflaaden nærmede sig Cronstadt, for at opsøge og slaa den russiske Flaade, skulde Kongen selv, i Spidsen for Skærgaardsflaaden og beskyttet af den store Flaade, nærme sig Wiborg, opsøge og slaa Prindsen af Nassau og ved at lade foretage Landgang i Nærheden af Petersborg indgyde Kejserinden en saadan Skræk, at hun, bevæget ved disse Demonstrationer, gav efter og samtykkede i at lade Grændsen blive saaledes som Kongen ønskede. Den Plan, hvorefter han begyndte at operere, var altsaa en combineret politisk-militair Plan, som muligen var fejlagtig beregnet og umulig at udføre.

---

* Brev til Hertug Carl af 18 Maj 1790.

Thi uagtet det, som Hertug Carl siger, strider mod enhver militair Regel at indtage en saadan Stilling, at man kan blive angrebet i Ryggen,* skulde man nu, opoffrende det Fordeelagtige ved først at have sikkret sig Fredrikshamn og Reval, tilligemed de derværende Eskadrer, saa at sige uden i mindste Maade at tænke paa Følgerne, drage phantastisk fremad mod nye Sejre, hvis chimæriske Beskaffenhed laa klart for Enhvers Øjne, og som, selv om det havde været muligt at opnaae dem, neppe vilde have bøjet en Fyrstinde, hvis Stolthed bød hende at istemme en højere Tone i samme Forhold som Uhelدene toge til, og kun at lade sig foreskrive Love af den uundgaaelige Nødvendighed. Men saaledes var Gustav III, et kronet poetisk Geni, hvis altfor levende Indbildningskraft bestandig forledede ham til at offre Virkeligheden for Skinnet, det Gedigne og Nyttige for Glimmer og Tant...... Ogsaa han vilde, som en anden Carl XII, forbavse Europa ved sine Bedrifter, og han byggede næsten bestandig kun lutter Luftslotte, naar han alvorligst troede at grunde nye Herredømmer og regere Verden ved de Impulser og Raad, som han lod udgaa fra sit Cabinet.....

Det var altsaa i Særdeleshed kun for at give Underhandlingerne Vægt, og for ved Demonstrationer, om ikke ved Sejre, at skræmme Kejserinden til at slutte Fred, at man nu skulde til at fare frem. Kongen var saa indtagen af denne Idee, at han aldeles ikke vilde tænke paa Følgerne, som dog maatte blive overordenlig farlige, dersom Fjenden benyttede sig af sin Fordeel. Hertugen, som i Almindelighed havde et klart og sundt Blik for Tingene, saalænge det ikke blev forvirret ved Andres Indskydelse, og som gjerne vilde føje Kongen, der havde skyndt sig at meddele Hertugen sin Plan, saasnart han var bleven underrettet om Forsøget mod Reval, gjorde rigtignok nogle svage Indvendinger derimod;** men han indsaae snart at disse vare frugtesløse, og nu hengav han sig — som han plejede at gjøre i sine store kritiske Momenter — blindt hen til Forsynet, og ventede, at dette vilde yde ham den Bistand,

* Brev til Gustav III af 8 Juli 1790. Bilag Nr. 18.

** Brev fra Hertug Carl til Gustav III af 21 Maj 1790. G. S.

som Omstændighederne ikke tillod ham at søge i Forudseenhed og menneskelige Beregninger.

Men netop i disse Dage* ankom den Mand til Flaaden, der skulde udøve en saa mærkelig Indflydelse paa Begivenhederne under denne Campagne, nemlig den berømte Sidney Smith, som senere blev navnkundig ved sit berømte Forsvar mod Buonaparte ved St. Jean d'Acre, og den Maade, hvorpaa han ved Congressen i Wien traadte op til Fordeel for Gustav IV Adolfs Søn. Nu var han Capitain i den engelske Marine, og syntes i det Hele i sin Person at forene Alt hvad der udfordredes for at svare til Kongens Ønsker. Han var begavet med en smuk Figur og flere Talenter, talte flydende Fransk, kappedes endog med den nordiske Apollokonge med Hensyn til at være rig paa Planer, og var dertil overordenlig dristig, ja endog forvoven, naar det kom an paa at udføre dem. Han blev snart underrettet om Kongens Planer, og begav sig uden Ophold** til Hertugen, for at anspore ham til uden Betænkning at udføre dem.

De nu følgende Begivenheder ere, idetmindste overfladisk, saa almindelig bekjendte, at vi ikke ville anvende mange Ord paa dem. Der opstod snart et ligesaa venskabeligt og fortroligt Forhold mellem Hertugen og Smith, som det der fandt Sted mellem denne og Kongen. Som Følge heraf gav Hertugen bestandig mere efter for Smiths Tilskyndelser til at følge Kongens Plan, og lod Flaaden nærme sig Bugten ved Cronstadt. Den 3 og 4 Juni gjorde de Svenske alt hvad der stod i deres Magt for at lokke Fjenden til at indlade sig i en afgjørende Træfning, men forgæves, han trak sig bestandigt tilbage. Det synes ikke at have været vanskeligt at gjætte hvad der var Fjendens Hensigt hermed. Russerne vilde nemlig ved forstilte Angreb og Tilbagetog lokke de Svenske saa langt ind

* Den 18 Maj hos Hertug Carl. Han rejste strax til Kongen, som dengang laa i Svenskfund. Nysnævnte Brev fra Hertug Carl til Kongen.

** Den 25 Maj.

i den farlige Bugt, at de ikke kunde trække sig ud deraf igjen, naar Flaaden fra Reval endelig var kommen, for i Forening med den fra Kronstadt at byde dem Spidsen. Fjendens Plan var altfor tydelig til ikke at blive bemærket af de erfarne Sømænd, som omgave Hertugen, og som heller ikke undlode at gjøre ham opmærksom derpaa; men dette hjalp ikke, thi Smith fulgte strengt sin Herres Ordre, hvis hemmelige Hensigter han kjendte, og Hertugen — hvad skulde han gjøre? Han stod under Nordenskjøld, og denne under Smith. „Jeg understøtter kun Hertugen i Forsættet at slaaes, hvad det end skal koste," skrev Smith Aftenen efter det første mislykkede Forsøg paa at bevæge Fjenden til at levere en Træfning; „Hertugen synes bestemt paa at gjøre alt hvad der er muligt for at komme til at angribe Fjenden paa kort Distance, saasnart vi see at vi kunne gjøre det med god Virkning."* Dersom deres Bevægelser viste nogen Dristighed, maatte man prøve Lykken igjen," sagde Hertugen til Smith, da Fjenden vedblev at trække sig tilbage.** Og da hele Faren ved hans Stilling snart viste sig for hans Blik, udbrød han med religiøs Hengivenhed: „Ja, men mit Hjerte siger mig, at vi ville trække os godt ud af alt dette, og jeg sætter mit Haab og min Tillid til Den som hidtil har været med mig."***

Udsigterne skulde imidlertid snart forandre sig betydeligt. Det nye Forsøg man nu gjorde**** for at lokke Fjenden til at slaaes, var ligesaa frugtesløst som de tidligere; Skumringen brød allerede frem, og de Svenskes Kanoner kunde neppe naae Fjenden, som uophørligt trak sig tilbage (den svenske Flaade var nu kun tre til fire tydske Miil fra Petersborg), da der blev signaliseret en ny, længe ventet Fare. Fra Skibet Ulla Fersens Stortop opdagede Lieutenant Klint nemlig, at den re-

---

* Brev fra Smith til Kongen af 3 Juni 1790. G. S.

** Brev fra Smith til Hertug Carl af 11 November 1792 i dennes efterladte Samlinger paa Rosersberg.

*** Ovenomtalte Brev fra Smith til Hertug Carl.

**** Den 4de Juni.

valske Flaade ivrigt gjorde Jagt paa nogle svenske Fartøjer, som vare sendte ud for at recognoscere. Hvad skulde man nu gjøre? Stillingen var i højeste Grad betænkelig, og der syntes næsten ikke at være nogen anden Udvej til Frelse for den svenske Flaade, end at vende om og prøve paa at overvinde den revalske Flaade, før den fik Tid til at forene sig med den anden. Dette besluttede man at gjøre og var i Begreb med strax at iværksætte det,* da der kom nye Hensyn til, som motiverede Beslutningen og dermed ogsaa Begivenhederne.

Beskyttet af Orlogsflaaden var Kongen næsten paa samme Tid gaaet frem med Skærgaardsflaaden og havde naaet Bjørkøsund. Han havde omtrent 300 Fartøjer med en Besætning af henved 20,000 Mand under sin Commando, og da han kun var nogle faa Werster fra Petersborg, syntes det som om han nu virkelig burde være i Stand til at gjøre Selvherskerinden ordenlig bange; men han besluttede at afvente Udfaldet af de store Flaaders Kamp, før han selv foretog noget alvorligt. Nu indtraf Begivenhederne den 3 og 4 Juni, og da der kort efter indløb Underretning om Hertugens Forsæt at ville gjøre Jagt paa Flaaden fra Reval, før den fik Tid til at slutte sig til den fra Kronstadt, var det naturligt, at Kongen maatte blive meget urolig over sin egen Stilling, som vilde blive i højeste Grad farlig, dersom Eskadren fra Kronstadt indespærrede ham og afbrød Communicationen. Han sendte derfor strax et Ilbud til Hertugen med Ordre til at han skulde tage imod Fienden i det store Indløb til Wiborg, hvorved han blev

* Brev fra Hertugen til Kongen af 4 Juni Klokken 10 om Aftenen. G. S. Hertugen siger: „Jeg har besluttet at løbe ind paa den (nemlig den revalske Flaade), uagtet Flaaden fra Kronstadt maaske vil forfølge mig, at bekæmpe den, og gjøre alt muligt for at tilintetgjøre den. Dersom det ikke lykkes, er det ikke af Mangel paa god Villie, og jeg vil i ethvert Tilfælde søge at give Dem Underretning om min Sejer eller Undergang. I et Brev til Kongen af samme Dato siger Smith: „Angrebet skal finde Sted i Nærheden af Deres Majestæts Position," hvilket vidner om, at Smith var betænksom nok til ikke at glemme at dække Skærgaardsflaaden, selv naar han ivrigst ansporede Storadmiralen til at indlade sig i Kamp.

sat i Stand til at dække den lille Flaade; dette Ilbud ankom til Hertugen Natten mellem den 5 og 6 Juni, netop da han, truet fra to Sider, var i Begreb med, uden synderligt Haab om et heldigt Udfald, at angribe Fienden fra den ene Side. Kongens Befaling var i Grunden meget velkommen for Flaadens Officerer, som deri saae en Udvej til at blive fri for at slaaes, og det er værdt at lægge Mærke til, at Hertugen, foranlediget dertil af Smith, allerede før denne Ordre kom havde lagt en omtrent lignende Plan, hvorom han nylig havde afsendt en Coureer til Kongen.* Hertugen forandrede altsaa pludselig sin Cours, og den 6 Juni om Morgenen lagde Flaaden sig for Anker ved Bidskærene og den lille Fisker. Kort efter saae man gjennem Taagen, som nu begyndte at fordele sig, de fiendtlige Flaader, der endnu sejlede mod Vest, da de umulig havde kunnet beregne de Svenskes Bevægelser; længere hen ad Dagen indtoge disse Stillingen mellem Torsari og Krosserort, hvorved Indløbet til Wiborg blev aldeles lukket, men det varede ikke længe, før den russiske Flaade rangerede sig i en Linie i en Miils Afstand fra den svenske Flaade, som nu blev fuldkommen indespærret.**

---

* Brev fra Hertugen til Kongen af 5te Juni Klokken 11 om Aftenen; heri hedder det: „Jeg har nylig ved Palmfelt erholdt Brevet, tilligemed Promemorien angaaende Opsættelsen af Kampen med Flaaden for Reval. Af mit Brev til Deres Majestæt, med H., veed Deres Majestæt nu, at jeg, allerede før jeg erfarede Deres Majestæts Mening, havde til Hensigt at begynde med at dække Communicationen. I denne Anledning har jeg raadført mig med Nordenskjøld og Smith; denne Sidste gav mig Ideen til dette Projekt, og Deres Majestæts samt Skærgaardsflaadens Sikkerhed gjør det nødvendigt, at den store Flaade lægger sig for Anker, med Bredsiden vendt mod Fienden mellem Biskopsøen nord for Torsari og Krosserort, for at afholde den russiske Flotille for at occupere denne Passage." I et Brev til Kongen af 6 Juni Kl. 10 Formiddag ytrer Smith sin Glæde over, „at det Parti, vi allerede havde taget, næsten var det samme som det Deres Majestæt anbefaler i Brevet til mig igaar Aftes."

** Den 9 Juni.

Nu kunde Svenskerne altsaa i Ordets egenlige Forstand ikke rose sig af deres Stilling. Indespærrede af en ualmindelig overlegen Fjende* syntes Udfaldet af denne Ridderfærd ikke at være meget tvivlsomt, men vor Helt tabte ikke Modet. Neppe havde han faaet Ryggen dækket af den store Flaade, før han begyndte at vise sig overmodig, deels ved at foretage Landgang** og drage nogle Miil henimod Petersborg, deels ved et Forsøg mod den i Wiborg stationerede Deel af den russiske Skærgaardsflaade, som havde viist sig i Trångsund.*** Men hvad kunde dette hjælpe? —

Alt vidner om at Gustav III nu var paa god Vej til at blive en anden Carl XII for Sverig, men Lykken og hans gode Genius frelste ham derfra. De Illusioner han nærede med Hensyn til Forholdene overskred imidlertid alle Grændser. Saasnart han havde begyndt at udføre sine Landgangsprojecter, gav han de i Savolax og det sydlige Finland commanderende Generaler Ordre til ufortøvet at rykke frem mod Wiborg og Fredrikshamn, for over disse Steder at slutte sig til Hovedstyrken, som skulde nærme sig Petersborg.**** Han antog, at Fjenden var bleven saa bange, fordi han nærmede sig Petersborg, at de over Hals og Hoved vilde ile derhen; i saa Fald havde Kongen i Sinde at følge dem og, som han selv sagde, „hugge det ene Hoved af Ørnen." Og saadanne Planer nærede han den samme Dag, da den store fjendtlige

* Den forenede russiske Flaade bestod af 30 Linieskibe og 20 Fregatter, hvorimod de Svenske ikke havde mere end 20 Skibe foruden Fregatter.

** Under General Pollets Commando, som dog den 20 Juni blev nødsaget til at trække sig tilbage paa Skærgaardsflaaden.

*** Denne Expedition blev anført af Kongen selv, som den 11 Juni forlod Bjørkøsund og den 20 trak sig tilbage, da de to store Flaaders Stilling syntes at gjøre hans Nærværelse nødvendig.

**** See Brevene i Kongens samlede Skrifter. Som Følge heraf indtog General Mejerfelt Høgfors den 29 Juni. De andre Generaler vare ikke istand til at bane sig Vej, formedelst Fjendens Overlegenhed.

Flaade indespærrede hans Flaade i Indløbet til Wiborg. Hvilke svimlende Forhaabninger, men hvor skuffende, hvor falske vare de ikke tillige. Under alt dette ventede Kongen Dag for Dag, at den spanske Courreer skulde komme tilbage med de glimrende Fredsbetingelser.

Saaledes viste Tilstanden sig for Kongen, men nu ville vi see hvorledes den virkelig var. Fjenden trak bestandig Forstærkninger til sig, og det var ikke vanskeligt at forudsee, at han beskæftigede sig med Forberedelserne til en stor combineret Angrebsplan mod hele den svenske Sømagt. Og i hvilken Tilstand befandt denne sig? Man begyndte snart at mangle Næringsmidler og Drikkevand i en saadan Grad, at Soldaterne maatte lade sig nøje med Søvand og en trediedeel Ration Mad. Den eneste mulige Udvej til at frelse Flaaden bestod upaatvivlelig i, om den, begunstiget af Vinden, kunde bryde gjennem den fjendtlige Flaade, men selv i denne Henseende syntes Skæbnen at have svoret den svenske Flaades Ruin, thi Vinden blæste uophørlig fra Vest. Og trods alt dette vedblev Kongen haardnakket at drømme om den spanske Coureers Tilbagekomst med fordeelagtige Tilbud om Fred. Det lod til at de Underretninger, han havde erholdt om Forholdene i Petersborg, vare overdrevne.* Endelig synes det dog at være lykkedes Hertug Carl at bevæge ham til at see Sagen fra et rigtigere Synspunkt**, thi den 20 Juni vendte han tilbage fra

* Brev fra Gustav III til Hertug Carl af 19de Juni 1790. Bilag Nr. 19.

** Brev fra Hertug Carl til Kongen af 19(?) Juni 1790. Hertugen skriver: „Jeg takker mange Gange for Brevet med Oplysningerne om den spanske Coureers Udeblivelse. Jeg nærer megen Frygt for at den Skræk, i hvilken man befandt sig før vi kom hertil, er gaaet over, nu da Passagen er afklaaret for os og Touren til at være indespærret er kommen til os. Det er fuldkommen sandt, at man undertiden ved Mod og Bestemthed kan trække sig ud af en vanskelig Stilling, men i dette Tilfælde ere disse Egenskaber nødvendigere end ellers; en næsten dobbelt saa stor Styrke, som maa forceres i en Passage, der er fuld af blinde Skær, skjulte saavel under Vandet som af Røg — dette er omtrent den Skæbne, som forestaaer Flaaden.

Expeditionen til Trångsund, der altsaa maatte opgives, og samme Aften indfandt Hertug Carl sig hos Kongen, som bifaldt den Plan man havde lagt til Flaadens Udbrud gjennem den fjendtlige Flaade; denne Plan var oprindelig lagt af Lieutenant Klint, og blev senere fulgt. Kongen bifaldt den dog kun betingelsesviis, thi han befalede, at dersom Vinden tillod det, skulde Flaaderne løbe ind i Bjørkøsund og landsætte 30,000 Mand, som skulde marschere lige mod Petersborg for at tilvinge sig Freden ved et Coup de main. Til al Lykke forhindrede Forsynet Udførelsen af denne Plan, som upaatvivlelig vilde have medført Tabet af begge Flaaderne.

Den fjendtlige Flaade erholdt stedse flere Forstærkninger, og den 29 Juni viste Prindsen af Nassau sig med en betydelig Eskadre udenfor det sydlige Indløb til Bjørkøsund. Den svenske Flaades Forlegenhed tiltog imidlertid i en højst betænkelig Grad, thi Forraadet af Vand og Levnetsmidler blev saa knapt, at Kongen hver Dag maatte modtage et lille Fad Vand til Foræring af General Soltikoff i Wiborg* og forøvrigt lade sig nøje med Grød og Stokfisk.** Den samme ugunstige Vind vedblev stadig med en Heftighed, som undertiden gik over til Storm. Endelig fandt endog Sidney Smith Tilstanden saa fortvivlet, at han raadede til at slutte Vaabenstilstand, men hvorledes kunde man gjøre sig Haab om at erholde den? Fordelen var i altfor høj Grad paa Russernes Side, og de vare saa sikkre paa at sejre, at man paa Chefsskibet allerede

---

Enhver Dag er kostbar, thi jeg har lagt Mærke til, at Gemytterne blive mere og mere nedslaaede under Forventningen, og at jo længere det varer, desto mere undersøger Enhver den critiske Stilling, hvori han befinder sig. Den mindste Bevægelse af Fjenden gjør Sensation samt et meget slet Indtryk paa Individerne, og jeg frygter for at dette udstrækker sig ligetil den simpleste Matros og Soldat, der hidtil ikke plejede at tale om andet end at slaaes godt. Jeg beder om Tilgivelse, fordi jeg taler saa frit, men jeg troer, at det er min Pligt at sige Sandheden."

* Posselt, Gustav IIIs Historie, S. 115.

** Barfod, S. 181.

havde indrettet det Værelse, hvori man agtede at føre Gustav III til Petersborg som Fange, ligesom man ogsaa havde taget en Secretair med, blot for at han skulde forfatte Proclamationer af det mest beskæmmende Indhold til Svenskerne og Finlænderne.

Trods alt dette lignede Kongen bestandig sig selv, siger Barfod, ligesom han stedse viste sig størst i Modgang. Han var ikke alene mild og munter i Omgang, men beskæftigede sig ogsaa, som sædvanlig, med at skrive Comedier, naar han var alene.

Forlegenheden syntes nu at have naaet det højeste Punkt. Men paa samme Tid erholdt man ogsaa, ligesom ved Forsynets Tilskikkelse, noget Haab om Frelse. Den 2den Juli begyndte Vinden nemlig at blive østlig, og nu blev der strax givet Ordre til at Tilbagetoget skulde finde Sted den følgende Morgen.

Denne Dag, som skulde afgjøre Kongens og Hertugens samt 40,000 Krigeres Skæbne saavelsom Sverigs hele Sømagts, opranbt endelig. Man var allerede i fuld Beskæftigelse med Forberedelserne dertil, og om Morgenen Klokken halv fire tog Kongen ombord paa Admiralskibet, for at tage Afsked med sin Broder og opmuntre de forsamlede Chefer til Tapperhed og Standhaftighed. Men Tiden var kostbar og tillod ham ikke at bruge mange Ord. Blandt andet sagde han til Puke, som var bestemt til at aabne Toget gjennem de fjendtlige Skibe:

„Kjære Puke, De er min Flaades Fører; Deres Fader betænkte sig ikke paa at give sit Hoved for min Fader; spar ikke Deres Liv og Mod for mig, jeg skal ikke glemme det."

Klokken sex om Morgenen lettede den svenske Flaade Anker og Klokken halv otte passerede Puke og Stedingk, som gik i Spidsen, de første russiske Skibe ved Krosserort. Her fandt en forfærdelig Kanonade Sted. Da Admiralskibet Klokken otte sejlede forbi de russiske Skibe, saae man, at der løb Blod ud gjennem Spygatterne, og af en Besætning af 700 Mand paa hvert af disse Skibe skulle kun 40—60 være forblevne usaarede. De øvrige større og mindre Fartøjer — de sidste dækkede af de første — fulgte nu efter i en bestemt Or-

den, saa godt de kunde, og Alt syntes at gaa særdeles heldigt indtil Klokken ni; men netop da de to sidste Orlogsskibe skulde gaa i Ilden, bleve ved en svensk Branders Uforsigtighed ikke alene disse, men tillige en stor Mængde andre Fartøjer tilintetgjorte, deels ved Ilden fra Branderen, deels ved at løbe paa Skærene, hvorhen de dreve i Forvirringen og forbi den tykke Røg aldeles spærrede Udsigten.

Den svenske Flaade havde sikkert aldrig været i en farligere Kamp. Saavel Hertugen som Kongen vare under Gjennemsejlingen i den største Fare for at blive skudte. Da Admiralskibet passerede forbi de russiske, for Anker liggende Linieskibe, og Hertugen samt Lieutenant Klint og Baron Schoultz von Ascheraden midt under den heftigste Kugleregn viste sig paa Hytten, gik en Kugle saa nær hen over Klints Hoved, at hans Hat blev trykket ned over Ansigtet*; en anden Kugle, som medtog et Stykke Kjød af Hertugens Arm, traf Schoultz lige i Hjertet, saa at han kort efter opgav sin Aand. Kongen befandt sig i en Chaluppe, hvorpaa det kongelige Flag vajede; dette blev først skudt bort; et Øjeblik efter rev en Kanonkugle begge Armene af en Rokarl, og Kongen gav sit Armklæde til at forbinde ham med. Hvilken fortryllende Fyrste, som selv i Dødsfaren ikke kunde glemme at vise sig elskværdig! Kammerpagen Tigerstedt, paa hvis Skjød den Saarede sank ned, badet i sit Blod, var bleven saa forskrækket, at kun Synet af Kongens Aandsnærværelse var istand til at bringe ham til sig selv igjen. Kort efter gik Kongen ombord paa en til Orlogsflaaden hørende Jagt, men vedblev desuagtet at følge med Skærgaardsflaaden.

Med Undtagelse af det Tab Flaaden led ved den svenske Branders Uforsigtighed — et Tab, som rigtignok var betydeligt, da det kostede tre Linieskibe og 2 Fregatter, — var den nu, uden at have lidt noget af Betydenhed ved Fjendens Kanoner, bleven frelst af en af de farligste Stillinger, hvori nogen Flaade kan komme. Hvorledes var dette muligt?

* Mindetale over Admiral Gustav af Klint, Krigsvidenskabsacademiets Tidsskrift, 1841.

Alle indrømme, at dersom Fjenden havde gjort sin Pligt, vilde det have været ude med næsten hele den svenske Flaade. Men i Stedet for at gjøre dette samt i Tide lette Anker og lægge sig i Vejen for de Svenske, blev den russiske Flaade ikke færdig til at gaa under Sejl og begynde Forfølgelsen før Klokken ti om Formiddagen, da de svenske Flaader allerede havde erholdt et godt Forspring. Man har ikke kunnet forklare Aarsagen til denne altfor store Forsømmelighed. Ved Chefen paa Admiralskibet Oberstlieutenant Klints overlegne Duelighed i at maneuvrere, blev Fjenden ogsaa forhindret fra at tilføje den svenske Flaade nogen betydelig Skade under Forfølgelsen. Hele den frelste Deel af Orlogsflaaden forsamlede sig den 6 Juli om Morgenen i Sveaborgs Havn, og paa samme Tid indtog Skærgaardsflaaden en god Position ved Svenskſund.*

Tilstanden var imidlertid bleven endnu farligere end den havde været, og Flere, selv blandt de Tappreste, begyndte for Alvor at fortvivle.** Den 8 Juni viste den russiske Flaade, under Prindsen af Nassaus Commando, sig udenfor Svenskſund. Den havde forstærket sig endnu mere med den Eskadre, som havde ligget ved Fredrikshamn, og var den svenske Flaade meget overlegen. Prindsen af Nassau havde bestemt, at Angrebet skulde finde Sted den 9 Juli, Aarsdagen for Kejserindens Kroning, og han var saa sikker paa Sejeren, at han allerede drømte om Tilintetgjørelsen af hele den svenske Flaade, Finlands Undertrykkelse og Ophævelsen af Monarkiet i Sverig, som de nærmeste Følger af hans gigantiske Held. Dagen før Angrebet kaldte Kongen alle Divisionscheferne sammen, for først at lade dem raadslaa paa egen Haand. Alle vare af den Mening, at man af Hensyn til Sikkerheden skulde trække sig tilbage under Fæstningen Svartholms Kanoner; men Kongen

---

* De Svenskes Tab bestod i 7 Linieskibe og 3 Fregatter, 7 Galejer, 6 Kanonchalupper, 7 Kanonbaade, 1 Kanonbarkasse og omtrent 30 Transportfartøjer.

** Blandt disse var Hertugen ikke den mindst fortvivlede. Bilag Nr. 18.

var af en anden Mening, og da han allerede troede at kunne læse Chefernes Beslutning i deres Ansigter, modtog han dem med følgende Ord: „Jeg veed i Forvejen hvad man vil sige, men jeg har fattet min Beslutning. Vi blive hvor vi ere, og I slaaes tappert, som sædvanligt. Falde vi, skal man idetmindste see at vi falde indenfor Fjendens Grændse!"

Under det mærkværdige Slag, som nu fulgte, var de Svenskes Stilling idetmindste ikke værre end den havde været i det foregaaende Aar, da der blev holdt et langt mere ulykkeligt Slag paa det samme Sted. Den østlige Aabning var fri, og man havde følgelig en Udvej til at trække sig tilbage. Den 9 Juli om Formiddagen Klokken halv ti begyndte Slaget, og varede uafbrudt til Klokken ti om Aftenen. Man kæmpede paa begge Sider med en næsten fortvivlet Tapperhed, men tilsidst maatte Fjenden vige. Den heftige Storm hindrede ham dog i at trække sig ud af de snevre Farvande med sine større Skibe, og herved strandede en stor Deel af hans Fartøjer. Den følgende Morgen begyndte Slaget paa ny, men varede kun en Time, hvorpaa Fjenden trak sig tilbage. De Svenske havde kun mistet 4 Fartøjer, Fjenden havde derimod tabt 53 større og mindre, samt 9000 Fanger. „Jeg befinder mig jo ganske i samme Stilling som Carl XII ved Narva," sagde Gustav III, som næsten var i Forlegenhed med hvor han skulde gjøre af de mange Mennesker, hvilke man, ligesom Kvæg, maatte lade drive, Hundrede i hver Flok, til Lovisa og de nærmeste Søstæder, bevogtede af nogle Ryttere eller Dragoner.*

Efter denne glimrende Vaabendaad maatte Freden saa at sige blive sluttet af sig selv.

---

* Stedingk, Tørning og Hjelmstjerna commanderede de Svenskes tre Divisioner. Kongen befandt sig ombord paa sin Chalup bag Slaglinien, hvorfra han holdt Øje med Slaget, og udstedte Ordre gjennem sin Flagcapitain, Oberstlieutenant Cronstedt. De Svenske vare Russerne overlegne med Hensyn til Antallet af Skibe (158), medens disse derimod havde flere større Skibe.

Hvad kunde vel være bedre skikket til at forjage Gustav IIIs Illusioner med Hensyn til de glimrende Fredsbetingelser han ventede fra Kejserinden end det ulykkelige Tilbagetog fra Wiborg! Han indsaae ogsaa strax sin Vildfarelse og tænkte nu ikke længere paa at udvide sine Grændser, men ønskede blot at see sin egen Ære og Rigets Selvstændighed anerkjendt af Fjenden*; men paa den anden Side gjorde de Allierede nu Kongen Tilbud — der rigtignok vare langt mindre fordeelagtige end de tidligere havde været og som han troede at have Grund til at vente — og fraraadede ham ivrigt at slutte en Separatfred med Rusland.** Den lille Pengesum, man tilbød, maatte rigtignok betragtes som meget velkommen, men dersom man ved at modtage den bandt sine Hænder med Hensyn til en Separatfred med Rusland, noget, som Kongen bestandig havde for Øje og betragtede som det hurtigste og bedste Middel til at sikkre sine Interesser, da vilde denne Pengehjælp ikke kunne opveje de dermed følgende Misligheder.*** Dersyntes følgelig ikke at være nogen anden Udvej, end for det Første, ligesom hidtil, at prøve Vaabenlykken paa egen Haand.

Efter Slaget ved Svenskesund bleve Forholdene i høj Grad forandrede. Kongens gamle Forhaabninger vendte tilbage, og da han nu troede at kunne henvende sig til Kejserinden, uden at krænke hverken sin egen eller Rigets Værdighed, sendte han en vis Møller, som forhen havde været Attaché ved den russiske Mission i Stockholm, men nu var ansat i Grev Ostermanns Cancelli, og som tilfældig fandtes mellem de russiske Fanger, til Grev Ostermann med et Brev, hvori Gustav III, under det Paaskud at spørge om en ung Grev Løwenhjelm,

---

* Brev fra Gustav III til Armfelt af 8 Juli 1790.

** Listons Note til Gustav III af 11 Juni og Grev Bordes Brev af 13 s. M. G. S. Frederik Vilhelms Svar af 10 Maj paa Kongens Brev af 22 April indeholdt ikke andet end Udflugter og uvisse Forhaabninger. See Side 126 Noten.

*** Gustavs Brev til Armfelt af 8 Juli 1790.

som var taget til Fange den 3 Juni, paa en fiin Maade tilkjendegav sine Tanker ved følgende Ord, hvormed han endte Brevet: „Jeg kjender ikke Grunden til at mit Brev til Galvez ikke er blevet besvaret.*

General Armfelt, som i det sydlige Savolax kæmpede tappert mod den der commanderende russiske General Igelstrøm, havde imidlertid allerede længe ført en flittig Brevvexling med Generalen angaaende Vaabenstilstand og -Fred. De kjendte hinanden nøje fra den Tid Armfelt opholdt sig i Petersborg og Warschau, hvor de kom meget sammen. Igelstrøm var under denne Deel af Felttoget Tolk for Keiserindens Tilbøjelighed til at slutte en Separatfred med Sverig, og han gjorde alt hvad der stod i hans Magt for at bringe den mægtige Yndling til at gaa ind paa hans Ideer. Den 18 Maj sendte han ham ved en Ambassade af fem Officerer et Brev, som han endte med følgende smigrende Ord: „Og Dem, Hr. Baron, som er saa værdig til Deres Herres Godhed, Deres Fædrelands Taknemmelighed og Deres Fjendes Agtelse, Dem tilkommer det at fuldbyrde det store Værk, som jeg af ganske Hjerte vil bidrage til at fremme."

Armfelt nærede en høj Grad af Mistillid til disse sukkersøde Ord og højtravende Forsikkringer, men svarede dog Igelstrøm. Herved søgte han, efter Kongens Ordre, at vinde Tid og trække Underhandlingerne i Langdrag, saalænge til der var kommet Svar fra Petersborg, thi som Følge af de tilsigtede Demonstrationer mod denne Stad ventede man glimrende Tilbud om Fred. Igelstrøm vedblev desuagtet at behandle Armfelt med stedse større Høflighed, og Keiserinden selv gav flere Gange Armfelt Beviser paa sin Bevaagenhed. Nu kom den 9 Juli, og med den Kongens forøgede Fordringer og Forhaabninger, hvilke Armfelt fik Ordre til at give Keiserinden et Vink om i et privat Brev til hende.**

---

* Conceptet til Brevet er dat. Svenskfund den 11 Juli 1790. G. S.

** Breve fra Baron Armfelt til Kongen (G. S.), og fra Kongen til Armfelt (samlede Skrifter VI, S. 234 ff). Armfelt havde altsaa ikke,

De allierede Magters Ministre vedbleve imidlertid at gjøre Kongen Tilbud og indstændigt fraraade ham at slutte en Separatfred med Rusland. Dette foranledigede Kongen til at forsøge, om han kunde vinde Noget ved at indlede nye Underhandlinger med dem, og medens han vedblev sine Forsøg paa at nærme sig Rusland, paalagde han derfor Statssecretair Franc at indlede Underhandlinger med Borcke og Liston, og sendte ham tillige de i denne Henseende fornødne Instructioner og Fuldmagter. Conferencen fandt Sted den 21 Juli. Man kunde forudsee, at den ikke vilde medføre noget andet Resultat, end at Ministrene lovede at underrette deres Regeringer om de Fordringer, man havde gjort, og som de ikke saae sig istand til at besvare, før de havde erholdt Instructioner fra de respective Hoffer. Disse Fordringer vare overdrevent store, men Kongen troede at de vilde være villige til saa at sige Alt, blot for at afværge den Fare, at Sverig sluttede en Separatfred med Rusland, og Kongen fandt tillige, at dersom han ikke havde Held med sig i Petersborg, vilde det være godt at have et Rygstød i England og Preussen, paa hvis Bistand han da kunde gjøre saameget sikkrere Regning, da han jo i Forvejen havde underrettet dem om sine Underhandlinger i Petersborg, og de altsaa ikke havde Noget at beklage sig over. Kongen blev meget vred, da de erklærede, at de ikke kunde love noget, og han befalede Franc at give Borcke en Tilretteviisning for den Falskhed og Upaalidelighed, hvori hans Hof gjorde sig skyldig, ved at fremkomme med saa usle Tilbud, efterat have lovet saa meget. Men Borcke svarede ganske rigtigt, at det ikke var Preussens Skyld, men Englands, „som brød den med os aftalte Enighed for at proponere dette ulykkelige Status quo og denne Vaabenstilstand, der tilintetgjorde alle vore Planer." *

---

som Brown foregiver, ladet sig kjøbe ved russisk Guld, men handlede fuldkommen hæderligt.

* Francs og Grev Borckes Breve til Kongen. G. S. Gustavs Fordringer bestode i Garanti for Freden i Nystadt, tre Gange saamange Subsidier som man tilbød, og en engelsk Flaade i Østersøen samt et

Under Alt dette beredte Kongen sig til at fortsætte Felttoget med Kraft, for derved at give Underhandlingerne mere Vægt. Han gav i de mest bestemte Udtryk sine Generaler Ordre til igjen at begynde at operere offensivt, og beredte sig til selv at angribe Prindsen af Nassau, som efter Slaget ved Svenskfund havde med den fjendtlige Skærgaardsflaade trukket sig tilbage under Fredrikshamn.*

Imidlertid tøvede Grev Ostermann med at besvare det høflige Brev, Kongen havde skrevet til ham. Efter Kejserindens sidste Forsøg paa at nærme sig Sverig, var der nemlig foregaaet en betydelig Forandring i det Petersborgske Cabinets Forhold. De Svenskes Uheld havde hævet Ruslands Mod og indvirkede af denne Grund ikke lidet paa Underhandlingerne i Reichenbach. Affairen i Svenskfund var rigtignok en Modgang, som Rusland ikke havde taget med i Beregningen, men den var ogsaa en Tilskyndelse til ikke at fravige sit Øjemed, som stadigt gik ud paa at gjøre Erobringer fra Tyrkiet, og idetmindste ikke afstaa noget til Sverig. Man beredte sig derfor i Petersborg paa en kraftig Kamp med hele den truende Ligue, men man vilde dog ikke ganske opgive at prøve, hvad der kunde vindes ved privat Underhandling med Sverig. Igelstrøm fik derfor Ordre til at samtykke i den Sammenkomst Armfelt havde

---

preussiskt Corps i Lifland; men dette var endnu ikke nok; han forlangte desuden, at man skulde samtykke i at han blev antagen til at mægle mellem Porten og Rusland, en Betingelse, der, som Ministrene erklærede, vilde bevirke, at hele Negociationen forblev frugtesløs; Kongen synes ogsaa at have indbildt dem noget, idet han lod dem underrette om, at Kejserinden efter Slaget ved Svenskfund havde gjentaget sit Forslag om Status qvo, hvilket paa den Tid var en aabenbar Usandhed. See i Særdeleshed Frances Brev af 13 Juli og Borkes af samme Dato.

* Kongens Breve til Armfelt af 23 Juli samt til Stedingk og Jägerhorn af 22. Samlede Skrifter. Fra den 9 og 10 Juli befandt Kongen sig bestandig paa sin Chalup ved den lille Flaade i Svenskfund, og besørgede sine Forretninger derfra.

forlangt, men skulde dog ved denne Lejlighed kun tale saaledes som det stemmede overens med Ruslands Planer.*

Gustav blev rolig, da han gjennem Armfelt erholdt Nys om denne mærkelige Forandring af Tænkemaaden i Petersborg,** men han befalede dog Armfelt at aabne Conferencerne med Igelstrøm, deels for at udforske det russiske Hofs Hensigter, deels for at imponere de Allieredes Ministre i Stockholm ved Rygtet derom, og derved bevæge dem til at opfylde hans Ønsker. Han var desuagtet bestemt paa at slutte Fred uden deres Mellemkomst, selv om det skulde ske uden at han erholdt nogen anden Fordeel end den, der laa i Bevarelsen af hans egen

* Saalænge Udsigterne syntes ugunstige for Rusland, behandlede det Sverig med en vis Høflighed. See Castellos Sendelse; Ruslands Antagelse af Englands Forslag til en Congres, m. m., see Side 119 Noten. Ja i Petersborg var man allerede i Begreb med at lade Galvez affende Castello med et gunstigt Svar paa Gustavs Forslag, da man hørte Kanonaden den 3 Juni, og nu besluttede, at man først vilde see hvilket Udfald Kampen fik. Keiserinden bad selv Galvez om at opsætte Castellos Afrejse. Brev fra Franc til Kongen af 7 Juni 1790. G. S. Franc erholdt sine Underretninger af Corall, og denne fik dem af Galvez. Da de Svenskes Stilling i Wiborgs Bugt kort efter blev saa farlig, fattede man endnu mere Mod i Petersborg, og blev enig med Østerrig om den første Proposition i Reichenbach. Side 119 Noten. Derpaa kom Udbrudbet af Bugten ved Wiborg, og nu blev Keiserinden tilbøjelig til at underhandle med Sverig, der, som hun antog, nu vilde føje sig efter hendes Villie; men i Petersborg existerede der et mægtigt Parti, med Prindsen af Nassau i Spidsen, som drømte om Sverigs Undergang. Dette Parti sejrede og de Allieredes Forslag i Reichenbach bleve forkastede. Efter Slaget ved Svenskſund bleve Udsigterne for Rusland rigtignok mørkere, men man besluttede dog at holde sig tappert. Brev fra Borcke til Kongen af 6 August 1790. Borcke havde sine Underretninger fra Cabinettet i Berlin, og dette var gjennem den engelske Minister sammesteds ret godt bekjendt med Forholdene i Petersborg.

** Armfelt sendte (den 23 Juli) Kongen Igelstrøms Brev med følgende Ord: Det er skrevet i en stolt Tone, og har en Tournure som ellers er fremmed for vor Correspondence. Man seer tydeligt, at vor gode Catharina ikke vil afstaa noget med det Gode; hvad er der da at

Under Alt dette beredte Kongen sig til at fortsætte Felttoget med Kraft, for derved at give Underhandlingerne mere Vægt. Han gav i de mest bestemte Udtryk sine Generaler Ordre til igjen at begynde at operere offensivt, og beredte sig til selv at angribe Prindsen af Nassau, som efter Slaget ved Svenskfund havde med den fjendtlige Skærgaardsflaade trukket sig tilbage under Fredrikshamn.*

Imidlertid tøvede Grev Ostermann med at besvare det høflige Brev, Kongen havde skrevet til ham. Efter Kejserindens sidste Forsøg paa at nærme sig Sverig, var der nemlig foregaaet en betydelig Forandring i det Petersborgske Cabinets Forhold. De Svenskes Uheld havde hævet Ruslands Mod og indvirkede af denne Grund ikke lidet paa Underhandlingerne i Reichenbach. Affairen i Svenskfund var rigtignok en Modgang, som Rusland ikke havde taget med i Beregningen, men den var ogsaa en Tilskyndelse til ikke at fravige sit Øjemed, som stadigt gik ud paa at gjøre Erobringer fra Tyrkiet, og idetmindste ikke afstaa noget til Sverig. Man beredte sig derfor i Petersborg paa en kraftig Kamp med hele den truende Ligue, men man vilde dog ikke ganske opgive at prøve, hvad der kunde vindes ved privat Underhandling med Sverig. Igelstrøm fik derfor Ordre til at samtykke i den Sammenkomst Armfelt havde

---

preussisk Corps i Lifland; men dette var endnu ikke nok; han forlangte desuden, at man skulde samtykke i at han blev antagen til at mægle mellem Porten og Rusland, en Betingelse, der, som Ministrene erklærede, vilde bevirke, at hele Negociationen forblev frugtesløs; Kongen synes ogsaa at have indbildt dem noget, idet han lod dem underrette om, at Kejserinden efter Slaget ved Svenskfund havde gjentaget sit Forslag om Status qvo, hvilket paa den Tid var en aabenbar Usandhed. See i Særdeleshed Francs Brev af 13 Juli og Borkes af samme Dato.

* Kongens Breve til Armfelt af 23 Juli samt til Stedingk og Jägerhorn af 22. Samlede Skrifter. Fra den 9 og 10 Juli befandt Kongen sig bestandig paa sin Chalup ved den lille Flaade i Svenskfund, og besørgede sine Forretninger derfra.

forlangt, men skulde dog ved denne Lejlighed kun tale saaledes som det stemmede overens med Ruslands Planer.*

Gustav blev rolig, da han gjennem Armfelt erholdt Nys om denne mærkelige Forandring af Tænkemaaden i Petersborg,** men han befalede dog Armfelt at aabne Conferencerne med Igelstrøm, deels for at udforske det russiske Hofs Hensigter, deels for at imponere de Allieredes Ministre i Stockholm ved Rygtet derom, og derved bevæge dem til at opfylde hans Ønsker. Han var desuagtet bestemt paa at slutte Fred uden deres Mellemkomst, selv om det skulde ske uden at han erholdt nogen anden Fordeel end den, der laa i Bevarelsen af hans egen

* Saalænge Udsigterne syntes ugunstige for Rusland, behandlede det Sverig med en vis Høflighed. See Castellos Sendelse; Ruslands Antagelse af Englands Forslag til en Congres, m. m., see Side 119 Noten. Ja i Petersborg var man allerede i Begreb med at lade Galvez affende Castello med et gunstigt Svar paa Gustavs Forslag, da man hørte Kanonaden den 3 Juni, og nu besluttede, at man først vilde see hvilket Udfald Kampen fik. Kejserinden bad selv Galvez om at opsætte Castellos Afrejse. Brev fra Franc til Kongen af 7 Juni 1790. G. S. Franc erholdt sine Underretninger af Corall, og denne fik dem af Galvez. Da de Svenskes Stilling i Wiborgs Bugt kort efter blev saa farlig, fattede man endnu mere Mod i Petersborg, og blev enig med Østerrig om den første Proposition i Reichenbach. Side 119 Noten. Derpaa kom Udbrudet af Bugten ved Wiborg, og nu blev Kejserinden tilbøjelig til at underhandle med Sverig, der, som hun antog, nu vilde føje sig efter hendes Villie; men i Petersborg existerede der et mægtigt Parti, med Prindsen af Nassau i Spidsen, som drømte om Sverigs Undergang. Dette Parti sejrede og de Allieredes Forslag i Reichenbach bleve forkastede. Efter Slaget ved Svenskund bleve Udsigterne for Rusland rigtignok mørkere, men man besluttede dog at holde sig tappert. Brev fra Borcke til Kongen af 6 August 1790. Borcke havde sine Underretninger fra Cabinettet i Berlin, og dette var gjennem den engelske Minister sammesteds ret godt bekjendt med Forholdene i Petersborg.

** Armfelt sendte (den 23 Juli) Kongen Igelstrøms Brev med følgende Ord: Det er skrevet i en stolt Tone, og har en Tornure som ellers er fremmed for vor Correspondence. Man seer tydeligt, at vor gode Catharina ikke vil afstaa noget med det Gode; hvad er der da at

samt Rigets Ære,* og han gav derfor paa ny sine Ministre i Stockholm Ordre til at afslutte den omtalte Subsidietractat med Vedkommende samt tillod dem at underskrive den, selv om man ikke kunde erholde større Fordele end de, der allerede vare tilbudte, thi Hovedøjemedet hermed var nu ikke andet end en diplomatisk Comedie, hvorved man vilde søge at bevæge Rusland til at indrømme saa meget bedre Betingelser.**

Der forefaldt imidlertid atter en stor og meget vigtig Forandring i Cabinettet i Petersborg. Efterretningen om de Allieredes sidste Proposition til de østerrigske Befuldmægtigede i Reichenbach,*** havde nær fremkaldt en Ministerrevolution i Petersborg. Kejserinden, som derved saae sig truet med at blive forladt af Østerrig og komme til at kæmpe alene med hele den saakaldte Ligue, troede nu at burde give efter, og da Grev Ostermann søgte at overtyde hende om, at Svenskernes Stilling var saa slet, at de snart vilde blive nødsagede til at falde til Føje, svarede hun: „Villars sagde til Ludvig XIV, at til at føre Krig behøvede man kun tre Ting, det første er Penge, det andet er Penge, det tredie er Penge. Kongen af Sverig har aldrig havt Penge, og dog ført Krig i tre Aar.“ Kort efter**** sendte Grev Ostermann et særdeles høfligt Svar paa det Brev, Gustav havde skrevet til ham, og sendte Igelstrøm nye Instructioner. Disse gik i Særdeleshed ud paa hurtigt at slutte Fred med Sverig, under Betingelse af Status qvo og at Sverig skulde overlade Porten til sig selv. Igelstrøm blev tillige bemyndiget til at love en Regulering af Grændsen, Penge og en Alliance, alt til Erstatning for de For-

---

gjøre, dersom Fru Fortuna ikke vil understøtte os?“ Brevet er dateret Lovisa den 23 Juli 1790. Armfelt siger, at Igelstrøms Brev var skrevet i Markoffs Stiil.

* Brev fra Gustav III til Armfelt af 24 Juli 1790. Saml. Skrifter VI, S. 295 ff.

** Breve fra Ruuth og Franc til Kongen af 30 Juli samt fra denne af 1 August. G. S.

*** See herom Side 119 Noten.

**** Den 22 Juli.

hele Sverig ved Afslutningen af denne Fred kom til at tabe fra Portens Side, men om alt dette skulde man først træffe nærmere Overenskomst efter Freden, og i selve Fredsdocumentet skulde det kun omtales i almindelige Udtryk.

Saaledes haabede man ved Løfter at kunne løskjøbe sig fra en besværlig Fjende, for derpaa med saamegen mere Bestemthed at kunne træde op imod de øvrige, naar der blev Tale om at afgjøre Sagen med Porten.*

Da Kongen den 27 Juli ankom til Hovedkvarteret i Kymmenegaard, havde han den Glæde at erholde Grev Ostermanns Skrivelse. Heraf troede han at see, at han atter kunde have noget Haab, og han gav derfor General Armfelt Ordrer, som vare affattede i Overensstemmelse hermed. I de samme Dage begav han sig til Werelä, hvor Armfelt og Igelstrøm imidlertid vare blevne enige om at holde Conferencerne. Disse begyndte den 1 August under aaben Himmel. Ledsagede af tre eller fire Officerer og uden Eskorte indfandt begge Generalerne sig tilfods paa en indhegnet Ager, som laa midt imellem Forposterne, langs med Kymmeneelv. Armfelt erklærede, at dersom Porten ikke blev tilfredsstillet og dette blev tilsikkret i en særskilt Paragraph i Fredsdocumentet, vilde det være forgæves at haabe noget af denne Sammenkomst. Han fordrede desuden en bedre Grændse og at de tidligere Fredsforbrag mellem de respective Magter skulde forbigaaes med Tavshed i selve Fredsdocumentet, for at der ikke mere skulde være Tale om Ruslands Ret til at blande sig i Sverigs Anliggender. Herpaa svarede General Igelstrøm saa høfligt, at det var i høj Grad paafaldende, naar man sammenlignede den med det Sprog, han nylig havde ført; men hvad Artiklen om Tyrkerne angik, vilde han paa ingen Maade optage nogensomhelst Forpligtelse desangaaende i Fredsdocumentet, da dette vilde faa Udseende af en Slags Tvang for Kejserinden, hvilken vilde være aldeles overflødig, eftersom hun i de mest bestemte Udtryk lovede, at hun ikke destomindre vilde slutte Fred med dem, selv om det skulde ske med Opofrelser fra hendes Side.

---

* Som Beviis paa Ovenstaaende henvises til næste Kapitel.

Armfelt bleve imidlertid enige om at man, før han gav efter, skulde prøve hvad man kunde opnaae ved at anvende endnu mere List. I Conferencen den 8 August erklærede Armfelt derfor, at dersom han ikke fik et bestemt Løfte om at erholde Høgfors og Nyslott, samt Indrømmelsen af Fordringerne med Hensyn til Porten, vilde han desværre see sig nødsaget til at betragte Underhandlingerne som endte. Igelstrøm blev overrasket, men kunde ikke gaa ud over hvad han tidligere havde yttret, og nu fjernede Armfelt sig, men udbad sig dog at maatte træffe ham endnu engang den 13 August, for at tage Afsked med ham. Da den russiske Underhandler var kommen tilbage til sit Telt, skyndte han sig endnu samme Aften at affende et Ilbud til Petersborg med Beretning om det Forefaldne, og med Bøn om nye Instructioner. Den følgende Dag skrev han også en Billet til Armfelt, hvori han lovede ham alt hvad han forlangte, og kun anmodede om, at han med Hensyn til Punktet om Tyrkerne maatte afvente det Ilbuds Tilbagekomst, hvilket han den foregaaende Aften havde affendt til Keiserinden.

I Petersborg havde man imidlertid erholdt den vigtige Efterretning, at Østerrig havde anerkjendt Preussens Ultimatum, og at den dertil sigtende Convention allerede var bleven underskreven i Reichenbach. Desuagtet besluttede Keiserinden, at hun ikke vilde give efter for Gustavs Fordringer, men hellere, dersom det ikke kunde være anderledes, dristigt udsætte sig for en Kamp med næsten hele Europas forenede Hære. Imidlertid vilde man dog ikke give Slip paa Leiligheden til at forsøge hvad man kunde vinde ved en endnu mere udstrakt Anvendelse af tomme Løfter og Forsikringer.*

Man kan gjerne sige, som Liston, den engelske Minister i Stockholm, dengang sagde, at det nu var afhængigt af Gustav III om Krigen i Europa skulde vedvare i to Aar endnu;** thi dersom denne

---

* Med Hensyn til Porten; see næste Side. Det var en naturlig Selvfølge, at de andre Forsikkringer om Grændsen, Pengehjælp og Alliance, der kun vare mundtlige, skulde gjentages i de mest bestemte Udtryk.

** Brev fra France til Gustav af 17 August 1790.

dristige og uforfærdede Monark havde bestemt sig til ogsaa at lægge sin Tyngde i Vægtskaalen, vilde Rusland neppe have været istand til at staa sig mod den Masse af Fjender, som dengang truede det. Dog Gustav havde allerede fattet sin Beslutning.

Da Generalerne paa den dertil bestemte Dag som sædvanligt mødtes i deres Telte, som det hed for at tage Afsked, begyndte Igelstrøm at tale i den Tone, hvortil Kejserinden havde bemyndiget ham. Han sagde, at han undrede sig over at Kongen vilde afbryde Fredsunderhandlingerne blot for et Ords Skyld; thi Kejserinden havde besluttet, at hun ikke alene vilde tilbagegive Porten, hvad den havde tabt under Krigen, men ogsaa gjenoprette Krims Uafhængighed. Han kunde derfor ikke begribe, af hvilken Grund Kongen ikke var tilfreds, da det jo netop var disse Betingelser, paa hvilke han i sin Krigserklæring havde gjort Paastand for Portens Vedkommende; nu beroede det Hele jo kun paa om Kongen vilde tro Kejserinden paa hendes Ord, hvilket hun antog at have Ret til at fordre.

Hvad Armfelt angik, da vedblev han standhaftigt at spille den Rolle han havde begyndt. Han forlod Igelstrøm med den Erklæring, at han desværre ikke kunde lade sig tilfredsstille med dennes blotte Forsikkringer ..... Et Øjeblik efter satte Armfelt sig i sin Chaise, for at kjøre hjem, (han kunde nemlig ikke gaa, da han var saaret), og Igelstrøm gik henimod sit Telt, men han havde ikke gaaet ret mange Skridt, før han saae at Armfelt vendte om og igjen gik ind i Teltet, hvorhen Igelstrøm fulgte ham. Armfelt foregav, at han havde glemt at spørge om nogle svenske Fanger, og sagde, at det var af den Aarsag han kom tilbage; men kort efter begyndte han at yttre sin Sorg over, at et saa heldbringende Verk, som Freden, skulde afbrydes for et Ords Skyld, og efter en Times Samtale bleve begge Generalerne enige om, at Igelstrøm skulde skrive et Brev til Armfelt, hvori han gjentog sine mundtlige Forsikkringer, og dette Brev skulde Armfelt benytte sig af, for at prøve, om han kunde overtale Kongen til at give efter.

Dette Brev erholdt Armfelt samme Dags Aften, og efter en Raadslagning med Kongen besvarede han det strax med følgende Skrivelse:

„Nej, min kjære Baron, vore Conferencer ere ikke afbrudte. Da De siger, at Porten skal blive tilfreds, og at Keiserinden vil opoffre sine Fordele for den offenlige Rolighed, vil Kongen ogsaa give hende et Beviis paa sin Tillid, og tilsidesætte en Ømfindtlighed, som ikke desmindre er roesværdig. Jeg haaber altsaa at see Deres Exellence i Morgen, for at vi, efter en kort Samtale under fire Øjne med Deres Exellence, kunne aabne Conferencerne.“ *

Generalerne mødtes paa bestemt Tid og Sted; og nu var der ikke længere nogen Hindring for Fredsslutningen, som blev underskrevet den 14 August Klokken halv fire om Eftermiddagen.**

---

* Denne Billet, dateret Kovalla den 13 August 1790, findes skrevet med Gustavs egen Haand i Gustav. Saml.

** Angaaende Beretningen om Freden, see Breve fra Gustav III til Heidenstam og Brentano af 20 August 1790 (G. S.) samt den forhen nævnte Beretning af Kongen til den hemmelige Committee ved Rigsdagen i Gefle. Udvexlingen af Ratificationerne fandt Sted den 26 August. Kort efter fik Kongen Svar paa det Brev han strax efter Fredstractatens Underskrivelse havde skrevet til Keiserinden. Begge Brevene findes i G. S. Det lykkedes med megen Møje de Svenske at tilvejebringe nogle passende Smaating til Præsenter for de russiske Generaler og Andre, i Anledning af denne højtidelige Begivenhed. See Brev fra C. Ruuth til Baron Armfelt af 19 August 1790. G. S. Den 28 August kom Kongen tilbage til Haga og den 30 s. M. holdt han sit Indtog i Hovedstaden. Den følgende Dag blev der holdt Gudstjeneste i Anledning af Freden. Barfod S. 201. Hertug Carl forlod Helsingfors den 2 September, og Admiral Nordenskjøld blev Chef for Orlogsflaaden, som den 5 September gik under Sejl til Carlskrona. Paa samme Tid vendte Skærgaardsflaaden tilbage til sine Stationer.

Syvende Kapitel.

Gustav IIIs Forhold til den franske Revolution. — Planer angaaende Norge og Polen. — Rigsdagen i Gefle.

(1789—1792.)

Gustav IIIs levende Deeltagelse i Frankrigs Anliggender. — Tilbud om et Forbund mellem Sverig og Frankrig. — Taube og Fersen. — Forholdet til Rusland. — Underhandlinger om det nye franske Nationalflag. — Keiserinden og Stedingk. — Forslag til en Coalition mod Frankrig mellem Sverig, Rusland og Spanien. — Mærkelig politisk Conference mellem Catharina og Stedingk. — De Allieredes Politik. — Nye Tilbud til Rusland. — Forholdet til Danmark. — Armfelt og de Misfornøjede i Norge. — Manderfelt. — Grev Stackelbergs Ankomst til Stockholm. — Underhandlinger. — To Billetter fra Grev Fersen. — Reise til Aachen. — Begivenheden i Varennes. — Catharinas Glæde over Gustav IIIs Iver for Frankrigs Anliggender. — Baron Pahlens Sendelse til Aachen. — Nyt Forslag til en Contrarevolution. — Planer angaaende Polen. — Forbund med Rusland. — Omvexlinger i den europæiske Coalitionspolitik. — Krigsfaklen bliver slynget ud fra Tuillerierne. — Catharinas Uredelighed. — Rigsdagen i Gefle. — En Intrigue af Armfelt. — Rigsdagsplan. — Resumé af Forhandlingerne.

Blandt alle Fyrsterne var Gustav III muligt den, som med største Interesse fulgte Revolutionen i Frankrig lige fra dens Begyndelse, og tillige den der med mest Skarpsindighed ligesom forudsagde dens Betydning og tragiske Udvikling.

Da han blev underrettet om at Ludvig XVI havde besluttet at kalde Rigsstænderne sammen, vendte han sig strax til Toll og Essen, som stode i hans Nærhed, og sagde: „Kongen af Frankrig mister sin Krone, maaske sit Liv.*

Man behøver kun at læse Kongens Brev til Armfelt og Stedingk, for at see, hvilket dybt Indtryk disse store Begivenheder gjorde paa ham. Til den Første siger han t. Ex. i Anledning af de uhyggelige Scener, som forefaldt omtrent den 14 Juli, da Paris for første Gang var Skuepladsen for disse skrækkelige Begivenheder. „Efterretningerne fra Frankrig have vækket en saadan Rædsel hos mig, at jeg ikke har kunnet sove hele Natten. Og dog sov jeg trygt Natten før den 19 August 1772. Jeg troede bestandig at see Foulons Hoved, som disse Rasende gave hans Svigersøn, Berthier, at kysse. **

Schrøderheim siger: „Den uophørlige Uro og Iverighed, hvormed Gustav III interesserede sig for de franske Uroligheder, kunde ikke andet end vække Forundring, ja næsten Harme. Ved Bordet saavelsom i Conversationen blev der sjeldent talt om andet. Enhver anden Lecture maatte gjøre Plads for Moniteuren, Journal de Paris og Aviserne. Fruentimmerne maatte yttre sig derom og i Raadsforsamlingerne bleve Forhandlingerne afbrudte af denne Gjenstand.***

Som Følge heraf var det upaatvivleligt ganske i sin Orden og fuldkommen overensstemmende med disse Følelser, at Gustav III tilbød den første af de landsflygtige franske Bourbonner et Tilflugtssted i sit Rige. „Jeg synes det er en Pligt at interessere mig for Ludvig XVs ulykkelige Sønnesøn," sagde Kongen; „det er en Ære at kunne hjælpe en fransk Kongesøn. Hvad er ikke forfængeligt.****

Da Greven af Artois, der som Flygtning opholdt sig i Sardinien, i Grevinden af Polignacs Nærværelse læste det

* Tolls Udsagn til Forfatteren af hans Biographi I. S. 43.

** Samlede Skrifter, VI, S. 228, ff.

*** Schrøderheims Optegnelser S. 105.

**** Brev til Armfelt, saml. Skrifter VI, S. 222.

Brev, Gustav i denne Anledning havde skrevet til ham, blev han saa bevæget af Beundring og Taknemmelighed, at han flere Gange fik Taarer i Øjnene,* men at opfylde hans Ønske og forlade Nærheden af Frankrig, for at begrave sig i Nordens Skove, var noget som hverken stemmede overens med hans Interesser eller Tilbøjelighed, og han afslog derfor Kongens Tilbud.**

Gustav IIIs Interesse og Velvillie for de franske Bourbonner indskrænkede sig imidlertid ikke til de almindelige Ytringer af Deeltagelse og Tilbud af Gjæstfrihed; efter al Sandsynlighed var han ogsaa den første af Europas Fyrster, som tilbød Ludvig XVI sine Armeer og sin Flaade, for at hjælpe ham til at gjenoprette hans Fædres Trone.

Da Kongens Fortrolige, Overkammerjunker Baron Taube, i Efteraaret 1789 havde begivet sig til Aachen for at gjenvinde sin Sundhed efter et i Krigen erholdt Saar, fik han snart Lejlighed til at tilbyde Kongen sin Tjeneste i diplomatisk Henseende. Taube, som interesserede sig meget for Frankrig og Emigranterne*** ønskede nu at underhandle med det franske Hof om Fornyelsen af Tractaten fra 1784, som snart var udløben.**** De Betingelser han fremsatte vare følgende: 1, at Subsidierne skulde forøges til 36 Tønder Guld, hvoraf Halvdelen hvert Aar skulde udbetales som Forskud; 2, at Frankrig skulde ophæve Alliancen med Østerrig, og 3, at Sverig i næste Foraar skulde lade en Flaade af 12 til 15 Linieskibe løbe ind i Canalen for at understøtte Frankrig.†

Da Taube kort Tid efter erholdt Svar paa disse Propositioner, traf det sig netop saaledes, at Grev Axel Fersen den yngre

---

* Brev fra Friherre Carl Georg Silfverhjelm til Gustav III, Rom den 7 April 1790. G. S.

** Brev fra Greven af Artois til Gustav III, Moncallieri den 12 October 1789. G. S.

*** Brev fra Taube til Kongen, Aachen den 18 December 1789. G. S.

**** See herom Side 287 i første Deel.

† Brev til Kongen, Aachen den 30 November 1789.

opholdt sig hos ham i et Besøg, som han aflagde for at see sin syge Ven. Fersen havde opholdt sig i Paris ligefra Slutningen af 1788 og havde derfra flittigt underrettet Kongen om alle de store Begivenheder, som forefaldt der paa Stedet. Det lader til at Kongen nu havde bestemt Fersen til at begynde Underhandlingerne med Hoffet i Versailles, eftersom Taube for sit Helbreds Skyld endnu ikke kunde forlade Aachen. Fersen blev meget glad ved dette Hverv og lovede at fremme det efter bedste Evne. Paa samme Tid vendte han tilbage til Paris, hvor han, som det synes, dog ikke har kunnet udrette Noget.*

Kongen nærede saaledes en høj Grad af Interesse for de franske Anliggender, og ligesom anende at denne fælles Interesse vilde blive en medvirkende Aarsag til en Tilnærmelse mellem Sverig og Rusland, udbrød han efter Sejeren ved Svenskfund, da han atter antog at Freden var nær forestaaende: „Ak, dersom hun (Kejserinden) havde været Konge i Frankrig, hvilke store Ting skulde vi da ikke have udrettet i Forening.** Denne Anelse gik virkelig i Opfyldelse. Vi ville nu i nogle Øjeblik henvende vor Opmærksomhed paa Historien om denne særegne Tilnærmelse.

Blandt de ved Werelä trufne Overenskomster var ogsaa den', at man strax efterat Fredstractaten var underskreven, skulde fra begge Sider affende Ministre for at ordne de Punkter,

---

* Breve fra Grev Fersen til Gustav III, Aachen den 31 Januar 1790, samt fra den samme til Baron Taube af 15 April 1790. G. S. Det franske Hofs Planer gik endnu ikke ud paa et saa yderligt Middel, som Bistand fra Udlandet; man haabede endnu Alt af de trofaste Tropper og af et Oprør i Provindserne, og agtede derfor med det Første at flygte fra Paris, o. s. v. Mange antage ogsaa, at Grev Fersen, som var lieret med Marie Antoinette, havde modarbejdet Gustavs Planer, der ikke kunde behage hende, eftersom de vare rettede mod Østerrig. E. S. Den russiske Krig vedvarede endnu, og man kan derfor antage, at Hovedøjemedet med disse Underhandlinger bestod i at bevæge Frankrig til at erklære Rusland og Østerrig Krig.

** Brev til Armfelt af 10 Juli 1790, samlede Skrifter, VI, S. 291.

om hvilke man kun havde truffet en mundtlig Aftale.* Gustav valgte Stedingk, og for dette Valg kunde han takke en Intrigue af Armfelt, som ønskede at fjerne Stedingk, fordi denne vidste, at Armfelt havde begaaet nogle militaire Feil, hvilke han ikke ønskede bekjendte eller bekræftede i Sverig, hvor de kunde forringe hans Anseelse.** Dette Tillidshverv, som Gustav saaledes overdrog Stedingk, modtog denne høist ugjerne, deels fordi han ønskede at vende tilbage til Frankrig, for at ordne sine Affairer og, om vi ikke ere feil underrettede, slutte en Forbindelse af en endnu ømmere Natur, som hidrørte fra hans forrige Ophold deri Landet.*** Desuagtet føiede han sig efter Kongens Villie, med den spøgende Yttring, som charakteriserer ham saa godt: „Seigneur, ta volonté soit faite.“ ****

I Petersborg blev Stedingk modtaget med alle Tegn paa Velvillie og Tilfredshed. Han siger selv, at det dengang hørte til Hoftonen at være svenskfindet. Kongen kunde vistnok heller ikke let have valgt nogen mere passende Person end Stedingk; saa godt som opdragen ved Hoffet i Versailles og under Dronning Marie Antoinettes Øine, hvis særdeles Velvillie han nød, havde han forstaaet at tilegne sig den fine og sikkre Tone, som kun kan erhverves ved et stort Hof, og med denne det franske Hofs elegante Manerer forenede han den tydske Ligefremhed, som Keiserinden satte saa megen Pris paa. Stedingks første Audience hos Catharina vidnede allerede om den

---

* See Side 146.

** Brev fra Stedingk til Reuterholm af 14 September 1795.

*** Stedingk var nemlig forlovet med en Pige i Bourgogne, der eiede en aarlig Indtægt af 80,000 Livres, og i 1787 reiste han til Sverig blot i den Hensigt at bringe alt i Orden der, for senere at bosætte sig i Frankrig.

**** Brev til Kongen af 15 August 1790. Memoires du Comte de Stedingk, etc., Paris 1845, I. p. 283.

særdeles Velvillie og Bevaagenhed, hvormed denne Fyrstinde behandlede ham.

Skjøndt Keiserinden vedblev at vise Stedingk en særdeles Tillid, faldt det dog ikke Kongen, hans Herre, saa let at gjenvinde en lignende Tillid, og det uagtet hans Ministers store Talent til at indgyde fordeelagtige Tanker.

Gustavs Underhandlinger med de Allierede vakkede Catharinas Mistanke, og hun viste sig allerede af denne Grund mindre ivrig i at opfylde hans Ønsker med Hensyn til de Forpligtelser hun havde paataget sig i Werelä.

De franske Anliggender vare derimod en Streng, der, som den svenske Minister bemærkede, var mere taknemmelig at berøre og som syntes at vække Gjenlyd i Keiserindens Følelser. „Keiserinden var i meget godt Humeur," skriver Stedingk, som nylig havde mødt hende paa et Bal hos Grev Soltikoff, hvor han endog havde den Ære at tage Deel i hendes Majestæts Spilleparti; „under Spillet underholdt hun sig længe med mig og talte med Interesse om Deres Majestæt, skjøndt hun, som jeg allerede flere Gange har bemærket, ikke sagde meget. Jeg troer at den eneste Grund hertil ene og alene bestaaer i hendes Frygt for at hun, ved at handle anderledes, altfor hurtig vilde gjøre sig skyldig i en stor Selvmodsigelse, uden at tale om, at man jo ikke paa engang kan gaa over fra Had til Kjærlighed. Da hun talte med mig om Frankrig, benyttede jeg Leiligheden til at aabne mit Hjerte med Hensyn til Dronningens og dette ulykkelige Lands Skæbne, og tilføjede, at det skrækkeligste af Alt var, at der, saavidt man kunde see, ikke fandtes noget Middel til at hindre disse Ulykker." „Endnu er der intet",* svarede Keiserinden.

Den Hurtighed, hvormed Begivenhederne udviklede sig i Frankrig, foraarsagede, at Kongen ikke manglede Leilighed til af og til at meddele Keiserinden sine Tanker med Hensyn til dette Lands ulykkelige Tilstand, og vi kunne tilføje, at han i alt hvad der angik denne Gjenstand fandt en opmærksom og velvillig Tilhørerinde i hende.

* Brev til Kongen af 31 Octbr. 1790.

Da Chevalier Gaussen, Frankrigs Chargé d'Affaires i Stockholm, fordrede det nye franske Nationalflag modtaget og anerkjendt i de svenske Havne, ønskede Kongen at høre Keiserindens Mening, før han svarede, og befalede derfor Stedingk at vise hende nogle Reflectioner, hvoraf vi ville laane et Par Linier, for at give Læseren en Idee om den Maade, hvorpaa Gustav i den Tid betragtede Sagerne i Frankrig.

„At modtage det franske Nationalflag i vore Havne, vilde," siger han, „være at vise vore Folk et Symbol paa Oprøret og Demagogernes Held; det vilde være, ibetmindste stiltiende, at anerkjende Lovligheden af den usurperende Forsamlings Angreb; det vilde være at bifalde det heldige Udfald af et Exempel, der er saa farligt for den offenlige Rolighed, især nu, da det er almindelig bekjendt, at der i Frankrig existerer en Association, der ene og alene er stiftet for at udbrede den fordærvelige Lære, som, efterat have styrtet Henrik IVs Trone, nu har kuldkastet hele Monarkiet; nu, da denne Association, som er bekjendt under Navn af Propagandaen, udbreder sine Emissairer i næsten alle Lande, hvilket man allerede har erfaret i Sachsen og flere Steder i Tydskland, hvor Franske endog ere blevne grebne og straffede. Jeg veed at det Folk, som lever under Keiserindens Herredømme, og som denne høje Fyrstinde regerer med ligesaamegen Godhed som Hæder, ikke kan andet end føle sig lykkeligt; men man kjender ogsaa Enthusiasmens Magt, det Farlige ved Exemplet og det Smittende ved Folkebevægelserne, en Smitte, som har udbredt sig fra Amerikas Urskove lige til Frankrig, og som, opretholdt ved det Behagelige ved Selvraadigheden samt ved en forræderisk Veltalenheds Aandsprodukter, er i høj Grad skikket til at forlede de lavere Klasser, der bestandig forvexle Egenraadighed med Frihed." Kongen endte med at foreslaa, at de tre nordiske Hoffer, gjennem deres Ministre i Paris, alle paa engang skulde erklære, at det nye franske Flag ikke kunde blive modtaget i deres Havne, hvor man kun kunde samtykke i at anerkjende det oprindelige franske Flag.*

---

* Brev fra Kongen til Stedingk, Stockholm den 21 Januar 1791.

Et saa klassisk Sprog, som i alle sine Udtryk og Vendinger var gjennemtrængt af et saa dybt Had til Revolutionen og i Særdeleshed til den franske, hvorledes kunde det andet end finde Gjenlyd hos Catharina, som instinctmæssigt habede Revolutionen, og hvis hele Samfundsorden, ja muligt endog Beliggenheden og Sammensætningen af hendes Stater gjorde til en af dens mest uforsonlige Fjender. Da hun kort efter traf Stedingk paa en Maskerade i Hermitagen, tog hun ham tilside og fortalte ham i en fortrolig Tone, at hun den Dag havde havt en meget stor Glæde.

„Jeg har," vedblev hun, „seet et Uddrag af den Depesche, De har erholdt fra Kongen i Anledning af det nye franske Flag. Derved giver Kongen mig et umiskjendeligt Beviis paa sin Tillid, sit Venskab. Jeg forsikkrer Dem, at jeg føler det dybt og at jeg ikke staaer tilbage for ham i denne Henseende. Og alt hvad han siger deri er desuden saa sandt, saa ædelt. Det er alle Souverainernes Sag han forsvarer. Det er kun Kongen af Frankrig selv som ikke synes at bekymre sig om hvad man foretager sig mod ham. Det er en meget agtværdig Mand. Jeg er ham personlig hengiven. Men hvilken Svaghed. Han sanctionerer de største Extravagancer, og hvorledes skal man kunne hjælpe Nogen, som ikke vil hjælpes! Det er ham selv som beder os om at anerkjende det nye Flag. Hvorledes kan man vægre sig herved, uden at det medfører ubehagelige Følger for hans eget Flag."

Stedingk svarede nogle Ord, som stemmede overens med det Kongen havde paalagt ham i sit Brev, og derpaa vedblev Kejserinden:

„Det er kun Misbruget af Magten, eller en meget stor Svaghed, som giver Anledning til Modstand. Hos os haver man Udlændingerne for meget til at antage deres Principer, og hos Dem vil Kongen vel nok vide at opretholde Ordenen. Her har været nogle af disse Franskmænd, som vilde prædike den nye Lære. Jeg satte dem i Tugthuset, og det varede ikke ret længe, før de bleve stille og rolige."

„Dette Middel forekommer mig i Sandhed ubedrageligt, Madame," sagde Stedingk. „Men er der ikke nogen Udvej

til at befri Kongen af Frankrig fra hans Fangenskab, og gjengive dette skjønne Land dets politiske Herredømme? Hvilken Hæder for Deres Majestæt at udføre et saa herligt Værk."

Stedingk blev ved at tale med den mest levende Interesse om Frankrig, og endelig sagde Keiserinden:

„Hør, Monsieur de Stedingk, den største Hindring for Democratiet bestaaer i Anarchiet. Det kan ikke slaa feil, at Frankrig engang erholder et eller andet Stød udefra. Det vil nok blive nødvendigt at overgive Magten til En eller Anden, og dersom denne er en Mand, som har Hovedet paa det rette Sted, vil han gjøre alt hvad man har gjort om igjen. Men tro mig, det er endnu for tidligt at gaa tilværks med altfor megen Iilfærdighed.*

Henimod Slutningen af Aaret 1790 foregik der en betydelig Forandring i det franske Hofs contrarevolutionaire Politik. Istedet for at man hidtil havde troet at kunne dæmpe Revolutionens Storm og gjenoprette Monarkiet blot ved Hjælp af Flugt og Bistand fra Landet selv, begyndte man nu at henvende sig til de fremmede Magter med Anmodning om Bistand og Beskyttelse. Ludvig XVI gav Baron Breteuil, Frankrigs forhenværende Minister i Sverig, det Hverv at lede Underhandlingerne med Hofferne og gav ham uindskrænket Magt og Myndighed til at varetage hele Monarkiets Sag. Nu lagde Baron Breteuil den Plan, at Kongen hemmeligt skulde trække sig tilbage til en af de Fæstninger ved Grændsen, der stode under Marquis de Bouillés Commando; derfra skulde han, beskyttet af de tro Tropper, underhandle med sine Undersaatter og gjenoprette Roligheden i Frankrig; men for det Tilfælde at dette Middel ikke var tilstrækkeligt, skulde man i Tide sikkre sig Bistand fra nogle fremmede Magter, som kunde lægge sig imellem, naar alt andet var frugtesløst. Da Grev Fersen, ifølge Dronningens Ønske, første Gang forelagde Ludvig XVI denne Plan, svarede han:

---

* Depesche fra Stedingk til Kongen af 8 Februar 1791.

„Jeg har endnu ikke tænkt paa nogen Plan til at trække mig tilbage eller flygte, men jeg bifalder de Ideer, man har meddeelt mig.*

Som Følge heraf begyndte Kongen af Frankrig uforstyrret at beskæftige sig med at ordne alle Detaillerne ved Udførelsen af denne nye Plan. Uden Forbindelse med denne, og næsten samtidigt dermed, beskæftigede man sig imidlertid allerede ved to nordiske Hoffer med Planen til en Coalition mod Frankrig, ved hvilken Spanien skulde forstrække Sverig med Penge, og Sverig og Rusland skulde levere Flaade og Tropper. Galvez, den spanske Minister i Petersborg, havde allerede talt derom med Stedingk, da Gustav i denne Anledning skrev mere udførligt til Stedingk, og det paa en saadan Maade, at det maatte vække Kejserindens Deeltagelse. Men Stedingk skriver: „Grev Besborodko har forsikkret mig, at Kejserinden dybt føler alt det Deres Majestæt yttrede med ligesaamegen Sandhed som Veltalenhed, og at hun oprigtigt beklagede, at hun ikke kunde bidrage til at standse disse Uordener.** Trods saavel Kongens som hans Ministres gjentagne Forestillinger havde Kejserinden endnu ikke opfyldt et eneste af de Punkter, hvorom man havde truffet en mundtlig Overenskomst i Werelä. Disse udgjorde imidlertid de vigtigste og for Sverig fordeelagtigste Stipulationer ved Freden med Rusland, men dette var netop Ulykken, thi det gav Anledning til en vilkaarlig Fortolkning fra begge Sider, der ingenlunde var skikket til hurtigt at befæste Venskabet mellem Rigerne.

* Om denne Forandring i det franske Hofs Politik, see: Montgaillard. Histoire de France, III, p. 250 ff, samt Drotz, Histoire du règne de Louis XVI, III, p. 321 ff.

** Stedingk tilføjer: „Man maa ikke vente, at dette Hof gaaer ind paa de ædle og kraftige Forholdsregler, Deres Majestæt har foreslaaet. Det er altfor beskæftiget med sine egne Anliggender, altfor meget indbysset i fredelige Udsigter, og det ligger tillige altfor meget i dets Interesse at gaa forsigtigt tilværks i dets Forhold til Frankrig, for det Tilfælde, at det kom til et aabent Brud med England. Brev fra Stedingk til Kongen, Februar (?) 1790.

Fra Sverigs Side paastod man, at General Igelstrøm paa Kejserindens Vegne havde lovet, at Sverig, saasnart Freden var sluttet og før man begyndte at underhandle om en nærmere Forbindelse, skulde erholde Penge og faa dets Grændser udvidede. Men General Igelstrøm og de russiske Ministre, som havde staaet i directe Communication med ham, benægtede ikke alene det formelige Løfte om Penge, der, som man sagde, kun havde været eventuelt, og ikke havde indeholdt noget om Maaden, hvorpaa de skulde bevilges, men de antoge ogsaa, at Spørgsmaalet om de mulige Pengeforstrækninger saavelsom om Grændsereguleringen, mod hvilken Kejserinden strax yttrede Betænkelighed, kun kunde blive afgjort i Forening med Alliancen. I Haab om at Igelstrøm vilde staa ved sine Ord, saaledes som de efter Armfelts Sigende vare blevne yttrede, forlangte Kongen, at han skulde vælges til den Ambassadeur, som Kejserinden ifølge Overenskomsten skulde sende for at fortsætte Underhandlingerne, men hans senere Adfærd og formelige Benægten af det Armfelt sagde han havde lovet, gjorde ham naturligviis mindre behagelig, især i Armfelts Øjne, og han blev derfor ogsaa snart et Offer for dennes Hevn. Kongen havde bestemt Baron Taube til Ambassadeur i Petersborg, da han fandt Stedingk utilbøjelig til at fungere der, uden som provisorisk; men Taube var syg, og Kejserinden yttrede, at hun bestandig vilde foretrække Stedingk for enhver anden.

Saaledes stode Sagerne, da Stedingk erholdt Ordre til at overlevere Kejserinden et meget alvorligt Brev fra Kongen, hvori denne bebrejdede hende, at hun ikke opfyldte sine Forpligtelser, og gav hende et Vink om, at hun var bleven duperet ved sine Ministres Intriguer og Anslag. For at gjøre dette Skridt mere virksomt og mindre saarende for Kejserindens Forfængelighed, besluttede Stedingk at ledsage Kongens Brev med en Epistel, der var bestemt til nærmere at forklare hvorledes det Hele forholdt sig. Det lykkedes ham snart at erholde en privat Audience hos Kejserinden, som lagde Stedingks Brev paa et foran hende staaende Bord, og sine Briller ovenpaa Brevet. Hendes Miner og Væsen vare meget alvorlige og blev det bestandigt mere, jo længere hun talte.

„Kongen beklager sig, og er ikke tilfreds med mig," begyndte Kejserinden.

„Jeg beder om Forladelse," svarede Stedingk, „Kongen kjender ikke det Skridt jeg har vovet; det er kun den uindskrænkede Tillid ...."

„De har handlet rigtigt," sagde Kejserinden, „og jeg takker Dem derfor. Jeg vil tale fuldkommen oprigtigt med Dem. Min otteogtyveaarige Regering har, som jeg haaber, ikke givet Anledning til at tro, at jeg vil svigte mit Ord; jeg vil aldrig svigte det (Kejserinden lagde et særdeles Eftertryk paa disse Ord). Og dog er Kongen urolig."

„Kongens Stilling giver ham Grund dertil, Madame."

„Jeg beder Dem, hør mig. De Artikler, om hvilke man bleve enige i Werelä, ere Grændsernes Regulering, Affendelsen af Ambassadeurer og Forslag om en Alliance. Til alt dette har jeg allerede truffet Foranstaltninger."

„Jeg troede, Madame, at der ogsaa havde været Tale om en Pengeunderstøttelse."

„Som Følge af den Tractat, der skulde sluttes."

„At slutte en Tractat varer længe, Madame. En Vexel er hurtigt affendt."

„Derved vilde jeg tro at fornærme Kongen. Man har ikke talt om Sligt."

„Jeg fornærmer ham maaske ved min altfor store Oprigtighed; men jeg kjender Kongens Stilling saavelsom de fordeelagtige Tilbud de Allierede gjøre Hans Majestæt."

„Jeg stoler paa Kongens Følelser og paa hans Skarpsindighed. Han er for oplyst til ikke at kunne indsee, at naar Frankrig ikke længer existerer i politisk Henseende, vil Ligevægten være rokket til Skade for os."

Kejserinden talte med Varme og Ivrighed, og deklamerede lidt, da hun tilføjede:

„Jeg vil gjøre alt hvad jeg kan for at fremme dette helbringende Anliggende. Min Ambassadeur er allerede valgt. Baron Taube er syg. Kongen behøver blot at udnævne Dem til sin Ambassadeur."

Ved disse Ord rejste Stedingk sig og bukkede dybt.

„Men,“ vedblev Kejserinden og tilkastede Stedingk et noget strengt Blik, „hvad er Grunden til at Kongen indbilder sig, at man bedrager mig? Har jeg givet Beviser paa Svaghed? Jeg er Herre her og gad see om Nogen, hvem det end er, tør handle mod mine Befalinger.“

„Madame,“ sagde Stedingk, „det er fuldkommen rigtigt.... man vilde ingensinde vove.... man vilde ikke engang kunne.... Kongen veed det, men han har saa meget....“

„Nej, min Herre,“ udbrød Kejserinden, hvis Mine imidlertid havde forandret sig; „jeg beder Dem berolige Kongen. Jeg skal holde alt hvad jeg har lovet. Jeg stoler paa Kongens Venskab. Vi ville lade de tvende Baroner træde sammen. Jeg nærer megen Agtelse for Baron Armfelt. Han har opført sig meget godt. Baron Igelstrøm skal rejse. Dersom Baron Taube er syg, maa Kongen udnævne Dem til Ambassadeur. Det vil være mig meget kjært.“

Nu rejste Stedingk sig atter, og kyssede Kejserindens Haand. Hun vedblev:

„Bed Kongen om ikke at være urolig. Hvad frygter han? At jeg bærer Nag til ham? Nej, ved mit Ord! At jeg vil løsrive ham fra hans Allierede, for at isolere ham og forøge min Magt paa hans Bekostning? Jeg giver Dem mit Ord paa, at dette ikke er min Hensigt. Jeg vil sige Dem endnu mere, Monsieur de Stedingk; dersom Kongen begyndte Krig mod mig, vilde jeg ikke gjøre andet end forsvare mig.“

„O, Madame, Gud bevare os for en saadan Tanke. Hvad mig angaaer, føler jeg, at jeg aldrig mere vilde kunne kæmpe mod Deres Majestæt.“

„Jeg siger det kun for at overtyde Dem om at jeg ikke nærer nogen Mistro til Kongen. Man siger at han ruster sig, at han rekruterer sin Armee, at han lader bygge Skibe. Nuvel, jeg haaber at det snarere skal være for mig, end mod mig. Men man venter mig. Adieu.*

* Depesche fra Stedingk til Kongen.

Dette Sprog og denne Adfærd af Kejserinden mod Stedingk vidnede om en høj Grad af Stolthed. Hun tilbageleverede Stedingk Kongens Brev, hvis Tone og Indhold var af en saadan Natur, at hun troede ikke at kunne modtage det. I *Ord* viste hun sig rigtignok beredvillig til at opfylde Kongens billige Ønsker, men hun *handlede* paa en ganske anden Maade.* Man kunde derfor antage det for en afgjort Sag, at der udfordredes kraftige Stød for at vække dette Hof af dets Lethargi og bevæge det til at gjøre noget for Sverig. I denne Henseende kom de Allieredes nye Tilbud til Sverig** meget belejligt for Kongen, som strax besluttede at benytte sig deraf for at tvinge Rusland til at gjøre Indrømmelser, og han tilstillede derfor sin Minister i Petersborg Forholdsregler, der vare affattede i Overensstemmelse hermed.*** Men før vi see hvorledes det gik med dette Forsøg paa at gjøre sig Rusland forbunden ved at vække en ugrundet Frygt hos det, ville vi først et Øjeblik henvende vor Opmærksomhed paa Sverigs anden Nabo og Forholdet til ham.

---

* Man søgte rigtignok at indvirke paa Kejserinden ved at vinde Potemkin, men uden Nytte. Depesche fra Stedingk til Kongen af 15 April 1791.

** Vi ville blot minde om følgende Kjendsgjerninger. Som en Følge af Overenskomsten ved Reichenbach havde Catharina afslaaet de Allieredes Tilbud (Side 150). Senere havde de forgæves søgt at benytte Danmarks Mellemkomst, for at bevæge Rusland til at give efter. Der syntes altsaa ikke at være nogen anden Udvej til at bilægge denne Uenighed end at føre Krig. I Foraaret 1791 udrustede England en Flaade, som skulde gaa til Østersøen, og gjorde desuden truende Demonstrationer i Petersborg. Preussen og Holland gjorde fælles Sag med England. Om de Allieredes Tilbud til Sverig som Følge af alt dette, see Brev fra C. Lagerbring til Toll af 21 April 1791, Biogr. Skildr. af Toll, II, Side 101 ff.

*** Brev til Stedingk fra det lille Slot ved ny Haga den 20 April 1791. Kongen fordrede Grændsen fra 1720, Kexholms Lehn samt een og en halv Million Rubler i Subsidier.

Uagtet den russiske Krig og Gustav IIIs frugtesløse Bestræbelser for at bevæge Danmark til at tage hans Parti,* synes han dog ikke at have opgivet sine Planer med Hensyn til dette Land. Men man maa ogsaa tilstaa, at Danmarks Adfærd ingenlunde havde været saaledes, at den kunde vække nogen synderlig Tillid til dets Hensigter med Sverig. Det overordenlige Held Rusland havde i Tyrkiet henimod Slutningen af Aaret 1789 havde bragt Kejserindens Hovmod til en næsten utrolig Højde, og foranlediget hende til gjennem Cabinettet i Berlin at foreslaa de krigsførende Magter Fredsbetingelser, der vare i højeste Grad fornærmelige. Danmark rustede sig for at understøtte disse Forslag og syntes allerede at beskæftige sig med Forberedelserne til et Angreb fra Norge,** netop da Kongen stod i Begreb med at rejse til Finland for at begynde det tredie, og, som man inderligt ønskede, sidste Felttog mod Rusland.

I Norge herskede der imidlertid endnu en meget stærk Misfornøjelse.*** De Skatter Regeringen havde været nødt til at paalægge Normændene, for at dække Krigsomkostningerne, havde ikke bidraget til at svække denne Misfornøjelse, og hertil kom endvidere den almindelige Længsel efter Uafhængighed og Selvstændighed, som begyndte at vise sig hos næsten alle Nationer, grebne som de vare af Beundring for de Franskes storartede Frigjørelsesproces, der netop paa den Tid forbavsede Verden ved dens uforglemmelige Optrin.****

Begivenhederne føre os nu for første Gang sammen med en Person, som, trods alt det tvetydige i hans Stilling og

---

* Wegener, Actmæssige Bidrag til Danmarks Historie i det nittende Aarhundrede. Kjøbenhavn 1851, I, Side 66 ff.

** Brev fra Armfelt til Kongen af 8 Marts 1790. G. S.

*** See første Deel, S. 306.

**** Brev fra den svenske Generalconsul Martineau i Christiania til Kongen; Gustav. Saml.

Fortid, dog, formedelst de Talenter han unægtelig besad, var kaldet til for en kort Tid at spille en vis Rolle.

Denne Person kaldte sig Manderfelt, men hed egenlig Ingman, og havde efter et Tyveri, som han begik i Petersborg, hvor Kongen benyttede ham i et diplomatisk Anliggende, mistet sit Embede samt sine Rettigheder som svensk Borger, og havde derpaa seet sig nødsaget til at flygte til Norge, hvor han lod sig kalde Manderfelt og svingede sig op til en vis Anseelse. Han blev nemlig først Secretair hos Gehejmeraad Grev Danneskjold af Laurvig, derpaa ægtede han en formuende Pige i Christiania og optraadte nu med Fordring paa at blive udnævnt til svensk Generalconsul i Norge samt gjenindsat i sine Rettigheder som svensk Borger under det nye Navn Manderfelt. Strax efter finde vi ham bosat i Kjøbenhavn, hvorfra han vedblev at bestorme Kongen med Bønner om Rehabilitation og tillige tog sig den Frihed at give ham politiske Raad.*

Det Øjeblik syntes netop nu at være kommen, da det kunde være særdeles belejligt at benytte sig af denne Eventyrer, for at fremme visse politiske Øjemed. De Misfornøjede i Norge havde til Hensigt at løsrive Landet fra Danmark, og hæve det til en selvstændig Stat, saaledes som man paa samme Tid gjorde i Belgien. Herom var man ikke uvidende i Sverig, men dette var desuagtet en altfor gunstig Lejlighed til indenfor Norges egne Grændser at fremkalde Uroligheder mod Danmark og derved mulig bevæge det til for det Første at opgive sine Planer mod Sverig; dersom dette ikke lykkedes, vilde man gaa lige til Maalet og proclamere Landets Løsrivelse fra Danmark samt dets Forening med Sverig, under visse for Normændene fordeelagtige Garantier, som man nok vilde blive enige om. Kort sagt, da Armfelt i Begyndelsen af Aaret 1790 havde i Sinde ufortøvet at begive sig til den norske Grændse, for at træffe sammen med de Misfornøjede, bad han Mander-

* Brev fra Manderfelt til Gustav III, Kjøbenhavn den 15 Februar 1789.

felt møde sig i en eller anden By i det nordlige Sverig, og derpaa rejste han til Vinger. Her havde han en meget mærkværdig Sammenkomst med flere notable Normænd. Vi ville lade ham selv beskrive den. Armfelt begynder med at skildre de tilstedeværende Frihedsmænd. „Tank," siger han, „Kjøbmand og Banquier, rig, misfornøjet og lærd, men ikke dristig, har Hovedet fuldt af nogle philosophiske Sophismer, og taler med Enthusiasme om Friheden, men skælver, naar han foreslaaer Midler til at afryste Aaget. Hoffgaard Amund, mindre rig, men mere modig, synes blot at ville afryste de Danskes Aag. Morten fra Christiania er mere fiffig og forslagen end de to Andre, og Br. Patr. paa Odahl kan sammenlignes med vore Skrighalse, som gjøre meget Væsen, men mangle baade Planer og Opdragelse. See dette er Anførerne, for ikke at tale om de to Herrer Anker, paa hvem man ikke længere kan stole og som synes at lade sig lede af Omstændighederne og især af Udsigten til at tilfredsstille deres Ærgjerrighed og Interesser. Juhl er ubestemt, ængstelig og ikke anseet af de Andre."

Lidt længere nede i samme Skrivelse siger Armfelt:

„Jeg vidste ikke til hvilken Helgen jeg skulde henvende mig, for at vinde disse Herrers Tillid, især da den Ordre jeg har i deres Øjne kun er et Recommendationsbrev. Endelig hjalp Begivenhederne i Belgien os ud af vor Forlegenhed. Jeg roste i høj Grad Belgiernes Standhaftighed, men forestillede dem tillige det Farlige ved at oprette en ny Constitution, hvis Basis var Frihedens Ord, men ikke dens Virkelighed; dersom de, uden at have denne Mani, forenede sig med Holland, vilde alt være til Fordeel for dem, thi Omsorgen for at forsvare dem vilde da kun gaa over til en Nation, som allerede havde Alt i Orden dertil. Vi talte længe om dette Punkt; man vilde være fri, det vil sige, ikke have nogen anden Souverain, end Nationens Repræsentanter; man tabte sig, kort sagt, i værdiløse Conclusioner. Da jeg nu saae, at man ikke længere gjorde nogen Hemmelighed af sine Hensigter, men at alt hvad man yttrede blev sagt med Hensyn til dem selv og deres egne Forhold, gik jeg lige til Sagen, og spurgte dem, hvad de vilde

gjøre, dersom fremmede Magter, i hvis Interesse det laa at Danmark blev svækket, vilde anerkjende og understøtte deres Uafhængighed. Dette bragte Liv og Sjæl i disse Herrers Ideer, og i mindre end en Time fremførte man tusinde Beviser for at alt vilde gaa fortræffeligt ved Hjælp af en engelsk Flaade og Declarationer fra Kongen af Sverig."

Armfelt og de Misfornøjede bleve nu enige om følgende Plan, som vi ligeledes ville lade ham selv meddele.

„Al den Urolighed, som er begyndt i deres Bjergegne, skal vedligeholdes og om muligt forøges, men i Stæderne og Byerne omkring Christiania og Frederikshald skal man søge at opretholde, eller lade som man vil opretholde Roligheden. Herved ville Vedkommende, som allerede have havt i Sinde at sende de hvervede Regimenter op mellem Fjeldene, blive lokkede til at blotte Fæstningerne og lade de norske Tropper blive tilbage. Saasnart disse vare blevne alene, skulde Commandanterne strax arresteres paa samme Dag og Time, og til Udførelsen heraf havde jeg givet dem Haab om at erholde nogle uforfærdede Mænd fra Sverig, der kunne iværksætte dette. Naar Fæstningens Mandskab havde aflagt Eed paa ikke længere at ville adlyde Kongen af Danmark, skulde man lukke alle Portene, tilbageholde al den Proviant, som var bestemt til Tydskerne, der vare dragne nordenfjelds, og bemægtige sig alle de Forraad, der tilhørte de Danske.*

Da Armfelt havde truffet denne Aftale med de Misfornøjede, vendte han tilbage til Carlstad**; her mødte Manderfelt ham den 17de Marts, men Armfelt vovede ikke at betro

* Brev fra Armfelt til Gustav III, Carlstad den 12 Marts 1790. G. S.

** Kongen bifaldt Armfelts Fremgangsmaade hos de Norske. Han skrev: „Lad kun Forvirringen stige, men undgaa endnu ethvert Oprør, saalænge til man med Rolighed kan imødesee Begivenhederne. Dette er tilstrækkeligt til at sætte de Danske i Forlegenhed og bevæge dem til ikke at forurolige os." Brev til Armfelt af 17 Marts 1790.

sig uforbeholdent til ham. Manderfelt, som var listig og snedig, forelagde ham nu en Plan til ved fredelige Midler at afvæbne Danmark, saalænge Krigen varede, og imidlertid langsomt og forsigtigt forberede Norges Forbindelse med Sverig — denne Plan tilstillede han Kongen, som bifaldt den.* Kort Tid efter rejste han tilbage til Kjøbenhavn.

Manderfelt havde, som det synes, i Begyndelsen meget Held i Kjøbenhavn. Han havde hyppige Conferencer med Kronprindsen og med Grev Bernstorff, som yndede ham meget, og han var virkelig saa heldig at indgyde dem Tillid. Prindsen af Hessens Indflydelse ved Hoffet begyndte at tage betydeligt af, i Særdeleshed som Følge af Manderfelts Bearbejdelser**, og man hørte ikke længere tale om Krig. I Vinteren 1790 finde vi atter og pludseligt Manderfelt i Stockholm.*** Man frygtede at Danmark vilde slutte sig til de Allierede, og for at forhindre denne Forening, som vilde være saa farlig for de Planer, man nærede, gav man Manderfelt det Hverv at underhandle i Kjøbenhavn om en Alliance mellem Sverig, Danmark og Rusland; denne Alliance havde bestandig været Kejserindens Favoritidee, og havde ligelebes udgjort Gjenstanden for Grev Bernstorffs mest levende Forhaabninger. Da Manderfelt kort efter kom til Kjøbenhavn, fandt han Ministrene særdeles godt stemte, og Grev Bernstorff sagde: „Jeg vilde ønske at Alliancen med Danmark snart maatte blive sluttet. Jeg giver Dem fuldkommen Ret i, at Kongen af Sverig i den sidste Krig har i den Grad hævet saavel sig selv som Nationen, at det nok er værdt at have ham til Allieret, og jeg troer, at Rusland er meget glad over at have gjenvundet hans Venskab, thi han var en langt farligere Fjende for det end Porten. Jeg forsikkrer Dem ogsaa, at vi paa vor Side ville gjøre Alt hvad der staaer

---

* Brev fra Manderfelt til Gustav III, Gøteborg den 24 Marts 1790. G. S.

** Brev fra Manderfelt til Gustav III, 1790.

*** Brev fra Manderfelt til Armfelt, Kjøbenhavn den 14 Novbr. 1790. G. S.

i vor Magt for at overbevise Kongen om at vore Følelser ere oprigtige."

Heraf seer man, at den gode Forstaaelse mellem begge Riger var paa god Vej til at vende tilbage, men det varede ikke længe, før man begyndte at antage, at man havde gode Grunde til at nære en høj Grad af Mistillid til Manderfelt. Kongen opsatte nemlig den ene Dag efter den anden at sende ham Fuldmagt, saa at man fandt det sandsynligt, at hans Sendelse kun havde til Hensigt at dysse Danmark i Søvn og afholde det fra at sørge for dets egen Sikkerhed.*

Saaledes var Forholdet til Danmark og det Haab man nærede med Hensyn til Norge, da Kongen tilsendte Stedingk sine sidste bestemte Ordres.** Tidspunktet syntes rigtignok at være meget gunstigt, men det forandrede sig snart. Stedingk, som troede at vide Besked hermed, fandt det derfor klogest ikke at gjøre det fulde, ham foreskrevne Brug af sine Ordrer, men forskaffede sig derimod en privat Samtale med Kejserinden.*** Vi vide ikke hvorom de talte ved denne Lejlighed, men der blev besluttet, at Grev Stackelberg skulde rejse til Stockholm som russisk Ambassadeur, og i det Brev, hvori Stedingk underrettede Kongen herom, raadede han ham, at han, dersom man gjorde Vanskeligheder ved at afstaa noget af Finland, skulde forbeholde sig at faa en Deel af Norge eller hele Norge i Erstatning, da dette vilde være langt mere fordeelagtigt for Sve-

* Dette var ogsaa Tilfælbet. Armfelt vedligeholdt en uafbrudt Brevvexling med de Misfornøjede i Norge. Armfelts Brev til Gustav III. G. S. Sidney Smiths Ophold i Christiania i Vinteren 1790 og 1791 var heller ikke skikket til at formindske den Mistanke, man havde fattet. Man omringede Smith med Spioner fra Kjøbenhavn. Brev fra Sidney Smith til Armfelt, Christiania den 12 Juni 1791. Ogsaa Brev fra Manderfelt til Armfelt, Kjøbenhavn den 20 Januar 1791.

** Side 166.

*** Brev fra Stedingk til Reuterholm af 14 September 1795. Om Englands særskilte og hemmelige Underhandlinger med Kejserinden, see: Castéra, Histoire de Catharine II etc. III p. 100 ff.

rig, end at udvide sig ved Hjælp af det russiske Finlands øde og ufrugtbare Egne.* Den 17 Maj ankom Grev Stackelberg til Stockholm, og allerede Dagen efter havde han sin første private Sammenkomst med Kongen, som begyndte med at fordre, at Opfyldelsen af de ved Werelä givne mundtlige Løfter skulde gaa forud for enhver anden Underhandling eller Forbindelse mellem begge Hofferne; han fordrede Afstaaelsen af Nyslot og Høgfors, hvorimod han vilde give Rusland svensk Karelien til Bytte. Grev Stackelberg erklærede, at han ikke var bemyndiget til at indlade sig i Underhandlinger om nogensomhelst Afstaaelse, hverken om Nyslott eller andre Grændsefæstninger; Kejserinden havde ikke villet høre paa nogen Forestilling derom, da hun betragtede det som noget, der stred mod hendes Ære, og ved denne overordenlige Ømtfølenhed med Hensyn til alt hvad der angik Æren, havde hun, som Ambassadeuren meget fiint og smigrende yttrede, fuldkommen viist, at hun var Kongen af Sverigs Cousine. Greven bad om han derimod maatte forelægge Kongen nogle Forslag til en Alliance og Convention, af hvilke han var i Besiddelse, og han lod sig tillige forstaa med, at man, hvad Penge og Subsidier angik, efter al Sandsynlighed vilde være mere villig til at opfylde Alt hvad Kongen med Billighed kunde forlange.

Samme Dags Aften efter Comedien mødtes Kongen og Ambassadeuren igjen i Baron Armfelts Værelser paa Slottet og i dennes Nærværelse. Grev Stackelberg meddeelte nu Kongen de Forslag, hvorom der var bleven talt ved deres første Sammenkomst. Det var ikke andet end en almindelig Alliance og Subsidietractat, hvori Størrelsen af den Sum man lovede at give dog ikke var bestemt, Forpligtelsen dertil var ogsaa

---

* Kongen bifaldt Stedingks Mening, hvilket man seer af hans Svar, dateret det lille Slot paa ny Haga den 13 Maj 1791. Heri hedder det: „Jeg holder ligesom De Landstrækninger fra den norske Side for langt mere nyttige og vigtige end alle Klipper i Finland, Wiborg medindbefattet, saalænge Rusland ejer en Fodsbreds Land og en Flaade ved Østersøen, og i saa Fald er det temmelig ligegyldigt om Sverig ejer flere eller færre Ørkener i Finland."

optagen i en særskilt hemmelig Convention, hvori der ligeledes fandtes en Artikel, som indeholdt en Forpligtelse til at lade Danmark tage Deel i Alliancen. Indholdet af disse Forslag svarede naturligviis kun lidet til hvad Kongen havde ventet og troede at have Grund til at fordre. Som en Udvej til at hidføre en Tilnærmelse, uden Hensyn til Spørgsmaalet om Grændsen, foreslog han derfor Grev Stackelberg, at Kejserinden skulde afstaa Oldenborg og Delmenhorst til Danmark, til Erstatning for en Deel af Norge, som skulde afstaaes til Sverig. Man discuterede længe dette Forslag, men Greven erklærede, at det var umuligt. Hvad Danmarks Optagelse i Alliancen angik, viste han sig derimod mere føjelig og erklærede paa Kejserindens Vegne, at han ikke vilde gjøre Fordring derpaa, dersom det ikke behagede Kongen, samt at han tvertimod aldeles vilde overlade Danmark til ham.*

Saaledes vare de Forslag Rusland fremførte efterat have ventet saalænge og gjort saamange Udflugter, og dersom de havde været de eneste, vilde der i Sandhed ikke have været meget at henholde sig til. Men dette var ikke Tilfældet. Nogle Dage efter fremlagde Grev Stackelberg et Forslag til en hemmelig Convention, som angik Frankrigs Anliggender, men om denne Convention see vi os ikke istand til at meddele nogen anden Oplysning, end at den synes at have indeholdt et og andet Løfte om Penge og Tropper, som Rusland skulde give Sverig for at det kunde anvende dem til Bedste for Kongen af Frankrig.*

Hvad enten disse Løfter nu vare af større eller mindre Betydenhed, hvad enten de vare mere eller mindre oprigtige, vare de dog af en saadan Beskaffenhed, at de i høj Grad glædede Kongen, som paa samme Tid havde erholdt overordenlig

* Brev fra Gustav III til Stedingk af 2 Marts 1792.

** See Castera p. 127; om Grev Stackelbergs første Optræden og Underhandlinger i Stockholm see forøvrigt Brev fra Statssecretair Franc til Stedingk af 25 Maj 1794.

gode Tilbud fra Paris.* Kongen og Dronningen af Frankrig vare — meldte Grev Fersen — hvilket Øieblik det skulde være beredte til at forlade Paris, for at udføre den Plan, man for længe siden havde lagt. I en Billet, som var bestemt til at blive Kongen meddeelt, skriver Grev Fersen: „Alt hvad jeg omtaler som mine Ideer om Kongens og Dronningens Afreise fra Frankrig, saavelsom om Nødvendigheden af at erholde Hjælp fra Udlandet og Maaden til at frembringe en Forandring her i Landet, er en Plan som existerer og som man arbeider paa at udføre. Intet Menneske kjender den med Undtagelse af fire Franskmænd, som ere med i Hemmeligheden, og hvoraf de tre ere i Udlandet. I mit Brev til Kongen, som er au clair, har jeg ikke sagt noget herom, da jeg frygtede for at han lod sine Papirer ligge paa Bordet, saa at hans franske Domestiker kunde læse det. Hvor velsindede de end kunne være, maa man dog være forsigtig, thi Propagandaen har fundet Midler til at bestikke alle dem, der ere i Fyrsters eller fremmede Hoffers Tjeneste.**

I en anden Billet af 4 April siger Fersen: „For at ledsage Kongen af Frankrig vilde det være passende at jeg undertiden benyttede svensk Uniform. Spørg Kongen, om han tillader mig at bære hans Dragoners Uniform, som jeg allerede i lang Tid har havt her. Jeg har ikke Gardeuniformen med, og vover ikke at lade en sy i dette Øieblik, men saasnart jeg kommer ud af Staden, vil jeg lade en forfærdige, som jeg da skal bære.***

Hvor mange Interesser forenede der sig ikke nu, for at bestemme Gustav III til at blande sig i Frankrigs Anliggender. Interesse for Monarkiet, Ærgjerrighed, og fremfor alt Udsigten til en ualmindelig Pengehøst, som han haabede at vinde derved, dette vare Bevæggrundene til den Iver, hvormed han tog Deel i disse Begivenheder. Han besluttede, at han uden

* Brev fra Taube til Gustav III, Maj 1791. G. S.

** G. S.

*** See foregaaende Note. Billetterne vare skrevne til Baron Taube.

Ophold vilde rejse til Aachen, for derfra at kunne møde den ulykkelige flygtende franske Kongefamilie i Montmédy, hvorhen den, som han vidste, agtede at begive sig, og hvor han mundtlig vilde træffe Aftale om Planen til atter at gjenindsætte den i dens forrige Magt. Armfelt og Franc erholdt Ordre til at fortsætte Underhandlingerne med Grev Stackelberg, og Grev Barck skulde rejse til Baron Breteuil, for at aabne Underhandlingerne med ham angaaende de Tilbud Kongen havde erholdt fra Paris.* Den 24 Maj om Aftenen begav Kongen sig søværts til Tydskland, kun ledsaget af nogle Fortrolige, saasom Wrede og Ehrenstrøm; Baron Taube var allerede rejst nogle Dage iforvejen, for at forberede Alt til Kongens Ankomst.

Ved Frankrigs Grændse toge Begivenhederne imidlertid snart en saadan Retning, at alle de Planer, Kongen dengang havde lagt, bleve tilintetgjorte. Med Undtagelse af tre Gardes du Corps var Grev Fersen den eneste, som var underrettet om den kongelige Families forestaaende Flugt. Han traf alle Foranstaltninger dertil, og endelig kom den betydningsfulde Dag, paa hvilken Frankrigs og en heel Kongeslægts Skæbne skulde afgjøres. Paa den bestemte Tid om Aftenen forsamlede de kongelige Personer sig forklædte paa det i Forvejen aftalte Sted, for at tiltræde Rejsen. Grev Fersen gik, forklædt som Kudsk, et godt Stykke foran Kongen og viste ham Vejen. Da de havde taget Plads i Rejsevognen, satte Fersen sig paa Kudskesædet, tog Tømmen og kjørte selv den kongelige Familie til Bondy, den første Station mellem Paris og Chalons. Her forlod Fersen dem og ilede til Brüssel med vigtige Breve til Monsieur og det derværende østerrigske Gesandtskab.** Det uheldige Udfald af de kongelige Personers egen Rejse er kun altfor bekjendt, nok, de bleve anholdte i Varennes og førte fangne tilbage til Paris.

---

* Brev fra Gustav III til Baron Breteuil af 17 Maj 1791.

** Memoire sur les affaires de France adressé par Gustave III à Catherine II, Juillet 1791. Bilag Nr. 20.

Den 14 Juni ankom Kongen til Aachen. Da han ved et Jilbud var bleven underrettet om den Dag og Time, paa hvilken den kongelige Families Flugt skulde finde Sted, begav han sig til Fods paa Vejen, for at møde dem, og beregnede med Uhret i Haanden den Time, ja næsten det Minut, da de kunde indtræffe. Men forgæves .....* Den følgende Nat, da Kongen laa og sov, styrtede Baron Wrede ind i hans Soveværelse og vækkede ham med den ubehagelige Efterretning om det der var forefaldet i Varennes. Kongen blev overordenlig forbavset.** Alle hans Planer bleve pludselig omstyrtede herved, og der var nu intet andet at gjøre for ham, end at lægge nye.

Catharina glædede sig ubeskriveligt over at Gustav havde besluttet at rejse til Aachen og over den Iver, hvormed han blandede sig i Frankrigs Anliggender. Med Hensyn hertil skriver Zouboff til Grev Stackelberg: „Fra den Tid Kejserinden blev sikker paa Freden, har hendes Hoved og Imagination Dag og Nat beskæftiget sig med at lægge en Plan i Anledning af denne Sag (nemlig det franske Monarkies Gjenopprettelse). Deres Depesche, kjære Greve, forekom os som en Engel fra Himlen; nu for Tiden sværger vor Herskerinde kun ved Kongen af Sverig, og hun gjentager hundrede Gange om Dagen for os, at nu, da han er af samme Mening som hun med Hensyn til Frankrigs Affairer, vil Alt gaa som hun ønsker; at der nu endelig existerer en Fyrste, som ikke alene er istand til at lægge en stor og omfattende Plan, men som ogsaa er i Besiddelse af alle de Egenskaber, der ere nødvendige for at udføre den; at Kongen skal være hendes Ridder, for hvem hun vil opsende sine mest brændende Bønner, og at hun vil tage de virksomste Forholdsregler for at han kan naae sit Maal.***

---

* Schrøderheims Optegnelser, S. 108.

** Udsagn af Hans Excellence Grev Wrede selv. S. S.

* Dette Uddrag af Zouboffs Brev blev læst for Armfelt, som meddeelte Kongen det i et Brev af 9 Juni 1791.

Det synes rigtignok som om dette Sprog maatte give grundet Haab om at Keyserinden vilde gjøre meget for at understøtte Kongens Planer; men dette skete aldeles ikke. Catharina følte vistnok Deeltagelse for Begivenhederne i Frankrig og de Ulykker, som optaarnede sig over den ulykkelige Ludvig XVI og hans Familie, men hun var langt mere statsklog, og i Særdeleshed statsklog i udelukkende russisk Interesse, end hun var Menneske eller Kvinde. Frankrigs Ulykke var hende derfor kun et velkomment Middel til at fjerne besværlige Naboer, for at hun uforstyrret kunde iværksætte længe nærede Planer. Hendes Svar paa Gustavs Propositioner var derfor kun lidet opmuntrende for ham. Hun sendte Baron Pahlen til Kongen, som opholdt sig i Aachen, med en af hende egenhændig skrevet Memoire, hvori hun foreslaaer Midler til at gjenoprette Frankrig, og omtaler den Bistand af Tropper m. m., som skulde ydes af saa at sige alle andre Magter, med Undtagelse af Rusland.* Angaaende Grændsen og de Subsidier, hun skulde give Sverig, saavel som Følge af den Alliance, man skulde slutte, som for at fremme Kongens Planer mod Frankrig, syntes hun heller ikke at ville tilfredsstille ham og give ham hvad han havde forlangt.**

Ved Grændsen af Frankrig havde Begivenhederne imidlertid paany og saa godt som for Kongen af Sverigs Øine udviklet sig med en forbavsende Hurtighed. Her forsamledes, for kortere eller længere Tid, Eliten af hele den contrarevolutionaire Ligue, t. Ex. Grev Fersen, Bisskoppen af Pamiers, Baron Breteuil, Grev St. de Priest med Gemalinde, Monsieur, Greven af Artois tilligemed hans Fortrolige Calonne, Marquis Bouillé, Damerne d'Harcourt, Lamballe og Croij m. fl. Man har vistnok sjeldent seet en talrigere og mere glimrende

* Baron Pahlen ankom til Aachen den 30 Juni.

** Brev fra Armfelt til Gustav III af 29 Juni 1791. G. S. Kejserinden vilde kun afstaa Nyslott og Euttula (Kongen havde tillige forlangt Kärnakoski og Walkiala), 500,000 Rubler til at understøtte Frankrig, og desuden Subsidier, istedetfor Skibe og Tropper, som „hun ikke vil sende."

Forsamling af Revolutionens Fiender, alle besjælede af næsten lige stort Had til den og bestemte paa at opoffre saa at sige Alt for at betvinge den. Gustav lagde følgende Plan til en Contrarevolution. Medens alle de Magter, om hvilke der havde været Tale ved Sammenkomsten i Mantua, og som paa alle Sider grændsede til Frankrig, nærmede sig dette Lands Grændser, skulde han selv, med en Hær af Svenske og Russere, i Begyndelsen af September gaa i Land ved Ostende, og derfra lige mod Paris, for, som han selv siger, at tilintetgjøre Ondet i dets Midtpunkt.* Saaledes var den Plan, hvormed denne ridderlige Konge smigrede sin levende Indbildningskraft og henrykkede alle disse fornemme Flygtninge, der flokkede sig om ham som om deres Forsyn. Han siger selv:

„Jeg har her fundet næsten alt hvad der er stort i Frankrig. Alle disse høje Landflygtige ere et behageligt Selskab. De ere besjælede af ligesaa meget Had til Nationalforsamlingen, som de ere exentriske i Alt, og De kan ikke gjøre Dem noget Begreb herom. Det er i Sandhed baade et forunderligt og førgeligt Skuespil at see og høre dem.“**

Og hvor forekommende viste han sig ikke imod dem, disse Egoismens Riddere, som, udplyndrede i Frankrig, nu maatte tage til Takke med Melk og Kartofler*** og som tre Gange om Ugen med Henrykkelse nød et fortræffeligt Maaltid hos den splendide Konge af Sverig.**** Den noble Dronning af Frankrig, som ellers ikke var nogen Beundrer af Gustav III, var ham dog nu taknemmelig for denne Opoffrelse og Nidkjærhed for Kongedømmet; hun forærede ham en Kaarde af Guld med Devise: „Til de Undertryktes Forsvar.“ — Og hvorvidt gik ikke Sværmeriet for Monarkiet i denne besynderlige Tid, da man

---

* Bilag Nr. 20.

** Brev til J. G. Oxenstjerna, Aachen den 16 Juni 1791. Saml. Skr. VI. S. 48.

*** F. de Montrol, Histoire de l'Emigration 1789-1825, Paris 1827, p. 52.

**** Hamilton siger, at Kongen tre Gange om Ugen bespiste 100 Personer af Emigranterne etc. Jfr. Bruzelius, S. 613.

t. Ex. hørte Emigranter sige: „Jeg har gjort min Konge til min Sjæl; kan et Legeme uden Sjæl existere? Jeg vil hellere miste Livet, end see mit Fædrelands Fornedrelse." Saaledes var Tonen paa denne Tid, der snart blev fulgt af Begivenheder, som i næsten Fjerdedelen af et Aarhundrede skulde ryste vor Verdensdeel og bade den i Strømme af Blod, før den atter erholdt nogen Rolighed tilbage.

Kongen havde nu intet vigtigere at gjøre end at fremskynde Forberedelserne til det store Foretagende, hvortil han havde lagt Planen. Hans Aand blev ikke træt af at lægge Planer, hvoraf den ene var mere vidunderlig end den anden, men hvad han fremfor alt behøvede, var Penge; han skrev derfor til Kongen af Spanien samt til Keiserinden og anmodede dem om at yde ham et betydeligt Laan, som Frankrig skulde betale tilbage, saasnart Ordenen var bleven gjenoprettet der i Landet;* Kongen forlangte endvidere et vist Antal Tropper af Keiserinden og han opfordrede England til at holde sig neutral under de forestaaende Begivenheder, dersom det ikke vilde tage virksom Deel deri.** Der var endnu et meget vigtigt Spørgsmaal at afgjøre, nemlig hvem der skulde være Chef for hele den mod Frankrig fremrykkende Ligue. Keiserinden havde rigtignok i Anledning heraf yttret sig til Fordeel for Kongen af Sverig, men hvorledes skulde man vinde de andre store Hoffer og de franske Prindser for et Valg, der i enhver Henseende var saa smigrende for vor Helt? Kongen sendte Grev Fersen til Wien og Baron Taube til Prindserne i Coblenz med det Hverv at bestræbe sig for at virke til Fordeel for ham saavel i dette Anliggende som i flere andre, der stode i Forbindelse med det store Foretagende. Derpaa vendte han strax tilbage til Sverig.***

Jo mere eventyrlige de Planer vare, med hvilke Kongen

---

* Memoire om Frankrigs Affairer, skreven af Gustav III og adresseret til Kongen af Spanien, Aachen den 16 Juli 1791, samt Bilag Nr. 20.

** Jfr. Capefigue, l'Europe pendant la Révolution française, I.

*** Den 25 Juli; ankom til Stockholm den 3 August.

beskæftigede sig, desto bedre behagede de hans Phantasi. Han stod nu i Begreb med at kaste sig med sin Armee og Flaade ind i Frankrig, for at frelse Tronen fra Pøbelherredømmet; men denne Plan var ikke hans eneste, den dannede kun Begyndelsen til en anden, som bestod i at optræde i et andet Land som Folkets Beskytter mod despotiske Naboers Rovbegjærlighed og forene Sverigs og Polens Kroner paa sit Hoved.

Polen nærmede sig med store Skridt sin Forfyngelse og Uafhængighed. Det var allerede beredt til at skaffe sig en arvelig Konge i Forbindelse med en fri, fornuftig Constitution, da Gustav III paalagde sin Minister i Warschau, von Engeström, at arbejde for at han blev valgt til Konge af Polen.* Herved troede han at kunne erholde Penge til at betale den Gjæld, han havde gjort under Krigen, og atter bringe sin Flaade paa Fode, thi uden denne vilde Sverig bestandig være svagt. Engeström lovede at gjøre hvad der stod i hans Magt, og talte virkelig derom til nogle af de polske Magnater, t. Ex. Potocki og flere Andre.**

Kongen søgte nu lidt efter lidt at hidføre en Tilnærmelse af de to Nationer, over hvilke han haabede at komme til at regere. I den nærmere Hofcirkel begyndte man først at benytte de polske Huer, som snart bleve brugte i hele Sverig; en og anden fornem Person ved Hoffet viste sig ogsaa om Formiddagen i polsk Dragt, men denne Skik udbredte sig dog ikke videre, uagtet Kongen selv, ligefra Potockis Ankomst, bar en polsk Dragt om Morgenen, naar han opholdt sig paa Lystslottene, nemlig en Slags Slobrok, som kaldtes Taratalka, o. s. v.*** Det vanskeligste Punkt ved Gustavs Valg til Konge i

* Breve fra Gustav III til L. von Engeström. Drottningholm den 19 October og 7 November 1790. R. A. Bilag Nr. 21 og 22.

** Breve fra L. von Engeström til Gustav III, Warschau den 4 December 1790, og til Franck af 16 Februar og 2 April 1791. R. A.

*** Brev fra L. von Engeström til Gustav III af 12 Februar 1791 samt Memorandum angaaende Gustav IIIs Planer paa Polen, efter Begjæring velvilligt meddeelt af Oberstlieutenant J. W. Tornerhjelm, hvis Udsagn ere paalidelige, da de hidrøre fra Hans Excellence Grev L. von Engeström selv.

Polen bestod imidlertid i at han var luthersk. Hvorledes skulde man overvinde denne Vanskelighed? Dog, dersom Polakkerne ikke vilde have en luthersk Konge, kunde de Svenske da ikke lade sig nøje med en catholsk? Under Opførelsen af disse Luftslotte synes man at have raadført sig med en vis mystisk Strømpevæversvend, ved Navn Collin; men han betragtede denne Plan som uudførlig.

Engestrøms Bestræbelser i Warschau mislykkedes, men Gustav III lod desuagtet ikke Lejligheden slippe sig af Hænderne, og flere Omstændigheder syntes at forene sig for at begunstige hans Planer. Engestrøm, som var gift med en Dame af Familien Clapowska, en nær Slægtning af Kong Stanislaus, stod som Følge heraf i en fortrolig Forbindelse med Hoffet, saa at han uden at vække Opsigt kunde besøge det hyppigt, og dette tjente i høj Grad til at lette Underhandlingerne. Det var netop paa denne Tid Gustav beredte sig til med en af Russer og Svenske bestaaende Hær at gjøre Landgang i Frankrig for at befri Ludvig XVI. Alt dette gav Anledning til en endnu mere vidunderlig Plan, hvorved Kongen haabede at naae sit Maal med Hensyn til Polen. Kong Stanislaus, som netop dengang troede at have Grund til at nære Mistanke om at hans tre Naboer nærede Planer mod ham, indlod sig i de mest mærkværdige Underhandlinger med Engestrøm. Han forpligtede sig nemlig til at afstaa Kronen til Kongen af Sverig, mod at erholde en Apanage af 80,000 Dukater aarlig, samt Overstatholderboligen i Stockholm til Vinterresidens og Ulriksdal til Sommerslot. Da Engestrøm havde sluttet en formelig skriftlig Overenskomst herom med Kongen, begav han sig til Berlin, som det synes i Øjemed, der stode i nær Forbindelse med de polske Planer. Man paastod, at Kongens Hensigt med alt dette bestod i Følgende: Efterat have sørget for at de russiske Hjælpetropper bleve ganske og aldeles opoffrede i Frankrig, vilde han med sine Svenskere begive sig ad den korteste Vej til Polen, for at modtage dets Krone. Saasnart dette var skeet vilde han, forstærket med Polakkerne, angribe Rusland fra den sydlige Side og ligeledes fra Finland, og da vilde det, som

han antog, snart være forbi med dets Overmagt.* Men nu ville vi vende tilbage til Beretningen om Planerne mod Frankrig.

Som det syntes stod Gustav III altsaa paany i Begreb med snart at forlade Sverig, for at optræde i Frankrig, og alle de svenske Regimenter bleve forsynede med det der var nødvendigt til et Felttog.** Spanien vægrede sig rigtignok ved at yde den Understøttelse, Gustav havde anmodet det om,*** og saavel Fersen som Taube havde ikke videre Held i Wien og Coblenz.**** England lovede derimod at holde sig fuldkommen neutral † og Declarationen i Pilnitz syntes i Begyndelsen at fremkalde visse Forhaabninger hos Gustav, som derfor gav Fersen nye Forholdsregler, for at anspore Keiseren til at handle virksomt.†† Om Kongen skulde foretage Noget i det Aar var dog især afhængigt af det Svar han ventede fra Petersborg. Keiserinden tøvede længe med at give noget saadant Svar, uagtet Kongen den ene Gang efter den anden lod hende gjøre

* Det forhen omtalte Memorandum; Memorial de St. Hélène par Napoleon, V; samt Breve fra Abbee Piattoli, Kong Stanislai Fortrolige, til L. von Engeström, 1791 og 1792. E. S.

** Brev fra Lagerbring til Toll af 2den September 1791. Biographisk Skildring af Toll, II, S. 104 ff.

*** Brev fra Kongen af Spanien til Gustav III, Madrid den 8 August 1791.

**** Breve fra Taube til Gustav III, Hamburg den 8 August og 8 September 1791. G. S.

† Brev fra Georg IV til Gustav III, St. James den 13 August 1791.

†† Brev fra Gustav III til Stedingk, Drottningholm den 13 September 1791. Grev Fersen, som over Coblenz og Wien havde begivet sig til Prag, hvor han bivaanede Keiserens Kroning, vendte i Slutningen af September tilbage til Brüssel. Breve fra Grev Fersen til Gustav III, Wien den 6te og 17 August 1791, og Prag den 1ste September 1791. Fersen fandt ikke Keiseren tilbøjelig til at dele Kongens Anskuelse med Hensyn til Coalitionen, m. m. (See Brev fra Leopold II til Gustav III af 19 August 1791), og gav derfor Kongen Ideen om at foreslaa en bevæbnet Congres i Aachen; denne Congres skulde understøttes af Sverigs og Ruslands Flaader, og vilde, som man

Forestillinger desangaaende,* men endelig undslog hun sig for at foretage Noget i det Aar.**

Der var imidlertid intet til Hinder for Afslutningen af den mellem Sverig og Rusland omhandlede Alliance. Da de Allierede opoffrede Porten, hvorom Kongen erholdt Underretning strax efter at han var kommen tilbage fra Aachen, kunde Sverig ikke haabe meget af Rusland, og man maatte derfor finde sig i at tage saa godt som hvad det tilbød. Den 19 October 1791 blev Alliancen sluttet paa Drottningholm; paa Ruslands Vegne blev den underskrevet af Grev Stackelberg, og paa Sverigs af Armfelt. Det var en sædvanlig Defensivtractat, gjældende for 8 Aar, og som i 20 Artikler indeholdt Bestemmelserne om den Hjælp, de contraherende Magter skulde yde hinanden i Tilfælde af Krig o. s. v.; men den havde desuden et Tillæg af tre Separatartikler, som bestemte, at Sverig var fritaget for at yde den aftalte Bistand, dersom Rusland kom i Krig med Porten, og at Rusland skulde give 300,000 Rubler aarlig i Subsidier, saalænge Tractaten varede.***

Nu kom der i den contrarevolutionaire Politiks Historie et kort Tidsrum, hvori Udsigterne til Krig med Frankrig bleve svagere end de nogensinde før havde været. I Paris, Wien

formodede, behage Keiseren bedre. Som Følge heraf overleverede Fersen den 21 September i Prag Keiseren en af Gustav III skreven Memoire, men erholdt intet andet Svar, end at man vilde afvente Underretninger fra Petersborg, London, Madrid, Berlin, Neapel og Turin, før man tog nogen Bestemmelse.

* Brev fra Gustav III til Stedingk af 13 September 1791.

** Brev fra Catharina II til Gustav III, Petersborg den 9 November 1791. Bilag Nr. 23.

*** Optegnelse i S. S. Alliancen var, som sagt, rigtignok mindre fordeelagtig end man ønskede, men Opgivelsen af Danmark og 300.000 Rubler aarlig i otte Aar var dog noget, især naar man hertil lægger Udsigten til en endnu større Understøttelse, naar der blev Tale om at drage imod Frankrig, hvilket, som den russiske Ambassadeur lod sig forstaa med, var Keiserindens Hensigt. Om Frankrigs Anliggender var der altsaa ikke aftalt eller bestemt Noget i denne Tractat.

og Berlin haabede man, at Revolutionen vilde ophøre, naar Ludvig XVI antog Constitutionen, og at Ordenen og den offenlige Sikkerhed derpaa efterhaanden vilde vende tilbage. Man tog sine Forholdsregler i Overensstemmelse med denne Formodning, man opfordrede de fremmede Magter samt Emigranterne til at ophøre at væbne sig, og Kongen af Frankrigs Brødre til atter at vende tilbage til Frankrig.

Vi ville ikke opholde os ved disse Anskuelser, men der var især to Cabinetter, som ikke overlod sig til saa sangvinske Forhaabninger med Hensyn til Forholdene i Frankrig. Disse Cabinetter vare Sverig og Rusland. Da den franske Minister, Chevalier Gaussen, overleverede Ministeriet i Stockholm en Brevpakke,* der, som man vidste, indeholdt et Brev fra Ludvig XVI til Kongen af Sverig, med et Exemplar af den nye Constitution, vægrede denne sig ved at modtage Gaussens Brevpakke, for derved at vinde Tid til at raadføre sig med Keiserinden, om hvad han skulde svare derpaa. Brevpakken blev sendt tilbage til Gaussen med følgende Ord: „I Anledning af Kongen af Frankrigs Fangenskab kjender man ikke længere noget fransk Gesandtskab, hverken i Sverig eller i Rusland."

Saavel i Stockholm som i Petersborg beredte man sig til at afbryde enhver ministeriel Forbindelse med det i Paris repræsenterede franske Hof, og aabnede derimod en saadan med det i Coblenz. Kongen sendte Baron Oxenstjerna, forhen svensk Minister i Regensburg, derhen, og Baron d'Escars kom til Stockholm som Repræsentant for de franske Prindser, forsynet med de fornødne Depescher og Fuldmagt til at underhandle. Keiserinden understøttede paa den mest aabenlyse Maade saavel Prindserne som Emigranterne, og i en Skrivelse til Marschallen af Broglie, der blev optagen i alle Aviser, erklærede hun, at Adelens Sag var Monarkiets, og at, naar hun sluttede sig til Kongernes, opfyldte hun kun en Pligt, som fulgte med den Rang hvoraf hun var i Besiddelse her paa Jorden. Ja, der var endog Tale om en isoleret svensk-russisk Expedition mod Frankrig, i hvilken Emigranterne skulde tage Deel; denne

---

* Den 8 October 1791.

Expedition skulde finde Sted enten i dette Aar eller i Begyndelsen af det følgende, og med Hensyn til Udførelsen af denne Plan vare i Stockholm mange Kræfter satte i Virksomhed i de sidste Maaneder af April 1791.* Forholdene skulde imidlertid snart forandre sig betydeligt. Det man i Paris og Wien havde gjort for at underhandle med Revolutionen og standse Coalitionen, var, hvad Kongen og Dronningen af Frankrig angik, øjensynlig skeet af Tvang og mod deres hemmelige Ønsker. Dette havde de allerede flere Gange tilkjendegivet Kejseren, idet de anraabte ham om at optræde handlende, men man havde ikke taget Hensyn til deres Ønsker. Dette var haardt. Emigranterne rustede sig imidlertid og syntes i Forening med de nordiske Magter at berede sig til at foretage et væbnet Indfald i Frankrig; alt dette truede Monarkiet, Adelen og hele den kongelige Familie med de største Farer. For nu paa engang at slippe ud af alle disse Forlegenheder og bevæge Kejseren til at handle, besluttede man i Tuillerierne at tage de fornødne Forholdsregler. Man ophidsede Churfyrsterne, for at twinge Kejseren til at optræde som det tydske Riges Protector; man skrev til Stockholm, Petersborg, Berlin (og ligeledes til Wien,) for at underrette disse Hoffer om sin sande Tænkemaade og opfordre dem til i Forening at indvirke paa Kejseren. Alt dette skulde enten føre til en bevæbnet Congres af Magterne, eller til Krig, og hvilket af disse Alternativer der end fandt Sted, haabede man dog at erholde Frelse og Frihed.**

* I denne Anledning blev der paa Drottningholm i Kongens Nærværelse holdt flere Raadsforsamlinger, til hvilke Armfelt, Taube, Escars, Stackelberg og Pahlen vare kaldte. See Brev fra Hertug Carl til G. A. Reuterholm 1791. Armfelt og Taube vare af forskjellig Mening med Hensyn til Muligheden af den isolerede Expedition, som Escars havde foreslaaet, og Kongen, som indsaae at Kejserinden ikke vilde understøtte ham, naar de andre Stormagter ikke optraadte handlende, gjorde alt hvad der stod i hans Magt for at anspore Kejseren hertil. See Brev fra Gustav III til Stedingk af 2 December 1791. Taube stemmede for Expeditionen, som Armfelt fandt uudførlig.

** Vi mistænke i høj Grad Grev Fersen for at have havt megen Deel i denne Sagen. See Brev fra ham til Gustav III, Brüssel den

Dette var den Batailleplan som, lagt indenfor et kongeligt Fængsels Mure, satte en heel Verdensdeel i Brand, og inden lang Tids Forløb bragte Opfindernes Hoveder til at falde paa Skafottet. Saaledes leger Skæbnen med alle menneskelige Beregninger.

Det varede ikke længe før Følgerne af denne Plan begyndte at vise sig. Krigen mellem Østerrig og Frankrig nærmede sig med store Skridt og Kongen forsømte intet Middel til at fremkalde den.* Paa samme Tid erholdt Keiserinden Efterretning om at Freden med Tyrkiet var bleven underskrevet, og som det syntes kunde der nu ikke længere være nogen Hindring for at Sverig tog virksom Deel i Frankrigs Anliggender, men heri tog man dog feil. Catharina udkastede rigtignok en Plan til Frankrigs Regeneration, hvilken hun meddeelte alle de Hoffer, som skulde tage Deel deri, men denne Plan indeholdt ikke et eneste Ord om den Understøttelse af Penge eller Tropper, hun vilde yde dertil.** Trods alt dette synes Kongen dog endnu ikke at have ophørt at tro paa hendes Ærlighed, thi han opfordrede hende til at forklare sin Mening o. s. v.***), men endelig kom Bedrageriet dog for Dagen. Istedetfor fremfor Alt at vise sig ivrig for at ordne Frankrigs Interesser, forlangte Keiserinden at vide hvad Kongen tænkte med Hensyn til Polen.**** Det var let at forstaa hvad hun

---

1 Januar 1792. Bilag Nr. 24. Fersen opholdt sig hele Tiden i Brüssel og stod hemmeligt i Forbindelse med den kongelige Familie i Paris. See ogsaa Brev fra Marie Antoinette til Catharina, Paris den 3 December 1791. Bilag Nr. 25, samt flere hertil hørende Documenter i S. S.

* Depesche fra det svenske Ministerium til Baron von Nolcken, svensk Envoyé i Wien. Stockholm den 20 Januar 1792.

** Brev fra Catharina II til Gustav III med en Afskrift af hendes Plan til en Coalition mod Frankrig, Petersborg den 30 Januar 1792.

*** Brev fra Gustav III til Stedingk, Haga den 2 Marts 1792.

**** Brev fra Samme til Samme, Stockholm den 13 Marts 1792.

meente hermed. Hun vilde give Gustav frit Spil med Norge, naar han vilde lade hende have fri Hænder i Polen. Dersom Kongen var bleven i Live, hvad vilde Følgen af disse vidtudstrakte Planer da være bleven? — — Maaske en mislykket Expedition mod Norge? — — — maaske ogsaa en mod Frankrig? — —*

Det er næsten blevet en Mode at fremstille Gustav IIIs Iver for Bourbonnerne og for Monarkiets Gjenoprettelse i Frankrig som en Følge af den reneste Uegennyttighed, men intet er mere urigtigt. Gustav følte udentvivl en levende Deeltagelse for den ulykkelige Ludvig XVI og det franske Monarki, men hans Ærgjerrighed var større end hans Deeltagelse, og hellere end han vilde staa aldeles udenfor de store Begivenheder, der, som han troede, vare i Vente, foretrak han at propo-

* Forbindelsen med Norge vedvarede. Brev fra Taube til Gustav III, October 1791, samt Adlersparres „Hist. Handl." I, S. 77, Noten. Med Hensyn til Catharinas virkelige Mening med det Hjælpecorps hun havde lovet at stille mod Frankrig, svarede Grev Stackelberg Taube paa en Maade, som gjorde det mere end sandsynligt, at hun ikke havde til Hensigt at holde sit Løfte. Brev fra Taube til Gustav III af 4 Marts 1792. Taube vedblev desuagtet iøvrigt at opfordre til en Expedition mod Frankrig; Kongens Interesse derfor syntes derimod stedse mere at være taget af, deels i samme Forhold som Krigen mellem Østerrig og Frankrig syntes nærved at bryde ud, deels efterat Catharina havde begyndt at underhandle med ham i Anledning af Polen. See Brev fra Hertug Carl til G. A. Reuterholm af 9 Marts 1792. Omtrent paa samme Tid yttrede Kongen, at Sagerne nu vare komne saavidt i Frankrig, at det næsten var umuligt at yde nogen Hjælp derimod. S. S. Naar man hertil lægger Ministerrevolutionen i Spanien (Februar 1792), Forfremmelsen af Arranda, Revolutionens Beskytter, samt Englands Ulyst til at see en forenet svensk-russisk Eskadre i Østersøen, synes det i høi Grad tvivlsomt, om Gustav, dersom han var bleven i Live, var kommen til at tage Deel i Krigen mod Frankrig. Dette var Stedingks Mening. S. S. Derimod kan man med temmelig Vished antage, at han vilde have gjort en Invasion i Norge samtidig med at Catharina foretog en saadan i Polen, hvis Sønderlemmelse, ifølge Kongens Erklæring, var gavnlig for Rusland. Forhennævnte Brev til Stedingk af 13 Marts 1792.

nere Catharina, at de nordiske Magter skulde gaa over paa Nationalforsamlingens Parti.* Skulde man have troet det? Kongens Handlemaade blev imidlertid ikke alene bestemt ved alt dette alene, men meget mere ved den overordenlige Pengetrang, som nu igjen begyndte at indfinde sig, og som gjorde det uundgaaelig nødvendigt at tilvejebringe ualmindelige Indtægtskilder. Spanien, Rusland og Frankrig havde lovet at give Sverig anseelige Subsidier.**

Tiden henrandt imidlertid og det var højst uvist, hvor hurtigt de Allianceer kunde blive afsluttede, der vare beregnede paa at afhjælpe Finansnøden; men det var endnu mere uvist om de Summer, man havde beregnet at disse Allianceer skulde indbringe, vare tilstrækkelige til det omtalte Øjemed. Armfelt og Håkansson — som efter Ruuth var bleven Statssecretair for Finanserne — foreslog derfor Kongen at kalde Stænderne sammen for at ordne Finanserne ved deres Mellemkomst,***

---

* Bilag Nr. 20.

** Hertugen skriver til Reuterholm (den 1 Januar 1792): Pengemangelen er overordenlig, men Frankrigs Forhold give alle vore Politicі sikkert Haab om at grave Guld med Tolleknive og sammendynge Skatte, ligesom vore Forfædre gjorde i Trediveaarskrigen. Paa samme Tid sagde Kongen til Wallqvist, at der gaves Omstændigheder, under hvilke Sverig kun kunde blive frelst ved Plyndring i Krig, ligesom i Gustav Adolfs Dage. Om Aarsagerne til Rigsdagen i Gefle, af Wallqvist. G. S. Hans Excellence Grev Stedingk erklærede ogsaa, at Gustav IIIs Plan med Expeditionen mod Frankrig kun gik ud paa at skaffe sig en uhyre Pengehøst og lade sin Bistand betale med nogle hundrede Millioner Francs. Dette havde Frankrig lovet. Spanien skulde give 16 Millioner i Subsidier (see Brev fra Gustav III til Carl IV af 16 Juli 1791). Armeen som burde leve paa Frankrigs Bekostning skulde ikke koste andet end hvad den fordrede i Sold; alle andre Fornødenheder skulde den have gratis, o. s. v. See Schrøderheims Optegnelser, S. 105 ff.

*** Brev fra Håkansson til Gustav III af 2 Juli 1791, med vedlagt Betænkning om Nødvendigheden af at kalde Stænderne sammen, G. S. samt Brev fra Armfelt til samme, uden Dato. Bilag Nr. 26.

men Kongen misbilligede denne Plan.* Spørgsmaalet om Rigsdagen var imidlertid bleven opkastet og skulde snart blive afgjort paa en Maade, som man mindst ventede. Paa samme Tid kom Kongen tilbage fra Aachen.

De Intriguer, hvorved de vigtigste Begivenheder blive fremkaldte i souveraine Stater, vække i Sandhed ofte mere Harme end Interesse. Rigernes Ve og Vel synes ikke sjeldent at være afhængigt af en Yndlings Vibeholdelse eller Fald. Dette var ogsaa Tilfældet nu, og Armfelt, hvis Fald netop paa denne Tid syntes nærforestaaende, forstod paa en saa behændig Maade at benytte sig af Rigsdagsspørgsmaalet, at han virkelig for en Tid holdt sig oppe derved. Det lykkedes ham, kort sagt, at bevæge Kongen til at see denne Sag fra et ganske andet Synspunkt end tidligere.**

Desuagtet var Kongen endnu langtfra at have bestemt sig, og Rigsdrosten, Baron Taube, Biskop Wallqvist og flere, med hvem man raadførte sig, fraraadede det enstemmigt. Forbundet med Rusland blev imidlertid sluttet og Udsigten til at begynde noget mod Frankrig før til Foraaret syntes bestandig at tage mere og mere af. Den ledige Tid, som opstod herved, besluttede Kongen at benytte til at forsamle Stænderne og forelægge dem en Plan til Statsgjældens Regulering ved Bankens Mellemkomst. Denne Plan udarbejdede Håkansson. Men Tidspunktet var i høj Grad betænkeligt, det var Oprørets og Folkebevægelsernes Tid i Europa, og Fyrsterne kunde

---

* Brev fra Gustav III til Armfelt, Aachen den 14 Juli 1791. See Wahrenberg S. 355.

** Armfelt bevægede Håkansson til saa hyppigt og eftertrykkeligt at klage over Finansernes Stilling og foreholde Kongen Nødvendigheden af at kalde Stænderne sammen, at Gustav endelig spurgte Armfelt om hans Mening. Der var intet denne hellere ønskede. Han kjendte Kongens svage Sider og talte om hans Geni, om hans Evne til at berolige Folkebevægelser og om den Opsigt en Rigsdag i Sverig nu vilde gjøre i Europa, hvis samtlige Souverainer saa godt som skælvede for deres Undersaatter, o. s. v. Paa denne Maade forstod Armfelt igjen at gjøre sig uundværlig for nogen Tid. Wallqvist.

nære Frygt for at de samme sørgelige Scener, som vare forefaldne i Frankrig, skulde foregaa i deres egne Lande. Gustav besluttede imidlertid, at han hellere vilde komme andre i Forkjøbet, end lade andre komme sig i Forkjøbet. Ideen om Polen spøgede desuden endnu i hans Hjerne, og for en Sikkerheds Skyld beredte han sig paa at have et Udkast til en ny Repræsentation i Beredskab, som, dersom det gjordes fornødent, skulde forsone Partierne, og ved Lighed i Statsforfatningen forberede en Tilnærmelse mellem Polen og Sverig. Kongen opsatte selv dette Udkast, som Armfelt rettede og forbedrede. Det var grundet paa Folkets lovmæssige Deeltagelse i Rigets Bestyrelse, ved almindelige Valg, Tokammersystemet, o. s. v.* Under alle Tilfælde var Kongen, efter Schrøderheims Mening, beredt paa at afskaffe Sikkerhedsacten, saasnart Omstændighederne tillode det, og tilbagegive sine Undersaatter de Rettigheder, han havde berøvet dem, mere som Følge af en Slags politisk Nødvendighed, end ifølge Princip og Beregning.** Man besluttede, at Rigsdagen skulde holdes i Gefle.

Da Alt saaledes var blevet ordnet i denne Henseende, kaldte Kongen den 26 November Brødrene Nordin, Håkansson, Ahlman, Armfelt og Rigsdrosten til en hemmelig Raadslagning paa Drottningholm. Kongen begyndte med at oplæse Rigsdagsplanen og forlangte at høre Raadets Mening derom. Wachtmeister sagde: „Jeg kjender ikke Finansvæsenet, og veed altsaa ikke om Rigsdagen er nødvendig for at ophjælpe dette, eller om den i det Hele taget kan være til nogen Gavn, men det veed jeg, at der endnu hersker Partier her i Landet, samt at Gjæringen er nær ved at bryde frem hos andre Nationer, og under disse Omstændigheder finder jeg det meget betænkeligt at

---

* Udsagn af Oberstlieutenant Tornerhjelm, som kort før Rigsdagen i Gefle selv saae dette Udkast til Regeringsformen hos Armfelt. See „Heml. Handl." II, S. 248 ff, samt Brev til Baron G. A. Reuterholm af 20 Marts 1792, cit. i Morianen IV, Side 141, Noten.

** Schrøderheims Optegnelser, S. 107; Trehundrede Anekdoter, Stockholm 1851, S. 70.

raade til at kalde Rigets Stænder sammen; dersom der imidlertid ikke findes noget andet Middel til at erholde en uundværlig Hjælp, bør jeg ikke give Deres kongelige Majestæt Anledning til at mistro Deres Undersaatter." Hele Raadet sluttede sig, mærkværdigt nok, til Wachtmeisters Mening, og som Følge heraf blev der ikke mere talt om at tage Rigsdagsplanen under Overvejelse. Nogle Uger efter bleve Stænderne kaldte sammen.

Men hvorfor skulle vi ophølde Læseren ret længe med Skildringen af denne den sidste og mindst mærkværdige Rigsdag under Gustav IIIs Regering? De Forhandlinger, som fandt Sted derved, ere allerede temmelig bekjendte, og vi ville derfor kun kalde de vigtigste deraf tilbage i Erindringen. Rigsdagen blev aabnet den 27 Januar 1792, og flere Omstændigheder, — t. Ex. Landmarschallens, den forhenværende Finansminister C. Ruuths særegne Stilling mellem Kongen og Adelen*, saavelsom Adelens Frygt for den nye Regeringsform, hvormed Landmarschallen truede den** og endelig Pechlins Planer***, — forenede sig for, — skjøndt kun tilsyneladende**** — at gjøre denne Stænderforsamling til en af de fredeligste og roligste i Gustav IIIs hele Regering. Der blev truffet en hemmelig Overenskomst mellem Landmarschallen og Adelen, og i Overensstemmelse dermed lovede Adelen at opføre sig forsonligt, under den Betingelse, at der ikke længere fra nogen af Siderne blev Tale om Sikkerhedsacten. De ikke adelige Stænder forstod man forøvrigt ypperligt at lede efter sine Interesser ved Anvendelsen af flere Midler, som sjeldent havde forfejlet at gjøre Virkning hos disse Stænder.† Der fandtes altsaa ikke

---

* Ruuth blev tvunget til at modtage Landmarschalsstaven, da dette blev gjort til en Betingelse for hans Entledigelse, som var bleven nægtet ham (see Side 199 længere frem), og han behandlede Adelen med særdeles Agtelse og Tillidsfuldhed.

** Biographisk Lexicon, Art. Ruuth, XIII, Side 54 f.

*** Side 213.

**** See længere frem Pechlins og Anckarströms Forehavende.

† „Heml. Handl." II, S. 238 ff. Schrøderheims Optegnelser, S. 129.

megen Anledning til Opposition, og Kongens Hensigt med at kalde Stænderne sammen blev derfor saavidt muligt opnaaet.* Alt gik særdeles roligt og enigt til. Kun henimod Slutningen af Rigsdagen var den tilsyneladende Rolighed, som hele Tiden havde været fremherskende, nær ved at blive forstyrret. Der var nemlig Tale om at optage Sikkerhedsacten i Rigsdagsbeslutningen — trods den mellem Landmarschallen og Adelen trufne Overenskomst, og tillige som Følge af en, som det synes, høist intetsigende Bevæggrund fra Kongens Side**, — men Cancelliraad von Engeström og flere tilhvitskede Håkansson, hvem man ansaae for Ophavsmanden til denne Plan, at dersom dette skete, havde Adelen besluttet at slaa ham ihjel. Landmarschallen, Rigsdrosten og flere Andre traadte ligeledes kraftigt op mod dette Forsæt, og Håkansson bad knælende Kongen om at opgive det. Saaledes blev en Plan forhindret, der truede med de største Farer. Samtidigt dermed blev Rigsdagen opløst***, og den 25 Februar vendte Kongen tilbage til Stockholm.****

---

* See næste Capitel.

** Kongen var bleven vred over at Adelens Medlemmer, som vare indbudte til at bivaane Kronprindsens Examen, ikke, ligesom de andre Stænders Deputerede, efter endt Examen bleve for at see paa det offenlige Taffel, men strax gik deres Vei, hvilket han betragtede som en utilgivelig Feil. Schrøderheims Optegnelser, S. 138 ff.

*** Den 23 Februar.

**** Om Rigsdagen i Gefle, Aarsagerne og Forberedelserne dertil, Wallqvist, Hamilton, Schrøderheim, Wahrenberg m. fl.

Ottende Kapitel.

Overblik over de indre Forhold. — Gustav IIIs Død.

Kort Skildring af Regeringen. — Presfetvangen. — Statsgjælden ved Gustav IIIs Død. — Næringsvejene. — Sæderne ved Hoffet. — Armfelt og Gustav III. — Munck som Seddelforfalsker. — Literaturen. — Opinionen ved Hoffet. — Forandring i Adelens Opposition. — Stormfulde Scener paa Ridderhuset. — Ny Revolutionsplan. — Sammensværgelsen paa „Hufvudstad." — Forsøg paa at skyde Kongen. — Et Middagsselskab hos General Pechlin. — Sindsstemningen i Armeen. — Pressen. — Hertugen taler i en magnetisk Søvn. — Reuterholms Rejser i Udlandet. — Baron Staël. — Var Hertugen Medvider eller Deeltager i Conspirationen mod hans Broder. — Maskeraden. — Kongens Forsonlighed. — Undersøgelse med Hensyn til Kongemordet. — Liljensparres ualmindelige Virksomhed. — Mærkværdig Forandring i Undersøgelsesproceduren. — Kongen og Hertug Carl. — Liljensparre og Forbryderne. — Lister over de Medskyldige, men ikke Anklagede. — Tilstaaelserne. — Armfelts Machinationer. — Kongens Tilstand forværres. — En naturlig forklarende Grund dertil. — Kongens sidste Levedag. — Mistanke mod Hertug Carl. — Bilaget til Kongens Testamente. — Samtale med Armfelt. — Kongen tager den hellige Nadvere og døer.

Vi have nu kun at levere en kort Skildring af Rigets indre Forhold under denne Periode af Kongens Regering, og at be-

tragte Opløsningsdramaet, efterat vor Helt var bleven bortrevet fra Skuepladsen, som et Offer for de onde Magter, han selv havde fremkaldt; naar dette er skeet falder Teppet for en afsluttet Epoke af Sverigs politiske og moralske Historie.

Det vigtigste der forefaldt i den offenlige Bestyrelse var Ophævelsen af Rigsraadet, samt Stiftelsen af Højesteret, Ordningen af de offenlige Anliggender, administrative Autoriteter, som vare bestemte til at træde istedetfor Rigsraadet. Ophævelsen af dette i dets gamle aristokratiske Form var en Indrømmelse for Tidsaanden til Fordeel for de ikke adelige Klasser, som herved erholdt Adgang til Rigets højeste styrende og dømmende Embeder, og dette var ikke den værste af Gustavs Handlinger. „Jeg er selv Demokrat," sagde Kongen, da han engang længere hen i Tiden talte med Rogen om disse Forandringer. „Men dengang var De her ikke, og kan derfor ikke vide, hvorledes jeg kæmpede med det gamle Raad, og at jeg var ganske alene om at forsvare Folkets Rettigheder mod deres Enevoldsplaner.*

Efter Tolls Fald udøvede Ingen en større Indflydelse paa de sidste Begivenheder i Gustav IIIs Tid, end Armfelt. Vi høre i det Hele ikke til Armfelts Beundrere. Med Hensyn til Talent og som Selskabsbroder og Verdensmand betragtet ville vi gjerne anerkjende hans Værd, men som Statsmand var han troløs, letsindig, hensynsløs, og efterabede i Almindelighed altfor meget sin forgudede Herres Fejl, uden at være i Besiddelse af dennes gode Egenskaber. Ærgjerrigheden var hans Afgud, og hans Troskab mod Gustav III og dennes Politik var ofte ikke andet end et Skjermbrædt, hvoraf han benyttede sig for at skjule sine vidunderlige Planer, som næsten bestandig udelukkende hidrørte fra Overmod, falske Forudsætninger og Lidenskaber ....

Hvad Trykkefriheden angik, gjennemførte man i denne Periode det System, man havde begyndt i den fore-

* Samtale med von Asp.

gaaende. I sit Had til den franske Revolution gik Gustav videre end han burde, og for at afholde dens Lærdomme fra at naae Sverig og indvirke paa hans eget Folk, forbød han Journalister og Forfattere at tale et eneste Ord om Urolighederne i Frankrig samt om Nationalforsamlingens Raadslagninger og Beslutninger.*

Dette var et haardt Forbud for en oplyst og dannet Nation, som havde vænnet sig til at følge Begivenhederne med Interesse. Dette Forbud kunde imidlertid ikke betragtes som fuldkommen hensigtsmæssigt, saalænge det ikke ogsaa var udstrakt til Boghandelen, og Kongen beskæftigede sig derfor allerede med en Plan til at forbyde Indførsel, Salg og Oversættelse af alle saadanne Skrifter, som angik den franske Revolution eller stode i Forbindelse dermed, da Begivenheden den 16 Marts forefaldt. Opsynet med og Forfølgelsen mod Pressen tiltog forøvrigt paa enhver Maade. Under Rigsdagen i Gefle blev der udfærdiget et Forbud mod at offenliggjøre noget om Stændernes Forhandlinger saalænge Rigsdagen varede.**

Som øverste Chef for Retsplejen vedblev Rigsdrosten, Grev Wachtmeister, at nyde den tidligere Anseelse og høje Beskyttelse hos Kongen. I denne partisyge Tid viste hans Retsindighed sig ogsaa ved flere Lejligheder saa aabenlyst, at der kun vare Faa, som ikke anerkjendte den. Staaende selvstændig mellem Kongen og Adelen i deres uophørlige Uenighed, forstod han at vinde Begges Agtelse. Revisionssecretair og Generalauditeur Låstbom samt Landshøfding Ugglas nøde ogsaa sær-

---

* Ved Forordningerne af 25 Februar 1790 og 9 December 1791. Protocolsecretair C. F. Nordenskjøld var den eneste selvstændige Stemme i Pressen, indtil 1790, da hans Avis, Medborgeren, blev denunceret af Armfelt og ophørte. See Brev fra Armfelt til Gustav III af 26 Januar 1790. Nordenskjølds Enthusiasme for den franske Revolution synes at have givet den nærmeste Anledning til den Forordning, som udkom en kort Tid efter.

** Den 9 Februar 1792, som man troer i Anledning af Thorilds Skrift om Finanserne, der var kommen til Gefle nogle Dage før.

deles megen Tillid og bleve benyttede ved flere vigtige Anliggender paa Retsvæsenets Gebeet.*

I det udenlandske Departement vedblev Kongen selv at føre Overbestyrelsen af Forretningerne. Grev Oxenstjerna var for meget Digter til ikke i Længden at blive kjed af den alvorlige Politik, og nu blev Statssecretair Franc udnævnt til at afløse ham som Chef for den udenlandske Expedition.**

I Krigsbestyrelsen herskede en ualmindelig Iver og Virksomhed, hvilket var en naturlig Følge af de Anstrengelser Krigen gjorde nødvendige. Den første Expeditionssecretair Carl Lagerbring refererede som oftest Krigsanliggenderne i von Carlssons Sted, som blev meget benyttet; Oberst og Generaladjutant Cronstedt blev efter Krigen*** Chef for den paa hin Tid oprettede Søexpedition.

I Finansvæsenet vedblev man at gaa frem paa den engang betraadte Bane. Vi ville nu vise i hvilken Grad Gjælden blev forøget i de sidste Aar af Kongens Regering. I 1789 beløb Statsgjælden sig til en Sum af 10 Millioner Rd. og til Omkostningerne ved det henrundne og følgende Aars Felttog forlangte man 11 Millioner, saa at Stænderne i 1789 garanterede en Statsgjæld af 21 Millioner. Under Rigsdagen i Gefle fandtes Statsgjælden at være forøget med elleve og en halv Million Rd., hvoraf man dog ikke vovede at angive mere end otte og en halv for Stænderne, og der blev altsaa tre Millioner tilbage. Den garanterede og ikke garanterede Statsgjæld beløb sig altsaa ved Kongens Død til ialt to og tredive og en halv Million Rd., og var følgelig større end den havde været ved Carl XIIs Død, eller under nogen Epoke i den derpaa følgende Tid.

---

* Liljensparre var bestandig lige uundværlig som Politimester. See hans Breve til Kongen. G. S.

** Den 1 November 1789. Rigsraad Düben, som fra 1788 var beordret til i Forening med Oxenstjerna at forestaa de udenlandske Anliggender, døde 1790 (den 29 December) og nu overtog Franc dem.

*** Den 26 October 1790.

Under saadanne Omstændigheder var det naturligviis nødvendigt at tage overordenlige Forholdsregler, og man manglede ikke duelige Finansmænd. Bisskop Wallqvist var Forfatter til den Finansplan, som blev antaget af Rigsdagen i 1789. Efter denne Plan skulde Statsgjælden bestyres af et eget dertil bestemt Departement eller saakaldet Rigsgjældscontoir, med Midler, som udelukkende vare bestemte til dette Brug, og dette Departement skulde ene og alene staa under Stænderne.

Saaledes var Planen, da Wallqvist først fremstillede den, men den blev meget forkuklet ved Tillempninger, deels som Følge af Kongens Indflydelse, deels ved utidigt Hastværk af dem, til hvem disse Tillempninger bleve betroede. Paa denne Maade bevirkede man, at Rigsgjældscontoiret sank fra dets egenlige Bestemmelse ned til en sædvanlig Creditanstalt, som uden tilsvarende Sikkerhed udgav en Overflødighed af almindelig gangbare Myntrepræsentativer, alt i samme Forhold som den kongelige Kasse trængte mere eller mindre til Forstærkning. De sædvanlige Følger af slige Forholdsregler udebleve ikke. Mynten blev nemlig bestandig slettere og man vægrede sig ved at indløse Sedlerne. I Slutningen af Aaret 1790 var Massen af Rigsgjældssedlerne saaledes allerede stegen til en Sum af otte Millioner Rd., og Agioen mellem Rigsgjælds- og Bankosedler steg til mellem 16 og 20 Procent.

Imidlertid foregik der en høist mærkelig Personalforandring i Finansvæsenet. Ruuth, som nu fandtes uskikket til det Embede, han besad, blev styrtet af Armfelt, og ved dennes Indflydelse blev Håkansson udnævnt til Chef for Finansexpeditionen.*

Håkansson var en virksom og talentfuld Mand, men forøvrigt temmelig fremmed for det nye Kald, hvortil han, mod Forventning, var bleven hævet. At foretage en Omvexling af Personer var ikke tilstrækkeligt til at afhjælpe Forlegenheden.

---

* Den 11 October 1790.

Under Rigsdagen i Gefle udarbejdede G. E. Lagerheim, Assessor i Commercecollegiet, Finansplanen, som ikke kunde andet end blive meget mangelfuld, da man ikke vilde anmode Stænderne om nye Skatter. Planen til at benytte Bankens Mellemkomst mislykkedes ligeledes, og der var altsaa ikke andet at gjøre, end at lade den nye Gjæld gaa over til Rigsgjælds-contoiret, uden at man var istand til at anvise tilsvarende nye Indtægter. Tilstanden maatte følgelig uundgaaelig blive værre og værre. Den Udvej man greb til, nemlig at tilvejebringe nye Indtægter ved at forfalske Ruslands Mynt, faldt heller ikke ud efter Ønske, uagtet man — mulig uden at spørge Kongen — ikke undlod i lang Tid at prøve sin Lykke ved gjentagne Forsøg i samme Retning.* Men havde Kongens egen Morbroder, Frederik den Store, ikke i denne Henseende givet Exempler, som man muligt troede at burde følge? Forordningen om Agioen mellem Rigsgjælds- og Bankomynt udkom samme Dag som Kongen blev skudt.**

Virkningerne af Krigen viste sig paa en særdeles sørgelig Maade i alt hvad der angik Næringsvejene og Handelen. Forøget Korinindførsel, aftagende Handelsomkostninger og uhyre Skatter — dette vare Frugterne af en Politik, som oprindelig

---

* Under Felttoget i 1788 havde man rigtignok sendt nogle mindre Remisser af falsk russisk Guldmynt til Finland, men da Fabrikationen deraf var for dyr, maatte man henimod Aarets Slutning holde op med dette Foretagende. Senere prøvede man, om det ikke var billigere at fabrikere russisk Seddelmynt, men Resultatet deraf havde endnu ikke viist sig den 16 Marts, da hele denne Trafik ophørte. De nyere Forsøg bleve (fra Begyndelsen af Aaret 1790) udelukkende drevne under Runths Auspicier, der ikke havde kunnet aflægge Regnskab for sit Embede som Finansminister, og som man derfor negtede Decharge. I 1791 blev Seddelfabriken flyttet til Drottningholm, hvor den Skedevandsfabrik, der var bleven oprettet som Skjermbrædt for Alchymien, blev aabnet for Appelqvist og Bergklint, forhenværende Bogholdere ved Skedevandsfabriken.

** Agioen, som dengang var 12 til 20 Procent, blev herved nedsat til 6 Procent, en Bestemmelse, som gjorde et dybt Indgreb i Ejendomsretten.

var bestemt til igjen at hæve Riget til dets tidligere Ære og Anseelse. De uafladelige Uenigheder mellem Adelen og de ikke adelige Stænder skaffede dog disse Sidste nogle Fordele, som vedbleve at have et varigt Værd. Bondestandens Rettighed til at erhverve adelige Godser og den nye Skattekjøbsforordning bidroge i høj Grad til at forberede et højere Udbytte af Sverigs Jord og befæste Almuens Selvstændighed.*

Under denne Periode fandtes der ikke saamegen Munterhed og saamange Adspredelser ved Hoffet, som i de tidligere, og hertil var der flere Aarsager. Ved de ulykkelige Begivenheder i 1789 blev Kongens fornemme Selskabscirkel adsplittet. Hele den gamle Adel forlod Hoffet, hvor Nordiner, Ahlmænner og Liljensparrer efter den Tid syntes at have hjemme og nyde den største Tillid.**

Dette var Armfelts Glandsperiode, men han forstod desværre ikke at gjøre noget ædelt og værdigt Brug af den Gunst og Tillid han nød. Hans private Liv var fuldt af Vildfarelser. At forføre Uskyldigheden og derpaa overtale den til at begaa nye Forbrydelser for at skjule Følgerne af den tidligere Synd, — dette var Bedrifter, som han ikke gjorde sig nogen Samvittighed af. Stakkels Frøken Rudenschøld. Men — med Din utilgivelige Letsindighed smedede Du selv Dine Lænker.... Som en Stjerneld, en Fersens Hustru vilde Du have været langt mere lykkelig — — dog, lad os kaste et Slør over Dine sørgelige Fejltrin .... Din Troskab i Ulykken er desuagtet rørende, og selv Fyrster lod Du forgæves sukke efter et eller andet lille Vidnesbyrd om Din Yndest.***

---

* See Side 79.

** Kongens Humeur led meget derved, og han følte ofte en Trang til at vende tilbage til sine gamle Venner. See især Schrøderheims Optegnelser, S. 105 ff.

*** Hertug Carl og Hertug Frederik gjorde begge Cour til Frøken Rudenschøld. See forøvrigt hendes Memoirer, skrevne af hende selv, Gjemt er ikke Glemt, IX Hefte. Man kan desværre ikke benægte Frøken Rudenschølds brødefulde Forhold til Armfelt. See hendes

Det er en gammel Erfaring, som formodenlig længe vil vise sig gyldig, at Medgang er langt bedre skikket til et prøve Characteren end Modgang, og denne Prøve synes Armfelts Charakteer ikke at have kunnet udholde. Kongen vedblev at behandle ham med ligesaa megen Godhed og Tillidsfuldhed som tidligere, men Armfelt misbrugte ikke saa sjeldent denne Velvillie. Ærgjerrigheden var hans mest fremtrædende Lidenskab, og tilsidst begyndte han at vise Tegn til at han gjorde Fordring paa at regere alene. Da Biskop Wallqvist engang, kort før Rigsdagen i Gefle, yttrede, at Kongen sandsynligt vilde handle meget uklogt, dersom han kaldte Stænderne sammen paa denne Tid, svarede Armfelt: „Hvad vil De da jeg skal gjøre med ham (Kongen)? Saa maatte jeg sende ham til Petersborg."* Armfelts Adfærd under Rigsdagen var ogsaa i mere end een Henseende fuldkommen egnet til at aabne Kongens Øjne for hans virkelige Værd. Han opførte sig i Sandhed aldeles ufornuftigt. Han var den Eneste, som havde Æresvagt ved sin Port; han holdt hver Dag Middagstaffel for nogle og tredive Personer under Taffelmusik og med to fortrinlige Servicer. Han sad bestandig selv paa den bedste Plads, modtog den første Tallerken af hver Ret, havde sin særskilte forgyldte Couvert, gik først til Bords og kaldte paa dem, som skulde sidde ved Siden af ham. Efter Maaltidet gik Bønderne hen og kyssede hans Haand. Ved Rigsdagens Slutning gav han Kongen et Vink om, at han gjorde Fordring paa at blive Overstatholder, som Belønning for sine talrige Tjenester, og da man ikke kunde opfylde hans Fordring, blev han som rasende. Kort sagt, han opførte sig i enhver Hen-

---

Brev til Armfelt, Bilag Nr. 27. Det som omtales heri var altsaa ikke en blot Opdigtelse af Formynderregeringen og en Hevn af Hertug Carl. See Ridderstieds Roman „Den sorte Haand." Vi gjøre opmærksom paa, at det ovennævnte Brev fra Frøken Rudenschøld er afskrevet efter Originalen ligesom alle Documenterne i S. S.

* Wallqvist, om Anledningerne til Rigsdagen i Gefle.

seende som et af Lykken forkjælet Barn, der ikke var istand til at taale Medgang.

Kongen opførte sig derimod meget klogt og besindigt mod Armfelt. Saasnart han begyndte at lægge Mærke til Armfelts overordenlige Fordringsfuldhed, søgte han Lejlighed til paa en eller anden Maade at holde ham i nogen Afstand.* Men Armfelt forstod bestandig at holde sig paa sin Plads. Kongen saae skarpt paa ham, for at vise ham tilrette, og gav ham fine Vink, for at advare ham. Da der t. Ex. under Rigsdagen i Gefle engang i Kongens Cirkel blev talt om Potemkin, sagde Kongen med umiskjendelig Henthydning til Armfelt: „Hele hans Pragt og Magt er kun en Reflex af hans Herskerindes egen Højhed og den Godhed hun har viist ham. Han er en Lykkejæger, som hendes Luner har ophøjet; men de der brillere mest ere jo bestandig Ephemerer.“ Armfelt og alle de Tilstedeværende bleve forlegne. Til andre Tider beklagede Kongen sig over Armfelt, eller søgte at gjøre ham latterlig. „Armfelt er aldeles rasende,“ sagde han engang til Schrøderheim, da Armfelt paa en upassende Maade havde søgt at tiltrodse sig Overstatholderembedet, „hvad er han, hvad vil han, har han ikke allerede faaet nok? Han gaaer mig for vidt. Vil han være Greve, skal han blive det, men intet Andet, og det maa Du sige ham.** Da Armfelt en anden Gang lod sig bære op til Slottet i en Portechaise og ledsaget af sin store Vagt, sagde Kongen, som fra et af Slottets Vinduer saae det pragtfulde Følge i Slotsgaarden, til Baron Wrede, som sad ved Siden af ham: „Hvilken Nar Armfelt dog er. Han bærer sig jo ad som om han var en tyrkisk Pascha. Jeg er bange for at det Ordsprog gaaer i Opfyldelse, som siger, at Hovmod

* Da Kongen kom tilbage fra Aachen, blev Armfelt sendt til Westmanland for at mønstre sit Regiment og Alt bebudede hans Fald, men han benyttede Forhandlingerne om Rigsdagen som et Redningsanker for at frelse sig af det kongelige Favoritskabs Havsnød. Wallqvist. See ogsaa Side 190.

** Schrøderheims Optegnelser, S. 147.

staaer for Fald.* Af alt dette vil Læseren kunne slutte sig til, at Armfelt efter al Sandsynlighed ikke havde holdt sig længe paa sin Plads, dersom Gustav var bleven i Live.

Der var ogsaa en anden af de kongelige Favoriter, som nu aldeles havde tabt den kongelige Yndest, uden som Armfelt at have forstaaet at vinde den tilbage. Denne forhenværende Yndling var Munck. Hans Stilling var allerede for længere Tid siden begyndt at blive usikker**, men da Kongen i 1791 kom tilbage fra Aachen, syntes Muncks Time endelig at være kommen. Paa Grund af den Afsky Almuen nærede for ham, generede det Kongen at omgaaes ham. Gustav traf derfor gjennem en tredie Person den Overenskomst med ham, at han skulde forlade Riget.***

Nu besluttede Munck at hevne sig. Da han saae sig forladt af hele Verden, blev han fuldkommen desperat og kom i aabent Fjendskab med saa godt som alle Mennesker. Ulykken gjorde ham fortvivlet og han veg ikke tilbage for at gjøre sig til — Falskmyntner.

Den bekjendte Seddelforfalskningsfabrikation var nylig bleven flyttet til Drottningholm, da Munck, som vidste dette, skjøndt han ikke længere var Deeltager i Hemmeligheden, lokkede Forstanderne for denne Fabrikation, nemlig Appelqvist og Bergklint, til for hans Regning at fabrikere falske saakaldte „Fahnehjelmare" eller Krigscommissariatssedler. Som Følge heraf udleverede disse Herrer i Januar 1792 Munck en Sum af 93,350 Rd. i denne Myntsort. Men Straffen skulde snart følge efter Forbrydelsen.

Da en Jøde ved Navn Aaron Isak i Januar 1792 blev anholdt i Åbo, som Udbreder af falske Krigscommissariatssedler, eller saakaldte „Fahnehjelmare", opgav han Munck, som den

* Hans Excellence Grev Wredes eget Udsagn. S. S.

** I Aaret 1786 indbrog Dronningen den Pension hun i 1777 gav Munck (see Side 219 i første Deel). Brev fra Munck til Reuterholm.

*** Optegnelse i S. S.

af hvem han havde tilvexlet sig Sedlerne, og Kongen, som ikke kunde mistænke Munck for at være den virkelige Forbryder, befalede at Sagen skulde undersøges ved Domstolene. Nu var Munck ilde faren. Saasnart han fik Underretning herom, ilede han derfor strax til Appelqvist, hvem han søgte at overtale til at flygte, og skrev tillige til Kongen, som dengang var i Gefle, at han havde faaet Pengene af Personer, som han ikke vilde nævne ved Navn, da han manglede Beviser. Men Appelqvist vægrede sig ved at gaa ind paa Muncks Forslag.

Da Kongen imidlertid var kommen tilbage fra Rigsdagen, lykkedes det Munck ved Schrøderheims Bistand Mandagen den 12 Marts at erholde en Audience i Stockholm. Der forefaldt en heftig Scene, og Kongen viste sig meget vred over at der endnu fandtes en Seddelforfalskningsfabrik i hans Rige.* Han truede Munck med Arrest, dersom han ikke sagde Sandheden. Munck lod sig imidlertid ikke skræmme, men sagde ganske koldsindigt, at dersom han blev sat under Tiltale, vilde han aabenbare alt hvad han vidste om Kongens egne Handlinger i denne Retning. Nu blussede Gustavs Vrede endnu stærkere i Vejret, og han svarede, at da dette var et Statsanliggende, skulde det koste Muncks Hoved, dersom han vovede at sige et Ord derom.

Munck befandt sig i en fortvivlet Stilling og opgav nu for Rigsdrosten Wachtmeister, at han havde erholdt Pengene af Appelqvist, som havde sagt, at han havde erholdt dem af nogle andre navngivne Personer. For at bevæge Appelqvist til en lignende Tilstaaelse, ilede han strax hen til ham, bestræbte sig for at overtale ham til at sige det samme til Rigsdrosten, og tilføjede: „De resikerer Intet, thi De behøver ikke at bevise det!“ Da Appelqvist græbende og jamrende afslog

* Brev fra Munck til Reuterholm, Neapel den 12 Marts 1793. Vidste Kongen da ikke hvad der netop paa den Tid under Ruuths Auspicier fandt Sted paa Drottningholm (see Side 199 Noten). Eller vilde Ruuth ved Hjælp af falske Sedler skaffe sig Midler til at kunne aflægge Regnskab.

at gjøre det, og sagde, at han hellere vilde lade sit Legeme partere end indblande uskyldige Personer i denne Sag, blev Muncks Raseri grændseløst. Han slog Appelqvist paa Øret, sparkede ham i Maven og gav ham to Slag i Hovedet, idet han raabte: „Slyngel, jeg burde dræbe Dig!“ Derpaa løb han sin Vej og lod alle Dørene staa aabne efter sig.

Der var dog endnu nogle Redningsplanker tilbage, efter hvilke Munck greb for at komme op af det dybe Dynd, hvori han var nær ved at gaa aldeles under. Han ilede nemlig directe fra Appelqvist til Bergklint, for at bevæge denne til at kaste hele Skylden paa Appelqvist. Men i Stedet for et heldigt Udfald havde dette Forsøg kun den Følge, at begge disse Herrer den følgende Dag tilstillede Kongen en skriftlig Tilstaaelse om hvorledes det Hele forholdt sig, og hvori de tilstode at have fejlet, men bade om at Naade maatte gaa for Ret, eftersom de havde handlet saaledes af Uvidenhed og i den bedste Mening med Hensyn til ham.*

Under en Conference, som Kongen havde med Rigsdrosten, Baron Taube, den 16 Marts, det vil sige samme Dag som han blev skudt, havde han imidlertid allerede bestemt paa hvilken Maade denne ubehagelige Sag skulde afgjøres. Munck skulde nemlig forhøres i Kongens og de ovennævnte Herrers Nærværelse, og dersom han tilstod sin Forbrydelse og vilde benytte sig af

* Ovenstaaende Beretning om Muncks Catastrophe er grundet paa de af Adlersparre offenliggjorte Documenter. Nogle Dage før ilede Munck til Hertug Carl, for at bede om hans Beskyttelse; Hertugen kyssede Munck paa Kinden og sagde: „Min kjære Munck, denne Affaire er baade saa usel og saa forunderlig, at om De endog selv havde fabrikeret falske Sedler, burde man for evig begrave den i Glemsel.“ Brev fra Munck til Reuterholm, Hamborg den 27 Juli 1792. Ved samme Lejlighed fortalte Munck Hertugen, hvilken Deel Kongen selv tidligere havde havt i Myntforfalskningshistorien. Brev fra Samme til Samme, Neapel den 19 Marts 1793. Vi gjøre opmærksom paa, at da Rigsdrost Wachtmeister hørte, at Gustav III var skudt, tænkte han allerførst paa at Munck var Morderen. Saa stærk ansaae han dennes Hevnlyst for at være.

Kongens Naade, skulde han have Tilladelse til under et andet Navn at forlade Landet, for aldrig mere at vende tilbage dertil. Saasnart han var kommen til Udlandet, skulle han ogsaa strax melde sig død og sende sine Ordenstegn tilbage; desuden skulde han have Paalæg om at indfri alle sine falske Sedler. Dersom han var tilfreds hermed, skulde Sagen falde bort, men i modsat Tilfælde skulde Lovens hele Strenghed bringes i Anvendelse mod ham.

Hoffet var saaledes en Tumleplads for uophørlige Cabaler og Intriguer, og Kongen var allerede i Begreb med at forandre Regeringssystemet og nærme sig til sine ældre Venner, t. Ex. Oxenstjerna, Schrøderheim, Taube og Andre, da Døden kom og forhindrede saavel disse som flere andre Planer.*

I videnskabelig Henseende fandt der ikke nogen videre Forandring Sted i den tidligere Tilstand, om end et eller andet syntes at bebude en bedre Tid.** Som Beskytter af de skjønne Kunster var Gustav III bestandig den samme.***

---

* See Side 191.

** Det af Olof Knøs stiftede „Historiske Selskab" i Upsala synes paa den Tid at have været i sin højeste Flor. Adlerbeth bidrog meget til at vække Interessen for den indenlandske Literatur. „Juntan" i Upsala blev mulig ogsaa stiftet dengang.

*** Ogsaa i Poesien syntes flere Tegn at forkynde en ny Tid. Kellgren var ikke længere den han forhen havde været. En af hans Venner hørte engang, at han, siddende for et aabent Vind af Klopstock, sagde med Taarer i Øjnene: „Ak, jeg har levet forgæves og spildt min Tid paa Ting uden Værd." Efter Kellgren overtog Leopold Critikens Scepter, og førte det med meget Talent, skjøndt han bestandig maatte staa tilbage i Sammenligning med en Kæmpe som Thorild. Desuden fornedrede han sig ikke sjeldent til modbydelig Smiger, t. Ex. da han paastod, at Gustav III var mere end Vorherre selv, hvis Existence ikke var saa sikker som Kongens, o. s. v. Zibeth synes endelig at være kommen Gustav III nærmere end nogen af dennes andre Digtere. Lidner kunde nu kun digte „De Gale", medens Bellman samlede og udgav sine ældre Sange.

Imidlertid var Sindsstemningen i Landet, især hos Adelen, allerede bleven i høi Grad fjendtlig mod Kongen.

Under og nogen Tid efter den ulykkelige Rigsdag i 1789 fandt en ivrig Opposition Sted ved Hoffet. Hertugindens og Prindsessens Hoffer vare i lang Tid et Forsamlingssted for de Misfornøiede, og blandt disse udmærkede Damerne sig i Særdeleshed.

Den misfornøiede Adel satte længe sit Haab til Prinds Fredrik, og han tog virksomt Deel i deres Planer, da Hertug Carl tabte hele deres Tillid, efterat han i 1789 var gaaet over til Kongens Parti.*

Beretningen om Adelens Modstand under og strax efter Rigsdagen i Aaret 1789 er særdeles interessant, men vi see os nødsagede til at meddele den i største Korthed. Vi have

* Kongen spurgte Frøken Gyllenstolpe, som hørte til Prindsessens Hof, hvor der især blev ivrigt politiseret: „Hvorledes gaaer det i Hønsehuset, Frøken?“ Kort efter saae man i Aviserne det bekjendte af Magister Kølmark (senere Lector i Carlstad) forfattede Digt „Hønsehuset“, hvilket Kongen havde opfordret ham til at skrive, og som var en Satire mod politiserende Damer, der bleve inddeelte i forskjellige Hønsearter. Men de Skjønne lode sig ikke skræmme heraf, og Grevinde Höpken sagde i Anledning af dette Digt: „Det er tilvisse ikke Umagen værdt at ærgre sig derover, thi hele Verden veed, at Forfatteren er en Kapun.“ Midt under et Bal hos Hertuginden befalede Politimesteren offentlig Grevinde Lantinghausen, født Stockenstrøm, at fjerne sig og forbød hende at nærme sig det kongelige Slot i en Distance af tusinde Skridt, eller at indfinde sig paa Steder, hvor Hoffet plejede at vise sig. Kongen kaldte Damerne „den femte Stand“, for hvilken han havde mere Respect end for de fire andre. See de bekjendte Kilder: Barfod, Morianen og flere. Alt dette tog Kongen sig meget nær og tilsidst begyndte han at søge Trøst i Tanken om ene og alene at leve for Berømmelsen. „Da jeg ikke kan leve med Glæde i dette Liv, ønsker jeg at leve med Ære i Historien, og dertil sigte alle mine Bestræbelser.“ Brev til Grev Gyllenstolpe, Saml. Skr. IV. Endelig bleve Kongen og Prindsessen dog forsonede. Barfod S. 201. Med Prinds Fredrik forholdt det sig maaske anderledes, men han var for svag til at være farlig. Hertuginden sluttede sig for en Tid til Oppositionen, men fulgte ellers sin Mands Anskuelser. Barfod, Side 205.

allerede seet Begyndelsen til den Spaltning, som under denne Rigsdag viste sig hos Adelen — en Spaltning, som snart skulde blive endnu større. Det er ikke let at afgjøre, om den Forsigtighed, Grev Fersen viste, hidrørte fra en klog Politik eller fra Omsorgen for hans personlige Sikkerhed, men i denne stormfulde Tid udmærkede hans Opførsel sig som oftest ved en ualmindelig Takt og Værdighed.* Hans Raad bleve imidlertid forkastede og Begivenhederne udviklede sig i den forhen omtalte ulykkelige Retning. De Medlemmer af Adelen, som den bekjendte 20 Februar uden Naade og Barmhjertighed bleve berøvede deres personlige Frihed og tildeels, lig store Statsforbrydere, bleve indespærrede i uhyggelige Fængsler, uden andre Bekvemmeligheder eller andet Selskab end det Magthaverne fandt for godt at forunde dem, vare: Grev Fersen, Baron C. de Geer, Grev Horn og Frietzky, som alle bleve bragte til Fredrikshof; Justitscansler Liljestråle, Obersterne Almfelt, von Gertten og Schwartzer samt Major Billberg, der bragtes til Hovedvagten; Ridderhuussecretair Bungencrona, Ridderhuusfiskal Ihre samt Secretair J. von Engestrøm bleve satte i Castenhoff, hvorimod Grev Brahe, General Pechlin og Lagmand Spaldencreutz erholdt civil Arrest i deres egne Værelser mod deres Æresord. Baron G. A. Reuterholm erholdt Tilladelse til at staa under Hertug Carls Bevogtning paa Slottet.**

Efter denne Voldsgjerning haabede Kongen saameget lettere at kunne drive sit Spil med de andre Medlemmer af Adelen, men han erfarede snart, at det forholdt sig ganske

---

* Grev Fersen skrev fra Fængslet til sine Sønner: „Træder ikke ud af Tjenesten. Eders Liv tilhører Fædrelandet. Dette er en Storm. Fædrelandet vil bestandig vedblive at bestaa." Brev fra R. von Rosenstein til L. von Engestrøm, Stockholm den 17 Februar 1789.

** See Side 224. Efter Hamiltons Udsagn overtalte Reuterholm Hertugen til at forlade Oppositionen og slutte sig til Kongen, men af Ovenstaaende seer man, at dette aldeles ikke var Tilfældet. Dette siger Reuterholm ogsaa selv paa flere Steder. See Biograph. Lex. Art. Reuterholm XVI, S. 73 f.

anderledes. Der fremstod øjeblikkelig en ny Ligue af Talere, hvis Talent og Mod til at forfægte deres egne saavelsom Nationens Rettigheder ikke stod meget tilbage for deres fængslede Medbrødres. General Duwall, Baron C. A. Wachtmeister — Kronprindsens Hovmester, som skjøndt han var fattig dog havde opgivet sin indbringende Stilling af Uvillie mod Kongen — Lagmand Spaldencreutz — som samme Dag han blev fængslet igjen blev sat i Frihed for at tjene som Mellemhandler mellem Kongen, Grev Fersen og Ridderhuset — Vicepræsident Stjerngranat, Grev Adolf Hamilton, Friherre Thure Bjelke, Grev Ribbing m. fl. udmærkede sig alle i større eller mindre Grad i denne Retning, men det varede ikke længe, før der ogsaa viste sig Spaltninger og Partier mellem dem. Duwal og Wachtmeister bleve snart mistænkte for kun at følge de Impulser, som udgik fra Grev Fersens Fængsel.* Stjerngranat blev kjøbt af Kongen,** og kun Hamilton, Ribbing, Bjelke samt nogle Andre bleve almindelig anerkjendte for blot at følge deres egen Overbevisning. Adelens Medlemmer i den hemmelige Committee vare udmærkede og retskafne Personligheder, hvis Opførsel Kongen ved flere end een Lejlighed troede at have Grund til at rose; men mon den Venlighed de viste Monarken var fuldkommen oprigtig? Vi tvivle stærkt derom.*** Efter deres Ønske blev Finansforslaget imidlertid ganske rigtig henstillet til Plenum, hvor det efter al Sandsynlighed vilde

---

* Wallqvist, Beretning om Rigsdagen i Aaret 1789, samt „Hml. Handl." II., S. 207 ff.

** Biogr. Lex., Art. Stjerngranat, XV, S. 315 f.

*** Hamilton siger: „Deres (Adelens Medlemmer i Committeen) Føjelighed forekom Kongen som et Tegn til en mindre skarpsindig Forstand, og da disse vare Adelens Udvalgte, troede han heraf at kunne drage visse Slutninger med Hensyn til Ridderhusets Masse. Det var netop dette de ønskede han skulde tro; deres hele Adfærd havde intet andet Øjemed, og i denne Beregning tog han i højeste Grad fejl," o. s. v. Disse Medlemmer lovede saaledes Kongen at understøtte Finansforslaget i Plenum, for at lokke ham til at henstille Sagen dertil.

være bleven forkastet, idetmindste af Adelen, dersom Kongen ikke saa godt havde forstaaet at lede Sagerne saaledes som han ønskede det. Med Undtagelse af nogle Venner af Hoffet, Medlemmerne i den hemmelige Committee og nogle af Oppositionens Førere, t. Ex. Duwall, Wachtmeister, Stjerngranat og Flere havde nemlig hele Standen allerede stemt mod Forslaget, da den nye Landmarschal, Oberst Lilliehorn* i sin Forlegenhed hemmeligt sendte et Bud til Kongen for at spørge om hans Mening. Kongen sendte Ugglas tilbage med en Billet, hvori han erklærede, at Riget vilde være i Fare, dersom Adelen ikke vedtog Forslaget i dets Heelhed. Dette gjorde sin Virkning, thi i en Slags patriotisk Enthusiasme og for ikke at staa tilbage for de øvrige Stænder i en Sag, som angik Penge, besvarede hele Ridderhuset Landmarschallens Forslag med et stormende Ja.

Adelen var imidlertid bleven drevet ud af den ene Position efter den anden, uden at det var lykkedes den at gjennemføre eller opretholde et eneste af de Forslag eller Planer den havde vedtaget ved Begyndelsen af Rigsdagen. Men der var dog endnu eet Punkt tilbage, hvorfra Adelen troede at kunne forsvare sig, og dersom dette lykkedes, kunde man haabe at alt det, som nu skete, engang i Tiden vilde blive forandret igjen.** Læseren vil let kunne gjette, at vi hermed mene Spørgsmaalet, om Bevillingen skulde gives paa bestemt eller ubestemt Tid. Hele den nye Opposition blandt Adelen — saavel den moderate som den radicale — synes ogsaa at have været enig

* Løwenhaupt havde ikke viist sig paa Ridderhuset siden den 9 Februar. Grev Brahe, som var den ældste af Greverne, fungerede i hans Sted indtil den 23 i samme Maaned, da Lilliehorn blev constitueret som Vice-Landmarschal.

** Hamilton siger med Bestemthed, at dette var Hensigten med Adelens Vægring ved at give Bevillingen paa ubestemt Tid. „Dersom denne (Tiden) blev bestemt (og dette tilkom nu egenlig Standen selv), da indbefattede en saadan bestemt Tid tillige en forestaaende Rigsdag, og denne vilde mulig medføre mere Oplysning, andre Indflydelser og som Følge heraf en Forandring af alt det der nu var skeet."

om at fordre det første; men — hvad Betydning havde det mod de Foranstaltninger til Voldsomhed og Omvæltninger, som Kongen forberedede? Adelen troede allerede at have holdt sit sidste Møde, da den pludselig blev kaldt sammen den 27 April. Klokken 11 om Formiddagen indfandt Kongen sig paa Ridderhuset, kun ledsaget af sin Cavalier, Grev Adam Lewenhaupt, greb til Alles Forbavselse selv Landmarschalsstaven og begyndte at føre Ordet. Folkemassen forsamlede sig imidlertid, beruset og tildeels bevæbnet, i store Skarer udenfor Adelens Forsamlingsværelser paa Ridderhuustorvet, ja Nogle foer endog op og truede at sprænge Dørene til Salen. Men flere af Adelens Medlemmer havde ligeledes bevæbnede blandet sig mellem Massen, rede til at sætte Magt mod Magt. Kongen talte med Varme, med overbevisende Kraft og Veltalenhed om Nødvendigheden af at Bevillingen kom til at gjælde for Tiden til den næste Rigsdag, men flere kraftige Stemmer hævede sig mod ham. Alle de moderate Talere, Duwal, Wachtmeister, Spaldencreutz, ja tildeels endog Stjerngranat syntes aldeles bestemte paa ikke at ville give efter i dette Punkt. Det var et høist critisk Øieblik. Nu kom det an paa om Sverig skulde have en absolut Souverainetet eller ikke, om det skulde have en priviligeret Adel eller ikke, og om et forfærdeligt Blodbad muligen kunde afværges eller ikke. Baron C. A. Wachtmeister frelste Adelen og maaskee endnu mere. Overbeviist om at det bedste Middel til at afværge Voldsomheder, uden at saare sin egen Ære, bestod i at erklære, at man gav efter for Magten, reiste han sig, talte i denne Aand og tilføiede, at han paa ingen Maade kunde stemme for Kongens Forslag, undtagen med det Forbehold, at det ikke maatte tjene til Præjudice og med Reservation af hele Standens Rettighed. Kongen, som øieblikkelig indsaae hele den Fordeel han kunde høste af denne Yttring, befalede strax Secretairen at opsætte en Expedition om Adelens Samtykke til Forslaget med den nysomtalte Reservation. Dette skete, og hvad kunde det nu nytte at gjøre videre Modstand? De to Trediedele af Ridderhuset sluttede sig til Wachtmeister, og de øvrige nægtede man at stemme. En forfærdelig Raaben „Ja“, „Nej“ og „Votering“ m. m.,

opfyldte Salen, medens Deputationen beredte sig til at gaa, for at underrette de andre Stænder om Adelens Beslutning. Forvirringen syntes bestandig at blive større. Endelig reiste Grev Hamilton sig og erklærede med et Udtryk af Fortvivlelse i sine bestemte Ansigtstræk, at han paa sine egne og sine Efterkommeres Vegne protesterede mod Alt, hvad der var skeet. „Protesteer kun, Hr. Greve," svarede Kongen, „Sagen er desuagtet afgjort." Efter Grev Hamilton traadte den unge Grev Ribbing frem og spurgte, af hvilken Grund man kunde nægte dem at stemme; men Kongen søgte at bringe saavel ham som alle de Andre, der vovede at gjøre Indsigelser, til Taushed med følgende Trudsel: „Jeg erklærer den for en Fjende af Riget, der ikke betragter denne Sag som afgjort." Men denne Trudsel hjalp kun lidet. Raabene „Ja" og „Nej" vedbleve uafladeligt, og da Deputationen endelig havde naaet Døren, var den nær aldrig kommen ud af den. Man raabte med gjensidig Forbittrelse: „Luk Døren op," „luk Døren i"; endelig lykkedes det dog at skaffe Deputationen Plads, og nu fjernede den sig. Kort efter forlod Kongen ligeledes Ridderhuset. Efter et Vink af Generaladjutanten opløste Folkemassen sig*, og samme Dag bleve de fængslede Adelsmænd satte i Frihed.

Paa denne Maade endte dette mærkværdige Rigsdagsmøde.

Spaltningen og det spændte Forhold blandt Medlemmerne af Adelen vedvarede imidlertid. Nogle af dem, t. Ex. Grev Fersen og Flere, sluttede sig bestandigt mere til Kongen og synes at være blevne aldeles fremmede for de Conspirationer, som forskaffede de sidste Aar af Gustav III's Regering en saa sørgelig Navnkundighed.** Andre, som Grev Brahe, Baron

---

* Ovenstaaende Skildring af Mødet den 27 April er efter Hamilton og flere andre Kilder.

** Da Kongen i 1789 sendte Baron Taube til Fredrikshof, for at underrette Grev Fersen om at han blev sat i Frihed, sagde Fersen: „Jeg har søgt at vedligeholde den Regeringsform vi erholdt i 1720,

De Geer, Grev Horn og Flere kunde derimod aldrig glemme den Ydmygelse, de havde lidt, og længtes blot efter en Lejlighed, som kunde medføre den ønskede Forandring i Regeringsmaaden eller det højeste regerende Personale, skjøndt de vare altfor kloge eller ubestemte til selv at tage Haand i med.* Den tredie og sidste Afdeling af Adelen hadede derimod Kongen af Princip og troede, at der ikke kunde være Haab om noget bedre, før man paa en eller anden Maade var bleven fri for ham og havde lagt Grunden til en ny Statsform. General Pechlin og Anckarstrøm stode i Spidsen for denne Afdeling, og begge disse Mænd vare lige bestemte paa at iværksætte det de

---

jeg gjorde det samme med Hensyn til den Kongen gav os i 1772 (mine Fjender have bestandig bagtalt mig hos Kongen); for Øjeblikket have vi, som jeg hører, en anden og jeg vil rette mig efter den saalænge den varer." See Brev fra Grev Fersen til Gustav III, Melsåker den 9 October 1789, G. S. I Stockholm var der rigtignok et Rygte i Omløb, som sagde, at Grev Fersen var Medvider i Mordanslaget. Stjerneld synes nu ogsaa paa ny at have sluttet sig til Kongen (Kongens saml. Skr. Brev til S. af 2 Maj 1790), men vi tvivle om at han meente det fuldkomment oprigtigt. Brev fra Liljensparre til Kongen af 20 December 1791.

* De havde lige fra 1789 ophørt at vise sig ved Hoffet. Schrøderheims Optegnelser, Side 127. Grev Brahe blev Adelens synlige Chef efter Grev Fersen, som begyndte at trække sig tilbage. Grev Brahe og Flere, som hørte til denne Deel af Adelen, stod i hyppig Forbindelse med General Pechlin, og heraf slutte vi, at de ikke vare fremmede for dennes Planer. Brev fra Liljensparre til Gustav III, Stockholm den 20 December 1791. Pechlin og Grev Brahe havde ogsaa Omgang med hinanden under og efter Rigsdagen i Gefle. Undersøgelsesprotokollerne og flere andre Kilder. See ogsaa Brev fra Grev C. Mørner til Kronprinds Carl Johan, Stockholm den 20 Juli 1813. Med Hensyn til Baron Carl De Geers Forhold til Begivenheden den 16 Marts findes følgende Oplysning i Trehundrede Anekdoter, Side 72: „I Friherrinde Adlermark og Baron Ludvig Johansson Boyes Nærværelse modtog Grevinde Dohna, født De Geer, den 16 Marts 1792 en Billet, som hun læste og viste begge disse Personer. Billettens Indhold var ordret følgende: „Pour tout au monde, ma bonne Amie, n'allez pas au bal masqué ce soir. Vous saurez les raisons apres. C. D. G."

Andre kun vovede at ønske, men ikke at haabe og langt mindre selv at udføre. Vi ville nu vise hvorledes Pechlin og Anckarstrøm i lang Tid conspirerede hver for sig og med forskjellige Øjemed, indtil de omsider mødtes ved en og samme Plan, hvoraf Pistolskuddet den 16 Marts dannede første Act.

Den misfornøjede Adel havde allerede længe søgt en Lejlighed, hvorved den kunde hevne sig paa Kongen og prøve paa at omgjøre alt hvad der var skeet,* men Begivenhederne havde bestandig skuffet deres Forventninger. Da Rygtet om Kongens Rejse til Aachen og hans Planer mod Frankrig begyndte at udbrede sig, troede man at det rette Øjeblik nu endelig var kommet. Planen til Revolutionen var allerede lagt og Udkastet til den nye Statsform skrevet. General Pechlin, som efter 1786 næsten bestandig havde boet i Hovedstaden, for at være i Nærheden af Begivenhederne, og hvis Huus i al denne Tid havde været Middelpunktet for alle aristokratiske Intriguer, hvori den listige Olding, ved Hjælp af den Masse af moderne Demagogi han forstod at udbrede derover, havde vidst at indvikle en Mængde unge Mennesker saavel af adelig som ikke adelig Stand, var en af Planens ivrigste Beforbrere. Cancelliraad v. Engeström — en Broder til den svenske Minister i Warschau, en god Patriot med en ualmindelig Characteerstyrke og udbredte Kundskaber — havde forfattet Udkastet til den nye Regeringsform. Vi vide ikke hvem der forøvrigt var indviet i Planen, men der synes at have været temmelig mange.**

Imidlertid kom Rygtet om Rigsdagen i Gefle og alle de truende Foranstaltninger Kongen tog i denne Anledning. Adelen,

---

* Flaadens Ulykke under Indespærringen i Bugten ved Wiborg i 1790 havde allerede givet Anledning til visse Planer. See kongelig Secretair J. v. Engeströms Vidnesbyrd i Protokollerne over Gustav III's Mord, samt anonymt Brev i E. S., hvoraf et Uddrag meddeles i Bilag Nr. 28.

** Cancelliraad J. v. Engeströms egenhændige Optegnelser med Hensyn til den nysomtalte Revolutionsplan med Udkast til en Regeringsform. E. S. Jfr. Bruzelius S. 686. Nogle Uddrag af de omtalte Optegnelser, see Bilag Nr. 29.

som antog at den nu igjen burde være paa sin Post, skyndte sig at træffe alle de fornødne Forholdsregler. Oberstlieutenant Lilliehorn og Major Hartmansdorff ved Artilleriet lovede at holde Hovedstadens Garnison i Beredskab for det Tilfælde at det gjordes fornødent. General Pechlin, de to Brødre Engeström, Friherre Bjelke og flere af den Førstes Fortrolige ilede til Rigsdagen, beredte til at sætte Magt mod Magt. Rigsdagen løb imidlertid fuldkommen roligt af, og hertil bidrog Pechlins og hans Venners listige Opførsel ikke lidet; det laa nemlig i deres Plan at vise en tilsyneladende Føielighed, for derved at gjøre Monarken saa tryg, at han uden Betænkning styrtede sig ind i de franske Anliggender, thi under hans Fraværelse gjorde de Regning paa uforstyrrede at kunne udføre deres Planer hjemme i Sverig.*

Næsten samtidig med disse Anslag var der imidlertid af ganske andre Personer bleven lagt en anden Plan, som gik ud paa at hidføre en Regeringsforandring ad en hurtigere Vej, det vil sige ved et Kongemord. Ophavsmændene til denne Plan, saavelsom deres Livsbegivenheder, der i Almindelighed vare ligesaa ubetydelige som de selv, ere kun altfor bekjendte, og vi gaa derfor strax over til Beretningen om deres Planer.**

* Brev fra Liljensparre til Gustav III af 20 December 1791, samt Undersøgelsesprotokollerne.

** I Aaret 1790 var Anckarström igjen flyttet til Stockholm. Da han under en Reise til Gottland i samme Aar blev anklaget for dadlende Yttringer om Kongen, indvikledes han i en lang og ubehagelig Retssag, under hvilken han troede at have lidt megen Forfølgelse. I Maj 1791 kom han atter og under streng Bevogtning til Gottland i Anledning af den samme Sag, men man kunde ikke domfælde ham. I September samme Aar fik han Tilhold om at blive i Stockholm indtil videre, men henimod Julen blev det ham tilladt at reise, dersom han vilde. — Grev Horn var en Enthusiast. Faderens Ulykke, som han forgæves gjorde Fordring paa at dele, smertede ham dybt, og det samme var Tilfældet med Fædrelandets Trældomstilstand, som dannede en saa skærende Contrast til Frankrigs Gjenfødelse; han vidste ikke hvad han gjorde. — Grev Ribbing, som baade var Jakobiner og Aristokrat, benyttede enhver Lejlighed til at ophidse Monar-

Anckarstrøm var hevngjerrig, men ikke alene dette; han var tillige en politisk Sværmer af første Rang, hvis hele Existence hvilede paa en Slags ideal Grund, men denne Idealisme var af samme Sort som den man har tillagt de onde Aander.

Krigen, Sikkerhedsacten, de trykkende Skattebyrder, Rejserne til Udlandet, Ødselheden, den overdrevne Luxus, Tusinder af Medborgeres Blod, som var udgydt for at tilfredsstille et kongeligt Lune eller Kongens Ærgjerrighed, samt uskyldige Medborgeres Fængsling . . . saaledes var det af Anckarstrøm forfattede Synderegister over kongelige Forseelser, der i hans Tanker gjorde hans egen Konge til en grov Statsforbryder, som havde fortjent Døden.

Han besluttede derfor dristigt at ville dræbe Kongen, og manglede nu kun en Lejlighed til at udføre denne ulykkelige Beslutning, samt nogle Venner, med hvem han kunde raadføre sig om Forberedelserne dertil. Begge Dele tilbøde sig snart.*

Anckarstrøm og Grev Horn bleve først bekjendte henimod Juul 1791. De bleve snart enige om, at der ikke kunde ventes nogen Forbedring i de offenlige Anliggender saalænge Gustav III regerede. Anckarstrøm lod nu Greven forstaa, at han ikke var bange for at rydde Kongen af Vejen ved at myrde ham, naar han blot kunde finde en passende Lejlighed dertil; men Grev Horn svarede, at han fandt, at denne Udvej endnu var altfor umenneskelig, og man besluttede derfor, at man først skulde forsøge, om man ikke kunde finde paa en anden Udvej til at slippe af med Kongen."

En af de første Dage i det nye Aar 1792 vandrede to Personer Klokken 6 om Aftenen gjennem hele Parken ved

---

ken og indgyde ham Skræk, t Ex. da han mødte ham i den røde Kjole, om hvilken Mademoiselle Arfvedson havde spaaet. See hans Levnet i Biogr. Lex. I 1789 opgav han sin Ansættelse ved Garden. — Alt det følgende er grundet paa Undersøgelsesprotokollerne og de Anklagedes egne Tilstaaelser, naar der ikke udtrykkelig er anført andre Kilder.

* Anckarstrøms Tilstaaelse. Biogr. Lex., Art. Anckarstrøm, II, Side 186 ff.

Haga; belyst af det klare Maaneskin tindrede Sneen yndigt paa Jorden og i Træerne. De to Vandrere standsede pludselig foran et af Slotsvinduerne, ved hvilket Kongen viste sig. De saae ham staa bleg og tankefuld ved et af de nederste Vinduer, og kort efter vendte de om.

Hvem vare disse to hemmelighedsfulde Vandrere? — Det var Anckarstrøm og Horn, som befandt sig her for at undersøge, om det var muligt at bortføre Kongen fra Haga og derved aabne Vejen for en Regeringsforandring, uden at man behøvede at forgribe sig paa hans Liv; dersom dette kunde lade sig gjøre, agtede de at holde ham skjult saalænge til Forandringen var bragt i Orden. De fandt imidlertid denne Plan uudførlig og opgav den.

Paa samme Tid kom Grev Ribbing til Stockholm, hvor han og Grev Horn fornyede et Barndomsbekjendtskab. Nogle Dage efter kom de til „Hufvudstad" *, Grev Horns Ejendom, hvor Anckarstrøm ligeledes var tilstede. Ribbing og Horn havde rigtignok kjendt hinanden længe, men vare ikke trufne sammen i flere Aar. Nu lovede Anckarstrøm Greverne, at han vilde tage Kongen af Dage ved den første passende Lejlighed. Tanken om denne Forbrydelse bragte Horn til at gyse, men han lod sig henrive af sine Lidenskaber. Ribbing var mere koldsindig og tænkte næsten udelukkende paa at udslette Sporene af sin Medvirkning.

Som en Følge af denne Overenskomst indfandt Anckarstrøm sig i de nærmest følgende Dage ved en Opera, et Skuespil i det dramatiske Theater, og en Maskerade, ved hvilke Lejligheder Kongen var tilstede. Anckarstrøm havde sine ladte Pistoler med, for at skyde Kongen, men kunde ikke finde nogen passende Lejlighed dertil. De to Grever vare deels tilstede ved disse Lejligheder, deels opmuntrede de i større eller mindre Grad Morderen til at udføre sit Forsæt.

Nu indtraf Rigsdagen i Gefle, og Anckarstrøm begav sig derhen, for at iværksætte sit Anslag. Han underrettede Grev

---

* Den 15 Januar.

Ribbing, som ogsaa havde begivet sig derhen, om sin Hensigt, men kunde ikke træffe Kongen alene, uagtet han ofte gik og passede paa ham med Pistolerne.*

Nogle Dage efter Anckarstrøms Tilbagekomst fra Gefle blev der atter ansat en Maskerade.** Han tilkjendegav strax Greverne, at han nu havde besluttet at fuldbyrde Mordet, og bad tillige Grev Ribbing om at skaffe Folk tilstede, som kunde lette Udførelsen af Foretagendet ved at frembringe Trængsel paa Maskeraden. Grev Ribbing, der, som det synes, hidtil ikke havde troet at Anckarstrøm meente det fuldkommen alvorligt med den bevidste Plan, besluttede nu, at han i enhver Henseende vilde yde ham Bistand, og at han i Særdeleshed vilde tage saadanne Forholdsregler, som kunde bidrage til at fremme den Revolution, der, som man ønskede, skulde finde Sted efter Mordet. Det var i Særdeleshed dette Sidste som laa Grev Ribbing paa Hjerte. Ved den unge Baron Ehrensvärd, som han havde kjendt ligefra Barndommen, lod han Lilliehorn og Hartmansdorff forberede paa det Forestaaende, for at de kunde være parate med Garden og Artilleriet. Og med hvilke andre Personer satte han sig desforuden fra dette Øieblik i Forbindelse i Anledning af den tilsigtede Revolution? Dette Spørgsmaal kan lettere gjøres end besvares; og det samme gjælder formodenlig ogsaa med Hensyn til de tre nysnævnte Herrer, som alle vare Militaire og vistnok ikke vilde lade hele Foretagendet være afhængigt af deres Kammeraters Bifald, hvis Tænkemaade de desuden ikke

---

* Under Rigsdagen i Gefle gjorde Anckarstrøm Bekjendtskab med Pechlin og besøgte ham undertiden, men det er meget sandsynligt, at han ikke har underrettet ham om sit Anslag, hvilket Ribbing ogsaa havde gjort til en udtrykkelig Betingelse. Anckarstrøm kjendte ogsaa Bjelke, dog, som det synes, kun overfladisk. Under Rigsdagen correspondered han med Horn, og endte sine Breve med den Bemærkning, at han „ikke havde havt Leilighed til at gjøre det andet."

** Den 2 Marts.

kjendte i Forvejen. Om Grev Horn veed man med Bestemthed, at han havde mange Medskyldige.* Dog hermed være det som det vil, nok, man troede at kunne stole paa Garden og Artilleriet, og den omtalte Maskerade fandt Sted. Anckarstrøm indfandt sig med sine Pistoler, og Kongen kom ligeledes, men da der var for faa Mennesker, fik Anckarstrøm heller ikke nu Lejlighed til at skyde ham. Der skulde atter være Maskerade i den følgende Uge**, og nu bleve Anckarstrøm og Ribbing enige om at den skrækkelige Gjerning skulde ske. Denne Sidste aabenbarede nu selv Planen for Lilliehorn, men man kunde heller ikke foretage Noget denne Gang, thi Maskeraden blev opsat.

Om Torsdagen i den derpaa følgende Uge*** samledes Anckarstrøm, Horn og Ribbing igjen paa Hufvudstad. Man vidste at en Maskerade skulde finde Sted Dagen efter, og da man antog, at det vilde blive den sidste i denne Saison, var det nødvendigt at benytte den til at udføre Mordet, dersom man virkelig mente det alvorligt dermed. Greverne lovede at sørge for Anckarstrøms Familie, dersom man opdagede at han var Gjerningsmanden, og alle tre bleve ligeledes enige om, at de den følgende Dag vilde mødes hos Ribbing, som paatog sig at skaffe tilstrækkeligt Besøg til Maskeraden; Anckarstrøm skulde kjøbe en Domino til Horn, som vilde klæde sig paa hos ham.

Da Ribbing den følgende Dag, den 16 Marts, indfandt sig hos Pechlin, uden at være inviteret af denne, og betroede ham, hvad man havde for, kjendte han allerede hele Planen, og havde nogle Dage i Forvejen sagt til Oberst Lilliehorn, at han havde erfaret det af Bjelke; men hvorledes denne var bleven underrettet derom er en Hemmelighed, som han, til

---

* Brev fra Grevinde Clas Horn, født Vilhelmine Linnerhjelm, Lübeck den 12 Juni 1812. See ogsaa noget længere frem.

** Den 9 Marts.

*** Den 15 Marts.

Skade for Historien, efter al Sandsynlighed tog med sig i Graven. Nok sagt, man fandt at Anslaget stemmede særdeles godt overens med Pechlins Ønsker og Planer, og saasnart han var bleven bekjendt dermed, havde han derfor, i Forening med Cancelliraad Engeström, skyndt sig at udkaste Planen til Revolutionen.

Generalen modtog Ribbing meget venligt og sagde, at naar man blot havde skaffet Kongen af Vejen, skulde han strax iværksætte Revolutionen. Han paatog sig ogsaa at skaffe Folk tilstede ved Maskeraden, og underrettede Ribbing om Planen til Revolutionen.

Samme Dag indfandt et meget stort Antal deels indbudne, deels uindbudne Gjæster sig til Middag hos Generalen. De bestode deels af Personer, som havde synlige Roller at udføre ved den tilsigtede Maskerade og Revolution, deels af Andre, som ikke bleve mistænkte eller idetmindste ikke anklagede derfor. Blandt disse vare, foruden Ribbing, Cancelliraad Engeström, Bjelke, Lilliehorn, Ehrensvärd, Liljestråle; blandt de sidste Lieutenant Strussenfelt*, Baron Hjerta**, Fændrik Plomgren og Baron Hermelin, som alle vare Pechlins Slægtninge eller Venner. Middagsselskabet var meget muntert og man talte kun om ligegyldige Gjenstande.

Da Maaltidet var endt og man havde drukket Kaffe, tog Oldingen Pechlin Lilliehorn under Armen og førte ham ind i sit Sovesværelse. Et Øjeblik efter kom Engeström derind med en Promemoria, som Punkt for Punkt indeholdt hvad der skulde foretages i samme Øjeblik man var bleven underrettet

---

* Han havde allerede paa Maskeraden den 2den Marts seet en ubekjendt Maske med et blankt Vaaben under Kappen snige sig efter Kongen, og strax underrettet Pechlin derom. Var det paa denne Maade Pechlin først fik et Vink om Sammensværgelsen? Man har sagt, at Pechlin først gav Anckarström Ideen om Mordet, men dette betragte vi som umuligt, da de først senere synes at være blevne bekjendte med hinanden. See S. 219.

** Den senere saa berømte Hans Järta, Pechlins Søstersøn.

om Kongens Død. Han henvendte sig til Lilliehorn og meddeelte ham det. Imidlertid gik Pechlin frem og tilbage paa Gulvet, stoppede sin Pibe og nikkede bifaldende til det Engeström foredrog. Dette var i Korthed Følgende. Saasnart man erfarede at Kongen var død, skulde Rigsraad Rosen samt Generalerne Horn og Düwall underrette Dronningen derom og anmode hende om, at hun, understøttet af et Conseil, vilde overtage Regeringen under Kongens Mindreaarighed; Kronprindsen skulde strax udraabes til samt hyldes som Konge; Stænderne skulde kaldes sammen, og medens dette foregik, skulde man ved Hjælp af Frivillige og nogle Borgere søge at vedligeholde Roligheden saalænge til man havde faaet Tropperne samlede og sikkret sig de Personer, der, som man kunde antage, vilde modsætte sig den tilsigtede Forandring, og blandt hvilke man nævnede Armfelt, Taube, Sinclair og flere. Man var meget ubestemt med Hensyn til dem der skulde danne Conseillet. Cancelliraad Engeström antog det for en Selvfølge, at Rigsdrosten og Hertug Carl bleve Medlemmer deraf, men Pechlin tilraadede derimod, at man skulde arrestere Hertugen. Angaaende den nye Regeringsform, som Stænderne skulde indføre, synes man ogsaa at have været af meget forskjellig Mening, alt eftersom man heldede til de gamle svenske aristokratiske eller til de nyere demokratiske Ideer.*

Efter denne Conference fjernede alle Gjæsterne sig.

Ribbing gik directe hjem, hvor han efter Aftale fandt Horn og Anckarström. Han fortalte nu, at Pechlin kjendte deres Plan og at det ikke gik an at tøve længere, dersom man vilde undgaa at blive røbede.

---

* Pechlin og Engeström vilde have det gamle Raad gjenoprettet; Bjelke syntes hedre om den engelske, og Ribbing samt de yngste af Conspiratorerne syntes bedre om den franske Regeringsmaade. Alle synes imidlertid at have været enige om, at nogle anseete ikke adelige Personer skulde optages i Conseillet, og at man i Indkaldelsen til Rigsdagen skulde anmode Brugspatroner og Standspersoner om at indfinde sig. Undersøgelsesprotokollerne, samt Bilag Nr. 29.

Nu gik Anckarstrøm og Horn hjem til denne Sidste, og efter at have endt adskillige Forretninger, saasom at lade Pistolerne, m. m., iførte de sig sorte Dominoer samt hvide Masker, og gik til Maskeraden.

Paa samme Tid indfandt Ribbing sig der, tilligemed en Baron Kurck.

Flere af Pechlins nærmeste Omgangsvenner og yngre Bekjendte, som Strussenfelt, Plomgren og Hjerta tøvede heller ikke længe med at indfinde sig.

Netop ligesom Ballet skulde begynde forsamlede der sig saaledes flere Grupper af forklædte Masker, som hilsede og syntes at kjende hinanden.

Endelig kom ogsaa Ehrensvärd, Liljesträle samt flere af den Førstes Venner og Bekjendte, alle med sorte Dominoer og hvide Masker.

Pechlin, de to Brødre Engeström, Bjelke, Lilliehorn og Hartmansdorff bivaanede ikke Maskeraden.

Før vi gaa over til en kort Skildring af denne, have vi et Par Ord at sige om nogle andre af den Tids oppositionelle Momenter, der skulle tjene til at udbrede et klarere Lys over de indre Forhold i disse mærkværdige Aar. Armeens Opførsel var nu ligesaa loyal og agtværdig som den havde været netop det modsatte under det første Felttog. Man troede dog at have bemærket nogle Spor af den tidligere Oprørsaand* og Kongens Livgarde synes ogsaa temmelig afgjort at have stillet sig under deres Fane, der stiftede Sammensværgelser mod ham.** Pressens Existence havde ingensomhelst Betydning i

---

* Saasom i 1789 under Søslaget ved Øland, og General Kaulbars' Tilbagetog fra Kaipas. See Side 101. Men Kaulbars var fuldkommen uskyldig. Beviserne herfor findes i E. S. Under Felttoget i 1790 troede Kongen ogsaa at have havt Grund til at dadle flere Chefers Opførsel. See Brev fra Gustav III til Hertug Carl, Svenskesund den 18 Juli 1790. Bilag Nr. 30.

** Livgarden blev vedvarende behandlet meget unaadigt (see Side 365, første Deel). Under Krigen besørgede Borgerne Vagttjenesten i Ho-

det offentlige Liv*, medens de mest hadefulde Artikler dertimod i Afskrifter cirkulerede fra Mand til Mand** og i høi Grad bidrog til at frembringe den Tænkemaade, hvoraf de følgende ulykkelige Begivenheder senere spirede frem. Dog hermed var det ikke nok. Man læste med brændende Begjærlighed de udenlandske Aviser, som meddeelte Efterretninger om Revolutionens Fremskridt***, og sørgede tillige for at de mest ophidsende Artikler deri bleve afskrevne, for at de idetmindste paa denne Maade kunde komme ud mellem Publikum, hvis Interesse for Omvæltninger man søgte at vække, af Hensyn til den man agtede at frembringe i Sverig.**** Reisende Ud-

vedstaden, hvilket var et Indgreb i Gardens gamle Privilegier. Efter Krigen oprettede man et nyt Garderegiment af ikke adelige Personer, der erholdt samme Forrettigheder som den gamle Garde, ja som endog blev behandlet med langt mere Tillidsfuldhed, t. Ex. da det blev beordret til at besørge Vagttjenesten i Gefle i 1792. Alt dette bevirkede, at der ikke herskede nogen god Aand i den første Garde; Lilliehorn var dets Vice-Chef, og en bekjendt Mystiker og Oppositionsmand, C. G. Silfverhjelm, var Chef for den. Man har ogsaa seet anført, at Underofficerer og Soldater vare bestukne af de Misfornøiede. d'Aiguila, Histoire de Gustave III. Paris 1807, II, p. 405.

* Stockholmsposten og Dagligt Allehanda vare de eneste Blade som kunde bestaa. See Side 196.

** Den værste vi have seet af disse hed: „Declamation d'un vieux Rheteur contre l'usurpation d'Auguste." Den opfordrer aabenlyst til Kongemord. Efter en Optegnelse af Professor Fant var den forfattet af Cancelliraad Berch.

*** I Hovedstaden havde man flere Clubber for Læsningen af udenlandske Aviser; en af disse hed la societé og her indfandt Lilliehorn sig ofte. Pechlins Huus var ogsaa et Forsamlingssted for flittige Avislæsere, som den listige Olding regalerede med mundtlige Commentarer til Begivenhederne, hvilke stedse vare i Revolutionens og Frihedens Interesse. Lilliehorns og Fleres Udsagn til Undersøgelses-Protokollerne.

**** Afskrifter af den nye franske Constitution gik fra Mand til Mand, og blev beundret som et Mønster. Brev fra Liljensparre til

lændinge, især Franske, der bleve mistænkte for at være Tilhængere af eller Agenter for Revolutionen, forfulgte man med Forbittrelse*, og alle hemmelige Clubber eller Selskaber bleve holdte under streng Opsigt. Ved Hjælp af Hertug Carl og hans Venner vedligeholdt man dog i lang Tid en Slags Forbindelse med de udenlandske Selskaber, og denne Forbindelse indgød Mange Ængstelse. Denne Gjenstand er saa vigtig, at vi maa ophold os nogle Øjeblik derved.

Vi have allerede seet hvilken mærkværdig Rolle Hertug Carl spillede ved den endnu mere mærkværdige Rigsdag i 1789. Men mon denne Tilslutning til Kongen var frivillig, eller mon den ikke snarere mere eller mindre var en Følge af Tvang. Dette er et vigtigt Spørgsmaal, skjøndt det vel neppe kan besvares fuldkommen tilfredsstillende. Vi have seet et særegent Lys udbrede sig over denne Gjenstand ved følgende højst mærkværdige Scene, som netop under den omtalte Rigsdag fandt Sted i Hertugens Værelse paa Slottet.

Om Aftenen den 28 Februar 1789 forsamlede flere af Hertugens fortroligere Venner sig som sædvanlig hos ham, og disse vare denne Gang, foruden Hertuginden, Baronerne J. J. de Geer, Carl Bonde, G. A. Reuterholm og Oberst

---

Gustav III af 3 Februar 1792. Pechlin lod Thomas Paynes revolutionaire Skrifter afskrive og uddeelte dem blandt sine Venner. Undersøgelsesprotokollerne i Anledning af Gustav IIIs Død. Det var forunderligt nok især Adelen (samt nogle faa Embedsmænd og Borgere) som udmærkede sig ved en saadan Tænkemaade. Massen blev forsvaret af Liljensparre og var i det Hele taget kongelig sindet. Ovenmeldte Brev fra Liljensparre. Men Damerne af god Tone havde Kjolelommerne fulde af Nordenskjølds revolutionaire Avis. Brev fra Armfelt til Kongen af 26 Januar 1790. Friherrinde Wrede, som var fransk af Fødsel, var efter Armfelts Sigende ligesaa god en Democrat, som nogen „Fiskerkone." Brev til Kongen af 12 Juli 1791. De højadelige Officerer ved Livgarden applauderede den bekjendte franske Vise „ça ira." Histoire de l'assasinat de Gustave III, par un Officier polonnais, temoin oculaire (le comte Sierakowski) Paris An 5, p. 33.

* Brev fra Armfelt til Gustav III af 15 Juli 1791.

Silfverhjelm. Et vist højtideligt Alvor var udbredt over alle de Tilstedeværendes Ansigter og syntes ligesom at bebude, at der forestod noget særdeles vigtigt. Gaaden blev imidlertid snart løst, thi efter en kort Tids Forløb gik Silfverhjelm hen til Hertugen, som sad lænet tilbage i en Sopha, og begyndte at magnetisere ham. Dette skete omtrent Klokken halv ni om Aftenen, og efter to og en halv Minuts Magnetisering var Hertugen falden i Søvn. En dyb Tavshed herskede i Værelset, da Silfverhjelm begyndte at gjøre Hertugen følgende Spørgsmaal, hvilke den Adspurgte besvarede med en særdeles klar og tydelig Stemme.

Silfverhjelm.

„Sover Hertugen allerede?"

Hertugen.

„Ja."

Silfverhjelm.

„Skal Reuterholm overlevere sit Skrift paa Ridderhuset, saaledes som han nu har forandret det?"

Hertugen.

„Jeg skal spørge. — Nu har jeg spurgt.

Hans Fader vil ikke at han oftere skal indgive noget Skrift. — Hans Fader vil at han skal forholde sig aldeles passiv. — Dersom han holder sig aldeles borte fra Ridderhuset, er det saameget bedre."

Silfverhjelm.

„Kan Hertugen sige os hvorledes vi kunne gjøre Samfundet størst Gavn?"

Hertugen.

„Er det som Medborger eller som Medlem af Broderskabet De spørger derom?

Silfverhjelm.

„Som Medborger."

Hertugen.

„Det er ikke værdt at stampe mod Braadden. Hvad der er forudseet, skal ske. Det kan ikke undgaaes. Jorden maa have en Renselse. I denne Tid skulle alle Riger forandres. Det som skeer paa en Maade i Sverig, skeer inden ret lang

Tid paa en anden Maade i Rusland. Det der vil ske er for længesiden forudseet, forudsagt og bekræftet. De som sætte sig derimod styrte sig kun selv i Ulykke."

Silfverhjelm.

„Kan Hertugen sige os noget mere om denne Gjenstand?"

Hertugen.

„Jeg har maaske allerede sagt mere end jeg burde sige."

Silfverhjelm.

„Paa hvilken Maade kunne vi benytte os af de Oplysninger vi nu have erholdt?"

Hertugen.

„De Oplysninger, I have erholdt, skulle I beholde for Eder selv, saalænge til Riget er blevet saa roligt, at de kunne aabenbares for Alle. De skulle gavne Eder selv, men dersom de bleve aabenbarede for tidligt, vilde det kaste en Skygge paa Eder og paa mig, og det vilde profanere Sagen. — — At jeg saaledes taler her i Søvne skeer for at give Eder Forsikkring og Vished om de Anliggender, der have været bekjendte i Forvejen, og for at bevare mine Venner, som onde Aander have søgt at føre paa onde Veje, og som engang tilligemed mig skulle hjælpe til at gjenoprette Riget. Her har været megen Larm af et stort Arbejde heroppe. Onde Aander have villet forføre mine Venner til Voldsomheder og til at stampe mod Braadden, for at de skulde blive ombragte, og det Baand sønderrevet, som findes mellem mig og dem, der ere udvalgte til i Forening med mig at befordre Verdens Oplysning, og netop for at forebygge Sligt taler jeg nu saaledes. Men det som er forudseet, maa ske og kan ikke hindres. — — — De sex Salvede have erklæret, at de, som ville være i denne Forbindelse og vedblive at være i den, skulle ikke stampe mod Braadden, thi naar Alt gaaer over og bliver roligt igjen, vil deres Tid komme."

Silfverhjelm.

„Hvad er det for en Aand, som nu taler gjennem Hertugen?"

Hertugen.

„En god Aand."

Silfverhjelm.

„Bliver her snart Ildsvaade i Staden?"

Hertugen.

„Jeg maa ikke sige noget verdsligt. — Jeg taler nu kun for at oplyse Eder, mine Venner. Det kan være Eder ligegyldigt, om I høre noget om Ildsvaaden iforvejen eller ikke. Jeg maa ikke sige mere end jeg allerede har sagt. — — — Det er mit Kald endnu en kort Tid at vaage over Alles Sikkerhed her i Staden, saa at Ingen bliver foruroliget i sit Huus. De øvrige Anliggender bekymrer jeg mig ikke om. — Jeg maa ikke tale om mig selv. Dette alene bør jeg vide for at kunne rette mig derefter.

(Efter en kort Tavshed):

Der er endnu en Ting jeg maa sige til Underretning for mig selv, nemlig, at jeg ikke maa blande mig i Rigsdagssager, hverken i Hvidt eller Sort, men forholde mig aldeles passiv. Men skulde der forefalde Voldsgjerninger, skal jeg gjøre Forestillinger derimod, og derpaa være fuldkommen passiv ved alt hvad der forefalder. Dette skal Ord for Ord skrives op til Underretning for mig, naar jeg vaagner."

Silfverhjelm.

Var det ikke til Kongen at Hertugen skulde fremkomme med Forestillinger i Anledning af Voldsgjerningerne?"

Hertugen.

„Jeg sagde, at jeg skulde gjøre Forestillinger mod Vold. Disse Forestillinger skal jeg ene og alene henvende til Kongen, med Forsikkring om, at jeg ingen Deel vil tage i noget saadant, men dersom det alligevel skeer, skal jeg strax trække mig tilbage og holde mig stille i mine Værelser, saalænge det varer.

Jeg veed at I skrive dette op, men læs det nu for mig, at jeg kan høre om det Altsammen er rigtigt skrevet.

(Herpaa blev det Ovenstaaende først oplæst af Reuterholm, som førte Protokollen; men da Hertugen ikke hørte det, blev det igjen oplæst af Silfverhjelm; nu hørte Hertugen strax ethvert Ord, og da Oplæsningen var tilende, sagde han:

Det er fuldkommen rigtigt og høist vigtigt for mig at erfare naar jeg vaagner."

Silfverhjelm.

„Har Hertugen ellers noget Raad eller nogen Formaning at give sine Venner?"

Hertugen.

„Ja, — Reuterholm maa ikke være heftig. — Han maa vogte sig for Hovmod, at han ikke skal henfalde til samme Feil, som de der vare kaldede, men bleve forstødte.

De Geer skal vogte sig for at være heftig — han skal bringe alle sine Affairer i Orden, thi Orden bringer Lykke. Han skal ordne Alt for sine smaa Børn.

Bonde skal vedblive som han har begyndt, trække sig tilbage fra det Politiske, passe sin Ejendom og ikke forlade Kronprindsen, thi han er den eneste ærlige Mand som findes der. Han maa absolut blive hos Kronprindsen. Han er den eneste af dem Alle som elsker sit Fædreland og kan bibringe ham religiøse Principer. Han er endnu et Barn og bør opdrages i Religionen, og han vil høste sin Belønning derfor, naar han bliver kaldt bort herfra. Jeg lægger ham dette paa Samvittigheden. Men dette maa man ikke fortælle mig, naar jeg vaagner. Min og Kronprindsens Skæbne er for nær forenet."

Silfverhjelm.

„Kan Silfverhjelm give Reuterholm Raad, der kunne være ham nyttige?"

Hertugen.

„Ja — de gaa ud paa at han skal være koldsindig, og derfor bør han bestandig betragte dem som givne af en Ven."

Silfverhjelm.

„Bliver Reuterholm nogensinde sit Fædreland nyttig i nogen betydelig Grad?"

Hertugen.

„Ja. — Den Tid kommer, da han bliver det meget nyttig. Jeg sagde det i Gaar. Men min Skæbne staaer i saa nær Forbindelse med hans, at jeg ikke maa vide noget derom, naar jeg vaagner.

(Efter en kort Tavshed tilføjede Hertugen:)

Nu skal jeg sige Eder hvorledes det vil gaa til naar jeg vaagner. — Det kan være, at jeg da bliver nysgjerrig efter at vide hvad jeg har sagt; men I maa paa ingen Maade vise mig det. Jeg spørger da derom. Da skulle I forelæse mig de Linier, som jeg har forlangt at vide. Mere skulle I ikke lade mig see, men en af Eder skal begynde at tale om andre Gjenstande, thi saa glemmer jeg strax at spørge om mere. Derpaa staaer jeg op og gaaer ud. Nu tager I Protokollen bort, men afskriver den siden in duplo, saaledes at i den, der bliver mig viist, ere de Steder udelukkede, hvilke jeg ikke maa see. Gjem derpaa denne Protokol godt. Den maa ikke fremlægges for mig før efter sex Aars Forløb. Hør nu vel efter hvad jeg siger Eder herom. Det er høist magtpaaliggende at det bliver nøie iagttaget.

Nu maa jeg ikke sove længere. I maa vække mig. Det er maaske ogsaa den sidste Gang jeg maa sove. Skynder Eder nu at vække mig."

Hertugen blev strax vækket og vaagnede præcis Klokken 10 om Aftenen.*

Paa Grund heraf synes det mere at have været af Forsigtighed og Tvang, end af fri Villie og Overbeviisning, at Hertugen i 1789 sluttede sig til Kongen. Han og hans Venner

---

* Protokol, holdt den 28 Februar 1789, da Baron Silfverhjelm for sjette Gang magnetiserede Hans kongelige Høihed Hertug Carl. Nærværende vare Hendes kongelige Høihed Hertuginden, Baronerne J. de Geer, Carl Bonde og Gustav Adolf Reuterholm. Ved Protokollens Slutning findes følgende Vidnesbyrd: „Rigtigheden af denne Protokol, saavelsom Sandheden af det i Slutningen deraf omtalte, med Hensyn til Hertugens Opvaagnen, Spørgen o. s. v., hvilket paa det mest nøiagtige gik saaledes til som han havde forudsagt, bevidne og bekræfte vi Underskrevne ved vor Salighed og Ære.

Charlotte.

Carl Bonde. J. J. De Geer. G. A. Reuterholm, Protokollist.

J. Silfverhjelm, Magnetiseur.

vedbleve ogsaa saavel i Anelser som i Drømme eller Visioner at forudsee og forudsige de skrækkelige Begivenheder, som forestode.* Men ophørte han derfor i Gjerningen at være sin Konge og Broder tro? Vi tro det aldeles ikke, og ville bevise det. Dog, lad os først i største Korthed berøre et Par andre Gjenstande, som staa i Forbindelse hermed.

Blandt alle Hertugens Venner vedblev Reuterholm bestandig at staa ham nærmest som Ven og Fortrolig. Det var imidlertid ikke Venskab alene, som knyttede disse to Mænd til hinanden; der var en næsten mystisk Forbindelse mellem dem, som de selv neppe vidste at forklare hinanden. Hertugen skrev Vers til Ære for og Erindring om Reuterholm, og disse bleve af en eller anden Ven sungne ved Pianoet, medens Hertugen og Reuterholm fældede bittre og ømhedsfulde Taarer.**

Det blev dem imidlertid ikke forundt at være ret længe sammen. Reuterholm, som trængte til at adsprede sig efter Rigsdagens Storme og private Ulykker, besluttede at gjøre en Reise til Aachen, og udstrakte derpaa sin Reise til Paris. Her levede han i de fornemste Circler; Grev Axel Fersen og Ambassadeur Staël samt dennes aandrige Gemalinde udgjorde saa at sige hans daglige Omgangskreds, og ved Hoffet, hvor Reuterholm flere Gange indfandt sig, blev han bestandig behandlet med Udmærkelse af Dronning Marie Antoinette.***

---

* Bilag Nr. 31.

** Marsch og Sejllads af Skjoldebrand. De la Gard. Archiv, XI, S. 94 ff.

*** Dette saavelsom det Følgende er taget af Reuterholms egenhændigt skrevne Reisejournal 1789—92. En Anekdote om Grev Fersen fra hin mærkværdige Tid er characteristisk og fortjener at meddeles her. Den findes i Foreign reminiscenses by Lord Holland, p. 18 f., hvis egne Ord vi ville anføre. Madame Campan har i Fortrolighed meddeelt et besynderligt Factum, nemlig at Fersen befandt sig i Dronningens Boudoir og tête à tête med hendes Majestæt den bekjendte Nat den 6 October. Da Tumulten begyndte, faldt det ham meget vanskeligt at slippe bort uden at blive seet, men det lykkedes

Det var en besynderlig Tid, disse den franske Revolutions første henrivende og forvirrende Aar. De alvorligste Gemytter og de koldeste Naturer bleve ofte ligesom af en usynlig Haand revne ud af deres sædvanlige Tankers og Beskæftigelsers Kreds. Mange vare blevne Tilhængere af Revolutionen, næsten før de anede det og uden at de rigtig vidste, hvorledes det var gaaet til.

Dette var t. Ex. Tilfældet med Baron Staël. Dog, det var maaske hans aandrige Ægtefælle som gjorde ham revolutionair. Reuterholm og Staël bleve, kort sagt, snart intime Venner — — —*.

Vi kjende allerede tildeels Baron Reuterholm, og Læseren vil følgelig neppe føle sig overrasket ved det vi nu ville fortælle om ham. Hevngjerrig og herskesyg, men tillige i Besiddelse af en vis Velvillie og Elskværdighed, i Forening med en livlig, let udsvævende Phantasi, maatte han mere end Andre være udsat for Bedragere, som, underrettede om hans Had til Gustav III, ønskede at benytte sig deraf for at fremme visse mindre agtværdige Øjemed. Kort sagt, han traf i Paris sammen med en heel Cirkel af saakaldte Illuminater, sælsomme, halv forrykte Mennesker, der forstode at fængsle Reuterholm ved mystiske Baand, som han selv ikke kunde forklare sig. Han blev optagen i deres Orden og lokket til at fortsætte sin Rejse, først til Avignon og dernæst til Rom, hvor han tilsidst synes at være bleven indviet i Ordenens dybeste Hemmeligheder. Fra dette Øjeblik kaldte han sig selv „Nordens Repræsentant ved det store og rette Convent," hvori han og hans Rejsefælle

---

ham dog ved Hjælp af en Forklædning, som Madame Campan selv skaffede ham. Monsieur d'Talleyrand, som ikke gjerne meddeelte Noget, der kunde skade den kongelige Families Anseelse, har desuagtet to Gange fortalt mig denne Anekdote, som han forsikkrede at have hørt af Madame Campans egen Mund." Samme Dag befandt Reuterholm sig blandt Skaren af de Nysgjerrige ved Versailles.

* Breve fra Baron Staël til G. A. Reuterholm, Paris den 12 Januar og 17de Juni 1790. Bilag Nr. 32 og 33.

Silfverhjelm, efter Reuterholms egen Tilstaaelse, vare de første Svenskere man havde optaget. Gustav III's Mord og Hertugens Ophøjelse paa Tronen vare nu Spaadomme, hvormed de kjære Brødre i Rom forstode at vederkvæge Reuterholms stærke Hab og Forfængelighed, og han skyndte sig at underrette Hertugen om disse Spaadomme, idet han tilføjede følgende høist characteristiske Yttring: „Trods min tidligere Egensindighed har jeg altsaa nu ikke længere nogen egen Villie. Jeg adlyder kun og lader mig lede.“ Med disse farlige Grundsætninger — det vil sige farlige, dersom man falder i Hænderne paa Skjelmer — kom Reuterholm i Sommeren 1790 tilbage fra sin store Reise til Rom.*

Denne Gang skulde hans Ophold i Hjemmet imidlertid ikke være af meget lang Varighed. Kongen, som havde erholdt Underretning om de farlige Forbindelser Reuterholm havde sluttet, var i høieste Grad opbragt paa ham, og fratog ham den Pension, han havde nydt siden Rigsdagen. I Anledning heraf forefaldt der i October 1790 paa Drottningholm en meget heftig Scene mellem Reuterholm og Kongen, ved hvilket denne i de skarpeste Udtryk bebreidede Reuterholm hans politiske Grundsætninger og oprørske Aand, saavelsom hans Forbindelse med Propagandaen i Frankrig. I det følgende Aar forlod Reuterholm atter Sverig, i Haab om herved at bevise Usandheden af de Beskyldninger man havde fremført mod ham, nemlig at han var en af Propagandaens Apostle i Sverig.**

Vi vide ikke nøjagtigt i hvilken Grad Reuterholm var skyldig eller uskyldig; men aldeles uskyldig synes han ikke at have været. Han fortsatte ogsaa i Sverig sin Forbindelse med Baron Staël, som, opholdende sig snart i Paris, snart i Coppet, stod i vedvarende fortrolig Forbindelse med Illuminatordenens Helgene, hvis Forudsigelser Baron Staël ofte hørte. En af disse havde saaledes i September 1790 yttret sig om Hertugen og

* Nogle Uddrag af Reuterholms Reisejournal ville sikkert ikke være uvelkomne og vi meddele dem derfor i Bilag Nr. 34.

** Optegnelse i S. S.

Reuterholm i følgende mystiske, højst mærkværdige Udtryk: „Hvad Hertugen angaaer, da er han oplyst ved Sandhedens Inspiration, og dersom han i sin vaagne Tilstand ikke er hovmodig af den Naade, som er i ham, skal han blive Midlet til sit Fædrelands Lykke. Hvad Baron Reuterholm angaaer, da er det hans Pligt at slutte sig til denne Fyrstes Omgivelse samt at bede for ham, at han maa bibeholde denne Lysets Tilstand, og han bør ikke taale at nogen anden af de, der omgive ham, opskrive hvad han siger i Inspirationens Øjeblik. Gud haver hensat Sandhedens Aand i ham, og dette foraarsager, at kun han alene trolig og uden Forandring kan gjengive hans Ord." Da Baron Staël sendte Reuterholm dette Svar, tilføjede han, at man ogsaa havde sagt ham noget meget interessant angaaende Kongen, men at han ikke vovede at betro det til Pennen.*

Hvilke hemmelighedsfulde Ord, der tillige vise os en Kjede af Combinationer og Tanker, i hvilke vi ikke kunne finde Rede. Nok sagt, paa denne Maade bleve saavel Hertugen og Reuterholm, som en stor Deel af deres Nærmeste, lidt efter lidt opdragne og indviede i Revolutionens Interesser, som de senere saa kraftigt skulde fremme i deres Magts korte Periode.

Reuterholm rejste imidlertid** over Spaa, gjennem Dresden, Wien og Pisa til Rom. Her befandt han sig Natten den 29 Marts, da Gustav III døde. Besynderlige Forvexling af Illusion og Virkelighed, hvilken man kalder Vision. Den samme Nat syntes Reuterholm, som laa roligt i sin Seng i Rom, at Gustav III kom hen til ham, faldt paa Knæ ved Sengen og kyssede hans Haand, idet han bad Reuterholm om Forladelse.*** Dog vi ville vende tilbage til Hertug Carl.

* Brev fra Baron Staël til G. A. Reuterholm af 11 Septbr. 1790.

** Juni 1790.

*** Reuterholm siger i sin Rejsejournal: „Rygtet om Kongemordet i Sverig, som til samme Tid kom til Rom. Mine besynderlige Anelser og Drømme i den Tid, blandt andet at jeg syntes, at han knælede ved min Seng, græd og bad om Forladelse, o. s. v."

Skulde Læseren virkelig for Alvor tro, at Hertugen var Medvider eller Deeltager i Conspirationen mod hans Broders Liv.* Vi kunne ikke tro det og ville nu vise af hvilken Grund.

Der herskede ligefra Rigsdagen i 1789 et næsten aabenlyst Fjendskab mellem Hertugen og Adelen, som troede at han havde hidført dens Fordærvelse ved at slutte sig til Kongen. Hertugen skulde altsaa have indladt sig i en vanskelig og farlig Forbindelse med Personer, som han nu maatte betragte som sine Fjender. Hvor urimeligt. Desuden var Forholdet mellem ham og Kongen ligefra det nævnte Tidspunkt i det Hele godt og udmærkede sig ved en vis Tillid.**

Men ligesom de for Hertugens Ære saa krænkende Beskyldninger allerede i sig selv ere urimelige, saaledes falde de ganske og aldeles bort, naar man overvejer følgende Omstændigheder: I et Brev til Hertugen siger en af Conspirationens egne Ledere kort efter den ulykkelige Catastrophe og paa en Tid, da hans Dom allerede var afsagt, at „de Sammensvorne

---

* Vi behøve ikke at gjøre opmærksom paa, at en meget bekjendt Forfatter synes at være fuldkommen overbeviist derom. En anden berømt Forfatter synes ogsaa at have ladet sig i altfor høj Grad imponere af en vis Læges Udsagn. De la Gard. Arch. XVIII, S. V f. Man har anført Baron G. M. Armfelts Yttringer som en Bekræftelse af den nysomtalte Anskuelse. Armfelts Selvbiographi. Og endelig yttrer en Udlænding, den forhen omtalte Grev Sierakowski (Side 218, Noten) Mistanke og Formodninger i denne Retning, der ingenlunde ere tvetydige, uden at tale om flere Kilder, der alle gaa i samme Retning.

** S. S. indeholder en Overflødighed af Beviser for begge disse Paastande. Kongelig Secretair J. von Engeström, en af Conspiratorerne, siger: „Dersom en Deel i de senere Aar have været ligesom adspredte og borte fra Hans kongelige Højhed (Hertug Carl) vendte de dog Alle tilbage til deres tidligere Hengivenhed." Undersøgelsesprotokollerne. Nogle Breve, som under Rigsdagen i Gefle bleve vexlede mellem Kongen og Hertugen, samt mellem nogle anonyme Medlemmer af Oppositionen, meddele ligeledes Oplysninger om det Forhold, som fandt Sted mellem Kongen og Hertugen, saavelsom mellem denne og Adelen i Bilag Nr. 35, 36 og 37.

miskjendte Hertugen," at de „intet ventede af ham."* Om Hertugens formentlige Omgang og Sammenkomster med Grev Horn kan man ligeledes nære Tvivl, saalænge indtil det lykkes at fremlægge aldeles paalidelige Beviser derfor.** Begivenhederne selv vidne om Umuligheden deraf. Saavel Horn som Pechlin tilstod, at de ikke havde hverken seet eller talt med hinanden i flere Aar.*** Og hvor urimeligt var det ikke at paastaa, at Hertugen og Pechlin skulde have staaet i hemmelig Forbindelse med Hensyn til Anslagene i 1792, og desuden, erindrer man ikke, at Pechlin, under Raadslagningerne mellem de Sammensvorne, paa selve den 16 Marts foreslog at man skulde arrestere Hertugen? Og ligeledes at denne lod Pechlin blive i en Fæstning ligetil sin Død. Skulde Hertugen have fundet dette hensigtsmæssigt, dersom Pechlin havde havt Grund til at anklage Hertugen for at være Medvider i Mordet. Hvad endelig det Udsagn angaaer, at Hertugen Natten til den 16 Marts ikke laa afklædt, men iført Generalsuniform og med blottet Kaarde ventede paa den skrækkelige Efterretning, da er hele denne Historie Gud være lovet kun en ondskabsfuld Hofsladder, der, som det synes, er opfundet af den hevngjerrige De Besche, som senere erholdt Anledning til at hade Hertugen.**** Den Person Gustav III ved den omtalte Lejlighed sendte til Hertugen var nemlig en ganske anden end De Besche, og vi ville snart see hans egen i høj Grad troværdige

---

* Brev fra Grev A. L. Ribbing til Hertug Carl, uden Dato, men formodenlig fra Aaret 1793. Bilag Nr. 38.

** Hertugen skulde i Vinteren 1792 flere Gange næsten forklædt og i General Horns Vogn have besøgt Grev Horn paa Hufvudstad. Morianen IV, S. 118 f., hvor dette Udsagn anføres som „historisk."

*** Undersøgelsesprotokollerne.

**** Skildringer af Dagens indre Historie. De Nuværende. Stockholm 1834, Side 48, Noten, samt Trehundrede Anekdoter etc. Stockholm 1851, S. 70.

Meddelelse derom. Dog, vi ville vende tilbage til vor Beretning om Maskeraden.

Kongen var nylig kommen til Staden og sad netop med den første Hofstaldmester Baron Essen ved sin Side og spiste til Aften i sine smaa Gemakker i Operahuset, da en Lakej kom ind og overleverede Kongen det anonyme Advarselsbrev fra Lilliehorn. Kongen læste det to Gange med Opmærksomhed, men meddeelte Ingen Indholdet deraf. Kort efter gik han, ledsaget af Essen, til sin Loge, hvor han umaskeret viste sig for Alle.

Salen var fuld af Mennesker, som i brogede Dragter trængte sig mellem hinanden i en besynderlig Forvirring, men desuagtet faldt Kongens Øjne allerførst paa en Gruppe Masker i sort Domino, som hviskende til hinanden nærmede sig Logen, men snart adspredte sig, ligesom for ikke at vække Opmærksomhed.

Nu viste Kongen Baron Essen det anonyme Brev, og denne gjorde alt hvad der stod i hans Magt for at bevæge ham til ikke at bivaane Maskeraden, eller i modsat Tilfælde at iføre sig et Harnisk. Men forgæves. Et Øjeblik efter vendte han, ledsaget af Essen, tilbage til sine Gemakker, hvor han ligesom denne iførte sig en sort Domino, og derpaa gik ind i Maskeradesalen, holdende Essen under højre Arm.

„Kom nu og lad os see om de tør vove at dræbe mig," sagde han til Essen, idet de gik ind mellem Coulisserne, som førte til Salen.

Dandsen var nu i fuld Gang, og da Kongen traadte ind, blev han strax gjenkjendt af Alle, saa at en Summen: „See der er Kongen!" løb gjennem Salen.

Han gik nu Salen rundt med Essen paa den ene og De Besche paa den anden Side af sig.

Derpaa gik han ind i det opvarmede Værelse.

De Sammensvorne havde imidlertid nu rangeret sig for at tage imod ham, naar han kom ud derfra. Dette varede ikke længe. Kongen havde ogsaa nu Essen ved sin Side, men var ikke gaaet ret mange Skridt, før han paa engang befandt sig saa omringet af sort maskerede Mennesker, at han umulig kunde komme frem. I det samme følte han, at en Haand

under Udraabet: „Bon jour, béau masque gav ham et let Slag paa den ene Skulder, og derpaa løb bagfra et dumpt Skud, som gik gjennem den bløde Deel af Kongens Ryg. Han raabte strax: „Jeg er saaret, grib ham!"

„Der er Ildløs! Loftet styrter ned! Frelser Eder!" Alle disse Raab løb i samme Øjeblik mellem hinanden; de sorte Masker adspredte sig og Alle styrtede hen til Dørene. Disse vare imidlertid strax blevne lukkede, og Armfelt havde befalet, at en almindelig Demaskering skulde finde Sted.

Understøttet af Essen og dryppende af Blod vaklede den saarede Monark imidlertid hen til en lille Bænk under det nuværende saakaldte Oxeøje. Her hvilede han sig en kort Tid og gik derpaa, understøttet af Essen og De Besche, op til sine Gemakker, hvor han lagde sig paa en rød Divan i det lille Cabinet.

Imidlertid tog man i største Hast en Mængde nødvendige Forholdsregler og Forsigtighedsforanstaltninger.

Den Person, som fik det Hverv at bringe Hertug Carl denne vigtige Efterretning, var den daværende Capitain, senere General og Gouverneur for Krigsacademiet paa Carlsberg, Casimir Reuterskjøld.

Han fandt Hertugen liggende i sin Seng, som sædvanlig, og i en rolig Søvn. Ved Efterretningen om den skrækkelige Catastrophe blev han dybt rystet og beredte sig strax til at begive sig derhen.*

Kongen var munter og spøgede paa sit Sygeleje.**

Imidlertid havde Hertug Carl samt Lægerne, Rigsdrosten og en Mængde Personer af større og mindre Betydning, højere og lavere Rang, indfundet sig og erholdt Adgang til den kongelige Martyr, som satte alle i Forbavselse ved sin

* General Reuterskjølds egen Beretning. S. S.

** Den preussiske Minister i Stockholm, Baron Brockhausens Depesche til sit Hof angaaende Kongemordet. Schrøderheims Optegnelser S. 185 f., og flere Kilder.

Aandsnærværelse og sine Indfald. Kort efter bragte man Kongen tilbage til Slottet.

Dagen efter blev den Regering indsat, som skulde haandhæve Magten under Kongens Sygdom. Den bestod af Hertug Carl, med Bistand af Rigsdrosten, Grev J. G. Oxenstjerna, samt Baronerne Taube og Armfelt. Ingen vidste endnu hvilket Udfald Sygdommen vilde faa, men desuagtet gav Kongen i de første Dage flere Prøver paa Anger og Forsonlighed, der gjøre ham megen Ære, saasom da han sagde til Schrøderheim, der indfandt sig Morgenen efter at Ulykken var skeet: „God Morgen, min kjære Schrøderheim; vær ved godt Mod. Man troer at Saaret ikke er saa meget farligt, eftersom jeg kunde gaa. Udfaldet er imidlertid uvist, men dersom jeg kommer mig, da husk vel hvad jeg nu siger Dem, at det er forbi med Oppositionen. For Fremtiden vil det maaske mest bero paa mig selv og min egen Forsigtighed, om den øvrige Deel af min Levetid skal forblive rolig.*

Blandt andre, som indfandt sig hos Monarken Dagen efter at Ulykken var foregaaet, var ogsaa Lilliehorn — hans Morder! Det kunde ikke falde Kongen ind at mistænke ham for at være deelagtig i en saa uhyre Forbrydelse — ham mindst af Alle; han kaldte ham derfor hen til Sengen og tillod ham at kysse sin Haand. Lilliehorn viste sig imidlertid overordenlig forvirret, og da man den følgende Dag erfarede hvad der var Aarsag til denne Forvirring, sagde Monarken kun: „Ja, jeg ønsker og vil tilgive.“ **

En af den nye Regerings vigtigste Bestræbelser bestod, som man let vil kunne indsee, i at forfølge og lede den Retssag, som var en nødvendig Følge af det morderiske Skud.

Denne Sag blev i de første Dage ført af Politimesteren og Svea Hofret i Forening. Ved den Førstes overordenlige Virksomhed og Duelighed lykkedes det snart at opdage Hovedmændene selv, og komme paa Spor efter de forskjellige Traade,

---

* Schrøderheims Optegnelser, S. 173.

** Schrøderheims Optegnelser S. 178.

som førte til Opdagelsen af hele dette afskyelige og vidtforgrenede Complot. Anckarström og Lilliehorn bleve allerede opdagede den 17 Marts, og den 18 arresterede man Ribbing og Horn, hvis Fader under Bevogtning blev ført til Slottet, for at frelse ham fra den truende Masse, der mistænkte ham for at være deelagtig i Complottet. Saavidt var man kommen i Undersøgelseshistorien, men nu foregik der en mærkelig Forandring i selve Proceduren.*

Nogle af Cheferne for Oppositionen synes allerede den 18 Marts at have gjort Hertugen deres Opvartning, for at indlede Underhandlinger med ham om at Undersøgelsen maatte blive ført med mere Forsigtighed og Delicatesse. Man kan let indsee, at de havde mange Grunde til at ytre et saadant Ønske saavel med Hensyn til deres egen personlige Sikkerhed, som af Hensyn til de adelige Privilegier o. s. v., som let kunde blive truede under Massens daværende Sindelag og Opførsel. De erklærede, at de rigtignok havde hørt til Oppositionen, men aldrig havde været Medvidere i Kongemordet.

Da Kongen, som man formoder, var bleven underrettet herom, blev han ængstelig, kaldte samme Dags Aften, den 18, Hertugen hen til sit Sygeleje og med et Udtryk af den kjærligste Bevægelse, den øjensynligste Bekymring, sagde han følgende til ham:

„Jeg vil bede Dem om ikke at nægte mig den sidste Tjeneste. Jeg har nylig udnævnt en Regering, som skal varetage Forretningerne under min Sygdom. Det er denne Regerings sørgelige Bestemmelse at lede Undersøgelsen om den Forbrydelse, som har beredt mig dette Dødsleje, og den retslige Forfølgelse mod Ophavsmændene til denne Grusomhed, som jeg vilde ønske jeg kunde begrave i et evigt Mørke. Jeg ønsker heller ikke at min Søn skal kjende dem. Da han er bestemt

* Herom, saavelsom om det Følgende, der angaaer de indre Forhold ved denne mærkværdige Retssag, see Liljensparres forhenomtalte Beretning, samt flere Optegnelser i S. S. Vi bør imidlertid ikke fortie, at Liljensparre skriver med megen Forsigtighed, saa at det seer ud, som om han ikke har villet komme frem med hele Sandheden.

til at regere dette Folk, vil jeg ikke i hans Sjæl udstrø Frøet til Had og Forfølgelse mod Nogen; jeg vil ikke compromittere talrige Familier, af Hensyn til en Sag, som kun er individuel og rettet mod mig."*

Kongen havde altsaa allerede nu en Mistanke om at Complottet var vidt forgrenet, og han burde følgelig tale saaledes til Hertugen om den Maade, hvorpaa Undersøgelsen skulde foregaa. Som Statsmand og Regent var han altfor oplyst til ikke at indsee, at saavel Regeringsformen som Dynastiet ved den modsatte Fremgangsmaade vilde blive udsatte for Farer, som det laa i hans Interesse at forebygge ved Mildhed og Forsonlighed. Kongens Yttringer til Hertug Carl vare derfor ligesaa meget dicterede af Politik og højere Statskunst, som af hans Hjertes naturlige Tilbøjelighed til Mildhed.** Vi behøve neppe at tilføje, at Hertugen lovede, at han med største Iver og Nøjagtighed skulde følge Kongens Ønsker.

Den Audience, som Dagen efter blev bevilget Grev Brahe, synes ligeledes at have været en Følge af denne Samtale mellem Kongen og Hertugen. Hertug Carl førte selv Greven ind til Kongen, som modtog ham med alle Tegn til Velvillie og Forsonlighed. Greven kastede sig paa Knæ ved Kongens Seng og bad ham næsten om Tilgivelse for sin tidligere Opførsel. Kongen rækkede ham Haanden og Greven vilde hurtig kysse den, men Kongen trak den tilbage, idet han sagde: „Omfavn mig! Jeg føler mig lykkelig ved denne Begivenhed, fordi det derved lykkes mig at vinde gamle Venner tilbage, der fjer-

* Optegnelse i S. S. som bestyrkes ved Hertugens egen Yttring i Dommen over Kongemorderne.

** Man kommer herved til at tænke paa Kongens Yttring ved et Tilfælde af en næsten lignende Beskaffenhed, nævnlig angaaende Kronprindsen af Danmark, som netop dengang havde slaaet Enkedronningen, Juliane Marie, af Marken. Kongen roste hans Handlemaade, men tilføjede: „Han skylder sin Fader, sit Folk og Efterverdenen et Exempel. Men da Hevn kun føder Had, og Had føder ny Hevn, bør han nu standse, see sig om efter en Middelvej, kun lade Straffen ramme dem, der ere mest brødefulde, og tilgive de Andre." Brev til Grev Creutz, Venedig den 7de Maj 1784.

nede sig fra mig." Idetsamme omfavnede Kongen Greven og tilføjede: „Ja, kjære Greve, jeg glemmer Alt."

Ved Hertugens Bistand syntes Kongen saaledes at være bleven forsonet med Adelen, hvem Grev Brahe i saa Fald repræsenterede. Vi vide ikke om der ved denne Lejlighed blev fastsat eller aftalt nogensomhelst anden Betingelse, saasom at Adelen skulde aflægge Eed paa Sikkerhedsacten, bestandig være Gustavs Ætlinge tro o. s. v.; men dersom disse Betingelser ikke bleve udtrykkeligt nævnede, vare de udentvivl dog hemmeligt underforstaaede eller meente,* nok, Kongen syntes at være noget roligere efter denne Begivenhed. Til samme Tid havde Hertugen ogsaa befalet Liljensparre, at han indtil videre skulde være ene om at lede Processen.**

Ved Liljensparres udmærkede Virksomhed og Snarraadighed lykkedes det ham allerede den 19de om Aftenen at bringe Anckarstrøm til at aflægge en oprigtig Tilstaaelse. Det faldt vanskeligere at bevæge Horn og Lilliehorn, men i Særdeleshed Ribbing til at gjøre det samme. Da der imidlertid ikke længere syntes at være nogen anden Udvej til Frelse, lode de to førstnævnte sig overtale dertil, men ledsagede deres Tilstaaelse med Angivelsen af en saa stor Mængde Medskyldige, at disses Navne udgjorde en lang Liste. Denne Liste sendte de ind til Regeringen, i Haab om derved at tilkjøbe sig selv Skaansomhed.***

---

* Strax efter Kongens Død sendte Adelen en Deputation til den nye Konge for at beedige Sikkerhedsacten.

** Liljensparre angiver selv i sin Beretning, at Aarsagen til dette Arrangement var, at man derved vilde skaffe ham et Middel til lettere at kunne opdage hele Sammenhænget med dette morderiske Complot, men tilføjer, at Hertugen paalagde ham at „være forsigtig med sine Undersøgelser" o. s. v.

*** Hertugen forbød Liljensparre at vise Nogen, hvem det end var, Listen over eet hundrede Adelsmænd, som vare beskyldte for at have været deelagtige i Gustav IIIs Mord. Kongen blev forbavset over det store Antal og den vidtstrakte Forgrening af Complottet mod ham. S. S. See Skjøldebrands Memoirer. De der paastaa, at Gustav III døde uden at kjende Navnene paa endog en eneste af Anckarstrøms Medskyldige, synes altsaa at have fejlet. Schrøderheim forsikkrer ogsaa det Modsatte.

Den Hensigt Horn og Lilliehorn havde med deres talrige Angivelser opnaaede de ganske rigtigt. De erholdt Løfte om at blive benaadede, det vil sige, forskaanede for Livsstraf, dersom de oprigtigt vilde tilstaa alt hvad der angik dem selv og deres nærmeste Medskyldige, men tie om alle de Øvrige.*

Ved lignende Løfter og Forestillinger lokkede man ligeledes Ribbing til at afgive en oprigtig Tilstaaelse, skjøndt det ikke lod sig gjøre at gaa saa ligefrem tilværks med ham, som med Horn og Lilliehorn, der vilde have trukket saa mange med i Ulykken, dersom man ikke havde underhandlet med dem.

Paa denne Maade lykkedes det Liljensparre, skjøndt med utrolig Møje og Anstrengelse, at faa Horns, Lilliehorns og Ribbings Tilstaaelser affattede paa en saadan Maade, at de nogenledes stemmede overens med hinanden. De indeholdt heller ikke Beskyldninger mod andre end dem selv indbyrdes, samt tildeels mod de fornemste Deeltagere i den Pechlinske Ligue, og disse vare, foruden Oldingen Pechlin selv, de to Brødre Engestrøm, Bjelke, Ehrensvärd og nogle Flere. At gjøre en Hemmelighed af alle disse vilde ikke have gavnet noget, eftersom de for største Delen allerede vare blevne opdagede ved andre Lejligheder og inddragne i Undersøgelsen. Med Undtagelse af Ehrensvärd var det heller ikke saa let at faa dem til at bekjende, uagtet Liljensparre benyttede hele sin overlegne Duelighed for at faa Bugt med dem. Bjelke kom ham i Forkjøbet ved at tage Gift. Brødrene Engestrøm søgte at sno sig derfra ved en paa Skruer sat Udtydning af deres Deelagtighed, og den gamle Pechlin, Hovedet og Anføreren for dette djævelske Anslag, benægtede med Bestemthed Alt og erklærede, at alle de Beskyldninger, der vare gjorte mod ham, ikke vare andet end Opdigtelser, som havde til Hensigt at skade en gammel Mands uplettede Ære....

Overensstemmende med det antagne Considerationssystem havde Sagen netop naaet dette Punkt, da Kongen døde; og man havde allerede betydelige Hindringer og Vanskeligheder at

* See det forhen omtalte Brev fra Grevinde Horn.

kæmpe med, for roligt at kunne følge dette System. Kongens gamle Mistanke til Hertug Carl synes allerede tidlig at have begyndt at vaagne igjen* og paa den anden Side stod Armfelt, som nylig havde været nær ved at falde i Unaade. Den ulykkelige Begivenhed, som nu var forefaldet, gav ham Lejlighed til at svinge sig op igjen, og det laa derfor saa at sige i hans Interesse at forøge Frygten, for at vise sin Hengivenhed og give sig Udseende af at være en uundværlig Støtte for den unge Gustav Adolfs Trone.** Han lod først udsprede, at det laa i de Sammensvornes Plan en vis Dag at stikke Stockholm i Brand paa alle fire Hjørner, for at de i den derved opstaaede Forvirring kunde faa Lejlighed til uforstyrrede at udføre deres Planer. Disse Planer skulle have været vidunderlige, nemlig at indsætte en provisorisk Regering, kalde Stænderne sammen, og hænge de fornemste af Kongens Venner og Regeringspersonalet paa Lygtepælene, ligesom Vaabenbrødrene gjorde i Paris. Han satte endog en Liste i Circulation, der indeholdt Navnene paa alle de, der vare udseete til Offere, og blandt hvilke Hertug Carl og Rigsdrosten fandtes. Endelig skulde Stænderne atter indføre Regeringsformen fra 1720 og vælge en ny Konge.***

---

* Armfelt siger, vi vide ikke med hvor megen Grund, at Kongen kun med megen Vanskelighed indvilligede i at optage Hertugen i det Conseil, som skulde føre Regeringen under hans Sygdom. Armfelts Selvbiographi II, Side 54 f.

** Denne ulykkelige Begivenhed synes ikke at have gjort et dybere Indtryk paa Nogen, end paa Armfelt. Bleg, skælvende og jamrende nærmede han sig den Saarede, som maatte trøste Armfelt. Depesche fra den preussiske Minister von Brockhausen angaaende Kongemordet. Schrøderheims Optegnelser, Side 185 f.

*** Liljensparres Beretning. Man maa lægge Mærke til den Skaansomhed, hvormed Armfelt endnu behandlede Hertug Carl. Han havde overtalt Kongen til at give ham Plads i Conseilet. Han lod ham figurere som en af dem, der vare bestemte til Offer o. s. v. Det var let at gjætte Aarsagen hertil. Saalænge der endnu var Haab om Kongens Helbredelse, kunde Hertugen ikke blive nogen farlig Med-

Saaledes var Armfelt. Liljensparre, som opdagede hans Rænker og gjorde ham opmærksom derpaa, erholdt intet andet Svar end bittre Bebrejdelser, t. Ex. at han havde forladt Kongens Parti og var gaaet over til Hertugens, o. s. v. Den Mistanke, der engang var vækket hos Kongen, synes imidlertid at have erholdt ny Næring ved disse og lignende Manenvrer fra Armfelts Side. Han begyndte alvorligt at frygte for, at det Armfelt havde ladet udsprede, var Sandhed, og som Følge heraf lod han derfor engang følgende truende Yttring undslippe sig: „Dersom man prøver paa at foretage Noget mod min Søn eller mod Souveraineteten, lader jeg mig bære paa en Baare til Logården og taler til Folket, viser det som en anden Antonius Cæsars blodige Klæder og paalægger det at tilintetgjøre disse Tronens evige Fjender.“ Denne Yttring blev bekjendt og vækkede en almindelig Skræk.

Der foregik imidlertid snart* en kjendelig Forandring i Kongens Tilstand. Saarets Suppuration standsede og i dets Sted indfandt en højst besværlig Pleuresi sig. Om denne Forandring til det Værre var en Følge af det morderiske Skud, som man endnu ikke havde faaet rigtigt ud af Legemet, eller af Forkølelse og uforsigtig Diæt under Sygdommen,** dette vilde

---

bejler til Magten for Armfelt; i den Tid var det altsaa kun Adelen eller Tilliden mellem den og Kongen, han fandt for godt at angribe.

* Søndagen den 25 Marts.

** Schrøderheim meddeler den vigtige Oplysning, at Kongen selv befalede sin Hofmester at give sig den Is han nød, netop da hans Befindende blev slettere. Herved falde alle de Insinuationer bort, hvilke Dalberg har villet sætte i Forbindelse med denne Is, og hvori en anden Forfatter har villet opdage et Middel til at anklage Hertugen og de agtværdige Læger, som plejede Monarken, for at være hans sidste Mordere. Gustav IIIs sidste Levedag af Dalberg. De la Gard. Ark. XVIII, Side 118 ff. Jfr. Medicinalraad S. Hedins Mening om Dalberg og Kongens øvrige Læger med Hensyn til Kongens sidste Sygdom og Død. Characteristiker af Samtidiges fortrolige Breve, Stockholm 1851, Side 132. Hedin siger: „Hans Excellence Grev Essen, Gustav IIIs mest hengivne Ven, tog sig

vi lade staa ved sit Værd, men vi ere fuldkommen overtydede om, at den ikke hidrørte fra en lav Intrigue, enten af Hertugen, Adelen eller de tilkaldte Læger. Nok, Kongens Tilstand blev øjensynlig slettere Dag for Dag, og det gjør os ondt at maatte sige, at Aandens og Tankernes Kraft og Klarhed synes at have holdt Skridt med Formindskelsen af de legemlige Kræfter.* Den skrækkeligste Mistanke synes atter at have begyndt at opstaa ved den ulykkelige Patients Seng. Han vilde ikke mere see Hertug Carl.** Han ansaae ham for at være deelagtig i Anslagene mod hans Liv.*** Vi tro desværre, at vi ikke ganske kunne frikjende Armfelt for at have opflammet denne smertelige Mistanke hos den døende Monark mod hans uskyldige Broder; det var jo det eneste ømfindtlige Punkt, der nu var tilbage at berøre for Armfelt, dersom hans Planer skulde lykkes.**** Og i Begyndelsen lykkedes det ham. Dog, lader os vende tilbage til Beretningen om Kongens Død.

---

den Frihed at kalde Dalberg til Kongens Dødsleje." Jeg siger Dødsleje, thi Dalberg kom ikke før i det sidste Døgn, og var den som forkyndte den sidste tunge Sandhed. Den som skriver dette, er enig med Dalberg i, at Kongen kunde være bleven frelst ved en rask og betimelig Operation, thi Skubbet var ikke trængt igjennem Mavehinden. De kommende Aarhundreder maa dømme den Mand, til hvem Tilsynet med Kongen var betroet. Vi betænke os ikke paa at beskylde ham for Svig o. s. v. Der ligger ingen Misundelse i disse Ord, fjern fra os være enhver sørgelig Mistanke mod den agtværdige Acrel og alle de andre hæderlige Mænd." Hvorledes skal man forstaa disse baade anklagende og frikjendende Ytringer?

* Den 24 Marts viste Kongen Tegn til Forvirring. Livmedicus Rungs Beretning.

** Angivelserne om hvor ofte Hertug Carl var hos Kongen under dennes Sygdom ere meget forskjellige, men alle synes at være enige om, at han ikke saae Kongen den sidste Dag denne levede.

*** See Første Deel Side 362. Det var altsaa kun en gammel Mistanke, som længe havde slumret, men nu vaagnede paany.

**** Efter Kongens Testamente var Hertug Carl indsat som eneste Formynder under Gustav Adolfs Mindreaarighed. Da Udsigten til Kon-

Natten mellem den 28 og 29 Marts indfandt alle de synlige Tegn til en snart forestaaende Hedengang sig hos Kongen, navnlig stærke Trykninger for Brystet med rallende Aandedrag o. s. v.. Man sendte Bud efter Kongens tidligere Livlæge Dalberg, hvem man hidtil under alle Slags Paaskud havde forstaaet at holde borte fra den høje Patient. Kongen blev saa glad ved at see Dalberg og følte sig i Begyndelsen saa styrket af de Lægemidler, han erholdt, at han antog sig for at være næsten helbredet, og begyndte at tale om at gjøre en Udenlandsreise m. m. Dalberg var imidlertid af en ganske anden Mening. Han saae, at den høje Lidende ikke kunde have mange Timer tilbage at leve i, og bad ham derfor om Tilladelse til at kalde Hertug Carl ind. Dalberg, som da han gik igjennem Audiencesalen havde talt med Hertugen, der muligen havde anmodet Dalberg om at udvirke denne Gunst for ham, og som desuden ikke var uvidende om den skrækkelige Mistanke Kongen havde fattet, søgte herved at jevne Vejen til en Forsoning mellem de høje Brødre, før Døden kom dem i Forkjøbet. Men Kongen syntes at være bleven aldeles uforsonlig med Hensyn til dette Punkt.

„Nu forstaaer jeg det. Skal jeg dø nu strax," sagde han med et forundret Blik paa Dalberg, som havde bedet ham om Tilladelse til at Hertug Carl maatte komme ind.

„Siig mig oprigtigt, om jeg skal dø nu strax," gjentog han og slog sig heftigt for Brystet.

Dalberg svarede, at han ikke kunde sige hvor lang Tid Kongen kunde leve, og bad atter om Tilladelse til at Hertugen maatte komme ind, for at han kunde blive forsonet med Hensyn til den store Krænkelse, man havde tilføjet ham, ved at antage, at han havde staaet i Forbindelse med Kongemorderne.

„Nej," svarede Kongen med en aldrig før udviist Heftig-

gens Helbredelse syntes at blive mere og mere tvivlsom, maatte der altsaa vækkes Tvivl om Hertugens Troskab; thi hvorledes skulde Armfelt ellers faa Plads i Formynderregeringen? Dette er ikke blot Formodninger, men Facta, som indirecte bevises ved Codicillen; og i sin Selvbiographi skjuler Armfelt desuden aldeles ikke sine Tanker.

hed, idetsamme greb han Dalbergs Haand, og bad ham om ikke at fjerne sig, samt om at lade Schrøderheim kalde ind.*

Saasnart Schrøderheim havde indfundet sig**, erholdt han Befaling til hurtigt at udfærdige en Bestalling for Armfelt som Overstatholder, og for Taube som Chef for de udenlandske Anliggender under Mindreaarigheden. Ved en særskilt Act blev det desuden forordnet, at Kronprindsen skulde beholde sine nuværende Opdragere og Oppassere, og endelig blev der føjet et Tillæg (eller Codicil) til Kongens Testamente. Dette Tillæg er blevet mærkværdigt og har følgende korte Indhold: „Det

* Dalberg var almindelig bekjendt for at være Gustav IIIs heftigste Fjende. See Hedins nylig omtalte Skrift om Dalberg. Man spørger nu, hvormegen Tillid hans Udsagn i saa Fald fortjene? Vi vilde heller ikke have lagt megen Vægt derpaa, dersom de ikke syntes at blive bekræftede fra andre Sider. Vi lade Begivenhederne selv tale, og disse vidne tilstrækkeligt om den Mistanke Kongen havde fattet. Hertugen saae ikke Kongen paa dennes sidste Levedag, da Codicillen blev forfattet, m. m. Kongen skulde endog have yttret sig endnu mere fjendtligt mod Hertugen end der findes anført i Texten. Han skal nemlig have sagt: „Nej, nej! ... Jeg forsoner mig aldrig med ... min Banemand." Men da dette alene støtter sig til et mundtligt Udsagn af Dalberg og ikke findes i hans skriftlige Beretning, have vi troet kun at burde omtale det her. Men antaget at Kongen havde yttret sig saaledes, hvad beviser det da mod Hertugen? Den høje Døende har let kunnet henfalde i en Slags Sindsforvirring, under hvilken han kun lidet vidste hvad han sagde. Men selv om han havde talt saaledes med fuldkommen Bevidsthed, vilde det dog være besynderligt, om en løs Mistanke af en Person, hvis Mistænkelighed og letbevægelige Indbildningskraft er almindelig bekjendt, skulde betragtes som Beviis! Tænkende og upartiske Personer, som have havt Lejlighed til at gjøre Bekjendtskab med „Det indre af Tidernes Historie," have ogsaa næsten enstemmigt erklæret, at de ansee Hertug Carl for at være uskyldig, saa at det nu er skeet, som denne længere hen i Tiden engang selv sagde at han nærede Haab om, nemlig at „Sandheden tidligere eller silbigere bliver opdaget." Brev fra Hertug Carl til Baron Silfverhjelm af 16 Februar 1799. Bilag Nr. 39. Den i Brevet omtalte Bog er den forhennævnte af Sierakowski, som dengang nylig var udkommen.

** Klokken halv ti om Formiddagen.

er Hans Majestæts sidste Villie, at Regeringen under hans Søns Mindreaarighed skal forblive som den nu er, og at Kronprindsen ved sit 18de Aar øjeblikkelig bliver erklæret myndig og udraabt til Konge.*

Medens Schrøderheim var beskæftiget med at opsætte disse Documenter, havde Dalberg, som inderlig ønskede at bevæge Kongen til at forlade Livet med et forsonligt Sind, anmodet ham om Tilladelse til at lade Biskop Wallqvist kalde, for at give ham den hellige Nadvere. I det samme kom Schrøderheim med Expeditionerne, og Kongen skrev med skælvende Haand sit Navn under dem, hvilket dog, især paa Tillægget til Testamentet, blev saa utydeligt, at der ikke saaes meget andet end et mislykket G. derpaa. Derpaa tog Schrøderheim Documenterne med, for senere at gjøre det tilbørlige Brug deraf i Overensstemmelse med deres Indhold.

Da Kongen havde underskrevet og taget Afsked med alle de Tilstedeværende, tog han Armfelts Haand, og medens Kammertjeneren Robert holdt sin Haand under hans Hoved, som han ikke længere havde Styrke nok til at holde oppe, sagde han: „Sværg mellem mine Hænder, at De vil nære samme Hengivenhed og Troskab for min Søn, som De har lovet mig.“

„Deres Majestæt behøver ikke nogen Eed,“ svarede Armfelt, „Deres Majestæt kjender mit Hjerte og mine Følelser.“

Ved disse Ord trykkede Kongen Armfelts Haand, mumlede nogle uforstaaelige Ord, og sagde derpaa temmelig højt:

„Stakkels Barn, han trænger til Venner. De vil være hans Ven ligesom De var min, og De vil aldrig undlade at vaage over hans Interesser, ikke sandt?“

„O, Sire,“ svarede Armfelt, som neppe kunde tale for Graad og Hulken, „vil jeg bestandig være istand dertil?“

---

* Optegnelse af Statssecretair, senere Statsraad Greve Carl Lagerbrink. See Armfelts Selvbiographi.

„Bestandig," svarede Kongen næsten døende. „Jeg har befalet det ....*

Kongen blev nu igjen bragt tilsengs; Wallqvist blev strax kaldt ind og gav ham Nadveren; Kongen læste med foldede Hænder temmelig højt sit Fadervor, bad Gud forbarme sig over en Synder som han og forlangte at høre Bønnen: „O Guds Lam, m. m.**

Da denne Ceremoni var tilende og Wallqvist igjen havde forladt Værelset, gik Armfelt hen til Sengen og bad en kort Tid efter om Tilladelse til at Dronningen og den øvrige kongelige Familie maatte komme ind.

„Nej," sagde Gustav med døende Stemme ..... „endnu ikke .... Jeg er saa søvnig .... og vil søge at hvile et Øjeblik" ....

I det samme lukkede han sine Øjne; Armfelt gik hen til Kaminen og satte sig ligefor Baron Taube.

Dalberg og Zibeth bleve staaende ved Sengen.

Kongens Bryst arbejdede heftigt og med en stærk Rallen, og den opmærksomme Læge ventede hvert Øjeblik at see Livets Flamme blive slukket; men den døende Monark havde dog endnu Styrke nok til, skjøndt med afbrudt, neppe hørlig Stemme at kalde paa Schrøderheim, som øjeblikkelig kom.

Kort efter standsede den rallende Lyd i Brystet, og nu underrettede Dalberg de Tilstedeværende om at Alt var forbi.

---

* Armfelts Selvbiographi.

** Wallqvists Beretning om Kongens Beredelse til Døden.

Saaledes endte denne Konge sin urolige, glimrende, men ogsaa tragisk omvexlende Livsbane. Han var en ualmindelig Personlighed, med en høj Aand samt mangesidige Egenskaber, og han indvirkede i højeste Grad paa sit Folks Skæbne. Med ham have vi gjennemgaaet mere end tyve Aar af Sverigs Historie, og have fundet i disse: — — en Stat, som blev frelst fra Anarchi, men kun for at blive overgivet til et andet Extrem, nemlig Souveraineteten; et borgerligt, rigtignok meget brøstfældigt og forældet Samfund, som atter blev hjulpet op og forbedret, men kun for paany at styrtes i Forvirring; et Folk, som endnu var alvorligt og sædeligt, men ved de smittende Exempler fra oven blev hildet i mange Vildfarelser samt vænnet til Letsindighed, Overfladiskhed og Vantro, istedetfor til Retskaffenhed, Grundighed og Gudsfrygt, de Svenskes gamle Nationaldyder.

Som Regent, som Konge har Gustav III's Indflydelse paa den svenske Stat og Nation ikke været den heldigste. Den vigtigste af hans Handlinger var Revolutionen i Aaret 1772, som øjensynlig frelste Sverig fra at blive sønderlemmet, ja mulig endog fra den Fare at maatte dele Polens endelige Skæbne. Ak, havde denne glimrende og ridderlige Regent blot villet lade sig nøje med den Berømmelse han høstede heraf, havde han blot villet indskrænke sig til den fordringsfri, men dog ærefulde Rolle, kun som en Beskytter af Freden at leve for sine Undersaatters Lykke og Fremgang i moralsk og oeconomisk Henseende, i Kundskaber og gode Sæder, i Oplysning, Endrægtighed og Gudsfrygt. Men dette var et frugtesløst Ønske.

De første lykkelige Aar af Gustav III's Regering henrandt hurtigt, saaledes som det sædvanlig plejer at være Tilfældet med Lykken, der i det Hele taget bestandig har viist sig flygtig og forgængelig. En ny Periode begynder. Partierne vaagne atter. Vi see vor Helt, træt af Freden og den indre Ordens

stille, fordringsfri Hverv, kaste sig med rastløs Iver i en Hvirvel af de vidunderligste Krigsplaner og Adspredelser. Hans ældre, mere besindige Raadgivere blive fortrængte; eventyrlige Aander og Projectmagere omgive ham; Grundlovens Ord blive ringeagtede; Fleertallet af de vigtigere Regeringsforetagender udføres hemmeligt; Adelen begunstiges, de andre Stænder foragtes; Finanserne blive ødelagte ved udenlandske Laan og uhensigtsmæssige Forordninger; Folkets Sæder blive forgiftede; og vi see blot Kunst og Poesi blomstre i Skyggen af al denne Ødelæggelse, lig den Blomst, man stundom seer paa Randen af en Vulkan.

See dette er Kongens Synderegister. Men Adelen saavelsom de ikke adelige Stænder havde ligeledes deres.

Gustav III, som i flere Henseender synes at have valgt Ludvig XIV til sit Forbillede, gjorde efter Revolutionen alt hvad der stod i hans Magt for ved sine glimrende Fester, sin Pragt og alt det Henrivende, som ligger i Udøvelsen af Magten, at lokke den stolte, men ydmygede Adel tilbage til Hoffet. Han uddeelte med Ødselhed Titler og Hofcharger til disse højbaarne Aristokrater og drog mange af dem ind i sin private Cirkel, hvor han lig Slangebesværgeren forstod at holde dem fast og forvandle dem til lydige Redskaber i Kongemagtens Haand. Men dette var ikke tilstrækkeligt for en Monark, som sjeldent vovede at anerkjende det nyttige ved nogensomhelst Tømme fra Nationens Side. Adelen var rigtignok kuet, men laa dog som en hemmelig Fjende paa Luur efter en Lejlighed til atter at gjenvinde sin tidligere Indflydelse, og denne fjendtlige Sindsstemning fremtraadte med større og større Tydelighed i samme Forhold som Kongens Fejlgreb gav Haab om at der vilde ske en Forandring i Regeringsmaaden. De andre Stænders Misfornøjelse befordrede Adelens Planer, og endelig kom Rigsdagen i 1786, der i saa mange Henseender gjorde Epoke i Gustav IIIs Regering. Kongens Planer med at kalde Stænderne sammen mislykkedes, og med Smerte saae han sig nu for første Gang staa ligefor et Folk, hvis Kjærlighed og Tillid han troede at have tabt.

Nu udviklede de følgende Begivenheder sig med en forbausende Hurtighed. Det varede ikke længe før den ulykkelige Monark ikke saae nogen anden Udvej til Frelse for sig selv og sine Finanser, end — Krig. Man maa indrømme, at dette Middel i sig selv var slet, men det blev tillige forberedt med en saa paafaldende Ilfærdighed og Mangel paa ordenlig Plan, at man derved virkelig ligesom arbejdede Adelens Cabaler i Hænderne. Nu oprettedes Anjalaforbundet, hvis Øjemed var fjendtligt saavel mod Kongen som mod Regeringsformen, og den Politik, Kongen valgte for at tilintetgjøre disse Angreb, var næsten ligesaa gammel som den svenske Stat. I Forening med de ikke adelige Stænder see vi Kongemagten i 1789 fuldbyrde, hvad Christian IIs Bøddeløxe, Carl IXs Bloddomme og Carl XIs voldsomme Reduction havde begyndt og fortsat; Sverigs Adel, som fordum var ligesaa mægtig som Feudaladelen i det vestlige Europa, var knust. Dette var den virkelige Aarsag til Skuddet den 16de Marts, der paa en saa sørgelig Maade endte denne paa Afvexlinger rige Iliade.

En Forfatter, med hvis Ord vi ville slutte dette Arbejde, siger: „Gustavs Regering udøvede en betænkelig Indflydelse paa Sæderne. Opdragen i det attende Aarhundredes Philosophi, fordomsfri og beundrende Frankrigs encyklopædistiske Genier, begyndte han, ligesom Joseph II og Fredrik II, at hylde deres opløsende Lærdomme, samt latterliggjøre Religionens gamle Dogmer, og først da det var for silbigt indsaae han, at Religion og gode Sæder udgjøre Samfundets eneste sande Grundvold. De Exempler, der udgaa fra Hoffet, ere smittende, og ved Gustav IIIs Hof nærede man ikke længere nogen Agtelse for Sæderne; den ægteskabelige Troskab blev tvertimod gjort latterlig, som noget gammeldags, og man ansaae det for god Tone at føre samme Levnet, som det der i Frankrig forskaffede Regentens og Ludvig XVs Hof en saa sørgelig Navnkundighed. Baron Armfelts i hele Landet bekjendte Forbindelse med Frøken Rudenschøld trodsede i denne Henseende enhver af Anstændighedens Grændser. Armfelt var gift med en agtvær-

dig Dame af en af Sverigs fornemste Familier, hvilket gjør hans Opførsel dobbelt daddelværdig, saa meget mere som han var den der stod højest i Kongens Venskab og Tillid, og følgelig burde give et godt Exempel. Det var let at forudsee, hvor skadeligt saadanne Exempler fra dem, der stode Thronen nær, maatte indvirke paa de bedre Klasser, som satte en Ære i at ligne Hoffet. Fra disse højere Kredse udbredte Smitten sig dernæst til de ringere Folkeklasser.

Gustav IIIs urolige Characteer, som blev ansporet ved den hæderlige Arv fra hans Forgængere, var rettet mod det Glimrende, det Eventyrlige, ja man kan gjerne sige Exentriske, og som Følge af et altfor stort Held havde han ligefra Begyndelsen fattet en Tillid til sin Lykke, der bevirkede, at han sjeldent var istand til at afpasse Midlerne efter det Maal han havde sat sig. Dette gav mange af hans Planer et forbavsende Udseende af Letsindighed, og de Udveje, han benyttede, bare i Almindelighed Præget af den Tid, hvori han var bleven opdragen. Rænker, List og de mest spidsfindige Intriguer vare de Elementer, hvori Cabinetspolitiken bevægede sig, og heri havde Gustav III unægtelig erhvervet sig en Færdighed, som kun faa kronede Hoveder havde naaet.* Dersom han havde været i Besiddelse af et Feltherretalent, som svarede til hans andre store Naturgaver, vilde han mulig have virkeliggjort, hvad Voltaire sagde om Carl XIIs bekjendte Minister Gørtz: „il voulait ébranler l'Europe, et il en etail capable.“ Hans første, mod Norge rettede Erobringsplaner, vare tilvisse ikke de mindst fædrelandssindede. Det var den samme Idee, som den store Oxenstjerna nærede, som foresvævede Carl X Gustav, og som under Sverigs dybeste Elendighed strandede med Carl XII paa Klippen ved Frederikshald. Hvorfor bleve Planerne ikke fortsatte i denne Retning, da Sverig endnu havde en Flaade af

* Kort efter hans Død sagde en af hans Venner, Digteren Adlerbeth, til en anden Person: „Der var ikke et eneste ærligt Haar paa ham.“

24 Linieskibe og 40,000 Mand at anvende. Dersom de 23 Millioner og alle de Kræfter, som bleve bortødslede i Finland, vare blevne klogt, consekvent og standhaftigt anvendte paa Erobringen af Norge, hvo veed om denne da ikke tilsidst vilde være lykkedes? Men at stræbe vedholdende efter et og samme Maal var ikke Gustav IIIs Sag. Under hurtige, dristige, afvexlende Ideer, der, som det syntes, bleve fattede og opgivne med lige stor Lethed, og under en grændseløs Tillid til Lykken, havde han naaet det høieste Punkt af sin indre Crisis. Hans Blik, som, med Forfærdelse maalende den bestandig større Afgrund, fæster sig snart paa Norge, snart paa Rusland, søger blot en Leilighed til Krig. Det er disse den indre Misfornøjelses og den finansielle Forvirrings uhyggelige Magter, der med stedse stigende Fare følge ham gjennem hele hans senere Liv, og endelig twinge ham ind paa Krigens Bane, under en uophørlig Kamp med en herskesyg, uforsonlig Adel, som har svoret hans Fald. Denne Krig strandede saaledes formedelst Uerfarenhed og Tvedragt, til Ulykke for Sverig, som allerede følte hele Tyngden af sin Hæder, en af dets krigerske Konger opført kunstig Bygning, som styrtede sammen ved Pultava, og som Gustav IIIs Arm var for svag til at opføre paany.

Som privat Mand var denne Konge baade mild og følelsesfuld, af Tilbøjelighed var han aldrig Despot. Naar han maatte vise sig haard, skete det bestandig med en indre Uvillie, og maaske i den Overbeviisning, at „en Konges Hjerte bør sidde i hans Hoved", som Napoleon sagde. Man har med fuldkommen Grund beskyldt ham for Mangel paa Oprigtighed, men han var ligefra sin Barndom nødtvungent bleven indviet i Forstillelse, og denne fulgte ham som den Hævestang hint Aarhundredes Statsmænd hyldede. Han besad en i mange Henseender skarp og træffende Dømmekraft, havde ofte en instinctmæssig Forudfølelse af Forhold og Begivenheder, og var begavet med en rig og kraftig Aand, men som ikke sjeldent svævede forbi eller udenom den sunde Fornuft. Hans Veltalenhed var beundringsværdig og han syntes ikke sjeldent at

benytte den i samme Hensigt som Talleyrand, der sagde, at den var givet Menneskene, „for at de bedre kunde skjule deres Tanker.“ Ved et uimodstaaeligt fortryllende Væsen forstod han at vinde Hjerterne, og selv hans værste Fjender vare neppe istand til at modstaa dette Trylleri, naar han benyttede det mod dem. Selv ung, vittig, glimrende, livlig og kundskabsrig yndede han at omgive sig med Genier og med den fornemme Ungdom, hvoraf der bestandig har været glimrende Spirer i det svenske Aristokrati, og han dannede sit Hof i samme Aand.

Dette Hof, som i sin Tid var det elskværdigste og muntreste i Europa (med Undtagelse af Frankrigs), var det Maal, hvortil Alle ilede hen som til Lykkens Tempel, hvor Forlystelser, Videnskab, Smag og Pragt kappedes med hinanden, under en uophørlig Afvexling af Festiviteter og andre Adspredelser. Den svenske Opera, Gustav IIIs Yndlingsstiftelse, gav Smagen en ny og ædlere Retning, og hans Ærgjerrighed bestod i at gjøre Sverigs Navn bekjendt og agtet i Dannelsens Verden. Denne høje og virksomme Beskyttelse fremkaldte mange Talenter, og det svenske Sprog regner ligeledes sine nyere Aner fra denne Tid, som begyndte med Stiftelsen af det svenske Academi.

Men dette glimrende Hof, disse kostbare Udenlandsrejser, denne Statsluxus, som blev drevet for vidt i et af Naturen saa lidet begunstiget Land, bragte den pragtelskende Monark ind paa en Bane, om hvis Farlighed han ikke havde nogen Anelse. Det var en med Blomster bedækket Vulkan — Finanserne, der bleve ledede uden Beregning, uden Orden, uden Control, vare i Sverig, som i Frankrig, en Kræftskade, der snart begyndte at tære paa hans politiske Livstraad; en uophørlig tiltagende Gjæld, en bestandig større Kløft mellem den svage Stats Indtægter og Kronens uhyre Udgifter førte først til den ulykkelige Forholdsregel med Brændeviinsregalet og Salget af Embeder, dernæst til en Rigsdag med en afgjort Opposition under tiltagende Mistillid og Frygt, og endelig til en Krig,

som kostede 23 Millioner, en ny Revolution og et Kongemord. — —

Hvilken Forskjel mellem Slutningen af dette Drama og dets glimrende Begyndelse. Revolutionen i Aaret 1772 var unægtelig et stort og ærefuldt Foretagende, som frelste det gamle Sverig fra den Vanære at maatte, ligesom Polen, dø af sine indre Saar, og Tidspunktet til 1783 var Glandsperioden i Gustav IIIs Regering.

Men ak, hvor Udsigterne blive mørke efter 1786 og 1789. Vi see nu den forhen saa lykkelige Monark overgivet til en Skæbne, som gjør ham i høj Grad beklagelsesværdig, saameget mere som han indsaae, at hans egne Hænder havde gravet Afgrunden. Hans Blik gjennemskuede mangen en Gang med Fortvivlelse denne sørgelige Stilling, og han tænkte paa at tage den centnertunge Krone af sit Hoved, for i Paris, Adspredelsernes Middelpunkt, at bedøve sine Bekymringer og undfly en Tilværelse, som var bleven ham en Byrde.

Han indsaae maaske, at hele den øvrige Deel af hans Levetid, selv om den blev en Kjede af Anger og Forsagelser, ikke vilde være tilstrækkelig til at gjøre det, der var skeet, godt igjen, og tilbagevinde det der var tabt for evig. Souveraineteten, som han byggede paa Aristokratiets Ruiner, var skrøbelig ligesom alt hvad der udelukkende hviler paa et dødeligt Hoved. Han indsaae selv, at om denne Magt end kan have nogle Fortrin, naar den udøves af en stor Mand, er dette dog kun en heldig Tilfældighed, og han synes at have havt til Hensigt at oprette bedre Garantier for sit af hyppige Rystelser hjemsøgte Folk; men ved Synet af den mægtige Conspiration, som han lærte at kjende paa sit Dødsleje, tænkte han kun paa Nødvendigheden af at gjøre Tronen stærk; og det laa formodenlig i Forsynets store Plan, at denne Souverainetet, i en velménende, men indskrænket og halsstarrig Efterfølgers Haand, atter skulde kaste det gamle Sverig ud paa Tidens stormfulde Hav og bringe det til Afgrundens Rand, for at vække Nationens oprindelige Kraft, bringe den til at afskaffe den ødelæggende Enevoldsmagt

og grundlægge en ny Statsform, som ved den fornuftigere Inddeling af Magten synes at burde betrygge saavel mod de tidligere indre Farer, som mod den uvisse Skæbne, der venter det i sin Grundvold rystede Europa.*

* Af en Afhandling om Gustav III af B. von Schinkel, Maj 1831.

Bilag.

1.

Brev fra Gustav III til Hertug Carl.

Min kjære Broder; med den største Forbavselse fik jeg for kort siden Efterretning om, at De er vendt tilbage til Sveaborg med Flaaden. Jeg bryder mig kun lidet om de to Fregatter, men det ligger mig meget paa Hjertet ikke at tabe Slaget. Jeg har ladet Dem vide, at jeg vil see Dem stationeret ved Aspø for at understøtte mine Operationer. Jeg har ladet Dem vide, at den russiske Flaade er løbet ud; dersom den drager Nytte af Vinden, som holder Dem tilbage, vil den kunne indespærre os eller gaa til Nordsøen, og De vil da ikke faa Lejlighed til at slaa den. Jeg gjør Regning paa at blive adlydt; hvor megen Glæde det end vilde foraarsage mig at faa Dem at see ved min Tilbagekomst til Helsingfors, vilde dog Misfornøjelsen over at see min Flaade der forgifte hele min Lykke. Det er efter et vundet Slag, det er efter en Affaire ved Kronstadt, jeg vil gjensee den; nu maa den gaa fremad, for at handle og slaaes. Aspø kan ikke være mere farligt i 1788 end det var i 1741. Det var Sygdomme og ikke Stationen, der var Skyld i Flaadens Ulykker. Kort sagt, jeg vil adlydes, og det øjeblikkelig. Jeg forbliver bestandig

Peipolla den 11. Juli 1788.

Deres kjærlige Broder
Gustav.

2.

Brev fra Gustav III til Hertug Carl.

Min kjære Broder! De har hevnet det svenske Navn og tredsindstyve Aars Banære. Hvor det er mig en Glæde at have en ømt elsket Broder at takke for en saa fuldstændig Sejer, at vide, at De er Sejerherre og usaaret. Jeg venter af Dem at erfare Navnene paa alle de Officerer, der have udmærket sig, og jeg beder Dem at foreslaa de Belønninger, der kunne være passende. Jeg tilbragte hele Dagen i Gaar i en forfærdelig Uro; jeg vidste at Slaget havde fundet Sted, men jeg var uvidende om Udfaldet; jeg vidste at De var der og jeg nærede Frygt for Dem. Henimod Aften erfarede jeg ved Efterretninger fra Kysten, at man havde seet et russisk Skib stryge sit Flag, og at Bønderne troede at Slaget var vundet, men det beroligede mig ikke; jeg var uvidende om hvorledes det var gaaet Dem; endelig kom Baron Bunge i Morges og befriede mig paa en højst behagelig Maade fra min Urolighed. Jeg har givet ham et Kors og en Grad for den gode Efterretning, han bragte mig. Han har sagt mig, at det vilde være Dem kjært, om jeg sendte ham til min Svigerinde, og han staaer netop færdig til at rejse. Jeg giver ham det Hverv at overlevere et Brev til Dronningen og et til Raadet, men han har Ordre til først at begive sig til Carlberg, for at min Svigerinde allerførst kan erholde Efterretning om Deres Sejer. Jeg marscherer i Aften til Fredrikshamn og vil i Morgen tidlig lade synge Te Deum. Jeg omfavner vor Sejerherre og vor Helt og er Deres mest hengivne Ven og Broder.

I Hovedkvarteret ved Memele i russisk Finland den 19 Juli 1788.

Gustav.

P. S. Da De netop har de lette Fregatter af Skærgaardsflaaden uskadte, vilde det være særdeles hensigtsmæssigt at sende nogle af disse ud for at undersøge hvad der er blevet af den russiske Flaade. Bunge har sagt mig, at De ønsker at fratræde Overbefalingen; jeg besværger Dem, ved de Laur-

vær, De har erhvervet, ved Deres egen Ære og ved de hellige Baand, som forene os til et dobbelt Broderskab, ikke at forlade Fædrelandets Sag. Dersom De afgiver Overcommandoen, til hvem skal jeg da give den, da Grev Wachtmeister efter al Sandsynlighed er gaaet tabt. Det er i et saadant Øjeblik som det nuværende, at en Medborger bør glemme alle andre Considerationer, for ene og alene at tænke paa Staten, og naar denne Medborger er Statens Søn, og naar han har gjort denne Stat sejerrig, er dette en ny Forpligtelse. De har betraadt en altfor smuk Bane til at kunne vende om. Nej, min kjære Broder, jeg slipper Dem ikke, før De har lovet mig at beholde Overcommandoen i Aar.

3.

Brev fra Gustav III til Hertug Carl.

Vi ere ikke længer heldige, og nu da Lykken vender os Ryggen, synes Alt at forene sig til vor Fordærvelse. De er indespærret af den russiske Flaade, hvis Overvinder De har været; midt i en oprørsk Armee befinder jeg mig i den sørgelige Forfatning, hverken at kunne gaa frem eller tilbage. Jeg kan ikke rykke frem, thi jeg tør ikke udsætte mig for ikke at blive adlydt, og min Ære saavelsom Hensynet til en god Stilling tillader mig ikke at gaa tilbage, da jeg i saa Fald maatte forlade en fordeelagtig Havn, som dækker Grændsen, som ligger i Fjendens Land, og er den eneste gode Havn, der kan holde Stand paa hele denne Kyst. Det der forøger min Urolighed er Frygten for at denne russiske Flaade, der ligger for Sveaborg, vil tage Vejen til de svenske Kyster, og at den gaaer til Stockholm for at forskrække Raadet og Staden og understøtte de Ildesindede. Den kunde ogsaa gaa op ad Norrkøping til, men alt hvad den der kunde udrette, vilde ikke være andet end Plyndring. Det tilkommer Dem, min kjære Broder, at bestemme, hvilken Udvej man bør tage med min Flaade, i det

Tilfælde at den russiske tager denne Vej, og om De ikke skulde kunne følge den. Dersom den gik ind gjennem Warholm eller Sandhamn, vilde den, som jeg troer, let kunne indesluttes af en mindre Styrke. Det er ikke andet end kjedsommelige Reflectioner jeg her fremkommer med, for at bede Dem overveje dem, og underrette mig om, hvad De troer man bør gjøre. De sidste Efterretninger fra Kjøbenhavn ere, at den russiske Flaade er færdig til at løbe ud i Nordsøen, formodenlig for at gaa til Middelhavet. Keiserinden har reclameret Iværksættelsen af Forbraget med Danmark; man har holdt et stort Conseil i Kjøbenhavn og sendt et Ilbud til Kronprindsen. Man kjender aldeles intet til Resultatet af dette Conseil. Adieu, min kjære Broder, gid vi maa faa hinanden at see under heldigere Omstændigheder. Skjøndt meget daarligt understøttet, modsagt, ja endog forraadt og maaske forladt af en Deel af mine Tropper, har jeg dog ikke tabt Haabet; det er i de store Farer man ofte finder sin Frelse. Jeg omfavner Dem af mit ganske Hjerte.

Kymmenegaard den 9 August 1788.

Gustav.

P. S. Jeg har befalet General Siegroth, at han skal sende et Detachement af Helsinge Regiment, som han havde ombord paa Galejerne, til Helsingfors; det er min Hensigt at De skal betjene Dem deraf, for at complettere Besætningen paa Wladislav.

Jeg maa takke Dem for Deres kjærlige Brev, der paa en saa rørende Maade vidner om den Interesse, De nærer for mig. Man har overdrevet Forholdet for Dem. Jeg har ikke et Øjeblik været saa udsat, som De var det i de 5 Timer Deres Slag varede. Jeg vil ikke søge Døden, jeg vil heller ikke undvige den, men det er efter min Mening en Fejghed at søge den af Fortvivlelse.

4.

Brev fra Gustav III til Hertug Carl.

Baron Ruuth vil underrette Dem, min kjære Broder, om de vigtige Grunde, som twinge mig til at rejse til Sverig, for at træffe alle mulige Anstalter (som kun min Nærværelse kan paaskynde) og for at berede mig paa at tilbageslaa en Naboes Angreb, der, opægget af Rusland, bereder sig til at angribe os. I et Øjeblik som dette, i hvilket jeg er nødt til at forlade dette Land, kan jeg ikke betro min Magt og Statens Velfærd til nogen anden end til en Broder, der, allerede Sejerherre over mine Fjender, har saa mange Rettigheder til min Tillid og mit Venskab. Jeg veed meget godt, min kjære Broder, at det Hverv, De skal modtage, er vanskeligt og lidet behageligt; men foruden den Omstændighed, at jo større Vanskelighederne ere, desto større er Æren, saa er Deres Fødsel, som individuelt knytter Dem til Staten, og Deres Venskab for mig altfor stærke Baand til at tillade Dem ikke at rette Dem efter det, som de twingende Omstændigheder nøder mig til at fordre af Dem. Baron Ruuth vil underrette Dem om de Foranstaltninger jeg har taget til Deres Bekvemmelighed, indtil Deres Eqvipage og Deres Hof kan komme hertil. Jeg rejser herfra paa Løverdag eller Søndag; hvis jeg ikke inden den Tid har den Fornøjelse at see Dem komme, skal jeg møde Dem paa Vejen og have den Fornøjelse at tale med Dem om mine Hensigter. Den ubegrændsede Myndighed jeg saavel i civil som militair Henseende giver Dem over hele dette Hertugdømme, er Dem en Borgen for det ømme Venskab og den uindskrænkede Tillid, der næres for Dem af en Broder, som vil elske Dem lige til sit sidste Suk.

I Hovedkvarteret Kymmenegaard den 21 August 1788.

Gustav.

5.

Brev fra Gustav III til Hertug Carl.

Min kjære Broder! Jeg havde forudseet, at De ikke gjerne vilde afgive Commandoen over en sejrende Flaade, for at overtage Commandoen over denne Armee, og jeg vilde ikke engang have tænkt paa at foreslaa Dem det, saafremt ikke den bydende Nødvendighed at maatte begive mig til Sverig havde givet mig Anledning dertil. Jeg har blot nogle faa Ord at tilføje, og det er, at næst efter mig og min Søn er De den, som nærmest tilhører Staten, og at jo højere Rang man har, desto større ere ogsaa Pligterne. Men jeg appellerer blot til det Venskab, som forener os, og til det hellige Brodernavn, som vi have faaet af Naturen, og som andre Baand have knyttet endnu stærkere. Og uden at benytte mig af den Ret, som De giver mig til at befale, naar De siger, at De maa holde Dem til de Grundsætninger, som De har foresat Dem at følge, besværger jeg Dem baade som Broder og som Medborger, her at være mit andet Jeg, da jeg ikke kan dele mig. Overbeviist om at De ikke vil nægte mig dette, og tvungen af mine Forretninger, rejser jeg herfra paa Mandag, i det Haab enten at see Dem her eller at møde Dem undervejs. Jeg affender denne Expres, for at fremskynde Deres Ankomst og for saa meget tidligere at kunne omfavne Dem.

Kymmenegaard den 23 August 1788.

Gustav.

6.

Brev fra Hertug Carl til Friherre G. A. Reuterholm.

Lovisa den 27 Septbr. 1788.

Min bedste Ven, jeg sender atter en Cureer, men denne er blot for min og for mine Venners Regning; jeg venter ham meget snart tilbage, thi da Lieutenant Brelin sandsynlig kommer til at rejse det halve Rige om for at søge Kongen, og desaarsag ikke kan komme saa hurtigt igjen, som min Nysgjerrighed ønsker, haaber jeg at denne meget hurtigt vil blive expederet af Dem, Oxenstjerna og Bonde, mine udvalgte Raader og Propheter; men Spøg tilside, Sagen er i Korthed denne. Jeg tilligemed Armeen er nærved at sulte ihjel, og dette er ikke behageligt; en tom Mave foraarsager daarligt Humeur, og et daarligt Humeur kan bringe En til at gjøre Sottiser; for at evitere alt dette og ikke staa Fare for at sulte, hvilket bliver en inevitable Følge, dersom den russiske Flaade couperer vore Transporter, har jeg, for at more mig i mine ledige Timer, studeret Diplomatik, og som Følge af alle mathematiske Grunde, der sige, at et mindre Onde er et Gode i Forhold til et større Onde, indrettet det saaledes, at jeg om tre eller fire Dage har sluttet en Stilstand med Hendes Majestæt, min kjære Cousine. Men tys, dette er endnu en Hemmelighed; nu kommer det Egenlige: Armeen, der er i et miserabelt Humeur, thi det bliver man af Hunger og Kulde, befinder sig i samme Situation som Folket i Sverig, det vil sige, misfornøjet; denne Misfornøjelse forøges af onde Rygter, og Sandheden af disse Rygter synes at have Probabilitet; de sige, at Monarken ophidser Almuen i Dalarne, at han vil gjøre sig til arbitrair Herre, at han vil undertrykke Nationen, tage Banken etc.; Rigsdagen, som blev forlangt, er refuseret, ensin, Frygten tiltager, men da man har Styrken i Hænderne frygter man her kun for, at man skal blive nødt til at bruge denne jus canonicum mod sit eget Folk, der uskyldigt er ført bag Lyset. For at erfare hvormeget sandt der er i alt dette, sender

jeg denne Mand, for at jeg kan blive underrettet om, hvad jeg skal gjøre, tro og tænke; gaa derfor i Concilium med Deres Venner, siig dem, at ligesaa lidet som jeg taaler at et eneste Bogstav i den nuværende Regeringsform forandres mod Kongemagten, ligesaa lidet taaler jeg at denne bliver forøget og allermindst, at den udstrækkes til arbritair Myndighed. Jeg kan disponere over Flaaden og Armeen, og et eneste Vink vil være tilstrækkeligt til at jeg indfinder mig i Sverig med hele Styrken; men dette Skridt er extremt, og derfor vil jeg vide hvorledes det Hele forholder sig; raadfør Dem med Oxenstjerna, Bonde saavelsom de tro og Fædrelandet hengivne Venner, De kjender. Lad mig vide hvad De synes der er det bedste, saa er jeg beredt til Alt, men send den samme Curreer hurtigt tilbage, thi Aarstiden taaler ikke lang Opsættelse, dersom noget skal ske (endnu) i Aar, inden Vejrliget forhindrer Passagen til Sverig. Farvel min bedste Ven. Dette er Aarsagen til at jeg sender Bud, hvilket tillige giver mig en ny Lejlighed til at forsikkre Dem om den bestandige Hengivenhed, med hvilken jeg aldrig ophører at være Deres tro Ven

Carl +.

7.

Brev fra Hertug Carl til Friherre G. A. Reuterholm.

Borgå den 3 October 1788.

Min bedste Reuterholm! Ved min Ankomst hertil, som var den 1ste dennes, modtog jeg paa engang tre af Deres Breve, et med Posten under Battrams Couvert af 17de October, et med Broder Bonde af 21de s. M., og et med en Curreer fra min Gemalinde af 27de s. M., for hvilke jeg nu paa

en og samme Gang takker særdeles meget; der er intet som glæder mig i højere Grad end at see mig erindret af mine Venner, især af dèm, som med saa megen Arbeur og Oprigtighed give mig daglige Prøver paa deres Hengivenhed og Venskab; jeg vilde være det utaknemmeligste Menneske, dersom jeg ikke var istand til at erkjende dette, og mit Hjerte er for ømt og, uden at prale, for hæderligt til at nære en saadan Last; men nu gaaer jeg strax til Sagen.

Da jeg skrev til Dem om den store Sag, gik der overalt det Rygte, at Monarken vilde bemægtige sig Banken og gjøre sig til arbitrair Herre over dette Land; dette Rygte, der var udspredt overalt og med sandfærdige Farver, gjorde mig ikke alene bange for mit eget Vedkommende, men for alle Consequentserne af et Skridt, som tòt ou tard vilde have ruineret os Alle. Da jeg saaledes var uvis om hvilket Parti jeg i denne piinlige Forlegenhed skulde tage, vilde jeg af mine Venner ikke alene erfare det rette Sammenhæng, men ogsaa høre deres Raad med Hensyn til hvorledes jeg skulde forholde mig ved en saadan Lejlighed. Da jeg ikke er vis paa at mine Breve gaa rigtigt, men derimod er vis paa Cancellivejen, som altid er sikker, da den ikke er underkastet de Tilfældigheder og smaa Desagrements af at Brevene blive aabnede og saa videre, som følger med den almindelige, skrev jeg til Dem og Bonde under Snäppans Couvert. Jeg gjenkjender dennes sædvanlige Nonchalence, og det skal ikke ske oftere, thi nu da jeg er bleven enig med min Gemalinde om at sende alle mine Breve under hendes Couvert, og det bestandig med særskilte Expresser, staa vi ikke længere Fare for Usikkerhed. Efterat Bonde er kommen herhen, er jeg til en vis Grad rassureret med Hensyn til denne Sag, men hvorledes det end forholder sig, nærer jeg Frygt for den Animositet, som i alle Henseender viser sig mod Armeen, og da Armeen ligeledes er fjendsk sindet mod de mindre, frygter jeg tilsidst for et Udbrud, der ikke paa nogen Maade vilde blive fordeelagtigt for Fædrelandet. — Af det Brev jeg har faaet af Dem gjennem Bonde, gjenkjender jeg Venskabets Yttringer. Det er mig kjært at finde en retskaffen Ven, og for at svare dertil, paahviler der mig den samme kjære Pligt,

at oplyse de Omstændigheder, som see dunkle ud med Hensyn til min Conduite vis à vis Armeen. Men for at kunne gjøre dette tydeligt, maa jeg fremkomme med en Beskrivelse deraf.

Armeen er sammensat af fire Slags Folk, som alle fire have forskjellige Interesser, men som dog have opereret til den Confusion, som hidtil har hersket der. Den første Klasse, som er den mindste, er Hoffolk, der skulle lade som de ere Kongen attacherede, der maaske i Stilhed haabe at blive belønnede af ham for deres Rapporter, men som i denne Tilstand ere aldeles passive af Frygt for Pluraliteten, og som, naar de kunne, forstyrre de Andres Operationer og ere beredte til at lægge Hindringer i Vejen derfor. Den anden Klasse er Antiroyalister eller de saakaldte Patrioter, misfornøjede med Alt, og i Grunden ikke meget sikkre paa hvad der skal ske; de skrige blot, gjøre Sort til Hvidt, og udlægge Alt til det Værste. Den tredie Klasse er Sprengtportianere, som hemmeligt nære Ideen om Finlands Independence, og under Skinnet af at forsvare Rigets Stænders Rettigheder have havt Forstand nok til at adjungere sig Patrioterne, der, uden at kjende noget til Independencespørgsmaalet, er gaaet ind paa Alt hvad disse ønske, for at de kunne have den Fornøjelse at ærgre Kongen og kuldkaste hvad han har udført. Den sidste Klasse er virkelig skikkelige Folk, som upartisk betragte baade det ene og andet Parti, men som beklage den Forfatning, hvori Riget er kommet, og som ønske det Gode, men, entrainerede af Strømmen, følge med, saafremt ikke Nogen kan sætte en Dæmning, der standser den i dens Løb. Jeg har glemt at tilføje, at der gives en anden Klasse Mennesker, som til Skam og Skændsel for Nationen ere virkelige Cujoner, og som blegne for Skuddene; der, ligesom den der drukner klynger sig til det Første han kan faa fat paa, nu griber og følger det samme Parti som de, der straffe og fordømme Krigen, og det ikke af nogen anden Grund, end for at være sikkre for deres Vedkommende og slippe for de Farer, som en Campagne kunde medføre. Dette er Officerernes Situation, thi Soldatens er, som den bestandig har været, tro, redelig, kjæk og villig til at udføre,

hvad der bliver ham paalagt, uden Frygt for nogen Fare, retskaffen og saaledes som Nationen i Virkeligheden er, naar den overlades til sin egen Enfoldighed og ikke er forbærvet af Luxus og udenlandske Skikke. — I denne Tilstand modtog jeg Armeen; de tvende Partier af Patrioter og Sprengtportianere havde dengang Stemningen for sig og talte i høje Toner; jeg havde to Udveje, enten at anvende Magt eller Godhed, det første vilde have været vanskelig, men vilde maaske dog have reusseret, thi naar man undertrykker en, har man undertrykt dem alle; men eftersom de, der vare mine Venner, havde havt den Godhed overalt at udsprede det Rygte om mig, at jeg var en sand Djævel, og jeg saae, at min Ankomst foraarsagede Skræk, tænkte jeg, at det var unødvendigt strax at statuere et Exempel paa Haardhed, da man vidste, at jeg kunde være haard; derimod syntes jeg det var bedre at overbevise dem om, at jeg ogsaa var god, skjøndt jeg kunde være slem i rette Tid.

Jeg begyndte derfor med Alvor at foreholde Enhver den Daarskab de havde begaaet ved Anjala, og optog det saaledes, at da Daarskaben var begaaet og ikke kunde gjøres om igjen, ligesom Krigen heller ikke kunde afhjælpes paa anden Maade end ved en lovlig Fred, vilde vi nu kun holde sammen og søge at gjøre dette Skridt saa excusabelt for Alle, at det ikke længere kunde skildres med andre Farver, end som en Faiblesse og et manqueret Skridt af for megen og overdreven Zèle for det almindelige Bedste, og uden at jeg vilde gaa ind paa deres Sottise, skulde de nu blot søge at give den Udseende af en Underhandling fra Ruslands Side, der kunde blive anseet som lovlig, naar den entameredes med den commanderende Chef, som paa en lovlig Maade var anbetroet Commando og Negotiationer, men ikke med Particuliere, som ikke havde nogen Ret dertil. — Jeg suspenderede imidlertid alle Hostiliteter, og for at give dem et saa meget mere overtydende Beviis paa min Beredvillighed for dem, forlod jeg paa deres Begjæring Høgfors-Stillingen, ene og alene for at bevise dem, at de vare duperede af deres Godtroenhed og Ruslands sædvanlige politiske Skjelmsstykker; som et endnu mere overtydende Beviis sendte

jeg et Complimentsbrev til Storfyrsten, og fik et koldt Svar; begge Brevene bleve viste frem og vakkede den største Forundring; omsider begyndte Prætentionerne fra Ruslands Side at gaa saa vidt, at de Herrer Negotiateurer indsaae at de vare narrede, og Sprengtporten, som blev narret af mig, idet han troede allerede at have bragt mig over paa sin Side, søgte nu, da han saae at jeg bestyrkede dem i at opgive Underhandlingerne, at vælte Skylden for Bedrageri over paa mig, efterat han først havde lokket Finnerne til at gjøre det første Skridt. Da jeg nu saae, at Finnerne og dette Parti vaklede, hvad deres Tænkemaade med Hensyn til Rusland angik, opløste jeg de finske Regimenter, som laa paa Grændsen, og sendte dem hjem; dermed vare alle Negotiationer endte, da Communicationen mellem Sprengtporten og den svenske Grændse blev lukket derved, og alle disse Emissairer skuffedes i deres veritable Forsæt at lokke den finske Armee til at kaste sig ind under russisk Protection. Efterat jeg har naaet dette Maal, holder jeg et aarvaagent Øje med Alles Conduite, og dette synes ikke at behage disse Folk, der, for at hevne sig derover, have sagt, at jeg har narret Armeen, og at jeg har forhindret Stilstanden, hvilket jeg ikke har gjort; jeg har kun afholdt Armeen fra at gjøre nye Sottiser. Da jeg forøvrigt omgaaes med dem paa samme Fod som før, men befaler, istedetfor at consultere, som jeg tidligere gjorde, synes dette ogsaa at falde Nogle ubekvemt, i Særdeleshed Armeens Flaade, der ikke har gjort noget, og som næsten à coup de poings dans le dos maatte slaaes ved Hangø; efter Udfaldet af denne Affaire, hvor de skikkede sig godt, har jeg rost dem og givet dem et godt Vidnesbyrd, saa at jeg haaber at have Fred med dem for det Første. Imidlertid seer De, min kjære Ven, at man, uden at være falsk, dog maa behandle disse Mennesker som et raaddent Æg, undertiden haardt, undertiden blidt, alt efter Omstændighederne, og jeg paastaaer og er næsten overbeviist om, at dersom jeg blot faaer Tid dertil, kan jeg gjøre Alt hvad jeg vil med en Armee, der for tre Maaneder siden i moralsk Henseende ikke duede til noget.

Det Ønske De nærer, min bedste Ven, at see mig tilbage i Stockholm, skjøndt der ere gyldige Grunde derfor og min egen Penchant til at gjensee mes Dieux penates desuden kunde af Sjæl og Hjerte bringe mig dertil, er dog (denne Sag) for nærværende Tid (umulig) (forgæves), da jeg er obligeret at (blive her) for at holde og vedligeholde Ligevægten her; min Fraværelse vilde afstedkomme den største Confusion, saalænge Alt endnu ikke er kommen i vedbørlig Orden; hvad De forøvrigt ønsker med Hensyn til min Person, saa, hvor flatteust det end kan være for min amour propre, staaer det dog tydeligt for mine Øjne, at det vil blive en vanskelig og næsten umulig Ting at iværksætte dette Værk paa en Tid, da Alle ere adsplittede, Alle ville have fat i Regeringstøjlerne, og ethvertsomhelst særskilt Individ, ledet af privat Interesse, vil efter sin egen Commoditet og Lejlighed styre det almindelige Bedste. Desuden har den ubetydelige Erfaring, som hidtil er bleven mig til Deel, viist mig, at Hoben dømmer mere efter Udfaldet end efter Sagens Omstændigheder, og da man ikke altid kan gjøre Alle tilpas, eftersom Enhver har en forskjellig Mening og en forskjellig Tænkemaade, er man udsat for forskjellige Domme. Men hvor triste disse Reflectioner end ere i sig selv, skulle de dog ikke hindre mig i at gaa den rette og lige Vej, og med Taalmodighed afvente, hvad Forsynet behager at gjøre med min Person, da jeg er overbeviist om, at en god Samvittighed og en retfærdig Dommer vil vide at soulagere de ubehagelige Timer, jeg er nødt til at udholde her.

Det forundrer mig at høre, at Løven har forandret sin Tænkemaade; de hellige Fædre, som have ernæret dette Dyr i deres Hule med apokryphiske og gyldne Spaadomme, betragter jeg nu som rigtige Fourber og Løgnere; imidlertid vilde det være blevet et farligt Dyr, dersom det længere havde holdt sine Tanker hemmeligt, men da dets Kunst er aabenbaret for St. Brødre, er det ikke farligere end at man kan fange det, naar man vil, og sætte det i samme Forhold, som det tidligere har været, nemlig i Uvidenhed om vore Forsætter.

Jeg veed ikke hvor Stor-Ceremoni-Mesteren opholder sig. Lille Broder bander ham, fordi han politiserer i Stockholm, og

Garied bander over sine Munderinger, som ikke komme over, fordi han læser Ministeriet Texten, og Patrioterne glemme deres Støvler, Klæder og andre Fornødenheder. Dem som De ønsker tusinde Miil bort, kjender jeg; den Ene, hvis Omstændigheder ere værre end mine, er mere at beklage end at frygte; den Anden har jeg faaet Befaling til at sende Monarken, og saa= ledes har man aldeles intet at befrygte af hans Nærværelse her; disse saakaldte Royalister ere ikke af megen Betydning her, de tør ikke engang aabne Munden for at forsvare en slet Sag, og det blotte Navn, som viser deres Tænkemaade, er saa forhadt, at de ikke nogensinde tør nævne det eller aabne Munden om noget som kan være til Fordeel for deres Herre; jeg har aldrig seet et mere ægte Had.

Jeg skal skrive mere med Bunge, som kommer til at rejse kort efter denne Coureer; dette Brev er blevet langt og bredt, men det maa De undskylde; naar man har Hjertet paa Læ= berne, glemmer man at tælle Linierne. Farvel, min bedste Ven! Vær bestandig overbeviist om, at jeg er og forbliver Deres tro Ven

Carl +.

8.

Brev fra Hertug Carl til Friherre G. A. Reuterholm.

Lovisa den 8 Octbr. 1788.

Min kjære Reuterholm! Begge Deres Breve af 28 og 30 September har jeg rigtigt erholdt med Posten og takker derfor. Jeg er overbeviist om hvor megen Deel De, som min Ven, tager i de ubehagelige Omstændigheder, i hvilke jeg befinder mig her i Deres Fædreneegn; jeg takker

imidlertid for de Efterretninger, jeg har faaet, men ønskede snart at faa Brelin tilbage, thi med ham venter jeg store Ting fra Dem. Oxenstjerna har mistet sin Fader; hans Død har hindret vor Correspondence; han har nogle Chiffre, De forstaaer hvad jeg mener, og dem kan man bruge i Forening, dersom det skulde behøves. Omstændighederne ere vanskelige her, men ikke saa vanskelige som de skildres i Sverig. Det Skridt Armeen gjorde, jeg mener den finske, er utilgiveligt, men det kan ogsaa betragtes fra to Sider; skjøndt jeg ikke excuserer deres Foretagende, beklager jeg dog dem, som ved halve Ord, Combinationer og Slutninger have ladet sig forlede til et Skridt, der nu betragtes som Fejghed, skjøndt Motiverne maaske vare ganske anderledes; de ere nu angerfulde og ønske, at det der er skeet, var uskeet; de see sig paa to Maader bedragne, baade af deres egen Herre og af den, til hvem de have taget en utilgivelig Tilflugt. Deres Situation er beklagelsesværdig. Den svenske Armee derimod, der er daarligt anført, misfornøjet med Forplejningen og de slette Anstalter, halv nøgen og desuden uden Kjærlighed til Kongen, har knurret og mumlet, men denne Knurren blev mere omtalt, end den i Grunden fortjente; da Kongen rejste, ophørte Misfornøjelsen, og alt er tranquilt. Jeg kan ikke og vil heller ikke tilregne mig nogen Avantage af alt dette, men jeg troer, at dersom jeg havde været her fra Begyndelsen, havde Sagerne faaet et ganske andet Udseende end de nu have. Jeg betragter denne Krig som to særskilte, nemlig en indre og en ydre; den indre er nu imod Kongens Person, og den kan desværre aldrig afhjælpes, thi om der bliver Fred eller ikke, bliver dog Hadet lige stærkt, og det saa meget mere uopretteligt, som Estimen er borte; man kan ikke elske den Mand man ikke estimerer, men man kan hade den man estimerer. Den første Sygdom kan aldrig helbredes, den anden kan det, denne er af første Slags, og saaledes uhelbredelig; den ydre Krig er med Naboen, og skjøndt Alle nu hvile paa deres Vaaben, er baade Svenskere og Finner blevne enige om at slaaes, naar det lader sig gjøre, efterat de ere blevne overbeviste om at den gamle Kones smukke Ord ikke have

været andet end Snak. Saaledes staa Sagerne; det vilde ikke koste mig meget at faa Alt hvad jeg ønskede, dersom min Ambition var stor, men jeg sætter altfor megen Pris paa en god Samvittighed og mit Hjertes Tranquilitet, til at ville kjøbe en chimèrique Hæder derfor, hvis Irblus vilde foraarsage mig en hemmelig Uro over at have brudt de helligste Baand. Jeg kjender altfor godt den Mistanke, man kan have til mit Sujet, ligesom jeg ogsaa kjender den Fare, jeg vilde blive udsat for, dersom Freden kom istand; men jeg har den tilfredsstillende Bevidsthed, at jeg har handlet efter den Overbeviisning, som saavel min Ære som mit Hjerte fordrer, og derfor frygter jeg ikke, men afventer den Tid, da Uskyldigheden vil træde frem i sit fulde Lys. De veed, min Ven, at dette Formaal bestandig har ledet min hele Vandel, og ligesom jeg, som en oprigtig Ven af mit Fædreland, er beredt til at opoffre mit Liv for det, hvis nogen Krænkelse af dets Rettigheder skulde finde Sted, saaledes er jeg ogsaa beredt til at gjøre det samme, naar det kommer an paa en Krænkelse af Kongemagten. Imidlertid beklager jeg vor Stilling, og i Særdeleshed de som tænke retsindigt, thi det er en Sandhed, at Alt staaer meget daarligt til og at Sagerne forværres Dag for Dag.

Bonde skriver mig til, at han kommer her med Depecher fra Kongen, og at han har faaet en Expres om at rejse til Wenersborg, hvor Kongen opholder sig, for at hente dem. Jeg veed desforuden at Monarken er vred paa mig, fordi jeg har forladt Høgfors, hvor jeg dog ikke kunde have beholdt et Corps paa fem Batailloner, da Vinteren stunder til, og man ikke har kunnet oprette Magasiner; dette er mig ubegribeligt, og skjøndt jeg, for at sige Sandheden, ikke frygter synderligt for noget, da jeg har 16000 Mand, der tænke ligesom jeg, er jeg dog meget nysgjerrig efter at erfare det rette Sammenhæng med alt dette. Hans Excellence Don Carlos Rackanora (?) har ikke yttret meget i sit Brev, men skriver prophetisk, og da denne Stiil ikke stemmer med det Haandværk, jeg nu har, er jeg enten for dum, eller han for klog til at jeg rigtig kan faa nogen Mening ud af det han egenlig vil

sige; jeg overlader til Tiden at tydeliggjøre, hvad jeg ikke forstaaer.

For at tale om gamle Mama og hendes røde Bog, da ligger den i et Chatol af Egetræ, hvortil jeg herved sender Nøglen; Chatollet staaer i mit inderste Værelse, hvor Bonde har sat alle de Sager, som det var ham paalagt at gjemme da jeg rejste; i dette ligger ogsaa flere andre Ting, der høre til det gøteborgske Capitel, og som ingen anden end jeg kan finde Rede i, eftersom jeg skulde bringe det i Orden ved min Ankomst til Stockholm; men da jeg maatte rejse strax, fik jeg ikke Tid til at gjøre noget derved. Tag imidlertid den røde Bog ud og lad det Øvrige være; naar jeg engang kommer tilbage, skal jeg bringe Resten i Orden.

Det er meget godt at De har arrangeret Huset, thi saa kommer Gud ske Lov dog Noget i Orden her i Verden. Vor oplyste Patriark er især med at klippe Faarene i Bohuslehn; jeg synes at han i Overensstemmelse med vore Præsters nuværende Orthodoxi begynder meget godt; skal dette være en Præparation til de Arbejder, der ere tilbage, saa Gud bevare os fra dem.

Farvel, min bedste Ven! Jeg behøver ikke saa ofte at repetere noget for Dem, som De bør vide, men som jeg dog bestandig gjør mig en Fornøjelse af at sige Dem, nemlig, at jeg er og forbliver Deres tro Ven

Carl +.

9.

Brev fra Friherre G. A. Reuterholm til Hertug Carl.

Min naadigste Herre!

Med Broder Bonde, som i Morgen tager herfra til Finland, faaer jeg nu en længe ventet Lejlighed til uden Forbeshold eller Frygt for Snaphanerne at yttre mig om den nuværende vanskelige Tilstand, medens jeg tillige nyder den Naade at turde aflægge min underdanigste Taksigelse ogsaa for det sidste Brev fra Deres kongelige Højhed, hvilket Pagen Schwerin medbragte, nemlig af 8de dennes, og som jeg med den inderligste Ærbødighed og Glæde i Forgaars modtog gjennem Battram.

Hvor gjennemtrængt af Taknemmelighed jeg er for en saa uafbrudt og smigrende Tillid, som den min naadige Herre nu i mere end 8 Aar har behaget at vise mig, lader sig ikke udtrykke ved Pennen. Da Deres kongelige Højhed sandsynlig allerede ved flere Lejligheder har lært Deres Folk at kjende, jeg mener nemlig Forskjellen paa dem, som kalde sig Deres Venner, naar man ikke behøver dem, og de som virkelig ere det, naar det gjælder, blive alle Protestationer mere end overflødige, især da Tiden til aabenbart at vise sig, sit Attachement og sin Tænkemaade, efter min Anskuelse allerede er fuldkommen tilstede. For mit Vedkommende har den imidlertid bestandig været det, og min naadige Herre viser mit Hjerte fuldstændig Retfærdighed, ved naadigt at være overbeviist om, at Ingen med mere Zèle ganske og aldeles vil opoffre sig for Deres kongelige Højhed, naar det behøves, end jeg. Jeg troer desaarsag ikke at behøve nogen videre Apologi for det Oprigtige og Velmeente i mine underdanige Raad, men skynder mig efter Deres kongelige Højheds naadige Befaling med sædvanlig Oprigtighed at give dem ligesaa ukunstlede, som de dicteres af det mest ærefrygtfulde Attachement.

Af mit sidste Brev vil min naadige Herre allerede have erfaret, hvor meget det smertede mig, i et saa vigtigt Moment som det Brevet med Pagen omtalte, mod min Villie at have været nødt til at være tavs saalænge (i Henseende til dets Pelerinage til Skenäs og Sneppens Langsomhed med at sende det hertil). Jeg har allerede i Anledning heraf engang for alle underdanigst vovet at udbede mig, at Deres kongelige Højhed aldrig vil benytte Sneppen til Postmester for mig, og gaaer nu over til at besvare ikke alene dette, men ogsaa det Brev Brelin medbragte, tilligemed det i Forgaars af Battram overleverede.

Af alle disse, saavelsom af de flere troværdige Beretninger, der ere komne hertil fra Finland, indseer jeg tilstrækkeligt det saavel Penible som Ærefulde i Deres kongelige Højheds nuværende Stilling, og skjøndt det første for Øjeblikket synes at prevalere, beroer det imidlertid ganske sikkert paa min naadige Herre selv, at gjøre det sidste stærkest. Hertil behøver min naadige Herre ingen Magt. Naar Deres kongelige Højhed blot spørger Deres eget Hjerte og medfødte Oprigtighed til Raads, vinder og vedligeholder Deres kongelige Højhed sikkert den Tiltro baade hos Armeen og Nationen, der efter min Mening er den eneste Belønning, som det sømmer sig for min naadige Herre at modtage, og som maaske i dette Øjeblik er den eneste Sikkerhed for Dem og Deres Familieѕ Skæbne. Alt beroer derfor nu paa min naadige Herre; det er ikke blot os, som have Øjnene fæstede paa Deres kongelige Højhed, men hele Europa, og hvad der er mere, den udødelige Efterverden. Ved disse Navne seer jeg i Tankerne Deres kongelige Højheds Sjæl hæve sig, og det er billigt; — men, min naadige Herre, lad denne Bevægelse tjene til hos Deres kongelige Højhed saa meget mere at befæste den Beslutning, at De med den nøjagtigste Omhyggelighed vilde overveje alle Deres Demarcher ved denne Lejlighed. Hvert Skridt De nu tager, lægger Grunden til Deres Fremtids Skæbne, og Valget af at blive æret og tilbedt af den svenske Nation, eller hadet til Døden, staaer nu aabent for Deres kongelige Højhed. Ved den Tapperhed Deres kongelige Højhed den 17de Juli lagde for Dagen paa en

saa ærefuld Maade, ved det mandige Væsen, Deres kongelige Høihed er i Besiddelse af, og ved Deres gratieuse og gode Façoner med Armeen, har Deres kongelige Høihed allerede vundet utroligt hos Nationen; men (tag ikke denne Oprigtighed unaadigt op) alt saadant er à pure perte, dersom der gjøres nogen Demarche, som seer eqvivoque ud, og forspilder den Tillid, som Armeen har fattet til min naadige Herre. Bonde vil sikkert mundtlig fortælle Deres kongelige Høihed de Rygter som circulere her om denne Gjenstand. Jeg, som af min naadige Herres Brev veed, at baade Flaaden og Landtropperne uden Betænkning følge deres Chef, og at de, efter mit Kjendskab til Deres kongelige Høiheds Characteer og Tænkemaade, bestandig bør gjøre det, inquieteres mindre deraf, men kan dog ikke undlade at gjøre denne underdanige og velmeente Erindring derved: At Deres kongelige Høihed, som maaske har Folk nærmest omkring Dem, der tænke aldeles forskjelligt fra Dem, og have en ganske anden Interesse, ikke bør forhaste Dem med at give Deres Bifald til nogen Proposition, der gjøres om at besnære eller straffe dem, som af Uvidenhed, Nød og maaske Godtroenhed ere blevne forledte til at blive Rebeller. Jeg er meget langt fra at approbere deres Adfærd, men Mildhed og Sagtmodighed er det eneste Middel (saafremt der ellers gives noget) til at raminere dem, sauvere Fædrelandet og forhindre dets Sønderlemmelse, medens derimod en slet afpasset Strenghed ene vil achevere vor Undergang, og hos Folk, der ere bragte saa vidt, let kan afstedkomme den Grad af Fortvivlelse, som bryder alle Baand og alle Considerationer, ja endog kan blive farlig for min naadige Herre selv. Det er forøvrigt aldeles som min naadige Herre siger i sit sidste Brev: Krigen mod Kongens Person er det værste, og den ophører sikkert aldrig før med ham selv. Efter min Mening bør min naadige Herre ikke tage nogen anden Deel i denne Krig, end den, som Æren absolut paabyder. Min naadige Herre har af Kongen modtaget en Tillidspost, en Commando, der ikke kan vendes mod ham, uden Skam for Deres kongelige Høihed. Men dersom Kongen vil bruge min naadige Herre til en Snare for Armeen, eller

ogsaa blot har stillet ham der som en Gjenstand for Misfornøjelsen og den Fortvivlelse, som Nød og Mangel paa Alt medfører, da holder jeg for, at min naadige Herre ikke hurtigt nok kan frigjøre sig for en saa ingrate og utaalelig Commission. Eftersom min naadige Herre har sagt Kongen reent ud, hvorledes Alt staaer til (hvilket jeg veed allerede er skeet), og eftersom min naadige Herre ingen Hjælp eller Undsætning erholder, indseer jeg ikke, hvorfor Deres kongelige Høihed skal opoffre Dem selv ved fremdeles at forhærde Dem mod Pengemangel, Hungersnød, ja imod selve Elementerne. Er Stilstanden rigtigt sluttet, og der ikke er mere i Finland at gjøre hele Aaret, da kom herover, naadige Herre, Nb. med den Deel af Armeen, som Deres kongelige Høihed kan stole paa, (hvilken jeg supponerer at min naadige Herre som Chef kan baade udvælge og permittere). Min naadige Herre bliver derved Herre over Stockholm, og hele den svenske Adels, ja maaske baade Rigets og Hovedstadens Skytsengel; thi ellers forestaaer her sikkerlig en blodig Catastrophe, en St. Bartholomæi, som vistnok aldrig har havt sin Lige i Sverig. Det vilde blive for vidtløftigt her at skildre det hele Tableau, men Bonde kjender det, og har i Commission at fremstille det med dets rette Farver. For imidlertid at komme tilbage til min naadige Herre: Er det Tilfældet, at Deres kongelige Høihed ikke længere er fuldkommen sikker paa Armeen (Nb. ikke alene paa Officererne, men i Særdeleshed paa Soldaterne), da raader jeg til ikke at komme hjem i dette Moment; man maa vel i saa Fald blive der indtil videre og afvente Evenementerne, som de façon ou d'autre ikke længere kan være saa meget langt borte, og denne Tid bør da ene benyttes til paa enhver Maade at søge at gjenvinde og befæste Armeens og Nationens Tillid. I dette Intervalle raader jeg dog ikke til at hasardere det uvisse Udfald af nogen ny Action, naar min naadige Herre ikke med fuldkommen Vished kan forudsee Seieren og ligesom gribe den med Hænderne, ellers vil hele Gloiren af den vundne Søbataille være aldeles tabt i Løbet af nogle Minuter, og min naadige Herre og Deres Parti vil i og med det samme

være berøvet den bedste Bataillehest. Hvor sørgelig Tilstanden for nærværende Tid er her, hvor stor Gjæringen hos Nationen, Bitterheden mod Adelen, Hadet mod Ophavsmændene til dette fordømte Eventyr, Faren for Hovedstadens Plyndring, Længslen efter Rigsdag, Kongens Frygt for den, hans Vrede over Opbrudbet fra Høgfors, og Længslen efter at komme til at straffe den finske Armee m. m. er, alt dette overlader jeg Bonde omstændeligt at fortælle. Han vil ogsaa underrette min naadige Herre om de Demarcher, som vi begge in Antecessu have taget for Deres kongelige Højhed og udvikle den Detaille, som jeg, i Kraft af den mellem os gjorte Fordeling, ikke uden Fare for Spioner og lønlige Anslag, daglig passer her saa godt jeg formaaer. Dersom vi ere saa heldige at udrette noget derved, vil det være den største Tilfredsstillelse for os, der bestandig have staaet Deres kongelige Højhed nærmest, og, for at tale i prophetisk Stiil, i ondt og godt Rygte, i megen Ære og megen Forhaanelse troligen have fulgt min naadige Herre. Vi have ligefra den første Grundlæggelse af Sanct + gjort min naadige Herres Skæbne til vor egen, og den Fare, somBonde udsætter sig for ved denne Reise, saavelsom den, for hvilken jeg her dagligen i Løndom er exponeret, troer jeg er et bedre Vidnesbyrd om vor uforanderlige Bestandighed, end alt hvad jeg yderligere kunde fremkomme med i denne Henseende. Et forbeholde vi os dog i al Underdanighed, og det er: At dette Triumvirats Hemmeligheder ikke maa komme til nogen Fjerde, hvem han end er. Bonde kan nærmere forklare Grunden til denne Begjæring, ligesom han sikkert heller ikke vil forsømme i Underdanighed at berette om den Convention, vi have sluttet med Hendes kongelige Højhed Hertuginden, om at afsende Courerer, naar det behøves, m. m. — Hvor kraftigt de forenede Mediationsmagters Gesandte end arbejde paa Fredens Gjenoprettelse hos os (og hvorom Bonde, som har været der paa Stedet, kan give fuldstændige Detailler) er der dog al Apparance for, at man ikke saa hurtigt gaaer ind derpaa, før de fine Intriguer have faaet Tid til at modnes saa meget som man ønsker, for at afstedkomme en saadan Omvæltning i Nationen

som man vil, og imidlertid er det at befrygte, at Nød og Fortvivlelse frembringer en Contraoperation her, der hverken kan blive douce eller lykkelig. Stykket nærmer sig ufejlbarlig sin Dénouement. Naar dette skeer, og Kongen i saa Fald kommer noget til, medens min naadige Herre befinder sig paa den anden Side af Havet, paa en Aarstid, da Overfarten hertil er umulig, da er Alt tabt, thi det i saa mange Aar concentrerede bittre Had faaer da aldeles fri Tøjler til at forskandse sig her, medens det, dersom min naadige Herre var nærværende, med Nationens Admiration og Kjærlighed samt Laurbærkrandsen om Hovedet, vilde være en overordenlig Modvægt for det kongelige Huus og i Særdeleshed for min naadige Herres Person, der efter min Mening ved en saadan Lejlighed bør spille den brillante Rolle, hvorom vi saa ofte have talt i Bibliotheket. Dette haaber jeg idetmindste. Dersom denne forviklede Knude nogensinde skal kunne løses, vil det blive min naadige Herre, som kommer til at gjøre det, og da det nu er paa Tiden at tale reent ud af Skægget, maa jeg idetmindste for mit Vedkommende erklære, at trods min personlige Forpligtelse til Fru Svea, vil bestandig min Stemme saavelsom deres, paa hvem jeg har nogen Indflydelse, ene og alene være for min naadige Herre. Dette er ikke Fruentimmervont, her behøves en Mand, en heel Karl, kort sagt, en som allerede har viist, at han baade er en heel Karl og Carl. Sørg blot for, naadige Herre, at Folkets Hjerter og Tillid ikke vendes fra Deres kongelige Højhed. Det er og bliver i ethvert Tilfælde aldeles nødvendigt at eje disse, og dersom de engang forspildes, indseer min naadige Herre nok, hvor umuligt det er at vinde dem tilbage. Det er desuden i dette Øjeblik af saa megen større Betydning for Deres kongelige Højhed, da De ellers alt for let kan komme til at befinde Dem mellem to Stole. — Min naadige Herre har allerede saa ofte lært at kjende Vedkommendes Tænkemaade, hvorom Marts Maaned og Scenen om Stormesterskabet i Ordenen kan vidne, tilligemed hvad der i denne Sommer er passeret i Hangø Odde og Helsingfors, og nu sidst ved Conversationen med Bonde om Høgfors, hvor Rebellerne bleve omtalte. Naar nu hertil lægges den Mis-

være berøvet den bedste Bataillehest. Hvor sørgelig Tilstanden for nærværende Tid er her, hvor stor Gjæringen hos Nationen, Bitterheden mod Adelen, Hadet mod Ophavsmændene til dette fordømte Eventyr, Faren for Hovedstadens Plyndring, Længslen efter Rigsdag, Kongens Frygt for den, hans Vrede over Opbrudbet fra Høgfors, og Længslen efter at komme til at straffe den finske Armee m. m. er, alt dette overlader jeg Bonde omstændeligt at fortælle. Han vil ogsaa underrette min naadige Herre om de Demarcher, som vi begge in Antecessu have taget for Deres kongelige Højhed og udvikle den Detaille, som jeg, i Kraft af den mellem os gjorte Fordeling, ikke uden Fare for Spioner og lønlige Anslag, daglig passer her saa godt jeg formaaer. Dersom vi ere saa heldige at udrette noget derved, vil det være den største Tilfredsstillelse for os, der bestandig have staaet Deres kongelige Højhed nærmest, og, for at tale i prophetisk Stiil, i ondt og godt Rygte, i megen Ære og megen Forhaanelse troligen have fulgt min naadige Herre. Vi have ligefra den første Grundlæggelse af Sanct + gjort min naadige Herres Skæbne til vor egen, og den Fare, somBonde udsætter sig for ved denne Reise, saavelsom den, for hvilken jeg her dagligen i Løndom er exponeret, troer jeg er et bedre Vidnesbyrd om vor uforanderlige Bestandighed, end alt hvad jeg yderligere kunde fremkomme med i denne Henseende. Et forbeholde vi os dog i al Underdanighed, og det er: At dette Triumvirats Hemmeligheder ikke maa komme til nogen Fjerde, hvem han end er. Bonde kan nærmere forklare Grunden til denne Begjæring, ligesom han sikkert heller ikke vil forsømme i Underdanighed at berette om den Convention, vi have sluttet med Hendes kongelige Højhed Hertuginden, om at afsende Courerer, naar det behøves, m. m. — Hvor kraftigt de forenede Mediationsmagters Gesandte end arbejde paa Fredens Gjenoprettelse hos os (og hvorom Bonde, som har været der paa Stedet, kan give fuldstændige Detailler) er der dog al Apparance for, at man ikke saa hurtigt gaaer ind derpaa, før de fine Intriguer have faaet Tid til at modnes saa meget som man ønsker, for at afstedkomme en saadan Omvæltning i Nationen

som man vil, og imidlertid er det at befrygte, at Nød og Fortvivlelse frembringer en Contraoperation her, der hverken kan blive douce eller lykkelig. Stykket nærmer sig ufejlbarlig sin Dénouement. Naar dette skeer, og Kongen i saa Fald kommer noget til, medens min naadige Herre befinder sig paa den anden Side af Havet, paa en Aarstid, da Overfarten hertil er umulig, da er Alt tabt, thi det i saa mange Aar concentrerede bittre Had faaer da aldeles fri Tøjler til at forskandse sig her, medens det, dersom min naadige Herre var nærværende, med Nationens Admiration og Kjærlighed samt Laurbærkrandsen om Hovedet, vilde være en overordenlig Modvægt for det kongelige Huus og i Særdeleshed for min naadige Herres Person, der efter min Mening ved en saadan Lejlighed bør spille den brillante Rolle, hvorom vi saa ofte have talt i Bibliotheket. Dette haaber jeg idetmindste. Dersom denne forviklede Knude nogensinde skal kunne løses, vil det blive min naadige Herre, som kommer til at gjøre det, og da det nu er paa Tiden at tale reent ud af Skægget, maa jeg idetmindste for mit Vedkommende erklære, at trods min personlige Forpligtelse til Fru Svea, vil bestandig min Stemme saavelsom deres, paa hvem jeg har nogen Indflydelse, ene og alene være for min naadige Herre. Dette er ikke Fruentimmerdont, her behøves en Mand, en heel Karl, kort sagt, en som allerede har viist, at han baade er en heel Karl og Carl. Sørg blot for, naadige Herre, at Folkets Hjerter og Tillid ikke vendes fra Deres kongelige Højhed. Det er og bliver i ethvert Tilfælde aldeles nødvendigt at eje disse, og dersom de engang forspildes, indseer min naadige Herre nok, hvor umuligt det er at vinde dem tilbage. Det er desuden i dette Øjeblik af saa megen større Betydning for Deres kongelige Højhed, da De ellers alt for let kan komme til at befinde Dem mellem to Stole. — Min naadige Herre har allerede saa ofte lært at kjende Vedkommendes Tænkemaade, hvorom Marts Maaned og Scenen om Stormesterskabet i Ordenen kan vidne, tilligemed hvad der i denne Sommer er passeret i Hangø Odde og Helsingfors, og nu sidst ved Conversationen med Bonde om Høgfors, hvor Rebellerne bleve omtalte. Naar nu hertil lægges den Mis-

undelse, som Hertugens heldige Action, den nye Sværdorden og Armeens Tillid har kunnet frembringe, vil min naadige Herre let kunne indsee, hvor slet De er stillet, dersom Deres kongelige Højhed ikke længere har Folkets og Armeens Hengivenhed at støtte Dem til. Den kan desaarsag aldrig plejes soigneust nok, og den tilhører bestandig Prindser af det svenske Blod, der hade Falskhed, List og Rænker. Nationens gamle Characteer er endnu ikke saa vanslægtet, at den uden Bæmmelse kan udholde Dupliciteter eller hvad der har det mindste Anstrøg deraf. Min naadige Herres Forsæt, med Liv og Blod at forsvare os mod en arbitrair Magt og Souverainetet, er saa roesværdigt, at jeg haaber engang at kunne give Deres kongelige Højhed nye Beviser paa vor Taknemmelighed; men tillad, naadige Herre, at jeg paa den anden Side med min sædvanlige Oprigtighed maa erindre om: At Deres kongelige Højhed ikke bør vredes over eller finde det underligt, om et Folk, der saa gratuitement er blevet bragt i Ulykke, tager sine Mesurer bedre, for at det samme ikke skal kunne finde Sted en anden Gang. Det er ikke min Mening at ville ophæve den Kongemagt, til hvilken jeg engang har aflagt min Ed — nej, den er og bliver bestandig nødvendig for den svenske Nation, men jeg troer, at man uden Skade for Nogen kan og bør bevilge os nogen mere Sikkerhed for det vi have. Med min naadige Herres Navn i Hjertet, ligesom i Knapperne (af hvilke Broder Bonde vil nyde den Naade at fremvise en Echantillon) troer jeg at kunne tale med temmelig Styrke om denne Gjenstand, og jeg haaber idetmindste, at min naadige Herre aldrig vil miskjende denne Stemme fra en Ven, som vilde tro sig uværdig til hele den naadige Tillid Deres kongelige Højhed bestandig har viist ham, dersom han skjulte en eneste Tanke i sit Hjerte, af Frygt for derved at mishage Deres kongelige Højhed. Jeg fordrister mig forøvrigt til at sige: At jeg ikke kjender Nogen, der med mere Zèle og større Deeltagelse i min naadige Herres Skæbne vilde employere sig for Deres kongelige Højhed i et saadant Tilfælde, end netop den samme Person, som lever og døer Deres kongelige Højhed alene hengiven.

At Brelin endnu bestandig nødes til at disputere ex carrere, vil min naadige Herre erfare af Bonde. Naar han engang slipper løs, tænker jeg at kunne sende med ham, hvad der da kan være at melde. Vor gode, men svage Ven — Sneppen, holdes endnu bestandig paa Landet. Han har dog bedet mig om at sende hoslagte underdanige Brev til min naadige Herre. Runth, der er saa overbebyrdet med Pengemangel og Bekymringer, er allerede saa godt som død for sine Venner, og det halsbrækkende i hans Stilling gjør ham døv for alt andet. — Løven, i hvis vidtstrakte Planer jeg har begyndt at faa mere Indsigt, er nu for Tiden aldeles omvendt, og brøler i en ganske anden Tone, end da den vilde knuse Pilleæsken og Elephanten. Jeg har deraf lært, at Creaturerne, skjøndt forskjellige med Hensyn til deres Espèce, dog lettelig kotisere sig med hinanden, naar det gjælder, og vil derfor aldrig mere gjøre mindste Regning paa noget Creatur. Broderen St. Cerem. Mesteren er og forbliver Deres kongelige Højhed bestandig oprigtigt hengiven, og efter min Mening gjorde min naadige Herre ikke ilde i, jo før jo hellere at rappellere ham, for at have ham ved sin Person. Tvende Andre, som jeg ønskede tusinde Mile borte, nyde derimod allerede denne Lykke. Bonde kan nævne deres Navne tilligemed Aarsagerne til dette Ønske.

Min naadige Herre faaer her en saa lang Epistel, at den sikkert maa læses i flere Afsnit. Skjøndt jeg frygter for at den allerede er altfor lang for Deres kongelige Højhed, vilde den dog være meget for kort for mig, dersom ikke Bonde havde lovet at supplere det Øvrige. Han er saaledes min befuldmægtigede Gesandt og Ambassadeur hos min naadige Herre, der naadigt vil behage at betragte disse Kragetæer som et velbestalter Creditiv for ham. Efter vor Overenskomst venter jeg snart en Coureer fra ham med sikkre Efterretninger om Tilstanden. Dersom min naadige Herre gracieust vilde behage med denne at sende mig nogle af de belovede Anekdoter, vilde jeg strax begynde paa de Memoirer, der skulle støtte sig paa dem. Det vilde idetmindste være en behagelig Syssel i denne Kjedsomhed og i den utaalelige Længsel

efter min naadige Herre og Assembleerne i Bibliotheket. Gud fri os fra at den skulde komme til at vare hele Vinteren igjennem. I saa Fald bliver jeg aldeles desperat, og misunder Bonde mere end engang den Lykke at være hos min naadige Herre, hvilken jeg lettere end han kunde have havt, dersom min naadige Herre blot med (et) Par Ord før min Afreise fra Finland havde behaget at underrette mig om sin Villie og Tilstanden der. Men sandsynlig var denne Skæbne alt for god til mig. Jeg faaer saaledes Lov til at vedblive med at ro paa denne Side Havet, og prise mig lykkelig over at kunne ro i en og samme Baad som min naadige Herre — — —

Jeg takker underdanigst for den lille Nøgle til gamle Mamas Chatol. Med at fremtage den røde Bog saavelsom at lade de øvrige Papirer ligge urørte, skal der forholdes aldeles efter Deres kongelige Højheds naadige Befaling. Derpaa lægger jeg Nøglen til de andre, som jeg har i Forvaring. Jeg antager det for unødvendigt at forøge denne Epistels Længde ved at fremføre nogle af de Nouveller, som vanke her i dette Moment, thi Bonde kjender dem alle, og kan desuden underrette min naadige Herre ex auditis et visis, som gamle Svedenborg fordum skrev, om den rette Tilstand hos Garnisonen i Gøteborg og hos Almuen i Landet, hvor han har været, m. m. Af en saadan Meddelelse vil min naadige Herre med Lethed kunne see, hvor nær Kniven er sat Rigets Adel paa Struben, og saaledes som Følge deraf, at her beredes en Tragoedie, som ikke standser ved den Grændse, man naadigt indbilder sig at kunne afstikke for den. Lad blot Populacen faa Lejlighed til at komme rigtigt entrain og faa Blod paa Tanden, som man siger, saa vil man nok see og angre den falske Politik, at gjøre den til Dommer og Hevner af sin Querelle, skjøndt det da vil være altfor seent. Imidlertid arbejdes her af alle Kræfter paa at berede et saadant Evenement, og vor Herre, som ofte slaaer Menneskene med Blindhed, naar deres Maal er fuldt, synes ogsaa at have gjort det dennegang. Alt hviler en attendant Operationerne ved Gøteborg, hvorfra man med hver Post

ventter de største Nyheder, og efter min Mening bør Deres kongelige Højheds videre Demarcher ganske og aldeles rette sig efter det Udfald Sagerne faa derstedes. Jeg har derfor ikke kundet slutte mig til Hans Excellence Broder Bonde med Hensyn til den Idee han har, nemlig at min naadige Herre burde skynde sig ind i Rusland med Vaaben i Haanden, 1) fordi det sætter Deres kongelige Højhed aldeles ud af Stand til at profitere af Evenementerne (dersom nogen saadan finder Sted paa denne Side), og for det 2) da det vilde være paa ny at aventurere den Reputation, min naadige Herre allerede engang saa heldigt har vundet, trods alle slette Foranstaltninger, uden at tale om, at dette ogsaa vilde være uden Nødvendighed at hasardere Deres dyrebare Person, som i dette Øjeblik er saa precieux for Sverig. Jeg for min Deel ønsker hellere, at Conjuncturerne maa blive saaledes, at vi jo før jo hellere kunne faa Deres kongelige Højhed herover, idetmindste, at det maa ske inden Vinteren (Nb. dersom det lader sig gjøre paa den Maade jeg i Begyndelsen af dette Brev har projecteret). Tro dog ikke, naadige Herre, at det blot er Egennytten og den Fordeel for baade Hjerte og Aand, som min naadige Herres Tilbagekomst vilde forskaffe mig, der her leder min Pen. Jeg glemmer gjerne mig selv, og min egen Fare (hvorom Broder Bonde har lovet at tale, saavelsom om de Advarsler, jeg allerede har erholdt, i Anledning af de flere circulerende Mordlister) naar der er Tale om Deres kongelige Højheds Fremtids Vel, og en hemmelig Anelse siger mig, at jeg i denne Henseende vil blive bønhørt af Forsynet, som jeg hver Dag med de indstændigste Ønsker for min naadige Herre anraaber om Beskyttelse og Velsignelse for Deres kongelige Højheds Foretagender. Denne Hjælp er den bedste og langt paalideligere end alle Propheter og Spaakvinder. Hvad den sidstnævnte angaaer, da har hun imidlertid lovet min naadige Herre og os meget godt efter udstaaet Skærsild, og ved samme Lejlighed virkelig sagt mig og Bonde en Mængde curieuse Ting, der strax indtraf; men hvad derimod den Første blandt de Førstnævnte angaaer, eller

den nuværende nye Erkebisp, da maa jeg oprigtigt tilstaa min naadige Herre, at jeg efter denne lille Echantillon af hans Magi i Sandhed holder ham for en meget farlig Prophet, ligesaa politisk og bedragerisk som alle de tidligere, men saa meget farligere, da han er finere og har større Buer. Min naadige Herre kan derfor efter min Mening ikke tilstrækkeligt retranchere sig vis à vis ham, og aldrig vogte sig for meget for ham, hans Orakler og Forsøg — — — — Sat sapienti.

Efter at jeg nu ifølge gammel Skik har skrevet hele Papiret fuldt, maa jeg endelig standse. Men jeg vil forinden dette paa ægte prophetisk Viis foretage en lille Exorcisme, nemlig: at jeg ved den 17de Juli besværger min naadige Herre, for Alt i Verden strax at brænde denne Epistel, saasnart den er læst, samt aldrig at glemme den, som i Liv og Død er Deres allertroeste og underdanigste Tjener.

Stockholm den 21de October 1788.

Fr. de Sangv. Puro +

10.

Ordre for Hans kongelige Høihed Hertugen af Sødermanland.

1. Hans kongelige Høihed har snarest muligt at lade den store Flaade gaa hjem til Carlscrona; skulde den være aftaklet, skal den strax tiltakles paa ny, og dersom Aabningen af Sveaborgs Havn er tillagt med Iis, skal Flaaden hjælpes ud af Havnen ved Savning eller paa anden Maade.

2. Ingen Landtropper maa sendes hjem til Sverig uden Kongens særskilte og egenhændige Befaling.

3. For at spare, kan Hans kongelige Høihed, dersom han finder det rigtigt, hjemforlove de finske Regimenter.

4. Galejerne hjemsendes til Stockholm med den Deel af Søfolkene, som ikke behøves i Finland.

Gøteborg den 3 Novbr. 1788.

Gustav.

11.

Brev fra Hertug Carl til Friherre G. A. Reuterholm.

Borgå den 11 Novbr 1788.

Min kjære Reuterholm! Med min Forrider har jeg erholdt Deres Brev af 30te October under min Gemalindes Couvert. Bondes Ankomst hertil har været en stor Beroligelse for min Sjæl, idet jeg derved er bleven nøje underrettet om Tilstanden hjemme, hvilken inquieterede mig særdeles, men nu tranquiliserer mig, thi den Gjæring, som findes hos den mindre Deel, er ikke af nogen Betydenhed, naar Sagerne blive fremstillede i det Lys, i hvilket de bør fremstilles; hvad de Brødefulde angaa, da maa de søde den Suppe de selv have lavet; det bliver deres Sag; men det er min Sag ikke at bebyrde mig med at forfølge Particulierer, naar en større Mark er aabnet for mig, nemlig den, paa enhver Maade at forene og lede de forskjellige Sind til Hæder og Ære samt til Redelighed i deres Pligters Opfyldelse mod Gud, Konge og Fædreland. At jeg ligesom alle Andre har Venner og Uvenner, er en Skæbne som Alle ere underkastede og som Ingen kan undgaa, men naar man gjør sin Pligt og Intet har at bebrejde sig, bliver dog engang det Ordsprog sandt, at Ærlighed varer længst.

Fra Sneppen har jeg faaet en udførlig politisk Afhandling om den nuværende Tilstand. Hvad de skjønne Løfter (angaa) som den indeholder, da har jeg lært saa meget, at jeg ikke længere bliver daaret deraf, og (for at) sige Sandheden, da er denne store Cadeau ikke andet end en Lokkemad for at tage mig ved Næsen ligesom før; dette er imidlertid ikke Drivefjederen til den Handlemaade jeg vil følge; dersom jeg ikke havde min Ære at forsvare, mit Fædrelands Existence at sørge for, vilde jeg ikke forblive i Tjenesten et Øieblik længere, men disse Aarsager nøde mig til at holde ud med Fartøjet, og føre det i Havn, dersom der er mindste Mulighed for at det kan ske. Jeg sætter min Trøst til at det er en retfærdig Sag, jeg har at forsvare, og den Høieste, som hidtil har beskyttet mig, forlader ikke sine Tjenere i Nøden. — Dersom det skulde være fuldkommen Alvor med Lifflands Independence, ønskede jeg at faa Conditionerne saaledes stillede, at min Tilværelse ikke blev limiteret til bestandig at blive boende der, men at jeg kunde opholde mig hvorsomhelst jeg havde Lyst; denne Condition er sine qva non, ellers vil jeg ikke have noget Fyrstendømme, som man kan give bort i Dag og tage igjen i Morgen, naar de høje Contrahenter ikke kunne forliges, eller i det mindste vilde jeg blive sat i den ubehagelige Situation, at mit saakaldte Land blev Theatre de la guerre, hvilket vilde være skrækkelig desagreabelt. Skulde ogsaa dette indtræffe, maa Curland ligeledes indbefattes deri, thi point de partage si la fille est jolie.

Broder Bonde er aussitôt pris, aussitôt pendu; jeg har allerede bragt ham i Harnisk, og han er nu ude paa Recognoscering, men kommer tilbage i Dag eller i Morgen; Recognosceringen er imidlertid ikke farlig, da den ikke angaaer nogen bevæbnet Fjende, men derimod de som ere i vor egen Stat; naar jeg faaer Resultatet at vide, skal jeg sige mere; jeg veed nok, at det gjør Baronen curieus, men det er netop det jeg ønsker, thi saa længes De efter mine Breve.

Gjennem Bunge sender jeg Battram en stor Pakke, som han skal levere Dem; den indeholder to Pakker, den ene kan De aabne, den anden skal forvares forseglet, indtil jeg kommer

hjem, men i Tilfælde af Dødsfald skal den afleveres til det Depot, som tidligere er anbetroet det højærværdige Præsteskab af St. Farvel for denne Gang, min kjære Ven; vær overbeviist om at jeg bestandig er Deres tro og hengivne Ven

Carl +.

12.

Brev fra Cancelliraad J. v. Engeström til Biskop Hesslén.

Stockholm den 23 Decbr. 1788.

Min kjæreste Svoger!

Ved dettes Ankomst ere Herrerne sikkert meget sysselsatte med Rigsdagsmandsvalgene. Gud lade de der vælges blive af den Slags, jeg tidligere har talt om. Man har fortalt mig, at Hastfer nu for Tiden ikke er af det Slags. De Gjenstande, som sandsynlig komme for, blive af Vigtighed, og udfordre, foruden Forstand og Kundskaber, en reen Kjærlighed til Frihed og Fædreland. 1. Om Krig eller Fred er bedst. Efter min Mening er den sidste ubetinget at foretrække, og udgjør Gjenstanden for Alles Ønsker. Om jeg end vil forbigaa den Omstændighed, at Krigen er begyndt uden Stændernes Vidende, mangler man dog nu og har allerede i længere Tid manglet nervus rerum gerendarum. Hvorfra skal man tage de manglende Midler, hvorfra skal man faa det som fremdeles behøves? Til Krigen udfordres: 2. Nye Skatter. Mon Landet kan bære dem, under det Tryk paa Handel og Omsætning, som Krigen allerede har foraarsaget? 3. At nærværende Regeringsform maa gjenoprettes i sin fulde Kraft til Betryggelse for begge de contraherende Dele. Herom synes alle at være

enige, med mindre der gives Nogen, som troer det vilde være bedst, at der ingen Regeringsform var til. Hvad kan vel den ville, som tænker saaledes? Mon han erindrer den Ed, han har givet for sig og sine Efterkommere.

Dette bliver sikkert de Gjenstande, som komme under Forhandling, thi de Anliggender, hvorpaa de trykte Stemmer raabe, ere blot opfundne for at bortlede Opmærksomheden og forvirre.

Hvad vil man Adelen? — Udrydde den? Den kommer snart igjen i nye Personer. Riget kan ikke undvære den og Kongen endnu mindre, da han ikke anseer sit Hof for glimrende uden Adel, og det helst gammel. Adelen har ikke havt til Hensigt at udelukke Uadelige fra Officeersposter, hvorom der allerede for længe siden er afgaaet Ordre til Regimentscheferne. — (At) formindske Adelens Rettigheder? Hvorledes skulde man kunne gjøre Adelen til den sidste Stand. Derved hindres den ikke fra som hidtil at ivre for Friheden. Borttage de Herregaardene tilkommende Rettigheder saavelsom Skattefriheden? Kan det stemme overens med Retfærdighed? Der gives ingen adelig Familie, der har nogen Ejendom, som den har faaet for intet, især efter Reductionen. Arv er ikke aldeles lig med Gave. De som nu have kjøbt Herregaarde og Skattefrihed have redeligt betalt for Friheden, hvilket giver dem mere Værdi. Kan Berøvelsen af Skattefriheden ene angaa Personerne? Maa det ikke angaa Grunden, og i saa Fald maatte ogsaa mange Uadelige blive foruroligede. At skrive nogle Officerers Forhold, selv om det var saa vanærende som man fortæller, paa Adelens Regning, er jo det samme, som om man vilde tilregne hele Præstestanden de Forseelser, som enkelte Præster begaa. Have Officererne fejlet, da er det en Forsømmelse af den lovgivende Magt, at den ikke har straffet dem. Det er imod Regeringsformens Aand og Bogstav, at Rettens Haandhævelse skal drages ind under Rigets Stænder. Jeg kan ikke skrive mere, men anbefaler mig til Dit Venskab. Kommer der Nogen fra Din Egn, som vil have Oplysning, saa viis ham til mig.

P. S. Den unge Nauman er paa Warendorfs Contoir, og det er altsaa ikke nødvendigt, at Faderen kommer her.

13.

Brev fra kongelig Secretair Johan v. Engeström til Lars v. Engeström.

Stockholm den 8 Decbr. 1788.

Vor Brevvexling har faaet en Livlighed, som den aldrig før har havt. Men hvortil nytter det? Du kan ikke forandre min Tænkemaade, thi den grunder sig paa Principer, om hvilke jeg er fuldkommen overbeviist og som jeg har fulgt i nogle og tyve Aar, uden at gjøre nogen Afvigelse derfra. Jeg vil derimod ikke forandre Din Tænkemaade, thi Du har særegne Pligter at opfylde, og det gjør mig ondt, naar jeg nødes til at aabenbare en eller anden af vore Sandheder, thi en Mand med Din Characteer vilde neppe kunne opfylde Dine Pligter, dersom han kjendte vor Tilstand her hjemme. Men dersom jeg ikke svarede, vilde Du kunne betragte det som en Forseelse mod Venskabet og som en overdreven Partiiver. Jeg vil derfor svare, men med det Forbehold, at Du ikke lader Dig overbevise, og at mine Breve ikke maa lede Dig fra den Vej Du har at følge. Dersom Du ikke kan love mig dette, da læs ikke det der følger, men brænd Brevet.

Angaaende Brevet af 12 November. — Jeg har aldrig næret Tvivl om at Du meente det godt. Men man kan være uvidende om Begivenhedernes rette Sammenhæng, man kan paa fremmede Steder blive vant til at tænke paa en anden Maade end den der kan være rigtig i vort Fædreland. Begge Dele kunne bevirke, at man ophører at være en god Medbor=

ger, skjøndt man har det bedste Hjerte af Verden. Du har, som jeg tidligere har sagt, angrebet mig i Termer, der kun ere lidet andet end insulterende; jeg har gjort Gjengjæld, og vi ere lige gode Venner derfor. — Hvem der er Skyld i det Onde og hvorledes det kan afhjælpes, disse Spørgsmaal staa i saa nøje Forbindelse med hinanden, at de ikke kunne skilles ad, især da den, som er Skyld deri, næsten daglig ved nye Ugjerninger og de fordærveligste Udveje gjør enhver Forandring til det Bedre mere og mere umulig. Den Dristighed, hvormed Du efter gjenvunden Rolighed vil fordre Regnskab, er meget smuk, men kun til liden Gavn for os. Før Roligheden bliver opnaaet, vil Fædreland og Frihed enten være kvalt eller have sejret. Du vil ikke være kommen hertil, før Tragedien er bragt tilende, og det er blot os herhjemme, der skulle møde Faren, men Du vil nyde Godt af Følgerne. — Forene, siger Du. Er det paa nogen Maade muligt at indgaa Forening med dem, der ikke ville nogen Forening? Med det troløseste og mest bedrageriske af alle Mennesker? Med Din Godtroenhed vil Du hele Dit Liv blive altfor lettroende. Som Din Ven beder jeg Dig for Guds Skyld lægge Baand paa den smukke Fejl at være lettroende. Den Retskafne og Godhjertige er som oftest for lettroende. Det bliver nødvendigt at moderere Axel. Din Nils stoler jeg ikke paa. Du kan, dersom Du vil, stole paa, at jeg og flere ville gjøre hvad vi ansee for at være gavnligt for Fædrelandet, men vi have i Sinde at tænke selv og handle efter egen Overbeviisning; vi lade os ikke lede med Ord; om Talerens Ære end er aldrig saa uplettet, kan han jo være misledet. — Det er meget godt, at de udenlandske Forhold ere fordeelagtige for os. Med Klogskab kunde de benyttes til at forskaffe os Fred. Men som et tænkende Menneske lader jeg mig ikke af denne Lygtemand forlede til at glemme Krigens Moralitet og opoffre min og hele Landets Velfærd for en taabelig Ærgjerrigheds Skyld. — Jeg maa ikke tro Büsching, men jeg skal tro Dig, som igjen stoler paa andre Meddelelser ligesom Büsching. Naar Du i en trykt Afhandling har gjendrevet Büsching, vil jeg ikke længere tro ham. — Har Du nogensinde talt Usandhed? Al-

drig af egen Drift, men derimod nok af Godtroenhed. See Artiklerne Otschakow og Stilstand. — Dersom der bydes Dig nogen Belønning, bør Du tage imod den. Din Redelighed er bekjendt herhjemme, og Patrioterne dadle Dig ikke. — Reisen til Cherson var en Daarskab. Dersom Favoriter fordærve Rusland, er det en Lykke for vor Sikkerhed, men influerer intet i moralsk Henseende, for Øieblikket ikke engang paa en sund Politik. — Du fortalte nylig, at Beleiringen for Otschakow var ophævet. Nu skriver Du, at Fæstningen endnu forsvarer sig. — Den russiske Armee i Finland var ikke farlig. Det er muligt. Men jeg veed ogsaa, at vor heller ikke var det, hverken i Henseende til effectiv Styrke, Bestyrelse, Beklædning, Føde, Artilleri, Ammunition etc. — Jeg tvivler ganske og aldeles om Keiserindens Afreise fra Petersborg. Hendes Venskab for Sverig er sandsynlig som alle Regenters Venskab, beregnet paa egen Fordeel. Men dersom det havde stemmet overens med vort sande Bedste, burde man have vedligeholdt det; og dersom hun var saa skrækkelig bange for os, som Du siger, havde hun nok ladet os være i Fred, og Fred er det eneste, som et fornuftigt Menneske bør ønske. At hun søgte at gjøre en Diversion gjennem Danmark, efterat vi havde angrebet hende, er saa ganske naturligt, at jeg ikke havde ventet den Reflection derover, som Dit Brev indeholder.

Brevet af 15de November. — Jeg vil gjerne tro hvad Du siger om den slette Tilstand i Rusland. Dets Indvaanere staa uheldigviis under Despotismen og tør ikke klage. Nu kommer Touren ligeledes til os at blive fordærvede i alle vore Possessioner. Man havde i Sinde og har det endnu at skaffe os Despotismen og vi skulle lade os bevæge til selv at bidrage dertil? Vi skulle udstrække Hænderne mod Lænkerne, og siden tale om vore Rettigheder? Nei! nei! **Principiis obsta.** — Dersom Nogen vil kaste en Skygge af Feighed paa vort Militair, kan Du svare dem, at det har viist sit Mod ved Hogland under Hertug Carls Anførsel; at Major Malm og flere af Siegroths Trup viste sig uforfærdede ved Angrebet paa Fredrikshamn; at de ere ædelmodige nok til at kunne hæve sig over uretfærdige Bedømmelser, naar de kun føle sig overbeviste om,

at de ikke have glemt deres Pligt mod Fædrelandet og ikke hjulpet til ved Lovenes Undertrykkelse at smedde Lænker til dem selv og deres Medborgere, samt at der vil komme en Dag, da deres Forhold bliver justificeret, og at de til enhver Tid gaa frem, naar de ledes paa en nogenlunde fornuftig Maade. — Saaledes som Du beskriver Russerne, ere næsten alle Nationer; Stammen hjemme i Landet er maaskee noget plump, men jeg har seet lignende i vort Land, og jeg har seet kloge og høflige Russer. — Om Armeen havde ivret for Grundloven eller ikke, havde det danske Angreb dog gaaet for sig, det kan jeg forsikkre Dig. Du raisonnerer maaske ubilligt om Hjemreisen fra Armeen i 1762. Da et Parti med Magten i Hænderne havde bestemt det saaledes, at deres Tilhængere skulde gaa hjem, men de øvrige holdes tilbage, toge de sidste deres Afskeed, men forskaffede sig siden Justice: ne sit quid mali. — Du siger, at Officererne anstiftede Revolutionen i 1772, men glemmer, at Du dengang selv glædede Dig derved og blot havde behøvet en Leilighed for at tage Deel deri. Jeg var den eneste af os Brødre, der havde en Anelse om hvad der skulde ske, og I andre lo ad mig. Om Operationen i 1788 ville vi nærmere tale, naar Øieblikket er kommet: Da mihi punctum extra terram etc. — Jeg kjender ikke Jægerhorns Protection i Rusland, og dersom Du vil som jeg, ville vi være enige om ikke at dømme vore Medborgere, før de have faaet Leilighed til at blive hørte og lovlig Frihed til at forsvare sig. — Jeg troer gjerne, at der er meget, som jeg ikke kjender, men jeg veed, at der ikke findes nogen Omstændighed, som har Ret til at krænke Grundloven. — Anhalt og Michelson ere anerkjendte Generaler. Endeel af vore vilde sandsynlig være brave nok, men man har ikke spurgt dem tilraads. En Dreng, Otto Wrede, var Raadgiver for en Herre, som ikke er General. — I 86 stillede Adelen sig i Spidsen, Bønderne fulgte trolig med os, Præsterne svigtede og Borgerne svigtede flere Gange. Gud være lovet, ingen Penge besmittede vore Venner, men derimod tildeels vore Modstandere. Men Du kjender ikke den hensvundne Tid, naar Du ikke veed, at der under den tidligere Regeringsmaade holdtes flere Rigsdage uden Corruption af

udenlandske Penge. — Det skal glæde mig om Polakkerne kunne afryste det russiske Aag, men det angaaer ikke vor Sag. Rigtignok bør man være fri for et udenlandsk Herredømmes Overmagt, men først og fornemmelig bør man være fri for Despotisme hjemme; er jeg en Slave, gives der ikke længere noget Fædreland, og alle Overherrer kunne være mig lige gode; den, hvis slette Egenskaber jeg allerede kjender, er da bestandig den værste, og man gjør sig idetmindste Haab om Muligheden af at erholde noget bedre. Bringer man mig til et vist Point, siger jeg reent ud, at sort er sort, og jeg føler mig capabel til en mandig Desperation. — Vi ere nu i saa lang Tid vante til Usandhed og Bedrageri, at vi ikke længere tro andet end det vi see med egne Øjne. Hvor overbeviist jeg end er om Din gode Mening, kan jeg dog ikke derfor fæste Tro til Dine Forsikkringer om Foranstaltninger til Fred paa billige Vilkaar. Du kan ikke vide, hvorledes Stemningen er her i Landet; vi vide det tidligere og bedre end Du. Med nogenlunde Sikkerhed vide vi, at man vil narre de mæglende Magter, at man troer at kunne erholde frivilligt Mandskab til hele Armeen, og at man ikke ønsker Fred. De opgivne Fredsvilkaar ere for længe siden forkastede i Petersborg. Dersom det skulde indtræffe, som jeg imidlertid ikke troer, at en engelsk Flaade kom i Østersøen, saa veed vi, at en saadan har været der før, uden at gjøre os mindste Nytte. Jeg kan ikke tro at Du er russisk sindet, eller at Du ønsker fremmed Indflydelse og Underhandling med Hoffet, med de engelske og preussiske Ministre." Saaledes skriver Du, men seer Du ikke Contradictionen deri? Ere vel den engelske og den preussiske Minister indenlandske Mænd? Vilde ikke Underhandlinger med dem give de fremmede Magter Indflydelse paa vore indenlandske Sager? Hvad blev der da af Principet? Jeg underhandler ikke med Nogen, men gaaer i Guds Navn frem med Guds Lov og Sverigs Ret i Haanden. Ruslands, Englands og Preussens Interesse strider i Almindelighed mod vor. Visse Tilfældigheder kunne forandre saadant for nogen Tid. Dersom jeg var nødt til at vælge en Alliance med en af dem, vilde jeg for Øjeblikket ansee den russiske Alliance

som den nyttigste, thi den bragte os Fred; der udfordres en vidtløftig Deduction til at forklare dette. England og Preussen glæde sig over, at vi have gjort Tyrkiet god Nytte, men Skaden er vor, og man har ganske rigtigt raget Castanierne af Ilden. Jeg synes ikke om deres Alliance. England vinder mest ved, at vi blive svækkede i alle Henseender. Foruden at Preussen har samme Forbeel, nærer jeg en uovervindelig Bitterhed mod denne Magt, forbi den lod sig bruge til at tilintetgjøre Friheden i Holland. Man kunde maaske ogsaa falde paa den Tanke, ligeledes at ville advocere her i Landet. Men Du kan sige Herr Buchholz, med hvem Du staaer i Forbindelse, at Preusserne ville brænde deres Næse paa denne Side af Østersøen. Jeg er rigtignok gammel, men jeg rykker i Marken mod Frihedens Mordere, naar det skal være, og jeg kan kun beklage, at mine tvende Sønner ikke ere store nok til som Frihedens Forkæmpere at stride ved Siden af deres Fader og falde ved hans Side. Det er skændigt at overleve Friheden.

Tredie Brev uden Dato. — Det er neppe muligt, at han ordentlig siger peccavi; han vil aldrig forbedre sig; love og lyve er en mangeaarig Vane. Det vilde være besynderligt at tro paa hans Ord; nye Baand og Modvægt ere uundgaaelige. — Der bliver ganske sikkert Fred, saafremt Forholdene forandre sig. Jeg troer ikke at det vil ske af Venskab for os, thi et saadant findes ikke hos Politici, men som Følge af at det er Vedkommendes egen Fordeel at have een Side sikker. — Stilstand, siger Du. Der har aldrig været sluttet nogen saadan med Rusland. Det hører til alle de øvrige Dupliciteter. — Jeg har faaet alle Dine Breve, skjøndt vi her hjemme have farligere Postrøvere, end dem Du frygter for derude. — Du arbejder for Fædrelandet, og det contrecarreres hjemme, siger Du. Dersom Du var en droit at decidere vore Skridt, da var det urigtigt. Jeg respecterer Din gode Villie, men Du tager fejl med Hensyn til hele Hovedsagen, idetmindste tilkommer det os selv at dømme efter vor egen Overbeviisning. Ligesaa sandt det er, at Du har meent det godt med Dine Breve til andre Venner, ligesaa sandt er det, at Du har skadet

Dig i deres Ombømme, forsaavidt som Du ikke kjender Tilstanden her. Min Kjære, spar Dig den Ulejlighed at conciliere os i saa lang Frastand. — Den 15 December. Nu faa vi Rigsdag den 26 Januar. Gud styre det til det Bedste, saa gaaer det nok. Du kan stole paa, at mange med et freidigt Hjerte følge Sandheden. Det kan blive mærkværdigt.

14.

Brev fra Friherre G. A. Reuterholm til Hertug Carl.

Rom den 20 Januar 1790.

Min naadigste Herre!

Endeligen bliver den Naade mig tildeel, fra denne Verdens gamle Hovedstad at gjøre Deres kongelige Høihed min underdanige Opvartning. Min Reise hertil er Gud være lovet gaaet meget heldigt, skjøndt langsommere end jeg formodede, deels fordi Veiene have været usigelig slette, og de saakaldte Vetturino, som her pleie at føre Reisende mellem Stæderne, kjøre med egne Heste i al Mag, og deels fordi jeg i Florens maatte anvende henimod en heel Uge til at besee alle de Merveiller, som findes der, hvoriblandt den navnkundige Fontanas Arbeider i Anatomien i Særdeleshed have frapperet mig, og hvorom jeg udbeder mig den Naade en Dag at maatte mundtlig fortælle min naadige Herre forunderlige Ting, saavelsom ogsaa om denne høist forunderlige og store Mand, hvis Bekjendtskab og Venskab jeg havde den Lykke at vinde i en saadan Grad, at han ved et sikkert Experiment beviste ikke alene Muligheden, men endog Nødvendigheden af Opstandelsen, overensstemmende med Skaberens

i ethvert Væsens Natur nedlagte Reproductionslov. Dette foregik for mine Øjne, uden nogensomhelst Magi, ene ved en dyb Stude af Naturens hemmelige Gang og Virkninger, hvorved han gjenoplivede skabte Væsner, som i flere Aar havde været døde og som ellers altid vilde have vedblevet at være det. Det lader fabuløst, jeg kan ikke nægte det. Men jeg har dog seet det ske, og kan aflægge min Ed paa Sandheden deraf, naar det paafordres, men derom mere mundtlig.

Nu til det Interessanteste, som er Gjenstanden for min Rejse. Jeg kan Gud være lovet i den Henseende give min naadige Herre de glædeligste og mest trøstelige Efterretninger. Jeg har nydt den Naade, fra Avignon at meddele Deres kongelige Højhed, at mit Motiv til denne ikke var en blot og bar Nysgjerrighed, men at en højere Befaling havde foranlediget mig dertil, og dette er den effective, rette Aarsag, der har drevet mig saa langt bort, igjennem saa mange Farer og saa mange Besværligheder, som nødvendig maa følge med en saadan Rejse. Dens Navn være lovet i Evighed, som har holdt sin Haand over mig paa denne Rejse. Han har vendt Alt til det bedste for os. — I Avignon fik jeg (ikke ved Mennesker, men ved Forsynet selv) en rigtig Anviisning til det Lys, som ikke kunde gives mig der, og som ene var at finde her. Man anbefalede mig at bevæbne mig med Haab, Tro og Standhaftighed, for at søge det. Jeg abløb — jeg gik — — jeg passerede gjennem hele den sorte Grads Allegorier, gjennem alle Jordens Uhyggeligheder; — min Ledsager eftergav mig intet; — jeg søgte, ofte med Dødsangst — med kold Sved — med Angstelse — — men lovet være den Højeste, jeg fandt Mesteren. Jeg har nu vundet Acaciaen, og det glæder mig mest, ikke saa meget for mig selv, men især for min naadige Herres — for hele mit Fædrelands, for Nordens Skyld! — — Ak, min elskede og naadige Herre, dersom det var mig muligt i dette Øjeblik at communicere Deres kongelige Højhed alt hvad jeg ønskede og som jeg engang efter erholdt Befaling vil anbetro til min naadige Herres dyrebare

Varetægt, hvilken Glæde vilde det ikke være for mig, hvilken Vellyst for mit Hjerte. Men dette er endnu Prøvelsens og Lydighedens Tid; Tilfredsstillelsens og Glædens venter os siden med sin Belønning. Min naadige Herre er allerede i Besiddelse af altfor store Kundskaber til ikke at lade Dem nøje med den evige Viisdoms Love. De ere ligesaa uforanderlige som Han, og den er tredobbelt ulykkelig, som vover at bryde dem, naar han engang har aflagt sin Ed paa ubetinget at adlyde dem. Som Følge heraf har jeg, trods al min tidligere Egensindighed, ikke længere nogen egen Villie. Jeg blot adlyder og lader mig lede. Det Øjeblik er dog ikke saa langt borte, da Alt skal tydeligt fremlægges for Deres kongelige Højheds Øjne. Dette skal være min Belønning for alt hvad jeg har lidt; det er ogsaa dette, der skal skjænke min naadige Herres Hjerte en rig Tilfredsstillelse for alle de hemmelige Kvaler, som skjulte i Deres Bryst, uden saa at sige at meddeles en Eneste, saa ofte har betynget det i denne Tid. Jeg vil imidlertid her nævne, hvad der er mig tilladt at sige til Deres Trøst. Vedbliv, min naadige Herre, ene at stole paa den Almægtiges Hjælp. Hans Bistand vil ikke mangle, naar den behøves. Hans Naade vaager over Deres kongelige Højhed, hans Engle over Deres Dage; de ere dyrebare for ham; de ere bestemte til at manifestere hans Ære; de ere velsignede i Himlen, de ville ogsaa blive det paa Jorden. Allerede, ja forlængesiden, er det Arbejde begyndt i min naadige Herre, som vil føre Dem til den sande Lyksalighed, Deres Liv til det højeste Maal af jordisk Ære. Deres kongelige Højhed kjender endnu ikke sin Fører. Jeg maa heller ikke nævne ham endnu, men kast Dem ned for Korsets Fod og tak Forsynet, min naadige Herre; den som Forsynet har udvalgt dertil, staaer daglig ganske nær ved den Almægtiges Trone. Han staaer langt over salig Kongen — over alle Mennesker. Det er ham, som bevarede Dem den 17 Juli; — det er ogsaa ham, som senere har afvendt de truende Farer, i hvilke Deres kongelige Højhed har svævet i denne Sommer. Tro ikke, min naadige Herre, at alle de Rygter om Forræderi

mod Deres kongelige Høihed Person, som deels Sonnambuler, deels Andre i Carlscrona fortalte, vare uden al Grund; nej, de havde desværre megen Grund, og hvis der ikke var skeet et Mirakkel, som Forsynets Kjærlighed til min naadige Herre tillod, vilde Deres kongelige Høihed i dette Øjeblik enten være død eller sluttet i Lænker. Dette er Alt hvad der for Øjeblikket er mig tilladt at sige, men min naadige Herre vil snart erholde større Oplysninger, samt Underretning om hvad Deres kongelige Høihed bør gjøre i den vanskelige Situation, hvori De for Øjeblikket befinder Dem. Jeg kjender den nøje, min naadige Herre. Mit Hjerte deler den som en Ven, jeg lider ved Deres kongelige Høiheds Lidelser; — ingen Afstand kan forhindre disse Følelser; — men Forsynet vil prøve baade Deres kongelige Høihed og mig derved. Jeg tør sige, at min Inquietude ikke er den mindste; — men jo længere vi lide taalmodigt, jo hurtigere kommer Belønningen. — Min naadige Herre kan imidlertid med fuldkommen Tryghed stole paa den Haands Beskyttelse, som saa vidunderligt og mægtigt har opholdt Deres Dage. Tænk, naadige Herre, — i denne Sommer hængte min naadige Herres Liv i et Haar, (jeg kan ikke nævne det uden at gyse); Øjeblikket var allerede kommet, — Forræderiet og Misundelsen glædede sig — Helvede frydede sig allerede til at miste en af sine farligste Fjender paa Jorden, da en af Himlens Helte hurtigt vendte Bladet og denne Helts Haand er endnu bestandig udstrakt til min naadige Herres Forsvar. Lovet være den Høieste. Han lade bestandig min naadige Herres Hjerte adlyde og tilbede ham, saa vil den Prinds, jeg elsker mest af alle Dødelige, blive den Lykkeligste af dem Alle, og paa en Tid, da Helvede har faaet Tilladelse til at udgyde sin Ødelæggelse over en brødefuld Jord, ikke alene undgaa alle de Kvaler, som fortære deres plagede Ligemænds af Angst martrede Hjerter, men ogsaa, naar Barmhjertighedens Time kommer, oprette hvad Hevnen har fundet Lejlighed til at ødelægge og tilintetgjøre i vort arme Fædreland. See, naadigste Herre, dette er det store Lod, som Forsynet har beredt Deres kongelige Høihed, dersom min naadige

Herre med Underkastelse og Taalmodighed standhaftig vedbliver, som De har begyndt, at vandre paa dets Veje og i dets Frygt. Den Skæbne, som den gale Henrik Gustav,* uden selv at vide hvad han sagde, saa ofte spaaede, — — er altsaa bekræftet i det Høje — den venter min naadige Herre, tilligemed den Ceremoni, med Hensyn til hvilken han havde saa stort Hastværk med at faa min naadige Herre ind til Staden fra Rosersberg — — Dette er ikke Formodninger eller Smiger; — det er blevet mig sagt og paalagt at meddele Dem af Den, som Himlen har betroet at vaage over den hellige Ild paa Jorden, der aldrig kan slukkes. Jeg har selv seet det Papir eller rettere sagt det Blad i den hemmelige Bog, hvorpaa min naadige Herres Navn og hele Skæbne findes skrevet med andre Tegn end Menneskenes og optegnet længe før nogen af min naadige Herres Levedage endnu vare komne. Der opløses Gaaden paa alt det Vidunderlige, der er hændet os i det sidst forløbne Aar, der staaer ogsaa Forklaringen over min Rejse, min Skæbne, og Aarsagen til mit brændende Attachement for min naadige Herre. Alt hvad der skete med Sanctuarium og Magnetismen var kun en svag Præparation til de Vidundere, som senere forestaa. Den var uundgaaelig; vi havde ellers aldrig kunnet tro det andet. Nu bliver det lettere, naar Sløret tages bort. Alt burde gaa, som det er gaaet. Jeg skulde absolut rejse, og min naadige Herre skulde ikke tillade mig at følge med Dem paa Flaaden (som var en fortrinlig Instigation af den Gamle hos mig). Jeg skulde først til Avignon, for at erholde Nøglerne, og derpaa lige til Rom, for at faa det Øvrige. Her har jeg fundet en af Gud højt begavet Person, hvis Forbønner opstige for min naadige Herre og have allerede gjort det længe før han kjendte mig, men med hvem Deres kongelige Højhed engang efter min Hjemkomst vil komme i den allernærmeste Relation. Denne Mand alene er i Besiddelse af mere Lys, end alle

* Ulfsvenklou. See 1ste Deel S. 360.

Brødrene i Avignon tilsammen, eller rettere sagt: Dette er Kilden, hvoraf de hente alt deres Lys, og den er een, ligesom Guddommen. Det er gjennem denne lyksalige Dødelige at jeg veed Alt, hvad jeg nu har skrevet, og det er ogsaa gjennem ham, jeg inden ret lang Tid vil nyde den Naade at sende Deres kongelige Høihed de mærkværdigste Oplysninger og Instructioner, (det er naturligt, at de komme fra Himlen, naar jeg taler paa denne Maade.) Frygt ikke for, naadigste Herre, at jeg kan være abuseret eller bedraget heri. Sandheden deraf vil snart vise sig i sit fulde Lys, og til et Tegn derpaa har jeg beskrevet min naadige Herres nuværende indre Tilstand, hvilken jeg i dette Øieblik kjender som min egen. Den har sine tunge Timer, men Alt vil blive veiet paa den Almægtiges Vægtskaal, — Alt vil blive talt, og Alt belønnet. Desuden, skjøndt man kunde være tenteret til at tvivle paa Fuldbyrdelsen af Protokollernes Udsagn i Henseende til ham*, som burde vogte sig for September Maaned, er dog saa meget vist, at hans Tid er snart forbi. — Men det Lidet, som endnu er tilovers deraf, er horribelt og værre end Alt, hvad vi endnu have seet. Men den Høieste er vor Bistand. Han har udseet os en Tilflugt som er over al Menneskeforstand. Hans Velsignelse og hans Naades og Viisdoms Aand være nu og bestandigt kraftig udgydt over min naadige Herre i Himlen og paa Jorden!!!!!!! Amen!

Der er endnu en Ting, jeg maa omtale. Min naadige Herre erindrer maaske, at mit første Project blot var at besøge Italien paa en 5 eller 6 Ugers Tid. Dette er nu forandret af Den, som har Ret til at bestemme over vore Skæbner. Jeg har faaet en positiv og fuldkommen tydelig Befaling til at tilbringe la semaine sainte her, og det formodenlig for da at erholde det sidste Indsegl paa min Antagelse, paa min Mission og paa Sanctuarii Grundlæggelse. Jeg behøver ikke at sige min naadige Herre,

---

* Gustav III.

hvor tungt alt det falder mig, der paa nogensomhelst Maade udsætter det saa længselsfuldt ønskede Øjeblik, da jeg atter skal nyde den Lykke at kysse min naadige Herres Haand. Dette Arrangement kommer mig ogsaa i flere Henseender ikke tilpas, da jeg hverken hvad Penge eller Klæder angaaer arrangerede mig en consequence, da jeg rejste fra Paris; men dette er atter en Prøve paa den blinde Lydighed, som Forsynet fordrer af mig, og som jeg, efter alle de Underværker jeg allerede har været Vidne til, unægtelig skylder det. Saaledes resignerer jeg, uagtet alle de Vanskeligheder jeg har derved, og jeg er over beviist om, at min naadige Herre selv aldrig vilde tilgive mig, om jeg manquerede en Lejlighed, der paa en saa vidunderlig Maade af Forsynet er indiqueret for os Alle (thi jeg bør for Fremtiden blot betragtes som Nordens Repræsentant ved det store og rette Convent, hvor der ikke existerer Disputer om Stormesterskabet — —), og som, dersom jeg forsømte den, aldrig mere kunde erholdes tilbage. Med Guds Hjælp tiltræder jeg dog strax efter Paaske Hjemrejsen, saa at der med Hensyn til Aarstiden og Muligheden af min Tilbagekomst just ikke skal gaa altfor megen Tid tabt. Imidlertid skriver jeg nu til Paris efter mine Breve, som have holdt en forsvarlig Qvarantaine der. Jeg haaber at min naadige Herre, med sædvanlig Godhed for mig, har brevet Knuth til at holde sit givne Løfte hvad Penge angaaer. Jeg vil ellers komme mere end slet deran med saa smaa Resourcer paa dette dyre Sted. Ved den sidste Posts Afgang fra Paris var der endnu ikke kommet noget Brev fra ham til mig. Jeg har faaet Efterretning derom fra Staël, som er min Postmester.

Jeg vedbliver bestandig at skrive til min naadige Herre under Ehrenbills Couvert, hvilket er meget mere sikkert. Deres kongelige Højhed ville behage naadigst at give ham Ordres en consequence til bestandig i Carlscrona gjennem Kihlgren eller en anden sikker Mand strax at lade Brevene befordre til min naadige Herre. At De, naadige Herre, gracieust erindrer mig med Deres dyrebare Efterretninger saa ofte det er muligt,

nærer jeg ikke ringeste Tvivl om. Mit Hjerte trænger meget til denne Vederkvægelse.

Stolende paa min naadige Herres sædvanlige Indulgence og Grace fordrister jeg mig til at ulejlige Dem med indlagte Brev. Jeg hilser alle mine kjære Brødre af Sjæl og Hjerte! Jeg haaber at Alle ville være tilfredse med min Tilbagekomst, og ikke mindst Broder Borgenstjerna. Gjennem ham veed Deres kongelige Højhed maaske allerede noget af hvad der for Øjeblikket ikke er mig tilladt at omtale.

At min naadige Herre holder ♁ aldeles tillukket, uden nogen Sammenkomst til jeg er kommen tilbage, vilde jeg underdanigst tilraade og anholde om. I Maçonneriet saavelsom i Sanctuarium bliver for Fremtiden betydelige Forandringer. Men hav dog den Naade og lad Gellerstedts Inventarier eftersee nøje de tems en tems, for at Satan og Fylderiet ikke skal tentere ham til at bryde Seglet paa Alteret, eller paa anden Maade ødelægge noget af gamle Moders Pretiosa, hvilket vilde smerte mig usigeligt af gammelt Attachement for hende.

Den Drøm min naadige Herre havde forrige Foraar om den nye Gudstjenestes Indførelse i Slotskirken, hvorved Hertuginden og jeg haranguerede etc. etc., var ingen ordinair Drøm. Dens Fuldbyrdelse forestaaer og er meget mærkværdig. Hav derfor den Naade at skrive den op, før den bliver aldeles glemt.

Nu har jeg skrevet saa vidt og bredt, at min naadige Herre maa være ganske kjed af en saadan Epistel. Jeg haaber dog, at Deres kongelige Højhed naadig tilgiver, at den er saa ulæselig, og blot seer paa Hensigten og den gode Mening. Om tvende Postdage haaber jeg at kunne sige noget nærmere.

Af Nyheder fra dette Sted er denne den nyeste, at den vidt berygtede Cagliostro nu sidder her indespærret i Castellet St. Angelo. Hans Brøde er ubekjendt. Nogle sige, at det er for hans Misbrug af Magien, Andre for Frimureriet, men det sandsynligste er, at det er skeet ifølge en hemmelig Begjæring fra det franske Hof. Jeg gaaer dagligen mellem den gamle Verdens Grus og Levninger og tænker paa min naadige Herre.

Forleden Dag var jeg allerøverst oppe i Kuglen paa den ydyre St. Peterskirke, hvor jeg til evig Erindring indridsede min naadige Herres og alle Sanct. Brødrenes Navne. Jeg har ogsaa flere Gange seet Hans Hellighed. Han kommer hver Formiddag i St. Peterskirken for at holde sin Bøn. Ved de sublime Fester, som forestaa i Fasten, vil jeg være lutter Øje og Øre, saa at jeg ved min Hjemkomst vil kunne give min naadige Herre en rigtig Skildring af det Hele, samt ligeledes, dersom det er Forsynets Villie, engang være min naadige Herres Cicerone paa dette Sted, ifald Deres kongelige Højhed ogsaa kommer til at besøge det. For den, der holder af Antikviteter og de frie Kunster, findes der ingen Stad i hele Verden saaledes som Rom, det er unægteligt.

Silfverhjelm bevidner sin underdanigste Ærefrygt, og jeg har den Ære med den dybeste Ærbødighed og et i Liv og Død uforanderlig Attachement og sand Troskab at være

Min naadige Herres
unberdanigste og troeste Tjener
Le P. Gardien +.

15.

Brev fra Præsident G. A. Munck til G. A. Reuterholm.

Carlscrona den 4 Septbr. 1789.

Tak, min bedste Ven, for Dine to Breve, det første fra Hamborg, det andet af 8de August fra Aachen. Gud være lovet, at Du har det godt og at Du befinder Dig i en heldigere Stilling, end Dine Venner herhjemme. Af Hertugen har Du allerede faaet at vide, at jeg har været her engang tidligere, og blev sendt af Regeringen, men uheldigviis 8 Dage for seent, for at prevenere Hertugen om, at dersom han kom

til at slaaes med Russerne, burde han see sig for, at der ikke skulde opstaa en Conspiration imod ham under Affairen; Regeringens Anelser vare uheldigviis saa meget mere grundede, som Udfaldet senere bekræftede dem. Jeg kom hertil samme Dag som Hertugen vendte tilbage; dengang havde han allerede paa Søen efter Slaget ladet Lilliehorn arrestere, og der er indledt Undersøgelse mod denne. Vore Loves Vidtløftighed har foraarsaget og foraarsager, at Processen, som efter al menneskelig Forstand burde have været begyndt og endt i Løbet af faa Dage, sikkert endnu vil vare i flere Maaneder. Efter min Overbeviisning er han ikke alene om denne uhørt dristige Handling, der efter min Mening ikke er gaaet ud paa mindre end at sacrifiere Hertugen, Riget og Flaaden. Nu troer jeg, at Hans kongelige Høihed med aabne Øjne seer Forholdene i Carlscrona, at han seer al den Ulydighed, Uorden og Ødelæggelse af Riget, som har fundet Sted og endnu finder Sted her. Sygeantallet er nu steget her til over 7000 Mand, og det meste hidrører fra slet Forplejning, ond Villie, og en klog, samt admirabel russisk Manigance. Det er utroligt til hvilken Grad af personelt Had, ledsaget af alle menneskelige Laster og Svagheder, denne kjække, dydige og tidligere frygtelige Nation er blevet bragt, saa den nu virkelig er fordærvet. Tro mig, min Ven, at intet af hvad jeg siger er overdrevet; Du vil leve den Tid, da Du med Beklagelse vil komme til at sande denne min Skildring, af hvilken den store Gud naadig hjælpe os. Den første Gang jeg kom hertil, saae jeg, efterat jeg havde været i Staden 24 Timer, flere og utrolige Horreurs. Jeg sagde strax Hertugen alt hvad der kunde afhjælpes gjennem ham, og maa yde ham den Justice, at han strax gav alle de nødvendige Befalinger i Alt hvad der angik Folkenes Forplejning; men i og med det samme paadrog jeg mig Vedkommendes Had, m. m.; jeg undlod heller ikke, da jeg kom til Stockholm, at give skriftlig Relation om Carlscronas Politi, og den uhørte Maade, paa hvilken Kronens Folk dersteds bleve behandlede, samt Alt hvad der stod i Forbindelse dermed. Nu har jeg givet Dig Efterretning om min første Sendelse hertil. Da jeg herfra kom tilbage til Stockholm, var der en Befaling fra Hans kon-

gelige Majestæt, at jeg skulde rejse til ham, for at han af mig kunde faa videre Oplysning, navnlig om ikke det der angik Lilliehorn var en Forfølgelse for Rigsdagen Skyld, og at han saaledes skulde sacrifieres, hvorom jeg strax, da Hertugen kom tilbage fra Søslaget, tilskrev Hans Majestæt, hvem jeg i Begyndelsen var overbeviist om vilde tage Parti for Lilliehorn. Jeg reflecterede saaledes, at om end Lilliehorn ikke var nogen Forræder, vare hans Pligter i Flaaden dog større end alle andres, da han var mere end overbeviist om, at ingen af Admiralitetet holdt ad ham; som Følge heraf havde han fremfor Alle burdet vise sin Iver for Hans kongelige Majestæts og Rigets Tjeneste, og foregaa de Andre med et godt Exempel; men han handlede tvertimod og derfor bør og kan han aldrig undgaa at blive straffet. Om Aftenen den 23de August kom jeg til Kymmene, da var Kongen rejst til Grev Ehrensvärd paa Skærgaardsflaaden, som dengang, 44 Sejlere stærk, med Stort og Smaat var nærved at blive indespærret af den russiske Skærgaardsflaade, som var mere end dobbelt saa stærk. Saaledes var vor Stilling, da jeg seent om Aftenen traf Kongen, som, meget inquiet over sin Stilling, i tre Timer questionerede mig om Lilliehorn, Carlscrona m. m. Mandagen den 24de Klokken ti reed jeg ud med Essen for at besee Högfors, og oppe paa et højt Bjerg saae jeg vor Flaade og den russiske, der avancerede henimod vor. Da Klokken manglede ti Minuter i 11 skød Russerne det første Skud; inden 11 var Slaget i fuld Gang og en skrækkelig Ild overalt; Kongen havde ladet 5 Personer søge efter mig, Klokken 1 fik de fat paa mig, hvorefter han gav mig et Brev til Hertugen, og befalede mig at rejse directe til Carlscrona med denne Nouvelle. Jeg kom her forgangen Tirsdag Nat, efterat jeg i 8 Døgn havde rejst 177 svenske Miil mellem Frederikshamn og Carlscrona. Fra Kymmene er der fem Miil til Lovisa; der blev jeg indtil Tirsdag Morgen, for at høre hvorledes det var gaaet; den forrige Dags Affaire var endt Klokken 7 om Aftenen, Kongen havde selv bivaanet den, og Russerne havde sejret. Vore Skibe og Fartøjer, som dengang endnu vare i Beholdd, retirerede til Svartholm, og Klokken 7 Tirsdag Morgen, da jeg rejste fra Lovisa, hørtes

der endnu Kanonade; senere have vi ingen Nouvelle. Af denne Skildring kan Du, min Ven, forestille Dig Finlands Situation og maaske hele Rigets. Hertugen iler paany ud alt hvad han kan, men jeg frygter for det er for seent; dog stoler jeg trygt paa, at Gud paa en eller anden Maade fører os ud af Elendigheden; thi vor Herre har vel ikke ganske og aldeles forladt os. Heraf seer Du, at Prophetierne ikke ere ugrundede og at man bør respectere Skæbnen og det højeste Væsen. Jeg bliver her endnu i nogle Dage, hvilket Du nok kan tænke at mange ikke ønske. Dersom ikke Frygten for ubillige Menneskers Omdømme, som udlægge Alt, selv de uskyldigste Ting, paa en ond Maade, afholdt mig derfra, forsikkrer jeg Dig helligt, at jeg ikke blev 14 Dage i dette Land, thi jeg er nu mere end nogensinde før overbeviist om, at i Din og min Levetid er her ikke mindste Haab om Enighed mellem Medborgere; den slette Tone, der findes især i det kongelige Huus, er snarere taget til end af efter Din Afreise, og det samme er Tilfældet hos Folket; den simple Mand er den eneste som ikke ganske har glemt vor Herre. Efter Din Afreise har jeg, og Gud skal vide uden mindste Grund, udstaaet mere end haarde Chicaner af dem Du mindst skulde ventet det; men da jeg er vis paa, at Alt har sit Maal, beder jeg vor Herre bevare mig fra at henfalde til deres Fejl, der tro at de ikke have nogen. Nu er Du sandsynligviis mere end kjed af at høre mine Klageraab, men jeg taler med en Ven, fuld af Ære og Dyd. Hvad Dig selv angaaer, skal jeg, naar jeg kommer til Stockholm, lade Dig vide, om Kinnemund (?) har gjort noget for Dig; det har ikke kundet ske tidligere, da jeg nu i tre Uger ikke har gjort andet end reise og udholde Forhaanelser. Jeg traf Bjørn R. i Borgå, nu da jeg reiste herhen; han har i 4 Dage været i Stockholm, opholder sig i Hovedkvarteret, fører samme Language som de øvrige P., der ere mere kyndige end han, og prætenderer, at det ikke ender godt for Vedkommende — — Du forstaaer mig. Nu har jeg til Punkt og Prikke givet Dig Underretning om alt det Interessante, og dersom jeg lever og faaer Lov til at være i Fred, skal jeg ikke undlade at oplyse Dig om vor frem-

tidige Stilling. Gud bevare og opholde Dig, det ønsker Din bestandige Ven.

16.

Brev fra Grev J. G. Oxenstjerna til Baron G. A. Reuterholm.

Skenäs den 3die October 1789.

Forleden Dag blev jeg glædet med et lille Brev fra Dig fra Spaa, hvoraf jeg seer at Du befinder Dig vel. Det glædede mig, og hvor højt vil Du selv kunne vide, som i saa mange Aar har kjendt Sneppens Hjertes Thermometer. Jeg deler i Tanken Dine Promenader og Dine Fornøjelser. Du skildrer dem for mig saaledes som jeg ønsker at Du skal have dem, saaledes som de bør være for at opmuntre Dit Sind, der er tilstrækkeligt rystet af de foregaaende Storme. Men nyd nu Roligheden og lad os ikke tale om tidligere Vindstød. Jeg kjender tre Ting, siger Dyret, hvori jeg her i en af Møje og Besværlighed sammensat Verden synes at see de største Prøver paa Forsynets Godhed. Den ene er Søvnen, der paa engang borttager Sorgens Bitterhed; den anden er Glemselen, der lidt efter lidt stadigt udsletter Erindringen om hvad man har lidt; og Haabet, der bestandig skildrer det Gode, man vil erholde.

Min Philosophi har en Overflødighed af Betragtninger angaaende den Esprit, der hos alle Nationer vaagner for Friheden. England var den første Deel af Menneskeslægten, der følte sit Værd. Frankrig har nu givet alle kommende Aar-

hundreder det største af alle Exempler. De mindre Folkeslag ville følge efter og om kortere eller længere Tid er Europa forandret. Jeg siger Europa, thi de andre Verdensdele blive sikkert bestandigt hvad de ere; de fødes endnu ligesom i Cyri Tid til Uvidenhed og Slaveri, og Geniet skrider aldrig over Dardanellerne. Men maaske ville kun faa Nationer finde det kloge Sammenhold som existerer i England; den Tryghed for den Enkelte og det Offenlige, den retskafne Borgers Vished om at finde Beskyttelse, og den Ondes om at blive straffet: den heldige Modvægt af alle Regeringens Kræfter, der stødes sammen uden at trykke hinanden, og vinde forenede Kræfter ved at støtte hinanden, ligesom de Tværbjælker, hvis gjensidige Tryk hjælper dem til at bære Byrder, som vilde knuse enhver af dem, dersom de vare alene. Jeg seer endnu ikke at Frankrig vil opnaae denne Fuldkommenhed. Jeg admirerer Ideen om alle Stænders Sammensmelten i en Assemblée nationale. Jeg seer med sand Ærbødighed, at Alles Rettigheder blive inddragne, for at man uhindret kan indføre en ny Orden. Intet Folk har viist eller vil vise en sublimere Patriotisme, og lader os tilstaa, at vi aldrig have kjendt en saa ædel Bevægelse; men jeg frygter for, at man i Frankrig gjør altfor megen Regning paa Dydens Mulighed hos en heel Nation; at man forfatter Love for Menneskene saaledes som de burde være, og ikke som de ere; at man glemmer, at naar den første Hede er gaaet over, vil Intriguen og Vindelysten atter gjenvinde deres Magt, og det saa meget farligere, som Lovene, i Haab om at Dyden ene skulde raade, ikke har sat tilstrækkelige Bomme for Lasterne, og endelig, at den Assemblèe, som nu styrer Frankrigs umaadelige Resourcer i et saa værdigt Øjemed, kan en anden Gang ligesaa let benytte dem til Nationens Undertrykkelse, uden at der da findes nogen Modvægt, som kan standse den dristige Undersaat, der stundom er mere farlig end Despoten. Projectet til Regeringsformen er forunderligt. Det ligner mere et Værk fra et Academi, end et fra Solon og Lycurgus; og fremsat i Theser forekommer det mig, som Assemblèen skulde respondere og havde indbudt Europa til Opponenter. Men Du

trænger ikke til mine Reflectioner, Du vil have Nyheder. Efter mit sidste Brev har en mærkelig Bataille fundet Sted med Skærgaardsflaaden den 24de August, og som endnu ikke er kommen i Aviserne. Jeg sender Dig et trykt Blad, som er sandt, men hvortil dog kommer Følgende.

Vor Flaade har længe ligget i Svenskfund, ligefor den russiske, men posteret saaledes, at de ikke kunde røre den. Ved sin blotte Stilling holdt den os à couvert ved Høgfors, og Russerne en échec, da de ikke kunde gaa ud og lade os blive bag ved dem. Den havde saaledes kunnet gjøre dem inactive for hele Campagnen, hvilket er en stor Maneuvre i Krig, næst efter aldeles at kunne tilintetgjøre sin Fjende. Ehrensvärd vilde hellere undgaa at forlade denne Stilling, end angribe et større Antal, men reitererede Ordre tvang ham dertil. En Forsænkning skulde finde Sted ved Svenskfund, men den blev imidlertid ikke saaledes færdig, at jo Fjenden senere var istand til at tage den op. Alt det Øvrige forholder sig i Virkeligheden som det staaer trykt. Vi vare 39 Sejlere, Russerne 110. Uagtet denne excessive Overlegenhed bleve de slagne, og 20 (havde) strøget Flag Klokken 7 om Aftenen. Nu vilde Ehrensvärd retirere ind i Havnen med sine Priser og ende Affairen, som var ærefuld nok. Han fik Ordre til at forfølge, blev tvungen dertil; men under Forfølgelsen stødte han paa Nassau, som med nogle og tyve nye Fartøjer havde under Affairen ligget bag en Klippe. Disse trængte sig gjennem Forsænkningen. Vi angrebes paa begge Sider, sloge os alligevel igjennem, men mistede vore Priser. Var det ikke en god Befaling? Med de anførte Fartøjer havde vi i Alt mistet 12, hvoriblandt 7 Kanonchalupper, som jo rigtignok kun er Smaasager, og taget 3. Nassau og Litta have forundret sig over os og aldrig seet saadanne Mennesker til at slaaes. Den Første har erklæret, at dersom han ikke havde havt saa stor en Styrke og bestandig nye Skibe til at sætte istedet, havde han aldrig vovet at begynde Slaget, De af vore, der ere fangne i Petersborg, blive behandlede som Helte. Det er ingen Tvivl underkastet, at Russerne have lidt uhyre Tab. De ere sejlede hjem, og vor Flotille er igjen løben ud den 16de September, omtrent

50 Sejlere stærk. Man har hørt en stærk Kanonade i flere Timer ude paa Søen mellem Borgå og Helsingfors; maaske det har været en ny Affaire. Jeg veed det ikke endnu. Tre Dage efter Slaget toge vi med to Kanonchalupper en russisk Kutter, som førte Ammunition til deres Skibe, og havde ti Kanoner til sit Forsvar mod vore fire. Saa dygtige Mænd ere de, naar de ikke have sex Gange større Styrke. Under hele Slaget, som begyndte igjen den 24de August om Aftenen Klokken 9 og varede til Klokken 3½ om Morgenen den 25de, var Ehrensvärd med sin Chaluppe overalt hvor Ilden var stærkest; han havde sine Briller paa og var ligesaa trankil, som naar han sidder hos os og tegner. Det gjør ham Ære, en udødelig Ære, at han har sagt Alt i Forvejen, at han først ikke vilde opgive sin fordeelagtige Stilling, at han senere ikke vilde forfølge, da han havde vundet, og endelig den excessive Courage, hvormed han og hele hans Flaade opførte sig. Virkningen heraf blev imidlertid den, at den russiske Flotille, combineret med dens Landmagt, angreb Høgfors, hvorfra vi i en Hast maatte retirere til Abborfors, hvor vi nu ere, ligesom de det begyndte i Foraaret, hvilket ikke havde fundet Sted, dersom vi vare forblevne stille i Svenskfund, som vi havde kunnet, eller standset med Slaget, efterat det var vundet. Ved Retraiten fra Høgfors have vi ikke mistet meget, om det end skal hedde saaledes.

17.

Brev fra Hertug Carl til Baron G. A. Reuterholm.

Gustav III mellem Reval og Sveaborg d. 17 Mai 1790.

Min bedste Reuterholm! Jeg har hverken havt Tid eller Lejlighed at skrive Dem til efter min Afrejse fra Carlscrona. Nu har jeg en god Lejlighed og benytter mig deraf, men ønskede dog at kunne sige Dem behageligere Ting om min Krigslykke, end jeg nu er istand til. Med god Vind sejlede jeg fra Carlscrona og kom efter ti Døgns Sejllads ind i denne Bugt; Projectet var at attakere Reval og dette skulde ske med saa meget større Udsigt til Held, som man havde faaet Underretning om, at den russiske Flaade ikke bestod af mere end 8 Skibe, alle under Armering, ubevæbnede og ikke udrustede til at udholde et stærkt Angreb. Under disse Omstændigheder angreb jeg dem den 13 Maj, men et haardt Vejr, der netop rejste sig ligesom Angrebet begyndte, kuldkastede alle mine Projecter; ingen Debarkering kunde finde Sted, men Angrebet skete blot fra Søsiden; istedetfor 8 desarmerede Skibe, fandtes der 16 vel armerede og embosserede, og da det var for seent til at vende om, eftersom Strømmen og Vejret var os imod, fortsatte man Angrebet. En heftig Kanonade bragte flere af mine Skibe i Fare for at miste Master og Stænger, og Prinds Carl mistede ogsaa alle sine tre Master, saa at det drev ned paa Fjenden og blev taget. Skibet Rigets Stænder stødte saa haardt paa Grund, at det ikke kunde frelses; jeg maatte derfor stikke det i Brand, efterat jeg havde frelst Besætningen. Til Lykke i al denne Ulykke begunstigede Vejret min Retraite, og Tabet af Folk er saa godt som ikke af Betydenhed. Nu har jeg repareret min Skade og bloquerer den samme Flaade, af hvilken jeg tidligere fik Prygl. Skjøndt denne Begivenhed er harmelig, haaber jeg dog, at den ikke skal have videre Følger, thi jeg er nu parat til at vove en ny Bataille. Jeg betragter denne Dag som en god Portion Riis, hvilken vor Herre har givet mig til Straf; thi han har viist mig

couperet. Men jeg har aldrig kjendt Mage til Egensindighed: jeg fik Ordre til at gaa tilbage og lægge mig i Bjørkøsund, og det uden at indlade mig i Bataille. Dette var en Umulighed, thi den kronstadtske Flaade var mig i Hælene, og jeg maatte i saa Fald have passeret denne. For ikke at forlade Hans kongelige Majestæt og Skærgaardsflaaden, der ikke vilde retirere, og som sikkert var bleven couperet, maatte jeg derfor strax tage mit Parti og søge en Vej mellem Grundene, og den 6 Juni om Middagen kastede jeg Anker paa Wiborgs Rhed. Havde Hans kongelige Majestæt dengang profiteret deraf, og under vor Protection gaaet tilbage mellem Skærene, vilde Øjemedet have været opnaaet. Men nu vilde man indtage Wiborg, man vilde gjøre Erobringer, og man vidste ikke rigtigt, om man ikke allerede var i Petersborg. — Denne Langsomhed, som varede over 8 Dage, gjorde at Fjendens Flaader conjungerede sig, og lagde sig foran vor Flaade, indespærrede den, og couperede al Communication med den svenske Side. Men dette var endnu ikke tilstrækkeligt til at aabne Øjnene paa Hans kongelige Majestæt. Alle Forestillinger om at gaa sin Vej bleve betragtede som Poltroneri, Forræderi og ond Villie. Man skulde skræmme Kejserinden, man debarkerede Tropper, som intet udrettede; man stød paa Wiborg og gjorde mislykkede Attaker, enfin, der findes ikke Mage til en saa dum og slet Operation i nogensomhelst Krigshistorie. Efter mere end tre Ugers Forløb blev Hans kongelige Majestæt omsider den 2 Juli Kl. 6 om Aftenen angreben af Prindsen af Nassau med hans lette Eskadre i det snevreste Sund. Nu bleve Øjnene aabnede og man spurgte hvad man skulde gjøre? Der var nu intet andet Parti end at slaa sig igjennem den store Flaade, eller ogsaa at blive tagen. Den russiske Flaade, en Trediedeel stærkere end vor, havde nu saaledes spærret alle Passager, at man kunde vædde ti mod een paa, at ikke et eneste Been vilde slippe ud af Klemmen. Vor store Flaade skulde nu protegere den lille, og som man sagde sacrificeres, thi den var mindre nødvendig end Skærgaardsflaaden, enfin der gaves Ordre til Retraite, og jeg fik Befaling til at dække Skærgaardsflaaden.

Jeg gik derpaa blindt frem og kom heldig gjennem Passagen, der blev forsvaret af 8 Linieskibe og 4 Fregatter; det var at løbe Spidsrod, thi jeg blev beskudt baade forfra og bagfra og paa begge Sider. Hele Avantgarden og Corps de Bataille kom lykkelig igjennem, dog med megen Skade paa Master og Sejl, men formedelst Røgen, der var skrækkelig og som forhindrede de sidste Skibe fra at see, stødte de største paa Grund, og gik under, efterat Besætningerne vare blevne frelste. En beskjænket Brandercapitain antændte vor Brander, som af en Fejltagelse stak Ild paa vor egen Fregat og paa Skibet Enigheden, der sprang i Luften. Armeens Flaade slap under alt dette igjennem, men istedetfor at den da, som Overenskomsten var, skulde have gaaet mellem os og Landet, gik alle Skibene mellem os og Fjenden, og denne fejlagtige Manoeuvre foraarsagede, at Fjendens Fregatter gjorde dem megen Skade. Den store Flaade continuerede sin Cours, gik forbi Hogland, og søgte efter Ordre Lovisa Havn, men da Vinden paa engang vendte sig lige imod os, nødtes jeg til at forandre min Cours og at søge Sveaborg. Denne Manoeuvre var Skyld i, at Skibet Sophie Magdalena, beskadiget paa Stænger og Sejl, sakkede, og efter en tapper Modstand mod en Tredækker og et Skib paa halvfjerdsindstyve Kanoner maatte stryge Flag, hvilket Skibet Retfærdigheden ogsaa maatte gjøre. Omsider kom jeg den 6te om Formiddagen til Ankers ved Sveaborg paa den indre Rhed. Mit Tab er 7 Skibe og 3 Fregatter, af hvilke 2 ere tagne, 2 sprungne i Luften og de øvrige sunkne. Armeens Flaade har mistet 7 Galejer og nogle smaa Baade; den største Deel (ere) tilligemed Hans kongelige Majestæt lykkeligen ankomne til Svenskfund.

Jeg er taget i Land for at blive helbredet for et Saar, som jeg i Slaget fik af en Skraakugle i den venstre Arm, men som ikke er farligt; jeg har været i 5 Slag, men aldrig seet Mage til dette; Kugler og Ildbomber haglede ned; heldigviis ere ikke mange skudte ihjel. Jeg betragter det som et af den Højestes Mirakler, at jeg har kundet sauvere det jeg har tilbage af Flaaden, thi efter menneskelig Indsigt vilde Alt have været tabt, dersom Russerne havde gjort deres Pligt og

den Højeste ikke havde taget os i sin Varetægt. Nu er jeg kjed af dette Haandværk, og af at adlyde En, der ikke forstaaer Noget, som er egensindig og som fører os til en sikker Undergang; jeg er endnu syg, og jeg er i Tvivl om jeg skal vedblive at tjene eller tage min Afsked fra denne Elendighed. Mit stakkels Fædrelands Skæbne foruroliger mig mest; mine Venners Fremtid er det Eneste, der kan bringe mig til at blive i Tjenesten; men naar jeg skal være nødt til at lyde og efterkomme Absurditeter, er det bedre at jeg gaaer min Vej, end at dele Skammen for Andres Fejl. Jeg vilde være inconsolabel over den, dersom jeg ikke var overbeviist om, at den Højeste havde bestemt det saaledes; men ske Din Villie, og jeg er tilfreds! — Hvad jeg nu ønsker, er, at jeg snart var i Stockholm og kunde træffe Dem der. Ved min Ankomst har jeg faaet to Breve fra Dem, det ene fra Turin af 28 April og det andet fra Paris af 28 Maj. Disse have tilfredsstillet mig noget, thi jeg haaber at vi snart ville træffes, og at jeg snart faaer Breve, daterede fra Sverig. Jeg haaber at De har faaet alle mine Breve, og de mest magtpaaliggende med Pengene. Alt er her som sædvanlig, Alle ere misfornøjede, Alle mangle Penge, Alle ønske Fred. Man belønner krigerske Fortjenester med Messingvaaben og smukke Ord; men da Haanden og Munden, hvorfra disse komme, ikke ere elskede, kan man let imaginere, hvilken Effect dette gjør.

Farvel, bedste Ven! Tænk bestandig paa den, som lever og døer Deres tro

Carl +.

19.

Brev fra Gustav III til Hertug Carl.

Min kjære Broder! Jeg sender Nogen til Dem i Eftermiddag og skal da have den Fornøjelse at tilskrive Dem om Detaillerne og vor Bestemmelse; men jeg iler med at forklare Dem Opløsningen paa Gaaden om den spanske Coureers Forsinkelse, og hvorfor den store Flaade ikke angriber Dem. Vi vide det gjennem General Becks Domestik, som Smith tog i Generalens eget Huus. Kejserinden har paa selve Slagdagen været i Kronstadt, hun rejste hovedkulds derfra til Moskov med sine Sønnesønner og sine Ministre. Deraf kan De bedømme hvilket Indtryk vor Ankomst har gjort; Petersborg er øde, alle de Store ere rejste bort. Man har ladet to Vicekonger blive tilbage, den ene er Grev Bruce, den andens Navn er mig ubekjendt. Dette bevirker en Vaklen i Beslutningerne, en Langsomhed og Modløshed, som man let kan forestille sig. En Russer commanderer Flaaden her; Prindsen af Nassau er der ikke. Jeg har ikke et Øjeblik villet lade Dem være i Uvidenhed om en saa vigtig Nyhed. De vil indsee Nødvendigheden af at holde Dem her saa meget som muligt. Det er Scapins og Arlechins Duel; den der holder bedst Contenance vil vinde; begge To sige i Afstand, medens de trække sig tilbage: Hvad siger man om Freden? og derpaa ville de flygte og saa atter træffe hinanden. Sammenligningen er ikke ædel, men den er sand. Jeg ønsker Dem god Dag, min kjære Broder! Vedbliv at være standhaftig, og Alt vil gaa godt.

Den 19 Juni Kl. halv ni om Morgenen,
Wiborgs indre Rhed.

Deres ømme og kjærlige
Broder og Ven
Gustav.

20.

Memoire angaaende Frankrigs Anliggender, adresseret af Gustav III til Catharine II (Juli 1791).

Den Memoire angaaende Frankrigs Anliggender, der er bleven overleveret af Generalmajor Baron Pahlen, bærer Præget af den Dybde i Anskuelser, af denne Højhed og denne Storhed i Sjælen, som det forbavsede Europa har beundret i 30 Aar. Efter i et saa kort Tidsrum at have sammendynget alle de ærefulde Begivenheder, hvorved Navnene paa Fortidens Fyrster ere gaaede over til Udødeligheden, synes der ikke længere at være nogen Ære at vinde for Catharine, da Lykken, der vedholdende vedbliver at samle de mærkværdigste Begivenheder over hendes Hoved og hendes Regering, synes at have villet vende Dødshugget mod et af Verdens ældste Monarkier, ene og alene for at give denne store Fyrstinde en ny Lejlighed til at forøge sin Hæder, idet hun med den ærefulde Titel af Lovgiverinde, og bestandig sejrende saavel ved det sorte Hav som ved Dniepers Bredder, forener de herlige Benævnelser af det franske Riges Gjenopretter samt de undertrykte Kongers og Fyrsters Beskytterinde, hvorved hun vil gjøre sit Navn og sine Armeer ligesaa agtede ved Seinens og Rhinens Bredder, som de allerede ere det ved Grændserne af det uhyre Rige, hvorover hun hersker. De sidste Begivenheder, som i Europas Øjne tydeligt vidne om Kongen af Frankrigs Fangenskab, og derved paa en Maade forandre Sagernes Stilling, fordrer nogle Detailler, som, uden at fjerne sig fra den i Memoiren bestemte Vej, forklare nogle af de besværlige Punkter, som Kejserindens gjennemtrængende Forstand havde forudseet, men Begivenhederne endnu mere udviklet. Denne Memoire, som Kejserinden har anbetroet til Venskabet, er et meget dyrebart Mindesmærke, og fremstiller i et klart Lys hvor stort hendes Geni er, da hun ved Newas Bred har kundet udkaste en Plan, som man for en Deel havde lagt i Italien og som vilde have været parat til at udføres, dersom ikke det uforudseete, i Va-

rennes flete Angreb paa Kongen af Frankrigs Person havde fundet Sted. Det er blot for at tydeliggjøre Kejserindens Ideer og for at kunne fremlægge en Plan for hende, der er bleven lagt og indrettet efter de sikkre Efterretninger, man kunde erholde paa Steder, der vare nærmere ved Skuepladsen for disse store Begivenheder, at man besvarer Kejserindens Memoire, og deraf vil denne Fyrstinde maaske med nogen Glæde see, at hendes Ideer ere blevne fulgte, og at hun næsten har forudsagt, hvad man for Øjeblikket foreslaaer.

Lige til Kongen af Frankrigs Flugt havde Greven af Artois, hans anden Broder, der ene var undsluppen Folkemassens Raseri og Nationalforsamlingens Lænker, ført Underhandlingerne med de fremmede Hoffer, der laa Frankrig nærmest; men de Vanskeligheder han mødte, bevægede ham til at anmode hans Broder, Kongen, om den nødvendige Fuldmagt. Kongen af Frankrig, der i sidstafvigte April Maaned netop havde maattet udstaa en ny Forhaanelse, affendte kort efter hemmeligt en af sine Herrer med en egenhændig underskreven Fuldmagt til sin Broder. Forsynet med denne Fuldmagt traf Greven af Artois Kejseren i Mantua, og af denne Fyrste erholdt han efter to Conferencer et bestemt Løfte om 35,000 Mand Hjælpetropper. Paa samme Tid havde man i Schweitz underhandlet samt erholdt en Hjælp af 12 til 15,000 Mand. Kongerne af Spanien og Sardinien syntes at være gunstigt stemte. Den Førstnævnte havde allerede ladet Tropper marschere til Grændsen; den Sidstnævnte havde lovet 15,000 Mand; Kejseren havde forbret en formel Protest af de frie Fyrster af Huset Bourbon tilligemed en Begjæring om Hjælp. Den Tid, som medgik for at forskaffe sig Kongerne af Spaniens og Neapels samt Hertugen af Parmas Underskrifter var den eneste Hindring for at bestemme det Øjeblik, da dette store Foretagende skulde begynde. Det tydske Riges Fyrster og de Magter, som havde garanteret den vestphalske Fred, skulde anmodes om at yde deres Bistand, og Kejseren havde lovet paa Rigsdagen at understøtte Greven af Artois Skridt og Forholdsregler, naar man troede at Kongen af Frankrig med Lethed kunde befri sig af Fængslet. Af Frygt for de Farer, hvori han og hans Familie vilde komme

ved Folkets Raseri, saasnart Angrebet begyndte, og saafremt han forblev i Paris, befalede han sin Broder at opsætte ethvert yderligere Skridt, indtil han erholdt nye Ordrer. Greven af Artois underkastede sig denne Ordre med en Selvfornægtelse, en Kummer og en Lydighed, der gjøre ham lige megen Ære; hans Hengivenhed og Agtelse for sin ulykkelige Broder og Souverain høre til disse dybe og sjeldne Følelser, der ere saa meget mere agtværdige hos ham, da de netop beherske en Characteer, der er heftig og brænder af Begjærlighed efter at udmærke sig. Kongen af Frankrig begjærede paa samme Tid af Keiseren Ordre for Greven af Mercy angaaende den Plan han havde lagt i Forening med Marqvis de Bouillé, nemlig at samle saa mange Tropper som muligt ved Montmédi, og forene dem med Garnisonen i Luxembourg og de keiserlige Tropper i Limburg. I samme Øieblik som denne Fyrste blev fri, burde han stille sig i Spidsen for dette Corps og marschere lige mod Paris. Den Begivenhed, som tilintetgjorde denne Plan og nedstyrtede denne ulykkelige Fyrste, Dronningen og Dauphin, hans Søn, i et endnu haardere Fængsel, og udsatte dem for Fornærmelser, der ved deres Beskaffenhed falde tilbage paa alle kronede Hoveder, er kun altfor bekjendt i Europa. Monsieur og Madame vare de eneste af disse navnkundige Ulykkelige, som heldigt undslap deres Lænker. Da Kongen af Frankrig reiste fra Paris, havde han efterladt en Erklæring eller Protest mod Alt hvad der var foregaaet efter at Etats generaux vare traadte sammen, og han havde anbetroet Grev Fersen (den eneste Herre, der havde fulgt ham ud af Paris) et Brev til Keiseren, der skulde overgives til Grev Mercy, for at han kunde sende det til Keiseren, dersom han skulde være saa uheldig atter at blive tagen til Fange. Da denne ulykkelige Begivenhed havde forandret Tingenes Stilling, og Bouillés Tropper, snarere forskrækkede over at Kongen var bleven tagen til Fange, end bestukne, havde adspredt sig, gik Marqvis de Bouillé samt den største Deel af Officererne af alle de Corpser, som stode under hans Befaling, over Grændsen og kastede sig ind i Luxembourg under

Kejserens Beskyttelse. Nu blev det nødvendigt atter at optage den Plan, der var bleven lagt af Greven af Artois.

Monsieur, som nu er bleven den første Mand af Blodet (juridisk Term i Frankrig) lod Frankrigs fornemste Magistratspersoner, Pairerne, Rigets høje Embedsmænd samt Bisperne, der alle som Flygtninge opholdt sig i Brüssel, undersøge hans Rettigheder. Man bleve Alle enige om, at Monsieur ifølge Frankrigs Love, Kongens og Dauphins Fangenskab, lovligen samt ipso facto var Frankrigs Regent, at han kunde, ja burde antage denne Titel, samt at Alt hvad der hidrørte fra ham burde betragtes som lovlig hidrørende fra Kongens egen Magt, at der ikke behøvedes nogen foregaaende Act eller Formalitet, og at han som Følge af sin Pligt indtraadte i Udøvelsen af sine Rettigheder, saasnart Kongen af Frankrigs og Dauphins Fangenskab var bleven constateret. Efterat dette var vedtaget, sendte Monsieur en fornem Herre til Kejseren, for at underrette ham herom samt om at det var hans Hensigt med det Første at optræde i den nødvendige Egenskab (nemlig som Frankrigs Regent) for at give den eneste offenlige Autoritet, der fandtes tilbage, mere Betydning; efter Overlæg med sin Broder udfærdigede han ogsaa Fuldmagter til sine Agenter om at fortsætte de allerede begyndte Underhandlinger. Som Følge af sin Rettighed som Regent kan han danne et Ministerium, der, ved i eet Punkt at forene de særskilte Underhandlinger og Foranstaltninger, som bør tages, kan give Sagerne den Enhed, de ikke havde saalænge han var alene og ikke aabenlyst kunde proclamere sin Ret samt ligesaa lidt bevise Kongens Fangenskab, da denne endnu nød en Slags tilsyneladende Frihed, og han saaledes ofte saae sig modvirket ved hinanden modsigende Underhandlinger fra Tuillerierne, hvilke lammede Virksomheden ved at gjøre Forretningerne indviklede. Som Følge af denne Tingenes nye Orden have begge Fyrsterne anseet det for at være af stor Vigtighed for deres Sag at interessere Kejserinden af Rusland derfor, da de ere overbeviste om, at et saa stort Navn, der saa længe har været istand til at indgyde Ærbødighed og Frygt, vilde være ligesaa meget værdt som en stor Sending af Hjælpetropper. Underrettede om det Venskab

og den Tillid, som finder Sted mellem Sverrig og Rusland, og da de som Følge af Afstanden ikke kunne henvende sig directe til Kejserinden, have de henvendt sig til Kongen af Sverig og anbetroet ham deres Interesser hos hende, hvorfor de ogsaa have forsynet denne Fyrste med en authentisk Fuldmagt, hvoraf man har ladet Generalmajor Baron Pahlen tage en Afskrift. De have udkastet en Plan, hvorefter de paa engang skulle falde ind i Frankrig fra flere Sider, dog med en temmelig stor Masse paa hvert Sted, for at møde saa megen mindre Modstand. Kejserens Tropper (hvilke denne Fyrste har lovet Greven af Artois, et Løfte, som Kejseren har fornyet til Dronningen, hans Søster, og som man har seet skrevet af Kejserens egen Haand), 30 til 35,000 Mand stærke, skulle trænge ind gjennem Flandern, medens 12 til 15,000 Schweitzere trænge ind i Franche comté, 15,000 Mand under Kongen af Sardiniens Befaling angribe Dauphiné, samt 20,000 Mand af Kongen af Spaniens Tropper, der allerede true Nationalforsamlingen, skulle trænge ind i Riget over Pyrenæerne; paa samme Tid skulle Rigsfyrsterne og de Kejserlige fra Elsas og Brisgau angribe Frankrig. Man troer endog at vide, at Kongen af England, langt fra at modsætte sig et saadant Angreb, har i Sinde at forblive aldeles neutral, eller at han (hvilket man ikke kan forhindre), for den Uvirksomhed, han kommer til at iagttage, skal holdes skadesløs med de franske Antiller. Monsieur de Calonne er til den Ende rejst til England, og man smigrer sig endog med at Kongen af England (et Udtryk, der er undsluppet ham, giver ganske rigtig nogen Anledning dertil) vil lade en Deel af de hannoveranske Tropper forstærke Rigsarmeen; man troer ogsaa, at Kejseren underhandler med Kongen af Preussen, for at han skal forene sine Tropper i Westphalen med den Masse fyrstelige Tropper, som man haaber at bevæbne for at hjælpe en undertrykt Konge. Saasnart Fyrsterne befinde sig paa Frankrigs Jord, skulle de forsamle Pairerne, Rigets høje Embedsmænd, Erkebisper, Bisper og Parlamenternes Magistratspersoner, og efterat have udraabt Regentskabet, skal Monsieur afgive en Forsikkring om at bibeholde Kongerigets gamle Love og

de forskjellige Stænders Rettigheder, samt gjenindsætte Parlamenterne. Man kan ikke nære Tvivl om, at den Skræk og Forvirring, den Uenighed og Uorden, som Folkebevægelser medføre, i Forening med den Langsomhed og ringe Hemmeligholdelse, der bestandig ledsager en Forsamlings Overvejelser, begunstige Prindsernes Angreb, og man bør haabe, at deres Exempel vil krones med Held. Saaledes ere Prindsernes Forslag, Planer og Midler. Der er nu blot tilbage at fremføre nogle Betragtninger for Aarhundredets mest oplyste Fyrstinde, hvilke ei kunne undgaa hendes Skarpsindighed, men som maa detailleres. For at dette Foretagende skal faa et heldigt Udfald, udfordres der en højeste Befalingsmand, som fremskynder Operationerne ved sin Rang, sin Uegennyttighed, samt den Enhed, han kan give dem alle. I denne Henseende vil Kejserindens Stemme være af største Vigtighed; de franske Prindsers Tiltro vil vende sig til den hun vælger, og det vilde være vanskeligt at afslaa et saa smigrende Tilbud. Men der udfordres en Masse Tropper, som blot ere afhængige af den højeste Befalingsmand og af Kejserinden, og som, regerede af hende og commanderede af ham, kan give den Overcommanderendes kun paa Tillid hvilende Magt den fornødne Betydning. 16000 Svenske i Forening med 6000 Russer, der tilsammen transporteres paa svenske og russiske Skibe til Ostendes Havn, for senere at afgaa til Lüttich og med Tropperne fra Hessen og Churfyrstendømmet Pfalz at danne Centrum af den Linie, hvis højre Side skulde vende sig imod Dünkirchen og den venstre mod Strasburg, vilde sætte Norden istand til at udføre dette Hverv, af hvis heldige Udfald saa mange Staters Lykke kommer til at bero.

Naar Sverig og Rusland forenes ved en Alliance, der er bygget paa Principerne af den fælles Interesse at lade Norden udøve en afgjort Indflydelse i Europa, samt forøvrigt paa det personlige Venskab og Tillid mellem de tvende Souverainer, synes det nødvendigt at den første Virkning af denne Alliance maa vise sig for Europas Øjne ved den store Indflydelse, som den kommer til at udøve paa Sydens vigtigste Anliggender; og det synes som om Kejserinden (der under hele sin Regering be-

standig har taget Deel i alle Europas Begivenheder) har en Interesse i ikke at tabe den Opmærksomhed, hun har tildraget sig. Det er af ligesaa megen Interesse og Betydning, at den nye Alliance i Norden lige fra sin Begyndelse fremtræder med en betydelig Glands, og man troer ikke at paastaa noget Urimeligt, naar man siger, at det for denne Alliances Anseelse (hvor meget det end vilde være imod de tvende Souverainers Principer, ja vel endog umoralskt!) var bedre og nyttigere at tage Nationalforsamlingens Parti mod Prindserne, end at være en ligegyldig og neutral Tilskuer ved hvad der vil indtræffe; thi i det første Tilfælde vilde man idetmindste gjøre sig frygtet; skulde derimod mod al Sandsynlighed Nationalforsamlingen faa Overvægten, vilde man kunne gjøre Regning paa en nyttig Allieret, medens derimod Syden, hvis man forholdt sig ligegyldig, vilde glemme Norden, hvilket er altfor upolitisk, da det er langt vigtigere at bibeholde den almindelige Agtelse end man i Almindelighed troer.

Det vilde forøvrigt kunne indtræffe, at nogle af Magterne, saasom England, Preussen og Østerrig, midt under den begyndte Contrarevolution fik Lyst til at profitere af Frankrigs Ulykke, og, for at holde sig skadesløse for Omkostningerne, bleve enige om en Deling, som man ikke vilde kunne forebygge, og som vilde være ligesaa ødelæggende for Europas Ligevægt som skadelig for Nordens Anseelse, der hverken vilde kunne forhindre den eller drage Nytte deraf; dette kunde imidlertid ikke ske, naar Nordens Allierede med en egen Styrke holdt Ligevægten mellem disse forskjellige Interesser samt indgød Respect, lige saa meget ved Exemplet af deres Uegennyttighed, som ved de locale Hindringer, de vilde kunne sætte mod saadanne Planer. Det synes forøvrigt som om man, for at give Nordens Alliance Styrke, har foreslaaet, at Frankrig og Spanien skulde tiltræde den. Det kan ikke være ligegyldigt for Rusland at bevise det kongelige Huus i Frankrig Tjenester, hvorved det fortjener dets Taknemmelighed; det er overensstemmende baade med Keiserindens bekjendte Characteer og med hendes Interesse, at disse Tjenester blive store og ikke middelmaadige, og intet kan for Øieblikket være mere fortjenstligt, end ved Pengeunderstøttelse

at hjælpe Sverig til at sætte sine Tropper i Bevægelse, og at forene sine egne med dem. Forøvrigt vilde Intet kunde give et større og bedre Begreb om Kejserindens Resourcer, end midt under Krigen mod Østen at see hende i Forening med Svenskerne fra det høje Nord komme Kongen af Frankrig til Hjælp, og dersom det Bidrag af Penge, der er nødvendigt for at Sverig skal kunne sætte sine Skibe og sine Soldater i Bevægelse, kunde falde Rusland besværligt for Øjeblikket, vilde det være let at lade en Deel af Betalingen garantere som Frankrigs Gjæld, naar blot Kejserindens Gavmildhed vilde forskudsviis udrede Pengene. Man kunde da i Havnen ved Gøteborg eller i Sundet forene de svenske Skibe med de russiske, hvilket hverken kunde blive besværligt eller kostbart for Kejserinden, da hendes Skibe ligge udrustede paa Kronstadts Rheb. Under Kongen af Sverigs Commando skulde denne Eskadre overføre de 16000 Svenskere og de 6 eller 8000 Russer til Ostendes Havn, hvor de med Kejserens Samtykke skulde gaa i Land, dersom man ikke før den Tid kunde sikkre sig en Havn i Frankrig. Mod Slutningen af August skulde de forlade Sverigs Kyster, for i Begyndelsen af September at kunne indtræffe i Ostende, hvorfra de gjennem Flandern skulde begive sig enten til den forenede Armees Centrum eller dens højre Fløj, for at skaffe Norden Agtelse i Syden, samt bidrage til at forøge Catharine IIs Hæder saavelsom det Folks hun regerer, og den Allieredes, hun er i Begreb med at slutte sig til; naar man først var kommen til Frankrig, vilde Troppernes Underhold ikke blive vanskelig; det vilde ske paa det Lands Bekostning, hvis Oprør har fremkaldt disse Anstrengelser. Rettende sin Marsch mod Paris vilde man undertrykke Ondet i dets Middelpunkt.

Saaledes er den Plan, man henstiller til Kejserindens Samtykke. Denne Fyrstinde vil deraf kunne see, at man i enhver Henseende har fulgt den Vej hun har angivet, og at man vil blive ligesaa smigret ved hendes Bifald, som man med Iver vil søge at opretholde hendes Vaabenære samt nøje følge hendes Raad med Hensyn til Udførelsen. Tiden iler; Kongens og den kongelige Families Fare tiltager, og Aarstiden skrider frem; de Catharine II værdige Beslutninger bør hurtigt fattes, og de

ville da blive ligesaa hurtigt udførte. Lykken, der er vant til at følge hendes Foretagender, vil heller ikke forlade hende i den retfærdigste, ædleste og mest uegennyttige Sag.

21.

Brev fra Gustav III til den svenske Minister i Warschau, L. von Engeström.

Dersom jeg tør tro Aviserne, finder Polens Krone, som deres Viisdom, der vaage over Republikens Skæbne, er nærved at gjøre arvelig, efterat den saalænge har været electiv, allerede flere end een Lysthavende, og Churfyrsten af Sachsen finder flere end een Rival, der ligesom han bestræber sig for at erhverve en saa herlig Krone.

Dersom Polakkerne, kloge ved deres Ulykker, virkelig for Alvor ville tilstoppe Kilden til alle de borgerlige Krige, der næsten have ødelagt dem lige fra det Jagellonifke Huus uddøde, samt gjøre Kronen arvelig i eet Huus, forekommer det mig, at de vende sig til en aldeles urigtig Kant, samt at de, langt fra at forebygge den Mislighed, der følger med en ledig Trone, paany udsætte sig derfor, da Churfyrsten ikke har og sandsynlig heller ikke faaer mandlige Arvinger, saa at Polakkerne ikke ville have anden Gavn deraf, end at forskaffe(?) Kongen af Ungarn endnu eet Middel til Erhvervelsen af Polens Trone og placere en Erkehertuginde ved hans Side. Man siger at Kongen af Englands og Kongen af Preussens Sønner have meldt sig, samt at Keiserinden tilbyder sin Sønnesøn Prinds Constantin. Naar Fyrster af den protestantiske eller en anden Religion end den catholske kunne være Medbejlere til Valget, troer jeg at der

vilde findes dem, som ere mere passende til Republikens vedvarende Interesser saavelsom til hele Nordens, end Preussens og Englands Fyrster; om den russiske Prinds taler jeg ikke, det Mislige herved er altfor iøjnefaldende. Republiken behøver en Støtte, der, naar det skulde gjøres fornødent, personlig kan tjene den i Spidsen for dens Armeer, der forsvarer dens Kyster, og som, forenende Polens Kræfter med en udenlandsk Magt, er ligesaa uafhængig af Rusland, som af Preussen og Østerrig, en Støtte, som ved sin Stilling er istand til at gavne Republiken, men ikke at undertrykke den, og hvis Arvestaters Interesse er absolut den samme som Polakkernes, saavel i Henseende til Rusland som til Porten og Preussen, og som derved passende kunde udgjøre Knuden i denne store nordiske Ligue, hvorom vi saa ofte have talt, og som Monsieur d'Evardt og Grev Hertzberg med saa megen Ubehændighed have gjort til intet. Denne Fyrste er jeg. Jeg vilde mere udførligt kunne detaillere Dem alle de Grunde, der i dette Aarhundrede kunde gjøre de tvende Kroners Forening ligesaa nyttig for begge Staterne, som den i det Henrundne synes at vilde have været skadelig; men da Tiden er knap, vil jeg indskrænke mig til at sige Dem, at denne Idee, som maaske i det første Øjeblik vil see ud som en Chimaire, aldeles ikke er det, naar man tager Hensyn til den Forlegenhed, i hvilken Rusland befinder sig, til Berlinercabinettets Svingninger (?) samt Potockis Indflydelse; det er Greven af dette Navn, der har givet mig denne Idee, eller snarere insinueret den, og det tilkommer Dem at bedømme, om den er opstaaet i hans Hoved eller om den kommer fra hans Broder. I ethvert Tilfælde er den mig meget behagelig, og uden at antage eller forkaste den, har jeg troet, at man ikke burde forsømme den, og at det vilde være nødvendigt at underrette Dem herom, for at De kan sige mig, om Deres Ven, Grev Potocki, der er Republikens mest ansete Mand, har bibragt sin Broder den. Den største Hindring ligger i Religionen, thi denne Hindring kan ikke ryddes afvejen fra min Side, da jeg hverken vil eller kan forlade mine Fædres Religion, men naar Fyrster i Preussen og England kunne aspirere til Polens Krone, og en Græker, som Prinds Constantin, gjøre Fordring

derpaa, kan en luthersk Konge ogsaa gjøre det. Alt dette udfordrer den dybeste Tavshed; jeg skriver derfor egenhændig til Dem desangaaende, og afsender det med Extrapost. De maa svare mig paa samme Maade. Jeg har med megen Tilfredshed læst Deres Brev til Franc angaaende de nuværende Conjuncturer. Jeg veed ikke om det er at sige Deres Indsigter en Compliment eller maaske at rose mine egne, naar jeg siger Dem, at vi tænke aldeles ens, og at det er af samme Grund at jeg har paaskyndet Fredslutningen, med Tilføjende, at jeg var aldeles blottet for Midler til at fortsætte Krigen. Grev Hertzberg har skadet sin Herres Interesse og Credit paa en saaban Maade, at han ikke kan komme sig igjen. Om kort Tid skal jeg i Ciffre sende Dem mine Reflectioner over Tingenes nuværende Stilling; jeg beder Dem meddele mig Deres.

Deres hengivne
Gustav.

22.

Brev fra Gustav III til L. von Engestrøm.

Drottningholm den 7 Novbr. 1790.

Monsieur d'Engestrøm! De finder heri indsluttet den Memoire, hvorom jeg har talt. Dens Redaction har taget mere Tid end jeg troede; De vil see, at den er saaledes, at den kan læses for de polske Herrer, som De finder det gavnligt at vise den. Jeg har respecteret Churfyrsten af Sachsens Dyder, selv naar jeg har talt imod ham; jeg troer at De vil være tilfreds med denne Behandlingsmaade. Jeg har bestandig afskyet den

Maade, hvorpaa de fleste Candidater ere gaaede frem, nemlig at sværte deres Medsøgende. Kan man ikke concurrere til eet Maal og dog vise hinanden Retfærdighed? De vil see, hvad jeg siger med Hensyn til den politiske Tilstand. Efterat man ved Grev Hertzberg et Comp.'s falske Skridt og Forholdsregler er gaaet glip af det gunstige Øjeblik, især da den omtalte Greves Handlemaade og Politik har indgydt en yderlig Mistro, er det i Virkeligheden kun en nærmere Forening med Polen, som kan erstatte Manglen, og denne Forening kan kun blive varig under et og samme Scepter. Sverig kan ikke undvære en Allieret tilligemed Subsidier. England har i altfor høi Grad viist sin Ligegyldighed og Preussen sin Uredelighed. Man maatte da henvende sig til Spanien og par contrecoup blive Ruslands Allierede. Men naar man paa denne Maade gjør en National-Confoederation, vil det blive nødvendigt for Sverig at erholde en Subsidie til Gjengjæld for den Undsætning tilføes, som det paa sin Side skulde bevilge, — en Undsætning, som jeg vilde betænke mig paa at love, dersom jeg ikke var de to Landes Chef, og derved kunde bedømme Interessen og Muligheden deraf, — og ved til denne Subsidie at lægge de anseligt forøgede Indkomster, jeg personlig vilde faa som Konge i Polen, vilde det blive mig muligt at betale den under det sidste Felttog gjorte Gjæld, og gjenoprette den store Flaade, thi ellers seer jeg ingen Mulighed til at faa dette bragt istand; i modsat Tilfælde vil Sverig blive nødt til at synke tilbage til sin tidligere Afmagt, det vil blive umuligt at udføre hele den store Plan, som jeg har forfægtet med Fare for mit Liv og min Krone. Dette er det egenlige Motiv, hvorfor jeg søger en Trone, ved hvis Besiddelse (ifald jeg erholder den) jeg vil blive nødt til at finde mig i tusinde for mine Vaner og min Characteer ubehagelige Ting, og jeg troer virkelig at jeg bringer mit Land et Offer, da jeg deri seer forøgede Besværligheder og kun faa personlige Behageligheder; men jeg seer ogsaa deri en Tyngde i Nordens Vægtskaal, og den eneste Maade, hvorpaa der vil kunne vedligeholdes en passende Ligevægt mellem Preussen og Rusland. Jeg sender Dem ingen andre Instruxer, de ere overflødige for en Minister som Dem. Der-

som De seer nogen Mulighed for at det kan lykkes, og dersom De troer at det er nødvendigt, at jeg skriver til de Store og Kongen, saa siig mig det, saavelsom hvad man skal skrive til dem. Det der vil komme til at lette mit Valg (ifald Polakkerne ere mig gunstige) er Interessernes Mangfoldighed, thi dersom, efter hvad man forsikkrer fra Dresden, Churfyrsten af Sachsen ikke modtager Kronen, vil der opstaa saa mange forskjellige Interesser, at jeg nødvendig maa drage Fordeel deraf. Lad mig vide, om De anseer det nødvendigt at interessere Paven derfor; jeg troer at kjende et Middel til at gjøre ham gunstig stemt for mig. Til Slutning beder jeg Gud, at han vil tage Dem, Monsieur d'Engestrøm, i sin hellige Varetægt.

Deres hengivne
Gustav.

23.

Brev fra Catharina II til Gustav III.

Min Hr. Broder og Fætter. Jeg har modtaget Deres Majestæts Brev af 19 October med den Coureer, som Grev Stackelberg har sendt, for at overbringe den mellem os sluttede Alliancetractat. Jeg tøvede med at besvare det, for at afvente det Brev, som Deres Majestæt har givet mig Haab om at erholde ved Generalmajor, Baron Pahlen, der ogsaa nylig er ankommet med Deres Majestæts tvende Breve af 28 samme Maaned.

Da jeg saaledes har tre af Deres Majestæts Skrivelser at besvare, begynder jeg med at tilkjendegive Deres Majestæt min Tilfredshed med det Forbund, som har bragt vore Stater

og Personer i et nærmere Forhold til hinanden. Dette nyttige og heldbringende Forbund, som lover en saa lykkelig Fremtid, vil bringe mere Ærlighed og Aabenhed i vor Forbindelse, end Forholdet mellem Ferdinand og Isabella, hvortil Deres Majestæt hentyder i Deres Brev. Jeg føler mig i høj Grad smigret ved de Beviser paa Tillid og Venskab, som Deres Majestæt giver mig, og Deres Majestæt kan i dette Tilfælde gjøre Regning paa en fuldkommen Gjengjæld fra min Side. Jeg glæder mig over den store Overensstemmelse i Grundsætninger og Tænkemaade, hvormed vi begge betragte de franske Affairer. Jeg seer, at Deres Majestæt er af samme Mening som jeg med Hensyn til den Misforstaaelse, som kan opstaa eller allerede finder Sted mellem Dronningen af Frankrig og Prindserne, hendes Svogre; vi ere enige om Nødvendigheden af at søge at tilvejebringe en Overensstemmelse i deres Handlemaade, uden hvilken der ikke er det Mindste at haabe for deres fælles Sag. Det Brev, Deres Majestæt har skrevet til Baron Breteuil om denne Gjenstand, og hvoraf Deres Majestæt har behaget at meddele mig en Afskrift, beviser paa en saa afgjørende Maade Nødvendigheden af denne Overensstemmelse, at jeg lover mig den bedste Virkning deraf; det Deres Majestæt yttrer deri om Ludvig XVIs Stilling og Handlemaade bærer Præget af saa megen Værdighed og Ædelmodighed, at det ikke kan andet end vinde mit Bifald; thi jeg er ligesom Deres Majestæt overbeviist om, at denne ulykkelige Monark har været berøvet sin Frihed og saaledes tvungen til Alt, hvad han har gjort. Man kan ikke antage det for sandsynligt, at han frivilligt er steget ned fra sin Rang som arvelig Souverain til den Egenskab at være sine Undersaatters første Embedsmand, og paa denne Maade beseglet sin egen Fornedrelse, ligesom Ludvig den Fromme, der gjorde sig til en Munk.

Efter en Begivenhed, der er saa aldeles uden mindste rimelige Grund, kunde man snarere være tilbøjelig til at tro, at Kongen og Dronningen af Frankrig havde næret Planer til en ny Flugt, og at Antagelsen af den formentlige Constitution blot skete for bedre at kunne skjule denne Hensigt og i Haab om at kunne inddysse deres Mordere, der nu ligesom før staa

med Dolken hævet over deres Hoveder. Naar man betragter Keiserens Handlemaade (jeg har endnu ikke faaet noget Svar fra ham) synes det let at komme til denne Formodning. Hvorledes kan denne Fyrste, som nu er fuldkommen fri og uden Frygt for ydre Angreb, samt tillige bliver opfordret af mere end een Interesse, og fra mere end een Kant kaldes til en Handling, hvortil han ikke blot havde erklæret sig beredt, men endog indbudt de andre Magter, hvorledes kan han paa engang og uden nogen bekjendt Aarsag glemme de Løfter, Greven af Artois siger at have erholdt af ham? Hvorledes kan han i saa høj Grad glemme sin egen Værdighed, der er bleven saa krænket i hans Søsters og Svogers Personer, saaledes miskjende de Indgreb, der ere blevne gjorte i den vestphalske Fred, saaledes afvise de Klager, vi have hørt af saa mange tydske Fyrster, der ere blevne krænkede i deres Besiddelser, i Særdeleshed da han har saa lovlige Grunde og saa virksomme Midler som Tilstedeværelsen af 60000 Mand Østerrigere i Nederlandene til at fuldbyrde et Hverv, hvortil saa mange forenede Aarsager burde opfordre ham.

Det forekommer mig, at man under Omstændigheder af den Beskaffenhed ikke vil kunne betragte hans Uvirksomhed som et blot Ønske om at temporisere, og da man ikke kjender Motiverne til denne Uvirksomhed, vilde man kunne antage, at den finder Sted efter Overenskomst med hans Søster og af Frygt for at udsætte hendes Liv for Fare, hvilket hun ikke troer at kunne frelse uden ved en ny Flugt fra sit lange Fangenskab; man kunde antage, siger jeg, at Keiseren begunstiger Udfaldet af denne Plan ved en tilsyneladende Ligegyldighed og Resignation med Hensyn til denne ulykkelige Familie Skæbne, hvorved han troer bedre at kunne skuffe deres Bevogteres Aarvaagenhed. Uden at lægge altfor megen Vægt paa disse Formodninger, fremsætter jeg dem for Deres Majestæt saaledes som de ere faldne mig ind. Jeg vil heller ikke skjule for Deres Majestæt, at Kongen af Spanien ogsaa maa ansees gunstigt stemt for at temporisere og underhandle, men ifølge de sidste Efterretninger fra Spanien synes man at have Grund til at være mere tilfreds med den Maade, hvorpaa han yttrede sig, da han

modtog den franske Konges Acceptationsact og hvorom Deres Majestæt sikkert allerede er bleven underrettet af Deres Ministre i Paris og Madrid. Kongen af Spanien erklærer deri aabent, at han ikke troer at Ludvig XVIs physiske eller moralske Frihed er lagt for Dagen ved den paagjældende Act; og hvorledes skulde man kunne antage, at han i saa kort Tid kunde indlade sig paa saa mange Modsigelser, uden at være bleven nødt dertil.

Det vilde være ønskeligt, om Baron Breteuils Svar til Deres Majestæt vilde kunne forklare disse Forhold og tillige give Oplysning om Kongen og Dronningen af Frankrigs virkelige Hensigter. Denne Fyrstinde har nylig sagt til en af sine Fortrolige, at hun gjør Fordring paa, at man ikke dømmer hende uhørt og at hun haaber at kunne retfærdiggjøre sig. Disse Ytringer, i Forbindelse med Ordene i Kongen af Spaniens Brev til Deres Majestæt og med Keiserens Handlemaade, aabne en viid Mark for Formodninger, der bestandig faa en ny Betydning ved de idelige Opsættelser. Jeg haaber at Vinteren, som allerede har indfunden sig i vore Egne, vil give os Oplysning om alt dette. Imidlertid prædiker jeg og vedbliver at prædike for de emigrerede Franskmænd om Troskab, Hengivenhed og Standhaftighed for Kongens og hans Venners Sag, og jeg troer ogsaa paa denne Maade at understøtte Deres Majestæts Bestræbelser og Planer.

Det Oprigtige i Deres Hensigter, min Hr. Broder, Omstændighedernes Krav og det nøje Kjendskab, som Deres Majestæt allerede i flere Aar har havt til Baron Breteuils Person, giver Dem en ubestridelig Ret til at tale som De har gjort i det Brev, hvormed De har beæret ham; men jeg tilstaaer, at jeg gjør langt mere Regning paa Deres Underhandlere i Brüssel end paa ovennævnte Baron med Hensyn til hvad det angaaer at hidføre den Overensstemmelse, jeg ønskede der skulde herske mellem Dronningen af Frankrig og Prindserne; jeg anseer denne Overensstemmelse for at være særdeles nyttig, især for Kongen og Dronningen; thi paa hvilken Maade man end betragter Prindsernes Parti, viser det sig dog at være af megen Betydenhed, da det i sig forener Kongerigets Adel,

Præsteskab, Parlamenter og romerske Catholiker. Uden at tale om den Anseelse og Agtelse, som en ædel, fast og standhaftig Handlemaade maa indgyde alle Klasser, selv de neutrale, gives der endnu en vigtig Grund, som bør indvirke paa Dronningen, nemlig den, at det er bedre at have dette Parti for end imod sig. Det er ingen Tvivl underkastet, at dersom Prindserne havde fulgt de Raad Deres Majestæt gav dem i den Memoire, som blev oplæst for dem i Aachen og som var afpasset efter de daværende Tidsforhold, vilde deres Sag nu staa paa en bedre Fod end den gjør. Denne Maade at gaa frem paa syntes mig saa naturlig, at jeg, i Forventning af at det blev antaget, ilede med at udnævne en Minister hos Prindserne. Imidlertid maa man dog holde dem den Delicatesse tilgode, der hindrede dem i at tage denne Beslutning og bevægede dem til at søge at naae Maalet ad andre Veje.

Jeg har nylig modtaget et Svar fra Kongen af Preussen, hvoraf en Afskrift vedlægges, og Deres Majestæt vil deraf see, at denne Monark lader sin Handlemaade være afhængig af Keiseren. Jeg venter hvert Øjeblik paa Svar fra Keiseren og skal ikke tøve med at meddele Deres Majestæt det. Jeg vilde ønske jeg var i Besiddelse af Hemmeligheden til denne oplivende Ild, som Deres Majestæt behager at tillægge mig, forat jeg kunde tænde den til Fordeel for den store Sag vi forsvare, men jeg har hidtil kun gjort forgæves Forsøg baade i Wien og Berlin. Det synes at forholde sig med store Sager i Almindelighed, som med de Skibe, man lader løbe af Stabelen; alle Støtter ere slaaede fra, men Skibet rører sig ikke af Stedet, før det trækkes ned af sin egen Tyngde, men saa søger man ogsaa forgæves at standse det.

Af den Memoire, som Baron Pahlen medbragte, har jeg erfaret den Sindsstemning, som hersker i Normandiet og som synes at være gunstig for den gode Sag. Det Antal Tropper, som Forfatterne af denne Memoire har bestemt til 8000 Mand, synes dem tilstrækkeligt til at bedække deres Gebeet, men et saadant Foretagende vil være meget precairt (hvilket den anden detaillerede Memoire angaaende samme Gjenstand viser) dersom det ikke skeer i Forening med en almindelig Angrebsplan.

Men da en saadan endnu ikke er lagt, vilde det være altfor vovelig at foretage noget fra denne Kant, saafremt man ikke kan antage, at al Modstandskraft er tilintetgjort i Frankrig, hvilket man vel ikke tør tro. Det er overensstemmende med Deres Majestæts Klogskab, saaledes som De foreslaaer, at afsende erfarne Ingenieurofficerer, som der paa Stedet kunne undersøge Localiteterne, for at man kan optræde med Sikkerhed, naar Omstændighederne tillade det. Men disse Omstændigheder synes for nærværende Tid ikke at være gunstige for det Forslag Deres Majestæt fremsætter, at vi begge i Forening skulde afgive den Erklæring til de andre Hoffer, at **vi have besluttet uden Ophold at virke for Gjenoprettelsen af Ordenen i Frankrig.** For det Første er det tvivlsomt, om et saadant Skridt vilde bestemme dem til at gjøre fælles Sag med os, men det vilde kunne afstedkomme store Ubehageligheder, i Særdeleshed for mig, som endnu ikke har sluttet Fred med Tyrkerne, især da det er mig umuligt at forudsee, hvad Omstændighederne kunne tillade mig at gjøre; desuden vilde en saadan Declaration fra min Side kunne vække den engelske Regerings Opmærksomhed. Der vilde maaske ikke gives nogen mere velkommen Lejlighed for Hr. Pitt, end et saadant Paaskud til at forøge det foregaaende Aars Rustninger, selv om det kun skete for at erholde Penge af Parlamentet. Det er som Følge heraf af mange Grunde klogest ikke at træde frem, før man er fuldkommen beredt til at handle, thi ellers vilde det bringe vore Modstandere til i Forvejen at sætte sig i Forsvarsstand. Den allerede sildige Aarstid og Havnenes snart forestaaende Tilspærring gjør det iøvrigt umuligt at sende mine Skibe til Carlshamn; men Deres Majestæts Tilbud at lade dem overvintre i denne Havn er et Beviis paa Tillid, for hvilket jeg bestandig vil være taknemmelig.

Efter denne Sagernes Tilstand og paa Grund af de Betænkeligheder, jeg har fremsat for Deres Majestæt, gives der efter min Anskuelse blot følgende Udveje til at tjene den gode Sag:

a. At anvende denne Vinter til at tilvejebringe en fælles Overenskomst og lægge en bestemt Plan, saavel mellem os

som med Kejseren og Kongerne af Preussen, Spanien og Sardinien, hvilke bør bevæges til positivt at forpligte sig til at aabne Operationerne i Begyndelsen af næste Foraar. Naar man antager, hvad der er mere end sandsynligt, at man i Frankrig vedbliver at omstyrte Alt, at den saakaldte Nationalforsamling gaaer fra den ene Urimelighed til den anden, at Ingen i dette Land hverken kan befale eller adlyde, og at deraf nødvendigt maa opstaa saadanne Begivenheder, som mere og mere maa revoltere og udfordre alle Monarker, da, men ikke før, er Tiden kommen til at foretage og iværksætte den foreslaaede Landgang.

b. At søge at erholde sikkert Kjendskab om Kongen af Frankrigs og Dronningens virkelige Tænkemaade og at erholde den omtalte Monarks Autorisation til hvad man agter at foretage til hans Hjælp, hvilket vilde være nødvendigt for at berolige Kongen af Preussen, der ikke vil foretage noget uden Ludvig XVIs eget Samtykke. Det er vel sandt, at den ubegrændsede Fuldmagt, som Kongen af Frankrig har givet Monsieur, vilde kunne ansees som en tilstrækkelig Autorisation i Kongen af Preussens Øjne; men da Fredrik Wilhelm lægger saa megen Vægt derpaa, bør man maaske føje ham og søge at skaffe en anden Autorisation, saa authentisk som det er muligt at erholde den i den Stilling, hvori Kongen af Frankrig befinder sig.

c. Langt fra at gjøre flere Udrustninger for nærværende Tid, bør man skyde Skylden paa de Naturhindringer, som Aarstiden medfører, for at inddysse Nationalforsamlingen, der er sammensat af Kudske, Advokater og Commissionairer, og saaledes indbilde den, at Udrustningerne ere blevne standsede paa alle Kanter; dette vil foranledige den til at tage færre Forsigtighedsregler, og man kan da haabe at finde den uforberedt, i Særdeleshed fra Søsiden, hvor den endnu holder betydelige Stridskræfter samlede tilligemed 30 Krigsskibe, som ligge færdige i Brest og kunne bemandes inden sex Uger, da der ingen Mangel er paa Matroser. Det er rigtignok sandt, at Officererne desertere i Massevis, men denne Mangel kan erstattes ved Penge, især da Englænderne (for hvis Øjne den nye

Orden i Frankrig synes saa god) vilde skynde sig at levere Officerer, af Frygt for at see denne heldige Orden blive tilintetgjort.

See, min Hr. Broder, dette er i faa Ord den Handlemaade, som Klogskaben paabyder os, saalænge vi ikke ere ganske sikkre paa de andre Magters Hensigter og Beslutninger. Dette er ogsaa Deres Majestæts Mening, hvilket jeg seer af Deres Meddelelser, og jeg vil saa meget mindre afvige derfra, da en trediveaarig Regering, ledsaget af noget Held, som Deres Majestæt paa en saa smigrende Maade berører i Deres Brev, paalægger mig den Forpligtelse at opretholde den. Jeg haaber forøvrigt, at Deres Majestæt er overbeviist om, at min Forsigtighed aldrig vil udarte til Forsagthed, og at, naar jeg ikke bestemmer mig til active eller afgjørende Skridt og Forholdsregler i denne Sag, som jeg bestandig vil betragte som alle Monarkers, og for hvilken jeg interesserer mig i saa høj Grad, da er det fordi jeg for Øjeblikket anseer det for at være en baade physisk og absolut Umulighed.

Deres Majestæt har ønsket at raadføre Dem med mig angaaende det Svar man skulde give Kongen af Frankrig paa hans Notification om Indførelsen af den nye Regeringsmaade, og jeg troer, at det ved denne Lejlighed vilde være mest passende at følge Kongen af Spaniens Exempel og erklære gjennem vore Ministre, at vi ikke kunne antage, at Kongen af Frankrig har tilstrækkelig physisk og moralsk Frihed til at antage denne Forfatning; at vi ønske at blive overbeviste derom, men at vi, saalænge vi ikke have denne Overbeviisning, ikke kunne besvare den Communication, der er tilstillet os desangaaende.

Med Hensyn til den Declaration, hvortil jeg afvigte Sommer sendte Deres Majestæt et Project og som skulde overleveres til alle Magter i det Øjeblik de have besluttet at handle, deler jeg ganske Deres Majestæts Anskuelse, at reservere den til dette Øjeblik, dersom den engang skal udfærdiges. Men dette forhindrer os ikke fra naarsomhelst at kalde vore Ministre tilbage fra Paris under Paaskud af Permission, og jeg

lader i Overensstemmelse hermed give Befaling til min derværende Gesandt, at han skal rette sig efter de Ordres, som Deres Majestæts Ambassadeur erholder. Det staaer altsaa Deres Majestæt frit for i dette Tilfælde at tage de Forholdsregler som Deres Majestæt finder passende.

Baron Pahlen, hvem det er lykkedes at fortjene Deres Majestæts Bifald, har i dette Tilfælde opfyldt et af de væsenligste Punkter af sit Hverv, og det er i mine Øine en ny Fortjeneste, som jeg vil holde ham tilgode. Han kan ikke noksom rose sig af den Naade Deres Majestæt har viist ham og af den uafbrudte Velvillie, der er bleven ham tildeel i al den Tid han har været hos Deres Majestæt. Jeg gjør mig en Fornøjelse af at tilskrive en Deel deraf de Følelser Deres Majestæt yttrer for mig, og som saa aldeles svare til det oprigtige og bestandige Venskab, hvormed jeg forbliver

Min Hr. Broder og Fætter
Deres Majestæts
kjærlige Søster, Cousine,
Veninde, Nabo og Bundsforvandte
Catharine.

Petersborg den 9de Novbr. 1791, g. St.

Jeg beder Deres Majestæt undskylde dette Brevs enorme Længde.

24.

Brev fra Grev Axel Fersen den yngre til Gustav III.

Brüssel den 1 Januar 1792.

Jeg har hermed den Ære at sende Deres Majestæt det Brev, som Dronningen har paalagt mig at tilstille Deres Majestæt, tilligemed en Afskrift af det, som denne Fyrstinde skriver til Kejserinden.

Deres Majestæt vil af Dronningens Brev erfare Falskheden af de Rygter, som man ikke ophører med at udsprede paa hendes Bekostning. Kongen og hun have aldrig ophørt at misbillige Constitutionen og at ønske en Forandring, men for at tilvejebringe denne have de villet anvende de Midler, som deres Stilling tillod dem; de have troet, at da de bleve tvungne til at antage Constitutionen, maatte de synes at handle frit, dersom de skulde vinde Folkets Tillid, indbyse Partimændene og saaledes lette de Operationer, de havde paatænkt; de indsee hele den Nytte, som Prindserne, deres Brødre, vilde kunne yde dem, og Nødvendigheden af at være i god Forstaaelse med dem; men da den overordenlige Ubetænksomhed, som finder Sted i det Conseil, de have valgt sig, forbyder at betro dem noget, have de besluttet at bede Deres Majestæt og Kejserinden af Rusland om at lede deres Handlemaade, deres Skridt og Forholdsregler, uden at de kunde formode, at der finder nogen Overensstemmelse Sted mellem de tre Magter. Før Kongen gjorde dette Skridt, havde han ønsket at tilvejebringe en mere intim Forbindelse mellem sig og Prindserne, hans Brødre; han har ønsket at Baron Breteuil blev Organet for hans Villie, og at Marschal de Castries blev det Mellemled, som bragte den til Conseillet i Coblenz; dette er netop Formaalet for Baron de Viomenils Rejse, som jeg ikke har havt Tid til at forebygge eller forhindre. Kongen indseer nu det Unyttige i dette Skridt vis à vis Prindserne, og den Fare, som kan opstaa deraf, og han overdrager til Baron Breteuil

at afhjælpe de Ubehageligheder, som kunde blive en Følge deraf. Skjøndt Kongen og Dronningen kunde have ønsket at forhindre de Adeliges Emigration, ere de til den Grad overbeviste om, at det vilde være uforbeelagtigt for deres Sag om de kom tilbage, at de endog, dersom det blev nødvendigt, vilde bestemme sig til at understøtte dem og indirecte forsyne dem med Penge, dersom de skulde trænge dertil. Deres Majestæter have blot ønsket, at denne Adel ikke samledes en Corps, for ikke at give Anledning til for megen Mistanke og tvinge Vedkommende til altfor afgjørende Skridt og Forholdsregler imod dem.

Kongen og Dronningen have ganske og aldeles antaget den Plan, hvorom jeg har havt den Ære at tale til Deres Majestæt i min Depesche af 4 November, og som jeg har detailleret for Deres Majestæter i en meget lang Memoire, hvori jeg viste dem det Falske og Uværdige i Keiserens Opførsel med Hensyn til dem, samt hvor lidet de kunde gjøre Regning paa ham, og af de private Breve, som Kongen og Dronningen have skrevet og hvoraf jeg har havt den Ære at sende Afskrifter, vil Deres Majestæt see, at Deres Majestæter have besluttet ikke mere at henvende sig til ham, men at betragte Kongen af Spanien som Chef for Liguen, og at benytte sig af Deres Majestæts og Keiserindens ædle og gavmilde Sindsstemning, for at lede det spanske Cabinets langsomme og ubestemte Handlemaade. Deres Majestæt vil ogsaa see, at Kongen og Dronningen bestandig ville holde paa Dannelsen af en Congres, der skulde understøttes af en anseelig Styrke, ikke som det eneste og udelukkende Middel til at frembringe en Forandring og gjenoprette Magten, men som det bedste for dem til at raadslaa med Magterne og handle i Overensstemmelse med dem. Deres Majestæter see i Sammendragningen af Tropper den Fordeel, deels at spilde mindre Tid (da Gesandtene ved de særskilte Hoffer bør være forsynede med tilstrækkelige Instructioner), deels kunde de derved tvinge de tvivlsomme Magter til at erklære sig, afsløre de Andres Falskhed, og bringe de Svage til at tage Parti. De tre Punkter, som Dronningen har opgivet for Keiseren, vilde kunne tjene til Paaskud for Con-

gressens Samling, og dette Skridt vilde, uden at forskrække Demokraterne alt for meget, give de forskjellige Magters Tropper Tid til at ankomme, uden at Partimændene faa noget Paaskud til nye Grusomheder, der vilde kunne bringe Kongen og hans Familie i en endnu mere critisk Stilling og maaske berøve ham Midlerne til at forene sig med Magterne. Kunde ikke den første Artikel af de Befuldmægtigedes Instructioner være den, ikke at underhandle med Kongen af Frankrig, før han er bleven sat i fuldkommen Frihed, det vil sige, paa et Sted langt fra Paris og nærved Grændsen, som t. Ex. Hermitagen, og før han der er bevogtet af Tropper, som han havde valgt dertil. Deres Majestæt vil af den Afskrift af Kongen af Frankrigs Brev, hvilken jeg har den Ære at sende, see de Grunde, der have formaaet ham til at tage hint Skridt mod Churfyrsterne; Kongen venter en stor Fordeel deraf, dersom Rigsfyrsterne ikke give for meget efter for deres Frygt, men give et bestemt og vel afpasset Svar, saa at Magterne ville tage deres Parti. Dronningen tilskriver mig herom som følger: „Jeg troer ligesom De, „at det Onde alene ikke kan frembringe det Gode, og derfor behøves der en udenlandsk og ydre Kraft; men naar De antager, at Franskmændene besinde sig og ere istand til at følge et System, da viser De dem for megen Ære; imidlertid troer jeg, at vi ere især med at erklære Krig, ikke imod en Magt, som har Midler til at gjøre os Modstand, thi dertil ere vi altfor sløve, men imod Churfyrsterne og de tydske Fyrster, i det Haab, at de ikke kunne forsvare sig. De indsee ikke, at dersom de gjøre noget saadant, da tjene de os, eftersom det, kort sagt, dersom vi begynde, vistnok bliver uundgaaeligt, at alle Magterne blande sig deri, for at Enhver kan forsvare sine Rettigheder. Men det er nødvendigt at de blive nøje underrettede om at vi ikke kunne gjøre andet end iværksætte de Andres Villie, at alle vore Skridt og Forholdsregler ere aftvungne os, og at man i dette Tilfælde ikke kan tjene os paa bedre Maade, end ved kraftigt at angribe os. Da jeg saaledes har faaet Vished om Kongens og Dronningens Ønske, og desuden allerede kjender Deres Majestæts Anskuelser, har jeg skrevet til Baron Oxenstjerna, at han skulde søge at formaa

Churfyrsterne til at afgive et klogt, men paa samme Tid bestemt og dem værdigt Svar, og jeg har den Ære at sende Deres Majestæt en Afskrift af det Forslag, jeg har ladet udfærdige desangaaende. Jeg haaber at Deres Majestæt billiger dette Skridt. Baron Breteuil skriver udførligt derom til Deres Majestæt.

For at give en mere bestemt Idee om Kongens og Dronningens Følelser med Hensyn til deres Stilling, anfører jeg her nogle Linier af det Brev, som denne Fyrstinde har skrevet til Grev Mercy. „Nu er det vigtigste Øieblik for os kommet. Vor Skæbne er beredt til ganske og aldeles at lægges i Keiserens Hænder, vor Existence kommer for Fremtiden til at bero paa ham. Jeg haaber at han vil vise sig som min Broder og som Kongens virkelige Ven og Allierede; jeg siger blot Kongens, thi den, som i dette Øieblik gavner hans Interesser, kan ogsaa frelse Frankrig fra en fuldkommen Undergang. Jeg vil ikke vende tilbage til det Hensvundne, jeg vil ikke sige, at dersom Keiseren havde udrettet, hvad jeg har bedet ham om ligefra Juli Maaned og endnu senere, vilde denne Congres allerede have fundet Sted, eller idetmindste været bestemt, og vor Stilling havde da været anderledes. Jeg vil heller ikke tale om det Brev, jeg har skrevet til ham den 28 September; jeg talte til ham om vore virkelige Følelser, vore Ønsker, vort Haab til ham; jeg havde skyndt mig at skrive til ham saasnart jeg var bleven alene i mit Værelse, og ved den første sikkre Leilighed jeg fik. Han kunde ikke være uvidende om at dette vare vore personlige Følelser, samt at dette Brev var skrevet ganske og aldeles frivilligt; men ikke destomindre svarede han mig ikke, og jeg hører fra alle Sider, saavel her som udenlands, (min Broders nye Ministre sige det) at jeg skriver Brev paa Brev til Wien, for at besværge Keiseren ikke at blande sig i vore Affairer, og at han følgelig er forpligtet til intet at gjøre. Jeg tilstaaer, at alle disse Omstændigheder vilde have gaaet mig meget nær til Hjerte, dersom jeg ikke var overbeviist om, at denne afskyelige Intrigue ikke kommer fra den Kant. Dette bør væsenligt oplyses, og vil ogsaa, som jeg haaber, engang komme for Dagen; men da jeg

har seet, at disse Yttringer kunde give Europa en ugunstig Forestilling om mig, og min Broder tillige kunde faa Udseende af at nære Mistro til nogle af Magternes Følelser, have vi besluttet at tilvejebringe en oprigtig og fortrolig Meddelelse til dem, der have viist vor Sag den største Interesse, for selv at overbevise os om deres Hensigter, samt forklare dem vor Stilling, vore Ønsker og hvad vi have begjært af Kejseren. — — — — Vor Stilling, der lige til dette Øjeblik har været høist vanskelig, kan imidlertid ved de nuværende Omstændigheder vendes til vor Fordeel, dersom man rigtigt benytter sig deraf, og Kejseren og de andre Magter ville hjælpe os. — — — — For Øjeblikket tilkommer det Kejseren og de andre Magter at hjælpe os. Vi, og i Særdeleshed jeg, vilde blive tvungne til at tage Skridt og Forholdsregler vis à vis min Broder; men hvorledes vil han virkelig kunne betragte dem som Yttringer af vor egen Villie? — — — — Gid min Broder ikke tager fejl; han vil tidligt eller sildigt blive trukken ind i vore Anliggender; først og fremmest maa han, dersom vi ere taabelige nok til at gjøre et Angreb, i sin Egenskab af tydsk Kejser blive tvungen til at understøtte det tydske Rige, og med Soldater, der ere saa udisciplinerede som vore, vil hans Gebeet desuden snart blive angrebet fra alle Sider. Med den Plan vi have antaget, behøver man ikke længere at nære nogen Frygt for vore Personer, thi naar vi nu synes at ville oprigtigt gaa fremad i den Retning man ønsker, kunne vi være trygge, og den største af alle Farer vil være den at blive staaende hvor vi nu ere. — — — — — Jeg overlader til Deres Iver, Deres bestandige Hengivenhed for mig, lykkelig og vel at udføre en saa vigtig Sag, der gjør lige megen Fordring til Deres udmærkede Forstand, Deres Klogskab og Tavshed; Sagen kan ikke længere opsættes, Øjeblikket til at gavne os er kommet; forsømmer man det, er Alt forbi, og Kejseren vil ikke beholde andet tilbage end den Skam og Bebrejdelse i hele Verdens Øjne, at have ladet sin Søster, sin Neveu og sine Bundsforvandte styrtes i Fornedrelse og Ulykke, uagtet han havde kunnet frelse dem derfra. — —"

I et Brev, som Dronningen har viist mig den Ære at tilskrive mig, siger hun: „Hvilken Ulykke at Keiseren har forraadt os. Dersom han var kommet os til Hjælp, blot fra September Maaned, da jeg omstændelig tilskrev ham, vilde Congressen maaske have været samlet i næste Maaned, hvilket vilde have været meget heldigt, thi Krisen udvikler sig her med store Skridt; maaske den vil komme før Congressen, og hvilken Hjælp ville vi da faa?" — Jeg beder Deres Majestæt at hemmeligholde disse Udtog af Dronningens Breve, eller være saa god blot at benytte dem med Discretion; De vil sikkert ikke compromittere denne Fyrstinde, og jeg har anseet det nødvendigt for den gode Sag, at Deres Majestæt fik Underretning derom —

25.

Brev fra Dronning Marie Antoinette til Keiserinde Catharine II.

Madame, min Søster. Jeg benytter mig af den første sikkre Leilighed, det er mig muligt at erholde, til at bevidne Deres Majestæt de Følelser af Taknemmelighed, som min Sjæl nærer for al den Interesse, Deres Majestæt vedbliver at vise vor skrækkelige Stilling; men, Madame, mit Hjerte vilde ikke føle sig tilfredsstillet, dersom det ikke ganske og aldeles aabnede sig for Dem, med den Tillid, som Deres Interesse, Deres ædle Sjæl og Deres store Characteer saa godt forstaaer at indgyde.

Ganske og aldeles overladte til os selv og uden at have Nogen, til hvem vi kunne betro os, vil jeg forsøge at skildre vor Stilling for Dem, og jeg udbeder mig i Forvejen Deres Majestæts Overbærelse; jeg kjender hverken Politiken eller dens Sprog; ene mit Hjertes Interesse leder mig.

Jeg vil begynde med en Epoke, som det er af Vigtighed at kjende meget nøje, dersom Deres Majestæt skal kunne bedømme os. Kongen har antaget Constitutionen, ikke fordi han har anseet den for at være god, ja ikke engang udførlig; men han har antaget den, for ikke at give Anledning til endnu større Uroligheder og Ulykker i Riget, hvilke Partimændene ikke vilde have undladt at tilskrive hans Vægring; han har antaget den i det Haab, derved bedre at lægge dens Mangler for Dagen, medens han synes oprigtigt at ville lade den træde i Kraft, og netop derved bevise, at den ikke kan udføres; han har endelig antaget den som Følge af den fuldkomne Uvidenhed, hvori han befandt sig angaaende de andre Magters Dispositioner med Hensyn til ham. O, Madame, det tilkommer mig ikke at beklage mig; men de, der formedelst Blodets, Ærens og Interessens Baand baade kunne, ja endog burde vejlede og understøtte os under nuværende Omstændigheder, have af en unødvendig Frygt, som jeg ene kan tilskrive deres Omhu for vor personlige Sikkerhed, ladet os være i den fuldkomneste Uvidenhed om de udenlandske Magters Hensigter. Hvad kunne vi gjøre, overladte til os selv? Det var derfor nødvendigt at acceptere, for at forsøge paa at bringe den største Deel af Nationen til Besindelse, hvilke blot ere forledede af en Deel Partimænd og Galninge, samt for at frelse Livet og Tilværelsen for den Masse hæderlige Mennesker, som endnu findes i Frankrig, og, tro mod deres Konge og deres Pligt, dog, ligesom vi, altfor svage og forladte, vilde blive de første Offre. Det er saaledes ikke af nogen Følelse af Svaghed at vi ere blevne overvældede; Frygt for vor egen Fare kunde ikke indvirke paa os. De Ydmygelser, vi uophørligt lide, de Uanstændigheder, hvortil vi ere Vidner, uden at have nogen Magt, noget Middel til at standse og undertrykke dem, det Brødefulde hos alle dem, der omgive os, den Mistro, vi bestandig

maa nære til selv vor nærmeste Kreds, er dette ikke en moralsk og uophørlig Død, tusinde Gange værre end den physiske, der befrier fra alle Ulykker? Deres Majestæt, der saa nøje kjender ethvert Slags Mod, vil finde, at Modet til at udholde saadanne Lidelser er det største af alle. Men jeg taler altfor meget om disse sørgelige Ting; man maa tænke paa Midler derimod. Det er til Deres Ædelmodighed, til Deres store Sjæl, vi vende os med Tillid og Fortrøstning.

Ligefra Juli Maaned har jeg opfordret, ja besvoret Keiseren om at tage sig af vore Sager; jeg har allerede for længe siden meddeelt min Broder en Plan til at samle en bevæbnet Congres, ved hvilken alle Magter skulde komme sammen; de Tropper, som skulde ledsage denne Congres, skulde blive tilbage for at imponere, og paa samme Tid afværge de Ulykker, som Synet af en fremmed Armee kunde have foraarsaget i Kongeriget; det var et vigtigt Øjeblik, og dersom Keiseren havde svaret mig, vilde han have bestemt vor Handlemaade med Hensyn til Constitutionens Antagelse. Dette Skridt af Kongen har forandret nogle Biting, men ikke Hovedsagen; Planen til en Congres forekommer mig at være det eneste Middel til at opnaae et for dette Land betryggende og heldigt Maal. Forskjelligheden i Tænkemaade, Partiernes Forbittrelse, alt stiller Hindringer imod ethvert Forlig uden Magternes Mellemkomst. Men Kongen har antaget Constitutionen; det har faaet Udseende af, at denne Handling har været frivillig, og han bør heller aldrig tale om at han ikke har været fri: det er Facta, det er den daglige Tilstand, som viser hvad han er.

Det vilde derfor være nødvendigt, at Congressen i Begyndelsen blot havde Udseende af at komme sammen for Europas almindelige Interesse og Ligevægt, og dette Land giver tilstrækkelig Anledning dertil. Den Person, jeg har givet det Hverv at sende dette Brev til Deres Majestæt, vil paa samme Tid kunne give Deres Majestæt Noticer angaaende de fornemste Gjenstande, som bør fremlægges for Congressen. Det er af væsenlig Betydning, at vi slet ikke sees her og at vi synes nøje at følge den Plan, vi have antaget, for ikke at

vække nogen Mistanke, og for at kunne indgyde den Tillid, som ene kan gjenerhverve os Folkets Hengivenhed, da det nu engang synes at føle sin Elendighed og de Ulykker, som den nuværende Tilstand fører med sig. Men derfor er det nødvendigt at vi handle paa en Maade, som stemmer overens hermed, og at ingen anden end vore sande Venner kjender vor virkelige Tænkemaade; Vejen er tung, det indrømmer jeg, men den er sikker, i Særdeleshed dersom Deres Majestæt er saa god at hjælpe os.

Den overordenlige Klogskab, som vi bør iagttage i alle vore Planer og Handlinger, gjør, at det har været os umuligt at underrette Kongens Brødre om vore Ideer. Gud forbyde, at der skulde herske mindste Mistillid mellem os (hvilket man vil udsprede), vi kjende deres Hjerter gjennem vore egne, og vi vide godt, at de blot sysselsætte sig med os. Men det forholder sig ikke saaledes med alle de som omgive dem; Nogles Letsindighed, Andres Indiscretion, ja endog Nogles Ærgjerrighed, alt paalægger os den ubehagelige Nødvendighed, ikke at tale til dem med den fuldkomne Fortrolighed, som de fortjene ved deres personlige Følelser. Det er derfor til Deres Viisdom, Madame, og til den Magt, De ved Deres Godhed bør have over dem, at vi overgive vore dyrebareste Interesser. Hav den Godhed at lede dem i en saadan Aand, at den kan være os gavnlig, uden at vi behøve at betro os til dem, ved at overbevise dem om, at de blot ville kunne ødelægge deres allerede tilstrækkeligt ulykkelige Fædreland, dersom de handlede paa egen Haand, og at det, selv om man skulde kunne foretage noget med en overlegen Styrke, alligevel vilde være nødvendigt, at Prindserne og alle Franskmænd holdt sig tilbage. Ondet begynder allerede at føles her; en Smule Standhaftighed og Taalmodighed vil føre os til vort Maal i det Indre. Men dertil behøves en udenlandsk Styrke, som vækker Agtelse, men som ikke uden Fare kan foreslaaes af andet end en bevæbnet Congres, der paa den ene Side holder Prindserne tilbage, paa den anden Side indjager Partimændene Frygt, og giver de Besindige fra alle Sider et kraftigt Middel og et Foreningspunkt. Det er med Hensyn hertil at vi skrive til Kongen af

Spanien og Kongen af Sverig, paa hvis Interesse vi gjøre fuldkommen Regning formedelst den oprigtige og ædle Handlemaade de have viist. Kongen vil ogsaa skrive til Kongen af Preussen, for at takke ham for den Velvillie, han har beviist ham, men uden at gaa ind paa at detaillere vore Planer. Behag at virke for os ved dette Hof samt ved det danske; anmod ogsaa Keiseren om endelig at vise sig som min Broder. Deres Majestæt seer, at jeg misbruger den Tillid, som Deres Majestæt indgyder mig, men det vilde være en saa stor Tilfredsstillelse at have en Souverain, der ved sin Characteers Storhed allerede har erhvervet sig hele min Hengivenhed og Beundring, at takke for vor Lykke. Det vil være mig en usigelig Glæde at kunne føie Taknemmelighedens dertil.

Paris den 3 December 1791.

Marie Antoinette.

Tilgiv, Madame, at jeg ender uden Ceremoni, men jeg kjender ikke Etiketten. Kongen, som har tilladt mig at skrive til Deres Majestæt, anmoder mig om at sige Deres Majestæt, at alle vore Følelser ere fælles, og at han beder Deres Majestæt, at dersom De har noget at meddele os, det da blot maa ske gjennem Baron Breteuil, som er i Besiddelse af vor fulde Fortrolighed; det er af megen Vigtighed for os, at ingen Anden faaer nogen Deel i Hemmeligheden.

26.

Brev fra Baron G. M. Armfelt til Gustav III.

Håkansson føler Styrken af Deres Majestæts Raisonnement, og min Veltalenhed vilde have været overflødig. Inden kort Tid skulle vi have den Ære at vise Dem, Sire, vore Ideer i Form af et Brev eller en Memoire; men en Coureer maa afgaa dermed, og jeg frygter for, at vi ikke kunne affende nogen før i Løbet af næste Uge. Ideerne om en Rigsdag ere blevne os givne af Partimændene. Frietsky, der er en Mand af Forstand og Beregning, har indseet, at Deres Majestæt aldrig vilde kunne bære en saa enorm Gjæld med Renter; han har derfor meddeelt en af sine Venner, at en Rigsdag var absolut nødvendig, og at den Maade, hvorpaa man da behandlede hinanden, vilde i enhver Henseende blive afgjørende. Hans Forslag at drage Nytte af Banken er fortræffelig, naar der NB. gjøres nogle Tillæg dertil etc. etc.; men Haabet om en Rigsdag er løbet in crescendo fra Ven til Ven, og det Rygte er snart kommet i Omløb, at der vilde blive en saadan. Politiet har underrettet mig derom; jeg har talt derom med Håkansson som om det var en Fandens Sag; han har aabnet mine Øjne og min Forstand, ved at tilintetgjøre mine gladeste Forudsætninger, og jeg troer, at med Deres Majestæts Geni, Hurtighed og Talent vil dette sidste Stød for bestandig tilintetgjøre den infernalske Faction, samt sikkre dette Lands Lykke og Rolighed, ved at give Deres Finanser en virkelig Form, og Deres Magt Visheden om aldrig at blive indskrænket, chicaneret eller undertrykt ved Stændernes Capricer. Det synes forfærdeligt at bruge sin Fjendes Vaaben, for at knuse ham, men man kan kun gjøre dette, naar man føler sig overlegen, og for at blive dette, maa Frankrigs Gjenoprettelse og Foreningen med Rusland gaa forud; naar dette er skeet, vil Deres tro Ven endnu føle sig i Besiddelse af Mod til at trodse Alt, for med det Gode eller Onde at understøtte Deres Rettigheder, Deres Mágt, og det Gode,

som De vil gjøre dem, der ej fortjene de Offere, De har bragt dem.

27.

Brev fra Frøken Rudenschöld til Baron G. M. Armfelt.

(Oversættelse).

„Løverdag Kl. 5.

Jeg interesserer mig altfor meget for at Du skal gjenvinde Dit Helbred, min Ven, til ikke at være af samme Mening som Frøling. Men det vil være mig meget kjedeligt ikke at se Dig i Selskaberne, hvor Du er min eneste Glæde og foraarsager, at jeg med Taalmodighed udholder at være syg og uophørligt lidende. Denne Dag vil blive lang for mig, thi jeg er allerede saa træt af mine tvende Arbejdsdage hos min Moder og Grevinde Posse, hos hvilke man maa passere to enorme Trapper. Frygt imidlertid ikke for at jeg dræber mig, min Ven; nej, mit Liv hænger ikke i en Traad; jeg har for megen Styrke dertil. Jeg har beredt mig paa at faa et godt og varigt Helbred efter dette, derfor ængster jeg mig ikke derover; forøvrigt vilde det maaske være det belejligste Øjeblik for mig til at forlade denne Verden. Jeg er Moder, det veed jeg, og denne hellige Titel, som nu er min højeste Lykke, vil gjøre mig ulykkelig i Fremtiden. Jeg vil forgude mit Barn, men en anden skal modtage dets Ømhed. Jeg skal bestandig være det ligegyldig. O min Ven, denne Tanke er skrækkelig for et saa følelsesfuldt Hjerte som mit, der aldrig fæster sig halvt til noget, og for hvilket Frygten for den mindste Koldsindighed er en Straf. For dette Barn vilde Tabet ikke

være meget stort; jeg vilde aldrig kunne være det til Nytte, da det er min Skæbne for bestandig at opholde mig ved dette Hof, hvor Fordommene twinge mig til at skjule Fødselen af et Væsen, af hvem jeg havde troet engang at skulle faa Erstatning for alle mine Sorger. Men jeg forlader Dig, min Engel, thi jeg er saa bedrøvet i Aften; der er Øjeblik, i hvilke jeg strengt bebrejder mig min stakkels Piges Død, nu, da jeg seer, at jeg, uagtet den Tvang jeg er underkastet, har kunnet give min Søn Livet. Hvor han er stærk og svær af Lemmer. Ak, jeg seer altfor godt, at jeg ved min Uforsigtighed har kvalt hende (?) i mit Skjød; jeg havde gjort mig en Illusion desangaaende, idet jeg troede mig overbeviist om, at det formedelst den Tvang, hvorunder jeg levede, ikke kunde være anderledes. Men Sløret er bristet, og jeg vil derved komme til at have en bestandig Kilde til Sorger, midt i den Lykke jeg nyder, thi jeg vil i Sandhed ikke komme til at mangle noget, saalænge „min kjære Dreng“* elsker mig oprigtigt. Jeg faaer Dig altsaa ikke at see i Aften hos Hertuginden, min Engel. Det smerter mig. Jeg har ikke svaret Dig i Morges paa Din Proposition om at komme, da min Moder holdt mig hos sig lige til Klokken 1, og derpaa havde jeg saa travlt med at gjøre mit Toilette. Men dersom Du i Morgen, eller, kort sagt, hvilken Dag Du vil, har Tid tilovers for mig, saa veed Du at jeg seer Dig med Glæde. Tusinde Kys saalænge!

---

* Fortrolig Yttring som Frøken Rudenschøld bestandig brugte til Armfelt.

28.

Velbaarne Hr. Staldmester!

1. Jeg har læst tre Breve, eet uden No.

2. Hofjægermester Hammerskjøld har faaet et Brev fra en Bruce, formodenlig Clas, hvilket han, uden at rive Navnet af, læste for Selskabet paa Misterhult hos Wimmerkrantz, en Amerikaner, men ikke for Nationen; deri skal have staaet, at vor Konge er indespærret af Russerne ved Wiborg, baade med Skærgaardsflaaden og den store Flaade.

3. Biskop Lindblom har ogsaa været her; han har gjort en Embeds- eller politisk Reise omkring i den Deel af hans Stift, som ligger mellem Jønkøping og den Deel af Calmar Lehn, som ligger i hans Bispedømme; angaaende Armfelts Affaire ved Saivitaipal har han fornyet Rygtet om det gamle Forræderi, at tvende af Armfelts Afdelinger med Villie have manqueret ham og ikke været paa de befalede Steder, hvilket var Aarsagen til vort Tab. Saaledes søger man ubetænksomt bestandig mere og mere at opflamme den gamle Misfornøielse. Biskoppen har ogsaa meddeelt, at Lilliehorn og General Kaulbars begge ere dømte til at være uværdige til at tjene, og Rakket tilføjer om den Første, at han har stukket Carlscrona i Brand og derpaa er rømt sin Vej.

4. Den 17 ankom ogsaa Biskop Wallqvist fra Wexiø og Provst Nordin fra Stockholm til Tuna Præstegaard, lod Biskoppen, som nylig havde sat sig tilbords med Kammerherre Hammarskjøld og Biskoppens Reisefelskab, (?) kalde ud, gik ind i et Værelse nede paa Gaarden, hvor de forbleve alene i tvende Dage og een Nat, indtil Kammerherren var reist. En Præst, der af Nysgjerrighed havde lyttet gjennem Trævæggene, fortæller, at Nordin fortalte Lindblom, at Ridderskabet og Adelen havde saadanne Planer for, at de vilde tilintetgjøre Kongens Person, at det var muligt, at der derfor snart vilde blive en Rigsdag; at man burde sørge for at holde sammen, for at faa

de samme Rigsdagsmænd, og at der kunde blive Tale om at overlade Pommern til Kongen af Preussen, som er i Begreb med at slutte en separat Fred med Kong Leopold, og da tilligemed Polen og Tyrkiet vil twinge Rusland til at overlade os Grændsen lige til Systerbæck. Han har bedet dem prædike om Skadeligheden af Rigets Stænders Bank og at holde sig til de samme Grunde, som Borgermesteren i Marstrand har anført i sin Memoire til Rigets Stænder. Den 7 April burde man lade Bønderne højtideligholde sogneviis, ligesom i Skaane.

5. Herfra rejste han til Provst Stenhammar, og bad Borgermester Spaak møde ham der, kort sagt, han rejser for mundtligen at tale med deres gamle Rigsdagsmænd. Lindblom rejser til de øvrige; de vare begge modfaldne og i baarligt Humeur efter Samtalen, og hver af dem sagde paa sit Sted, at den store Flaade har en sikker Stilling.

6. De have talt om Erkebispen, og sagt, at han ikke var til at stole paa, og som Grund dertil have de angivet, at han har advaret Consistorial-Secretairen i Linkøping, Harlingson, om ikke at skrive til Præsterne i Stiftet, af hvilke en Deel vare falske mod ham, før han havde opdaget, hvem af dem der vare det; han har ogsaa fortalt ham, at Wallqvist har faaet fat paa to af deres Breve in originali, at han har raadet dem fra at oprette nogle Dragoner eller Præste-Søfolk; denne sidste Omstændighed har ogsaa viist sig at være sand, thi da Wallqvist rejste gjennem Linkøping, viste han dem frem, og var streng og truende.

7. Her i Provindsen er ikke bemærket nogen Følelse af Borgersind, (man) bekymrer sig ikke om Andres og Rigets Skade; Præsterne have Hemmelighederne i deres Hænder, ere overordenlig active, samt benytte hinanden og Borgerne til at vedligeholde Raseriet.

8. Østergøthland og Calmar Lehn blive sikkert de sidste der vaagne og komme til Følelse, og det af den Grund, at de have Haab om gode Aaringer af alle Slags; desuden kjende de ingen Besværligheder; ingen Karl koster mere her end i det

Højeste 16 Rdl. Specie, og da Calmar Lehn er bekjendt for at være et meget velhavende Sted, deels i smaa Ejendomme, findes her mange Mennesker, som alle ere velhavende og ikke føle Trykket, da det kun udgjør nogle Skilling for hvert Sted, saavel i Rekrutering som andre Skatter. Landmandens Varer ere ogsaa i Almindelighed, med Hensyn til Letheden af at faa Penge, stegne i en saadan Pris i Stæderne, at Bonden har let ved at tilfredsstille sine Fornødenheder, kort sagt, med Undtagelse af Salt kjøbe vi intet, sjeldent Sild, og alle Producter sælges herfra, endog Korn.

De hjemmeværende Ryttere og Soldater have faaet Ordre til at indfinde sig i Målille i Dag til Kassationsmøde i fuld Mundering og med Madpose, for at marschere bort, men Ingen veed hvorhen; endnu mangler der 50 Mand i Reservemandskabet, som ligeledes skulle præsenteres der i Dag.

Ved Nedrejsen har Biskop Lindblom ikke talt om andet end den Lykke, som Kongens vise Foranstaltninger medføre; nu ved Tilbagerejsen har han derimod ønsket Fred og sagt, at Tilstanden ellers vilde blive farlig. Her kan Ingen begribe, hvorledes 17 russiske Skibe have kunnet bringe vor Flaade til Alt, hvad der er skeet. Lugnet den 13 Juli 1790.

P. S. Her kjøbes bestandig Proviant til Westervik, for at bringes til Flaaden, og man ønsker at det maa komme lykkelig derhen; alle Soldaterbreve tvivle derom.

29.

Udtog af Cancelliraad Jacob von Engestroms Optegnelser angaaende Planen til en Regeringsforandring m. m. (1791.)

a. Regeringsform.

1) Statskirke. 2) Kongen og Folket stifte Love ved Befuldmægtigede. 3) Kongen skal styre Riget med og altsaa ikke uden, endnu mindre imod Rigets Raad, efter Sverigs strevne Lov, denne Regeringsform og de Bestemmelser, som Kongen og Folket herefter vedtage i Forening. 8) Kongen maa ikke indlade sig i Ægteskab „uden efter Overlæg og Overenskomst med det svenske Folk." 9) „Forbund med udenlandske Magter bør, før de endelig afsluttes, meddeles det svenske Folk" for at det kan erklære sig derover, eller om dertil ikke haves Tid, rettes saadanne Forbund efter de Forskrifter, det svenske Folk har efterladt sig. Kongen maa ikke paadrage Riget Krig eller begynde nogen saadan uden Rigets Stænders Samtykke". 12) „Kongen bestemmer efter Behag hvad der angaaer hans Hof." 13) „De 6 højeste Embedsmænd i Riget og deres Vicarier" udgjøre de „højeste Udvalgte og Kongens Raad." 14) Det svenske Folk, skjøndt inddeelt i fire Klasser under Navn af fire Stænder, forener sig til en eneste Forsamling under Navn af det svenske Folk. 15) Næst Kongens Højhed haver man bestandig viist og skal stedse vise den største Ærbødighed for Rigets Raad, bestaaende af Rigets sex høje Embedsmænd og deres sex Vicarier, hvilke det svenske Folk under sine almindelige Sammenkomster tager og vælger blandt indfødte svenske Mænd, der ere Konge og Rige med Huldskab, Troskab og Mandighed forpligtede, samt ved tro Tjeneste i flere Aar, om de end da ere ude af Tjenesten, have viist deres Duelighed og erhvervet sig det svenske Folks Tillid. Disse Rigets høje Embeder ere: Rigsdrosten, Rigsadmiralen, Rigsmarsken, Rigsskatmesteren, Rigscansleren og Rigslandmarschallen..

Disse høje Embedsmænd have hver sin Expedition i Cancelliet, og maa ingen Expedition udfærdiges, som ikke er understrevet med dens Navn, der forestaaer det høje Embede, hvorunder Sagen hører, og tillige af Statssecretairen for Expeditionen; den Embedsmand eller hvilkensomhelst anden, der udfærdiger nogensomhelst Befaling, som ikke er forsynet med ovennævnte Contrasignatur, underkastes Dødsstraf. Skulde der i Raadet opstaa en saadan Meningsforskjel, der ikke under Forhandlingen kan bringes til Enstemmighed, skriber man til Omstemning, og de fleste Stemmer udgjøre Pluralitet, hvorved Kongen regnes for tvende samt desuden votum discisivum. Disse Embeder besættes blot for tre Aar eller mellem Rigsdagene." 19) Ingen maa uden Raadets Autorisation forflytte Regimenter, etc. 31) Rigsdag hvert tredie Aar i September eller Maj, og kun i tre Maaneder; nye Valg hver Gang. 33) Finansvæsenet staaer under Stændernes Control; Forretningerne i Statscontoiret besørges af Stændernes Befuldmægtigede, ligesom i Banken. 35) Kronprindsens Opdragere udnævnes af Stænderne.

b. Om Rigsdagen og Magtens Fordeling.

Alle Familiefædre, der ere bosiddende Mænd paa Selvejendomsjord paa Landet eller have Huus og Grund i Stæderne, ere de Personer, der ved en monarkisk-demokratisk Regeringsmaade dele den højeste Magt med Kongen. Disse kunne ikke Alle indfinde sig ved Rigsdagene; de udvælge derfor et vist Antal Medlemmer efter visse bestemte Regler. Disse Deputerede udvælge af hver Klasse af Rigets Indvaanere de, der paa et og samme Sted træde sammen, for i Forening at tage Beslutning om offenlige Anliggender. Thi hvilkesomhelst særskilte Friheder og Rettigheder Klasserne end kunne have, bør disse dog aldrig være af en saa forskjellig Beskaffenhed, at der kunne opstaa særskilte Interesser.

c. Rettigheder, som strax tilkomme alle Undersaatter.

1) Frihed i Tanke, Tale, Skrift og Logik, naar de ikke yttres mod Gud og den antagne Gudsdyrkelse, mod gode Sæder, mod Staten og Regeringsformen eller ere ærerørige for private Personer. 2) og 3) Sikkerhed paa Person og Ejendom. 4) „Ret til at eje al Slags Jord i Riget, som kan ejes. Kronjord, der er tillagt Staten fra ældgammel Tid, kan ikke ejes. Paa den maa være Kronbønder." 5) Lige Ret til de Fortrin, som Handel, Næring og Embeder kunne medføre. Altsaa ingen Monopoler, ingen Laugstvang, ingen Embeder forbeholdte visse Klasser;" men Mesterprøver for at have Ret til at holde Værksted. Avancement efter Tour. Intet Kjøb eller Bytte af Embeder. Ingen Handel med Embeders Besættelse. 7) Ret for Menighederne „til selv at vælge Sjælesørgere eller Præster."

d. Bemærkninger angaaende Planen.

„Er Ridderskabet og Adelen tilfredse med deres Privilegier i deres nuværende Forfatning? De have sikkert saa lidet at betyde, hvad det personelle angaaer, at det ikke er Umagen værdt at soutenere dem (af 1723) med Kraft, i andet end hvad det Reelle angaaer, nemlig Herregaarde og adelige Godsers Rettigheder.

„Mon der ligger nogen Ære i at soutenere dem af alle Kræfter. Jeg indseer ikke at de fortjene det i anden Henseende end naar der skulde blive Tale om at berøve Ridderskabet og Adelen dem paa en voldsom Maade; thi da er det Ulovligheden, som Ridderskabet og Adelen strider imod. Skulde derimod de andre Stænder ville følge Ridderskabets og Adelens Exempel, vilde det være langt mere hædrende at ombytte og opoffre personelle Rettigheder mod sikkert Løfte om en Constitution, der for evig Tid kan stadfæste det svenske Folks Frihed."

„Man maa derfor oppebie Tiden, da Rigets Stænder komme sammen, samt de daværende Deputeredes Anskuelser."

„Man maa supponere det Værste, eller at disse ville være af samme Beskaffenhed som sidst."

„Mon man da ikke som ellers eller saa meget snarere bør tænke paa at frelse Riget ved at stadfæste Friheden? Det kan ikke ske under den nuværende Uenighed mellem Rigets Stænder. Denne maa først ryddes af Vejen. Oplysningerne, hvorpaa der ikke maa være sparet før Sammenkomsten, maa forøges eftersom det gjøres fornødent, for at bevise, at hvad der er bleven lagt Adelen til Last, ene er bleven opdigtet, for at bane en let Vej til Enevoldsmagten."

„Dernæst maa Afsky for Enevoldsmagten indprentes og Frihedsaanden udbredes."

„Ere nu alle Forsøg denne Sag betræffende gjorte, og man sporer en god Virkning, vil det blive let at tilvejebringe et fælles Møde, en almindelig Sammenkomst, uden hvilken Hadet mellem de forskjellige Stænder snart kan vende tilbage. Kan denne Afsky ikke vækkes hos de andre Stænder, maa dog Ridderskabet og Adelen strax i Begyndelsen virke derfor, thi man maa ikke lade den første Hede kølnes, ikke lade Sammenkomsten begynde paa sædvanlig Maade, fordi det vilde falde vanskeligere, naar Ordførerne ere valgte."

Det kunde indtræffe, at Mængden af de Adelige og visse Sammenkomster hos Rettænkende af de andre Stænder kunde foraarsage nogen Tilbageholdenhed hos disse; men det er at vente, at Ridderskabets og Adelens Sagtmodighed og Forsigtighed med Hensyn til de andre Stænder vil vinde disses Tillid, og da hver Stand dog i Begyndelsen maa votere for sig, komme de ikke til at skade hinanden i deres Beslutninger. Den Ældste kan føre Ordet ved Voteringer. De kunne alle i Forening stemme til Landmarschalsvalget, dersom de gjøre Fordring derpaa. Den Ret kan Ridderskabet og Adelen ikke tabe; Ingen bør kunne paatvinge Ridderskabet og Adelen nogen uvalgt Landmarschal."

„I Rigssalen kan ogsaa en Opmuntring fra Regeringen, der roser dette Værk, gjøre god Nytte."

30.

Udtog af et Brev fra Gustav III til Hertug Carl.

Min kjære Broder. Jeg har havt den Fornøjelse at modtage Deres Brev af 16 Juli. Jeg er henrykt over at erfare gjennem Hjelm, at De befinder Dem vel og at Deres Saar begynder at læges. Han vil sige Dem alt hvad han har seet, eftersom jeg har befalet ham nøje at undersøge alle vore Priser, og af den Beretning han vil aflægge for Dem, vil De see, at jeg, langt fra at overdrive til vor Fordeel i den første Beretning, har formindsket den overordenlig meget. Istedetfor 42 tagne Skibe er der 53; istedetfor 110 fangne Officerer have vi 225, uden at regne de Haardtsaarede, som vi have sendt tilbage. Istedetfor 2000 Mand, som ere tagne, findes der 5580 Fanger. Vi have desuden Broncekanoner, Faner, samt et Flag, der har Udseende af at være det kejserlige Flag. Det er guult, overordenlig stort, prydet med hele den kejserlige Ørn og St. Andreasordenens Kjæde. Jeg agter at sende det til Stockholm. Jeg takker Dem, min kjære Broder, for de Meddelelser De har sendt mig. I den sidste findes der et Sted, som jeg troer det er klogere at undertrykke, for ikke at foraarsage Uro og paa ny opskræmme Svenskernes mistænkelige Indbildningskraft; det er der, hvor De siger, at da der var lagt en Plan til at trænge igjennem den fjendtlige Flaade, toge Russerne Forsigtighedsforanstaltninger for at hindre det, som om de havde været underrettede om vore Planer. De vil let kunne indsee, hvor megen Mistanke en saadan Phrase vilde kunne vække, og at den vilde give Anledning til Beskyldninger mod hele Verden, ja endog mod Personer, som De personligt interesserer Dem for. Jeg troer, at det i Virkeligheden har været Tilfældet, men selv om det har været Forræderi, maa man enten oplyse det for Publikum eller ganske og aldeles fortie det, for ikke at kaste Mistanke paa Uskyldige. Det andet Sted er der hvor De siger, at det var ifølge mine

bestemte Ordre, at Flaaden indtog Stillingen ved Wiborg (det er mig i Grunden ganske ligegyldigt), men da man for Historiens Skyld maa følge Sandheden, beder jeg Dem atter at gjennemlæse den Memoire, som jeg sendte Dem med Palmfelt, og De vil see, at jeg proponerede Dem en ganske anden (different) Stilling og at jeg derved maaske vilde have frelst os fra Blokaden. Men Tingen var den, at Officererne paa Deres Flaade frygtede for at slaaes, og at man valgte denne Stilling som den, der var mest tjenlig til at undgaa et Angreb. Denne Reflection gjør jeg kun for min egen Skyld, forøvrigt er min Ryg bred nok til at bære Israels Synder, og jeg vilde blot ønske, at alle Deres Skibschefer havde været ligesaa modige som De, den tappre Admiral Modee (for hvem De ikke har forlangt nogen Grace) samt Befalingsmændene paa de Skibe, om hvilke flere Kugler i Flankerne vidne, at de have været Fjenden nær, noget som Alle ikke have været, hvilket de her tagne Engelskmænd have forsikkret mig og som De selv veed. Det er dette, som foraarsagede, at Slaget ved Kronstadt blev uafgjort, da det ellers vilde have været aldeles vundet, og det har hidført alle de andre Følger. Dette siger jeg blot til Dem, det er Familiehemmeligheder, som man ikke bør omtale for en Tredie. Af samme Grund svarer jeg Dem ikke Noget paa den Grace De begjærer for Lejonanckar, thi jeg tilstaaer, at jeg var meget misfornøjet med hans Sindsstemning, og at jeg var overbeviist om, at han vilde blive tagen; da vi brøde ud fra Bugten ved Wiborg blev jeg endog forundret over at see at hans Flag endnu var i vor Linie, og jeg vil kunne citere Personer (blandt Andre Grev Adam) til hvem jeg med Glæde og Forbavselse sagde: „Tænk, Lejonanckar er med endnu.“ Jeg vil opsætte min Mening, men det forekommer mig, som om han bør være tilfreds, da han er bleven udnævnt til Contreadmiral.

31.

Protokol, holden den 24 November 1790, da Hans kongelige Højhed Hertug Carl atter blev bragt i Søvn og magnetiseret af Major og Ridder Borgenstjerna i det blaa Cabinet paa Slottet i Stockholm. Kammerherre Baron Reuterholm var tilstede og førte Protokollen.

Efter fem Minuters Magnetisering faldt Hertugen i Søvn Klokken halv ni om Aftenen. Efter et Øjebliks rolig Søvn begyndte Hertugen af sig selv at tale paa følgende Maade: Nu seer jeg en høj Obelisk af Granit, der staaer paa en Klippe; ovenpaa Spidsen sidder en kongelig Krone, meget prydet med Juveler og med en rød Hue i. Den voxer — voxer — og hæver sig i Vejret — jeg seer et Skjold — men jeg kan ikke see, hvad der staaer i det. — Nu voxer den igjen — atter et Skjold — voxer — atter et Skjold — voxer igjen — atter et Skjold — nu aabnes Himlen over den. I Himlen er der et Øje, som kaster Straaler paa den, og det skinner, og ved Siden af den staaer en corinthisk Søjle, omgivet af mange Udskæringer, som jeg ikke godt kan see hvad er. — Ovenpaa den staaer et kvindeligt Billede, med en Landse, et Skjold og en Hjelm. — Det er af Guld. Kronen skinner paa det og oplyser det; det gaaer fra Kronen, forsvinder; den første Pyramide stiger endnu højere og en Regn af Laurbær bedækker Pyramiden. — Under Obeliskens Fødder forvandler Steenklippen sig til et frugtbart Land, og store Stæder voxe op i viid Omkreds. — En ny Sol bestraaler dette Land, og gjennem det klare Skin sees Obelisken og Landet endnu mere forherliget. Det hæves. Gjennemsigtige Skyer svæve om Landet, der skilles fra Mørket, som sees under Skyerne, og gjennemsigtige Menneskefigurer tilbede Øjet. Mange Mennesker sees, de opløfte deres Øjne mod Himlen, velsigne Øjet, som har kastet

sine Straaler ned paa Jorden, og et Ildskin og en Ildstøtte omgive hele Landet. — Nu forsvandt det paa engang for mine Øjne.

(Efter en kort Taushed sagde Hertugen med en stærkere og alvorligere Stemme:)

Ja, Herren vorder kommende for at gjøre sine Skabninger lykkelige. Hans Tid vorder kommende, thi han haver lovet sine Udkaarede det. Derfor skulle I tro hvad han haver sagt, og ikke overgive Eder til Eders egne Fordomme, eller lade Eder forblinde af Eders Fornuft, ved at tro, at det er Eder som gjøre noget, istedetfor at det er Herren, der virker og udfører det han fra Verdens Begyndelse haver besluttet.

(Efter nogle Minuters Taushed vedblev Hertugen:)

Troer, Brødre, og vaager, saa skulle I faa at see hvad Herren gjørende vorder og hvorledes Støvet forvandles til Guld, og Guldet henfalder i Støv. Ja, Tiden er meget nær, ja nærmere end I forestille Eder det, da Herrens Befalinger vorde fuldbyrdede. Frygter ikke, thi Herren veed at berede det Redskab, som han vil benytte. Hans naadige Velsignelse være over os alle! — — Væk mig nu.

Hertugen blev strax vækket, Klokken var tre Kvarteer til Ti.

Sandheden og Rigtigheden af denne Protokol bevidne vi undertegnede

G. A. Reuterholm. Carl Borgenstjerna.

32.

Brev fra Baron Staël von Holstein til G. A. Reuterholm.

Paris den 12 Januar 1790.

Min oprigtigt og ømt elskede Ven! Adskillige Forhindringer have hidtil foranlediget min Taushed. Jeg har næsten hver Dag tænkt paa at skrive, men jeg veed ikke hvorfor det ikke er skeet; jeg kan imidlertid forsikkre, at mit Hjerte aldrig kan have nogen Bebrejdelse at gjøre sig med Hensyn til Dem; dets Ømhed for Dem er ligesaa inderlig, som Deres Venskab for mig er urokkeligt og oprigtigt. Jeg haaber at De, min Ven, for længe siden har faaet de Vexler De har begjært. Tusinde Tak for hvert Ord, for hver Linie i Deres Brev. Gud give Dem saa meget godt, som jeg ønsker Dem, og styrke Dem i at udføre den Højestes Villie; tak Gud for alle de Oplysninger De har faaet, for den Kraft, for den Tro, for den Kjærlighed, for den fuldkomne Abnegation af al egen Villie, kort sagt, for alle de Dyder, som Gud alene har indprentet i Deres Hjerte, og som ved hans Naade og kraftige Beskyttelse daglig tiltage; og, min Ven, min ømt elskede Ven, vær ydmyg, bed om at blive ydmyg, thi af os selv kunne vi ikke blive det. Jeg har efter Deres Bortrejse fra Paris havt meget bittre og tunge Timer. Dersom jeg kunde bære mit Kors som jeg burde, dersom det gamle Menneske i mig blot ikke var saa levende, dersom jeg paa en rigtig Maade aldeles overgav mig i dens Haand, hvis Magt og Godhed er uden Ende, vilde min Tilværelse udentvivl være meget taaeligere. Naar jeg tænker paa alt det Onde, jeg har gjort, paa alt det Gode, jeg har forsømt, saa føler jeg, at jeg har fortjent tusinde Gange saa megen Modgang som der er bleven mig til Deel; men naar jeg paa den anden Side tænker paa min Svaghed, paa mine Kræfter, saa skælver jeg, og ønsker, at jeg uden Hykleri og med en ydmyg Forventning, i Tro og Stilhed kunde bede Den om Kraft, som ene kan give den, samt uden Utaalmodighed afvente den Tid, som er foreskreven.

Bed for mig, min Ven, jeg begynder at bede Ra + + +, og jeg haaber, at min svage Tro bliver styrket; min kjære Ven, mit Hjerte er skrækkelig beklemt, Angst og Taarer nedtrykke mig. Bed, bed, at min Uro maa blive grundig, at jeg ene maa sørge over mine Overtrædelser og over at have vandret paa en ond Vej, at jeg med Frimodighed maa kunne bære mine Bekymringer, overgive dem med Fortrøstning i Guds Haand, samt at mit egenlige Øjemed maa blive Fuldbyrdelsen af det Kald, hvortil Gud i sin Naade og Barmhjertighed har udseet mig. Ak, min Ven, bed for mig, Ingen behøver mere end jeg Alles Forbøn; hvor lykkelig er ikke den Sjæl, som bestandig har vandret i Reenhed og stedse havt sin Skabers Villie for Øje! Jeg har fuldkommen fortjent det jeg nu lider, og det er en særdeles Naade af Gud ikke at straffe mig haardere; men jeg er straffet i mit Hjerte, og jeg troer uagtet min Slethed, at mit Hjerte er kjærligt. — Kjæreste Ven, naar kommer De tilbage? Jeg veed intet, men jeg haaber, at De er bestemt til at bringe mig nogen Trøst. Ak, min Ven, hvilken Glæde, hvilken Lykke, dersom jeg, uden at see tilbage, kunde faa en levende, en brændende Tro, og med en uindskrænket Tillid kunde kaste mig i dens Favn, der bestandig med Mildhed betragter et sønderknust Hjertes Taarer. Gud velsigne, opholde og bevare Dem! Bed for min Hustru! Ak, gid hun aldrig maa føle de Lidelser, jeg har følt og føler.

Tusinde kjærlige Hilsener til Silfverhjelm. Jeg haaber, at han indeslutter mig og min Hustru i sine Bønner.

33.

Brev fra Baron Staël von Holstein til C. A. Renterholm.

Paris den 17 Juni 1790.

Tak min kjære Ven for Deres Brev fra Metz. Mange tusinde Taksigelser for de kjærlige Beviser paa Venskab, De har givet mig. Gud bevare og velsigne Dem paa alle Deres Veje, og give Dem Kraft til med Taalmodighed og Fortrøstning at fuldbyrde den møjsommelige Vandring, der forestaaer Dem. Jeg er overbeviist om, min Ven, at vi ikke kunne erholde de Vaaben, hvormed vi bør stride, og som ufejlbarligen skaffe os Sejeren, dersom vi ikke for Guds Skyld, uden ringeste Forbehold, af Hjertet ønske Godt over alle Mennesker, samt med Ydmyghed og Taalmodighed modtage de Sorger og den Gjenvordighed, som den Højeste ofte i sin Naade behager at sende os. Alle de Oplysninger, som De har begjært af mig, skulle blive sendte, saasnart jeg erholder Svar paa de Spørgsmaal, jeg har gjort angaaende Dem. Forleden Dag fik jeg et Brev til Dem fra Stockholm, hvilket Silfversparre har sendt tilbage under Couvert til Asp; senere ere ingen Breve komne til Dem, og jeg har heller ikke faaet Efterretninger hjemme fra, efter Deres Bortrejse. Jeg haaber, min kjære Ven, at Forsynet forunder os engang endnu at see hinanden i dette Liv, og gjensidig at kunne opmuntre hinanden til at stride frem i Ydmyghed, Hengivenhed og Kjærlighed til den Gud, der har givet os saa meget godt, hvis Navn være lovet og elsket i al Evigheds Evighed. Herrens Aand oplyse og bevare min af Hjertet ømt elskede Ven.

34.

Udtog af Friherre G. A. Reuterholms Journal paa Rejser i Tydskland, Frankrig og Italien i 1789 og 1790.

Efter en for mit Fædreland ligesaa ulykkelig, som for min Sindsrolighed skadelig Rigsdag", foretog jeg denne Rejse i Selskab med Friherre Silfverhjelm. „Vor Destination var til Spaa, mere i Haab om ved Afvexling af Luft og Gjenstande, end ved Vandets Kraft eller de derværende Bade, at kunne gjenvinde mit svækkede Helbred." Ifølge Hertug Carls Ønske fulgte Reuterholm ham til Carlscrona, hvilket meget bidrog til at forøge Rejsens Behagelighed, thi R. siger, at han maaske ene kunde tilskrive Hertugens „Ædelmodighed", at han dengang „saa frit" kunde „disponere" over sin Tid. Kom om Aftenen den 30 Maj til Tullgarn. „I Avenuen til Slottet mødte Hertugen os med sin Mamsell og hele sit Selskab. Ved Gjæstgivergaarden i L. mødte „dette Lehns Vicehøvding, Baron Falkenberg, denne Morgen (den 4 Juni) meget tidligt i fuld Hofdragt, for at complimentere Hertugen, men blev selv af os alle saa lidt complimenteret, at han snart forsvandt, (en fortjent Løn for hans hæderlige Opførsel(?) ved Rigsdagen!) Carlscrona den 22 Juni: „Om Aftenen Concert af et Fortepiano, der blev anskaffet af Skjøldebrand og sat i Hertugens Salon." Den 25 s. M.: „Den sædvanlige Concert af Skjøldebrand, der satte Musik til nogle Vers, som Hertugen havde skrevet til mig, og som vare meget smukke." Carlscrona den 28 Juni: „Om Eftermiddagen ombord paa Chefsskibet, hvor Storadmiralsflaget blev hejset og hele Flaaden saluterede. Hertugen talte til Cheferne og gav dem senere en Goutee, ved hvilken Lejlighed R. stod ved Siden af Hertugen paa Hytten. „Vi gik derpaa," siger R. „ned i Hertugens Sovekammer, Hertugen, Bonde, jeg og Brelin, hvor vi faldt paa Knæ og bad samt + velsignede Flaaden og denne Expedition." — Fra Kjøbenhavn gjorde R. en Udflugt til Ærestøtten for Grev A. Bern-

storff; han udbryder: „Hvilken sjelden Ærestøtte! jeg vilde hellere see og fortjene den, end alle de, som Konger lade opreise! — Besøgte Klopstock paa hans Landsted strax udenfor Hamborg; „han var usigelig høflig og venlig og hans Geni og Aand røbede sig strax, skjøndt det faldt ham vanskeligt at exprimere sig paa Fransk.“ — Da R. den 14 August i Aachen fik Brev fra Hertugen med Underretning om den saakaldte Sejer ved Øland (den 26 Juli), blev han, som han selv siger, saa „betagen af Glæde, at Brevet „faldt“ ham „ud af Hænderne“ og han „segnede om.“ I Aachen viste R. sig flittigt i Selskaber, paa Baller og Comedier. Richard Løvehjerte „toucherede mig i Henseende til Venskabets Triumf deri, i Særdeleshed den Arie: il n'a que moi dans l'univers. Jeg kom til at tænke paa den ulykkelige Stjerneld, og mine Øjne fyldtes med Taarer. Maaske ingen — nej ingen andre end jeg fældte dem for ham.“ Traf i Valenciennes Grev Axel Fersen, der med megen Høflighed modtog de svenske Rejsende paa Posthutet og blev hos dem hele Aftenen. „Her maatte vi anlægge de franske nationale Cocarder, som Ingen turde være foruden, der ikke vilde exponere sig for Insulter af Populaçen.“

Den 11 September til Paris. Ved en „skikkelig Borgers“ Hjælp fik R. snart Lejlighed til at see Ruinerne af den ødelagte Bastille. „Jeg gik,“ siger han, „overalt omkring blandt det arbejdende Folk, og glædede mig længe over dette Syn.“ Den 26 til Middag hos Baron Staël i Selskab med en Franskmand, Chevalier de Saint Louis, Wasaridderen Muradgea og nogle flere. „I Ambassadeurens Cabinet var hans Gemalindes Portrait i Knæstykke, godt malet, (ved hendes Faders Buste.)“ Bivaanede den 28 en Séance i Nationalforsamlingen. „Imidlertid havde vi Lejlighed til nede i Borggaarden at see Medlemmerne komme, og lære nogle af de navnkundigste af dem at kjende, saasom Cardinal de Rohan (med en sort Skjærm for Øjnene), Cardinal de la Rochefoucault, (en gammel Mand med røde Strømper og røde Hæle, samt rødt Foder under Kappen), flere Cordoner de Saint Esprit, flere Riddere af det gyldne Vlies og deriblandt Marquis Crillon, den fameuse Mirabeau (som ligner Landshøvding

Tandefelt, men er større og har et mere udtryksfuldt og opvakt Physiognomi) hans Broder, Vicomte Mirabeau, m. fl. Denne Forsamling, som forestiller hele den store franske Nation, er langt mindre imposant end man skulde tro. En bestandig Larm og Klappen i Hænderne, værre end paa Theatret, samt Raabet Silence, og Præsidentens Ringen med en Klokke for at bevirke Stilhed, gjør den næsten latterlig." Omgikkes flittigt med Baron Staël, ofte ogsaa med Grev Fersen. Under Begivenhederne den 5 og 6 October befandt Reuterholm sig som Tilskuer ude i Staden, da der, medens han den sidstnævnte Dag stod i Corridoren til Tuillerierne og indeklemt i Folkemassen ventede paa Togets Ankomst fra Versailles, tilstødte ham den Ulykke, at der af et Skud, som blev affyret nærved hans Ansigt, fløj et Krudtkorn ind i hans Læbe, og et Stykke af Flinten slog et Hul derpaa, saa at det blødte i nogen Tid og R. i 14 Dage efter maatte bære en Mouche. Han fulgte hele Toget først til Raadhuset og derpaa til Tuillerierne, og var saa heldig seent om Aftenen uskadt at undslippe den skrækkelige Trængsel af Pøbel, for hvilken han havde været udsat.

„Vi slap dog heldigt derfra," siger R., „skjøndt meget trætte af denne Dags Fatigue, paa hvilken vi havde seet det franske Monarki ophøre, assisteret ved dets Begravelse, seet dets sandsynlig sidste Monark og hele det høje Huus Bourbon føres i Triumf af nogle Sælgekoner fra la Halle og omgivne af Kanoner, Kornsække etc. etc. og mere end een Million Mennesker ude paa Gader og Veje for at see derpaa og applaudere dette forunderlige Cortége. Denne Dag vil gjøre en uforglemmelig Epoche i den franske og hele Verdens Historie, og af denne Grund er jeg meget glad over at have bivaanet den som Øjevidne."

Reuterholms forunderlige Forbindelser med en Mængde mystiske Eventyrere og Bedragere eller s. k. Illuminater tage nu deres Begyndelse. Vi lade ham selv fortælle. Den 9 October. „Om Formiddagen i Visit hos Hr. Boussie (en fortræffelig Engelskmand), der modtog os paa den venskabeligste Maade, hvor vi i stort Selskab maatte spise, med Støvler

paa og uden at klæde os om, og, kort sagt, ved det første Bekjendtskab vare som Børn i Huset. Hans saavelsom hans gode Frues og herlige Børns ligefremme og oprigtige Væsen foraarsagede, at jeg med større Glæde forblev der hele Dagen end noget andet Sted i Paris." Den 10 „skrev jeg om Formiddagen et vigtigt Brev til Avignon i Anledning af dette Bekjendtskab. Eftermiddagen tilbragte jeg atter hos min fortræffelige Bousie med at læse flere curieuse Samlinger i det Mystiske." Den 13 i Visit hos Staël, „hvor jeg gjorde hans Gemalindes Bekjendtskab." Den 18 til Middag hos Bousie, tilligemed et stort Selskab, alle af samme Sect, Medlemmer eller idetmindste Admirateurer af Selskabet i Avignon, deriblandt Mr. Davidson, som bestandig har Syner, Mst., som slaaes med Djævlene, men i Særdeleshed en Madame de Bordes, som er inspireret, og som ved Desserten sagde os de curieuseste Ting, efterat have korset sig og gjort en Mængde forunderlige Tegn. Jeg vilde, sagde hun, blive en Apostel og Ypperstepræst m. m. til Oplysning for min Hertug, mit Land og hele Verden. Hun talte med megen Volubilitet og var virkelig mærkværdig nok(?) i sit Slags. Hun var hele denne Sects Orakel." Den 21 „til Middag tilligemed Bousie hos en af Avignonerne, Mr. Gombault, som gav os en lille prægtig Diner d'ami, hvor der blot blev talt om mystiske Ting. Om Eftermiddagen gjorde vi og Bousie en Visit hos Madame de Bordes, og hørte paany mange underlige Ting."

Den 22 October Præsentation ved Hoffet. „Kongen talte intet, hilsede neppe og rokkede ud af Værelset, upuddret og halvt paaklædt, saaledes som Etiketten sædvanlig er ved hans Lever). Fra Kongen gik vi til Dronningen. Hendes Cour gives, naar hun gaaer gjennem Værelset (Ambassadeurernes Sal) til Messen; hun havde sin lille Datter ved Haanden, der var smuk som en Engel, og blev ledsaget af Madame Elisabeth. Hun talte meget naadigt med mig, og spurgte, hvor længe jeg blev her i Paris (en Grace, der ikke vises mod enhver Fremmed her ved Hoffet, da de kongelige Personer ellers næsten aldrig tale ved den første Præsentation; dette vækkede derfor ogsaa megen Opsigt.) Dronningen var

særdeles vel klædt,. men uden Juveler og smuk som en Gudinde." Den 29 „førte Fersen mig" op paa Slottet, „til Kongens og Dronningens Lever og Dinér." Var samme Dags Aften med Staël paa Slottet igjen, for at see paa Dronningens Spil, „hvorved hun accueillerede mig meget naadigt og talte med mig, hvilket senere skaffede mig meget bedre Plads i Cirkelen end tidligere." Næsten ingen Dag gik forbi, uden at R. alene eller i Baron Staëls Selskab saae Boussie og de øvrige Mystikere. Den 8 November: „I Dag fik jeg endelig det saa længe ventede Svar fra Avignon, med Anmodning om ufortøvet at komme derhen. Dette Brevs Ankomst var ledsaget af de forunderligste Begivenheder af Annoncer etc. etc. Det overlades til Forsynet og Fremtiden at opdage Betydningen heraf." Den 10 besvaredes Brevet fra Avignon. „Efter Comedien kom Staël til mig, og blev siddende til Klokken over 1 om Natten. (Vi hørte i Forening mange forunderlige Annoncer denne Nat)." Den 12 med Staël ved Hoffet for at tage Afsked med Hensyn til Reisen til Avignon. „Derfra kjørte vi til den saakaldte Salon (aux Italiens), der er en Espèce af Klub, hvor Staël og jeg spiste tête à tête. Derfra toge vi til Generalcontrolleuren, Mr. de Neckers Palads, hvor jeg blev præsenteret for denne saa navnkundige Mand og for hans Gemalinde." Senere til Dronningens Spil. „Hun skjænkede mig den samme gracieuse Accueil som sidst." Efter Afskedsvisiter hos alle sine Venner reiste R. fra Paris, og „tiltraadte saaledes," som han selv siger, „i Herrens Navn den saa længe ventede Reise til Avignon, hvis Øjemed, Nytte og Følger den gode Gud bedst kjender, og hvortil vi paakalde hans trefoldige Velsignelse."

Ved Ankomsten til Avignon toge de svenske Reisende ind ved la Place des Coelestins, „hvor," siger R., „vi baade vare ventede og velkomne, samt bleve paa det allerhjerteligste modtagne af Greve Grabiancka, Mr. de la Richardière og flere af Brødrene, som vare forsamlede der." Den følgende Dag fælles Middag hos Brødrene Mr. Lohm og Abbé Pernetty. Der vare ogsaa tvende Søstre, en fransk, kommende fra St. Petersborg, for at blive initieret, og en Baronesse Finnuly(?),

en ung smuk Enke, som har skrevet flere smukke Ting, og som troer at være en naturlig Datter af Ludvig XV. Blandt Mandfolkene var det i Særdeleshed Mr. de Ravines, en ung smuk Mand, med hvem jeg sympathiserede. Dette Bord var forøvrigt det mest forunderlige ved hvilket jeg nogensinde har befundet mig; det var besat med Folk af alle Nationer, som af Forsynet vare samlede der, for at udgjøre en eneste Familie. Dette var baade et nyt og touchant Skuespil for mig. Det Venskab og den Bonhommie, som i det Hele herskede her, lader sig ikke beskrive. Man maa nødvendig selv have seet det, for at kunne tro paa Muligheden deraf i et saa fordærvet Siècle som vort." Da Reuterholm den 28 samme Maaned fik Brev fra Hertug Carl, skriver han: „Min Hertug presserede mig paany med at skynde mig med min Hjemkomst, baade til Plage og Glæde for min Sjæl. Men underkastende mig det Forsyn, som leder mine Skridt, afventer jeg her dets Villie." Den 29 Kl. 8 om Morgenen „i Messen, som blev holdt af Abbé Pernetty, assisteret af Brødrene Ferriere og de la Richardière. Næsten hele Selskabet var i Kirken." Daglig Omgang med Brødrene. Den 30 „i Visiter til alle Søstrene, hvilket varede lige til om Aftenen. Blandt disse vare Madame d'Attiny, Madame du Fymel, Madame Piccot, Madame Nicolas, m. fl." Den 1 December „begyndtes i Herrens Navn min Conversion." Ledsaget af Abbé Pernetty og Broder Lohm „gik jeg strax efter Middag udenfor Staden, for at udføre den hellige Act. Vi gik ud af la porte de St. Michel, fulgte derpaa Rhonefloden et godt Stykke, hvorefter vi drejede af tilvenstre indad mod Skoven til en Høj. Her opreistes mit Alter, det Alter, der til Verdens sidste Stund skal være indviet og helliget mig. Derfra opsteg Røgen af mine Bønner, der indgik jeg med den Allerhøjeste det helligste af alle Forbund. Gud skjænke mig sin Naade til at jeg aldrig maa glemme mine Løfter! (Mine Nummere ere 3.—7.—3.). Ceremonien og vor Hjemgang trak sig ud, saa at vi ikke kom tilbage til Staden før i Mørkningen. Det var en af de forunderligste Dage i mit Liv. Forsynets Haand har altsaa ført mig lige fra Norden, for ved Grændsen

af Alperne, ved Bredden af Rhonefloden at slutte det sidste Forbund med Ham, og finde et Sted paa Jordkloden, der er mig beredt, helliget og indviet for Tid og Evighed." Ceremonierne i Anledning af Reuterholms Conversion vedbleve nu deels ved daglige Vandringer til hans saakaldte Alter, deels ved Underviisning, o. s. v. lige til den 9 December, da „denne hellige Ceremoni lykkelig blev fuldbyrdet. Den Højeste være evindelig lovet derfor!!! Han, som saa forunderlig har ført mig til dette Sted, for her at slutte det helligste af alle Forbund med ham. De Omstændigheder, som forefaldt derved, alt dette er dybt indprentet i mit Hjerte for Tid og Evighed. Netop ved Solens Nedgang kom vi tilbage til Staden, hvor jeg besøgte Grev Grabiancka, hos hvem der Kl. 7 var den sædvanlige Aften-Assemblé, i hvilken jeg for første Gang deeltog." Reuterholm siger, at han og Silfverhjelm vare de tvende første Svenskere, der bleve optagne i dette Selskab, og udnævnte til „Les sasrif. du Nord." Den 15 Januar „tog jeg i Herrens Navn min Beslutning at rejse til Italien." (Kort iforvejen havde man læst „en Mængde fra Rom ankomne mærkværdige Depescher" for Reuterholm.

Da Reuterholm paa Rejsen til Italien saae Canne og dets Fæstningsværker i Middelhavet, udbryder han: „Den navnkundige Mirabeau har ogsaa siddet her i sine Dage, før han blev en saa stor Lycurgus i Frankrig, som han nu er. Synet af disse Fæstningsværker rappellerede mig paa den kjærligste Maade den ulykkelige Stjernelds Skæbne, der ogsaa er bleven begrædt ved Middelhavets Bredder." — Reuterholm undlader sjeldent ved højtidelige Lejligheder, ved ethvert nyt Aarsskifte at holde sine Bønner. Saaledes udbryder han den 1 Januar 1790: „Giv, o min Gud, at det (det nye Aar) maa blive mindre ulykkeligt for mit stakkels Fædreland end det sidste, og lad det udmærkes af Din Naade og vor Frelse fra Slaveri og Lænker!!!" — Ankom til Rom den 18 Januar. R. omgikkes her mest med den svenske Agent Chevalier Piranesi, „som strax indfandt sig hos mig", samt den fortræffelige Octavio di Capelli, til hvem vi vare recommanderede fra Avignon";" besøgte desuden flere navnkundige Artister, saasom Ca-

nova, „den famøse Angelica Kauffmann", den svenske Maler Åkerstrøm, m. fl. — Under pinlige Erindringer om den ubehagelige Dag for eet Aar siden i Sverig, da Ridderskabet og Adelen lode sig jage ud af Rigssalen som Høns", expederedes den 17 Januar Posten til Sverig. Den 20 højtideligholdtes „Erindringen om den vidunderlige Beskyttelse, som den Højeste i det sidstforløbne Aar paa denne ulykkelige Dag viste mig paa en saa udmærket Maade." „For at dissipere Erindringen om denne uhyggelige Dag (den 21 Februar) i Fjor, paa hvilken den skændige saakaldte Sikkerhedsact blev antaget, gjorde jeg i Formiddags med Silfverhjelm i et herligt Vejr en Promenade i Prinds Borgheses Have, hvor Alt stod i Blomster. Forøvrigt blev Reuterholm ved Piranesi indført hos Cardinal Bernis og de øvrige Store i Rom saavel blandt Adelen som det diplomatiske Corps, samt blev ogsaa forestillet for Paven, der modtog ham med megen Velvillie og Høflighed. Store Selskaber var forøvrigt ikke Reuterholms svage Side. Da han en Dag tilligemed Silfverhjelm spadserede i de skjønne Alleer og ved de kunstige Vandspring ved la Villa Conti, udbrød han: „Lykkelig den, som i Ro og Fred kunde tilbringe sine Dage fjernt fra Menneskene, blot i den skjønne Naturs Selskab."

Ved Tilbagekomsten til Paris fortsatte Reuterholm sine gamle Bekjendtskaber. Den 10 Maj „spiste vi til Middag hos Staël tilligemed nogle af de mest oplyste franske Brødre (in Mysticis)." Den 11 „til Middag hos Boussie i stort Selskab (hele Avignonssecten). Efter Maaltidet magnetiske Forsøg samt en lille Kammerprædiken af Madame de Vordes; ingen af Delene havde noget Værd." Promenerede den 16 i Champs Elysées. „Istedetfor at tage til Hoffet (thi der var netop Cour i Dag) gik jeg ud i det Grønne og befandt mig langt, langt lykkeligere der." Den 17 til Middag hos Mr. Gombault, tilligemed Mr. Peris og Mr. de la Motte, hvor der blev talt om mange mystiske Ting. Iblandt andet om en ny Prophetinde, en Mademoiselle de la Brouse (?), som havde forudsagt alle Begivenheder og Revolutioner i Frankrig m. m. „Til Middag i Dag (den 21)"

tilligemed Mr. Peris hos Mr. Gombault, hvor vi til langt ud paa Aftenen tilbragte Tiden meget behageligt med at fortælle en heel Deel Anekdoter, der angik den saa mærkværdige Revolution i Frankrig, hvilken Peris, som Medlem af Nationalforsamlingen, godt kjendte. Han gav os ogsaa hver en Billet til at bivaane den interessante Deliberation, som skulde finde Sted der i Morgen, da Kongens og Nationens Rettigheder med Hensyn til at slutte Krig og Fred skulle decideres." Den 22 Maj 1790 (Pintseaften)" var atter en af de mærkeligste Dage i den franske Historie. Jeg og Gombault vare allerede om Morgenen Kl. 7 ved Døren til den Sal, hvor Nationalforsamlingen blev holdt, og hvor vi ikke uden Fare for at blive trykte ihjel formaaede at trænge os op paa Tribunen (?). Endeligen lykkedes det os, og vi fik en af de bedste Pladser ligefor Tribunen, hvor Talerne lode sig høre. Kl. 9 aabnedes Forsamlingen og varede derpaa uafbrudt til Kl. halv 7 om Aftenen, under en af de allerheftigste og mærkværdigste Debatter, og hvor de mest usminkede Sandheder med Hensyn til Kongen og Kongemagten, Misbrugen deraf, Ministrenes slette Handlemaade etc. bleve yttrede. Alle Frankrigs største Talere lode sig høre i Dag, le Comte de Mirabeau flere Gange, Mr. de Chapelet, Mr. Barnave, en meget ung Mand af et stort Talent, Mr. de la Motte, Mr. de Lafayette (der blev meget applauderet fordi han selv gjentog nogle af sine Meriter i Henseende til Friheden). Den Hede, den Skrigen og den Larm, som fandt Sted ved denne Scene, var ubeskrivelig. Man havde her den bedste Lejlighed til at studere den franske Nations Characteer. Enthusiasmen var i Dag bragt til den yderste Grændse, og jeg kan ikke noksom felicitere mig til som Øjenvidne fra Begyndelsen til Enden at have bivaanet en saa mærkværdig Dag, der sikkert aldrig vil glemmes i Frankrigs Aarbøger. Den samme Heftighed fandt ogsaa Sted hos Pøbelen, der over 10,000 Mand stærk havde forsamlet sig udenfor Salen, en stor Deel bevæbnede med Vaaben og Andre med Stene, og som lydeligt truede med at sætte Ild paa Huset, dersom man ikke vilde bekvemme sig til at handle efter deres Ønsker — et stort Beviis paa hvor fri disse saakaldte fri

Raadsforhandlinger i Grunden ere. Endelig endte Alt til Pøbelens Glæde, hvorfor den ogsaa fulgte de Medlemmer, der mest havde distingueret sig paa Patrioternes Side, et langt Stykke bort med deres Applaudissements, og paa samme Maade gjennem hele Haven ved Tuillerierne. Ude paa Gaderne og overalt var Populacen glædedrukken over dette heldige Udfald af et for Friheden saa essentielt Spørgsmaal. Sent om Aftenen attroupperede de sig i deres Glæde, for at brænde et Nummer af la Gazette de Paris, hvori nogle saakaldte aristokratiske Principer havde indsneget sig. Ved samme Lejlighed blev der stemt ganske højt for at bringe Journalisten paa Lygtepælen; men han havde skjult sig og undgik saaledes denne Skæbne. Jeg og Mr. de Gombault spiste til Middag Kl. 7 om Aftenen i Tuillerierne, hvorefter vi en kort Tid spadserede i Haven dersteds, før vi gik hjem hver til sit. — Det er mærkeligt, at den Dag, som jeg der bivaanede, var den mest remarquable i den Revolutionshistorie, som foregik her ligefra den 6 October 1789." — Reuterholm skiltes med stort Savn fra sine Venner i Paris, i Særdeleshed, siger han, „fra min gode Ven, Ambassadeuren, hvor jeg blev ligefra Kl. 8 om Aftenen (den 9 Juni) til over 1 om Natten, før jeg kunde forlade ham. Dette skete fra begge Sider med vaade Øjne, og dersom jeg skal tro min Anelse i saa Henseende, see vi aldrig hinanden mere her i Livet. Men vor Liaison er heldigviis ikke af en saadan Beskaffenhed, at den ophører med dette Liv." — Da Reuterholm den 15 Juli satte Foden paa Helsingborgs Bro, „følte jeg," siger han, „inderlig bevæget Sandheden af de Ord: at Fædrelandet dog bestandig er og bliver det kjæreste af alle Lande." Opholdt sig i nogle Dage paa Bjersgaard i Skaane. Reuterholm siger: „Den 16 hvilede jeg paa den behageligste Maade paa dette smukke Sted, hvor saa mange blomstrende Minder endnu oplivede Erindringen om min højt begrædte Moder, og det i Selskab med hendes respektable graahaarede Broder, der nylig havde fyldt sine 80 Aar med temmeligt Helbred og meget muntert Sind." — Den 18 „hørte vi i Gråmanstorps Kirke en meget smuk Prædiken (det var den første svenske jeg havde hørt i mere end

et Aar.") — Erfarede den 18 Nyheden om Ulykken i den wiborgske Bugt, hvilken Ulykke „sandsynlig for bestandig decidérer dette stakkels Lands ulykkelige Skæbne. Det synes som om Herrens straffende Haand nu har givet os det Slag, der endelig maa aabne Øjnene paa et syndigt og bedaaret Folk over dets Ulykke og farlige Stilling. Min Urolighed og Ængstelse for mit stakkels Fædrelands Skæbne saavelsom for mine paa Flaaden værende Venners, lader sig ikke beskrive. Jeg tog strax den Beslutning, i Overmorgen tidlig uden Ophold at begive mig til Stockholm. Dersom ikke den nysomtalte ulykkelige Efterretning var kommen, siger Reuterholm, „havde jeg gjerne opsat min Reise længe, for i Ro og Stilhed at smage Hvilens Sødme, før jeg paa ny begiver mig ud i den store Verdens Storme og Larm. Men den rette Tid dertil synes nu allerede at være kommen.

35.

Brev fra Hertug Carl til Gustav III.

Sire!

Tillad mig, Sire, at aflægge Dem min ærbødigste Tak for den gunstige Erindring hvorom Deres Majestæts sidste Brev vidner. Deres Majestæt er sig bestandig lig, og det er ikke første Gang, at jeg har modtaget kjærlige Beviser paa Deres Venskab og Velvillie. Dersom det er en Fortjeneste at opfylde sine Pligter mod sin Konge, sin Broder og sit Fædreland, da er jeg godt belønnet derfor ved Deres Majestæts venskabelige mention honorable for Rigets Stænder; jeg finder intet i hele denne Begiven-

hed, uden at enhver Anden i mit Sted vilde have gjort det samme og opoffret sig, naar Æren, Venskabet og Kjærligheden til en elsket Broder fordrede det.

Jeg vilde ønske, at denne Rigsdag snart maatte blive endt; man gjenkjender i dens Operationer den Aand, der besjæler den første Stand; naar den vil gjøre sig streng, straffer den sig selv, og vinder ikke andet ved sine Trakasserier end Udlandets Foragt, sine Medborgeres Had, og Medlidenhed hos fornuftige Folk af dens egen Stand. Jeg betragter dem som ulydige Børn, der ej ere blevne tugtede af deres Forældre, medens de endnu vare smaa. Imidlertid hersker der en dyb Tavshed angaaende alle Statssager. Kjønnet eller den femte Stand synes at have blandet lidt Vand i sin Viin, skjøndt det lader som det snarere var efter Lægens Befaling, end af egen Villie. Grev Klingspor har sikkert meddeelt Deres Majestæt, at Staden er meget rolig, men at det er en Recipient, der tager til Takke med Alt, og som blot vil handle i Overensstemmelse med hvad der skeer i Gefle. Hvad der imidlertid synes at bevise, at man med megen Fornøjelse vilde see Forvirringen tage Overhaand i Gefle, det er, at man nu og da udspreder det Rygte, at Deres Majestæt er kommet hemmeligt derhen; man bestemmer Dagen til Deres Majestæts Ankomst til Haga, og naar denne Dag kommer og man finder, at Efterretningen er falsk, saa tier man paany, og nogle Dage efter er samme Nyhed paa Tapetet igjen. Skjøndt alt dette ikke er andet end Snak, troer jeg dog, at det ikke er ganske unødvendigt at Deres Majestæt bliver underrettet derom.

36.

Brev fra Anonymus til en Rigsdagsmand i Gefle.

Stockholm den 31 Januar 1792.

Hvorledes staaer det til i Gefle? Hvorledes ere Valgene hos Præsterne faldne ud? Hvorledes ere Bønderne? I Søndags hørte man et Rygte om at Westman er Elector. Revisorerne continuere, men hvortil gavner en Revision, naar ikke Stænderne og Folket faa Kundskab om Bestyrelsen og Tilstanden, og hvilken Sikkerhed er det for Fremtiden? Jeg har hørt, at Hans kongelige Majestæt er meget artig mod Adelen og Adelen vice versa; jeg haaber dog, at vore Venner ikke lade sig dupere af Slangens List. Naar denne Bog sendes tilbage, om muligt med Courreren, og afleveres af ham, hvor han har faaet den, nemlig hos Pontus Lilliehorn, vilde det være mig behageligt at faa Underretning om Electorerne saavelsom om Medlemmerne i det hemmelige Udvalg af alle Stænder. Det kan skrives med ordinairt Blæk paa et Stykke Papir og adresseres til hendes Naade. Her er megen udvortes Tranquilitet paa alle Sider, men Ondet forøges og befæstes hvert Minut. Fra Hertug Carl høres intet, han er stille og skamfuld. Hans Opførsel ligner Kattenaturen (?). Hvorledes synes Stadens Indvaanere at være tilsinds med Hensyn til Forholdene? Er Kongens Tale i Rigssalen endnu ikke trykt? En ordenlig Detaille om de militaire Dispositioner samt Tonen hos Tropperne vilde være interessant. Neptun beklager sig over, at Inspecteuren ikke (??) har givet ham nogen Underretning. Han er nu (?) vred paa Stråle. Han viser blot Eberhardt og Olof Larsson Justice. Er der ingen Udsigt til at faa Rigsdagen herhen? Gjør de trykte Svar paa Sagen angaaende Højforræderiet ingen Effect hos de tre rigsforstyrrende Stænder? — Forsøm ikke at lade os vide Alt hvad der er af Vigtighed. Er der Noget, som blot Visse bør vide, skal jeg nok rette mig derefter. Naar der er noget Magtpaaliggende, er denne Maade

den sikkreste at betjene sig af, og naar De sender denne Bog tilbage, saa skriv blot et Brev med sort Blæk til Deres Kone med Posten og forlang en eller anden Bog, eller send en Bog. Man kan ogsaa slaa reent Papir om en Pakke, og jeg skal da nok finde det Læselige. Borgerskabet her er meget forbittret over at Westman er bleven Elector, og det blandt saa mange brave Mænd. Formeld min Compliment til Inspecteuren. Gud hjælpe Herrerne med at finde Forstand hos en af de tre uforstandige Stænder.

37.

Brev fra Anonymus til en Rigsdagsmand i Gefle.

Stockholm den 5 Febr. 1792.

Jeg haaber at mit (Brev) af 25 forrige Maaned er rigtigt ankommen, saavelsom Bogen. Kongens Tale i Rigssalen ved Rigsdagens Aabning blev her bedømt af de Fleste, endog af de ringere Klasser, saaledes som den fortjente, nemlig at den var fuld af Løgn. Her frygter man de Følger, der med Grund kunne ventes formedelst de tre Stænders ufornuftige Valg af Medlemmer i det hemmelige Udvalg. Man mærkede nogen Embarras hos en Deel af de ringere Stænder ved Efterretningen om at nogle af Vore havde været til Kongens Lever og Cour; men denne Frygt slog ingen Rødder, den er strandet paa den sunde Fornuft. Jeg har erfaret af en i Gaar fra Geflekanten ankommen Rejsende, at der i Bondestanden ere to Bønder, den ene fra Helsingland, den anden fra Dalarne, der have været her hos Kongen som Deputerede for at be-

være sig over Reservetroppernes Complettering, samt søge Forandring deri; han sagde, at de ere dristige Mænd og Anti-Royalister, samt at Helsinge- saavelsom Dal-Almuen skulle være misfornøjede med Kongen i Henseende til hans slette Regering og den Gjæld, hvori han har styrtet Riget. Dersom de omtalte Mænd kunde findes og bevæges til i deres Hjemstavn at opgive det samlede Beløb paa den Gjæld han har gjort siden sidste Rigsdag, vilde der maaske snart opstaa en Tone i Stæderne omkring Gesle, hvoraf der kunde drages megen Nytte. I Gaar gik her det Rygte, at General Pechlin var bleven arresteret, hvilket jeg antog for aldeles Løgn. Jeg har faaet den Efterretning, at Kongen i sin Tale til det hemmelige Udvalg, da det første Gang var forsamlet, havde forplumret sig saaledes, at han havde indblandet Mademoiselle Eckerman deri, skjøndt hun er død for længe siden. Fra Hertug Carl høres intet; hans hverdags Occupation er at gaa til Mademoiselle Slottsberg hver Formiddag Kl. halv elleve; derfra gaaer han hjem for at spise, og om Eftermiddagen Kl. 4 gaaer han derhen igjen; han har sine Tegneapparater hos hende, souperer ofte der, og gaaer ikke hjem før til Sengetid. Han vælger altsaa Tiden ganske anderledes end alle andre Amants, besøger ikke engang noget Skuespil, taler aldrig om Politik, hvilket han nu anseer for farligt for Alle, og (har for) sit Vedkommende taget det Parti at tie. Med Posten i Gaar har han faaet Brev fra Kongen, hvori denne beklager sig over, at Ridderskabet og Adelen have i det hemmelige Udvalg valgt Stedten, der tog sin Afsked i 88. Man har her talt om Afdelinger af det hemmelige Udvalg, men vi vide ikke, hvorledes det hænger sammen dermed. Vi famle her meget i Mørke, og længes efter circonstancierede Beretninger, der ikke skulle blive misbrugte, men tvertimod. Man har skrevet hertil, at nogle af Borgerstanden have i Sinde at sætte under Afstemning, hvorvidt Westman kan blive i Standen eller ikke, da han har behandlet nogle af Adelens Medlemmer paa en uanstændig Maade. Stålh. har igjen faaet sin Feber, var miserabel i Gaar, men er noget bedre i Dag. En eller anden Rigsdagsmand kunde jo reise herhen og komme tilbage igjen. Han kan vises directe hen at bo hos

mig, og da hans Depesche er indrettet paa denne Maade, kjender han ikke engang selv sin Commission. Meddeel Inspecteuren dette og siig, at Skriveren paa Contoiret rejser i Morgen tidlig. Hvad Sagen om Bankcommissairerne angaa, da er den allerede besørget. Ere de andre Stænder ikke komne til Besindelse ved Angivelsen af den s. k. (?) nye Gjæld. Jeg venter med Utaalmodighed hurtige og omstændelige Efterretninger. Neptun er ikke saa kjæk nu som før, men holder dog gode Miner, bander og opregner hvad der bør gjøres, kort sagt, gjør ligesom de gamle Kudske. Har man ingen Anledning til Voldsomheder fra Kongens Side? Glem mig ikke med Efterretninger.

Man er her højlig forbittret over at Abrah. Westman blev Elector, og har lovet at slaa Arme og Been itu paa ham, for hans Opførsel mod Bergm.

38.

Brev fra Grev A. L. Ribbing til Hertug Carl.*

Monseigneur!

Den Naade, som Deres kongelige Højhed har behaget at vise en Ulykkelig, der er fældet af alle sine Dommere, hører til dem, der gjennemtrænge Hjertet med en saa levende og inderlig Taknemmelighed, at det er umuligt at udtrykke den saaledes som den føles.

Hvor meget man end bør være forberedt paa det sidste Slag, som pludselig overflytter (os) fra denne Verden til den anden, føler jeg dog, at det er behageligt at blive fritaget derfor.

---

* Udateret, men fra Aaret 1793.

Det er ene Dem, naadige Herre, jeg har at takke for denne Velgjerning; forund mig derfor endnu den Naade, at jeg maa benytte den eneste Vej, jeg har tilbage, til at aflægge min inderligste og underdanigste Taksigelse.

Ak, naar man er opfyldt af Taknemmelighed, hvorfor skal denne Følelse da være indskrænket til de snevre Grændser af Taksigelser? Hvorfor kan jeg ikke opoffre ethvert Øjeblik af denne Existence i den ædle Fyrstes Tjeneste, som har havt den Godhed at forlænge den? — Men nej, det tilfalder andre, mere Lykkelige, at tjene Dem. Hvad mig angaaer, som er tvungen til den passive Rolle, i lang Frastand at erfare noget om mit gamle Fædrelands Lykke, da vil jeg ikke et eneste Øjeblik ophøre at nære de mest brændende Ønsker for Deres Ære, Deres Lykke, der ere uadskillelige fra dets Vel.

Lykken har bragt Dem, naadige Herre, i den mest glimrende Position, hvori nogen Fyrste har befundet sig. Paa en Tid, De har selv sagt det, da de andre Souverainer blot tænke paa at befæste det Aag, der er blevet lagt paa deres Undersaatter, paa en Tid, da et længe undertrykt Folk med den største Grusomhed hevner sit Slaveri og bader sig i Blod, kan De, naadige Herre, som en Følge af Deres store Magt, let imødekomme den offenlige Opinion, der udbreder sig Dag for Dag, og give den Nation, De regerer, hvad den ikke har ejet i lang Tid, nemlig en Constitution. Svenskeren finder sig med Utaalmodighed i Despotisme, men han hader Enevoldsmagten. Dersom De tilsikkrer ham en Regering, der er lige langt fra begge disse Overdrivelser, vil De, navnkundige Fyrste, bedække Dem med en udødelig Ære. Det De allerede har gjort, foraarsager, at man venter de største Ting af Dem. Efterat De paa en saa ædel, en saa stor Maade har betraadt Deres Bane, efterat Trykkefriheden er bleven bevilget, og bevilget paa en Maade, som fordobler Værdien af denne Velgjerning, ere de vise Forordninger, som ere blevne udfærdigede, efterat De tiltraadte Regeringen, samt Deres Mod og Deres Mildhed ligesaa mange Hæderstitler, der sikkre Dem Udlændingenes Beundring og Svenskernes Velsignelse. Gid De, naadige Herre,

længe maa nyde den Lykke, den Tilfredshed, som De fortjener og som jeg ønsker Dem.

Fra alle Sider gjenlyder Deres Berømmelse. De nyder allerede, naadige Herre, den Glæde (for Deres ædle Hjerte er det udentvivl en saadan) at have udbredt Deres Velgjerninger, ja endog at have skjænket Livet til Personer, der have miskjendt Dem, og som ikke ventede noget af Dem. Til Skam for mig var jeg blandt disse; men dersom dette Hjerte, der længe har vidst at foragte Døden, og dersom denne Arm nogensinde kan være til mindste Nytte i Deres kongelige Høihebs Tjeneste, vil jeg paa det mindste Vink ile fra Verdens Ende, og stedse føle mig lykkelig over at kunne udsone min Vildfarelse med min sidste Blodsdraabe.

Besjælet af en Taknemmelighed, der vil følge mig i Graven, og med en fuldkommen Hengivenhed har jeg den Ære at være

Min naadige Herre
Deres kongelige Høiheds
underdanigste og lydigste Tjener
A. L. Ribbing.

39.

Udtog af et Brev fra Hertug Carl til Baron Silfverhjelm.

Den 16 Februar 1799.

Med en usigelig Glæde har jeg modtaget de Efterretninger, som Hr. Baronen har givet mig med Hensyn til Frimureriets Tilstand i England og jeg maa herved bevidne Dem det særdeles Velbehag, hvormed jeg har seet Deres Adfærd ved denne Leilighed, der saa godt forener hvad De skylder det Kald, De beklæder som Diplomat, med den særskilte Commission, som Deputeret for det svenske Frimureri. Det er ikke første Gang at

vort Samfund har været udsat for Misundelsens og Ondskabens Snarer, men da det ikke har det mindste at bebrejde sig med Hensyn til Cabaler og Nederdrægtigheder, der ere saa langt fjernede fra Ordenens høje Øjemed og Hensigter, haaber jeg, at dens Uskyldighed og ædle Formaal nu som før vil sejre over Mørkets lave Cabaler, og omsider overvinde alle saadanne Vanskeligheder og Bekymringer, som Bagtalelse i Forening med Intriguer og Misundelse har smedet for at opnaae ensidige Interesser. Jeg kjender af egen Erfaring saadanne infame Menèer, og jeg har nylig læst en Bog, i hvilken man vil bevise, at jeg som Chef for det svenske Mureri har været (indblandet i)* et Middel til min Broders Mord (og at jeg i Sverrig var) som Hovedet for de svenske Jacobinere, (paa) lige (Maade) som (tidligere) Hertugen af Orleans var det i (Paris) Frankrig. Men naar saadanne grove og urimelige Usandheder fremføres, bortfalde de omsider ved (sig selv) deres egen Tyngde, thi Sandheden er een; tôt ou tard vil den blive fuldkommen opdaget, og da vil et retfærdigt Folk ikke kunne andet end tage Parti for den, som bliver uskyldigt dadlet eller undertrykt.

---

* Det der findes i Paranthes, er hvad der først har været skrevet, men senere er blevet overstreget.

